శ్రీ

నామలిఙ్గానుశాసనము

అను నామాన్తరముగల

అమరకోశము - సటీకము.

పణ్డితవర్య శ్రీమదమరసింహవిరచితము

ఇది

వసువ్వలి - వేంకటసుబ్బారామశాస్త్రులచే

పరిష్కరింపఁబడి

వేమూరు - శ్రీనివేంకటశాస్త్రి కృత

కోశాన్తర సాహాయ్యమువలన వ్రాయఁబడిన

ఆఙ్గ్లేయ భాషాన్తరపదములతో

మద్రాసు

ఆనందముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రితము

వేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అండ్ సన్సుచే

ప్రకటింపఁబడెను.

1904

ప్రథమప్రకటన ప్రస్తావన.

సుప్రసిద్ధమైన యీగ్రంథము వేలకొలఁది పలుమాఱు ముద్రింపఁబడుచుండఁగా నీకూర్పునకు ఆవశ్యకత్వమున్నదాయనుటకు సమాధానముం గనుఁడు. భాషలలో నుత్తమమైనది సంస్కృతము. సంస్కృతభాషాభ్యాసమునకు ప్రథమసాధనమయినది అమరకోశము. అదేలయన సంస్కృతము అపరిమిత పదసముదాయము గలది. వానిలోఁ గొన్నిటినైనను తెలియకయే కావ్యాదులు చదువుటకు వలనుపడదు. మఱియును ఇతరభాషలవలెఁగాక సంస్కృతపదములకు లింగములు తఱుచుగా శబ్దస్వరూపమునుబట్టియేకాని వస్తునిర్దేశమువలనం గాదు. కాఁబట్టి అట్టి పదసముదాయముమాత్రముగాక ఒక్కొక్కశబ్దముయొక్క లింగమునుగూడ జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుట సంస్కృతభాషను ప్రథమమున దొరఁకొను బాలురకు మిక్కిలికష్టముగానుండును. అట్టికష్టమును మాన్పఁదలంచి అమరసింహుఁ డనుకవీంద్రుఁడు నామలింగానుశాసన మను గొప్పనిఘంటువును లోకోపకారార్థము లింగనిర్ణయాదులు రూపభేదముచేతను సాహచర్యముచేతను ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేతను మఱియు దృష్టాంతముచేతను అనాయాసముగా నెఱుంగునట్లును, గ్రహించినవిషయమును సులభముగా జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుటకుఁ దగినట్లును, శ్లోకరూపముగాఁ జేసెను. అట్టి యుద్గ్రంథము పండితపరిష్కృతమై అచ్చువేయఁబడుచుండువఱకు మంచిదశలో నుండెనుగాని ఇప్పుడు కేవలము అచ్చుకూర్పువారి శరణుఁజొచ్చినదగుటచే శబ్దస్వరూపమిట్టిదని తెలిసికొనఁబడఁజాలనిరీతిని ముద్రింపఁబడుచున్నది. ఇట్టి ప్రతులను బాలురచేతి కిచ్చుటకంటె సాహసకార్యము వేఱొండు లేదు. వానిని జదివి బాలురు అతిసులభముగా గ్రహించునట్టి యబద్ధములను దిద్దుట కష్టతరముకదా.

ఇట్టికష్టము దొలఁగించు నాలోచనతో పండితవరులచే రామాశ్రమీయము మొదలైనప్రామాణిక గ్రంథముల సాహాయ్యముఁగొని గ్రంథము పరిష్కరింపించి యీనిర్దోషమైనకూర్పు అధికపాఠములతో ముద్రింపఁబడెను. కాబట్టి శబ్దములనిజస్వరూపములను తమబాలు రెఱుంగవలయునని కోరుగురువు లందఱు నీప్రమాణగ్రంథమును దెప్పించుకొని యుపయోగించి ప్రయోజనముఁ బొందఁ బ్రార్థితులు.

ద్వితీయప్రకటన ప్రస్తావన.

నాలుగేండ్లకుమును పు ముద్రించిన మొదటికూర్పు వేయిప్రతులయినను వానిని విక్రయించుట కింతకాలమాయెను. తప్పొప్పులు పాటింపఁబడక, పేరుమాత్రముచేత కాగితములసంబడు పత్రములమీద నిష్టమొచ్చినరీతిని ముద్రింపఁబడి, యీగ్రంథము అంగళ్లయం దొక సంవత్సరములో వేలకొలది యతిస్వల్పవెలకు విక్రయింపఁబడుచుండఁగా, తారతమ్యజ్ఞానముగలిగి, ఇయ్యది ప్రమాణగ్రంథమనియు పండితపరిష్కృతముకాదేని ప్రయోజనకారి కాదనియుఁ దెలిసి, మాప్రతులు కొనినవారు వేగుఱుండినందుకై సంతసించెదము. మఱిమఱి మాప్రతులే కోరుచుండుటచే యట్టివారు మఱియు ననేకులున్నారని నిశ్చయమగుచున్నది. వారియభిలాష నెఱవేర్చునిష్టముతో నీక్రొత్తకూర్పు ప్రారంభింపఁబడెను. ఇందు ముందటికన్న విషయము లెక్కువ చేర్చినదైన చదువరులకుపయుక్తముగానుండునని తలఁచి యింగ్లీషుపర్యాయపదములఁ జేర్చి ముద్రించియున్నాము. విద్యార్థుల కది యింతఫలకారి యని చెప్పుటకు నలవికాదు. ఈవిషయము గ్రంథముచూచిన విశదమగును.

పీఠిక.

ఈ గ్రంథము ప్రతికాండ సమాప్తియందును "ఇత్యమరసింహ కృతౌ" అని చెప్పియుండుటం జేసి అమరసింహుఁ డను కవివర్యునిచే రచియింపఁబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

శ్లో॥ ధన్వన్తరి క్షపణ కామరసింహ శఙ్కు-
వేతాళభట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః ।
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేస్సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచి ర్నవ విక్రమస్య॥

అను చాటుశ్లోకముం జూడ ఈకవిచంద్రుఁడు నవరత్నము లనఁ జాలిన కవిరత్నములచే నొప్పిన విక్రమార్క సార్వభౌముని సభ నలంకరించినవారిలో నొకఁడై యుండవలెను. అనేక చక్రవర్తులు విక్రమార్క నామమునే వహించియుండుటచే ఈ విక్రమార్కుఁడు ఏ కాలమువాఁడని నిశ్చయించుటకుఁ దగిన సామగ్రి లేదు. ఇట్టి విషయములను సిద్ధాంతము చేయు కొందఱు ఈ విక్రమార్కుఁడు క్రీస్తుపుట్టుటకు ౫౭ సంవత్సరములకు ముందు రాజ్యము చేసినవాఁడనియు మఱి కొందఱు క్రైస్తవసంఖ్యచే షట్ఛతాబ్దమునం (౬౦౦) దుండినవాఁడనియుం జెప్పుదురు. "నవాధిక పఞ్చశత సంఖ్య శాకే వరాహమిహిరాచార్యో దివంగతః" అని యొక జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథమునందుండుట చూడఁగా వరాహమిహిరుఁడు శకకాలములో ౫౦౯ వ అనఁగా ౫౮౭ వ హూణశకసంవత్సరమందు మృతినొందెనని తెలియుచున్నది. కవినవకములో వరాహమిహిరుఁ డొక్కఁడై నందున అమరసింహుఁడును ఆఱవశతాబ్దమునందున్నవాఁడని యూహింపఁ దగియున్నది. ఏకాదశశతాబ్దమున నున్న మమ్మటభట్టారకుఁడు స్వకృతంబగు కావ్యప్రకాశికయందు "[illegible]" అను నామలింగానుశాసన ప్రతీకమును గ్రహించియుండుటచేత అమరసింహుఁడు తత్పూర్వమునందే యున్నవాఁడని నిశ్చయింపవచ్చును. అయినను ఒకానొకకవి కోశసంగ్రహణావసరమునందు

మేదిన్యమరమాలా చ త్రికాణ్డో రత్నమాలికా।
రన్తిదేవో భాగురిశ్చ వ్యాడి శ్శబ్దార్ణవ స్తథా॥
ద్విరూపశ్చ కలిఙ్గశ్చ రభసః పురుషోత్తమః।
దుర్గోఽభిధానమాలాచ సంసారావర్త శాశ్వతౌ॥
విశ్వో వోపాలిత శ్చైవ వాచస్పతి హలాయుధౌ।
హారావలీ సాహసాఙ్కో విక్రమాదిత్య ఏవచ॥
హేమచన్ద్రశ్చ రుద్ర శ్చాప్యమరోఽయం సనాతనః।
ఏతే కోశా స్సమాఖ్యాతాః సఙ్ఖ్యాషడ్వింశతిః స్మృతాః॥

అని వ్రాసియున్నాఁడు. 'అమరోయం సనాతనః' అనుటవలన విశ్వ హేమచంద్రులకంటె ప్రాచీనుఁడని యభిప్రాయముగాని, వ్యాడి భాగురి మొదలైనవారికంటె నని కాదు. అమరసింహుఁడు 'సమాహృత్యాన్యతంత్రాణి' యని తన గ్రంథమునందె స్పష్టముగా చెప్పినందున తత్పూర్వమె యనేకనిఘంటువు లుండినట్లు తెలియుచున్నది. వ్యాడి పరమప్రాచీనుఁ డని నుడువుటకు పతంజలిమహర్షి ప్రణీత మగు మహాభాష్యమే ప్రమాణము.

ఈతఁడు జైనమతావలంబియై యుండవలయును. ఏలయన "అమరానిర్జరాదేవా స్త్రిదశావిబుధాస్సురాః" అని గ్రంథాదిని దేవసామాన్యనామములంజెప్పి దేవవిశేషనామారంభమునందు "సర్వజ్ఞస్సుగతోబుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః" ఇత్యాదిబుద్ధనామములను లిఖించుటచేతను నానార్థవర్గమునందు "ధర్మరాజౌజినయమౌ" అను శ్లోకమునందు జినశబ్దమునకుఁ బూర్వనిపాతముచేయుటచేతను ఈకవి బౌద్ధుఁడగుట యూహింపఁబడుచున్నది. అట్లు కానిమొడల "తాపసపర్వతౌ" మొదలగు చోట్లయందువలె పూజ్యత్వము యమశబ్దమునకు వచ్చునట్లు "ధర్మరాజౌయమజినౌ" అనియే చెప్పియుండును. అమరకోశవ్యాఖ్యాతలగు క్షీరస్వామి మొదలగు ప్రాచీనపండితులు ఈకవివరుని బౌద్ధుఁడనియే తమ వ్యాఖ్యలయందు వ్రాసికొనియున్నారు.

సంకేతములు.

పర్యాయపదంబుల యర్థలింగబోధకవాక్యములకును పదములకును నిరుప్రక్కల		{ }
అధికపాఠములకు నిరుప్రక్కల	...	[ ]
అజంతశబ్దములకు వెనుక	...	అ-ఆ మొదలైనవి
హలంతశబ్దములకు	...	చ్-జ్-త్-ష్-స్ మొదలైనవి
అవ్యయములకు	... ...	॥ అవ్య ॥
పుంలింగములకు	... ...	॥ పు ॥
స్త్రీలింగములకు	... ...	॥ స్త్రీ ॥
నపుంసకలింగములకు	... ...	॥ న ॥
పుంస్త్రీలింగములకు	... .	॥ పు్స్త్రీ ॥
పున్నపుంసకలింగములకు	... ...	॥ పున్న ॥
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	... ...	॥ స్త్రీన ॥
త్రిలింగములకు	... ...	॥ త్రి ॥
పాఠాంతరములకు	... ...	(పా)
పక్షాంతరములకు	... ...	(ప)
ఏకవచనములకు	... ...	॥ ఏ ॥
ద్వివచనములకు	... ...	॥ ద్వి ॥
బహువచనములకు	... ...	॥ బ ॥
ఉదాహరణములకు	... ...	॥ ఉదా ॥

మొదలైనవి.

శ్రీ గస్తు.

సటీక నామలింగానుశాసనము

ప్రథమకాండము.

అమరసింహుఁ డనుకవిచంద్రుఁడు తాను జేయ నుపక్రమించిన నామలింగానుశాసన మనునుత్తమ నిఘంటుగ్రంథము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱుటకుగాను విశ్వవిద్వజ్జనీన నిఖిల దేవతానివహస్వరూపుఁడైన పరబ్రహ్మను తనహృదంతరంబున ధ్యానించి గ్రంథరచనాప్రారంభావ్యవహిత పూర్వకాలంబున స్వేష్టదేవతాధ్యానము చేయుట యత్యంతావశ్యక మనునర్థమును దనశిష్యవర్గపరంపరకుఁ దెలుపుటకు గ్రంథాదిని దేవతాప్రార్థన చేసెను.

మంగళశ్లోకము.

యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధ స్యానఘా గుణాః ।
సేవ్యతా మక్షయో ధీరా స్స శ్రియై చామృతాయ చ॥ ౧।

ప్రథమార్థము.

టీక. హేధీరాః = నిర్గుణోపాసకులుగాను సగుణోపాసకులుగాను నుండెడుపండితులారా! జ్ఞానదయాసిన్ధోః-జ్ఞాన=నిఖిలోపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమతత్త్వార్థమునకును, దయా=భక్తజనపరిరక్షణమందుఁగలయవ్యాజకరుణకును, సిన్ధోః = జలమునకు సముద్రునివలె ఆధారభూతుఁడున్నట్టి; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడును నతిగంభీరుఁడునైనట్టి; యస్య=నిర్గుణసగుణస్వరూపుఁడైన యేపరమాత్మయొక్క; గుణాః సత్యజ్ఞానానందాద్యులును నిఖిలకల్యాణాదిగుణములును; అనఘాః=[సర్వసిద్ధాంతసమ్మతనుఁ

...గుటవలన] అబాధములును [లేక మాయోపాధిరహితములును] హేయగుణాంశ లేశము లేనందున నిర్మలములును నయిన వ్రా; అక్షయః= ...త్యుఁడును నాశరహితుఁడును నయిన; సః=నిర్గుణసగుణస్వరూపుఁడయిన ...మా పరమాత్మ; అమృతాయ చ=నిత్యకైవల్యరూపమైన మోక్షముకొఱ ...ను; శ్రియై చ=ధర్మార్థకామములను త్రివర్గసంపదకొఱకును; సేవ్యతాన్= ...ర్వికల్పక సమాధ్యాది క్రియలచే స్వాన్యతిరిక్తుఁడుగా నెల్లప్పుడు భావింపఁ ...డుఁగాక. వారివారిమతానుసారముగా శంఖచక్ర శూలాద్యాయుధ ...రుఁడుగా ధ్యానింపఁబడుఁగాక.

అమరసింహుఁడు నిఖిలజనులకు సకలవిషయములును కరతలా మలకముగాఁ దెలియునట్లు త్తమనిఘంటువును జేయను పక్రమించి యా ఘంటువునకు నాదియందు నత్యంతమృదుపాకమును సతిరమణీయముగాఁ ...గా నురచియించిన మంగళశ్లోకము ఆస్తికమతావలంబులైన యద్వైత ...ద్వైతవిశిష్టాద్వైతులనంబడు త్రివిధజనులకు నంగీకార్యం బగునట్లు ...ర్గుణసగుణపరములుగా నర్థంబగునట్లు భగవద్గుణవర్ణన చేసి పండితోత్త ...ములసంబోధించి యఖిలజనులకును సేవ్యంబైన యుత్తమవస్తు విట్టిదని ...ర్దేశించి తెలిపెను.

నిర్గుణపరముగా సగుతాత్పర్యము.

అద్వైతమతావలంబులైన పండితులారా! జ్ఞానస్వరూపుఁడు ...నిర్వచనీయమహిమగల పరమాత్మ మాయోపాధిరహితుఁడనియు ...క్ష్యుఁడనియు మోక్షాపేక్షగలవారిచేత భావింపఁబడఁదగినవాఁడనుట.

సగుణపరముగా సగుతాత్పర్యము.

ఓ పండితులారా! నిఖిలభక్తజనపరిరక్షణమునందు ననవరత పాలున్నై యఖిలకల్యాణగుణరత్నాకరుండైన భగవంతుఁడు త్రివర్గ ...పద నపేక్షించుపురుషులచేత సేవింపఁబడఁదగినవాఁడనుట.

కవిహృదయపరిజ్ఞానమూలము.

ఇట్లు నిర్గుణసగుణపరముగానర్థవివేచన చేయుటకుమూలమేమ
నీశ్లోకమునందు నిర్గుణసగుణబోధకమైన 'జ్ఞానదయాసింధోః' అనుసమ
పదమున జ్ఞానసింధోః-దయాసింధోః-అని వేర్వేరనర్థమగునట్లు తెలి
యుభయార్థబోధకములుగా అగాధస్య-యస్య-గుణాః - అనఘాః- అ
యు, అక్షయః-సః-అనియుఁ గొన్నిశబ్దములను ప్రయోగించియుండు
వలన నిర్గుణోపాసకులకు మోక్షప్రాప్తియు సగుణోపాసకులకుఁ త్రివ
సంపత్ప్రాప్తియుఁ గలుగుచున్నదను స్వాభిప్రాయమును దెలుపుటకుగా
అమృతాయ అను మోక్షవాచకమయిన శబ్దమును శ్రియై అను త్రివ
సంపద్వాచకమైన శబ్దమును ప్రత్యక్షముగా ప్రయోగించియుండుటవ
నను నీశ్లోకమును నిర్గుణసగుణపరముగా రచియించెనని తోఁచుచున్
ది. శ్రీశబ్దమునకుఁ త్రివర్గసంపత్పరముగా నర్థము వ్యాడినిఘంటువు
జెప్పఁబడియున్నది, "లక్ష్మీసరస్వతీధాత్రీత్రివర్గసంపద్విభూతిశోభాసు
ఉపకరణవేషరచనావసుధాసు శ్రీరితి ప్రథితా॥"

ద్వితీయార్థము.

టీక. హేధీరాః=ఓపండితులారా! జ్ఞానదయాం-జ్ఞాన=పరమా
పరిజ్ఞానమును, దయా=ఇచ్చునట్టిమోక్షలక్ష్మితోడను [ఉపలక్షితస
కూడుకొన్నవాఁడును]; అగాధస్య=అవాఙ్మనసగోచరుఁడైన, యస్య
న్ధోః=విశ్వవిద్వజ్జనీననిఖిలదేవతానివహస్వరూపుఁడైన యేసముద్రుని
క్క; గుణాః=నిఖిలకల్యాణగుణములు; అనఘాః=నిష్కల్మషములైన వ
అక్షయః=[కాలత్రయావస్థాయియగుటవలన] నాశరహితుఁడైన; సః
భగవంతుఁడు; శ్రియై చ=త్రివర్గసంపదకొఱకును; అమృతాయ చ=మో
ముకొఱకును; సేవ్యతామ్=సేవింపంబడుఁగాక.

తాత్పర్యము. గ్రంథకర్త సర్వమతసిద్ధాంతప్రతిపాద్యుఁడగుభ
వంతుని విశ్వవిద్వజ్జనీననిఖిలదేవతానివహసింధువుగాభావించి యట్టి

తాసింధువునకును అస్మద్దృగ్గోచరముగాకుండుసింధువునకునుగలిగియుండు విశేషతారతమ్యమును శబ్దశ్లేషచేతను అర్థశ్లేషచేతను దెలియఁజేసి యట్టి నిఖిలదేవతాత్మసింధుప్రార్థనచేయుట యుత్తమమని పండితుల నుద్దేశించి స్వాభిప్రాయమును దెలియఁజేసెను.

శబ్దశ్లేషార్థశ్లేషలచేఁ గలుగు తారతమ్యవివేచనాక్రమము.

అస్మద్దృగ్గోచరుఁ డగుసముద్రుఁడు జ్ఞానము పోఁగొట్టి సంపద నిచ్చులక్ష్మిని కలిగినవాఁడుగాని భగవంతునివలె జ్ఞానప్రద యగుమోక్షలక్ష్మి కలవాఁడు కాఁడు. మఱియు నిమ్నోన్నత ప్రదేశసైకత ద్వీపపర్వతనికరసమ్మితుఁ డగుటవలన గాధుఁడుగాని యవాఙ్మనసగోచరుఁడయిన భగవంతునివలె నగాధుఁడు గాఁడు. ఇదియునుంగాక క్షారోదకత్వపూతిగంధత్వాద్యనేక దుర్గుణనికరభరితుఁడుగాని నిఖిలకల్యాణగుణగణాకరుండైన భగవంతునివలె నిర్మలగుణవిశిష్టుఁడు గా నేరఁడు. మఱియు నీసముద్రుఁ డగస్త్యమహర్షి హస్తతలచుళికీకృతుఁ డైనందున క్షయవంతుఁడుగాని భగవంతునివలె నిత్యుఁడుగాఁడు. ఇదియునుగాక పూర్వము దేవతలు సముద్రమథనము చేయుటవలన లక్ష్మీదేవిని సన్ము నమును బొందిరిగాని భగవద్భజనవలనఁ బొందశక్యంబైన ధర్మార్థకామమోక్షములను బొందినవారు కారు. కనుక నిఖిలదేవతానివహాస్పదుఁడైన సింధువును సేవించుటచేత పురుషార్థచతుష్టయసిద్ధి గలుగుచున్నది. కాన భగవత్సేవచేయుట సర్వోత్తమమని తాత్పర్యము. కొందఱు వ్యాఖ్యానకర్తలు ఈశ్లోకమునకు విష్ణుపరముగాను బ్రహ్మపరముగాను శివపరముగాను సముద్రపరముగాను నర్థకల్పన చేసిరిగాని యవియన్నియు జైనమతావలంబి యగునమరసింహుని వివక్షితతాత్పర్యముగా నుండనేరవని తోఁచుచున్నది. ఈ యర్థము నే యమరగద్యపారిజాతప్రణేత యగుమల్లినాథసూరియుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడు.

విష్ణుపరముగా నర్థముచేసినక్రమము.

యస్య-అనుపదము ఇకార అకారములకు సంధివలన నేర్పడినదనియు, ఇకారమునకు లక్ష్మీదేవియర్థమనియు అకారమునకు విష్ణువనియుఁ జెప్పిరి. కాన యస్య అనఁగా లక్ష్మీనారాయణమూర్తి అని యర్థము. తక్కినది సమానము.

బ్రహ్మపరముగా నర్థము చేసినక్రమము.

అక్షయః-అను పదమునందుఁ గల అకారమునకు విష్ణువు వాచ్యుడనియు గృహవాచకమైన క్షయశబ్దమునకు నుత్పత్తికారణభూతుడర్థమనియుం జెప్పిరి. కాన విష్ణువే యుత్పత్తికారణభూతుఁడుగాఁ గలవాఁడు, బ్రహ్మదేవుఁడనుట.

శివపరముగా నర్థము చేసినక్రమము.

"అకారో బ్రహ్మ విష్ణ్వీశ కమఠేష్వఙ్గణేరణే" అను కోశబలమువలన అకారమునకు శివుఁడును వాచ్యుఁడుకాన యస్య అనుపదమునకుఁ బూర్వోక్తప్రకారముగా నర్వైశ్వర్యసమేతుఁ డగుశ్రీమహేశ్వరుఁ డర్థమని కొందఱు సమర్థించిరి.

సముద్రపరముగా నర్థము చేసినక్రమము.

అక్షయః-అను పదమునకు విష్ణువునకు స్థానభూతుఁడనియర్థము చెప్పిరి. ఇట్లు క్లిష్టకల్పనలవలన బుద్ధిమంతు లనేకార్థముల నూహింపవచ్చునుగాని యవి యన్నియుఁ గవిహృదయములు కావని నమ్మనలెను.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త చదువుకొనువారికి రుచిపుట్టుటకై తనచేతఁ జేయంబడునిఘంటువును సప్రయోజనముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

సమాహృత్యాన్యతన్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః।
సమ్పూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్॥

టీక॥ అన్యతన్త్రాణి = (ఉత్పలిని త్రికాణ్డి మొదలగునటువంటి) ఇతరగ్రంథములను; సమాహృత్య = సంగ్రహించి; సంక్షిప్తైః= సంక్షేపింపఁబడినవియు; ప్రతిసంస్కృతైః=పర్యాయముల చేతను లింగనిర్ణయాదులచేతను సంస్కరింపఁబడినవియునైన; వర్గైః=తమలో సంబంధముగల పదసమూహముల చేతను; సమ్పూర్ణమ్=నిండియున్న; నామలిఙ్గానుశాసనమ్=నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువు; ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది. అన్యనిఘంటువులు కొన్ని పర్యాయహీనములుగాను కొన్ని లింగహీనములుగాను కొన్ని వర్గహీనములుగాను నున్నవి. ఈనిఘంటువునందు నన్నియు నున్నవి, కావున నిది యన్నిటికంటె మిక్కిలి శ్లాఘనీయమని తాత్పర్యము.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త ప్రతిశబ్దమునకు లింగమును జెప్పిన, గ్రంథ

విస్తరించునని యొక్కొక లింగముగల పదములకు గుఱుతులను దెలుపుచున్నాఁడు. ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యాచ్చ కుత్రచిత్ ।
స్త్రీపుంనపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్ ॥ ౩॥

టీక॥ స్త్రీపుంనపుంసకమ్ = స్త్రీలింగపుంలింగ నపుంసక లింగములు; ప్రాయశః = తఱుచుగా ; రూపభేదేన=(నామములయొక్క తుద నున్న దీర్ఘవిసర్గబిందువులు మొదలైన) రూపభేదముల చేతను ; కుత్రచిత్ =ఆరూపభేదము చేత నెఱుఁగరానిపట్టున; సాహచర్యాత్ = లింగము నెఱుంగఁ దగిన నామముయొక్క సాన్నిధ్యమువలనను ; క్వచిత్ = ఆ రెంటివలన లింగము నెఱుంగరానిచోట; తద్విశేషవిధేః = ఆలింగము లను నీపదమీలింగమని విశేషముగా విధించుటవలనను; జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది. అదియెట్లన "శామోదకీ గదా ఖడ్గో నన్దకః", "వృక్షమ పుష్కర మమ్బరమ్" ఇట్టి స్థలములయందు రూపభేదముల చేతను ; "భానుః కరః", "వియ ద్విష్ణుపదమ్" ఇట్టిచోట్లయందు సాహచర్యము వలనను ; "స్త్రియ స్సుమనసః", "భేరీ స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్ ," ఇట్టి దిక్కుల విశేషవిధిచేతను లింగములు తెలియవచ్చును.

అవతరణిక. గ్రంథకర్త పూర్వోక్తరూపభేదాదుల చేతను ద్వంద్వసమాసాదులయందు లింగము నెఱుంగరా దనుశంకను బరిహరించుచున్నాఁడు.

భేదాఖ్యానాయ న ద్వన్ద్వో నైకశేషో న సఙ్కరః ।
కృతోఽత్ర భిన్నలిఙ్గానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే ॥ ౪॥

టీక॥ అత్ర = ఈగ్రంథమునందు; అనుక్తానామ్ = (స్థలాంతరమునందుఁ) జెప్పఁబడని ; భిన్నలిఙ్గానామ్=వేఱువేఱులింగములుగల పదములకు; భేదాఖ్యానాయ=లింగభేదమును జెప్పుటకొఱకు; ద్వన్ద్వః=ద్వంద్వసమాసము; న కృతః= చేయఁబడినది కాదు; ఏకశేషః=ఏకశేషమును; న కృతః= చేయఁబడినది కాదు ; క్రమాత్ ఋతే= ప్రస్తావమువలన ; సఙ్కరః=కలయికయు; న కృతః= చేయఁబడినది కాదు. అనఁగా నభిన్నలింగములుగను స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పఁబడని భిన్నలింగములకును ద్వంద్వైకశేషములు గలవనియు ప్రస్తావమువలన భిన్నలింగములకు సాంకర్యము గలదనియుం దాత్పర్యము. అదిగాక యభిన్నలింగములకు "దోర్దమ్ద్వౌ స్త్రియామ్" "స్వర్గ నాక త్రిదివ త్రిదశాలయాః" ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వ

బును, “నాసత్యావశ్వినౌ”, “జీమూతౌ మేఘపర్వతౌ” ఇట్టిదిక్కుల యేక శేషమును జేయంబడినవి. స్థలాంతరమునందుఁ జెప్పంబడిన భిన్నలింగములకు“అప్సరోయక్షరక్షోగన్ధర్వకిన్నరాః”ఇట్టిదిక్కుల ద్వంద్వంబును “శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ” ఇట్టిచోట్ల ఏకశేషమును జేయంబడినది. ప్రస్తావంబువలనసాంకర్యమేలాగనిన,స్వర్గపర్యాయాదులయందుద్యోది వాదిశబ్దంబులును హరిహరాది ప్రస్తావంబులయందు లక్ష్మీ గౌర్యాది నామములును జెప్పఁబఢినవి.

అవతరణిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త విశేషముగా లింగమునువిధించు నపుడు వర్ణలాఘవంబుకొఱకు కొన్నిసంకేతములను జెప్పుచున్నాఁడు.

త్రిలిఙ్గ్యాం త్రిష్వితి పదం మిథునే తు ద్వయోరితి ।
నిషిద్ధలిఙ్గం శేషార్థం త్వంతాథాది న పూర్వభాక్॥ ౫॥

టీక॥ త్రిలిఙ్గ్యామ్=మూఁడులింగములయందని చెప్పఁదగినచోట; త్రిష్వితిపదమ్=త్రిషుఅనుపదంబును; మిథునే తు=స్త్రీలింగపుంలింగంబులయందని చెప్పఁదగినచోట ; ద్వయోరితి (పదమ్)=ద్వయోః అనుపదంబును; ఉచ్యతే=చెప్పఁబడుచున్నది; నిషిద్ధలిఙ్గమ్=నిషేధింపఁబడిన లింగముగలపదము ; శేషార్థమ్ = తక్కినలింగము గలది ; త్వంతాథాది=తుశబ్దంబు అంతమునందుఁ గల పదంబును, అథ శబ్దంబు ఆదియందుఁ గల పదంబును; పూర్వభాక్=పూర్వపదంబులతోఁ జేరినది; న=కాదు.

అనఁగా “తటం త్రిషు” ఇచట తటశబ్దము మూఁడులింగంబులయందు వర్తించుననిచెప్పక, త్రిషు అనిచెప్పఁబడెను.“అశనిర్ద్వయోః” ఇచట అశనిశబ్దము స్త్రీలింగ పుంలింగములయందు వర్తించుననిచెప్పక “ద్వయోః” అనిచెప్పఁబడెను. “ద్వీపోఽస్త్రియామన్తరీపమ్” ఇచట ద్వీపశబ్దము అస్త్రియామని స్త్రీలింగనిషేధంబుచేత పుంలింగ నపుంసకలింగంబులు గలది యగుచున్నది. “అవశ్యాయస్తు నీహారః, పుంసి త్వన్తర్ధిరపవారణమ్, శాపే త్వభిషఙ్గః” ఇట్టిచోట్ల త్వంతంబులైన అవశ్యాయః, పుంసి, శాపే అనుపదంబులును, “అథహిమానీ హిమసంహతిః”, “అథ పుంభూమ్ని దారాః”, “అథ కేసరే వకుళః” ఇట్టిచోట్ల అథాదులయిన హిమానీ, పుంభూమ్ని, కేసరే, అను పదంబులును పూర్వపదంబులతో సంబంధింపవు.

స్వరవ్యయం స్వర్గనాక త్రిదివ త్రిదశాలయాః। సురలోకో ద్యో దివౌ (ద్వే స్త్రియాం) (క్లీబే) త్రివిష్టపమ్ ॥ ౬ ॥

స్వః॥అవ్య॥ - స్వర్గః - నాకః - త్రిదివః - త్రిదశాలయః - సురలోకః॥పు॥-ద్యౌః॥ఓ,సీ॥ (ద్యౌః, ద్యావౌ, ద్యావః) - ద్యౌః॥వ,సీ॥ (ద్యౌః, దివౌ, దివః)-త్రివిష్టపమ్॥న॥౯ - స్వర్గము పేళ్లు. Heaven.

అమరా నిర్జరా దేవా స్త్రిదశా విబుధా స్సురాః। సుపర్వాణ స్సుమనస స్త్రిదివేశా దివౌకసః ॥ ౭ ॥ ఆదితేయా దివిషదో లేఖా అదితినన్దనాః। ఆదిత్యా ఋభవో౽స్వప్నా అమర్త్యా అమృతాన్ధసః ॥ బర్హిర్ముఖాః క్రతుభుజో గీర్వాణా దానవారయః। బృన్దారకా దైవతాని (పుంసి వా) దేవతాః(స్త్రియామ్)॥౯ ॥

అమరాః -నిర్జరాః - దేవాః -త్రిదశాః-విబుధాః - సురాః - సుపర్వాణః॥న॥ - సుమనసః ॥ స ॥ త్రిదివేశాః - దివౌకసః॥స॥- ఆదితేయాః - దివిషదః॥ద॥ - లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః-ఋభవః॥ఉ॥ - అస్వప్నాః - అమర్త్యాః - అమృతాన్ధసః॥స॥ - బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః ॥జ॥ గీర్వాణాః - దానవారయః॥ఇ॥ - బృన్దారకాః॥ పు॥ దైవతాని॥న॥ - దేవతాః॥స॥ ౨౬ - దేవతలపేళ్లు-ఈదేవతావాచకశబ్దములు తెలుగునబహువచనమునందే ప్రయోగింపబడుచున్నవని గ్రంథకర్త ప్రథమబహువచనాంతములుగా నిర్దేశించెను గాని యివి నిత్యబహువచనాంతములు గావు. Deities.

ఆదిత్య విశ్వవసవ స్తుషితా౽౽భాస్వరా౽నిలాః। మహారాజిక సాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణదేవతాః) ॥ ౧౦॥

[ఆదిత్యా ద్వాదశ ప్రోక్తా విశ్వేదేవా దశ స్మృతాః। వసవశ్చాష్టసంఖ్యాతా స్తుషితాః షట్త్రింశదీరితాః॥ ఆభాస్వరాశ్చతుష్షష్టి ర్వాతాః పఞ్చాశదూనకాః। మహారాజిక నామానో ద్విశతీ వింశతి స్తథా॥ సాధ్యా ద్వాదశ విఖ్యాతా రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః॥] ఆదిత్యాః, ౧౨ - విశ్వే, ౧౦॥ అ॥ వసవః, ౮ ॥ ఉ॥-తుషితాః, ౩౬ - ఆభాస్వరాః, ౬౪ - అనిలాః, ౪౯ - మహారాజికాః, ౨౨౦ - సాధ్యాః, ౧౨-రుద్రాః, ౧౧॥ పు, ౭॥ - గణదేవతలపేళ్లు. Sets of divinities.

విద్యాధరోఽప్సరో యక్ష రక్షోగన్ధర్వకిన్నరాః । పిశాచో గుహ్యకస్సిద్ధో భూతో (ఽమీ దేవయోనయః) ॥౧౧॥

విద్యాధరః॥పు॥ (జీమూతవాహనుఁడు మొదలగువారు)-అప్సరాః॥స్,స్త్రీ॥ (దేవాంగనలు) - యక్షః॥పు॥(కుబేరాదులు)-రక్షః॥స్,న॥ (లంకావాసులగుమాయావులు)- గన్ధర్వః (తుంబురుప్రభృతులు) - కిన్నరః (అశ్వముఖులు) - పిశాచః (మాంసాశనులు) - గుహ్యకః (నిధిరక్షకు లగుమణిభద్రాదులు)- సిద్ధః (విశ్వావసుప్రభృతులు)-భూతః॥పు॥ (రుద్రానుచరు లగుబాలగ్రహాదులు) ౧౧ - అమీ=వీరు, దేవయోనయః = దేవతలకు జనించినవారు. Demi-Gods and nymphs.

అసురా దైత్య దైతేయ దనుజేన్ద్రారి దానవాః । శుక్రశిష్యా దితిసుతాః పూర్వదేవాస్సురద్విషః॥ ౧౨॥

అసురాః - దైత్యాః - దైతేయాః-దనుజాః-ఇన్ద్రారయః॥ఇ॥ - దానవాః - శుక్రశిష్యాః - దితిసుతాః - పూర్వదేవాః - సురద్విషః॥ ష్, పు, బ॥ ౧౨-అసురుల పేళ్లు. Giants or Titans.

సర్వజ్ఞ స్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజ స్తథాగతః। సమన్తభద్రో భగవాన్మారజి ల్లోకజిజ్జినః॥ షడభిజ్ఞో దశబలోఽద్వయవాదీ వినాయకః। మునీన్ద్రశ్శ్రీఘనశ్శాస్తా ముని (శ్శాక్యమునిస్తు యః) ॥ ౧౪ ॥ స శాక్యసింహ స్సర్వార్థసిద్ధశ్శౌద్ధోదనిశ్చ(సః) । గౌతమశ్చార్కబన్ధుశ్చమాయాదేవీసుతశ్చ (సః)॥

సర్వజ్ఞః - సుగతః-బుద్ధః-ధర్మరాజః-తథాగతః - సమన్తభద్రః - భగవాన్ ॥త్॥ . మారజిత్ -లోకజిత్ -జినః-షడభిజ్ఞః-దశబలః- అద్వయవాదీ ॥న్॥ - వినాయకః - మునీన్ద్రః- శ్రీఘనః- శాస్తా॥ఋ॥ - మునిః ॥పు॥ ౧౩ - బుద్ధదేవుని పేళ్లు. A Jina or Buddha.

శాక్యసింహః-సర్వార్థసిద్ధః - శౌద్ధోదనిః-గౌతమః-అర్కబన్ధుః-మాయాదేవీసుతః॥పు॥ ౬ - యః= ఎవఁడు, శాక్యమునిః = "శాకవృక్షప్రతిచ్ఛన్నంవాసంయస్మాచ్చచక్రిరేతస్మాదిక్ష్వాకువంశ్యాస్తే శాక్యా ఇతిభువిస్మృతాః," అని చెప్పఁబడిన శాక్యవంశమునఁ బుట్టిన బుద్ధావాంతర భేదముగల శాక్యముని కలఁడో; సః=ఆ బుద్ధదేవుని పేళ్లు.

బ్రహ్మాఽఽత్మభూస్సు

బ్రహ్మా॥న్॥- ఆత్మభూః - సురజ్యేష్ఠః - పరమే

రజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీపితా
మహః । హిరణ్యగర్భో
లోకేశః స్వయంభూశ్చ
తురాననః ॥ ౧౬ ॥ ధా
తాఽబ్జయోని ర్ద్రుహి
ణో విరిఞ్చిః కమలా
సనః । స్రష్టా ప్రజాపతి
ర్వేధావిధాతా విశ్వసృ
డ్విధిః ॥ [శతానన్ద శ్శత
ధృతి ర్విరి ఞ్చోఽజో
విరిఞ్చనః॥] ౧౭॥
విష్ణు ర్నారాయణః
కృష్ణో వైకుణ్ఠో విష్టర
శ్రవాః । దామోదరో
హృషీకేశః కేశవో
మాధవస్స్వభూః॥౧౮
దైత్యారిః పుణ్డరీకా
క్షో గోవిన్దో గరుడధ్వ
జః। పీతామ్బరోఽచ్యు
తశ్శార్ఙ్గీవిష్వక్సేనో జ
నార్దనః॥ ఉపేన్ద్ర ఇన్ద్రా
వరజ శ్చక్రపాణి శ్చతు
ర్భుజః । పద్మనాభో మ
ధురిపు ర్వాసుదేవ స్త్రి
విక్రమః ॥ ౨౦॥ దేవకీ
నన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః
పురుషోత్తమః। వనమా
లీ బలిధ్వంసీ కంసారా
తి రధోక్షజః॥ విశ్వంభ

ష్ఠీ॥న్॥ - పితామహః - హిరణ్యగర్భః - లోకేశః -
స్వయంభూః - చతురాననః - ధాతా॥ఋ॥ - అబ్జ
యోనిః - ద్రుహిణః - విరిఞ్చిః - కమలాసనః -
స్రష్టా॥ఋ॥ - ప్రజాపతిః - వేధాః ॥స్॥ - విధాతా
॥ఋ॥-విశ్వసృట్ ॥జ్॥ - విధిః॥ పు॥ ౨౦ - బ్రహ్మ
దేవుని పేళ్లు. [శతానన్దః - శతధృతిః - విరిఞ్చిః-
అజః-విరిఞ్చనః॥] అధిక పాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[నాభిజన్మాఽణ్డజః పూర్వో నిధనః కమలోద్భవః । సదానన్దో రజోమూర్తిః సత్యకో హంసవాహనః॥] Brahma or the creator.

విష్ణుః-నారాయణః - కృష్ణః-వైకుణ్ఠః - విష్టరశ్రవాః ॥స్॥ - దామోదరః - హృషీకేశః - కేశవః-మాధవః - స్వభూః - దైత్యారిః - పుణ్డరీకాక్షః - గోవిన్దః - గరుడధ్వజః- పీతామ్బరః-
అచ్యుతః-శార్ఙ్గీ ॥న్ ॥ - విష్వక్సేనః- జనార్దనః
ఉపేన్ద్రః - ఇన్ద్రావరజః-చక్రపాణిః- చతుర్భుజః
పద్మనాభః - మధురిపుః - వాసుదేవః - త్రివిక్రమః- దేవకీనన్దనః-శౌరిః- (పా) సౌరిః- శ్రీపతిః-
పురుషోత్తమః - వనమాలీ॥న్॥ బలిధ్వంసీ॥న్ ॥ -
కంసారాతిః - అధోక్షజః - విశ్వంభరః- కైటభజిత్ -విధుః - శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః॥పు॥ ౩౯ - విష్ణు
దేవుని పేళ్లు. [గదాగ్రజః-సుముఞ్జకేశః-శార్ఙ్గ్నః-
వశరూపభృత్ ॥] అధిక పాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషో నరకాన్తకః జలశాయీ విశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]

టీ॥ పురాణపురుషః-యజ్ఞపురుషః - నరకాన్తకః-జలశాయీ, విశ్వరూపః-ముకున్దః-ముర

రః కైటభజిద్విధుః శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః । [గదాగ్రజో ముఞ్జకేశో దాశార్హోదశరూపభృత్ ॥]

మర్దనః॥] Sri Vishnu, the pervader and preserver.

వసుదేవో (ఽస్య జనక స్సఏవా) ఽనకదున్దుభిః॥ ౨౨॥

వసుదేవః - ఆనకదున్దుభిః ॥ పు ॥ ౨ - అస్య జనకః = శ్రీకృష్ణునితండ్రియగు వసుదేవుని పేళ్లు. Vasudeva, father of Sri Krishna.

బలభద్రః ప్రలమ్బఘ్నో బలదేవో ఽచ్యుతాగ్రజః। రేవతీరమణో రామః కామపాలో హలాయుధః॥ ౨౩॥ నీలామ్బరో రౌహిణేయ స్తాలాఙ్కో ముసలీ హలీ। సంకర్షణ స్సీరపాణిః కాలిన్దీభేదనో బలః॥

బలభద్రః - ప్రలమ్బఘ్నః - బలదేవః - అచ్యుతాగ్రజః - రేవతీరమణః - రామః - కామపాలః - హలాయుధః - నీలామ్బరః - రౌహిణేయః - తాలాఙ్కః - ముసలీ - (పా) ముషలీ - హలీ॥న్॥ - సంకర్షణః - సీరపాణిః - కాలిన్దీభేదనః - బలః॥పు॥ ౧౮ - బలరాముని పేళ్లు. Balarama, brother of Sri Krishna.

మదనో మన్మథో మారః ప్రద్యుమ్నో మీనకేతనః । కన్దర్పో దర్పకో ఽనఙ్గః కామః పఞ్చశరః స్మరః॥ ౨౪॥ శమ్బరారి ర్మనసిజః కుసుమేషు రనన్యజః। పుష్పధన్వా రతిపతి ర్మకరధ్వజ ఆత్మభూః॥ ౨౫

మదనః - మన్మథః - మారః - ప్రద్యుమ్నః - మీనకేతనః - కన్దర్పః - దర్పకః - అనఙ్గః - కామః - పఞ్చశరః - స్మరః - శమ్బరారిః - (పా) సమ్బరారిః - మనసిజః కుసుమేషుః - అనన్యజః - పుష్పధన్వా॥న్॥ - రతిపతిః - మకరధ్వజః - ఆత్మభూః - బ్రహ్మసూః - విశ్వకేతుః - (పా) ఋశ్యకేతుః॥పు॥ ౨౧ - మన్మథుని పేళ్లు, [శృఙ్గారయోనిః శ్రీపుత్త్రః శూర్పకారాతి రిత్యపి॥ టీ॥ శృఙ్గారయోనిః - శ్రీపుత్త్రః - శూర్పకారాతిః॥] అధికపాఠము. Kamadeva or Cupid, Son of Sri Krishna.

బ్రహ్మసూర్విశ్వకేతు (స్స్యా) దనిరుద్ధ ఉషాపతిః॥ [అరవిన్దమశోకం

అనిరుద్ధః - ఉషాపతిః॥పు॥ ౨ - అనిరుద్ధుని పేళ్లు. Aniruddha, Son of Pradyumna.

చ చూతంచ నవమల్లికా । నీలోత్పలంచ పఞ్చైతే పఞ్చబాణస్య సాయకాః॥]

లక్ష్మీః పద్మాలయా పద్మా కమలా శ్రీర్హరిప్రియా ॥ [ఇన్దిరా లోకమాతా మా రమా మఙ్గళదేవతా । భార్గవీ లోకజననీ క్షీరసాగరకన్యకా॥]

(శఙ్ఖో లక్ష్మీపతేః) పాఞ్చజన్యః (చక్రం) సుదర్శనమ్। కౌమోదకీ (గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః కౌస్తుభో(మణిః)॥ ౨౮॥

[(చాప)శ్శార్ఙ్గం మురారేస్తు శ్రీవత్సో(లాఞ్ఛనం)మతమ్॥ (అశ్వాశ్చ) శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పవలాహకాః । (సారథి) ర్దారుకో (మన్త్రీ)హ్యుద్ధవ (శ్చానుజో)గదః॥]

గరుత్మాన్ గరుడ స్తార్క్ష్యో వైనతేయః ఖగేశ్వరః । నాగాన్తకో విష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్నగాశనః॥ ౨౯॥

అరవిన్దమ్, అశోకమ్, చూతమ్॥న॥-నవమల్లికా ॥స్త్రీ॥-నీలోత్పలం ॥న॥ ౫- మన్మథుని బాణములు. [ఉన్మాదన స్తాపనశ్చ శోషణ స్స్తంభన స్తథా। సమ్మోహనశ్చ కామస్య పఞ్చబాణాః ప్రకీర్తితాః॥]

లక్ష్మీః - పద్మాలయా - పద్మా - కమలా - శ్రీః - హరిప్రియా ॥స్త్రీ॥ ౬-లక్ష్మీదేవి పేళ్లు.

[ఇన్దిరా - లోకమాతా - మా - రమా - మఙ్గళదేవతా - భార్గవీ - లోకజననీ - క్షీరసాగరకన్యకా॥ స్త్రీ॥ అధికపాఠము.]

Lakshmi, Goddess of prosperity.

పాఞ్చజన్యః॥పు॥ఇది విష్ణుదేవుని శఙ్ఖము, Conch. సుదర్శనమ్॥న॥(పు)సుదర్శనః॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవుని చక్రము, Discus. కౌమోదకీ॥ స్త్రీ॥ఇది విష్ణుదేవుని గద, Mace. నన్దకః॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవుని ఖడ్గము, Sword. కౌస్తుభః॥ పు॥ ఇది విష్ణువు ధరించు మణి, Jewel,

[శార్ఙ్గమ్ ॥న॥ ఇది విష్ణుదేవుని ధనుస్సు పేరు. శ్రీవత్సః ॥పు॥ ఇది విష్ణుదేవుని ఉరస్థలమునందలి మచ్చ పేరు. శైబ్యః-సుగ్రీవః-మేఘపుష్పః-వలాహకః॥పు॥౪- శ్రీకృష్ణుని తేరిగుఱ్ఱముల పేళ్లు. దారుకః ॥పు॥ ౧-సారథి పేరు. ఉద్ధవః॥పు॥౧ మన్త్రి పేరు. గదః ॥పు॥ ౧ తోడ(బుట్టువు) పేరు॥ అధికపాఠము.]

గరుత్మాన్ ॥పు॥ గరుడః తార్క్ష్యః వైనతేయః ఖగేశ్వరః నాగాన్తకః విష్ణురథః సుపర్ణః పన్నగాశనః ॥పు॥ ౯ విష్ణుదేవుని వాహనమగు గరుత్మంతుని పేళ్లు. Vehicle of Vishnu.

శంభు రీశః పశుపతి శ్శివ శ్శూలీ మహేశ్వరః। ఈశ్వర శ్శర్వ ఈశాన శ్శంకర శ్చన్ద్రశేఖరః॥ ౩౦॥ భూతేశః ఖణ్డపరశు ర్గిరీశో గిరిశో మృడః। మృత్యుంజయః కృత్తివాసాః పినాకీ ప్రమథాధిపః॥ ౩౧॥ ఉగ్రః కపర్దీ శ్రీకణ్ఠ శ్శితికణ్ఠః కపాలభృత్। వామదేవో మహాదేవో విరూపాక్ష స్త్రిలోచనః ॥౩౨॥ కృశానురేతా స్సర్వజ్ఞో ధూర్జటి ర్నీలలోహితః। హరః స్మరహరో భర్గ స్త్ర్యమ్బక స్త్రిపురాన్తకః ॥ ౩౩॥ గఙ్గాధరో ఽన్ధకరిపుః క్రతుధ్వంసీ వృషధ్వజః। వ్యోమకేశో భవో భీమః స్థాణూ రుద్ర ఉమాపతిః॥

శంభుః-ఈశః - పశుపతిః-శివః-శూలీ ॥న్॥-మహేశ్వరః-ఈశ్వరః-శర్వః-(పా) సర్వః-ఈశానః-శంకరః-చన్ద్రశేఖరః-భూతేశః-ఖణ్డపరశుః-గిరీశః.గిరిశః-మృడః- మృత్యుఞ్జయః - కృత్తివాసాః॥స్॥-పినాకీ॥న్॥- ప్రమథాధిపః-ఉగ్రః- కపర్దీ ॥న్॥- శ్రీకణ్ఠః-శితికణ్ఠః-కపాలభృత్ -వామదేవః-మహాదేవః-విరూపాక్షః - త్రిలోచనః - కృశానురేతాః॥స్॥- సర్వజ్ఞః-ధూర్జటిః - నీలలోహితః-హరః-స్మరహరః-భర్గః-త్ర్యమ్బకః- త్రిపురాన్తకః-గఙ్గాధరః-అన్ధకరిపుః- క్రతుధ్వంసీ ॥న్॥-వృషధ్వజః-వ్యోమకేశః-భవః-భీమః-స్థాణుః-రుద్రః-ఉమాపతిః॥పు॥౪౮-శివునిపేళ్లు. Siva.

[శ్లో॥ అష్టమూర్తి రహిర్బుధ్న్యో మహాకాలో మహానటః॥ టీక. అష్టమూర్తిః-అహిర్బుధ్న్యః-మహాకాలః-మహానటః॥అధికపాఠము.]

కపర్దో (ఽస్య జటాజూటః) పినాకో ఽజగవం (ధనుః)। ప్రమథా (స్స్యుః)పారిషదాః(బ్రాహ్మీత్యాద్యాస్తు) మాతరః॥ ౩౪॥

కపర్దః॥పు॥౧-అస్యజటాజూటః=ఈశివునిజటాజూటము, Braided hair. పినాకః॥పు॥-అజగవమ్॥న॥౨-ఇతనిధనుస్సు, Bow. ప్రమథాః - పారిషదాః॥పు,బ॥౨- నంది మొదలైనప్రమథగణములపేళ్లు. Attendants. మాతరః॥ఋ,స్త్రీ,బ॥౧-బ్రాహ్మీ మొదలయిన సప్తమాతృకలపేళ్లు. [బ్రాహ్మీమాహేశ్వరీచైవ కౌమారీ వైష్ణవీ తథా। వారాహీ

చైవ చేన్ద్రాణీ చాముణ్డా సప్తమాతరః॥]

విభూతి ర్భూతి రైశ్వర్య (మణిమాదిక మష్టధా॥)

విభూతిః-భూతిః॥సీ॥-ఐశ్వర్యమ్॥న॥3-అష్టధా (వర్తమానం) అణిమాదికమ్ = అణిమాద్యష్ట సిద్ధులపేళ్లు. [అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా। ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టసిద్ధయః॥] Superhuman power.

ఉమా కాత్యాయనీ గౌరీ కాలీ హైమవతీ శ్వరీ॥ 36 ॥ శివా భవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వమఙ్గలా। అపర్ణా పార్వతీ దుర్గా మృడానీ చణ్డికా౽మ్బికా ॥ 37 ॥ [ఆర్యా దాక్షాయణీ చైవ గిరిజా మేనకాత్మజా]

ఉమా - కాత్యాయనీ - గౌరీ - కాలీ - హైమవతీ-ఈశ్వరీ - శివా - భవానీ-రుద్రాణీ - శర్వాణీ-సర్వమఙ్గలా - అపర్ణా - పార్వతీ - దుర్గా - మృడానీ - చణ్డికా - అమ్బికా ॥ సీ॥ ౧౭ - శివుని భార్యయగు పార్వతిచేపేళ్లు. wife of Siva.

[ఆర్యా-దాక్షాయణీ-గిరిజా - మేనకాత్మజా ॥సీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకో విఘ్నరాజ ద్వైమాతుర గణాధిపాః । (అప్యే కదన్త హేరమ్బ లమ్బోదర గజాననాః ॥ 38 ॥

వినాయకః - విఘ్నరాజః - ద్వైమాతురః - గణాధిపః - ఏకదన్తః- హేరమ్బః - లమ్బోదరః-గజాననః ॥పు॥ ౮-శివునికుమారుఁడైన వినాయకునిపేళ్లు. Ganesa, obviator of difficulties.

కార్తికేయో మహాసేనశ్శరజన్మా షడాననః। పార్వతీనన్దనస్స్కన్దస్సేనానీ రగ్నిభూ ర్గుహః॥ 39 ॥ బాహులేయ [illegible] కజిద్విశాఖ [illegible] నః। షా[illegible] [illegible] ధరః కుమా[illegible] [illegible] దారణః॥ 40॥

కార్తికేయః - మహాసేనః - శరజన్మా ॥న్॥- షడాననః - పార్వతీనన్దనః - స్కన్దః - సేనానీః- అగ్నిభూః - గుహః - బాహులేయః - తారకజిత్ - విశాఖః - శిఖివాహనః - షాణ్మాతురః - శక్తిధరః - కుమారః - క్రౌఞ్చదారణః ॥ పు ॥ ౧౭ - శివుని [illegible]. God of war. [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible].]

ఇన్ద్రో మరుత్వాన్మఘవా బిడౌజాః పాకశాసనః। వృద్ధశ్రవాశ్శునాసీరః పురుహూతః పురన్దరః ॥ ४१ ॥ జిష్ణుర్లేఖర్షభశ్శక్రశ్శతమన్యుర్దివస్పతిః। సుత్రామా గోత్రభిద్వజ్రీ వాసవో వృత్రహా వృషా॥ వాస్తోష్పతిస్సురపతిర్బలారాతిశ్శచీపతిః। జమ్భభేదీ హరిహయస్స్వారాణ్ణముచిసూదనః ॥ సంక్రన్దనో దుశ్చ్యవనస్తురాషాణ్మేఘవాహనః। ఆఖణ్డలస్సహస్రాక్షః ఋభుక్షాః

ఇన్ద్రః-మరుత్వాన్ ॥త్॥- మఘవా ॥ న్ ॥- బిడౌజాః ॥స్॥ - పాకశాసనః-వృద్ధశ్రవాః ॥ స్ ॥- శునాసీరః - పురుహూతః - పురన్దరః - జిష్ణుః- లేఖర్షభః-శక్రః - శతమన్యుః-దివస్పతిః-సుత్రామా ॥న్॥-గోత్రభిత్ ॥ ద్॥- వజ్రీ॥ న్ ॥-వాసవః- వృత్రహా ॥ న్ ॥-వృషా ॥ న్ ॥-వాస్తోష్పతిః-సురపతిః - బలారాతిః - శచీపతిః - జమ్భభేదీ ॥న్॥- హరిహయః-స్వారాట్ ॥జ్॥ -నముచిసూదనః- సంక్రన్దనః-దుశ్చ్యవనః - తురాషాట్ ॥ హ్॥ - మేఘవాహనః - ఆఖణ్డలః - సహస్రాక్షః - ఋభుక్షాః ॥ న్, పు ॥ ३५ - దేవేంద్రుని పేళ్లు.

[శ్లో॥ ప్రాచీనబర్హిరహిహా పృతనాషాట్పులోమజిత్ ॥టీక. ప్రాచీనబర్హిః-అహిహా॥న్॥-పృతనాషాట్॥ హ్॥- పులోమజిత్ ॥ అధికపాఠము.]

Indra, Regent of the sky.

(తస్యతు ప్రియా)॥४४ పులోమజా శచీన్ద్రాణీ

పులోమజా-శచీ (పా) సచీ - ఇన్ద్రాణీ॥స్రీ॥ ३- ఇంద్రుని భార్యపేళ్లు. Wife of Indra.

(నగరీ) త్వమరావతీ ।

అమరావతీ॥స్త్రీ॥ ౧-ఇంద్రుని పట్టణము పేరు.

(హయ) ఉచ్చైశ్శ్రవా(స్సూతో) మాతలిర్నన్దనం(వనమ్) ॥ ४५॥

ఉచ్చైశ్శ్రవాః ॥స్,పు॥ అతని గుఱ్ఱము పేరు. మాతలిః॥పు॥ ౧- అతనిసారథిపేరు, Charioteer. నన్దనమ్॥న॥౧-అతనియుపవనముపేరు, Garden.

(స్యాత్ప్రాసాదో) వైజయన్తో జయన్తః పాకశాసనిః ।

వైజయన్తః॥పు॥౧- అతనిమేడపేరు, Palace. జయన్తః- పాకశాసనిః ॥పు॥ ౨- అతనికుమారుని పేళ్లు.

ఐరావతో ఽభ్రమాతఙ్గైరావణాభ్రమువల్లభాః॥ ४६॥

ఐరావతః - అభ్రమాతఙ్గః - ఐరావణః-అభ్రమువల్లభః ॥పు॥ ४-అతని యేనుఁగుపేళ్లు.

Indra's elephant.

హ్రాదినీ వజ్ర (మస్త్రీ స్యా) త్కులిశం భిదురం పవిః। శతకోటి స్స్వరు శ్శమ్బో దమ్భోలి రశని(ర్ద్వయోః) ॥౪౭॥

హ్రాదినీ॥సీ॥-వజ్రమ్ ॥స్న॥-కులిశమ్-భిదురమ్ ॥న॥-పవిః-శతకోటిః-స్వరుః (పు) స్వరుః॥న॥-శమ్బః-దమ్భోలిః॥పు॥-అశనిః॥స్న॥౧౦-వజ్రాయుధము పేళ్లు. Thunder-bolt.

వ్యోమయానం విమానో (౽స్త్రీ) (నారదాద్యా) స్సురర్షయః। (స్యా) త్సుధర్మా దేవసభా పీయూష మమృతం సుధా॥ మన్దాకినీ వియద్గఙ్గా స్వర్ణదీ సురదీర్ఘికా। మేరు స్సుమేరు ర్హేమాద్రీ రత్నసాను స్సురాలయః॥ పఞ్చైతే దేవతరవో మన్దారః పారిజాతకః। సన్తానః కల్పవృక్షశ్చ(పుంసివా) హరిచన్దనమ్॥ ౫౦॥

వ్యోమయానమ్॥న॥-విమానః॥స్న॥_౨- దేవరథము పేళ్లు. The car of Indra. సురర్షయః ॥ఇ, పు,బ॥౧-నారదుఁడు మొదలుగాఁగల దేవర్షుల పేళ్లు. Divine Sages. సుధర్మా(మా)సుశర్మా ॥న॥-దేవసభా॥సీ॥_౨-దేవసభ పేళ్లు. The council of the Gods. పీయూషమ్-అమృతమ్॥న॥-సుధా ॥సీ॥ ౩- అమృతము పేళ్లు. Nectar or Ambrosia. మన్దాకినీ-వియద్గఙ్గా-స్వర్ణదీ-సురదీర్ఘికా ॥సీ॥౪- ఆకాశగఙ్గపేళ్లు. మేరుః-సుమేరుః-హేమాద్రిః-రత్నసానుః-సురాలయః ॥పు॥ ౫- మేరుపర్వతము పేళ్లు. The extremity of the world's axis. మన్దారః-పారిజాతకః- సన్తానః- కల్పవృక్షః ॥పు॥ హరిచన్దనమ్ ॥స్న॥ ౫- దేవతలవృక్షముల పేళ్లు. Celestial trees.

సనత్కుమారో వైధాత్రి స్స్వర్వైద్యా వశ్వినీసుతౌ। నాసత్యా వశ్వినౌ దస్రా వాశ్వినేయౌ చ(తావుభౌ)॥౫౧॥

సనత్కుమారః-వైధాత్రః ॥పు॥ ౨ - బ్రహ్మపుత్త్రుఁడైన సనత్కుమారుని పేళ్లు. స్వర్వైద్యౌ-అశ్వినీసుతౌ-నాసత్యౌ - అశ్వినౌ-దస్రౌ-ఆశ్వినేయౌ ॥ పు, ద్వి॥౬ - దేవవైద్యులగు నశ్విదేవతల పేళ్లు. Physicians of Heaven.

(స్త్రియాం బహుష్వ) ప్సరస స్స్వర్వేశ్యా (ఉర్వశీముఖాః) । [ఘృతాచీ మేనకా రమ్భా హ్యుర్వశీ చ తిలోత్తమా॥] హాహా

అప్సరసః॥సీ॥- స్వర్వేశ్యాః॥సీ,బ॥ ౨- [ఊర్వశి, మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలోత్తమ, సుకేశి, మంజుఘోష మొదలుగాఁగల దేవవేశ్యలపేళ్లు. ఇత్యాదులు] Celestial courtesans. గన్ధర్వాః (పు) గాన్ధర్వాః ॥పు,బ॥ ౧- దేవతలలోపల హాహా

హాహా హూహూ శ్చైవ మాద్యా గన్ధర్వా (స్త్రి దివౌకసామ్) ॥ ౫౨ ॥

హాహాహూహువులు తుంబురు విశ్వావసు చిత్రరథులు మొదలయిన దేవగాయకులపేళ్లు. Celestial musicians.

అగ్ని ర్వైశ్వానరో వహ్ని ర్వీతిహోత్రో ధనంజయః। కృపీటయోని ర్జ్వలనో జాతవేదా స్తనూనపాత్ ॥ ౫౩ ॥ బర్హి శ్శుష్మా కృష్ణవర్త్మా శోచిష్కేశ ఉషర్బుధః। ఆశ్రయాశో బృహద్భాను꞉ కృశానుః పావకో ఽనలః॥ రోహితాశ్వో వాయుసఖ శ్శిఖావా నాశుశుక్షణిః। హిరణ్యరేతా హుతభు గ్దహనో హవ్యవాహనః ॥ ౫౪ ॥ సప్తార్చి ర్దమునా శ్శుక్ర శ్చిత్రభాను ర్విభావసుః। శుచి రప్పిత్త

అగ్నిః-వైశ్వానరః-వహ్నిః-వీతిహోత్రః-ధనంజయః-కృపీటయోనిః-జ్వలనః-జాతవేదాః॥స్॥-తనూనపాత్॥ద్॥-బర్హిః॥స్॥-శుష్మా॥న్॥-(ప) బర్హిశ్శుష్మా॥న్॥-కృష్ణవర్త్మా॥న్॥-శోచిష్కేశః-ఉషర్బుధః-ఆశ్రయాశః-(పా) ఆశయాశః-బృహద్భానుః-కృశానుః-పావకః-అనలః-రోహితాశ్వః (పా) లోహితాశ్వః-వాయుసఖః-శిఖావాన్॥త్॥-ఆశుశుక్షణిః-హిరణ్యరేతాః॥స్॥-హుతభుక్॥జ్॥-దహనః-హవ్యవాహనః-సప్తార్చిః॥స్॥-దమునాః॥స్॥-శుక్రః-చిత్రభానుః-విభావసుః-శుచిః॥పు॥-అప్పిత్తమ్॥న॥ ౩౪-అగ్నిహోత్రుని పేళ్లు. Fire.

[కాలీ, కరాలీ, మనోజవా, సులోహితా, సుధూమ్రవర్ణా, స్ఫులింగినీ, విశ్వదానా, అనునవి ఏడును వరుసగా అగ్నిజ్వాలలు]

మౌర్వస్తు బాడబో బడబానలః॥ ౫౬ ॥ (వహ్నేర్ద్వయో) ర్జ్వాలకీలా వర్చి ర్హేతి శ్శిఖా (స్త్రియామ్।) (త్రిషు) స్ఫులిఙ్గో ఽగ్నికణస్సంతాపస్సంజ్వర (స్సమౌ)॥ [ఉల్కాస్యా న్నిర్గతజ్వాలా] భూతిర్భసితభస్మనీ। క్షా

ఔర్వః-బాడబః-బడబానలః॥పు॥ ౩-బడబాగ్ని పేళ్లు. Submarine fire. జ్వాలః-కీలః॥పు॥-అర్చిః॥స్,స్త్రీ॥-హేతిః॥స్త్రీ॥-శిఖా॥స్త్రీ॥౫-అగ్నిజ్వాలపేళ్లు. Flame. స్ఫులిఙ్గః॥త్రి॥-అగ్నికణః॥పు॥౨-మిణుగురుల పేళ్లు. Spark. సన్తాపః-సంజ్వరః॥పు॥౨-వేఁడిమి పేళ్లు. Heat.

[ఉల్కా॥ ౧-కొఱివి పేరు. A fire-brand. భూతిః॥స్త్రీ॥-భసితమ్-భస్మ॥న్,న॥-క్షారః॥పు॥-రక్షా॥స్త్రీ॥౫-బూది పేళ్లు. Ashes. దావః-

ర్దవథ్రా చ దావస్తు ద
వ్రో వనహుతాశనః]॥

దవః॥పు॥౨- కారుచిచ్చుపేళ్లు. A forest-conflagration. అధిక పాఠము.]

ధర్మరాజఃపితృపతిస్స
మవర్తీపరేతరాట్।కృ
తాన్తో యమునాభ్రా
తా శమనో యమరా
డ్యమః॥౫౮॥ కాలో
దణ్డధర శ్శ్రాద్ధదేవో
వైవస్వతోఽన్తకః।

ధర్మరాజః-పితృపతిః-సమవర్తీ॥న॥-పరేత
రాట్॥జ॥-కృతాన్తః-యమునాభ్రాతా॥ఋ॥
శమనః-యమరాట్॥జ॥-యమః-కాలః-దణ్డ
ధరః-శ్రాద్ధదేవః-వైవస్వతః-అన్తకః॥పు॥౧౪
యముని పేళ్లు. Yama, the Judge of departed souls.

రాక్షసః కౌణపః క్ర
వ్యాత్ క్రవ్యాదోఽస్ర
పఆశరః॥౫౯॥రాత్రిఞ్చ
రో రాత్రిచరః కర్బురో
నికషాత్మజః। యాతు
ధానః పుణ్యజనో నై
ఋతో యాతు రక్షసీ॥

రాక్షసః-కౌణపః (పా) కౌణపః. క్రవ్యాత్
॥ద॥-క్రవ్యాదః-అస్రపః (పా) ఆశ్రపః. ఆశరః
(పా) అసురః-రాత్రిఞ్చరః-రాత్రిచరః. కర్బురః
(పా) కర్బరః-నికషాత్మజః-యాతుధానః-పుణ్య
జనః-నైఋతః॥పు॥-యాతు॥న॥- రక్షః॥స॥, న॥
౧౫ - నిర్ఋతి పేళ్లు. (రాక్షసుని పేళ్లు) A Giant.

ప్రచేతా వరుణః పాశీ
యాదసాంపతి రప్పతిః।

ప్రచేతాః॥స॥-వరుణః-పాశీ॥న॥. యాదసాం
పతిః-అప్పతిః॥పు॥౫-వరుణుని పేళ్లు. The Regent of water.

శ్వసనస్స్పర్శనో వా
యుర్మాతరిశ్వా సదాగ
తిః॥౬౧॥ పృషదశ్వో
గన్ధవహో గన్ధవాహా
నిలాశుగాః। సమీ
ర మారుత మరు జ్జగ
త్ప్రాణసమీరణాః॥న
భస్వద్వాత పవన పవ
మాన ప్రభఞ్జనాః।

శ్వసనః-స్పర్శనః - వాయుః - మాతరిశ్వా
॥న॥-సదాగతిః-పృషదశ్వః-గన్ధవహః - గన్ధవా
హః- అనిలః . ఆశుగః - సమీరః . మారుతః
మరుత్ జగత్ప్రాణః సమీరణః - నభస్వాన్
॥న॥-వాతః పవనః పవమానః - ప్రభఞ్జనః ॥పు॥
౨౦- వాయువు పేళ్లు. Air or Wind.

[ప్రకమ్పనో మహావాతః ... సమీరణః ... ... పవమానః ... ... । ... ...]

ప్రాణో ఽపాన స్స

• ప్రాణః ... ... ॥

మాన శ్చోదాన వ్యా నౌచ వాయవః॥ ౬౩॥ శరీరస్థా ఇమే	౫-ఇమే=ఇవి, శరీరస్థాః=శరీరమునందుండు, వాయవః=(అయిదు) వాయువులపేళ్లు. Air inhaled. [(హృది) ప్రాణో (గుదే) ఽపాన స్సమానో (నాభిసంస్థితః)।ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థో) వ్యాన (స్సర్వశరీరగః)॥నాగశ్చ కూర్మః కృకరో దేవదత్తో ధనంజయః। (వాగ్వ్యారే) నాగ(ఆఖ్యాతః) కూర్మ (ఉన్మీలనే స్మృతః)॥ కృకరా (చ్ఛుతం జ్ఞేయం) దేవదత్తా (ద్విజృమ్భణమ్)। (నజహాతి మృతం వాపి సర్వవ్యాపీ) ధనంజయః॥] అధికపాఠము.
రంహ స్తరసీతు రయ స్స్యదః। జవో ఽథ	రంహః-తరః ॥స్,న॥ రయః-స్యదః-జవః॥పు॥ ౫-వేగముతోఁగూడినగమనముపేళ్లు. Speed.
శీఘ్రం త్వరితం లఘు క్షిప్ర మరం ద్రుతమ్॥స త్వరం చపలం తూర్ణ మవిలమ్బిత మాశు చ।	శీఘ్రమ్-త్వరితమ్-లఘు-క్షిప్రమ్-అరమ్-ద్రుతమ్-సత్వరమ్-చపలమ్-తూర్ణమ్-అవిలమ్బితమ్-ఆశు ॥న॥ ౧౧- శీఘ్రముపేళ్లు. Quick or Swiftly.
సతతానారతాశ్రాన్త స న్తతావిరతానిశమ్ ॥ ని త్యానవరతాజస్రమ	సతతమ్-అనారతమ్-అశ్రాన్తమ్-సన్తతమ్. అవిరతమ్-అనిశమ్-నిత్యమ్-అనవరతమ్-అజస్రమ్॥ ౯-ఎడతెగనిక్రియపేళ్లు. Continually.
ప్యథాతిశయోభరః। అతివేల భృశాత్యర్థా తిమాత్రోద్గాఢ నిర్భరమ్॥౬౬॥తీవ్రైకాన్త నితాన్తాని గాఢ బాఢ దృఢానిచ।	అతిశయః-భరః-అతివేలమ్-భృశమ్-అత్యర్థమ్-అతిమాత్రమ్-ఉద్గాఢమ్-నిర్భరమ్-తీవ్రమ్-ఏకాన్తమ్-నితాన్తమ్-గాఢమ్-బాఢమ్-దృఢమ్॥ ౧౪-అతిశయముపేళ్లు. Much or Excessive.
క్లీబే శీఘ్రా ద్యస త్త్వేస్యా త్త్రిష్వేషాం భేద్యగామియత్ ॥౬౭॥	శీఘ్రశబ్దము మొదలు॥ ౨౦-క్రియావిశేషణములైనను గుణవాచకములైనను॥న॥అతిశయశబ్దము మొదలు॥ ౧౪-క్రియావిశేషణములైనపుడు ॥న॥గుణవాచకములైనపుడు॥పు॥౩౪-శబ్దములలోనే శబ్దమైననువిశేష్యముతోఁ గూడునపుడు॥ త్రి।

కుబేర స్త్ర్యమ్బకస ఖో యక్షరా డ్గుహ్యకే శ్వరః। మనుష్యధర్మాధన దో రాజరాజో ధనాధి పః॥ కిన్నరేశో వైశ్రవ ణఃపౌలస్త్యో నరవాహ నః। యక్షైకపిఙ్గలబిలశ్రీ దపుణ్యజనేశ్వరాః॥

కుబేరః- త్ర్యమ్బకసఖః - యక్షరాట్॥జ్॥- గుహ్యకేశ్వరః- మనుష్యధర్మా॥న్॥-ధనదః - రాజ రాజః-ధనాధిపః - కిన్నరేశః-వైశ్రవణః - పౌల స్త్యః-నరవాహనః- యక్షః- ఏకపిఙ్గః - ఐలబిలః- శ్రీదః-పుణ్యజనేశ్వరః ॥పు॥ ౧౭ - కుబేరునిపేళ్లు. Kubera, the god of riches.

(అస్యోద్యానం) చైత్రరథం(పుత్రస్తు) నల కూబరః। కైలాసః (స్థా న) మలకా(పూర్విమా నంతు) పుష్పకమ్॥౭౦॥

చైత్రరథమ్॥న॥ ౧- కుబేరునితోటపేరు. నలకూబరః॥పు॥ ౧-ఇతనికుమారునిపేరు. కైలా సః॥పు॥ ౧- ఇతనియునికిపట్టుపేరు. అలకా॥స్త్రీ॥ ౧-ఇతనిపట్టణముపేరు. పుష్పకమ్॥న॥౧-ఇతని వి మానముపేరు.

స్యాత్కిన్నరః కింపురు ష స్తురంగవదనో మ యుః।

కిన్నరః-కింపురుషః - తురంగవద నః-మయుః ॥పు॥ ౪-కిన్నరులపేళ్లు. కొండతీనాలు గును నాలుగు జాతులందురు.

నిధి (ర్నా) శేవధి (ర్భేదాః) పద్మశఙ్ఖాద యో (నిధేః)॥౭౧॥

నిధిః- శేవధిః (సా) సేవధిః ॥పు॥ ౨-నిధిపేళ్లు. Treasure. పద్మశఙ్ఖాద యః=పద్మము శఙ్ఖము మొదలయినవి, నిధేః=నిధి యొక్క,భేదాః=భేదములు. పద్మము శఙ్ఖము మొ దలయునవి తొమ్మిది నిధిభేదములనుట. Auriferous gems.

[మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శఙ్ఖో మకరకచ్ఛపౌ। ముకున్ద కున్ద నీలాశ్చ ఖర్వశ్చ నిధయో నవ॥]

[మహాపద్మః, పద్మః, శఙ్ఖః, మకరః, కచ్ఛపః, ముకున్దః, కున్దః, నీలః, ఖర్వః॥పు॥] ఇవి నవనిధిభేదములు.

ఇతిస్వర్గవర్గః.

స్వర్గముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ద్యో దివౌ (ద్వేస్త్రి యా) మభ్రం వ్యోమ పుష్కర మమ్బరమ్। న భో ఽన్తరిక్షం గగన మనన్తంసురవర్త్మ ఖమ్॥

ద్యౌః॥ఓ॥-ద్యౌః॥వ్,స్త్రీ॥- అభ్రమ్ - వ్యోమ ॥న్॥- పుష్కరమ్-అమ్బరమ్- నభః॥స్॥- అన్తరి క్షమ్-గగనమ్-అనన్తమ్- సురవర్త్మ॥న్॥-ఖమ్-వి యత్-విష్ణుపదమ్॥న॥- ఆకాశమ్- విహాయః ॥స్, స్త్రీ॥౧౬-ఆకాశముపేళ్లు. The sky or atmosphere.

వియద్విష్ణుపదం(వాతు పుం) స్యాకాశవిహాయసీ। [విహాయసోఽపినాకోఽపి ద్యు రపి స్యాత్తదవ్యయమ్। తారాపథ శ్శబ్దగుణో మేఘద్వారం మహాబిలమ్॥]

[విహాయసః-నాకః॥పు॥-ద్యుః॥అవ్య॥- తారాపథః-శబ్దగుణః ॥పు॥ - మేఘద్వారమ్- మహాబిలమ్ ॥న॥ అధికపాఠము.]

ఇతి వ్యోమవర్గః.

ఆకాశముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

దిశ స్తు కకుభః కాష్ఠా ఆశాశ్చ హరితశ్చ(తాః)॥

దిశః ॥శ్॥-కకుభః॥భ్॥-కాష్ఠాః- ఆశాః॥ఆ॥ హరితః ॥త్,సీ,బ॥ ౫-దిక్సామాన్యనామములు Quarters of the world.

ప్రాచ్యవాచీప్రతీచ్య(స్తాః పూర్వదక్షిణపశ్చిమాః)।

ప్రాచీ- అవాచీ (పా) అపాచీ- ప్రతీచీ ॥సీ॥ 3 వరుసగాఁ బూర్వ,దక్షిణ,పశ్చిమదిక్కులపేళ్లు. East, South, west.

(ఉత్తరాది) రుదీచీ (స్యా) ద్దిశ్యంతు (త్రిషు దిగ్భవే)॥ [(అవాగ్భవ) మవాచీన ముదీచీన (ముదగ్భవమ్)। ప్రత్యగ్భవం) ప్రతీచీనం ప్రాచీనం (ప్రాగ్భవం త్రిషు)॥]

ఉదీచీ॥సీ॥౧-ఉత్తరదిక్కుపేరు. North.

దిశ్యమ్॥త్రి॥౧ - దిక్కులందుఁబుట్టినవస్తువుపేరు. [అవాచీనమ్ = దక్షిణదిక్కునఁ బుట్టినది; Southern. ఉదీచీనమ్=ఉత్తరదిక్కునఁబుట్టినది; Northern. ప్రతీచీనమ్ = పడమటిదిక్కునఁబుట్టినది; Western. ప్రాచీనమ్=తూర్పుదిక్కునఁబుట్టినది; Eastern.]

ఇన్ద్రో వహ్నిః పితృపతి ర్నైరృతో వరుణో మరుత్। కుబేర ఈశః (పతయః పూర్వాదీనాం దిశాం క్రమాత్)॥౨౫॥

ఇన్ద్రః-వహ్నిః-పితృపతిః-నైరృతః - వరు మరుత్ - కుబేరః- ఈశః ॥పు॥ ౮ - క్రమాత్ = వరుసగా, పూర్వాదీనామ్=తూర్పు మొదలైన, ౮ దిశామ్ = (ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః=అధిపతులపేళ్లు. Regents of quarters and points.

ఐరావతః పుణ్డరీకో వామనః కుముదోఽఞ్జనః। పుష్పదన్తస్సార్వ

ఐరావతః-పుణ్డరీకః-వామనః - కుముదః- అఞ్జనః-పుష్పదన్తః - సార్వభౌమః- సుప్రతీకః॥పు॥ ౮-దిగ్గజాః=(వరుసగా నెనిమిది) దిగ్గజములపేళ్లు.

భౌమ స్సుప్రతీక (శ్చది
గ్గజాః)॥కరి ణ్యోఽభ్ర
ముఃకపిలా పిఙ్గలాఽను
పమా క్రమాత్ । తా
మ్రపర్ణీ శుభ్రద న్తీచా
ఙ్జనా చాఞ్జనావతీ ॥౨౨॥

Elephants belonging to the Eight regents.

అభ్రముః-కపిలా -పిఙ్గలా - అనుపమా-తా
మ్రపర్ణీ-(పా) తామ్రకర్ణీ-శుభ్రదన్తీ - అఙ్గనా-
అఞ్జనావతీ॥ స్త్రీ॥ ౮- క్రమాత్=వరుసగా, కరిణ్యః=
అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు.

(క్లీబావ్యయ న్త్వ)పది
శం (దిశోర్మధ్యే) విదిక్
(స్త్రియామ్) । అభ్య న్త
రం త్వ న్తరాళం చక్ర
వాళం తు మణ్డలమ్॥

అపదిశమ్ ॥న,అవ్య॥- విదిక్ ॥స్త్రీ॥ ౨-దిశోర్మ
ధ్యే= రెండుదిక్కులనడుమనుండెడు మూలదిక్కు
లపేళ్లు. Intermediate point. అభ్యన్తరమ్-అన్త
రాళమ్॥ న॥ ౨-మధ్యప్రదేశముపేళ్లు. Included
space. చక్రవాళమ్-మణ్డలమ్॥న॥ ౨-మణ్డలాకా
రమైనవస్తువుపేళ్లు. The sensible horizon or
any orb and circumference.

అభ్రం మేఘో వారి
వాహః స్తనయిత్ను ర్బ
లాహకః । ధారాధరోఽజ
లధర స్తటిత్వా న్వారి
దోఽమ్బుభృత్ ॥ ఘ
నజీమూత ముదిర జల
ము గ్ధూమయోనయః।

అభ్రమ్॥న॥-మేఘః - వారివాహః - స్తనయి
త్నుః-బలాహకః - ధారాధరః - జలధరః- తటి
త్వాన్॥త్॥- వారిదః - అమ్బుభృత్ -ఘనః - జీ
మూతః-ముదిరః - జలముక్॥చ్॥-ధూమయోనిః
॥పు॥ ౧౫ - మేఘముపేళ్లు. A cloud.

కాదమ్బినీ మేఘమాలా
త్రిషు మేఘభవేఽభ్రి
యమ్ ॥ స్తనితం గర్జితం
(మేఘనిర్ఘోషో) రసితా
దిచ ।శమ్పా శతహ్రదా
హ్రాదిన్యై రావత్యః క్ష
ణప్రభా॥ తటిత్సౌదామ
నీ విద్యు చ్చఞ్చలా చప
లాఽపిచ। స్ఫూర్జథుర్వ

కాదమ్బినీ- మేఘమాలా॥స్త్రీ॥...౨- మేఘపఙ్క్తి.
A succession of clouds. అభ్రియమ్॥త్రి॥౧- మే
ఘభవే=మేఘమునందుఁబుట్టిన జలాదులు. స్తని
తమ్-గర్జితమ్-రసితమ్॥న॥౩- మేఘములధ్వని-అ
నఁగానుఱుము. The rattling of thunder. ఆదిశ
బ్దముచేత స్వనితధ్వనితాదులగు పేళ్లునుకలవు. శం
పా (పా) సంపా-శతహ్రదా-హ్రాదినీ-ఐరావతీ-క్షణ
ప్రభా-తటిత్ - సౌదామనీ - (పా) సౌదామినీ- వి
ద్యుత్ - చఞ్చలా- చపలా ॥స్త్రీ॥ ౧౧- మెఱుపు.

జ్రనిర్ఘోషో మేఘజ్యోతి
రిరమ్మదః ॥౮_౨॥ ఇన్ద్రా
యుధంశక్రధను (స్తదే
వ ఋజు)రోహితమ్। వృ
ష్టిర్వర్షం (తద్విఘాతే)వ
గ్రహావగ్రహౌ (సమౌ॥
ధారాసంపాత ఆసారః
శీకరోఽమ్బుకణః (స్మృ
తః)। వర్షోపల స్తుకరకా
(మేఘచ్ఛన్నేఽహ్ని)
దుర్దినమ్॥౮_౪॥

Lightning. స్ఫూర్జథుః-వజ్రనిర్ఘోషః (పా) వజ్రనిష్పేషః॥పు॥_౨-వజ్రఘట్టనమువలనఁగలిగినమ్రోఁత. A clap of thunder. మేఘజ్యోతిః॥స్,న॥-ఇరమ్మదః॥పు॥_౨- మేఘమునందున్న తేజస్సు. A flash of lightning. ఇన్ద్రాయుధమ్- శక్రధనుః ॥మ్,న॥_౨-ఇన్ద్రధనుస్సు. Rainbow. రోహితమ్॥న॥౧-ఋజు=చక్కఁగానున్నయాధనుస్సు. Indra's bow unbent. వృష్టిః॥సీ॥-వర్షమ్ ॥న॥ _౨-వాన. Rain. వగ్రహః-అవగ్రహః ॥పు॥ _౨- తద్విఘాతే=ఆవర్షముయొక్కవిఘ్నమునందువర్తించును. అనఁగా ననావృష్టి. Drought. ధారాసంపాతః - ఆసారః ॥పు॥_౨-జడివాన. A hard shower. శీకరః-అమ్బుకణః॥పు॥_౨-తుంపురులు. Thin rain. వర్షోపలః ॥పు॥-కరకా ॥సీ॥ (పా) కరకః ॥పు॥ _౨- వడగండ్లు. Hail. దుర్దినమ్॥న॥౧- మేఘచ్ఛన్నే=మేఘముచేతఁగప్పఁబడిన, అహ్ని=దినము. A cloudy day.

ఽఅన్తర్ధావ్యవధా (పుం
స్యి)త్వన్తర్ధిరపవారణమ్
అపిధానతిరోధాన పిధా
నాఽచ్ఛాదనానిచ॥

అన్తర్ధా-వ్యవధా॥సీ॥-అన్తర్ధిః॥పు॥- అపవారణమ్ - అపిధానమ్ - తిరోధానమ్ - పిధానమ్-ఆచ్ఛాదనమ్॥ న॥ ౮ - కప్పుట పేళ్లు. Covering, disappearance or concealment.

హిమాంశు శ్చన్ద్ర
మాశ్చన్ద్ర ఇన్దుః కుము
దబాన్ధవః । విధు స్సు
ధాంశు శ్శుభ్రాంశు రో
షధీశో నిశాపతిః॥౮_౬॥
అబ్జో జైవాతృక స్సో
మో గ్లౌ ర్మృగాఙ్కః
కలానిధిః । ద్విజరాజశ్శ
శధరో నక్షత్రేశః క్షపా

హిమాంశుః - చన్ద్రమాః॥స్॥- చన్ద్రః-ఇన్దుః-కుముదబాన్ధవః- విధుః -సుధాంశుః-శుభ్రాంశుః-ఓషధీశః- నిశాపతిః- అబ్జః-జైవాతృకః-సోమః-గ్లౌః- మృగాఙ్కః - కలానిధిః- ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః - క్షపాకరః ॥పు॥_౨౦ - చంద్రునిపేళ్లు. The moon.

కరః ॥ ౮౭ ॥

కలాతు (షోడశో భాగో) బిమ్బో (ఽ స్త్రీ)మణ్డలం (త్రిషు) ।

కలా॥స్త్రీ॥౧-చంద్రునియొక్క పదియాఱవపాలి పేరు. A digit. బిమ్బః॥పు॥- మణ్డలమ్॥త్రి॥ ౨- చంద్రసూర్య మండలముల పేళ్లు. The disc of the sun or moon.

భిత్తం శకలఖణ్డే (వా పుంస్య)ర్ధో ఽర్ధం (సమే ఽంశకే)॥ చన్ద్రికా కౌముదీ జ్యోత్స్నా ప్రసాదస్తు ప్రసన్నతా । కళఙ్కాఙ్కౌ లాఞ్ఛనం చ చిహ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమ్॥ ౮౮॥ [పాళిః కేతుర్ధ్వజో లిఙ్గం నిమిత్తం వ్యఞ్జనం పదమ్ । ప్రజ్ఞానం చాప్యభిజ్ఞానం లలామం చ లలామ చ) ॥

భిత్తమ్॥న॥-శకలమ్-ఖణ్డమ్॥న॥-అర్ధః॥పు॥౪-తునుకపేళ్లు. A part. అర్ధశబ్దము సమాంశమును జెప్పునపుడు ॥న॥. Half. చన్ద్రికా-కౌముదీ-జ్యోత్స్నా॥స్త్రీ॥౩-వెన్నెలపేళ్లు. Moonlight. ప్రసాదః ॥పు॥ - ప్రసన్నతా ॥స్త్రీ॥ ౨- నిర్మలత్వముపేళ్లు. Purity. కళఙ్కః-అఙ్కః ॥పు॥ - లాఞ్ఛనమ్-చిహ్నమ్-లక్ష్మ॥న॥-లక్షణమ్॥న॥౬- గుఱుతుపేళ్లు. A spot or mark. [పాళిః॥ స్త్రీ॥- కేతుః - ధ్వజః - లిఙ్గమ్ - నిమిత్తమ్ - వ్యఞ్జనమ్ - పదమ్ - ప్రజ్ఞానమ్ - అభిజ్ఞానమ్ - లలామమ్ - లలామ ॥న॥ అధికపాఠము.]

సుషమా (పరమా శోభా) శోభా కాన్తిర్ద్యుతిశ్ఛవిః। అవశ్యాయస్తు నీహార స్తుషార స్తుహినం హిమమ్॥ ప్రాలేయం మిహికా చాథ హిమానీ హిమసంహతిః । శీతం (గుణే తద్వదర్థాః) సుషిమశ్శిశిరో జడః॥ తుషార శ్శీతల శ్శీతో హిమ (స్సప్తాన్యలిఙ్గకాః)॥

సుషమా॥స్త్రీ॥౧- పరమా=ఎక్కుడైన,శోభా=కాంతిపేరు. Exquisite beauty. శోభా-కాన్తిః-ద్యుతిః-ఛవిః॥స్త్రీ॥౪-కాంతిపేళ్లు. Splendour. అవశ్యాయః- నీహారః- తుషారః॥పు॥-తుహినమ్-హిమమ్-ప్రాలేయమ్॥న॥-మిహికా (పా॥మహికా॥స్త్రీ॥ ౭-మంచుపేళ్లు. Frost. హిమానీ- హిమసంహతిః ॥స్త్రీ॥౨-మంచుయొక్క సమూహముపేళ్లు. A mass of Snow. శీతమ్- ౧- గుణవాచకమైనపుడు ॥న॥ శైత్యగుణముపేరు. Chillness. సుషిమః(పా)సుశిమః-శిశిరః-జడః-తుషారః-శీతలః- శీతః- హిమః॥ ౭- శైత్యగుణముగల వస్తువుపేళ్లు. Frigid. ఇవి విశేష్యలింగములు.

ధ్రువ ఔత్తానపాది

ధ్రువః- ఔత్తానపాదిః ॥పు॥

(స్యా ద్)దగ_స్త్యఃకుమ్భ సమ్భవః॥ మైత్రావరుణి (రస్యైవ) లోపాముద్రా (సధర్మిణీ)। నక్షత్ర మృ క్షంభంతారాతారకా ప్యుడు(వా_స్త్రియామ్)॥ దాక్షాయణ్యో(౽శ్వినీ త్యాదితారా,)అశ్వయు గశ్వినీ । రాధావిశాఖా పుష్యేతుసిధ్యతిష్యౌశ్ర విష్ఠయా॥౯౮॥ (సమా) ధనిష్ఠా (స్యుః) ప్రోష్ఠప దా భాద్రపదాః (స్త్రి యః)।మృగశీర్షం మృగ శిర(_స్తస్మిన్నేవా)౽గ్ర హాయణీ॥ ఇల్వలా) _స్త చ్ఛిరోదేశే తారకా ని వస_న్తియాః)।

-౨- ధ్రువుని పేళ్లు. The polar star. అగ_స్త్యః - కుమ్భసమ్భవః-మైత్రావరుణిః ॥పు॥ ౩- అగస్త్యుని పేళ్లు. Star canopus. లోపాముద్రా॥స్త్రీ॥ ౧- అగ స్త్యునిభార్యపేరు. నక్షత్రమ్-ఋక్షమ్-భమ్॥న॥- తారా॥స్త్రీ॥- తారకా- ఉడు॥స్త్రీ॥ ౬-నక్షత్రము పేళ్లు. A star. అశ్వినీత్యాదితారాః= అశ్వినీనక్ష త్రము మొదలయినయిరువదియేడునక్షత్రములు, దాక్షాయణ్యః॥-ఈ,స్త్రీ,బ॥=దాక్షాయణు లనఁబడు చున్నవి. Asterisms. అశ్వయుక్॥జ్॥-అశ్వినీ॥స్త్రీ॥ -౨- అశ్వినీనక్షత్రము పేళ్లు. The head of Aries. రాధా- విశాఖా ॥స్త్రీ॥-౨-విశాఖానక్షత్రము పేళ్లు. పుష్యమ్॥న॥- సిధ్యః-తిష్యః॥పు॥ ౩-పుష్యనక్షత్ర ము పేళ్లు. Stars in cancer. శ్రవిష్ఠా- ధనిష్ఠా ॥స్త్రీ॥ -౨-ధనిష్ఠ పేళ్లు. The Dolphin. ప్రోష్ఠపదాః ॥స్త్రీ॥ ౧-పూర్వాభాద్ర పేరు. భాద్రపదాః ॥స్త్రీ॥౧-ఉత్త రాభాద్ర పేరు. The wing of Pagasus. మృగశీ ర్షమ్-మృగశిరః॥న్,న॥-ఆగ్రహాయణీ ॥స్త్రీ॥౩-మృగ శీర్ష పేళ్లు. Orion. ఇల్వలాః॥ ౧-తచ్ఛిరోదేశే= ఆ మృగశీర్షనక్షత్రముమీఁదః యాఃతారకాఃనివసన్తి =ఏనక్షత్రము లున్నవో అవి. Stars in the head of Orion.

బృహస్పతిస్సురాచా ర్యోగీష్పతి ర్ధిషణో గు రుః ॥ జీవ ఆఙ్గీరసోవా చస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్డిజః। శుక్రోదైత్యగురుః కా వ్య ఉశనా భార్గవః క విః॥ అఙ్గారకః కుజోభౌ మో లోహి తాఙ్గో మ

బృహస్పతిః-సురాచార్యః-గీష్పతిః - ధిషణః- గురుః-జీవః-ఆఙ్గీరసః- వాచస్పతిః-చిత్రశిఖణ్డిజః ॥పు॥౯- బృహస్పతి పేళ్లు. Jupiter. శుక్రః-దైత్య గురుః-కావ్యః-ఉశనా॥న్॥-భార్గవః-కవిః ॥పు॥౬- శుక్రుని పేళ్లు. Venus. అఙ్గారకః - కుజః- భౌమః- లోహితాఙ్గః-మహీసుతః ॥పు॥ ౫- అంగారకుని పే ళ్లు. Mars. రౌహిణేయః-బుధః-సౌమ్యః ॥పు॥ ౩- బుధుని పేళ్లు. Mercury. సౌరిః - శనైశ్చరః ॥పు॥

హీసుతః। రౌహిణేయో
బుధస్సౌమ్య (స్సమౌ)
సౌరిశనైశ్చరౌ॥[శనిమ
న్దౌ పఙ్గుకాలౌ ఛాయా
పుత్త్రోఽసితోఽర్కజః ॥]
తమస్తు రాహు స్స్వ
ర్భాను స్సైంహికేయో
విధుంతుదః । (స ప్తర్ష
యో మరీచ్యత్రి ము
ఖా) శ్చిత్రశిఖణ్డినః॥(రా
శీనాముదయో) లగ్నం
తేతు మేషవృషాదయః।
సూరసూర్యార్య మా
దిత్య ద్వాదశాత్మ దివా
కరాః॥౧౦౦॥ భాస్కరా
హస్కర బ్రధ్న ప్రభా
కర విభాకరాః। భాస్వ
ద్వివస్వ త్సప్తాశ్వ హరి
ద శ్వోష్ణరశ్మయః ॥
వికర్తనార్కమార్తణ్డ
మిహిరారుణపూషణః।
ద్యుమణి స్తరణి ర్మిత్ర
శ్చిత్రభానుర్విరోచనః॥
విభావసుర్గ్రహపతి స్త్వి
షాంపతి రహర్పతిః। భా
నుర్హంస స్సహస్రాంశు
స్తపన స్సవితా రవిః ॥
[కర్మసాక్షీ జగచ్చక్షు
రంశుమాలీ త్రయీతను

౨౭-శనిపేళ్లు. Saturn. [శనిః-మన్దః-పఙ్గుః-కాలః-ఛాయాపుత్త్రః-అసితః-అర్కజః] అధికపాఠము. తమః ॥న్,స్న॥ - రాహుః-స్వర్భానుః-సైంహికేయః- విధుంతుదః ॥పు॥ ౫- రాహువుపేళ్లు. The ascending node.

మరీచ్యత్రిముఖాః=మరీచి, అత్రి, (అంగిరస్సు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు ,వసిష్ఠుఁడు) మొదలయిన, సప్తర్షయః=సప్తర్షులు, చిత్రశిఖణ్డినః ॥న్,పు,బ॥ =చిత్రశిఖండులనంబడుదురు. Ursa major. లగ్నమ్॥న॥౧- రాసులయుదయము పేరు. Ascension. ఆ రాసులు మేషము, Aries. వృషభము, Taurus. మిథునము, Gemini. కర్కటకము, Cancer. సింహము, Leo. కన్య, Virgo. తుల, Libra. వృశ్చికము, Scorpio. ధనుస్సు, Sagittarius. మకరము, Capricorn. కుంభము, Aquarius. మీనము, Pisces. అను పండ్రెండు. Signs of Zodiac.

సూరః (పా) శూరః - సూర్యః - అర్యమా ॥న్॥-ఆదిత్యః-ద్వాదశాత్మా ॥న్॥- దివాకరః-భాస్కరః-అహస్కరః-బ్రధ్నః - ప్రభాకరః - విభాకరః - భాస్వాన్ ॥త్॥- వివస్వాన్ ॥త్॥- సప్తాశ్వః-హరిదశ్వః-ఉష్ణరశ్మిః - వికర్తనః - అర్కః-మార్తణ్డః (పా) మార్తాణ్డః - మిహిరః - అరుణః - పూషా ॥న్॥-ద్యుమణిః - తరణిః - మిత్త్రః-చిత్రభానుః - విరోచనః - విభావసుః - గ్రహపతిః - త్విషాంపతిః-అహర్పతిః - భానుః - హంసః-సహస్రాంశుః- తపనః - సవితా ॥ఋ॥- రవిః ॥పు॥ ౩౭- సూర్యునిపేళ్లు. The Sun. [కర్మసాక్షీ॥న్॥- జగచ్చక్షుః॥ష్॥-అంశుమాలీ ॥న్॥ -త్రయీతనుః-ప్ర

నుః। ప్రద్యోతనో దిన మణిః ఖద్యోతో లోక బాన్ధవః॥ ఇనో భగో ధామనిధి ః పద్మినీవల్ల భో హారిః॥]

మాఠరః పిఙ్గళో దణ్డ (శ్చణ్డాంశోః పారిపార్శ్వకాః)। సూరసూతో ఽరుణో ఽనూరుః కాశ్యపి ర్గరుడాగ్రజః ॥ ౧౦౪ ॥ పరివేషస్తు పరిధి రుప సూర్యక మణ్డలే।కిరణో స్రమయూఖాంశు గభ స్తి ఘృణిధృష్ణయః ॥ భానుః కరో మరీచిః (స్త్రీపుంసయో) ర్దీధితిః (స్త్రియామ్)। (స్యుః) ప్రభారు గ్రుచి స్త్విడ్భా భా శ్ఛవిద్యుతి దీ ప్తయః॥ ౧౦౬॥ రోచి శ్శోచి (రుభే క్లీబే; ప్ర కాశో ద్యోత ఆతపః। కోష్ణంక వోష్ణం మన్దో ష్ణం కదుష్ణం(త్రిషుతద్వ తి)॥ ౧౦౭॥ తిగ్మంతీక్ష్ణం ఖరం (తద్వ)న్మృగతృ ష్ణా మరీచికా।

ఇతి దిగ్వర్గః.

ద్యోతనః- దినమణిః- ఖద్యోతః-లోకబాన్ధవః-ఇనః- భగః-ధామనిధిః-పద్మినీవల్లభః-హారిః] అధిక పాఠము.

బొంబాయిప్రతియందుండు అధిక పాఠము.

[పద్మాక్షస్తేజసాంరాశి శ్ఛాయానాథస్తమిస్రహా]

మాఠరః-పిఙ్గళః-దణ్డః॥పు॥3- చణ్డాంశోః=సూర్యునియొక్క,పారిపార్శ్వకాః=పార్శ్వమునందుండు నంగదేవతలపేళ్లు. Attendants of the Sun. సూరసూతః- అరుణః- అనూరుః- కాశ్యపిః-గరుడాగ్రజః॥పు॥౫-సూర్యసారథిపేళ్లు. The dawn, the charioteer of the Sun. పరివేషః-(పా) పరివేశః-పరిధిః॥పు॥- ఉపసూర్యకమ్-మణ్డలమ్॥న॥४-కదాచిత్తుగా సూర్యునిచుట్టుచూడఁబడుచుండలాకారమైన తేజోవిశేషముపేళ్లు. Halo. కిరణః-ఉస్రః- మయూఖః- అంశుః- గభస్తిః- ఘృణిః-ధృష్ణిః-(ప)వృష్ణిః-భానుః-కరః॥పు॥ -మరీచిః॥స్త్రీ॥-దీధితిః॥సీ॥౧౧-సూర్యకిరణములపేళ్లు. A ray. ప్రభా-రుక్॥చ్॥-రుచిః-త్విట్॥ష్॥- భా-భాః॥స్॥-ఛవిః-ద్యుతిః-దీప్తిః॥సీ॥-రోచిః॥స్॥ -శోచిః॥స్,న॥ ౧౧. సూర్యకాంతిపేళ్లు. Light. ప్రకాశః- ద్యోతః- ఆతపః॥పు॥ 3-ఎండపేళ్లు. Sunshine. కోష్ణమ్-కవోష్ణమ్-మన్దోష్ణమ్-కదుష్ణమ్॥న॥४- ఇంచుక వేఁడిమిపేళ్లు. Warmth. ఇంచుక వేఁడిమిగలవస్తువును జెప్పునపుడు॥త్రి॥. తిగ్మమ్-తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్॥న॥ 3-వేఁడిమిపేళ్లు. Heat. ఆకోష్ణాదిశబ్దములవలె వేఁడిమిగలవస్తువును జెప్పునపుడు॥త్రి॥. మృగతృష్ణా-మరీచికా॥సీ॥౨- ఎండమావులపేళ్లు. Mirage. దిక్కులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

కాలోదిష్టో౽ ప్యనే
హా౽పిసమయో౽ ప్య
థ పక్షతిః॥ ౧౦౮॥ ప్ర
ప (ద్వే ఇమే స్త్రీ త్వేత
దాద్యా) స్తిథయో (ద్వ
యోః)। ఘస్రో దినాహ
ని (వాతు క్లీబే) దివస
వాసరా ॥ ౧౦౯ ॥ ప్ర
త్యూషో౽హర్ముఖం క
ల్య ముషః ప్రత్యూషసీ
అపి। ప్రభాతంచ దినా
న్తేతు సాయస్సన్ధ్యా పి
తృప్రసూః ॥ ౧౧౦ ॥
(ప్రాహ్ణాపరాహ్ణమధ్యా
హ్నా) స్త్రిసన్ధ్య

(మథ) శర్వరీ। నిశా నిశీ
థినీ రాత్రి స్త్రియామా
క్షణదా క్షపా॥ ౧౧౧॥
విభావరీ తమస్విన్యౌ ర
జనీ యామినీ తమీ।త
మిస్రా (తామసీ రాత్రి)
ర్జ్యోత్స్నీ౽ (చన్ద్రిక
యా౽న్వితా)॥౧౧౨॥
(ఆగామివర్త మానాహ
ర్యుక్తాయాంనిశి) పక్షి
ణీ।

గణరాత్రం (నిశా బ
హ్వ్యః) ప్రదోషో రజ

కాలః-దిష్టః-అనేహా॥స్॥-సమయః॥పు॥౪- కాలముపేళ్లు. Time. పక్షతిః- ప్రతిపత్॥ద్,స్త్రీ॥ ౨- పాడ్యమిపేళ్లు. First lunar day. తిథయః॥ప్స,ఇ, బ॥౧-పాడ్యమి మొదలయినతిథులపేరు. A lunar day. ఘస్రః॥పు॥-దినమ్-అహః॥న్,న॥-దివసః-వాసరః॥పు॥ ౫- దివసములపేళ్లు. A day. ప్రత్యూషః॥పు॥-అహర్ముఖమ్- కల్యమ్-ఉషః- ప్రత్యూషః॥స్॥- ప్రభాతమ్ ॥న॥ ౬- ప్రాతఃకాలముపేళ్లు. Morning. దినాన్తః-సాయః॥పు॥(పా) సాయమ్॥అవ్య॥ ౨ - సాయంకాలముపేళ్లు. Evening. సంధ్యా-పితృప్రసూః॥ఊ,స్త్రీ॥ ౨- సంధ్యాకాలముపేళ్లు. Twilight. [వ్యుష్టం విభాతం ద్వే క్లీబే పుంసి గోసర్గఇష్యతే॥] అధికపాఠము.

త్రిసన్ధ్యమ్॥న॥౧- ప్రాహ్ణాపరాహ్ణమధ్యాహ్నములను దినాద్యన్తమధ్యభాగసమూహముపేరు. Forenoon, afternoon and mid-day.

శర్వరీ- నిశా-నిశీథినీ - రాత్రిః-త్రియామా- క్షణదా-క్షపా-విభావరీ-తమస్వినీ - రజనీ-యామినీ-తమీ (పా) తమా॥స్త్రీ॥౧౨॥రాత్రిపేళ్లు. Night.

తమిస్రా॥స్త్రీ॥౧ - తామసీరాత్రిః = గాఢాంధకారపురాత్రిపేరు. A dark night.

జ్యోత్స్నీ॥స్త్రీ॥౧-చన్ద్రికయా=వెన్నెలతోడ,అన్వితా=కూడిన రాత్రిపేరు. A moonlight night.

పక్షిణీ॥స్త్రీ॥౧ - ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాంనిశి = వచ్చునట్టిపగటితోను నడిచెడుపగటితోనుంగూడిన రాత్రిపేరు. A night and two days.

గణరాత్రమ్॥న॥౧ - నిశాఃబహ్వ్యః = పెక్కురాత్రులపేరు. A multitude of nights. ప్రదోషః

సీముఖమ్॥ ౧౧౩॥ | ॥పు॥-రజనీముఖమ్॥న॥ ౨- ప్రదోషకాలము పేళ్లు. The beginning of night.

అర్ధరాత్రనిశీథౌ (ద్వౌ) | అర్ధరాత్రః-నిశీథః॥పు॥ ౨-అర్ధరాత్రము పేళ్లు. midnight. [8th part of the day.

(ద్వౌ) యామప్రహరౌ | యామః- ప్రహరః॥పు॥ ౨-జాము పేళ్లు. The

(సమౌ)। (స) పర్వసన్ధిః (ప్రతిపత్పఞ్చదశ్యోర్యదన్తరమ్)॥ ౧౧౪॥ | పర్వసన్ధిః॥పు॥ (ప) పర్వ॥న్, న॥సన్ధిః॥ పు॥ ౧- పాడ్యమిపున్నమలకును పాడ్యమి యమావాస్యలకును మధ్యనున్న కాలము పేరు. The full and change of the moon.

పక్షాన్తౌ పఞ్చదశ్యౌ (ద్వే) | పక్షాన్తౌ ॥పు॥ - పఞ్చదశ్యౌ॥ ఈ, సీ, ద్వి॥ ౨-పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్లు.

పౌర్ణమాసీ తు పూర్ణిమా। (కలాహీనే సా) ఽనుమతిః(పూర్ణే) రాకా (నిశాకరే)॥ ౧౧౫॥ | పౌర్ణమాసీ-పూర్ణిమా॥సీ॥ ౨-పున్నమ పేళ్లు. Day of full moon. నిశాకరే=చంద్రుఁడు, కళాహీనే(సతి)=ఒకకళచేఁదక్కువైనవాఁడుగానున్నప్పుడు,సా=ఆపున్నమ, అనుమతిః॥సీ॥౧-అనుమతి యనంబడుచున్నది. Moon one digit less than full. పూర్ణే (సతి) = పదాఱుకళలతోఁగూడియున్నప్పుడు, రాకా॥సీ॥౧-రాక యనఁబడుచున్నది. Moon quite full.

అమావాస్యా త్వమావస్యా దర్శ స్సూర్యేన్దుసఙ్గమః। (సా దృష్టేన్దు) స్సినీవాలీ (సా నష్టేన్దుకలా) కుహూః॥ | అమావాస్యా-అమావస్యా॥సీ॥-దర్శః - సూర్యేన్దుసఙ్గమః॥పు॥౪- అమావాస్య పేళ్లు. Day of new moon. సినీవాలీ॥సీ॥౧-దృష్టేన్దుః సా=చంద్రకళ కనఁబడినయమావాస్య పేరు. కుహూః॥సీ॥౧- నష్టేన్దుకలా సా = చంద్రకళ కనఁబడని యమావాస్య పేరు. [An eclipse.

ఉపరాగో గ్రహో | ఉపరాగః- గ్రహః॥పు॥ ౨- గ్రహణము పేళ్లు.

(రాహుగ్రస్తే త్విన్దౌ చ పూష్ణిచ)। సోపప్లవోపరక్తౌ(ద్వౌ) | సోపప్లవః-ఉపరక్తః॥పు॥ ౨-రాహుగ్రస్తే=రాహువుచేత గ్రసింపఁబడిన, ఇన్దౌ=చంద్రునికిని,పూష్ణిచ=సూర్యునికిని పేళ్లు. Eclipsed Sun or moon

అగ్న్యుత్పాత ఉపా | అగ్న్యుత్పాతః-ఉపాహితః॥ పు॥ ౨-ధూమ

హితః॥ ౧౧౭॥
(ఏకయోక్త్యా) పుష్పవ
న్తౌ(దివాకరనిశాకరౌ)।
(అష్టాదశనిమేషాస్తు)
కాష్ఠా
(త్రింశత్తుతాః) క
లా॥ ౧౧౮॥
తాస్తు (త్రింశ) త్క్షణ
(స్తేతు) ముహూర్తో
(ద్వాదశాస్త్రియామ్)।
(తేతు త్రింశ) ద
హోరాత్రః
పక్ష (స్తే దశ పఞ్చ
చ॥ ౧౧౯॥
(పక్షౌ పూర్వాపరౌ)
శుక్లకృష్ణౌ
మాసస్తు (తావుభౌ)।
(ద్వౌద్వౌ మాఘాది
మాసౌ స్యా) దృతు
(స్తై)రయనం (త్రిభిః)॥
౧౨౦॥
(అయనే ద్వేగతిరుద
గ్దక్షిణార్కస్య)వత్స
రః।

కేతువుపేళ్లు. A meteor or a comet.

పుష్పవన్తౌ॥త్॥(ప) పుష్పదన్తౌ॥అ, పు, ద్వి॥ ౧ - ఏకయోక్త్యా = ఒకమాటచేత; దివాకరనిశాకరౌ=సూర్యచంద్రుల పేరు. Sun & moon.

కాష్ఠా॥స్త్రీ॥౧ - అష్టాదశనిమేషాః = పదునెనిమిది రెప్పపాట్లకాలము పేరు. Time measured by 18 twinklings.

కలా॥స్త్రీ॥౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టి కాష్ఠలు ముప్పదిగూడిన కాలము పేరు. Eight seconds.

క్షణః॥పు॥౧ - తాః త్రింశత్ = అట్టి కళలు ముప్పదిగూడిన కాలము పేరు. Four minutes.

ముహూర్తః॥పు॥౧- తే ద్వాదశ=అట్టిక్షణములు పండ్రెండుగూడిన కాలము పేరు. 48 minutes.

అహోరాత్రః॥పు॥౧- తే త్రింశత్ =అట్టిముహూర్తములు ముప్పదిగూడిన కాలము పేరు. A day.

పక్షః॥పు॥ ౧- తే దశ పఞ్చ చ=అట్టియహోరాత్రములు పదునేనుగూడిన కాలము పేరు. A fortnight.

శుక్లః॥ పు ॥ ౧. కృష్ణః॥పు ॥ ౧ . [illegible] పూర్వపక్షము (light fortnight.) శుక్లము, అపర పక్షము (dark fortnight.) కృష్ణము పేళ్లు.

మాసః॥పు॥౧ - తావుభౌ = ఆ శుక్లకృష్ణపక్షములు రెండుగూడిన కాలము పేరు. A month.

ఋతుః॥ పు॥ ౧- మాఘమాసము మొదలుగా రెండేసి నెలలుగూడిన కాలము పేరు. Season.

అయనమ్ ॥న॥ ౧. తైః త్రిభిః= అట్టిఋతువులు మూడుగూడిన కాలము పేరు. A half-year.

వత్సరః ॥పు॥౧-సూర్యునియొక్క ఉత్తరపుదిక్కు సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కు సంచారముగా నుండునట్టి దక్షిణోత్తరాయణములు రెండునుగూడిన

త్సరమనఁబడును. ఇదియె యొక యేఁడు. A year. మాఘాది శ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తరగతి, యుత్తరాయణము. Sun's progress to the north of the equator. శ్రావణాదిమాఘపర్యంతము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము. sun's progress to the south of the equator. అట్టిఅయనములు రెంటఁగూడినకాలముసంవత్సరమనుట. A year.

(సమరాత్రి న్దివే కాలే) విషువ ద్విషువం (చ తత్)॥ ౧౨౧

విషువత్-విషువమ్॥న॥ ౨-సమమైనరాత్రింబగళ్లుగలకాలము - అనఁగా రాత్రిపగలుసమమైనకాలముపేళ్లు. Equinox.

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణమాసీ) పౌషీ

పౌషీ ॥స్త్రీ॥ ౧ -పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రముతోఁగూడిన, పౌర్ణమాసీ=పున్నమపేరు.

(మాసే తు యత్ర సా। నామ్నా స) పౌషో(మాఘాద్యాశ్చైవ మేకాదశాపరే)॥ ౧౨౨॥

పౌషః॥పు॥౧-ఏమాసమున నాపున్నమవచ్చునో, ఆమాసము పౌషమనంబడును. తక్కిన మాఘమాసము మొదలగు పదునొకొండునునిట్లు తెలియఁదగినవి.

మార్గశీర్షే సహామార్గ ఆగ్రహాయణిక (శ్చ సః)

మార్గశీర్షః-సహాః ॥స్॥-మార్గః-ఆగ్రహాయణికః ॥పు॥ ౪- మార్గశీర్షము పేళ్లు. December - January.

పౌషే తైషసహస్యౌ (ద్వౌ)

పౌషః-తైషః-సహస్యః ॥ పు ॥ ౩- పుష్యమాసము పేళ్లు. January - February.

తపా మాఘే౽

తపాః॥స్॥-మాఘః॥పు॥ ౨- మాఘమాసముపేళ్లు. February - March.

థ ఫాల్గునే॥(స్యా)త్తపస్యః ఫాల్గునిక

ఫాల్గునః-తపస్యః-ఫాల్గునికః ॥పు॥౩ - ఫాల్గునమాసముపేళ్లు. March - April.

(స్సః) చైత్రేచైత్రికో మధుః।

చైత్రః - చైత్రికః - మధుః ॥ పు॥ ౩-చైత్రమాసముపేళ్లు. April - May.

వైశాఖే మాధవో రాధో

వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥ పు ॥ ౩-వైశాఖమాసముపేళ్లు. May - June.

జ్యేష్ఠే శుక్ర
శ్శుచి (స్త్వయమ్) ॥
౧౭౪॥ ఆషాఢే
శ్రావణే (తు స్యా)న్న
భా శ్శ్రావణిక (శ్చ సః)।
(స్యు) ర్నభస్యః ప్రౌ
ష్ఠపద భాద్ర భాద్రప
దా స్సమాః॥ ౧౭౫॥
(స్యా)దాశ్వినఇషో౽
ప్యాశ్వయుజో౽పి
(స్యా)త్తు కార్తికే। బా
హులో ర్జౌ కార్తికకో
హేమన్త
శ్శిశిరో౽(స్త్రి)యామ్॥
వసన్తే పుష్పసమయ
స్సురభి
ర్గ్రీష్మ ఊష్మకః। నిదా
ఘ ఉష్ణోపగమ ఉష్ణఊ
ష్మాగమ స్తపః॥ ౧౭౬॥
(స్త్రియాం) ప్రావృట్
(స్త్రియాంభూమ్ని)వర్షా
(అథ)శరత్ (స్త్రి)యామ్।
(షడమీ) ఋతవః
పుంసి మార్గాదీనాం
యుగైః క్రమాత్ ॥
౧౭౭॥
సంవత్సరో వత్సరో౽
బ్దో హాయనో౽ (స్త్రీ)

జ్యేష్ఠః-శుక్రః ॥పు॥ ౨-జ్యేష్ఠమాసముపేళ్లు. June - July.

శుచిః-ఆషాఢః (ఢా) ఆశాఢః॥పు॥-౨-ఆషాఢమాసముపేళ్లు. July - August.

శ్రావణః- నభాః ॥స్॥- శ్రావణికః ॥పు॥ ౩-శ్రావణమాసముపేళ్లు. August - September.

నభస్యః - ప్రౌష్ఠపదః - భాద్రః - భాద్రపదః॥పు॥ ౪- భాద్రపదమాసముపేళ్లు. Sixth lunar month. September - October.

ఆశ్వినః-ఇషః-ఆశ్వయుజః ॥పు॥౩-ఆశ్వయుజమాసముపేళ్లు. October - November.

కార్తికః-బాహులః-ఊర్జః - కార్తికికః॥ పు॥ ౪ కార్తికమాసముపేళ్లు. November-December.

హేమన్తః॥పు॥౧- హేమంతఋతువుపేరు. Winter.

శిశిరః॥ప్న॥౧- శిశిరఋతువు. Cold Season.

వసన్తః-పుష్పసమయః - సురభిః ॥ పు ॥ ౩-వసంతఋతువుపేళ్లు. Spring.

గ్రీష్మః-ఊష్మకః - నిదాఘః - ఉష్ణోపగమః- ఉష్ణః - ఊష్మాగమః - తపః ॥పు॥ ౭ గ్రీష్మఋతువుపేళ్లు. Hot Season.

ప్రావృట్. ॥ ష, సీ॥ - వర్షాః॥ఆ, సీ, బ॥ ౨-వర్షఋతువుపేళ్లు. Rainy Season.

శరత్ ॥ద్॥(ప)శరదా॥సీ॥౧-శరదృతువుపేరు. Autumn or Sultry season.

ఋతుః॥పు॥ ౧- షడమీ=ఈయాఱుఋతువులు,మార్గాదీనాంయుగైః క్రమాత్ = మార్గశీర్షము మొదలైనపండ్రెండుసెలలలో రెండేసినెలలచేత నేర్పడుచున్నవి.

సంవత్సరః-వత్సరః-అబ్దః॥పు॥-హాయనః॥ప్న॥-శరత్ ॥ద్॥- సమాః ॥ఆ, బ ॥ (ప) సమా ॥సీ॥ ౬-

శరత్సమాః।

సంవత్సరము పేళ్లు. A year.

(మాసేన స్యాదహోరాత్రః పైత్రో వర్షేణ దైవతః)॥౧౨౯॥ [దివ్యైర్వర్ష సహస్రైర్ద్వాదశభిర్దైవతం యుగమ్॥]

మనుష్యుల యొక్క మాసము చేత పితృదేవతలకు నొక యహోరాత్రము-A patriarchal day. అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల యొక్క సంవత్సరము దేవతలకు నొక యహోరాత్రము. అందు నుత్తరాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి. అట్టిమున్నూటఱువదియహోరాత్రములు దేవతల కొక సంవత్సరము. అట్టిపండ్రెండువేల సంవత్సరములు దేవతలకు నొక యుగము. దేవసంబంధమైన రెండువేల యుగములు బ్రహ్మకు నొక యహోరాత్రము.

దైవే యుగసహస్రే ద్వే బ్రాహ్మః కల్పౌతు (తౌ నృణామ్)।

తౌ=ఆయహోరాత్రములు, నృణామ్=మనుష్యులకు, కల్పౌ=రెండుకల్పములు. అందుఁబగలుదయకల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము.

మన్వన్తరం తు (దివ్యానాం యుగానామేకసప్తతిః)॥ ౧౩౦॥

మన్వన్తరమ్॥న॥౧-దివ్యానాంయుగానామ్=దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః=డెబ్బదియొకటిగూడిన కాలము పేరు.

సంవర్తః ప్రలయః కల్పః క్షయః కల్పాన్త ఇత్యపి।(అస్త్రీ) పఙ్కం (పుమాన్) పాప్మా పాప కిల్బిష కల్మషమ్॥౧౩౧॥ కలుషం వృజినైనోఽఘ మంహో దురిత దుష్కృతమ్। స్యాద్ధర్మమస్త్రియాం పుణ్యశ్రేయసీ సుకృతం వృషః॥ ముత్ప్రీతిః ప్రమదో హర్షః ప్రమోదామో

సంవర్తః - ప్రలయః - కల్పః-క్షయః-కల్పాన్తః॥పు॥ ౫- ప్రళయకాలము పేళ్లు. Destruction of the world.

పఙ్కమ్॥పున॥-పాప్మా॥న్, పు॥- పాపమ్-కిల్బిషమ్-కల్మషమ్-కలుషమ్ - వృజినమ్- ఏనః॥స్॥- అఘమ్-అంహః॥స్॥- దురితమ్-దుష్కృతమ్॥న॥ ౧౨-పాపము పేళ్లు. Sin.

ధర్మమ్॥పున॥-పుణ్యమ్-శ్రేయః॥స్॥-సుకృతమ్॥న॥- వృషః॥పు॥ ౫- పుణ్యము పేళ్లు. Virtue or moral merit.

ముత్॥ద్॥ - ప్రీతిః॥సీ॥ - ప్రమదః - హర్షః- ప్రమోదః-ఆమోదః-సమ్మదః-ఆనన్దథుః-ఆనన్దః॥

ద సమ్మదాః । (స్యా)
దానన్దథు రానన్దశ్శర్మ
శాత సుఖానిచ ॥౧౩౩॥
శ్వశ్శ్రేయసం శివం భ
ద్రం కల్యాణం మఙ్గళం
శుభమ్। భావుకం భవి
కం భవ్యం కుశలం క్షే
మ (మస్త్రియామ్) ॥
౧౩౪॥ శ స్తం చా
(థ త్రిషు ద్రవ్యే పాప
పుణ్య సుఖాదిచ)।
మతల్లికా మచర్చికా
ప్రకాణ్డముద్ఘ తల్లజౌ॥
(ప్రశ స్త వాచకాన్య
మూ) న్యయ (శ్శుభావ
హోవిధిః)। దైవం దిష్టం
భాగధేయం భా
గ్యం స్త్రీనియతి ర్విధిః॥
హేతుః(ర్నా)కారణం
బీజం నిదానం త్వాది
కారణమ్। క్షేత్రజ్ఞ ఆ
త్మా పురుషః ప్రధానం
ప్రకృతిః (స్త్రియామ్)॥

(విశేషః కాలికో)ఽవ
స్థా(గుణా) స్సత్త్వంరజ
స్తమః।జను ర్జనన జన్మా
నిజని రుత్పత్తిరుద్భవః॥
౧౩౭॥ప్రాణీ తు చేతనో

పు॥-శర్మ॥న్॥-శాతమ్ (పా) సాతమ్-సుఖమ్॥న॥
౧౨-సంతోషము పేళ్లు. Joy, or pleasure.

శ్వశ్శ్రేయసమ్-శివమ్-భద్రమ్-కల్యాణమ్-
మఙ్గళమ్-శుభమ్-భావుకమ్-భవికమ్- భవ్యమ్-
కుశలమ్॥న॥- క్షేమమ్ ॥పు॥- శ స్తమ్॥న॥ ౧౨-
శుభము పేళ్లు. Happy, well or right.

ఈశబ్దములలో పాపపుణ్యశబ్దములు రెండును
సుఖశబ్దము మొదలుగాగల పదుమూడు శబ్దములు
ను ద్రవ్యవాచకములైనపుడు మూడులింగములు
యందు వర్తించును.

మతల్లికా - మచర్చికా॥స్త్రీ॥- ప్రకాణ్డమ్॥న॥-
ఉద్ఘః - తల్లజః ॥ పు ॥ ౫ - శ్రేష్ఠవాచకములు.
Excellence. అయః॥పు॥౧- శుభమును జేయు స
త్కర్మము పేరు. Good fortune.

దైవమ్-దిష్టమ్-భాగధేయమ్- భాగ్యమ్॥న॥-
నియతిః॥స్త్రీ॥- విధిః॥పు॥౬- పూర్వకృతమైనశుభా
శుభకర్మము పేళ్లు. Destiny, or luck.

హేతుః॥పు॥-కారణమ్-బీజమ్॥న॥ ౩-కారణ
ము పేళ్లు. A cause. నిదానమ్-ఆదికారణమ్॥న॥
౨- మొదటికారణము పేళ్లు. A primary cause.
క్షేత్రజ్ఞః-ఆత్మా॥న్॥- పురుషః॥పు॥౩- జీవుని పేళ్లు.
The Soul. ప్రధానమ్॥న॥- ప్రకృతిః॥స్త్రీ॥ ౨- ప్ర
కృతి పేళ్లు. The cause of the material world.

అవస్థా॥స్త్రీ॥౧-కాలముచేతఁ జేయబడిన యౌవ
ననాదిరూపమైన విశేషము పేరు. State or con-
dition. సత్త్వమ్-రజః-తమః॥స్,న॥౩- ప్రకృతిగు
ణములు. Qualities of nature. జనుః॥స్॥- జనన
మ్-జన్మ॥న్,న॥-జనిః॥స్త్రీ॥(పు)పు॥-ఉత్పత్తిః॥స్త్రీ॥-ఉ

జన్మీ జన్తు జన్య శరీరి
ణః । జాతి ర్జాతంచ సా
మాన్యం వ్యక్తి స్తు
(పృథగాత్మికా) ॥౧౩౯॥
చిత్తం తు చేతో హృ
దయం స్వాన్తం హృ
న్మానసం మనః ।

ద్భవః॥పు॥౬-పుట్టుక పేళ్లు. birth or production.
ప్రాణీ ॥న్॥- చేతనః-జన్మీ ॥న్॥- జన్తుః-జన్యుః-శరీరీ
॥న్,పు॥౬- మనుష్యులు మొదలుగాఁగల ప్రాణుల
పేళ్లు. An animal or Sentient being. జాతిః॥స్త్రీ॥-
జాతమ్-సామాన్యమ్॥న॥3-ఘటత్వాదిజాతిపేళ్లు.
Kind or sort. వ్యక్తిః॥స్త్రీ॥౧-పృథగాత్మికా=జాతికి
నాశ్రయమైన ఘటాదివ్యక్తిపేరు. Individuality.
చిత్తమ్-చేతః॥స్॥- హృదయమ్-స్వాన్తమ్-హృత్
॥ద్॥- మానసమ్-మనః ॥స్,న॥ ౭-మనస్సు పేళ్లు.
The mind or faculty of reason.

ఇతి కాలవర్గః.

కాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధి ర్మనీషా ధిషణా
ధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ మ
తిః॥ ప్రేక్షోపలబ్ధి శ్చి
త్సంవిత్ప్రతిపజ్జ్ఞప్తి చే
తనాః । ధీ (ర్ధారణావతీ)
మేధా సంకల్పః (కర్మ
మానసమ్)॥ ౧౪౧॥

బుద్ధిః-మనీషా-ధిషణా- ధీః- ప్రజ్ఞా- శేముషీ-
మతిః- ప్రేక్షా-ఉపలబ్ధిః-చిత్-సంవిత్-ప్రతిపత్
॥ద్॥- జ్ఞప్తిః-చేతనా॥స్త్రీ॥ ౧౪-బుద్ధి పేళ్లు. understanding or intellect. మేధా॥స్త్రీ॥౧- ధారణావతీ=
ధారణాశక్తిగల, ధీః=బుద్ధి. Retentive intellect.
సంకల్పః॥పు॥ ౧- మానసంకర్మ = మనోవ్యాపారము. A resolve. [అవధానం సమాధానం ప్రణిధానం తథైవచ] సమాధానము పేళ్లు.

(చిత్తాభోగో) మన
స్కార శ్చర్చా సఙ్ఖ్యా
విచారణా। అధ్యాహార
స్తర్క ఊహా విచికి
త్సా తు సంశయః ॥
౧౪౨॥ సన్దేహ ద్వాప
రౌ చాథ

మనస్కారః॥పు॥-చిత్తాభోగః॥-౨-మనస్సునిండుకొనియుండుట పేళ్లు. consciousness of pleasure or pain. చర్చా - సంఖ్యా - విచారణా ॥స్త్రీ॥ 3-
ప్రమాణము చేత నర్థమును పరీక్షించుట పేళ్లు.
consideration; exercise of judgement. అధ్యాహారః-తర్కః-ఊహా॥పు॥3- తర్క వను పూరించుటకును నెక్కన పదమును దెచ్చుకొనుటకును పేళ్లు. అపూర్వముగా నుత్ప్రేక్షించుటకు పేళ్లని కొందరందురు. Reasoning. విచికిత్సా॥స్త్రీ॥- సంశయః-

సందేహః- ద్వాపరః ॥పు॥ ౨-సందేహము పేళ్లు. Doubt or uncertainty.

[విమర్శో భావనా చైవ వాసనా చ నిగద్యతే]

(సమౌ) నిర్ణయనిశ్చయౌ । మిథ్యాదృష్టి ర్నాస్తికతా

నిర్ణయః- నిశ్చయః॥పు॥౨- నిశ్చయము పేళ్లు. certainty, or ascertainment. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా ॥సీ॥ ౨ - పరలోకము లేదను బుద్ధి పేళ్లు. Heresy, or Heterodox.

వ్యాపాదో ద్రోహచిన్తనమ్॥౧౪౩॥

వ్యాపాదః॥పు॥-ద్రోహచిన్తనమ్॥న॥౨- ద్రోహము తలంచుట పేళ్లు. An injurious design.

(సమౌ) సిద్ధాన్తరాద్ధాన్తౌ

సిద్ధాన్తః - రాద్ధాన్తః॥ పు॥ ౨ - సిద్ధాంతము పేళ్లు. A demonstrated truth.

భ్రాన్తి ర్మిథ్యామతి ర్భ్రమః।

భ్రాన్తిః- మిథ్యామతిః॥సీ॥-భ్రమః ॥పు॥ ౩- భ్రాంతి పేళ్లు. Error or mistake.

సంవి దాగూః ప్రతిజ్ఞానం నియ మాశ్రవ సంశ్రవాః॥౧౪౪॥ అఙ్గీకా రాభ్యుపగమ ప్రతిశ్రవ సమాధయః।

సంవిత్॥ద॥-ఆగూః॥(ఊ)(స)ఆగూః॥ఈ,సీ॥-ప్రతిజ్ఞానమ్॥న॥- నియమః- ఆశ్రవః-సంశ్రవః -అఙ్గీకారః- అభ్యుపగమః- ప్రతిశ్రవః - సమాధిః ॥పు॥ ౧౦- అంగీకారము పేళ్లు. An agreement.

(మోక్షే ధీ) ర్జ్ఞాన

జ్ఞానమ్॥న॥౧-మోక్షమునందలిబుద్ధి పేరు. Knowledge which tends to the emancipation of the souls. True knowledge.

(మన్యత్ర) విజ్ఞానం శిల్పశాస్త్రయోః॥౧౪౫॥

విజ్ఞానమ్॥న॥౧- మోక్షమునకంటె వేఱైన శాస్త్రము నందును శిల్పమునందునున్న బుద్ధి పేరు. Knowledge of arts.

ముక్తిః కైవల్య నిర్వాణ శ్రేయో నిశ్శ్రేయ సామృతమ్। మోక్షోఽపవర్గోఽ

ముక్తిః॥సీ॥-కైవల్యమ్-నిర్వాణమ్-శ్రేయః॥స॥-నిశ్శ్రేయసమ్-అమృతమ్॥న॥-మోక్షః- అపవర్గః॥పు॥౮-మోక్షము పేళ్లు. Beatitude.

థాజ్ఞాన మవి ద్యాహంమతిః స్త్రియామ్॥

అజ్ఞానమ్॥న॥-అవిద్యా-అహంమతిః ॥సీ॥ ౩- అజ్ఞానము పేళ్లు. Spiritual ignorance.

రూపం శబ్దో గన్ధ రస

విషయాః-గోచరాః-ఇన్ద్రియార్థాః॥పు,బ॥ ౩-

స్పర్శాశ్చ విషయా (అమీ) । గోచరా ఇన్ద్రియార్థాశ్చ హృషీకం విషయీన్ద్రియమ్ ॥ కర్మేన్ద్రియం తు పాయ్వాది (మనో నేత్రాది) ధీన్ద్రియమ్।

రూపము శబ్దము గంధము రసము స్పర్శము నను నీయయిదు విషయముల పేళ్లు. Five objects of sense. హృషీకమ్-విషయి॥న్॥-ఇన్ద్రియమ్ ॥న॥౩-ఇంద్రియము పేళ్లు. An organ of sense. కర్మేన్ద్రియమ్॥న॥౧-పాయ్వాది=పాయూపస్థవాక్పాణిపాదముల పేళ్లు. An organ of action. ధీన్ద్రియమ్॥౧- మనోనేత్రాది= మనోనేత్రజిహ్వాఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు. An intellectual organ.

తువరస్తు కషాయో (ఽస్త్రీ) మధురో లవణః కటుః॥ ౧౮౮॥ తిక్తో ఽమ్లశ్చ (రసాః పుంసి తద్వత్సు షడమీ త్రిషు)।

తువరః (పా)తూవరః-కషాయః॥పు॥-౨-ఒగరు పేళ్లు. Astringent. మధురః॥౧-తియ్యదనము పేరు. Sweet. లవణః॥పు॥౧-ఉప్పు పేరు. Salt. కటుః॥పు॥౧-కారము పేరు. Pungent. తిక్తః॥పు॥౧-చేదు పేరు. Bitter. అమ్లః(ప)అంబ్లః॥పు॥౧-పుల్లన పేరు. Sour. ~~ఈయూఱు~~శబ్దములును రసవాచకములైనపుడు పుల్లింగములు. ఆరసములుగూడిన వస్తువాచకములైనపుడు త్రిలింగకములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమలో (గన్ధే జనమనోహరే) ॥ ౧౮౯॥ ఆమోద (స్సోఽతినిర్హారీ)

పరిమలః ॥పు॥౧-నానాద్రవ్యములను మెదుపుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకుమనోహరమైనగన్ధము పేరు. A pleasing scent. ఆమోదః॥పు॥ ౧-మిక్కిలిదూరముగా వ్యాపించునట్టి యాపరిమళము పేరు. A delightful and strong smell.

(వాచ్యలిఙ్గత్వ మాగుణాత్)।

ఇదిమొదలు శుక్లశుభ్రాదిశబ్దములవఱకుఁ గలశబ్దములు విశేష్యలింగమును బొందునవి.

సమాకర్షీ తు నిర్హారీ సురభి ర్ఘ్రాణతర్పణః ॥ ఇష్టగన్ధ స్సుగన్ధి స్స్యా దామోదీ ముఖవాసనః।పూతిగన్ధి స్తు దుర్గన్ధో విస్రం స్యా దామగన్ధి

సమాకర్షీ॥న్॥-నిర్హారీ॥న్॥-౨-దూరముగా వ్యాపించు గంధముగలవస్తువు పేరు. A scent spreading far. సురభిః-ఘ్రాణతర్పణః-ఇష్టగన్ధః- సుగన్ధిః॥ ౪- మంచిగంధముగలవస్తువు పేళ్లు. A fragrant substance. ఆమోదీ॥న్॥- ముఖవాసనః॥ ౨-కర్పూరము మొదలయినముఖవాసనద్రవ్య

(యత్)॥ ౧౫౧॥	ముపేరు. A perfume for the mouth. పూతిగన్ధిః- దుర్గన్ధః॥ ౨ - దుర్గంధముగల వస్తువుపేళ్లు. An ill - smelling substance. విస్రమ్-ఆమగన్ధి॥న్॥౨-అపక్వమైన మాంసాదులవంటిగంధముగలవస్తువుపేళ్లు. Smell of raw meat.
శుక్ల శుభ్ర శుచి శ్వేత విశద శ్వేతపాణ్డరాః। అవదాత స్సితో గౌరో వలక్షో ధవలోऽర్జునః॥	శుక్లః-శుభ్రః-శుచిః- శ్వేతః-విశదః- శ్వేతః-పాణ్డరః-అవదాతః-సితః-గౌరః-వలక్షః (పా) అవలక్షః-ధవలః-అర్జునః॥౧౩- తెలుపువర్ణముపేళ్లు. white.
హరిణః పాణ్డురః పాణ్డు	హరిణః-పాణ్డురః-పాణ్డుః॥ ౩॥ తెలుపుపచ్చనకలిసిన వర్ణముపేళ్లు. Yellowish white.
(ఈషత్పాణ్డుస్తు) ధూసరః।	ధూసరః౹౧-ఈషత్పాణ్డుః = ఇంచుక తెలుపువన్నె పేరు. Grey.
కృష్ణే నీలాసిత శ్యామ కాల శ్యామల మేచకాః॥ ౧౫౩॥	కృష్ణః-నీలః-అసితః-శ్యామః-కాలః- శ్యామలః- మేచకః॥౭- నలుపువర్ణముపేళ్లు Black, or dark blue.
పీతో గౌరో హరిద్రాభః పాలాశో హరితో హరిత్।	పీతః-గౌరః-హరిద్రాభః॥౩-పసుపువన్నెపేళ్లు. yellow. పాలాశః (పా) పలాశః-హరితః-హరిత్॥ ౩-ఆకుపచ్చవర్ణముపేళ్లు. Green.
లోహితో రోహితో రక్త శ్శోణః (కోకనదచ్ఛవిః) ॥ ౧౫౪॥	లోహితః-రోహితః-రక్తః॥ ౩-ఎఱుపువన్నెపేళ్లు. Red. శోణః॥౧-కోకనదచ్ఛవిః = ఎఱ్ఱకలువవంటికాంతిగలయెఱుపువర్ణముపేరు. Crimson.
(అవ్యక్తరాగస్త్వ)రుణ	అరుణః॥౧అవ్యక్తముగానియెఱుపుపేరు. Dark red.
(శ్వేతరక్తస్తు)పాటలః[తామ్రోవిపీతరక్తస్తు పిఙ్గరః పరికీర్తితః॥] శ్యావ(స్స్యా)త్కపిశో	పాటలః ॥ ౧- తెలుపు నెఱుపుఁగూడిన వర్ణముపేరు. Pale red. [తామ్రః-విపీతరక్తః-పిఙ్గరః॥౩-పసుపునెఱుపుకలిసినవర్ణముపేళ్లు.] శ్యావః- కపిశః॥౨-మర్గుటవర్ణమువంటివర్ణముపేళ్లు. Brown.
ధూమ్రధూమలౌ కృష్ణలోహితే॥ ౧౫౫॥	ధూమ్రః-ధూమలః-కృష్ణలోహితః ॥౩-నలుపును నెఱుపును గలిసిన వర్ణముపేళ్లు. Purple.

కడారః కపిలః పిఙ్గ పిశఙ్గౌ కద్రుపిఙ్గలౌ।	కడారః-కపిలః-పిఙ్గః-పిశఙ్గః-కద్రుః-పిఙ్గలః॥౬-గోరోచనవర్ణమువంటివర్ణము పేళ్లు. Tawny.
చిత్రం కిర్మీర కల్మాష శబలైతాశ్చ కర్బురే॥	చిత్రః-కిర్మీరః-కల్మాషః-శబలః -ఏతః-కర్బురః॥౬-నానావర్ణముల పేళ్లు. Variegated.
(గుణే శుక్లాదయః పుంసి)	శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బురశబ్దమువఱకుఁగల-౨౮-శబ్దములును వర్ణవాచకములైనప్పుడు పుల్లింగములు. వర్ణముగలశబ్దమును జెప్పునపుడు
గుణిలిఙ్గాస్తు తద్వతి।	విశేష్యలింగముగలవి.
॥ఇతి ధీవర్గః॥	బుద్ధితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
బ్రాహ్మీతు భారతీ భాషా గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీ॥ ౧౫౭॥ వ్యాహార ఉక్తిర్లపితం భాషితం వచనం వచః।	బ్రాహ్మీ-భారతీ-భాషా-గీః ॥ర్॥- వాక్॥చ్॥-వాణీ-సరస్వతీ॥స్త్రీ॥-వ్యాహారః॥పు॥-ఉక్తిః॥స్త్రీ॥-లపితమ్-భాషితమ్- వచనమ్-వచః॥న్, న॥౧౩-వాక్కు పేళ్లు. ఇందులో మొదట నేడు సరస్వతీ దేవికిని పేళ్లు. Speech; Goddess of speech.
అపభ్రంశో౽పశబ్ద	అపభ్రంశః-అపశబ్దః॥పు॥-౨-అపశబ్దము పేళ్లు. ungrammatical language.
(స్స్యాచ్ఛాస్త్రే) శబ్దస్తు(వాచకః)॥ ౧౫౮॥	శబ్దః॥పు॥౧-శాస్త్రమునందు నర్థమును జెప్పును శబ్దము పేరు. A word.
(తిఙ్సుబన్తచయో) వాక్యం (క్రియా వా కారకాన్వితా)	వాక్యమ్॥న॥౧-తిఙన్తమనఁగాఁ గ్రియ.సుబన్తమనఁగా శబ్దముగాన నివిసంబంధించిన యర్థముగల పదసమూహము వాక్యమనంబడును.Sentence. ద్వితీయాది కారకములతోఁ గూడియున్న క్రియయైనను వాక్యమనంబడును॥ఉదా॥ఘటమానయ.
శ్రుతిః స్త్రీ వేద ఆమ్నాయస్త్రయీధర్మస్తు (తద్విధిః) ॥౧౫౯॥	శ్రుతిః॥స్త్రీ॥-వేదః-ఆమ్నాయః ॥పు॥౩-వేదము పేళ్లు. Holy writ. త్రయీధర్మః॥పు॥౧-తద్విధిః=ఆవేదమునందుఁ జెప్పఁబడియున్న యజ్ఞాదివిధుల పేరు. Duty enjoined by *vedas.*
స్త్రియామృక్సామ యజుషీ (ఇతి వేదా	ఋక్॥చ్,స్త్రీ॥-సామ॥న్॥-యజుః॥స్, న॥౩-వరుసగా ఋక్సామయజుర్వేదముల పేళ్లు.

త్రయ) త్రయీ। (శిక్షేత్యాది శ్రుతేరఙ్గ

త్రయీ॥సీ॥ ౧-మూఁడు వేదముల సమూహము. [శిక్షావ్యాకరణంఛన్దోనిరుక్తంజ్యోతిషంతథా। కల్పశ్చేతి షడఙ్గాని వేదస్యాహు ర్మనీషిణః॥] శిక్షా, pronunciation. వ్యాకరణమ్, Grammar. ఛన్దః॥స్,న॥, prosody. నిరుక్తమ్, Explanation of obscure terms. జ్యోతిషమ్, astronomy. కల్పః, Religious rites. ఈయాఱును వేదాంగములు.

మోఙ్కార ప్రణవౌ (సమౌ)॥ ౧౬౦॥

ఓంకారః-ప్రణవః॥పు॥-౨- ప్రణవము పేళ్లు.

ఇతిహాసః పురావృత్త

ఇతిహాసః॥పు॥-పురావృత్తమ్॥న॥-౨- భారతము మొదలయిన యితిహాసముల పేళ్లు. heroic history.

(ముదాత్తాద్యాస్త్రయ) స్స్వరాః।

స్వరాః॥ పు, బ॥౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదాత్త అనుదాత్తస్వరితముల పేరు. Acute, grave or circumflex accents.

ఆన్వీక్షికీదణ్డనీతి(స్తర్క విద్యార్థశాస్త్రయోః)॥

ఆన్వీక్షికీ॥సీ॥ ౧- గౌతమాదిప్రణీతమైనతర్కశాస్త్రమునకును, దణ్డనీతిః॥సీ॥ ౧- చాణక్యాది ప్రణీతమైన నీతిశాస్త్రమునకును పేరు. Logic and ethics.

ఆఖ్యాయి కోపలబ్ధార్థా.

ఆఖ్యాయికా-ఉపలబ్ధార్థా॥సీ॥-౨- సత్యమైన యర్థముగలిగినహర్షచరితము మొదలైనకృతి పేళ్లు. A true or a probable story.

పురాణం పఞ్చలక్షణమ్॥[సర్గశ్చప్రతిసర్గశ్చ వంశోమన్వన్తరాణిచ। వంశానుచరితంచేతి లక్షణానాంతుపఞ్చకమ్]

పురాణమ్- పఞ్చలక్షణమ్॥న॥ -౨- సర్గము, ప్రతిసర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశానుచరితము అనెడి పంచలక్షణములతోఁ గూడిన మాత్స్యాదిపురాణముల పేళ్లు. Theogony under five heads: the creation; the destruction and renovation of worlds; genealogy of gods and heroes; the reigns of *Manus*; and the transactions of their descendants.

ప్రబన్ధకల్పనాకథా

ప్రబన్ధకల్పనా - కథా॥సీ॥ -౨- ఇంచుక సత్యమైనయర్థముగల కాదంబర్యాదిరచనల పేళ్లు. A feigned story.

ప్రవహ్లికా ప్రహే

ప్రవహ్లికా - ప్రహేళికా॥సీ॥ -౨- గూఢార్థ

లికా॥ ౧౬౪॥

ముగల ప్రబన్ధముల పేళ్లు. A riddle.

స్మృతిస్తు ధర్మసంహితా

స్మృతిః-ధర్మసంహితా॥సీ॥ ౨-మానవాదిధర్మశాస్త్రముల పేళ్లు. A code of laws.

సమాహృతిస్తు సంగ్రహః।

సమాహృతిః॥సీ॥-సంగ్రహః॥పు॥ ౨ - అనేకస్థలములయందుండునర్థముల నొకటిగాఁ గూర్చిన గ్రంథము. A compilation and abridgment.

సమస్యా తు సమాస్థా

సమస్యా-సమాస్థా॥సీ॥ ౨- కవిశక్తిపరిజ్ఞానార్థమై యియ్యంబడుపద్యాంశము పేళ్లు. A part of a stanza.

కింవదన్తీ జనశ్రుతిః॥

కింవదన్తీ-జనశ్రుతిః॥సీ॥ ౨-లోకప్రవాదము పేళ్లు. A rumour.

వార్తా ప్రవృత్తి ర్వృత్తాన్త ఉదన్త స్స్యాదథాహ్వయః। ఆఖ్యాహ్వే అభిధానంచ నామధేయంచ నామచ॥

వార్తా - ప్రవృత్తిః॥సీ॥-వృత్తాన్తః- ఉదన్తః॥పు॥ ౪-వృత్తాంతము పేళ్లు. Tidings.

ఆహ్వయః॥పు॥- ఆఖ్యా- ఆహ్వా॥సీ॥- అభిధానమ్-నామధేయమ్-నామ॥న్, న॥ ౬--నామధేయము పేళ్లు. A name or appellation.

హూతి రాకారణాహ్వానం

హూతిః-ఆకారణా॥సీ॥-ఆహ్వానమ్॥న॥ 3 - పిలుచుట పేళ్లు. A call or summons.

సంహూతి(ర్బహుభిః కృతా)। Clamour.

సంహూతిః॥సీ ౧-బహుభిఃకృతా=బహుమంది చేరిపిలుచుట పేరు. Clamour; or Citation by many at once.

వివాదోవ్యవహారస్స్యాదుపన్యాసస్తు వాఙ్ముఖమ్॥ ౧౬౫॥

వివాదః-వ్యవహారః॥పు॥ ౨ - తగవు పేళ్లు. A contest or law suit.

ఉపన్యాసః॥పు॥- వాఙ్ముఖమ్॥న॥ ౨ - వాక్యారంభము పేళ్లు. The exordium.

ఉపోద్ఘాత ఉదాహారః

ఉపోద్ఘాతః- ఉదాహారః॥పు॥ (ప) ఉదాహరణం॥ ౨- ఉదాహరించుట పేళ్లు. An example or apposite argument.

శపనంశపథఃపుమాన్।

శపనమ్॥న॥-శపథః॥పు॥ ౨-ఒట్టుపెట్టుకొనుట. [An oath.

ప్రశ్నోఽనుయోగః

ప్రశ్నః- అనుయోగః॥పు॥-పృచ్ఛా॥సీ॥ ౩ - అ

పృచ్ఛా చ — డుగుట పేళ్లు. A question.

ప్రతివాక్యోత్తరే (సమే) ॥ ౧౬౬॥ — ప్రతివాక్యమ్ - ఉత్తరమ్॥న॥ ౨ - ఉత్తరమిచ్చుట పేళ్లు. An answer.

మిథ్యాభియోగో౽భ్యాఖ్యాన — మిథ్యాభియోగః॥పు॥-అభ్యాఖ్యానమ్॥న॥_౨- లేనిదాని నాక్షేపించుట పేళ్లు. A groundless demand.

(మథ) మిథ్యాభిశంసనమ్। అభిశాపః — మిథ్యాభిశంసనమ్॥న॥-అభిశాపః॥పు॥_౨- లేని దోషమును పైఁబెట్టుట పేళ్లు. A false accusation.

ప్రణాదస్తు (శబ్దస్స్యాదనురాగజః) ॥ ౧౬౭॥ — ప్రణాదః॥పు॥ ౧ - అనురాగజః = అనురాగమునలనఁబుట్టిన, శబ్దః=శబ్దము పేరు. A sound indicating affection.

యశః కీర్తి స్సమజ్ఞా చ — యశః॥స్,న॥-కీర్తిః- సమజ్ఞా (పా)సమాఖ్యా ॥స్త్రీ॥౩- కీర్తి పేళ్లు. Fame, reputation.

స్తవః స్తోత్రం స్తుతి ర్నుతిః। — స్తవః॥పు॥-స్తోత్రమ్॥న॥-స్తుతిః-నుతిః ॥స్త్రీ॥౪- స్తోత్రము పేళ్లు. Praise.

ఆమ్రేడితం (ద్విస్త్రిరుక్తం) — ఆమ్రేడితమ్॥న॥౧ - ద్విః త్రిః ఉక్తమ్(మాటలచేత) రెండుమూఁడుమాఱులు పలుకఁబడిన శబ్దము పేరు. Repetition.

ముచ్చైర్ఘుష్టం తు ఘోషణా॥ ౧౬౮॥ — ఉచ్చైర్ఘుష్టమ్॥న॥-ఘోషణా॥స్త్రీ॥_౨- గట్టిగాఁబలుకుట పేళ్లు. Making a loud noise.

కాకుః స్త్రియాం వికారో యశ్శోకభీత్యాదిభి ర్ధ్వనేః। — కాకుః॥స్త్రీ॥౧ శోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః వికారః= శోకభయాదులచేత నయినధ్వనియొక్క వికారము పేరు. change of voice in grief, fear, &c.

అవర్ణాక్షేప నిర్వాద పరీవాదాపవాద(వత్)॥౧౬౯॥ ఉపక్రోశో జుగుప్సా చ కుత్సా నిన్దా చ గర్హణే। — అవర్ణః- ఆక్షేపః- నిర్వాదః- పరీవాదః- (పా) పరివాదః-అపవాదః-ఉపక్రోశః॥పు॥- జుగుప్సా-కుత్సా-నిన్దా॥స్త్రీ॥-గర్హణమ్॥న॥ ౧౦-నింద పేళ్లు. censure, blame, or contempt.

పారుష్య మతివాద స్స్యాత్ — పారుష్యమ్ ॥న॥-అతివాదః ॥పు॥ _౨-అప్రియముగాఁబలుకుట పేళ్లు. Opprobrious speech.

ద్భ ర్త్సనం (త్వపకా రగీః)॥ ౧౭౦॥

భ ర్త్సనమ్॥న॥౧-అపకారగీః=పరునికి భయము బుట్టించున పకార వాక్యము పేరు. Menace.

య స్సనిన్ద ఉపాలమ్భ స్తత్ర స్యా త్పరిభాషణమ్।

పరిభాషణమ్॥న॥౧-యఃసనిన్దః ఉపాలమ్భః తత్రస్యాత్ = నిందతోఁగూడినదగు క్రోధపూర్వక దోషప్రతిపాదనము పేరు. Reproof attended with insult or disparagement.

(తత్ర) త్వా క్షారణా (య స్స్యా దాక్రోశో మైథునం ప్రతి)॥ ౧౭౦॥

ఆక్షారణా॥సీ॥ (ప) ఆక్షారణమ్॥న॥౧-మైథునం ప్రతి యః ఆక్రోశః తత్రస్యాత్=పరస్త్రీపురుషసంయోగనిమిత్తమువలన గలుగునింద పేరు. A calumnious accusation of adultery.

స్యా దాభాషణ మాలాపః

ఆభాషణమ్॥న॥-ఆలాపః॥పు॥౨ - గమనాగమనాదిసమయమునందలి మంచిమాటపేళ్లు. Speaking to; addressing.

ప్రలాపోఽనర్థకంవచః।

ప్రలాపః॥పు॥౧-అనర్థకంవచః=అప్రయోజకపుమాటపేరు. Incoherent speech.

అనులాపో (ముహుర్భాషా)

అనులాపః ॥పు॥౧-ముహుర్భాషా=పలుమారుపలుకుటపేరు. Repetition, tautology.

విలాపః పరిదేవనమ్॥ ౧౭౨॥

విలాపః ॥పు॥-పరిదేవనమ్॥న॥ ౨-దుఃఖముతోఁడిమాటపేళ్లు. Lamentation.

విప్రలాపో(విరోధోక్తిః)

విప్రలాపః॥పు॥౧-విరోధముగఁబలుకుట పేరు. quarrel, or mutual contradiction.

స్సంలాపో (భాషణం మిథః) ।

సంలాపః(పా) సల్లాపః॥పు॥౧- ప్రీతి చేతఁబరస్పరముసంభాషించుట పేరు. Conversation.

సుప్రలాప స్సువచన

సుప్రలాపః॥పు॥-సువచనమ్ ॥న॥ ౨-పరిశుద్ధమైనమాట పేళ్లు. Elegant discourse.

మపలాప స్తు నిహ్నవః॥

అపలాపః-నిహ్నవః॥పు॥౨-మోసపుచ్చుమాట. Denial, or concealment of knowledge.

సందేశవా గ్వాచికం స్యా

సందేశవాక్॥చ్,సీ॥-వాచికమ్॥న॥౨- చెప్పిపంపుమాట పేళ్లు. A verbal message.

(ద్వాగ్భేదా స్తు త్రిషూత్తరే)।

రుశతీశబ్దము మొదలు సమ్యక్ఛబ్దము వఱకు వాగ్విశేషములు॥ త్రి॥

రుశతీ (వాగ కల్యాణీ స్యా) త్కల్యా తు (శుభాత్మికా)॥ ౧౭౪॥ (అత్యర్థమధురం) సాన్త్వం సంగతం హృదయంగమమ్। నిష్ఠురం పరుషం గ్రామ్య మశ్లీలం సూనృతం (ప్రియే॥ ౧౭౫॥ సత్యే) ఽథ సఙ్కులక్లిష్టే (పరస్పర పరాహతే)। (లుప్తవర్ణ పదం) గ్రస్తం నిరస్తం (త్వరితోదితమ్) ॥ ౧౭౬॥

రుశతీ-(స్త్రీ) ఉశతీ॥సీ॥ ౧- అకల్యాణీ=అశుభమైన వాక్కు, unauspicious discourse. కల్యా॥ ౧ - శుభాత్మికా = శుభమైన వాక్కు, auspicious discourse. సాన్త్వమ్॥ ౧ - అత్యర్థమధురమ్=మిక్కిలి ప్రియమైన వాక్యము, sweet & conciliating. సంగతమ్-హృదయంగమమ్॥న॥ ౨-మనస్సునకు సరిపోయిన వాక్యము, Apposite & proper. నిష్ఠురమ్-పరుషమ్॥ న॥ ౨-కఠినమైన మాట, Harsh. గ్రామ్యమ్-అశ్లీలమ్ ॥ ౨ - పామరజనవాక్యము, Rustic. సూనృతమ్॥౧- ప్రియే సత్యే=ప్రియమును సత్యమునైన వాక్యము, Pleasing & true. సఙ్కులమ్-క్లిష్టమ్॥ ౨-పరస్పరపరాహతే=స్వపూర్వోత్తర విరుద్ధమైన వాక్యము, Inconsistent. గ్రస్తమ్॥ ౧ - లుప్తవర్ణపదమ్ =అశక్త్యాదులచేత వర్ణముగాని పదముగాని లోపించిన వాక్యము, Imperfectly pronounced. నిరస్తమ్॥౧-త్వరితోదితమ్=త్వరచేతఁ బుట్టిన వాక్కు, spoken fast.

అమ్బూకృతం (సనిష్ఠీవ) మబద్ధం స్యా దనర్థకమ్। అనక్షర మవాచ్యం స్యా దాహతంతు మృషార్థకమ్॥ ౧౭౭ ॥ (అథ) మ్లిష్ట మవిస్పష్టం వితథం (త్వనృతం వచః)। [సోల్లుణ్ఠనంతు సోత్ప్రాసం మణితం రతికూజితమ్।] సత్యం తథ్య మృతం సమ్య (గమూని త్రిషు తద్వతి) ॥౧౭౮ ॥

అమ్బూకృతమ్॥౧-సనిష్ఠీవమ్=ఉమ్ములు గ్రుక్కుచుఁ గూడిన వాక్యము, sputtered. అబద్ధమ్ - అనర్థకమ్॥ ౨-పొసగనిమాట, unmeaning discourse. అనక్షరమ్-అవాచ్యమ్॥ ౨ - ఉచ్చరింపరానిది, Blamable discourse. ఆహతమ్ - మృషార్థకమ్॥ ౨ మిక్కిలియు నసంభావితమైన యర్థముగల మాట, an assertion of impossibility. మ్లిష్టమ్-అవిస్పష్టమ్॥ ౨-అర్థము తెలియరానిమాట, An indistinct speech. వితథమ్॥ ౧-అనృతమ్ వచః=అసత్యవాక్కు, falsehood. సత్యమ్ - తథ్యమ్-ఋతమ్-సమ్యక్ ॥ చ్ ॥ ౪-సత్యవాక్కు, truth. ఈ సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కు-

గల వస్తువును జెప్పునవుడు॥ త్రి॥

॥ఇతివాగ్వర్గః॥

వాక్కుతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

శబ్దే నినాద నినద ధ్వని ధ్వానరవస్వనాః స్వాన నిర్ఘోష నిర్హ్రాద నాదని స్వాననిస్వనాః॥ఆరవా రావ సంరావ విరావా (అథ) మర్మరః॥(స్వనితే వస్త్రపర్ణానాం)(భూషణానాంతు) శిఞ్జితమ్॥ నిక్వాణో నిక్వణః క్వాణః క్వణః క్వణన (మిత్యపి)। వీణాయాః క్వణితేః ప్రాదేః ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః॥ ౧౮౧॥

The sound of a lute.

శబ్దః-నినాదః- నినదః - ధ్వనిః- ధ్వానః-రవః- స్వనః-స్వానః - నిర్ఘోషః - నిర్హ్రాదః - నాదః నిస్వానః-నిస్వనః-ఆరవః - ఆరావః-సంరావః - విరావః॥ పు॥ ౧౭-మ్రోఁత పేళ్లు. Sound.

మర్మరః ॥ పు ॥ ౧ - వస్త్రపర్ణానామ్ స్వనితేః= కోఁకలు, ఆకులు, వీని మ్రోఁత, Rustling. శిఞ్జితమ్ ॥న॥ (పా) శింజా ॥స్త్రీ॥ ౧-భూషణములధ్వని, The tinkling of ornaments.

నిక్వాణః-నిక్వణః - క్వాణః - క్వణః॥ పు॥-క్వణనమ్॥ న॥ ౫-వీణాదిసకలవాద్య ధ్వనుల పేళ్లు. A tone, or musical sound.

ప్రాదేః క్వణితేః (నిష్పన్నాః) = ప్రఅనునది మొదలయిన యుపసర్గలకుం బరమైన క్వణధాతువుమీఁదఁబుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః = ప్రక్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు, వీణాయాః = వీణయొక్క, స్వనితే = ధ్వనియందు వర్తించును.

కోలాహలః కలకల

కోలాహలః - కలకలః ॥పు॥ ౨ - గుంపులోఁ బుట్టిన గొప్పరొద పేళ్లు. A confused sound.

(తిరశ్చాం) వాశితం రుతమ్।

వాశితమ్-రుతమ్॥న॥ ౨-తిరశ్చామ్=మృగపక్ష్యాదులయొక్క-ధ్వనిపేళ్లు. The cry of birds &c.

(స్త్రీ) ప్రతిశ్రుత్ప్రతిధ్వానే

ప్రతిశ్రుత్ ॥ స్త్రీ ॥- ప్రతిధ్వానః ॥ పు ॥ ౨ - ప్రతిధ్వనిపేళ్లు. An echo.

గీతం గాన (మిమేసమే)॥ ౧౮౨॥

గీతమ్-గానమ్॥న॥ ౨-పాట పేళ్లు. Singing

ఇమే=ఈ రెండును, సమే=సమానార్థకములు.

॥ఇతిశబ్దాదివర్గః॥

మ్రోఁత మొదలైన పదసమూహము ముగిసెను.

నిషాదర్షభ గాన్ధార షడ్జమధ్యమ ధైవతాః। పఞ్చమ (శ్చే త్యమీ) సప్త తన్త్రీకణ్ఠోత్థితాః (స్స్వరాః)॥ ౧౮౩॥

The seven musical notes.

నిషాదః - ఋషభః - గాన్ధారః - షడ్జః - మధ్యమః - ధైవతః - పఞ్చమః ॥పు॥ ౭-అమీ=ఈయేడును, తన్త్రీకణ్ఠోత్థితాః = వీణయందును కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః=స్వరముల పేళ్లు.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావ స్త్వృషభభాషిణః। అజావికంతు గాన్ధారం క్రౌఞ్చః కణతి మధ్యమమ్॥ పుష్ప సాధారణే కాలే పికః కుహూతి పఞ్చమమ్। ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృంహతే గజః॥ మయూరాదయ ఏతే హి ... గాయన్తి పఞ్చమమ్।] అధిక పాఠము.

కాకలీ(తు కలే సూక్ష్మే) (ధ్వనౌతు మధురాస్ఫుటే)। కలో మన్ద్రస్తు(గమ్భీరే)తారో౽(త్యుచ్చైః) స్త్రయ స్త్రిషు॥ ౧౮౪॥

కాకలి॥ స్త్రీ॥ ౧ - సూక్ష్మే కలే=సూక్ష్మమైన కల ధ్వని పేరు. minute tone.

కలః॥ ౧-మధురాస్ఫుటే ధ్వనౌ = శ్రోత్రసుఖమును అస్పష్టమున్నునైన ధ్వని పేరు, an inarticulate but sweet tone. మన్ద్రః॥౧-గమ్భీరే=గంభీర ధ్వని పేరు, A low tone. తారః॥౧-అత్యుచ్చైః=మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వని పేరు, A high tone. ఈమూడును విశేష్యములను త్రిలింగకములు.

[నృణాముర సిమధ్యస్థో ద్వావింశతి విధోధ్వనిః। సమన్ద్రఇతి కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్శిరసి గీయతే॥]

సమన్వితలయ స్త్వేకతాలో

సమన్వితలయః - ఏకతాలః ॥ పు॥ ౨ - నృత్తగీత వాద్యములను సరిగా నడిపించుట పేళ్లు. Harmony.

వీణా తు వల్లకీ విపఞ్చీ (సాతు తన్త్రీభిస్సప్తభిః) పరివాదినీ॥౧౮౫॥

వీణా-వల్లకీ విపఞ్చీ॥స్త్రీ॥ ౩-వీణపేళ్లు. A lute.

పరివాదినీ॥స్త్రీ॥ ౧. సప్తభిః తన్త్రీభిః యుక్తా సా=ఏడు తంత్రులతోఁ గూడినయట్టి వీణ పేరు. A lute with seven strings.

తతం (వీణాదికం వాద్య మానద్ధం (మురజాదికమ్)।(వంశాదికంతు)

తతమ్॥న॥ ౧ - వీణ మొదలైన తంత్రీవాద్యము, Any stringed instrument. ఆనద్ధమ్॥న॥ ౧- మద్దెల మొదలైన చర్మవాద్యము, A drum or

సుషిరం కాంస్య తా
లాదికం ఘనమ్॥ ౧౦౬
చతుర్విధ మిదం) వా
ద్యం వాదిత్రాతోద్య
నామకమ్।
౭
స్యాన్మృదఙ్గా మురజా
రావ
(ఙ్కా) త్వఙ్క్యాలిఙ్గ్యోర్ధ్వకా (త్రయః)॥

స్యా ద్యశః పటహో
ఢక్కా భేరీ (స్త్రీ)దున్దు
భిః (పుమాన్)। ఆనకః
పటహో౽స్త్రీ (స్యా
త్కోణో (వీణాదివా
దనమ్)॥ ౧౦౭॥
(వీణాదణ్డః) ప్రవాల
స్స్యాత్
త్కకుభస్తు ప్రసేవకః।
కోలమ్బక (స్తుకా
యో౽స్యా) ఉపనా
హో నిబన్ధనమ్॥
౧౦౮॥
(వాద్యప్రభేదా)డమ
రుమడ్డు డిణ్డిమ ఝర్ఝ
రాః। మర్దలః పణవో౽
(న్యే చ)

tympan. సుషిరమ్॥ న ॥ ౧-పిల్లనగ్రోవి మొదలైన ముఖవాద్యము, A wind instrument. ఘనమ్॥న॥ ౧-తాళము మొదలయిన కంచువాద్యములపేరు. A cymbal, bell &c. వాద్యమ్-వాదిత్రమ్-ఆతోద్యమ్॥ న ॥ 3 - పూర్వోక్త చతుర్విధ వాద్యముల పేళ్లు. A musical instrument.

మృదఙ్గాః-మురజాః॥పు॥ ౨ - మద్దెలపేళ్లు. Drums and tabours.

అఙ్క్యః-ఆలిఙ్గ్యః - ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధ్వకః ॥పు॥ 3-మద్దెలయొక్క భేదములు. Three sorts of drums.

యశః-పటహః ॥పు॥-ఢక్కా॥సీ॥ 3 - డవిణ పేళ్లు, A double drum. భేరీ॥సీ॥-దున్దుభిః॥పు॥-౨-భేరిపేళ్లు, A kettle drum. ఆనకః-పటహః॥ న్పు॥ ౨-తమ్మటపేళ్లు, A large kettle drum.

కోణః॥పు॥ ౧-వీణాదివాదనమ్ = వీణ మొదలయిన వాటినివాయించు కోడపుపేరు, Bow.

ప్రవాలః॥పు॥ ౧ - వీణయొక్క యొళవుపేరు. The neck of a lute.

కకుభః-ప్రసేవకః॥పు॥-౨వీణయొక్క కరివెపేళ్లు. The belly below the neck of a lute.

కోలమ్బకః॥పు॥ ౧-వీణతంత్రి ఒళగు మొదలయిన శరీరముపేరు, The body of the lute. ఉపనాహః॥పు॥-నిబన్ధనమ్॥న॥ ౨-వీణతంత్రికట్టుచోటికిని బిరడలకును పేళ్లు, The tie.

డమరుః-మడ్డుః-డిణ్డిమః-ఝర్ఝరః - మర్దలః-పణవః ॥పు॥ ౬-వరుసగా డమరుగము-గుమ్మెట-రాయగిడిగిళ్లు - కైమళ్లు - మద్దెల - ఉడుక అనువాద్యభేదముల పేళ్లు. అన్యేచ - అనుటచే గోముఖాది వాద్యభేదములుం గలవని భావము.

నర్తకీ లాసికే(సమే)॥ ౧౯౦॥

నర్తకీ-లాసికా॥స్త్రీ॥-౧ - ఆడుసట్టిస్త్రీలపేళ్లు. A female dancer.

(విలమ్బితం ద్రుతం మధ్యం) తత్త్వమోఘో ఘనం (క్రమాత్) ।

తత్త్వం॥న॥-ఓఘః॥పు॥-ఘనమ్ ॥న॥ ఈవను వరుసగా నృత్త గీత వాద్యములయొక్క- విలంబ ద్రుతమధ్యమానముల పేళ్లు. slow, quick and mean time.

తాలః (కాలక్రియామానమ్)

తాలః ॥ పు ॥ ౧ - కాలమునకును హస్తకృత చన ప్రసరణాదిక్రియకును గలిగిన ప్రమాణముపేరు. Beating time.

లయ (స్సామ్య) (మథాస్త్రియామ్) ॥ ౧౯౧॥

లయః ॥ పు ॥ ౧ - సామ్యమ్=నృత్తగీతవాద్యములు సమముగానుండుటపేరు. Equal time in music and dance.

తాణ్డవం నటనం నాట్యం లాస్యం నృత్యం చ నర్తనమ్ ।

తాణ్డవమ్ ॥ న ॥ - నటనమ్ - నాట్యమ్-లాస్యమ్-నృత్యమ్ (పా) నృత్తమ్-నర్తనమ్॥ న॥ ౭.- ఆటపేళ్లు. Dancing.

తౌర్యత్రికం (నృత్యగీతవాద్యం) నాట్య (మిదంత్రయమ్) ॥ ౧౯౨॥

తౌర్యత్రికమ్-నాట్యమ్॥న॥ ౨-నృత్యగీతవాద్యములు మూడును కూడుటపేళ్లు. Symphony or union of song, dance and instrumental music.

భ్రకుంసశ్చ భ్రుకుంసశ్చ భ్రూకుంసశ్చేతి(నర్తకః । స్త్రీ వేష ధారీ పురుషో)

భ్రకుంసః - భ్రుకుంసః - భ్రూకుంసః ॥ పు॥ ౩- స్త్రీవేషధారీ=స్త్రీవేషధారియై, నర్తకః=నృత్యము చేయు, పురుషః=పురుషునిపేళ్లు. A male dancer in woman's apparel.

(నాట్యోక్తౌ) Threatrical language

నాట్యోక్తౌ=నాట్యపరిభాషయందని యర్థము. ఈపదము ఇదిమొదలు «ఆర్యక స్యాత్»అనువఱకు ననువర్తించును, కావున ముందు చెప్పంబడు పేళ్లు నాట్యపరిభాషయందని తెలియవలయును.

గణికాజ్జుకా॥ ౧౯౩॥

అజ్జుకా(పా)అజ్జూకా॥స్త్రీ॥౧-వేశ్య, A courtesan.

భగినీపతి) రావుత్తో భావో విద్వాన) థావు కః । (జనకో యువరా

ఆవుత్తః॥పు॥౧-తోడఁబుట్టినదానిమగఁడు,Sister's husband. భావః॥పు॥౧ - విద్వాంసునిపేరు. ఆవుకః॥పు॥౧-తండ్రిపేరు. కుమారః-భర్తృదారకః॥

జస్తు) కుమారోభర్తృ
దారకః॥౧౩(రాజా)
భట్టారకోదేవ (స్తత్సు
తా) భర్తృదారికా। దే
వీ (కృతాభిషేకాయా)
(మితరాసుతు) భట్టినీ॥
సా౧౪॥ అబ్రహ్మణ్య (మ
వధ్యోక్తౌ రాజ్ఞ స్స్యాల
స్తు) రాష్ట్రియః। అ
మ్బా (మాతాఽథ బా
లా స్యా) ద్వాసూ (రా
ర్య స్తు)మారిషః॥౧౫॥
అత్తికా (భగినీ జ్యేష్ఠా)
నిష్ఠా నిర్వహణే (సమే)।
హణ్డే హఞ్జే హలాఽ
(హ్వానే నీచాం చేటీం
సఖీం ప్రతి) ॥ అఙ్గహా
రోఽఙ్గవిక్షేపో వ్యఞ్జకా
భినయౌ(సమౌ)।నిర్వృ
త్తే త్వఙ్గ సత్త్వా భ్యాం
ద్వే త్రిష్వాఙ్గికసాత్త్వికే॥
శృఙ్గారవీరకరుణాద్భు
త హాస్య భయానకాః।
బీభత్సరౌద్రే (చ రసాః)

పు॥ ౨-యువరాజుపేళ్లు. భట్టారకః-దేవః॥ పు॥ ౨-రాజుపేళ్లు - భర్తృదారికా॥ స్త్రీ॥ ౧-ఆరాజు కూఁతుపేరు. దేవీ॥స్త్రీ॥౧-పట్టాభిషిక్తురాలైనరాణి పేరు, queen. భట్టినీ॥స్త్రీ॥౧ - తక్కినరాజుభార్యల పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్॥న॥ ౧-చంపఁదగనివాఁడను మాటపేరు. రాష్ట్రియః॥పు॥౧-రాజుయొక్క బావ మఱఁదిపేరు. అమ్బా॥స్త్రీ॥౧-తల్లిపేరు. వాసూః॥స్త్రీ॥ ౧-చిన్నపడుచుపేరు. మారిషః॥పు॥౧-పూజ్యునిపే రు. అత్తికా(పా)అన్తికా॥స్త్రీ॥౧-అక్క పేరు. నిష్ఠా॥ స్త్రీ॥-నిర్వహణమ్॥న॥ ౨-నాటకకథనుముగించుట పేళ్లు, Conclusion. హణ్డే-హఞ్జే-హలా॥అవ్య॥-ఈ 3నువరుసగానీచురాలినిదాసినిచెలికత్తెనుగూర్చి పిలుచుటపేళ్లు. అఙ్గహారః-అఙ్గవిక్షేపః॥పు॥ ౨-ఆ డునప్పుడుశరీరమునుకదలించుట, Gesture. వ్యఞ్జ కః-అభినయః॥పు॥ ౨-హస్తవిన్యాసాదులచేతభా వార్థమును తెలుపుటపేళ్లు, Indication of a passion.ఆఙ్గికమ్-సాత్త్వికమ్॥త్రి॥-ఈ ౨ను కనుబొమ లు మొదలయిన యంగములచేతను (an assumed bodily posture) మనోవృత్తిరూపమయినసత్త్వ ముచేతను (A sincere emotion) పుట్టింపఁబడిన క్రియలకును స్వేదరోమాంచాదులకును పేళ్లు.

శృఙ్గారః-వీరః-కరుణః-అద్భుతః-హాస్యః - భయానకః॥పు॥-బీభత్సమ్-రౌద్రమ్॥న॥౮-రసము లు. Tastes or sentiments. బీభత్స - రౌద్రశబ్ద ములుపుల్లింగములందురు.

శృఙ్గారశ్శుచిరుజ్జ్వలః॥

శృఙ్గారః - శుచిః - ఉజ్జ్వలః ॥ పు ॥ ౩ - శృం గార రసము పేళ్లు. Love.

ఉత్సాహవర్ధనోవీరః

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః॥పు॥౨-వీరరసము పేళ్లు, Heroism.

కారుణ్యం కరుణా ఘృ
ణా । కృపా దయాఽను
కమ్పా స్యా దనుక్రోశో
(ఽప్యథో) హాసః ॥
హాసో హాస్యం చ
బీభత్సం వికృతం
(త్రిష్విదం ద్వయమ్)।
విస్మయో ఽద్భుత మా
శ్చర్యం చిత్ర మప్యథ
భైరవమ్ ॥ ౨౦౧ ॥ దారు
ణం భీషణం భీష్మం ఘో
రం భీమం భయానకమ్।
భయంకరం ప్రతిభ
యం రౌద్రం తూగ్ర (మ
మీ త్రిషు ॥ చతుర్దశ)
దర స్త్రాసో భీతిర్భీస్సా
ధ్వసం భయమ్।
(వికారో మానసో)
భావో ఽ
నుభావో (భావబోధ
కః) ॥ ౨౦౩ ॥
గర్వో ఽభిమానో ఽ
హంకారో
మానశ్చిత్తసమున్న

కారుణ్యమ్ ॥న॥- కరుణా-ఘృణా-కృపా - దయా-అనుకమ్పా ॥స్త్రీ॥-అనుక్రోశః॥ పు॥ ౭-కరుణారసము పేర్లు. Tenderness.

హాసః-హాసః ॥ పు ॥-హాస్యమ్॥న॥ ౩ - హాస్యరసము పేర్లు. Laughter.

బీభత్సమ్-వికృతమ్॥. ౨ - బీభత్సరసము పేర్లు Disgust.

ఈ రెండు శబ్దములును బీభత్సరసవిశిష్టములయిన పదార్థములను జెప్పునపుడు॥త్రి॥

విస్మయః॥పు॥ అద్భుతమ్-ఆశ్చర్యమ్-చిత్రమ్॥ ౪-అద్భుతరసము పేర్లు, Surprise. భైరవమ్-దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్ - ఘోరమ్- భీమమ్-భయానకమ్ - భయంకరమ్ - ప్రతిభయమ్ ॥ ౯ - భయానకరసము పేర్లు, Horror. రౌద్రమ్-ఉగ్రమ్। ౨ - రౌద్రరసము పేర్లు, Anger. అద్భుతశబ్దము మొదలుగాగల శబ్దములును రసవిశిష్టవస్తువాచకములైనపుడు॥త్రి॥

దరః-త్రాసః॥పు॥-భీతిః-భీః॥స్త్రీ॥-సాధ్వసమ్-భయమ్॥ న॥ (పా) భియా॥ ౬-భయము పేర్లు. Fear or terror.

భావః॥పు॥ ౧ - రసములకుఁ బుట్టించెడు స్థాయిభావ వ్యభిచారిభావ సాత్త్వికభావములను మనోవికారము పేర్లు. Sentiment or passion.

అనుభావః॥పు॥ ౧-భావబోధకః = ఆభావమును నెఱిఁగించెడి ముఖవికారాదుల పేరు. Indication of sentiment.

గర్వః-అభిమానః-అహంకారః॥పు॥ ౩. అహంకారము పేర్లు, Pride. [దర్పో ఽవలేపో ఽవష్టమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్మయో మదః।]

మానః॥ పు॥ ౧ - చిత్తసమున్నతిః = నేను శ్రే

తిః)।
అనాదరః పరిభవః ప
రీభావ స్తిరస్క్రియా ॥
౨౦౮॥ రీఢాఽవమాన
నాఽవజ్ఞాఽవహేలన
మసూర్క్షణమ్ । [నికార
శ్చాప్యభీభావో న్యక్కా
రశ్చ పరాభావః।]
మన్దాక్షం హ్రీ స్త్రపా
వ్రీడా లజ్జా
(సా)ఽపత్రపాఽ(న్య
తః)॥ ౨౦౯॥
క్షాన్తి స్తితిక్షాఽ
భిధ్యాతు (పరస్యవిష
యే స్పృహా)
అక్షాన్తిరీర్ష్యాఽ
సూయాతు (దోషా
రోపో గుణేష్వపి) ॥
వైరం విరోధో విద్వే
షో
మన్యుశ్శోకౌతు శుక్
(స్త్రియామ్)।
పశ్చాత్తాపోఽనుతాప
శ్చవిప్రతీసార (ఇత్యపి)॥
కోప క్రోధామర్ష రో
ష ప్రతిఘారుట్క్రుధౌ
(స్త్రియౌ)।

ష్టుండనను చిత్తోన్నత్యముపేరు, Arrogance.

అనాదరః- పరిభవః-పరీభావః॥పు॥-తిరస్క్రియా-రీఢా- అవమాననా- అవజ్ఞా॥స్త్రీ॥-అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్- అసూర్క్షణమ్ (పా) అసుర్క్షణమ్, అసూక్షణమ్, అనుక్షణమ్॥న॥౯ - తిరస్కారముపేళ్లు, Disrespect.

[నికారః - అభీభావః - న్యక్కారః - పరాభవః॥పు॥] అధికపాఠము.

మన్దాక్షమ్ ॥ న ॥ -హ్రీః-త్రపా - వ్రీడా-లజ్జా॥స్త్రీ॥౫-సిగ్గుపేళ్లు.వ్రీడాశబ్దము పుల్లింగమునుగలదు. Modesty or shame.

అపత్రపా॥స్త్రీ॥౧- అన్యతః=పరులవలనవచ్చిన, సా=ఆసిగ్గుపేరు. Bashfulness.

క్షాన్తిః-తితిక్షా॥స్త్రీ॥ ౨-ఓర్పుపేళ్లు, Forbearance.

అభిధ్యా॥స్త్రీ॥౧- (పరధనాపహరణవిషయమైన) యభిలాషపేరు. Coveting another's property.

అక్షాన్తిః- ఈర్ష్యా॥స్త్రీ॥౨- పరునియొక్కయుత్కర్షమునకు నోర్వకుండుట పేళ్లు, Envy.

అసూయా॥స్త్రీ॥౧-మంచిగుణములు గలిగియున్నను దోషమునారోపించుటపేరు, Detraction.

వైరమ్॥న॥- విరోధః - విద్వేషః॥పు॥ ౩-వైరముపేళ్లు, Enmity.

మన్యుః - శోకః॥పు॥-శుక్॥చ్, స్త్రీ॥౩ - శోకముపేళ్లు. Grief or sorrow.

పశ్చాత్తాపః- అనుతాపః-విప్రతీసారః॥పు॥౩-పశ్చాత్తాపముపేళ్లు, Repentance.

కోపః-క్రోధః అమర్షః- రోషః-ప్రతిఘః॥పు॥-రుట్॥ష్,స్త్రీ॥-క్రుత్॥ధ్,స్త్రీ॥౭-కోపముపేళ్లు, Rage,

(శుచౌతు చరిత్రే)శీల
మున్మాద శ్చిత్తవిభ్ర
మః॥ ౨౦౮॥
ప్రేమా (నా) ప్రియ
తా హార్దం ప్రేమ స్నే
హోఽథ
దోహదమ్। ఇచ్ఛాకా
ఙ్క్షాస్పృహేహా తృడ్వా
ఞ్ఛా లిప్సా మనోరథః॥
౨౦౯॥ కామోఽభిలా
ష స్తర్షశ్చ,
(సమహాన్) లాలసా
(ద్వయోః)। ఉపాధి
(ర్నా) ధర్మచిన్తా
(పుంస్యా) ధి (ర్మానసీ
వ్యథా)॥ ౨౧౦॥
(స్యా) చ్చిన్తా స్మృతి
రాధ్యాన
ముత్కణ్ఠోత్కలికే
(సమే)।
ఉత్సాహో వ్యవ
సాయ (స్స్యాత్)
(స) వీర్య (మతిశక్తి
భాక్)॥ ౨౧౧॥
కపటోఽ(స్త్రీ)వ్యాజ
దమ్భోపధయ శ్ఛద్మ
కైతవే।

శీలమ్॥న॥౧-పవిత్రచరితముపేరు, Good conduct.

ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః॥పు॥౨-భూతావేశాదులచేతఁగలిగినచిత్తచాంచల్యము పేళ్లు, Madness.

ప్రేమా॥న్,పు॥-ప్రియతా॥స్త్రీ॥-హార్దమ్-ప్రేమ॥న్, న॥-స్నేహః॥పు॥౫-స్నేహముపేళ్లు. Affection or kindness.

దోహదమ్॥న॥-ఇచ్ఛా-కాఙ్క్షా-స్పృహా-ఈహా-తృట్॥ష్॥-వాఞ్ఛా-లిప్సా॥స్త్రీ॥-మనోరథః-కామః-అభిలాషః-తర్షః॥పు॥ ౧౨-కోరికపేళ్లు, Desire or longing.

[Ardent desire.

లాలసా॥ స్త్రీ॥ ౧-అధికమైన కోరికపేరు,

ఉపాధిః॥పు॥-ధర్మచిన్తా॥స్త్రీ॥౨-ధర్మచింతపేళ్లు, Virtuous reflection.

ఆధిః॥పు॥౧-మానసీవ్యథా=మనస్సంబంధమయినవ్యథపేరు, Mental pain; affliction.

చిన్తా-స్మృతిః॥స్త్రీ॥-ఆధ్యానమ్॥న॥౩-చింతించుటపేళ్లు, Recollection.

ఉత్కణ్ఠా-ఉత్కలికా॥స్త్రీ॥౨-ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందలి కాలవిళంబమునోర్వంజాలక తహతహపడుటపేళ్లు, Anxiety; uneasiness.

ఉత్సాహః-వ్యవసాయః (పా) అధ్యవసాయః॥పు॥౨-మహాకార్యవిషయకమయిన యుద్యోగముపేళ్లు, Perseverance; ardour.

వీర్యమ్॥న॥౧-అతిశక్తిభాక్=మిక్కిలిదృఢమయిన; సః=ఆయుత్సాహముపేరు. Fortitude.

కపటః॥స్న॥-వ్యాజః-దమ్భః-ఉపధిః॥పు॥-ఛద్మ॥న్॥-కైతవమ్॥న॥-కుసృతిః-నికృతిః॥స్త్రీ॥-శాఠ్యమ్॥న॥౯-కపటముపేళ్లు. కపటమనఁబరద్రో

కుసృతిర్నికృతి శ్శాఠ్యం	హార్థమొకటిను ద్దేశించినట్లు తెలిపియొకటి సేయుట, Deceit, or fraud.
ప్రమాదో ఽనవధాన తా॥ ౨౧౨॥	ప్రమాదః॥పు॥-అనవధానతా॥సీ॥౨-ఎచ్చరిక తప్పుటపేళ్లు, Inadvertency, carelessness.
కౌతూహలం కౌతుకంచకుతుకంచ కుతూహలమ్।	కౌతూహలమ్-కౌతుకమ్-కుతుకమ్-కుతూహలమ్ ॥న॥౪-అపూర్వవస్తువునుగోరుటపేళ్లు, Eagerness.
స్త్రీణాం విలాస బిబ్బోక విభ్రమా లలితంతథా ॥౨౧౩॥ హేలాలీలే త్యమీ హావాః క్రియాః శృఙ్గార భావ జాః।	విలాసః-బిబ్బోకః - విభ్రమః॥పు॥ - లలితమ్॥న॥-హేలా-లీలా॥సీ॥ఇతి=ఇవి మొదలైన, అమీ=ఈ,హావాః=భావములు, స్త్రీణామ్=స్త్రీలయొక్క, శృఙ్గారభావజాః=శృంగారభావమువలనఁబుట్టిన, క్రియాః=చేష్టలు. ఇతిఅన్నందునవిచ్ఛిత్తికిలికించితాదులుం గలవు, Dalliance or blandishment.
ద్రవ కేళీ పరీహాసాః క్రీడా లీలాచ నర్మచ॥ ౨౧౪॥	ద్రవః-కేళిః-పరీహాసః॥ పు॥-క్రీడా-లీలా॥సీ॥-నర్మ॥ న్, న ॥ ౬-స్త్రీపురుషులపరిహాసముపేళ్లు, Sport or amusement.
వ్యాజో ఽపదేశో లక్ష్యంచ	వ్యాజః-అపదేశః॥పు॥-లక్ష్యమ్(పా)లక్షమ్॥న॥ 3-వ్యాజముపేళ్లు. వ్యాజమనఁగా స్వార్థమొకటి యుద్దేశించినట్లు తెలిపియొకటి సేయుట, Pretext.
క్రీడాఖేలాచ కుర్దనమ్।	క్రీడా-ఖేలా॥సీ॥ - కుర్దనమ్(పా) కూర్దనమ్॥న॥ 3-కందుకాదిక్రీడ, A play or game.
ఘర్మోనిదాఘ స్స్వేద	ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః॥ పు॥ 3-చెమటపేళ్లు, Perspiration, sweat.
(స్స్యా)త్ప్రళయో (నష్టచేష్టతా) ॥ ౨౧౫ ॥	ప్రళయః ॥పు॥ ౧ - హర్షాదులచేత దేహచేష్టలు మానియుండుటపేరు.ఇ దేహామ్మసిలుట,Fainting.
అవహిత్థాఽఽ(కారగుప్తి)	అవహిత్థా॥సీ॥ (ప) అవహిత్థమ్॥న॥౧-అనురాగాదులచేతఁబుట్టు రోమాంచాది శరీరవికారములను లజ్జాదులచేతఁ గప్పుటపేరు.Dissimulation.
(స్సమౌ) సంవేగ సంభ్రమౌ।	సంవేగః - సంభ్రమః॥పు॥ ౨-హర్షాదులచేత కర్మలయందుత్వర, Hurry, haste.
(స్యా)దాచ్ఛురితకం	ఆచ్ఛురితకమ్॥ న ॥ ౧ - సోత్ప్రాసః హాసః

(హాసస్సోత్ప్రాసః)	స్యాత్ = ఎత్తిపొడుచుటతోఁగూడిననవ్వుపేరు. A horse-laugh.
(స్మమనాక్) స్మితమ్॥	స్మితమ్॥న॥౧-ఇంచుకంతనవ్వుపేరు.A smile.
(మధ్యమ స్స్యా ద్) ద్వి హసితం	విహసితమ్॥న॥౧-ఇంచుకంత నవ్వునకును గొప్పనవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వుపేరు. A laugh.
రోమాఞ్చో రోమహర్షణమ్।	రోమాఞ్చః॥పు॥-రోమహర్షణమ్॥న॥౨-రోమములుగగురుపొడుచుటపేళ్లు. Horripilation.
క్రన్దితం రుదితం క్రుష్టం	క్రన్దితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్॥న॥౩-రోదనము పేళ్లు. weeping.
జృమ్భస్తు (త్రిషు) జృమ్భణమ్॥ ౨౦౭॥	జృమ్భః॥త్రి॥- జృమ్భణమ్ ॥న॥ ౨ - ఆవలించుటపేళ్లు. Gaping, yawning.
విప్రలమ్భో విసంవాదో	విప్రలమ్భః-విసంవాదః॥పు॥ ౨-విపరీతముగాఁబలుకుటపేళ్లు.Deceiving by a false affirmation.
రిఙ్గణం స్ఖలనం సమే।	రిఙ్గణమ్ (పా) రిఙ్ఖణమ్-స్ఖలనమ్॥న॥ ౨-జారుటకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్లు. Tumbling ; deviating from duty.
(స్యా)న్నిద్రా శయనం స్వాపస్స్వప్న స్సంవేశ (ఇత్యపి) ॥ ౨౦౮ ॥	నిద్రా॥స్త్రీ॥ - శయనమ్॥న॥ -స్వాపః-స్వప్నః-సంవేశః॥ పు॥ ౫ - నిద్ర పేళ్లు. Sleep.
తన్ద్రీ ప్రమీలా	తన్ద్రీ(పా)తన్ద్రా - ప్రమీలా॥స్త్రీ॥ ౨-కునికిపాటు [పేళ్లు, Lassitude.
భ్రుకుటి ర్భ్రుకుటి ర్భ్రూకుటిః స్త్రియామ్।	భ్రుకుటిః - భ్రుకుటిః - భ్రూకుటిః॥స్త్రీ॥౩ - బొమముడిపేళ్లు, A frown.
అదృష్టి (స్స్యా ద) దసౌమ్యేఽక్ష్ణి।	అదృష్టిః॥స్త్రీ॥౧-అసౌమ్య=(రోషము చేత)సౌమ్యముగాని,అక్ష్ణి=దృష్టి పేరు.A look of displeasure.
సంసిద్ధి ప్రకృతీ (సమే) ॥ ౨౦౯ ॥ స్వరూపం చ స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చ	సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః ॥ స్త్రీ ॥ - స్వరూపమ్ ॥ న ॥ - స్వభావః - నిసర్గః ॥ పు ॥ ౫ - స్వభావముపేళ్లు. The natural state; disposition.
థ వేపథుః। కమ్పోఽ	వేపథుః-కమ్పః॥పు॥ ౨-వడఁకుపేళ్లు.A tremour.
థ క్షణ ఉద్ధర్షో మహ	క్షణః-ఉద్ధర్షః-మహః - ఉద్ధవః-ఉత్సవః ॥పు॥

ఉద్ధవఉత్సవః॥ ౨_౨౦॥	౫-ఉత్సవముపేళ్లు, A festival; celebration.
ఇతినాట్యవర్గః	నాట్యముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.
అధోభువన పాతాల బలిసద్మ రసాతలమ్।నాగలోకో౽	అధోభువనమ్-పాతాలమ్-బలిసద్మ॥న్॥.రసాతలమ్॥న॥-నాగలోకః॥పు॥౫ - పాతాలముపేళ్లు. The infernal region; the nether world.
థ కుహరం సుషిరం వివరం బిలమ్॥ ఛిద్రం నిర్వ్యథనం రోకం రన్ధ్రం శ్వభ్రం వపా సుషిః।	కుహరమ్-సుషిరమ్-వివరమ్-బిలమ్-ఛిద్రమ్-నిర్వ్యథనమ్ - రోకమ్ - రన్ధ్రమ్ - శ్వభ్రమ్॥న॥-వపా-సుషిః॥ సీ॥ ౧౧-రంధ్రము పేళ్లు. A hole, or vacuity; a ravine.
గర్తావటౌ (భువి శ్వభ్రే)	గర్తః (ప) గర్తా ॥ సీ॥ - అవటః ॥ పు ॥ ౨ - భువి = భూమియందుండు, శ్వభ్రే = బొక్క-పేళ్లు. A hole in the ground.
(సరన్ధ్రే) సుషిరం (త్రిషు)॥ ౨_౨_౨॥	సుషిరమ్॥ ౧ - రంధ్రముతోఁగూడిన వస్తువాచకమయినపుడు త్రిలింగము. Full of holes.
అన్ధకారో (౽స్త్రియాం) ధ్వాన్తం తమిస్రం తిమిరం తమః।	అన్ధకారః॥ పు॥ - ధ్వాన్తమ్-తమిస్రమ్-తిమిరమ్-తమః॥ న్, న॥ ౫ - చీఁకటిపేళ్లు. Darkness; gloom.
(ధ్వాన్తే గాఢే) ౽న్ధతమసం	అన్ధతమసమ్॥ న॥ ౧ - గాఢేధ్వాన్తే=గాఢాంధకారము పేరు. Intense darkness.
(క్షీణే)౽వతమసం	అవతమసమ్॥న॥ ౧ - (క్షీణేధ్వాన్తే) = క్షీణమయిన చీఁకటిపేరు. Imperfect darkness.
(తమః॥ ౨_౨౩॥ విష్వ)క్సన్తమసమ్	సంతమసమ్॥ న॥ ౧-విష్వక్ ధ్వాన్తే=అంతటవ్యాపించిన, తమః=చీఁకటిపేరు. Universal darkness.
ఇతిపాతాలవర్గః.	పాతాలముతోఁ జేరినపదసమూహముముగిసెను.
నాగాః కాద్రవేయా	నాగాః-కాద్రవేయాః॥ పు, బ॥ ౨ - పడగలుతోఁకలునుగలిగి మనుష్యాకారములైనకద్రూపుత్త్రులయిన నాగుఁబాములపేళ్లు.
(స్తదీశ్వరః)। శేషో౽	శేషః- అనన్తః॥ పు॥ ౨-తదీశ్వరః=ఆనాగుఁ

నన్తా	పాములకు రాజయిన యాదిశేషుని పేళ్లు.
వాసుకిస్తుసర్పరాజో౽థ	వాసుకిః - సర్పరాజః॥పు॥ ౨ - వాసుకి పేళ్లు.
గోనసః॥తిలిత్సస్స్యా	గోనసః-తిలిత్సః॥ పు॥ ౨-కొండచిలువ పేళ్లు.
దజగరే శయు ర్వాహస ఇత్యుభౌ।	అజగరః-శయుః - వాహసః ॥పు॥ 3 - పెనుఁబాముపేళ్లు. Boa Constrictor.
అలగర్దో జలవ్యాల	అలగర్దః (పా)అళిగర్దః, అజగర్దః-జలవ్యాలః॥పు॥౨-నీరుకట్టుపాము పేళ్లు. A water-snake.
స్సమౌ రాజిలడుణ్డుభౌ॥ ౨౨॥	రాజిలః-డుణ్డుభః॥పు॥౨-ఇరుదలశిఖుండి పేళ్లు. Amphisbæna.
మాలుధానో మాతులాహి	మాలుధానః-మాతులాహిః॥పు॥౨-ఉష్మెత్తలలోనిముట్టుఁబాము పేళ్లు.అదిఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహాలాంగూలమై చతుష్పాత్తునైయుండును.
ర్నిర్ముక్తో ముక్తకఞ్చుకః।	నిర్ముక్తః-ముక్తకఞ్చుకః॥పు॥౨-కుబుసమువిడిచినపాము పేళ్లు. A snake that has cast his slough.
సర్పః పృదాకు ర్భుజగో భుజఙ్గో౽హి ర్భుజఙ్గమః ॥ ఆశీవిషో విషధర శ్చక్రీ వ్యాల స్సరీసృపః। కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షు శ్శ్రవాః కాకోదరః ఫణీ॥ దర్వీకరో దీర్ఘపృష్ఠో దన్దశూకో బిలేశయః। ఉరగః పన్నగో భోగీ జిహ్మగః పవనాశనః॥	సర్పః - పృదాకుః - భుజగః -భుజఙ్గః-అహిః-భుజఙ్గమః-ఆశీవిషః-విషధరః-చక్రీ॥న్॥-వ్యాలః-సరీసృపః-కుణ్డలీ॥న్॥-గూఢపాత్॥ద్॥ - చక్షుశ్శ్రవాః॥స్॥-కాకోదరః-ఫణీ॥న్॥-దర్వీకరః - దీర్ఘపృష్ఠః - దన్దశూకః - బిలేశయః - ఉరగః -పన్నగః-భోగీ॥న్॥-జిహ్మగః-పవనాశనః॥ పు॥ ౨౫-సామాన్యముగా పాముల పేళ్లు. A snake or serpent.
[లేలిహానో ద్విరసనో వ్యాళః కుమ్భీనసో హరిః॥]	[లేలిహానః-ద్విరసనః-వ్యాళః - కుమ్భీనసః-హరిః॥పు॥] అధికపాఠము.
(త్రిష్వా) హేయం (విషాస్థ్యాది)	ఆహేయమ్ ॥ త్రి ॥ ౧ - పాముయొక్క విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవాని పేరు. Belonging to a snake.
స్ఫటాయాంతు ఫణా	స్ఫటా ॥ స్త్రీ ॥ - ఫణా ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - పడగ పేళ్లు.

(ద్వయోః)।

The expanded hood of a serpent.

(సమౌ) కఞ్చుకనిర్మోకౌ

[Slough. కఞ్చుకః- నిర్మోకః॥ పు॥ ౨-కుబుసముపేళ్లు.

క్ష్వేళస్తు గరళం విషమ్।_౨౯। (పుంసిక్లీబే చ)

క్ష్వేళః॥ పు॥ - గరళమ్॥న॥- విషమ్॥ ప్న॥ ౩-సామాన్యముగావిషము పేళ్లు. Venom.

కాకోల కాలకూట హాలాహలాః। సౌరాష్ట్రికశ్శౌక్లికేయో బ్రహ్మపుత్రః ప్రదీపనః॥ దారదో వత్సనాభ (శ్చవిషభేదా అమీ నవ)।

కాకోలః - కాలకూటః - హాలాహలః (ప) హాలాహలః, హాలహాలః, హాలహలః-సౌరాష్ట్రికః-శౌక్లికేయః-బ్రహ్మపుత్రః-ప్రదీపనః-దారదః-వత్సనాభః॥ పు॥ అమీనవ=ఈతొమ్మిది,విషభేదాః-విషభేదములపేళ్లు. Nine sorts of fixed poison.

విషవైద్యో జాఙ్గులికో

విషవైద్యః-జాఙ్గులికః॥ పు॥ ౨ - విషమును దించువైద్యుని పేళ్లు. Conjurer using charms against poison.

వ్యాళగ్రాహ్యాహితుణ్డికః॥ _౩౦॥

వ్యాళగ్రాహిన్॥ (పా) వ్యాళగ్రాహః - అహితుణ్డికః॥పు॥౨-పాములవాడు, A snake-catcher.

→ఇతిభోగివర్గః←

సర్పములతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

(స్యా) న్నారకస్తు నరకో నిరయో దుర్గతిః (స్త్రియామ్)।

నారకః - నరకః - నిరయః ॥ పు ॥ - దుర్గతిః॥ సీ ॥ ౪ - సామాన్యముగానరకము పేళ్లు. Hell; the infernal regions.

(తద్భేదా) స్తపనావీచి మహారౌరవరౌరవాః॥ సఙ్ఘాతః కాలసూత్రం చే (త్యాద్యాః)

తపనః-అవీచిః-మహారౌరవః- రౌరవః - సంఘాతః (పా) సంహారః॥పు॥కాలసూత్రమ్॥న॥౬-ఇత్యాద్యాః=ఇవి మొదలయినవి, తద్భేదాః=ఆనరకభేదములపేళ్లు. Various hells.

(సత్త్వాస్తు)నారకాః। ప్రేతా

నారకాః - ప్రేతాః (పా) పరేతాః ॥ పు, బ ॥ ౨ - సత్త్వాః=నరకమునందుండు ప్రాణులపేళ్లు. Departed souls in hell.

వైతరణీ (సిన్ధుః)

వైతరణీ॥సీ॥ ౧-సిన్ధు=నరకమునందలినదిపేరు. The river of hell.

స్యాదలక్ష్మీస్తునిర్ఋతిః॥

అలక్ష్మీః - నిర్ఋతిః॥సీ॥ ౨-అభాగ్యముపేరు. Misfortune or misery.

విష్టి రాజూః

విష్టిః-ఆజూః॥ సీ॥ ౨-వెట్టిపేళ్లు. నరకమునందుం ద్రోయుటపేళ్లని కొందఱందురు.

కారణాతు యాతనా తీవ్రవేదనా।

కారణా-యాతనా-తీవ్రవేదనా॥సీ॥౩ - అతిశయమయిన వేదనపేళ్లు. Agony; excessive pain.

పీడా బాధా వ్యథా దుఃఖ మామనస్యం ప్రసూతిజమ్॥ (స్యాత్) కష్టం కృచ్ఛ్రమాభీలం (త్రిష్వే షాం భేద్యగామియత్)॥

పీడా-బాధా - వ్యథా॥సీ॥ - దుఃఖమ్ - ఆమనస్యమ్(పా)అమానస్యమ్-ప్రసూతిజమ్ - కష్టమ్-కృచ్ఛ్రమ్-ఆభీలమ్॥న॥౯ - సామాన్యముగా దుఃఖముపేళ్లు. ఈశబ్దములలో ఏదివిశేష్యనిఘ్నమునుచున్నదో యది త్రిలింగములు గలది. Pain.

→॥ఇతి నరకవర్గః.॥←

నరకముతోం జేరిన పదసమూహముముగిసెను.

సముద్రో ఽబ్ధిరకూపారః పారావార స్సరిత్పతిః॥ ఉదన్వా నుదధి స్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగరో ఽర్ణవః। రత్నాకరో జలనిధి ర్యాదఃపతి రపాంపతిః॥ ౨౩౬॥

సముద్రః - అబ్ధిః - అకూపారః-పారావారః-సరిత్పతిః-ఉదన్వాన్ ॥త్॥ - ఉదధిః - సిన్ధుః-సరస్వాన్॥త్॥-సాగరః-అర్ణవః- రత్నాకరః - జలనిధిః-యాదఃపతిః-అపాంపతిః॥పు॥ ౧౫ - సముద్రునిపేళ్లు. The sea or ocean.

(తస్య ప్రభేదాః) క్షీరోదో లవణోద (స్తథా పరే)।

క్షీరోదః - లవణోదః॥తథా= అట్లే, పరే=ఇతరమయిన, దధ్యుదః - ఘృతోదః - ఇక్షూదః - సురోదః-స్వాదూదః॥ ఈ ఏడును, తస్య = ఆసముద్రముయొక్క, ప్రభేదాః=భేదములు.

ఆపః (స్త్రీ భూమ్ని) వా ర్వారి సలిలం కమలంజలమ్॥ పయః కీలాల మమృతం జీవనం భువనం వనమ్। కబన్ధముదకం పాథః పుష్కరం సర్వతోముఖమ్॥ అమ్భో ఽర్ణస్తోయపానీయ నీర

ఆపః॥ ప్,సీ,బ ॥ వాః॥ర్॥-వారి-సలిలమ్-కమలమ్ - జలమ్ - పయః॥స్॥-కీలాలమ్-అమృతమ్-జీవనమ్-భువనమ్ - వనమ్ - కబన్ధమ్ - ఉదకమ్-పాథః॥ స్॥ -పుష్కరమ్-సర్వతోముఖమ్-అమ్భః॥స్॥-అర్ణః॥స్॥- తోయమ్ - పానీయమ్ - నీరమ్-క్షీరమ్-అమ్బు-శమ్బరమ్ (పా) సంవరమ్-మేఘపుష్పమ్-ఘనరసమ్॥న॥ ౨౭-ఉదకముపేళ్లు. ఘనరస-శబ్దము పుల్లింగమునుకలదనికొందఱందురు.

క్షీరామ్బుశమ్బరమ్॥[కృ పీటం కాణ్డ మస్త్రీ స్యా జ్జీవనీయంకుశంవిషమ్]॥	[కృపీటమ్॥ న॥ - కాణ్డమ్॥ష్న॥ -జీవనీయమ్- కుశమ్ - విషమ్॥న॥] అధికపాఠము. Water.
మేఘపుష్పం ఘనరసం	
(త్రిషుద్వే) ఆప్య మ మ్మయమ్॥ ౨౩౯॥	ఆప్యమ్-అమ్మయమ్ ॥ త్రి ॥ ౨-జలవికారము పేళ్లు. Watery, or consisting of water.
భఙ్గస్తరఙ్గ ఊర్మిర్వా (స్త్రియాం) వీచి	భఙ్గః-తరఙ్గః॥పు॥ - ఊర్మిః - వీచిః ॥ప్స॥ ౪- కరుళ్ల పేళ్లు. A wave.
(రథోర్మిషు । మహ త్సూ) ల్లోలకల్లోలౌ	ఉల్లోలః-కల్లోలః॥పు॥ ౨-మహత్సుఊర్మిషు= ఘనమైనకరుళ్ల పేళ్లు. A surge or billow.
(స్యా)దావర్తో౽(మ్భ సాం భ్రమః)॥ ౨౪౦॥	ఆవర్తః॥పు॥౧- అమ్భసామ్ = ఉదకములయొ క్క; భ్రమః=సుడిపేరు. A whirl-pool.
పృషన్తి బిన్దుపృషతాః (పుమాంసో) విప్రుషః (స్త్రియః) । చక్రాణి పుటభేదా (స్స్యుః)	పృషన్తి॥త్,న,బ॥బిన్దుః-పృషతః॥పు॥-విప్రుషః॥ ష్,స్త్రీ,బ॥౪-జలబిందువులపేళ్లు. A drop of water. చక్రాణి (పా) వక్రాణి॥ న ॥-పుటభేదాః ॥ పు ॥ ౨ - నదీవక్రముపేళ్లు. నీళ్లూరివచ్చుబుగ్గపేరును. A winding course; or a reach of the river.
ర్భ్రమాశ్చ జలనిర్గ మాః॥ ౨౪౧॥	భ్రమాః-జలనిర్గమాః॥పు॥ ౨-నీళ్లుపాఱుటకుఁ గట్టినతూము మొదలయినవానిపేళ్లు. చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గముపేళ్లని కొందఱందురు. A drain or pipe.
కూలం రోధశ్చతీరంచ ప్రతీరం చతటం త్రిషు।	కూలమ్- రోధః॥న॥ - తీరమ్ - ప్రతీరమ్॥న॥- తటమ్॥ త్రి ॥౫-దరిపేళ్లు. A shore or bank.
పారావారే (పరా ర్వాచీ తీరే)	పారమ్ - అవారమ్ ॥ న ॥ ౨ - పరార్వా చీ తీరే= వరుసగా నావలి యీవలి దరులపేళ్లు. The opposite, and the near bank.
పాత్రం(తదన్తరమ్)॥	పాత్రమ్ ॥ న ॥ ౧-ఆరెండుదరులనడుముపేరు. The channel ; Basin.
ద్వీపో(౽స్త్రియా)మ న్తరీపం (యదన్తర్వారి ణాస్తటమ్)।	ద్వీపః॥ప్న॥-అన్తరీపమ్॥న॥ ౨-అన్తర్వారిణః= నీళ్లనడుమ, యత్తటమ్= ఏదిబ్బకలదో దానిపేళ్లు. An island.

(తోయోత్థితంత)త్పులి
నం సైకతం సికతామ
యమ్॥ ౨౮౩॥ నిషద్వ
ర స్తుజమ్బాలః పఙ్కో-
(౽స్త్రీ) శాదకర్దమౌ।
జలోచ్ఛ్వాసాః పరీ
వాహాః
కూపకా స్తు విదార
కాః॥ ౨౮౪॥
నావ్యం (త్రిలిఙ్గంనౌ
తార్యే)
స్త్రియాంనౌస్తరణిస్తరిః।
ఉడుపంతు ప్లవః కోలః
స్రోతో (౽మ్బుసర
ణం స్వతః)॥ ౨౮౫॥
ఆతర స్తర పణ్యం
(స్యా)
ద్ద్రోణీ కాష్ఠామ్బువా
హినీ। సాంయాత్రికః
పోతవణిక్
కర్ణధార స్తు నావికః॥
౨౮౬॥
నియామకాః పోతవా
హాః
కూపకో గుణవృక్ష

పులినమ్॥న॥ ౧-నీళ్లిండికనిపించు దిన్నె పేరు. An islet formed by alluvium.

సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥ న ॥ ౨-ఇసుకదిన్నెలపేళ్లు. A sand-bank.

నిషద్వరః-జమ్బాలః॥ పు॥-పఙ్కః॥ పు॥ - శాదః-కర్దమః॥ పు॥ ౫-అడుసుపేళ్లు. Mud or mire.

జలోచ్ఛ్వాసాః-పరీవాహాః॥ పు,బ॥ ౨-అలుఁగులపేళ్లు. Inundation:—Channel for carrying off an excess of water.

కూపకాః-విదారకాః॥ పు॥ ౨-చెలమలు, పల్లనూతులు మొదలైనవి, A temporary well.

నావ్యమ్॥ త్రి॥ ౧-నౌతార్యే=ఓడచేత దాఁటఁదగిన నద్యాదులపేరు. Navigable.

నౌః॥ స్త్రీ॥-తరణిః-తరిః(పా)తరీ॥ సీ॥౩-ఓడపేళ్లు. A boat. [A raft or float.

ఉడుపమ్॥న॥-ప్లవః-కోలః॥పు॥ ౩-తెప్పపేళ్లు.

స్రోతః ॥ స్, న ॥ ౧ - స్వతః = తనంతటఁ బాఱుచున్న, అమ్బుసరణమ్=జలప్రవాహము పేరు. A natural stream.

ఆతరః॥పు॥-తరపణ్యమ్॥న॥ ౨-ఓడనడపువానికిచ్చు కూలిపేళ్లు. Fare, or freight.

ద్రోణీ-కాష్ఠామ్బువాహినీ॥ సీ॥ ౨-దోనెపేళ్లు, An oval basin.

సాంయాత్రికః-పోతవణిక్॥ జ్, పు॥ ౨-ఓడబేరగానిపేళ్లు. A voyaging merchant.

కర్ణధారః - నావికః॥పు॥ ౨- ఓడనడపువాని పేళ్లు. The pilot or helmsman.

నియామకాః - పోతవాహాః॥ పు, బ॥ ౨- ఓడస్తంభముపై నుండియుపాయము చెప్పువారిపేళ్లు; The steersman.

కూపకః - గుణవృక్షకః॥ పు॥ ౨-ఓడమీఁద

కః।
నౌకాదణ్డః క్షేపణీ
(స్యా) దరిత్రం కేని
పాతకః॥ ౨౪౭॥
అభ్రిః (స్త్రీ) కాష్ఠకు
ద్దాలః
సేకపాత్రం తు సేచ
నమ్।
యానపాత్రం తు పో
తో
(ఽబ్ధిభవేత్రిషు) స
ముద్రియమ్॥ ౨౪౯॥
(క్లీబే)ఽర్ధనావం(నా
వోఽర్ధే)
(ఽతీతనౌకే) ఽతిను
(త్రిషు)।
(త్రిష్వాగాధా)
త్ప్రసన్నోఽచ్ఛః
కలుషోఽనచ్ఛ ఆవిలః॥
నిమ్నంగభీరం గమ్భీర
ముత్తానం తద్విపర్య
యే । అగాధ మతల
స్పర్శే
కైవర్తే దాశధీవరౌ॥
౨౫౦॥
ఆనాయఃపుంసిజాలం
(స్యా) చ్ఛణసూత్రం

చుక్కాముగట్టు స్తంభముపేళ్లు. The mast.

నౌకాదణ్డః॥ పు॥- క్షేపణీ॥స్త్రీ॥ ౨-ఓడనడపుగడ పేళ్లు. The oar. అరిత్రమ్॥ న॥- కేనిపాతకః॥ పు॥ ౨ - ఓడనడపు తెడ్డుపేళ్లు. The rudder; helm.

అభ్రిః॥స్త్రీ॥- కాష్ఠకుద్దాలః॥పు॥ ౨-లవణాదులు త్రవ్వ మ్రానిగుద్దలిపేళ్లు. A scraper or shovel.

సేకపాత్రమ్- సేచనమ్॥న॥ ౨-ఓడలోఁజొచ్చిన నీళ్లను వెడలఁజల్లు పాత్రముపేళ్లు. A bucket.

యానపాత్రమ్॥న॥-పోతః ॥ పు ॥ ౨-ఓడపేళ్లు. A ship.

సముద్రియమ్॥ త్రి॥ ౧- అబ్ధిభవే=సముద్రమునందుఁ బుట్టినవస్తువుపేరు. Marine.

అర్ధనావమ్॥ న॥ ౧-నావః=ఓడలో, అర్ధే=సగము పేరు. A boat's half.

అతినుః॥ త్రి॥ ౧ - ఓడను దాఁటినవస్తువుపేరు. Landed from a boat.

ప్రసన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్యంతమునన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రసన్నః-అచ్ఛః॥ ౨ - నిర్మలవస్తువు పేళ్లు. Transparent, clear. [Turbid, muddy.

కలుషః-అనచ్ఛః-ఆవిలః॥౩ కలఁకఁబాఱుట పేళ్లు.

నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్॥౩లోతైన దానిపేళ్లు. Deep. [Shallow.

ఉత్తానమ్ ॥ ౧ - లోఁతుకాని దానిపేరు.

అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥౨-మిక్కిలిలోఁతైన దానిపేళ్లు. Very deep, unfathomable.

కైవర్తః-దాశః(పా) దాసః-ధీవరః॥పు॥౩-మత్స్యములంబట్టు జాలరివానిపేళ్లు. A fisherman.

ఆనాయః॥పు॥- జాలమ్॥న॥౨-వలపేళ్లు. A net.

శణసూత్రమ్-(పా) సణసూత్రమ్- పవిత్రకమ్॥

పవిత్రకమ్।	న॥ ౧-వలత్రాటిపేళ్లు. The rope of a net.
మత్స్యాధానీకువేణీ	మత్స్యాధానీ-కువేణీ॥సీ॥-౨- చేపలబుట్టపేళ్లు. A fish basket.
స్యాద్బడిశంమత్స్యబన్ధనమ్॥ ౨౫౧॥ పృథురోమా ఝషో మత్స్యో మీనో వైసారిణో౽ణ్డజః।విసారశ్శకులీ	బడిశమ్ - మత్స్యబన్ధనమ్ (పా) మత్స్యవేధనమ్॥ న॥ ౨-గాలముపేళ్లు. A fish hook. పృథురోమా॥న్॥-ఝషః - మత్స్యః-మీనః-వైసారిణః - అణ్డజః-విసారః - శకులీ॥న్ ,పు॥౮-సామాన్యముగా మత్స్యముల పేళ్లు. A fish.
చాథ గణ్డక శ్శకులార్భకః॥ ౨౫౨॥	గణ్డకః-శకులార్భకః॥పు॥. ౧- చేఁపపిల్లల పేళ్లు, జెల్ల పేళ్లని కొందఱు. Sparus emarginatus.
సహస్రదంష్ట్రిః పాఠీన	సహస్రదంష్ట్రిః-పాఠీనః॥ పు॥ ...౨ - వేయికోఱల మీను పేళ్లు. A sheat fish; Silurus Pelorius.
ఉలూపీశిశుక (స్సమౌ)।	ఉలూపీ॥న్॥ - శిశుకః॥పు॥...౨ - శిశువువలెచపలమయినయులనమీను పేళ్లు. A porpoise.
నడమీన శ్చిలిచిమః	నడమీనః-చిలిచిమః ॥పు॥ ..౨- కాలుగనుపులోఁ దిరుగు మీను పేళ్లు. A sort of sprat.
ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వయోః)॥ ౨౫౩॥	ప్రోష్ఠీ॥సీ॥-శఫరీ॥స్త్రీ॥ ౧-ఎగిరిపడుమీను పేళ్లు. A sort of carp, Cyprinus Chrysoparcius.
క్షుద్రాణ్డ మత్స్యసఙ్ఘాతః పోతాధాన (మథోఝషాః) । రోహితో మద్గుర శ్శాలో రాజీవ శ్శకుల స్తిమిః॥ ౨౫౪॥ తిమిఙ్గి లాదయశ్చాథ	క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః ॥ పు॥-పోతాధానమ్॥ న॥-౨-మీనుపిల్లలగుంపు పేళ్లు. Small fry. రోహితః = ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః=ఎప్పుడును మునిఁగియుండుమీను, శాలః=మిక్కిలి వేగముగల మీను, రాజీవః=గుంపును నెంటఁద్రిప్పుకొను మీను, శకులః=శక్తిగలమీను, తిమిః = నూఱు యోజనములమీను, తిమింగిలః = తిమిని మ్రింగునట్టిమీను॥పు॥ ౭ ను ఆదిశబ్దముచేత తిమింగిలగిలనందివర్తాదులును మత్స్యవిశేషములు.
యాదాంసి జలజన్తవః।	యాదాంసి ॥స్, న॥ - జలజన్తవః॥ ఉ, పు, బ॥ ౨-జలజంతువులపేళ్లు. Aquatic animals.

(తద్భేదా) శ్శిశుమా రోద్ర శఙ్కవో మకరాదయః॥ ౨౫౫॥

శిశుమారః=మొసలి, Porpoise; ఉద్రః=నీరుపిల్లి, Otter; శఙ్కుః=నీరుపంది, Scate; మకరః=చొఱమీను, Seal. ర- ఇవియు ఆదిశబ్దముచేత జలహస్త్యాదులును జలజంతువిశేషములు.

(స్యా)త్కులీరఃకర్కటకః

కులీరః-కర్కటకః (పా) కర్కటః ॥ పు ॥ ౨- ఎండ్రకాయపేళ్లు. A crab.

కూర్మేకమఠకచ్ఛపౌ ।

కూర్మః-కమఠః-కచ్ఛపః॥పు॥3- తాఁబేటిపేళ్లు. A turtle or tortoise.

గ్రాహో ఽ వహారో

గ్రాహః-అవహారః॥పు॥ ౨-ప్రాణిహింసఁ జేయు మహామత్స్యముపేళ్లు. A shark.

నక్రస్తు కుమ్భీరో ఽథ

నక్రః-కుమ్భీరః॥పు॥౨-ఏనుఁగును పట్టి యీడ్చు జలచరముపేళ్లు. A crocodile.

మహీలతా॥ ౨౫౬॥ గణ్డూపదఃకించులకో

మహీలతా॥సీ॥-గణ్డూపదః-కిఞ్చులకః॥పు॥ 3- ఎఱ్ఱపేళ్లు. A worm.

నిహాకా గోధికా(సమే)।

నిహాకా-గోధికా॥ సీ ॥ ౨ - నీరుడుముపేళ్లు. The gangetic alligator.

రక్తపా తు జలూకాయాం (స్త్రియాం భూమ్ని) జలౌకసః॥౨౫౭॥

రక్తపా-జలూకా-జలౌకసః ॥ న్, సీ, బ ॥ 3- జలగపేళ్లు. రక్తపాశబ్దమునకు సోమపావచ్ఛబ్దమువలెను రూపముగలదు. A leech.

ముక్తాస్ఫోటః) స్త్రియాం)-శుక్తిః

ముక్తాస్ఫోటః॥ పు॥-శుక్తిః॥ సీ॥ ౨ - ముత్తెపుచిప్పపేళ్లు. A pearl oyster.

శఙ్ఖ (స్స్యా) త్కమ్బు (రస్త్రియామ్)।

శఙ్ఖః ॥ పు ॥ - కమ్బుః॥ ప్న॥౨-శంఖముపేళ్లు. A conch.

క్షుద్రశఙ్ఖా శ్శఙ్ఖనఖా శ్శమ్బూకాజలశుక్తయః॥ ౨౫౮॥

క్షుద్రశఙ్ఖాః-శంఖనఖాః ॥ పు, బ ॥ ౨-గుల్లల [పేళ్లు. A small shell.

శమ్బూకాః॥ప్న॥- జలశుక్తయః॥ఇ,సీ,బ॥౨- కప్పచిప్పలపేళ్లు. A bivalve shell.

భేకే మణ్డూక వర్షాభూ శాలూరప్లవ దర్దురాః।

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలూరః-(పా)సాలూరః-ప్లవః-దర్దురః॥పు॥ ౬-కప్పపేళ్లు. A frog.

శిలీ గణ్డూపదీ

శిలీ - గణ్డూపదీ ॥ సీ ॥ ౨ - ఆఁడుఎఱ్ఱపేళ్లు. A female worm.

భేకీ వర్షాభ్వీ
కమఠీ డులిః॥ ౨౫౯॥
(మద్గురస్యప్రియా)శృఙ్గీ
దుర్నామా దీర్ఘకోశికా
జలాశయో జలాధార
(స్తత్రాగాధ జలే)
హ్రదః॥ ౨౬౦॥
ఆహావస్తు నిపానం
(స్యాదుప కూపజలాశ
యే)।(పుంస్యేవా) న్ధుః
ప్రహిఃకూప ఉదపానం
తు(పుంసివా)॥ ౨౬౧॥
నేమి స్త్రీ కా (అస్య)
వీనాహో (ముఖ
బన్ధన మస్యయత్)।
పుష్కరిణ్యాంతు ఖా
తం (స్యా)
దఖాతం దేవఖాత
కమ్॥ ౨౬౨॥
పద్మాకర స్తటాకో
(౽స్త్రీ) కాసారస్సరసీ
సరః।

భేకీ - వర్షాభ్వీ ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - ఆడుకప్ప పేళ్లు. A female frog.

కమఠీ-డులిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨-ఆఁడుతాఁబేటిపేళ్లు. [A female turtle.

శృఙ్గీ॥ స్త్రీ॥ ౧-మద్గురమను మీనుభార్య పేరు. Silurus Pungentisimus.

దుర్నామా-దీర్ఘకోశికా॥ స్త్రీ॥ ౨-ఏనుఁగుజలగ పేళ్లు. A cockle.

జలాశయః-జలాధారః॥పు॥ ౨-నీళ్లుండుతావు పేళ్లు. A reservoir; a pond.

హ్రదః॥పు॥౧-అగాధజలే=అగాధమైనజలము గల, తత్ర=ఆస్థలముపేరు. A deep lake.

ఆహావః॥పు॥-నిపానమ్॥ న॥ ౨ - నూతియొద్ద పశువులు నీళ్లుత్రాగుటకుఁగట్టియున్న తొట్టిపేళ్లు. A trough near a well for watering cattle.

అన్ధుః-ప్రహిః-కూపః ॥పు॥ -ఉదపానమ్॥ పు॥ ౪-నూతి పేళ్లు. A well.

నేమిః-త్రికా॥స్త్రీ॥-౨-ఈనూతియందు నీళ్లెత్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన దారుయంత్రము పేళ్లు. A contrivance for raising water.

వీనాహః॥ పు॥ ౧ - నూతి హంసపాది మొదలయిన వాయికట్టు పేరు. The cover of a well.

పుష్కరిణీ॥స్త్రీ॥-ఖాతమ్॥న॥-౨-నలుచదరముగాఁ ద్రవ్వఁబడిన గుంట పేళ్లు. A square pond.

అఖాతమ్- దేవఖాతకమ్॥న॥-౨-దేవతలచేత ద్రవ్వఁబడిన తీర్థములపేళ్లు. A natural pond.

పద్మాకరః॥ పు॥-తటాకః(పా)తడాగః॥ పు॥ ౨- తామరలు గల చెఱువుపేళ్లు, A lake. కాసారః॥ పు॥-సరసీ॥ స్త్రీ॥ - సరః ॥ స్,న॥ ౩ - కొలనిపేళ్లు, A pond or pool. పద్మాకరాదులైదును నేకార్థకములని కొందఱందురు.

వేశన్తః పల్వలంచాల్పసరో

వేశన్తః॥పు॥-పల్వలమ్- అల్పసరః॥స్,న॥ 3-పడియలపేళ్లు. A basin.

వాపీతుదీర్ఘికా॥ ౨౬౩॥

వాపీ - దీర్ఘికా ॥ సీ ॥ ౨ - నడబావిపేళ్లు. A well with steps. [A ditch.

ఖేయంతు పరిఖా

ఖేయమ్॥ న ॥ - పరిఖా॥ సీ॥ ౨ - అగడ్తపేళ్లు.

ఉఽఽధార (స్త్వమ్భసాంయత్రధారణమ్)।

ఆధారః॥పు॥౧-యత్ర=ఏస్థలమునందు, అమ్భసామ్=(కట్టగట్టి)నీళ్లకు, ధారణమ్=నిల్పుటకలదో యట్టిమడుఁగుపేరు. A dike.

(స్యా) దాలవాలమావాలమావాపోఽథ

ఆలవాలమ్-ఆవాలమ్॥న॥-ఆవాపః॥పు॥3-చెట్లపాదులపేళ్లు. A basin round the foot of a tree.

నదీసరిత్॥ ౨౬౪॥ తరఙ్గిణీశైవలినీ తటినీహ్రాదినీధునీ। స్రోతస్వినీ ద్వీపవతీ స్రవన్తీ నిమ్నగా ఽపగా॥ ౨౬౫॥

నదీ-సరిత్ - తరఙ్గిణీ - శైవలినీ - తటినీ - హ్రాదినీ-ధునీ-స్రోతస్వినీ - ద్వీపవతీ-స్రవన్తీ - నిమ్నగా-ఆపగా॥సీ॥౧౨-నదులపేళ్లు. A river.

[కూలఙ్కషానిర్ఝరిణీ రోధోవక్రాసరస్వతీ]

[కూలంకషా- నిర్ఝరిణీ - రోధోవక్రా - సరస్వతీ॥సీ॥] అధికపాఠము.

గఙ్గావిష్ణుపదీ జహ్నుతనయాసురనిమ్నగా।భాగీరథీ త్రిపథగా త్రిస్రోతా భీష్మసూరపి॥

గఙ్గా-విష్ణుపదీ- జహ్నుతనయా - సురనిమ్నగా-భాగీరథీ - త్రిపథగా-త్రిస్రోతాః ॥స్॥- భీష్మసూః॥ సీ॥ ౮-గఙ్గానదిపేళ్లు. The Ganges.

కాలిన్దీసూర్యతనయా యమునాశమనస్వసా।

కాలిన్దీ - సూర్యతనయా-యమునా - శమనస్వసా॥ఋ,సీ॥ ౪-యమునానదిపేళ్లు.

రేవాతునర్మదా సోమోద్భవా మేఖలకన్యకా ॥ ౨౬౬ ॥ కరతోయా సదానీరా

రేవా-నర్మదా-సోమోద్భవా - మేఖలకన్యకా॥సీ॥ ౪-నర్మదానదిపేళ్లు.

కరతోయా- సదానీరా॥సీ॥ ౨-గౌరీవివాహమున నీశ్వరునిహస్తోదకమువలన బుట్టిననదిపేళ్లు.

బాహుదా సైతవాహినీ।

బాహుదా-సైతవాహినీ॥సీ॥ ౨-బాహుదానదిపేళ్లు.

శతద్రు స్తు శుతుద్రి (స్స్యా)	శతద్రుః-శుతుద్రిః॥ స్త్రీ॥ ౨ -వసిష్ఠునికి వెఱచి నూఱుపాయలై ప్రవహించిననది పేళ్లు.
ద్విపాశా తు విపాట్ (స్త్రియామ్) ।౨౬౯॥	విపాశా-విపాట్॥శ్, స్త్రీ॥ ౨-వసిష్ఠునిపాశములను విడిపించిన నదిపేళ్లు.
శోణో హిరణ్యవాహ (స్స్యా)త్కుల్యా (౭ల్పా కృత్రిమా సరిత్)	శోణః-హిరణ్యవాహః॥పు॥ ౨-శోణనదము పేళ్లు. కుల్యా॥స్త్రీ॥౧-అల్పా=కొంచెమై, కృత్రిమా=త్రవ్వఁబడిన, సరిత్=కాలువపేరు. A canal.
శరావతి వేత్రవతీ చన్ద్రభాగా సరస్వతీ॥ [గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీచ గౌతమీ] కావేరీ (సరితో౽న్యాశ్చ)	శరావతీ - వేత్రవతీ - చన్ద్రభాగా-సరస్వతీ-కావేరీ ॥స్త్రీ॥ ౫ - అన్యాశ్చ = కృష్ణవేణీగోదావరీ సరయూప్రముఖములు, సరితః=నదీవిశేషములు. [గోదావరీ - భీమరథీ - కృష్ణవేణీ - గౌతమీ॥ ౪,స్త్రీ॥] అధికపాఠము.
సంభేద (స్సిన్ధుసంగమః)।	సంభేదః॥పు॥ ౧-నదులయొక్క కూటమిపేరు. The mouth of a river; confluence of two rivers.
(ద్వయోః) ప్రణాలీ (పయసః పదవ్యాం) త్రిషుతూత్తరౌ॥ ౨౭౦॥	ప్రణాలీ॥స్త్రీ॥ ౧-పయసఃపదవ్యామ్=గోముఖసూత్రము మొదలగుజలమార్గముపేరు. A drain. ముందఱ చెప్పఁబడు దావిక సారవశబ్దములు॥ త్రి॥
(దేవికాయాం సరయ్వాంచ భవే) దావిక సారవౌ।	దావికః-సారవః౨-వరుసగా దేవికానదియందును సరయూనదియందును బుట్టినవస్తువుల పేళ్లు.
సౌగన్ధికం తు కహ్లారం	సౌగన్ధికమ్ - కహ్లారమ్ (పా) కల్హారమ్ ॥న॥ ౨ - ఇంచుక యెఱుపును మిక్కిలి పరిమళమును గల కలువపేళ్లు. The fragrant water-lily.
హల్లకంరక్తసన్ధ్యకమ్॥ ౨౭౧॥	హల్లకమ్-రక్తసన్ధ్యకమ్॥ న॥ ౨-చెంగలువ పేళ్లు. The red water-lily.
(స్యా) దుత్పలం కువలయ	ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥న॥ ౨-సామాన్యముగాఁ గలువ పేళ్లు. Any water-lily.
(మథ)నీలామ్బుజన్మచ ఇన్దీవరంచనీలే౽స్మిన్	నీలామ్బుజన్మ॥న్॥-ఇన్దీవరమ్॥న॥ ౨నల్లకలువ పేళ్లు. The blue water-lily.

(సితే) కుముదకైరవే॥	కుముదమ్-కైరవమ్॥న॥ ౨-తెల్లకలువపేళ్లు The esculent white water-lily.
శాలూక (మేషాంకన్ద స్స్యాత్)	శాలూకమ్॥న॥ ౧-ఏషామ్=ఈసౌగన్ధికాదుల యొక్క, కన్దఃస్యాత్=దుంపపేరు. The root o a water-lily. [Pistia stratiotes
ద్వారిపర్ణీ తుకుమ్భికా।	వారిపర్ణీ-కుమ్భికా॥ సీ॥ ౨ - నాఁచుపేళ్లు
జలనీలీ తు శైవాలం శైవలో౽	జలనీలీ॥ సీ॥ - శైవాలమ్॥ న॥ - శైవలః (పా. శేవలః॥ పు॥ ౩-పాఁచిపేళ్లు. Moss.
థ కుముద్వతీ॥ ౨౩॥ కుముదిన్యాంనలిన్యాం తుబిసినీ పద్మినీముఖాః।	కుముద్వతీ-కుముదినీ ॥సీ॥ ౨-తెల్లకలువతీఁగ పేళ్లు. నలినీ - బిసినీ-పద్మినీ॥సీ॥ ఈ౩-ను, ముఖమ న్నందువలన-అబ్జినీ-కమలినీ-సరోజినీ- మొదలైనవియు తామరతీఁగపేళ్లు. The stalk of a lotus; or a collection of lotuses.
(వాపుంసి) పద్మంనలిన మరవిన్దం మహోత్పలమ్॥సహస్రపత్త్రం కమలం శతపత్త్రం కుశేశయమ్। పఙ్కేరుహం తామరసంసారసంసరసీరుహమ్ ॥౨౪॥ బిసప్రసూనరాజీవ పుష్కరామ్భోరు హాణిచ ।	పద్మమ్॥ప్న॥-నలినమ్-అరవిన్దమ్-మహోత్పలమ్- సహస్రపత్త్రమ్ - కమలమ్ - శతపత్త్రమ్-కుశేశయమ్ - పఙ్కేరుహమ్ - తామరసమ్-సారసమ్-సరసీరుహమ్ - బిసప్రసూనమ్ - రాజీవమ్-పుష్కరమ్-అమ్భోరుహమ్॥ న॥ ౧౬-తామరపువ్వుపేళ్లు. A lotus. Nelumbium speciosum.
పుణ్డరీకంసితామ్భోజ (మథ)	పుణ్డరీకమ్-సితామ్భోజమ్॥ న॥ ౨- తెల్లతామరపువ్వుపేళ్లు. A white lotus.
రక్తసరోరుహమ్ ॥ రక్తోత్పలం కోకనదం	రక్తసరోరుహమ్ - రక్తోత్పలమ్-కోకనదమ్॥ న॥ ౩-ఎఱ్ఱతామరపువ్వు పేళ్లు. A red lotus.
నాలోనాల	నాలః॥పు॥ (పా) నాళా।సీ॥-నాలమ్॥న॥ ౨-తామరకలువ మొదలైననానికాడపేళ్లు. The stalk.
మథాస్త్రియామ్।మృణాలం బిస	మృణాలమ్॥ ప్న॥ - బిసమ్ ॥న॥ ౨-తామరతూండ్లపేళ్లు. A lotus-fibre.

(మజ్ఞాదికదమ్బే) షణ్డ (మస్త్రియామ్) ॥ ౨౭౭॥ — షణ్డమ్ (పా) శణ్డమ్॥ పు॥ ౧-తామరపువ్వులు మొదలైనవాని సమూహాముపేరు. An assemblage of water-lilies.

కరహాట శ్శిఫా కన్దః — కరహాటః॥ పు॥ - శిఫా॥ స్త్రీ॥ - కన్దః॥ పు॥ 3-తామర దుంపపేళ్లు. శిఫాకన్దః-అని యేకపదమును. The root of a lotus.

కిఞ్జల్కః కేసరో (౽స్త్రియామ్)। — కిఞ్జల్కః ॥పు॥ -కేసరః ॥పు॥ ౨- అకరువు పేళ్లు. A filament.

సంవర్తికా నవదలం — సంవర్తికా॥స్త్రీ॥-నవదలమ్॥న॥ ౨-లేఁత రేకుల పేళ్లు. Tender leaves.

బీజకోశో వరాటకః ॥ — బీజకోశః - వరాటకః ॥పు॥ ౨-తామరపువ్వ లోని దుద్దుపేళ్లు. The seed vessel of the lotus.

ఇతి వారివర్గః — ఉదకముతోఁ జేరిన పదసమూహాము ముగిసెను.

ఉక్తంస్వర్వ్యోమ దిక్కాలధీ వాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్ ।
పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాంచ సఙ్గతమ్॥ ౨౭౯॥

టీక. స్వర్వ్యోమ దిక్కాలధీ వాక్ఛబ్దాది నాట్యకమ్-స్వః=స్వర్గమును, వ్యోమ = ఆకాశమును, దిక్=దిక్కును, కాల=కాలమును, ధీ=బుద్ధియు, వాక్=వాక్కును, శబ్దాది=శబ్దములు మొదలైనవియు, నాట్యకమ్=నాట్యమును, పాతాలభోగినరకవారిచ-పాతాల = పాతాలమును, భోగి=సర్పమును, నరకం=నరకమును, వారిచ=జలమును, ఏషామ్ = ఈస్వర్గాదులయొక్క, సంగతంచ = వానివానితోసంబంధించిన వస్తువులును, ఉక్తమ్=చెప్పఁబడెను.

ఈ కాండమునందు స్వర్గవర్గ మొదలుగా పంత్రెండువర్గలును ఆయావర్గలయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావస్తువులును ఆయా స్వర్గాది వస్తువులతోఁజేరిన దేవతాదివస్తువులును జెప్పంబడియున్న వనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే ।
స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమ స్సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥ ౨౮౦॥

టీక. అమరసింహకృతౌ=అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామలిఙ్గానుశాసనే=నామలింగానుశాసన మనునిఘంటువునందు, ఇతి=ఈపూర్వోక్తప్రకారము, ప్రథమః=మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః=స్వర్గము మొదలయినవానిని దెలియంజెప్పుభాగము, సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ప్రథమకాండము.

సంపూర్ణము.

అమరకోశము - ప్రథమకాండము.

పర్యాయపదశేషము.

శ్లో.

6. స్వః=Paradise.

7. అమరాః=Heavenly beings.

12. అసురాః=Demons.

14. శాక్యసింహః = Buddha, the founder of the religion named from him.

25. మదనః=The god of love.

28. శార్ఙ్గమ్ = The bow of Sri Vishnu.

శ్రీవత్సః=Mark on his breast.

30. శంభుః=Siva, the destroyer.

35. మాతరః = The divine mothers, or energies of the gods.

36. విభూతిః=Superhuman power consisting in preternatural faculties of Eight sorts as below:

అణిమా=The power of assuming an inperceptible form.

శ్లో.

మహిమా=The power of increasing one's size at will.

గరిమా = The faculty by which one can make himself heavy or great.

లఘిమా=The supernatural power of assuming excessive lightness at will.

ప్రాప్తిః = The power of obtaining anything.

ప్రాకామ్యం = The attribute of irresistible will.

ఈశిత్వం = The power of commanding.

వశిత్వం = The power of subjugating.

48. వ్యోమయానం=Air-chariot.

49. మన్దాకినీ=Galaxy; the Ganjes of heaven.

51. సనత్కుమారః=The son of Bramha, and eldest of the progenctors of mankind.

శ్లో.

62. ప్రకంపనః=Violent wind.

73. దిశః=Direction; region.

74. దిశ్యమ్=What is produced in a direction.

75. ఇన్ద్రః = Regent of East; వహ్నిః = of South-east; పితృపతిః = of South; నైరృతః = of South-west; వరుణః = of west; మరుత్ =of North-west; కుబేరః = of North; ఈశః = of North-east.

82. స్ఫూర్జథుః = The noise attending a stroke of lightning.

88. కలా=A phase of the moon.

89. ప్రసాదః=Clearness; brightness.

కలంకః=Stigma.

94. రాధా=Stars in the southern scale.

100. లగ్నం=The rising of the signs.

110. ప్రత్యూషః=The dawn.

114. యామః=A period of three hours.

115. పక్షాంతౌ=Last day of the half-month.

116. సినీవాలీ=The day on which the moon rises with a scarcely visible crescent.

శ్లో.

116. కుహూః=The last day of a lunar month when the the moon is invisible.

119. అహోరాత్రః=A day and night containing Thirty *muhurtas*.

123. మార్గశీర్ష=month in which the moon is full, nearly in the longitude of Orion's head.

తపాః=Near the lion's heart.

ఫాల్గున=Near the lion's tail.

124. చైత్రః=Near the virgin's spike.

వైశాఖః=Near the southern scale.

జ్యేష్ఠః=Near the scorpion.

శుచిః = Near the bow of Sagittarius.

125. శ్రావణః = Nearly in the longitude of the eagle.

126. నభస్యః = nearly in the longitude of the wing of pegasus.

137. ఆశ్వినః=Near the head of Aries.

కార్తికః=Near the Pleiades.

సత్త్వం = The principle of existence which enlightens, constitutes knowledge and is the cause of truth.

శ్లో.

137. రజః = The principle of foulness or passion, which occasions coveting and is the cause of pain.

తమః = That of darkness which overspreads and is the cause of error and illusion.

141. మేధా = A comprehensive mind.

142. చిత్తాభోగః=The attention of the mind to its own sensations.

అధ్యాహారః = Discussion, argument.

143. నిర్ణయః=Decision.

వ్యాపాదః=Wishing ill to another.

144. భ్రాంతిః=Illusion.

సంవిత్=Promise; assent.

146. ముక్తిః=Absolution or that which tends to exempt the soul from further transmigration.

147. రూపం=Colour, figure.

శబ్దః=Sound.

గంధః=Smell, odour.

రసః=Taste, flavour.

స్పర్శః=Touch, contact.

148. పాయుః=The organ of excretion.

శ్లో.

148. ఉపస్థం=The organ of generation.

వాక్=The voice.

పాణిః=The hand.

పాదః=The foot.

మనః=The mind.

నేత్రం=The eye.

జిహ్వ=The tongue.

ఘ్రాణం=The nose.

త్వక్=The skin.

శ్రోత్రం=Tke ear.

161. అన్వీక్షికీ=Logic or metaphysics.

దండనీతిః=The science of politics.

164. వార్తా=News.

166. ఉపోద్ఘాతః = Introduction, preface, prologue.

168. ఆమ్రేడితం=A sound uttered twice or thrice, or oftener.

175. అశ్లీలం=Vulgar, coarse, indecent.

177. అనక్షరం=Unfit to be uttered.

178. సోల్లుంఠనం=Ironical, taunting, sarcastic.

మణితం = An inarticulate murmuring sound uttered at cohabitation.

శ్లో.

196. అబ్రహ్మణ్యం=Alas! woe!

శాన్తః = Devotion and resignation.

వాత్సల్య = Parental affection.

206. అక్షాన్తిః = Impatience of another's excellence or success.

208. ఉన్మాదః = Infatuation, ecstacy.

213. విలాసః=Change of place, posture, gait or look on the approach of the lover.

బిబ్బోకః = Affection of indifference.

విభ్రమః = Wantonness of youth; caprice.

లలితం=Languid gestures and signs.

హేలా=Lasciviousness.

శ్లో.

లీలా = Imitation of the lover's manner to beguile the time in his absence.

224. నాగాః=Demi gods in human shape with a serpent's tail and dilated neck.

234. విష్టిః = Compulsory and unrewarded labour; or the person executing such labour; casting into hell.

237. క్షీరోదః=Sea of milk.

లవణోదః=Sea of salt water.

దధ్యుదః=Sea of curds.

ఘృతోదః=Sea of butter.

ఇక్షూదః=Sea of the juice of sugar-cane.

సురోదః=Sea of spirituous liquior.

స్వాదూదః = Sea of fresh water.

శ్రీరస్తు.

సటీక నామలింగానుశాసనము.

ద్వితీయ కాండము.

గ్రంథకర్త చదువువారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁ జేయఁదలంచి ద్వితీయకాండమునఁ జెప్పువర్గలయనుక్రమమును సంగ్రహముగాఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర క్ష్మాభృ ద్వనౌషధి మృగాదిభిః ।
నృబ్రహ్మ క్షత్ర వి ట్ఛూద్రై స్సాఙ్గోపాఙ్గై రిహోదితాః॥ ౧॥

టీక. ఇహ=ఈభూమికాండమను రెండవకాండమునందు, సాఙ్గోపాఙ్గైః=అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీపురక్ష్మాభృద్వనౌషధిమృగాదిభిః=భూపుర శైలవనౌషధి సింహాదులతోడను, నృబ్రహ్మక్షత్రవిట్ఛూద్రైః=మనుష్యబ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, ఉపలక్షితాః=కూడుకొనియున్న, వర్గాః=వర్గలు, ఉదితాః=చెప్పఁబడియున్నవి.

తాత్పర్యము. ఈకాండమునందు భూవర్గపురవర్గ శైలవర్గవనౌషధి వర్గ సింహాదివర్గ మనుష్య వర్గబ్రహ్మవర్గక్షత్రియవర్గ వైశ్యవర్గ శూద్రవర్గ లనిపదివర్గలునాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాదిపదార్థములకు నంగములైన మృత్తికాదిపదార్థములును నుపాంగములగు నర్ఘ్యాదిపదార్థములును జెప్పంబడు చున్నవనుట.

భూర్భూమిరచలాఽ నన్తా రసా విశ్వమ్భరా స్థిరా।ధరాధరిత్రీ ధరణిః క్షోణిర్జ్యా కాశ్యపీ క్షితిః॥ ౨॥సర్వంసహావసుమతీ వసు ధోర్వీ వసున్ధ	భూః॥ సీ॥-(ప)భూర్॥ అవ్య॥-భూమిః-అచలా-అనన్తా-రసా-విశ్వమ్భరా - స్థిరా - ధరా - ధరిత్రీ-ధరణిః (సా) ధరణీ - క్షోణిః (సా) క్షోణీ - జ్యా-కాశ్యపీ - క్షితిః - సర్వంసహా - వసుమతీ - వసుధా-ఉర్వీ-వసున్ధరా - గోత్రా - కుః - పృథివీ (ప) పృథవీ - పృథ్వీ - క్ష్మా - అవనిః - మేదినీ-

రా। గోత్రా కుః పృథివీ పృథ్వీ క్ష్మాఽవని ర్మేదినీ మహీః ॥3॥ [విపులా గహ్వరీ ధాత్రీ గౌ రిలా కుమ్భినీ క్షమా। జగతీ రత్నగర్భాచ భూతధాత్ర్యబ్ధిమేఖలా॥]	మహీః (పా) మహీ॥సీ॥ ౨౭ - భూమిపేళ్లు. Earth. [విపులా-గహ్వరీ - ధాత్రీ - గౌః॥ఓ॥- ఇలా-కుమ్భినీ-క్షమా - జగతీ - రత్నగర్భా - భూతధాత్రీ-అబ్ధిమేఖలా ॥సీ॥ అధికపాఠము.]
మృన్మృత్తికా (ప్రశస్తాతు)మృత్స్నా మృత్సాచ(మృత్తికా।)	మృత్ ॥ద్॥-మృత్తికా॥సీ॥ ౨-మన్ను పేళ్లు. Soil. మృత్స్నా-మృత్సా॥సీ॥ ౨ - ప్రశస్తా=ప్రశస్తమైన, మృత్తికా=మన్ను. An excellent soil.
ఉర్వరా (సర్వసస్యాఢ్యా)	ఉర్వరా ॥ సీ ॥ ౧ - సర్వసస్యాఢ్యా = సకలమయిన సస్యములతోఁ గూడియున్న భూమి పేరు. Fertile with crop.
(స్యా) దూషః క్షారమృత్తికా॥ ౪॥	ఊషః॥పు॥-క్షారమృత్తికా॥సీ॥ ౨ - చౌటిమన్ను పేళ్లు. Saline soil.
ఊషవా నూషరో	ఊషవాన్ ॥త్ ॥-ఊషరః ౨- చవుటి నేల పేళ్లు. Barren ground with saline soil.
(ద్వావ ప్యన్యలిఙ్గౌ)	ద్వావపి = ఈ రెండుశబ్దములును, అన్యలిఙ్గౌ= విశేష్యము యొక్క లింగములు గలవి.
స్థలం స్థలీ।	స్థలమ్॥న॥-స్థలీ ॥సీ॥ ౨ - తనంతట చదరమై యుండు నేల పేళ్లు. A place.
(సమానౌ) మరు ధన్వానౌ	మరుః-ధన్వా॥న్,పు॥ ౨-నీళ్లులేనిభూమి పేళ్లు. A region devoid of water.
(ద్వే) ఖిలా ప్రహతే (సమే ॥ ౫ ॥ త్రిష్వ)	ఖిలమ్-అప్రహతమ్॥త్రి॥ ౨-దున్నని నేల పేళ్లు. Untilled or waste land.
(థో) జగతీ లోకో విష్టపం భువనం జగత్।	జగతీ॥సీ॥ - లోకః॥ పు॥ - విష్టపమ్-భువనమ్-జగత్ ॥న॥౫ - జగత్తు పేళ్లు. A world.
(లోకోఽయం) భారతం వర్షం	భారతంవర్షమ్॥ న॥ ౧-అయంలోకః=హిమవత్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణసముద్రమునకు నుత్తరమునైన యీ దేశము పేరు. India.

(శరావత్యాస్తు యో
ఽవధేః॥ ౬॥ దేశః ప్రా
గ్దక్షిణః) ప్రాచ్య •

ప్రాచ్యః॥పు॥౧ - అవధేః=ఎల్లయయిన, శరావత్యాః=శరావతియనియెడు నదికి, ప్రాగ్దక్షిణః యః దేశః = తూర్పుతోఁగూడిన దక్షిణదేశము పేరు. శరావతీనది యీశాన్యపుదిక్కునుండి నైరృతిమూలపడమటిసముద్రమునఁగలిసియున్నదియని తెలియవలయును. The south-eastern region.

ఉదీచ్యః (పశ్చిమో
త్తరః)।

ఉదీచ్యః॥పు॥౧-ఆనదియెల్లగాఁగల, పశ్చిమోత్తరః=పడమరతోఁగూడిన యుత్తరదేశము పేరు. The north-western region.

(ప్రత్యన్తో) మ్లేచ్ఛ
దేశ (స్స్యాత్)

మ్లేచ్ఛదేశః॥పు॥౧- ప్రత్యన్తః=భారతవర్షమునకు తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యంతదేశము పేరు. A country of barbarians.

(స్మధ్యదేశస్తు)మధ్య
మః॥ ౭॥

మధ్యమః ॥పు॥౧- మధ్యదేశః=వినశనతీర్థమునకుఁదూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయునైన హిమవద్వింధ్యపర్వతముల మధ్యదేశము పేరు. కురుక్షేత్రము. The middle region.

ఆర్యావర్తఃపుణ్యభూ
మి (ర్మధ్యం విన్ధ్య హి
మాగయోః)।

ఆర్యావర్తః॥పు॥-పుణ్యభూమిః॥స్త్రీ॥-౨-తూర్పుపడమర సముద్రములెల్లగాఁగల, విన్ధ్యహిమాగయోః=వింధ్యహిమవత్పర్వతములయొక్క,మధ్యమ్=మధ్యదేశము పేళ్లు. The rigion of sanctity.

నీవృ జ్జనపదో దేశ
విషయౌ తూపవర్త
నమ్॥ ౮॥

నీవృత్-జనపదః॥పు॥-౨- వాసయోగ్యమైన దేశము పేళ్లు. An inhabited country. దేశః-విషయః॥పు॥-ఉపవర్తనమ్॥న॥౩- గ్రామసమూహము పేళ్లు. A Country.

(త్రిష్వా గోష్ఠా)

ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇది మొదలు గోష్ఠశబ్దమువఱకు నడుమనుండు నామపదములలో విశేషవిధిలేనివి॥త్రి॥

(న్నడప్రాయే) నడ్వా
న్నడ్వల (ఇత్యపి)।

నడ్వాన్॥త్॥-నడ్వలః॥ ౨-నడప్రాయే=కిక్కసకసవు తెలుచుగాఁగలదేశము పేళ్లు. A country abounding in reeds.

కుముద్వాన్ (కుముద ప్రాయే)।

కుముద్వాన్॥త్రి॥౧ - కుముదప్రాయే = తెల్లకలువలు తఱుచుగాఁగల దేశము పేరు. A country abounding in water lilies.

వేతస్వాన్ (బహువేతసే)॥ ౯॥

వేతస్వాన్॥త్రి॥౧=బహువేతసే=ప్రబ్బలిచెట్లు తఱుచుగాఁగల దేశము పేరు. A country abounding in ratans.

శాద్వల(శ్శాదహరితే)

శాద్వలః॥౧ - శాదహరితే = లేఁతకసవుచేత బచ్చగానుండు దేశము పేరు. A country abounding in green grass.

(సజమ్బాలేతు) పఙ్కిలః।

పఙ్కిలః॥ ౧-సజమ్బాలే=అడుసుతోఁగూడిన దేశము పేరు. A clayey and marshy region.

(జలప్రాయ) మనూపం (స్యా)

అనూపమ్॥౧-జలప్రాయమ్=నీళ్లుతఱుచుగాఁగల దేశము పేరు. A watery or wet country.

(త్పుంసి) కచ్ఛ (స్తథావిధః)॥ ౧౦॥

కచ్ఛః॥పు॥౧-తథావిధః=అట్లునీళ్లుతఱుచుగాఁగలనదీ సరస్సుల సమీప దేశముల పేరు. Contiguous to water.

(స్త్రీ)శర్కరా శర్కరిలశ్శార్కరశ్శర్కరావతి।

శర్కరా॥స్త్రీ॥-శర్కరిలః-శార్కరః-శర్కరావాన్॥త్రి॥ ౪ - మొరముగలదాని పేళ్లు. Full of stony nodules.

దేశ ఏ వాదిమా

ఆదిమా=మొదటనున్న, శర్కరాశర్కరిలశబ్దములు, దేశేఏవ=మొరముగల దేశమునకే పేళ్లు.

(వేవ మున్నేయాస్సికతావతి)॥ ౧౧॥

ఏవం=ఇటువలెనే, సికతావతి= ఇసుకగల దేశమునందు, సికతా-సికతిల, అనియు, ఇసుకగల దానియందు, సైకత-సికతావాన్, అనియు, ఉన్నేయాః=ఊహింపఁదగినవి. Sandy.

(దేశో నద్యమ్బు వృష్ట్యమ్బు సంపన్నవ్రీహిపాలితః । స్యా) న్నదీమాతృకో దేవమాతృకశ్చ (యథాక్రమమ్)॥

నదీమాతృకః=watered from a river; దేవమాతృకః= watered by rain. ఈ రెండును, నద్యమ్బుసంపన్నః వృష్ట్యమ్బుసంపన్నః దేశః=వరుసగా నదీజలము చేతను వర్షజలము చేతను పండునట్టి పైరుగల దేశము పేళ్లు.

(సురాజ్ఞి దేశే) రాజ

రాజన్వాన్॥త్రి॥౧-సురాజ్ఞి=మంచిరాజుగల,

న్వాన్	దేశే=దేశము పేరు. Ruled by a just king.
(స్యాత్తతోఽన్యత్ర) రాజవాన్।	రాజవాన్ ॥త్॥ ౧ - తతః = ఆ దేశముకంటె, అన్యత్ర=వేఱైన సామాన్యరాజుగల దేశము పేరు. Governed by a king.
గోష్ఠం గోస్థానకం	గోష్ఠమ్-గోస్థానకమ్॥న॥౨-ఆవులుండుమంద పేళ్లు. A fold for kine.
(తత్తు) గౌష్ఠీనం (భూతపూర్వకమ్)॥ ౧౩॥	గౌష్ఠీనమ్॥న॥౧-భూతపూర్వకంతత్=పురాతనమైనయీమంద పేరు. The site of a former fold.
(పర్యన్తభూః) పరిసరః	పరిసరః ॥ పు ॥ ౧ - పర్యన్తభూః = గ్రామనగరాదులయొక్క సమీపభూమి పేరు. Skirts; Ground contiguous to a town &c.
సేతురాలౌ స్త్రియాం పుమాన్।	సేతుః ॥ పు॥ - ఆలిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨ - కట్ట పేళ్లు. A dam or mound; a bridge.
వామలూరుశ్చ నాకుశ్చ వల్మీకం (పున్నపుంసకమ్)॥ ౧౪॥	వామలూరుః (పా) వామలూరః-నాకుః॥పు॥ వల్మీకమ్ (పా) వల్మీకమ్ ॥ పు ॥ ౩ - పుట్ట పేళ్లు. An ant-hill or a mole hill.
అయనం వర్త్మ మార్గాధ్వపన్థానః పదవీ సృతిః।సరణిః పద్ధతిః పద్యా వర్త్మన్యేకపదీతి చ॥౧౫॥	అయనమ్ - వర్త్మ॥న్,న॥-మార్గః - అధ్వా॥న్॥ పన్థాః॥న్,పు॥ - పదవీ - సృతిః - సరణిః- పద్ధతిః- పద్యా-వర్తనీ-ఏకపదీ ॥ స్త్రీ ॥ ౧౨ - త్రోవ పేళ్లు. A road, path, or way.
అతిపన్థాస్సుపన్థాశ్చ సత్పథశ్చా(ర్చితేఽధ్వని)।	అతిపన్థాః॥న్॥ - సుపన్థాః॥న్॥ - సత్పథః॥పు॥ ౩-మంచిత్రోవ పేళ్లు. A good road.
వ్యధ్వో దురధ్వో విపథః కదధ్వా కాపథ (స్సమాః)॥ ౧౬॥	వ్యధ్వః - దురధ్వః - విపథః - కదధ్వా॥ న్॥- కాపథః॥ పు॥ ౫ - చెడ్డత్రోవ పేళ్లు. విపథ కాపథ శబ్దములు నపుంసకములును. A bad road.
అపన్థా స్త్వపథం	అపన్థాః॥న్,పు॥-అపథమ్॥న॥ ౨-తప్పుత్రోవ పేళ్లు. A wrong road or the want of a road.
(తుల్యే) శృఙ్గాటకచతుష్పథే।	శృఙ్గాటకమ్-చతుష్పథమ్॥న॥౨-నాలుగుత్రోవలుగూడిన చోటు పేళ్లు. Crossing of roads.

ప్రాన్తరం (దూరశూన్యోఽధ్వా)

ప్రాన్తరమ్ ॥ న ॥ ౧ - దూరశూన్యః అధ్వా= ఎడారియై నడుచుట లేని త్రోవ పేరు. A long and lone-some way.

కాన్తారం (వర్త్మదుర్గమమ్)॥ ౧౭॥

కాన్తారమ్ ॥ న ॥ ౧ - దుర్గమం వర్త్మ=చోర కంటకాదులచేత నడువశక్యముగాని త్రోవ పేరు. A difficult or a dangerous road; wilderness.

గవ్యూతిః (స్త్రీ క్రోశయుగం) A league.

గవ్యూతిః॥స్త్రీ॥౧-క్రోశయుగమ్= రెండు క్రోశముల త్రోవ పేరు. ౨౪ అంగుళములొక హస్తము. ౮౦౦౦ హస్తము లొక క్రోశము, క్రోశమనఁగా. కోసు.

నల్వః (కిష్కుచతుశ్శతమ్)। A furlong.

నల్వః॥పు॥ ౧ - కిష్కుచతుశ్శతమ్=నన్నూఱు హస్తముల ప్రమాణముగల త్రోవ పేరు.

ఘణ్టాపథస్సంసరణం

ఘణ్టాపథః ॥ పు ॥ - సంసరణమ్॥ న॥-౨-పది విండ్లపట్టుగల రాజమార్గము పేరు. Chief road in a village.

(తత్పురస్యో) పనిష్కరమ్॥ ౧౮॥

ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్॥న॥ ౧- పురస్యతత్ =దుర్గమయిన పురముయొక్క రాజమార్గము పేరు. A highway.

ద్యావాపృథివ్యౌ రోదస్యౌ ద్యావాభూమీ చ రోదసీ।

ద్యావాపృథివీ- రోదసీ- ద్యావాభూమీః ॥స్త్రీ॥ రోదః ॥ స్, న ॥ ౪ - భూమ్యాకాశముల పేళ్లు. The earth and the sky.

ఇతి భూమివర్గః.

భూమితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

పూః (స్త్రీ) పురీ నగర్యౌ(వా) పత్తనం పుటభేదనమ్। స్థానీయం నిగమో

పూః॥ర్,స్త్రీ॥ - పురీ- నగరీ॥స్త్రీ॥-పత్తనమ్ (పా) పట్టనమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్॥ న॥ - నిగమః॥ పు॥౭- పట్టణము పేళ్లని యొక పక్షము. వీనిలో మొదటిమూఁడు ౮౦౦ గ్రామముల వ్యవహారమునకు స్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును, కడమ రెండు కోటల యగడ్తలచేత దుర్గమము లైన పట్టణములకును పేళ్లని యొక పక్షము. A town or city.

(ఉన్యత్తు యన్మూలనగ

శాఖానగరమ్॥ న॥ ౧-మూలనగరాత్ =రాజ

రా త్పురమ్॥ ౧౯॥ త) చ్ఛాఖానగరం	ధానికంటె, అన్యత్ = దానిసమీపమునందుఁ గట్టఁబడియన్యమైన,పురమ్=పట్టణము. A suburb.
వేశో (వేశ్యా జనస మాశ్రయః)।	వేశః॥ పు॥ ౧-వేశ్యాజనసమాశ్రయః=వేశ్యల సమూహస్థానముపేరు. The abode of harlots.
ఆపణస్తునిషద్యాయాం	ఆపణః ॥ పు ॥ - నిషద్యా॥స్త్రీ॥౨-మళిగపేళ్లు. A shop. [A market street.
విపణిః పణ్యవీథికా॥	విపణిః- పణ్యవీథికా॥ స్త్రీ॥ ౨-అంగడివీథిపేళ్లు.
౨౦॥ రథ్యా ప్రతోలి ర్విశిఖా	రథ్యా-ప్రతోలిః(పా)ప్రతోలీ-విశిఖా॥స్త్రీ॥3-గ్రామమున ప్రధానమైనరచ్చమిట్ట. A high street.
(స్యా) చ్చయో వప్ర (మస్త్రియామ్)।	చయః॥పు॥-వప్రమ్॥ ష్న॥ ౨ - కోటయడుగునంబెట్టినకొఱడు మట్టిదిన్నె మొదలగువానిపేళ్లు. A rampart. [A surrounding wall.
ప్రాకారో వరణస్సాలః ప్రాచీనం (ప్రాన్తతో వృతిః)॥ ౨౧॥	ప్రాకారః-వరణః-సాలః ॥ పు ॥ 3 - కోటపేళ్లు, ప్రాచీనమ్(పా)ప్రాచీరమ్॥న॥౧- ప్రాన్తతఃవృతిః= ఊరిచుట్టువేయు వెలుగుపేరు. A bound hedge.
భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య	భిత్తిః॥స్త్రీ॥-కుడ్యమ్॥న॥౨-గోడపేళ్లు. A wall.
మేడూకం (తదన్త ర్న్యస్తకీకసమ్)।	ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్॥ న॥ ౧-నడుమనుంచంబడిన యెముకలుగల గోడపేరు. A tomb. A sanctuary filled with relics.
గృహం గేహో దవసితం వేశ్మ సద్మ నికేతనమ్॥ ౨౨॥ నిశాన్తవస్త్యసదన భవనాగారమన్దిరమ్। గృహాః (పుంసిచ భూమ్న్యేవ) నికాయ్య నిలయాలయాః॥	గృహమ్ - గేహమ్ - ఉదవసితమ్-వేశ్మ॥న్॥-సద్మ ॥న్॥ - నికేతనమ్ - నిశాన్తమ్ - వస్త్యమ్-సదనమ్ - భవనమ్ - అగారమ్ - మన్దిరమ్॥ న॥-గృహాః॥పు,బ॥ నికాయ్యః-నిలయః-ఆలయః-వాసః-కుటీ॥ స్త్రీ॥ - శాలా ॥ష్న॥- సభా ॥స్త్రీ॥ ౨౦-ఇంటిపేళ్లు. A house; hall.
[ధిష్ణ్యమోకో నివసనం స్థానావసథ వాస్తుచ।సంస్త్యాయముటజం ధామనివేశశ్శరణం	[ధిష్ణ్యమ్ - ఓకః ॥ స్ ॥ - నివసనమ్- స్థానమ్-ఆవసథమ్-వాస్తు ॥ ఉ ॥ - సంస్త్యాయమ్ - ఉటజమ్-ధామ ॥ న్, న ॥ - నివేశః॥పు॥-శరణమ్॥ న॥-క్షయః ॥పు॥] అధికపాఠము.

ఘుయః] వాసః కుటీ (ద్వయో) శ్శాలా సభా	
సంజవనం (త్విదమ్) చతుశ్శాలం	సంజవనమ్-చతుశ్శాలమ్॥న॥ ౨-నలుదిక్కుల నభిముఖముగా నడుమ నెడము విడిచి కట్టిన యింటిపేళ్లు. A quadrangle.
(మునీనాంతు) పర్ణశాలోటజోఽ (స్త్రియామ్)॥	పర్ణశాలా॥ స్త్రీ॥ - ఉటజః॥ పు॥-౨-మునీనాం తత్ =మునులయొక్క-యింటిపేళ్లు. A hermitage, a hut.
చైత్య మాయతనం (తుల్యే)	చైత్యమ్-ఆయతనమ్॥న॥ ౨-యజ్ఞశాలపేళ్లు. బౌద్ధాలయమనియు రచ్చచెట్లనియుం గొందఱు. An altar; a monument; a sacred tree.
వాజిశాలాతుమన్దురా।	వాజిశాలా-మన్దురా॥ స్త్రీ॥ ౨-గుఱ్ఱపుశాలపేళ్లు. A stable.
ఆవేశనం శిల్పిశాలా	ఆవేశనమ్॥న॥-శిల్పిశాలా॥స్త్రీ॥ ౨-కంసాలకొట్టము. A workshop.
ప్రపా పానీయశాలికా॥	ప్రపా-పానీయశాలికా॥ స్త్రీ॥ ౨-చలిపందిరి పేళ్లు. A place of refreshment.
మఠ (శ్ఛాత్త్రాది నిలయో)	మఠః॥ పు॥ ౧ - ఛాత్త్రాది నిలయః=శిష్యులు సన్న్యాసులు మొదలగు వారి గృహము పేరు. A convent of ascetics. A school of students.
గఞ్జా తు మదిరాగృహమ్।	గఞ్జా॥స్త్రీ॥-మదిరాగృహమ్॥ న॥ ౨-మద్యము చేయునింటిపేరు. A tavern.
గర్భాగారంవాసగృహ	గర్భాగారమ్- వాసగృహమ్॥ న॥ ౨-పడకటింటిపేళ్లు. An inner and private room. ఇందు మొదటిది దేవునిగర్భగృహమని కొందఱు.
మరిష్టం సూతికాగృహమ్॥ ౨౬॥ [కుట్టిమోఽ స్త్రీనిబద్ధాభూశ్చన్ద్రిశాలా శిరోగృహమ్]।	అరిష్టమ్ - సూతికాగృహమ్॥ న॥ ౨ - పురిటింటిపేళ్లు. The lying-in-chamber. [కుట్టిమః॥పు॥ జాతికట్టనపు నేలపేరు. చన్ద్రిశాలా॥స్త్రీ॥-శిరోగృహమ్॥న॥ ౨- పై మేడపేళ్లు. An apartment on the house top.
వాతాయనంగవాక్ష	వాతాయనమ్॥న॥- గవాక్షః॥పు॥ ౨-కిటికీల పేళ్లు. A window.

(స్యా) న్మణ్డపో (ఽస్త్రీ) జనాశ్రయః।

మణ్డపః॥ప్న॥-జనాశ్రయః॥పు॥ -౨- ఆస్థానము మొదలయిన మండపము పేళ్లు. A temporary hall; A sanctuary.

హర్మ్యాది (ధనినాం వాసః)

హర్మ్యమ్॥న॥ ౧-ధనినామ్=ధనికులయొక్క, వాసః= గృహము పేరు, ఆదిశబ్దము చేత అట్టాలకాది నామములును గలవు. The abode of the wealthy. A grand edifice.

ప్రాసాదో (దేవ భూభుజామ్)॥ ౨౭॥

ప్రాసాదః ॥ పు ॥ ౧ - దేవభూభుజామ్= దేవగృహమునకును రాజగృహమునకును పేరు. A temple or palace.

సౌధోఽస్త్రీ రాజసదనముపకార్యోపకారికా।

సౌధః॥ప్న॥-రాజసదనమ్॥ న॥ -౨-రాజగృహము పేళ్లు. A royal residence.

ఉపకార్యా-ఉపకారికా॥స్త్రీ॥ -౨-రాజులవిడిదియిల్లు.

స్వస్తిక స్సర్వతోభద్రో నన్ద్యావర్తాదయోఽపిచ॥ ౨౮॥ (పిచ్ఛన్దకః ప్రభేదా హి భవన్తీశ్వరసద్మనామ్)।

స్వస్తికః-సర్వతోభద్రః-నన్ద్యావర్తః॥ పు॥౩-ఆదిశబ్దము చేత రుచకవర్ధమానములు మొదలైనవియు, ఈశ్వరసద్మనామ్=రాజదేవగృహములయొక్క, పిచ్ఛన్దకః ప్రభేదాః=ద్వారభేదాదిభేదములచేతఁ బుట్టినరచనావిశేషములు, భవన్తి=అగుచున్నవి.

స్త్ర్యగారంభూభుజామన్తఃపురం (స్యా)దవరోధనమ్॥ ౨౯॥ శుద్ధాన్తశ్చావరోధశ్చ

అన్తఃపురమ్ - అవరోధనమ్॥న॥-శుద్ధాన్తః-అవరోధః ॥ పు ॥ ౪ - భూభుజామ్ = రాజుల యొక్క, స్త్ర్యగారమ్ = స్త్రీలున్న యింటిపేరు. Seraglio; harem.

(స్యా) దట్టః క్షౌమ (మస్త్రియామ్)।

అట్టః॥పు॥-క్షౌమమ్- (పా) క్షోమమ్॥ప్న॥-౨- యుద్ధము చేయుటకయి వాకిట మణ్డపముమీఁదగాని కొత్తళముమీఁదగాని కట్టిన యిండ్ల పేళ్లని కొందఱందురు. మేడలకు వెనుకదిక్కునఁ గట్టియుండు గృహము పేళ్లని కొందఱందురు.

A fortified place in front of a building; The back of an edifice.

ప్రఘాణప్రఘణాలిన్దా బహిర్ద్వారప్రకోష్ఠకే॥

ప్రఘాణః-ప్రఘణః- అలిన్దః(పా)ఆలిన్దః॥ పు॥ ౩ - తలవాకిటి ముందఱనుండు ప్రకోష్ఠము పేళ్లు. A terrace before the house door; Portico.

గృహావగ్రహణీ దేహ	గృహావగ్రహణీ-దేహలీ॥సీ॥ ౨-కడపపేళ్లు. The threshold.
ల్యఙ్గణం చత్వరాజిరే।	అఙ్గణమ్ (పా) అఙ్గనమ్-చత్వరమ్-అజిరమ్॥ న॥ 3-ముంగిలిపేళ్లు. A court or yard.
(అధస్తా ద్దారుణి) శి లా	శిలా॥సీ॥ ౧-అధస్తాద్దారుణి=ద్వార స్తంభము యొక్క క్రిందిమ్రాను. The lower timber of a door.
నాసా (దారూపరిస్థి తమ్)॥ 3౧	నాసా॥సీ॥ ౧-ఉపరిస్థితమ్దారు=ద్వార స్తంభమునకు పైనుండు మ్రాను. The upper timber.
ప్రచ్ఛన్న మన్తర్ద్వా రం స్యా	ప్రచ్ఛన్నమ్-అన్తర్ద్వారమ్॥న॥ ౨-లోపలివాకిటిపేళ్లు. A private door.
త్పక్షద్వారంతుపక్ష కః।	పక్షద్వారమ్॥న॥-పక్షకః॥ పు॥ ౨-దిడ్డివాకిలిపేళ్లు. A back door.
వలీక నీధ్రే పటలప్రా న్తేఽథ	వలీకమ్-నీధ్రమ్-పటలప్రాన్తమ్॥ న॥ 3-చూరుకొణిగపేళ్లు. The edge of the thatch.
పటలమ్ ఛదిః ॥3౨॥	పటలమ్-ఛదిః॥న్, సీ॥ ౨-కప్పుపేళ్లు. Roof.
గోపానసీ (తు వలభీ చ్ఛాదనే వక్రదారుణి)।	గోపానసీ॥ సీ ॥ ౧ - వలభీచ్ఛాదనే = కొణిగకాధారమైన పట్టెనుగప్పుచున్న, వక్రదారుణి = వంకరమ్రానిపేరు. కొందఱు గోపానసీవలభీశబ్దములు రెండును గృహమునకు కప్పైన వక్రదారువుపేళ్లందురు. The wood of a thatch.
కపోతపాలికాయాం తువిటఙ్కం (పున్నపుంసకమ్)॥ 33॥	కపోతపాలికా॥సీ॥-విటఙ్కమ్॥ ప్న॥ ౨-హర్మ్యవిహారస్థానాదులయందుఁ జతురమైన పక్షులుండు మ్రాఁకుపేళ్లు. Aviary or dovecot.
(స్త్రీ) ద్వార్ద్వారం ప్రతీహారః	ద్వాః॥ర్,సీ॥-ద్వారమ్॥న॥-ప్రతీహారః ॥ పు॥ 3-వాకిటిపేళ్లు. A gate; entrance.
స్యాద్వితర్దిస్తువేదికా।	వితర్దిః - వేదికా ॥ సీ ॥ ౨ - అరఁగుపేళ్లు. A raised seat.
తోరణో (ఽస్త్రీ) బహిర్ద్వారమ్	తోరణః॥ ప్న॥ - బహిర్ద్వారమ్॥న॥ ౨- పుష్పమాలికాదులు గట్టుటకొఱకు గృహము వెలుపల

స్తంభద్వయముచేఁ గట్టంబడిన ద్వారము పేరు. The outer gate; an ornamental arch.

(పురద్వారంతు) గోపురమ్॥ ౩౪॥

గోపురమ్॥ న॥ ౧ - పురద్వారమ్ = పట్టణపు వాకిలిపేరు. A city gate or temple gate.

(కూటం పూర్ద్వారి య) ద్ధస్తినఖ (స్తస్మి)

హస్తినఖః॥ పు॥ ౧-పట్టణపువాకిటశత్రువులు గొబ్బునరాకుండనిమ్నోన్నతముగావేసినమంటి దిన్నె పేరు. A turret protecting the approach to the gate of a city or fort.

(న్నథత్రిషు)। కవాట మరరం (తుల్యే)

కవాటమ్ (పా) కపాటమ్-అరరమ్॥ త్రి॥ ౨- తలుపుపేళ్లు. A door.

(తద్విష్కమ్భే) ఽర్గలం (ననా)॥ ౩౫॥

అర్గలమ్॥ స్త్రీ॥ ౧ - తద్విష్కమ్భే=ఆతలుపు యొక్క గడియమ్రానిపేరు. Door-bolt or bar.

ఆరోహణం (స్యా) త్సోపానం

ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥న॥ ౨-సోపానముల పేళ్లు. Stairs, steps; a staircase.

నిశ్రేణిస్త్వధిరోహణీ।

నిశ్రేణిః-అధిరోహణీ॥ సీ॥ ౨ - నిచ్చెనపేళ్లు. A ladder.

సమ్మార్జనీశోధనీ (స్యా)

సమ్మార్జనీ-శోధనీ॥ సీ॥ ౨ - చీపురుకట్ట పేళ్లు. [A broom.

త్సంకరోఽవకర (స్త యో॥ ౩౬॥ క్షిప్తే)

సంకరః-అవకరః ॥పు॥ ౨-తయోః=ఆచీపురు కట్టచే, క్షిప్తే = తుడువఁబడిన ధూళిమొదలైన దానిపేళ్లు. Dust or sweepings.

ముఖం నిస్సరణమ్

ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥ న॥ ౨-ఇంటివాకిటనుం డు ప్రదేశముపేళ్లు. The entrance of a house.

సన్నివేశో నికర్షణమ్।

సన్నివేశః॥పు॥-నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-పట్టణము చుట్టువాఱినబయలుపేళ్లు. An open space in a town or village.

(సమౌ) సంవసథ గ్రామౌ

సంవసథః-గ్రామః॥ పు॥ ౨-గ్రామముపేళ్లు. A village.

వేశ్మభూ ర్వాస్తు (ర స్త్రియామ్)॥ ౩౭॥

వేశ్మభూః॥సీ॥-వాస్తుః॥ ప్న॥ ౨-ఇల్లుగట్టుటకు యోగ్యమయినభూమిపేళ్లు. Building-ground. The site of a habitation.

గ్రామాన్త ముపశ

గ్రామాన్తమ్ - ఉపశల్యమ్॥ న॥ ౨-గ్రామ

ల్యం (స్యా)
త్సీమసీమే (స్త్రియా
ముభే)।

సమీపప్రదేశములపేళ్లు. Space near a village.

సీమా॥న్॥-సీమా॥ ఆ,సీ॥ ౨-పొలిమేరగుఱుతుపేళ్లు. The boundary or limit.

ఘోషఆభీరపల్లీ (స్యా)

ఘోషః॥పు॥-ఆభీరపల్లీ॥సీ॥౨-గొల్లపల్లెపేళ్లు. A station of cow-herds.

త్పక్కణశ్శబరాలయః॥

పక్కణః-శబరాలయః॥పు॥౨-బోయపల్లెపేళ్లు. The abode of the lowest men.

॥ఇతిపురవర్గః॥

పట్టణముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మహీధ్రే శిఖరిక్ష్మాభృ
దహార్య ధర పర్వతాః।
అద్రి గోత్ర గిరి గ్రా
వాచల శైల శిలోచ్చ
యాః॥ ౩౯॥ లోకాలో
కశ్చక్రవాల

మహీధ్రః - శిఖరీ॥న్॥-క్ష్మాభృత్ - అహార్యః-ధరః-పర్వతః-అద్రిః- గోత్రః- గిరిః- గ్రావా॥న్॥ అచలః-శైలః-శిలోచ్చయః॥పు॥౧౩-కొండపేళ్లు. A mountain or hill.

లోకాలోకః-చక్రవాలః॥ పు॥ ౨-భూమికిఁ గోటవలెఁ జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు. A range surrounding the earth.

స్త్రికూట స్త్రికకు
(త్సమౌ)।

త్రికూటః-త్రికకుత్ ॥ ద్,పు॥ ౨ - త్రికూట పర్వతము పేళ్లు. A hill with three peaks.

అ స్తస్తు చరమక్ష్మాభృ

అస్తః-చరమక్ష్మాభృత్ ॥ పు॥ ౨-అస్తపర్వతము పేళ్లు. The western mountain.

దుదయః పూర్వపర్వ
తః ॥ ౪౦ ॥ [హిమాల
యోఽద్రిరాజ స్స్యా
న్మలయశ్చన్దనాలయః॥]

ఉదయః-పూర్వపర్వతః ॥ పు ॥ ౨ - ఉదయ పర్వతముపేళ్లు. The eastern mountain.

హిమాలయః-అద్రిరాజః॥ పు॥ ౨ - హిమవత్పర్వతము పేళ్లు. మలయః- చన్దనాలయః ॥పు॥ ౨-మలయ పర్వతము పేళ్లు.

హిమవాన్నిషధో వి
న్ధ్యో మాల్యవాన్ పా
రియాత్రికః। గన్ధమాద
న మన్యేచ హేమకూ
టదయోనగాః ॥ ౪౧॥

హిమవాన్॥ త్॥-నిషధః - విన్ధ్యః - మాల్యవాన్॥ త్॥-పారియాత్రికః॥ పు ॥-గన్ధమాదనమ్॥న॥ ౭-మఱియు హేమకూటము మొదలైనవియు ప్రత్యేక పర్వతములు.

పాషాణ ప్రస్తర గ్రావోప లాశ్మాన శ్శిలా దృషత్।	పాషాణః - ప్రస్తరః - గ్రావా॥న్॥-ఉపలః- అశ్మా॥ న్, పు॥ -శిలా-దృషత్ - [పా] దృశత్॥ ద్, స్త్రీ॥ ౭- రాతిపేళ్లు. A stone or rock.
కూటో (ఽస్త్రీ) శిఖరం శృఙ్గం	కూటః॥పు॥-శిఖరమ్॥ పు॥ -శృఙ్గమ్ ॥న॥౩- పర్వతశిఖరముపేళ్లు. A peak or summit.
ప్రపాత స్తు తటో భృగుః॥ ౪౨॥	ప్రపాతః-తటః-భృగుః॥పు॥౩-కొండచఱిపేళ్లు. A precipice; A slope.
కటకో (ఽస్త్రీ నితమ్బోఽద్రేః)	కటకః॥పు॥౧-అద్రేః నితమ్బః=కొండనడుము పేరు. The side or ridge of a mountain.
స్నుః ప్రస్థస్సాను (ర స్త్రియామ్)।	స్నుః-ప్రస్థః॥ పు ॥-సానుః॥పు॥ ౩-పర్వతము యొక్క సమమయిన భూమిపేళ్లు. Table land.
ఉత్సః ప్రస్రవణం	ఉత్సః॥పు॥-ప్రస్రవణమ్॥న॥౨-కొండయూట పేళ్లు. A fountain or spring.
వారిప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః॥ ౪౩॥	వారిప్రవాహః - నిర్ఝరః - ఝరః॥ పు॥ [పా] ఝరీ॥ స్త్రీ॥ ౩-కొండయందుఁ బుట్టిన జలప్రవాహము పేళ్లు. A cascade, waterfall.
దరీతు కన్దరో (వా స్త్రీ)	దరీ॥స్త్రీ॥-కన్దరః॥ పు॥ ౨-పర్వతబిలముపేళ్లు. An artificial cave.
(దేవఖాతబిలే) గుహా। గహ్వరం	గుహా ॥ స్త్రీ ॥ - గహ్వరమ్ ॥ న ॥ ౨-దేవఖాత బిలే = దేవతలచేతఁ ద్రవ్వంబడిన బిలముపేళ్లు. A natural cave; a den.
గణ్డశైలాస్తు చ్యుతాః స్థూలోపలా గిరేః॥ ౪౪॥	గణ్డశైలాః ॥ పు ॥ ౧-గిరేః=పర్వతమునుండి, చ్యుతాః=జాఱిన,స్థూలోపలాః=గొప్పరాళ్లపేరు. Huge rocks fallen from a mountain.
ఖనిః (స్త్రియా) మాకరః (స్యాత్)	ఖనిః [పా] ఖానిః॥స్త్రీ॥- ఆకరః॥పు॥౨- లోహరత్నాదులు పుట్టుగనిపేళ్లు. A mine.
పాదాః ప్రత్యన్తపర్వతాః।	పాదాః-ప్రత్యన్తపర్వతాః॥ పు॥..౨-పెద్దకొండసమీపమునందుఁ బుట్టుకొనియున్న తిప్పలపేళ్లు. Hillocks near a mountain.
ఉపత్యకా (ఽద్రే రా	ఉపత్యకా॥స్త్రీ॥౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క,ఆ

సన్నా భూమి)
(రూర్ధ్వ) మధిత్యకా॥
౭౫॥
ధాతు (ర్మ న శ్శి లా
ద్యద్రేః)
గైరికం(తు విశేషతః)।
నికుఞ్జకుఞ్జౌ (వా క్లీబే
లతాదిపిహితోదరే) ॥
౭౬॥
→ ఇతి శైలవర్గః. ←

అటవ్యరణ్యం విపినం
గహనం కాననం వనమ్।
A grove.
మహారణ్య మరణ్యానీ
గృహారామ స్తు నిష్కు
టః॥ ౭౭॥
ఆరామ (స్స్యా)దుప
వనం (కృత్రిమం వన మే
వతత్) । (అమాత్య
గణికా గేహోపవనే
వృక్షవాటికా॥ ౭౮॥
(పుమా) నాక్రీడ ఉ
ద్యానం (రాజ్ఞ స్సాధా

సన్నా భూమిః=సమీపమైన క్రిందటి భూమి పేరు. Land near the foot of a mountain.

అధిత్యకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఊర్ధ్వమ్=పర్వతముయొక్క మీఁది భూమి పేరు. Land on a mountain.

ధాతుః॥ పు॥ ౧-అద్రేః = పర్వతముయొక్క, మనశ్శిలా = హరితాళము, ఆది = మొదలయిన శిలా వికారములకన్నిటికిని సామాన్య నామము. A mineral or fossil. [Red chalk.

గైరికమ్ ॥ న ॥ ౧ - వాని విశేష నామము.

నికుఞ్జః-కుఞ్జః॥ పు॥ ౨-లతాదిపిహితోదరే= తీఁగెలు మొదలయిన వాని చేతఁ గప్పంబడి గృహము వలెనున్న పొదల పేళ్లు. A bower; a place overgrown with creepers, &c.

పర్వతములతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

అటవీ॥స్త్రీ॥-అరణ్యమ్-విపినమ్-గహనమ్-కాననమ్-వనమ్॥ న॥ ౬-అడవి పేళ్లు. కానన వన శబ్దములు తోఁటకును పేళ్లని కొందఱందురు. A forest.

మహారణ్యమ్॥న॥-అరణ్యానీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - దొడ్డయడవి పేళ్లు. A large forest.

గృహారామః-నిష్కుటః॥పు॥ ౨-ఇంటిచేరువనున్న తోఁట పేళ్లు. A grove near a house.

ఆరామః॥పు॥-ఉపవనమ్॥న॥ ౨-కృత్రిమమ్= మనుష్యులు పెట్టిన, తద్వనమ్ = ఆవనము పేళ్లు. A garden.

వృక్షవాటికా॥ స్త్రీ॥ ౧ - అమాత్యగణికాగేహోపవనే=ప్రధానులయొక్కయు వేశ్యలయొక్కయు ఇండ్లలోపలి తోఁట పేరు.

ఆక్రీడః॥పు॥-ఉద్యానమ్॥న॥ ౨-సాధారణమ్= సకలజనులకు సాధారణమయిన, రాజ్ఞః = రాజు

రణం వనమ్)।	యొక్క,వనమ్=ఉపవనము పేళ్లు. A public park.
(స్యాదేతదేవ) ప్రమదావన (మన్తఃపురోచితమ్) ॥ ౪౯॥	ప్రమదావనం [పా] ప్రమదవనమ్ ॥ న ॥ ౧-అన్తఃపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు మాత్రముచితమైన, ఏతదేవ = ఈ రాజుతోఁట పేరు. A royal pleasure garden.
వీథ్యాలి రావలిః పఙ్క్తి శ్శ్రేణీ	వీథిః-ఆలిః-ఆవలిః-పఙ్క్తిః-శ్రేణీ ॥ స్త్రీ ॥ ౫-పఙ్క్తిమాత్రము పేళ్లు. A row or range.
రేఖా స్తు రాజయః।	రేఖా (పా) లేఖా-రాజిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨-ఎడతెగక దట్టమైన పఙ్క్తి పేళ్లు. A continuous line.
వన్యా(వనసమూహే	వన్యా ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - వనసమూహము పేరు. A multitude of groves.
స్యా)దఙ్కురోఽభినవోద్భిది॥ ౫౦॥	అఙ్కురః[ప] అఙ్గూరః-అభినవోద్భిత్ ॥ద్,పు॥ ౨-క్రొత్త మొలక పేళ్లు. A germin or sprout.
వృక్షో మహీరుహ శ్శాఖీ విటపీ పాదప స్తరుః। అనోకహః కుట స్సాలః పలాశీ ద్రుద్రుమాగమాః॥ ౫౧॥	వృక్షః-మహీరుహః-శాఖీ॥ న్॥ - విటపీ॥న్॥-పాదపః-తరుః - అనోకహః-కుటః-సాలః-పలాశీ॥న్॥-ద్రుః-ద్రుమః-అగమః॥ పు॥ ౧౩-వృక్షముల పేళ్లు. A tree.
వానస్పత్యః (ఫలైః పుష్పాత్)	వానస్పత్యః॥ పు॥ ౧-పుష్పాత్ =పుష్పమువలనంబుట్టిన, ఫలైః=ఫలములతోఁగూడిన మామిడి మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree fructifying from blossoms: as the mango &c.
(తైరపుష్పా) ద్వనస్పతిః।	వనస్పతిః॥ పు॥ ౧-అపుష్పాత్ =పుష్పములులేక కలిగిన ఫలములతోఁగూడిన పనస మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree fructifying without apparent blossoms: as the bread-fruit &c.
ఓషధ్యః (ఫలపాకాన్తాః)	ఓషధ్యః ॥ స్త్రీ ॥ ౧ - ఫలపాకాన్తాః = పండుచునే నశించు అరఁటి వరిమొదలైన వానిపేరు. An annual plant.
(స్యా) దవన్ధ్యః ఫలేగ్రహిః॥ ౫౨॥	అవన్ధ్యః-ఫలేగ్రహిః॥ ౨-గొడ్డుపోక ఫలించు మ్రాఁకు పేళ్లు. Fruitful.

వన్ధ్యో ఽఫలో ఽవకేశీ చ

వన్ధ్యః-అఫలః-అవకేశీ॥ న్ ॥ ౩-గొడ్డుమ్రాని పేళ్లు. Barren; fruitless.

ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ।

ఫలవాన్॥త్॥-ఫలినః-ఫలీ॥ న్॥ ౩-తత్కాలమునం బండియున్న మ్రాని పేళ్లు. Bearing fruit.

ప్రఫుల్లోత్ఫుల్ల సంఫుల్ల వ్యాకోశ వికచ స్ఫుటాః ॥ ౫౩ ॥ ఫుల్ల (శ్చైతే) వికసితే

ప్రఫుల్లః - ఉత్ఫుల్లః - సంఫుల్లః - వ్యాకోశః-[పా] వ్యాకోషః-వికచః-స్ఫుటః-ఫుల్లః-వికసితః॥ ౮-వికసించిన దాని పేళ్లు. Blown, as a flower.

స్స్యురవన్ధ్యాదయ స్త్రిషు ।

అవంధ్య శబ్దము మొదలు వికసితశబ్దము వఱకు నన్ని శబ్దములును త్రిలింగములు.

స్థాణుర స్త్రీ ధ్రువ శ్శఙ్కు

స్థాణుః॥ ప్న॥-ధ్రువః-శఙ్కుః॥ పు॥ ౩-మోటు పేళ్లు. The trunk of a lopped tree.

(ర్హ్రస్వశాఖాశిఫః) క్షుపః॥ ౫౪॥

క్షుపః॥ పు॥ ౧-కుఱుచకొమ్మలును ఊడలును గలిగియున్న గుజ్జుమ్రానికి పేరు. A small tree with short branches.

(అప్రకాణ్డే) స్తమ్బ గుల్మౌ

స్తమ్బః-గుల్మః॥పు॥౨-ప్రకాండము లేక ఆకులు తఱుచుగాఁ గల దాని పేళ్లు. ప్రకాండమన వేళ్లకును కొమ్మలకును నడుమనుండు భాగము. A shrub.

వల్లీ తు వ్రతతి ర్లతా।

వల్లీ[వ]వల్లిః-వ్రతతిః-లతా॥స్త్రీ॥ ౩-తీఁగె పేళ్లు. A creeper.

(లతా ప్రతానినీ) వీరు ద్గుల్మి న్యులప ఇత్యపి ॥ ౫౫॥

వీరుత్॥ధ్॥-గుల్మినీ॥స్త్రీ॥-ఉలపః॥పు॥ ౩-తీఁగెల గుంపుగల పొదపేళ్లు. ఆకుల సమూహము గల తీఁగె పేళ్లని కొందఱు. A spreading creeper.

(నగాద్యారోహ) ఉచ్ఛ్రాయ ఉత్సేధ శ్చోచ్ఛ్రయశ్చ (సః) ।

ఉచ్ఛ్రాయః-ఉత్సేధః-ఉచ్ఛ్రయః ॥ పు ॥ ౩-నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్లు. The height of a tree, hill, &c.

(అస్త్రీ)ప్రకాణ్డ స్స్కన్ధ (స్స్యాన్మూలా చ్ఛాఖావధే స్తరోః) ॥౫౬॥

ప్రకాణ్డః॥ప్న॥-స్కన్ధః॥పు॥ ౨-మూలాత్ = వేరు మొదలు, శాఖావధేః=కొమ్మలవఱకుఁ గల, తరోః = చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము పేళ్లు. The trunk.

(సమే) శాఖాలతే

శాఖా-లతా॥స్త్రీ॥౨-కొమ్మల పేళ్లు. A branch.

స్కన్ధశాఖా శాలే	స్కన్ధశాఖా-శాలా॥ సీ॥ ౨-మ్రాను మొదటికొమ్మలపేళ్లు. A principal branch.
శిఫా జటే।	శిఫా-జటా॥సీ॥౨-చెట్టు మొదటియూడలపేళ్లు. A fibrous root.
(శాఖా శిఫా)ఽవరోహ (స్స్యాన్మూలా చ్చాగ్రంగతా లతా)॥ ౫౨॥	అవరోహః॥ పు॥ ౧-శాఖాశిఫా=చెట్టుకొమ్మలయందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టు మొదటనుండి, అగ్రమ్=కొనపఱకు, గతా=పోయిన, లతా=తీఁగెకును పేరు. A scandent fibre.
శిరో ఽగ్రం శిఖరం (వా నా)	శిరః॥స॥-అగ్రమ్॥న॥-శిఖరమ్॥ ష్న॥ ౩-చెట్టు కొనపేళ్లు. The top or crown of a tree.
మూలం బుధ్నో ఽఙ్ఘ్రినామకః।	మూలమ్॥న॥-బుధ్నః [పా] బ్రధ్నః - అఙ్ఘ్రినామకః॥ పు॥ ౩-చెట్టు మొదటిపేళ్లు. The root.
సారో మజ్జా (నమా)	సారః-మజ్జా॥న్,పు॥ [స] మజ్జా॥సీ॥ ౨-చెట్టు లోనుండు చేవపేళ్లు. The pith.
త్వక్ (స్త్రీ) వల్కం వల్కల (మస్త్రియామ్)॥	త్వక్॥ చ్, సీ॥-వల్కమ్-వల్కలమ్॥ ష్న॥ ౩-నాఁగపేళ్లు. The bark.
కాష్ఠం దా	కాష్ఠమ్-దారు॥న॥ ౨-కొయ్యపేళ్లు. Wood.
ర్విన్ధనం త్వేధ ఇధ్మమేధస్సమిత్ (స్త్రియామ్)।	ఇన్ధనమ్ - ఏధః॥ స్, న॥ - ఇధ్మమ్॥న॥-ఏధః॥ పు॥-సమిత్॥ధ్,సీ॥౫-సమిధలపేళ్లు. Fuel.
నిష్కుహః కోటరం (వా నా)	నిష్కుహః॥పు॥-కోటరమ్॥ ష్న॥-౨-మ్రానితొఱ్ఱపేళ్లు. The hollow of a tree.
వల్లరీ మఞ్జరీ (స్త్రియౌ)॥ ౫౩॥	వల్లరీ-మఞ్జరీ॥సీ॥ ౨-పుష్పలగుచ్ఛికేఁగాని పూచినకొమ్మకుఁగాని పేళ్లు. ఇవి ఇకారాంతములును. A flower-stalk; a compound pedicel.
పత్త్రం పలాశం ఛదనం దలం పర్ణం ఛదః (పుమాన్)। పల్లవో (ఽస్త్రీ) కిసలయం	పత్త్రమ్-పలాశమ్-ఛదనమ్-దలమ్-పర్ణమ్॥న॥-ఛదః॥పు॥ ౬-ఆకులపేళ్లు. A leaf; foliage. పల్లవః॥ష్న॥-కిసలయమ్॥ న॥ ౨-చిగురుపేళ్లు. ఆకులతోఁగూడిన గంటుపేళ్లని కొందఱందురు. A sprout or shoot. A twig full of young leaves.
విస్తారో విటపో (ఽస్త్రి	విస్తారః॥ పు॥ - విటపః ॥ష్న॥ ౨ - కొమ్మలు

యామ్)॥ ౬౦॥	చిగుళ్లు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్లు. The branch & its shoot.
(వృక్షాదీనాం ఫలం) సస్యం	సస్యమ్[పా]శస్యమ్॥న॥౧-వృక్షములు మొదలయిన వానిఫలముపేరు. Fruit; crops; harvest.
వృన్తం ప్రసవబన్ధనమ్।	వృన్తమ్-ప్రసవబన్ధనమ్॥న॥౨-తొడిమపేళ్లు. The foot stalk of a leaf or fruit: the peduncle.
(ఆమే ఫలే) శలాటు	శలాటుః॥౧-పండనికాయపేరు. Unripe fruit.
(స్స్యాచ్ఛుష్కే)వాన(ముభే త్రిషు)॥ ౬౧॥	వానమ్॥ ౧-ఎండుకాయపేరు. ఈశబ్దములు॥ త్రి॥ Dried fruit.
క్షారకో జాలకం (క్లీబే)	క్షారకః॥ పు॥ - జాలకమ్॥ న॥ ౨-కొందఱు పసరు మొగ్గలకును, కొందఱు పసరు కాయలకును, కొందఱు మొగ్గల గుమికిని పేళ్లని చెప్పిరి. A bud or germ.
కలికాకోరకో(ఽస్త్రియామ్)।	కలికా॥స్త్రీ॥-కోరకః॥పు॥ ౨-ఇంచుకంతవృద్ధి నొందిన మొగ్గలపేళ్లు. An unblown flower.
(స్యా) ద్గుచ్ఛకస్తు స్తబకః	గుచ్ఛకః-స్తబకః॥పు॥ ౨-గన్నేరు మొదలైన వానియందు నొకకొమ్మయందుఁ గానంబడున నేక పుష్పములగుత్తిపేళ్లు. A cluster of blossoms.
కుట్మలో ముకులో(ఽస్త్రియామ్)॥ ౬౨॥	కుట్మలః॥పు॥-ముకులః॥పు॥ ౨-అపుడువికసింపఁగల మొగ్గలపేళ్లు. An opening bud.
(స్త్రియః) సుమనసః పుష్పంప్రసూనం కుసుమం సుమమ్।	సుమనసః॥స్త్రీ, బ॥-పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-కుసుమమ్-సుమమ్। న॥ ౫-పువ్వులపేళ్లు. సుమనశ్శబ్దము ఏకవచనమునుగలదు. A flower.
మకరన్దః పుష్పరసః	మకరన్దః-పుష్పరసః॥పు॥ ౨-పూఁదేనెపేళ్లు. The honey of flowers.
పరాగస్సుమనోరజః॥ ౬౩॥	పరాగః॥పు॥-సుమనోరజః॥ స్,న॥ ౨-పుప్పొడిపేళ్లు. The pollen of a flower; farina.
(ద్విహీనం ప్రసవే సర్వం)	సర్వమ్=సకలవృక్షములశబ్దరూపకము, ప్రసవే = పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, ద్విహీనమ్=స్త్రీలింగపుల్లింగములులేనిది. నపుంసకమేయనుట.

(హరీతక్యాదయః స్త్రియామ్)।

హరీతక్యాదయః=హరీతకీ కోశాతకీ మొదలైనవి, ప్రసవే = పుష్పఫల వాచకమైనపుడు, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.

ఆశ్వత్థ వైణవ ప్లాక్ష నైయగ్రోధైఙ్గుదం (ఫలే)॥ ౬౮॥ బార్హతంచ

ఆశ్వత్థమ్ - వైణవమ్ - ప్లాక్షమ్ - నైయగ్రోధమ్-ఐఙ్గుదమ్-బార్హతమ్॥న॥ ౬-వరుసగా అశ్వత్థాది వృక్షముల ఫలముపేళ్లు.

(ఫలేజమ్బ్వా)జమ్బ్వాః (స్త్రీ)జమ్బుజామ్బవమ్।

జమ్బ్వాః॥స్త్రీ॥-జమ్బు-జామ్బవమ్॥౩-జమ్బ్వాః ఫలే=నేరేడిపండుపేళ్లు. The rose apple fruit.

(పుష్పే జాతీ ప్రభృతయ స్స్వలిఙ్గాః)

జాతీప్రభృతయః = జాతీ మల్లికా శేఫాలికా మొదలైన శబ్దములు, పుష్పే = పుష్పవాచకములైనపుడును, స్వలిఙ్గాః = తమ లింగములుగలవి, స్త్రీలింగములే యనుట.

(వ్రీహయః ఫలే) ॥ ౬౯॥

వ్రీహయః=వ్రీహిమాషాదిశబ్దములు, ఫలే=ఫలవాచకమయినపుడును, స్వలిఙ్గాః=తమ లింగములుగలవి. పుల్లింగములే యనుట.

(విదార్యాద్యా స్తు మూలేఽపి)

విదార్యాద్యాః=విదారీ గమ్భారీ మొదలైన శబ్దములు, మూలేఽపి=మూలవాచకములైనపుడును, స్వలిఙ్గాః=తమలింగములుగలవి. స్త్రీలింగములేయనుట.

(పుష్పే క్లీబేఽపి పాటలా)।

పాటలా=పాటలాశబ్దము, పుష్పే=పుష్పవాచకమయినపుడు, క్లీబేఽపి = నపుంసకలింగమునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమునందును.

బోధిద్రుమశ్చలదలః పిప్పలః కుఞ్జరాశనః॥ అశ్వత్థే

బోధిద్రుమః-చలదలః-పిప్పలః-కుఞ్జరాశనః-అశ్వత్థః॥పు॥౫-రావిచెట్టుపేళ్లు. The holy fig-tree Ficus religiosa.

ఽథ కపిత్థే (స్యు)ర్దధిత్థ(గ్రాహి)మన్మథాః। (తస్మిన్) దధిఫలః పుష్పఫల దన్తశఠావపి॥

కపిత్థః-దధిత్థః-గ్రాహీ ॥ న ॥ - మన్మథః-దధిఫలః-పుష్పఫలః-దన్తశఠః॥ పు॥ ౭-వెలగచెట్టుపేళ్లు. The wood-apple tree. Feronia elephantum.

ఉదుమ్బరే జన్తుఫలో

ఉదుమ్బరః - జన్తుఫలః-యజ్ఞాఙ్గః-హేమదు

యజ్ఞాఙ్గో హేమదుగ్ధకః।
కోవిదారే చమరికః కు
ద్దాలో యుగపత్రకః॥
సప్తపర్ణో విశాలత్వ
క్ఛారదో విషమచ్ఛదః॥
ఆరగ్వధే రాజవృక్ష
శమ్యాకచతురఙ్గులాః॥
ఆరేవత వ్యాధిఘాత
కృతమాల సువర్ణకాః।
(స్యు)ర్జమ్బీరే దన్తశఠజ
మ్భజమ్బీరజమ్భలాః॥
వరుణే వరణ స్సేతు
స్తిక్తశాకః కుమారకః।
పున్నాగే పురుష స్తు
ఙ్గః కేసరో దేవవల్లభః॥
పారిభద్రే నిమ్బతరు
ర్మన్దారః పారిజాతకః।
తినిశే స్యన్దనో నేమీ
రథద్రు రతిముక్తకః॥
వఞ్జుల శ్చిత్రకృచ్చా
(థద్వౌ) పీతన కపీత
నౌ। ఆమ్రాతకే
మధూకే తు గుడపు
ష్పమధుద్రుమౌ॥ ౨౩॥
వానప్రస్థ మధుష్ఠీలౌ
జలజేఽత్ర మధూలకః।
పీలౌ గుడఫల స్స్రంసీ

ధకః॥పు॥౪-అత్తిచెట్టు పేళ్లు. Glomerous fig-tree.

కోవిదారః - చమరికః-కుద్దాలః-యుగపత్రకః॥పు॥౪-ఎఱ్ఱకాంచనపు చెట్టుపేళ్లు. Mountain ebony. Bauhinia variegata.

సప్తపర్ణః॥పు॥-విశాలత్వక్॥చ్, సీ॥-శారదః॥పు॥ [పా]శారదీ॥సీ॥-విషమచ్ఛదః॥పు॥ ౪-ఏడాకులరఁటిపేళ్లు. Echites scholaris.

ఆరగ్వధః [ప] ఆరుగ్వధః - రాజవృక్షః-శమ్యాకః[పా]శమ్పాకః-సమ్పాకః-చతురఙ్గులః-ఆరేవతః-వ్యాధిఘాతః-కృతమాలః - సువర్ణకః॥పు॥ ౮-రేలచెట్టుపేళ్లు. Cassia fistula.

జమ్బీరః-దన్తశఠః-జమ్భః- జమ్బీరః-జమ్భలః॥పు॥౫-నిమ్మచెట్టుపేళ్లు. Lemon tree.

వరుణః-వరణః - సేతుః-తిక్తశాకః-కుమారకః॥పు॥౫-ఉలిమిరి చెట్టుపేళ్లు. Crataeva Tapia.

పున్నాగః-పురుషః-తుఙ్గః - కేసరః - దేవవల్లభః॥పు॥౫-సురపొన్న పేళ్లు. Rottlera tinctoria.

పారిభద్రః-నిమ్బతరుః-మన్దారః-పారిజాతకః॥పు॥౪-పారిజాతము పేళ్లు. Coral tree.

తినిశః-స్యన్దనః-నేమిః-రథద్రుః - అతిముక్తకః-వఞ్జులః-చిత్రకృత్॥ పు॥ ౭ - నెమ్మిచెట్టుపేళ్లు. Dalbergia Oujeinensis.

పీతనః-కపీతనః-ఆమ్రాతకః॥పు॥౩-అంబాళపు చెట్టుపేళ్లు. Spondias Mangifera.

మధూకః-గుడపుష్పః-మధుద్రుమః - వానప్రస్థః-మధుష్ఠీలః ॥ పు ॥ ౫ - ఇప్పమాని పేళ్లు. Bassia latifolia. [పేసు.

మధూలకః॥పు॥ ౧-నీటఁబుట్టిన యిప్పమాని

పీలుః-గుడఫలః-స్రంసీ॥న్,పు॥ ౩-గోఁగు పేళ్లు. Cannabis sativa, or Careya arborea.

తస్మింస్తు గిరిసంభవే॥ అక్షోటకన్దరాలౌ ద్వౌ

అక్షోటః-కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః ॥ పు ॥ ౨-గిరిసంభవేతస్మిన్=కొండగోఁగుపేళ్లు. Juglans regia.

అఙ్కోలే తు నికోచకః।

అఙ్కోలః-నికోచకః॥ పు॥ ౨-ఊడుగుచెట్టుపేళ్లు. Alangium.

పలాశే కింశుకః పర్ణో వాతపోథో౽

పలాశః-కింశుకః-పర్ణః-వాతపోథః ॥ పు॥ ౪-మోదుగుచెట్టుపేళ్లు. Butea frondosa.

థ వేతసే॥ ౭౫॥ రథాభ్రపుష్ప విదుల శీతవానీరవఞ్జులాః।

వేతసః-రథః-అభ్రపుష్పః-విదులః (పా) విదురః-శీతః-వానీరః-వఞ్జులః ॥ పు ॥ ౭-ప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్లు. The rattan plant.

(ద్వౌ) పరివ్యాధవిదులౌ నాదేయీ చామ్బువేతసే॥ ౭౬॥

పరివ్యాధః-విదులః-నాదేయీ॥ స్త్రీ॥ - అమ్బువేతసః॥పు॥౩-నీరుప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్లు.

శోభాఞ్జనే శిగ్రుతీక్ష్ణగన్ధకాక్షీవమోచకాః। (రక్తోఽసౌ)

శోభాఞ్జనః - శిగ్రుః - తీక్ష్ణగన్ధకః - అక్షీవః - (ప)అక్షీబః-మోచకః॥ పు॥ ౫-మునగచెట్టుపేళ్లు. Hyperanthera Morunga.

మధుశిగ్రుస్స్యా ద్దరిష్టః ఫేనిల స్సమౌ॥

మధుశిగ్రుః॥పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపుష్పములుగల మునగపేరు.

అరిష్టః-ఫేనిలః॥ పు॥ ౨-కుంకుడుచెట్టు పేళ్లు. Soapnut tree.

బిల్వే శాణ్డిల్య శైలూషౌ మాలూర శ్రీఫలా వపి।

బిల్వః - శాణ్డిల్యః - శైలూషః - మాలూరః - శ్రీఫలః ॥ పు ॥ ౫ - మారేడుచెట్టు పేళ్లు. Ægle Marmelos.

ప్లక్షో జటీ పర్కటీ (స్యాత్)

ప్లక్షః-జటీ॥న్॥-పర్కటీ॥ న్, పు॥ (ప) జటీ-పర్కటీ॥ స్త్రీ॥ ౩- జువ్విచెట్టుపేళ్లు. Ficus venosa.

న్యగ్రోధో బహుపాద్వటః॥ ౭౭॥

న్యగ్రోధః - బహుపాత్ ॥ద్॥-వటః॥ పు॥ ౩-మఱ్ఱిచెట్టుపేళ్లు. Banyan, or the Indian fig tree.

గాలవ శ్శాబరో లోధ్రస్తిరీట స్తిల్వ మార్జనౌ।

గాలవః-శాబరః (పా) సాబరః-లోధ్రః-తిరీటః-తిల్వః-మార్జనః॥ పు॥ ౬-లొద్దుగుచెట్టుపేళ్లు. Symplocos racemosa.

ఆమ్ర శ్చూతో రసాలో (సౌ) సహకారో

ఆమ్రః-చూతః-రసాలః॥ పు॥ ౩ - మామిడిచెట్టుపేళ్లు. Mango tree. సహకారః॥ పు॥ ౧-అతి

(ఉతిసౌరభః)॥ ౭౯॥

సౌరభః అసౌ=మిక్కిలి పరిమళముగల మామిడి పేరు. A very fragrant sort of mango.

కుమ్భోలూఖలకే(క్లీబే) కౌశికో గుగ్గులుః పురః।

కుమ్భమ్ - ఉలూఖలకమ్ ॥ న ॥ - కౌశికః - గుగ్గులుః-పురః ॥ పు ॥ ౫ - గుగ్గిలపుచెట్టుపేళ్లు. The baubul tree. Bdellium. కుమ్భోలూఖలకమ్-అని యేకనామముగాఁగొందఱందురు.

శేలుః శ్లేష్మాతకశ్శీత ఉద్దాలో బహువారకః॥

శేలుః-శ్లేష్మాతకః - శీతః-ఉద్దాలః- బహువారకః॥ పు॥ ౫-విరిగిచెట్టుపేళ్లు. Cordia myxa.

రాజాదనం ప్రియాలశ్చ సన్నకద్రుర్ధనుః పటః।

రాజాదనమ్॥ న॥-ప్రియాలః (పా) పియాలః. సన్నకద్రుః-ధనుఃపటః (పా) ధనుపటః॥ పు॥ ౪-మోరటిచెట్టుపేళ్లు. Chironjia Sapida.

గమ్భారీ సర్వతోభద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణికా॥ ౮౧॥ శ్రీపర్ణీ భద్రపర్ణీ చ కాశ్మర్యశ్చా

గమ్భారీ - సర్వతోభద్రా - కాశ్మరీ-మధుపర్ణికా-శ్రీపర్ణీ-భద్రపర్ణీ ॥ స్త్రీ॥-కాశ్మర్యః॥ పు॥ ౭-గుమ్ముడుచెట్టుపేళ్లు. Gmelina arborea.

ప్యథ (ద్వయోః)। కర్కన్ధూర్బదరీ కోలీ ఘోణ్టా

కర్కన్ధూః॥ పు॥-బదరీ-కోలీ-ఘోణ్టా॥ స్త్రీ॥ ౪-రేఁగుచెట్టుపేళ్లు. మొదటి 3 ను గంగరేఁగునకును ఘోణ్టాశబ్దము రేఁగుపండునకును పేళ్లందురు.

కువలఫేనిలే॥ ౮౨॥ సౌవీరం బదరం కోల

కువలమ్-ఫేనిలమ్-సౌవీరమ్ - బదరమ్-కోలమ్॥ న॥ ౫-రేఁగుపండుపేళ్లు. Zizyphus jujuba.

(మథ స్యా) త్స్వాదుకణ్టకః। వికఙ్కతస్స్రువావృక్షో గ్రన్థిలో వ్యాఘ్రపాదపి॥ ౮౩॥

స్వాదుకణ్టకః - వికఙ్కతః-స్రువావృక్షః - గ్రన్థిలః-వ్యాఘ్రపాత్ ॥ ద్వి,పు॥ ౫-పుల్లవెలఁగ పేళ్లు. Flacourtia Sapida.

[పేళ్లు. Orange.

ఐరావతో నాగరఙ్గో నాదేయీ భూమిజమ్బుకా।

ఐరావతః-నాగరఙ్గః॥ పు॥ ౨-నారదపుచెట్టు

నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥ స్త్రీ॥ ౨-కాకినేరేడుపేళ్లు. ఈ ౪-ను నారదముపేళ్లందురు.

తిన్దుకః స్ఫూర్జకః కాలస్కన్ధశ్చ శితిసారకే॥

తిన్దుకః-స్ఫూర్జకః-కాలస్కన్ధః - శితిసారకః॥ పు॥ ౪-తుమికిచెట్టుపేళ్లు. Diospyros glutionsa.

కాకేన్దుః కులకః కాకపీలుకః కాకతిన్దుకే।

కాకేన్దుః-కులకః-కాకపీలుకః-కాకతిన్దుకః॥ పు॥ ౪-నల్లతుమికిపేళ్లు. Diospyros tomentosa.

గోలీఢో ఝాటలో ఘణ్టా పాటలిర్మోక్షముష్కకౌ॥ ౬౫॥

గోలీఢః(పా) గోలీహః-ఝాటలః॥పు॥-ఘణ్టా-పాటలిః (పా) పాటలా॥సీ॥-మోక్షః-ముష్కకః (పా) ముష్కరః॥పు॥౬-మొక్కపుచెట్టుపేళ్లు.

తిలకః క్షురకః శ్రీమాన్

*తిలకః- క్షురకః- శ్రీమాన్॥ త్,పు॥ ౩- తిలకపుచెట్టు. [The tamarix tree.

(సమౌ)పిచులఝాబుకౌ।

పిచులః-ఝాబుకః॥పు॥ ౨-పక్కిచెట్టుపేళ్లు.

శ్రీపర్ణికాకుముదికాకుమ్భీకైడర్యకట్ఫలౌ॥

శ్రీపర్ణికా-కుముదికా-కుమ్భీ॥సీ॥-కైడర్యః-కట్ఫలః॥పు॥౫-టేంకుచెట్టుపేళ్లు. Teak.

క్రముకః పట్టికాఖ్యః(స్యాత్) పట్టీ లాక్షాప్రసాదనః।

క్రముకః-పట్టికాఖ్యః-పట్టీ॥ న్॥- లాక్షాప్రసాదనః॥ పు॥౪-ఎఱ్ఱలొద్దుగుపేళ్లు.

తూదస్తు యూపఃక్రముకో బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మదారు చ॥ తూలంచ

తూదః - యూపః (పా) పూగః - క్రముకః- బ్రహ్మణ్యః॥పు॥-బ్రహ్మదారు - తూలమ్॥ న॥ ౬- గంగరావిపేళ్లు. Hibiscus populneus.

నీపప్రియకకదమ్బాస్తు హలిప్రియే।

నీపః-ప్రియకః - కదమ్బః - హలిప్రియః॥పు॥ ౪-కడపచెట్టుపేళ్లు. Nauclea orientalis.

వీరవృక్షోఽరుష్కరోఽగ్నిముఖీభల్లాతకీత్రిషు॥

వీరవృక్షః-అరుష్కరః॥పు॥- అగ్నిముఖీ॥సీ॥-భల్లాతకీ॥త్రి॥ ౪-జీడిచెట్టుపేళ్లు. marking nut.

గర్దభాణ్డే కన్దరాలకపీతనసుపార్శ్వకాః।ప్లక్షశ్చ

గర్దభాణ్డః-కన్దరాలః-కపీతనః- సుపార్శ్వకః- ప్లక్షః॥పు॥ ౫-కలుజువ్విపేళ్లు. Ficus tuberculata.

తిన్త్రిడీ చిఞ్చాఽమ్లికాఽథో

తిన్త్రిడీ (పా) తిన్త్రిణీ - చిఞ్చా-అమ్లికా॥సీ॥ ౩-చింతచెట్టుపేళ్లు. Tamarind tree.

పీతసారకే॥ ౬౬॥ సర్జకాఽసనబన్ధూకపుష్పప్రియకజీవకాః।

పీతసారకః-సర్జకః-అసనః(పా)ఆసనః- బన్ధూకపుష్పః - ప్రియకః - జీవకః॥ పు॥ ౬-వేగిచెట్టుపేళ్లు. Terminalia Alata tomentosa.

సాలేతు సర్జకార్శ్యాశ్వకర్ణకాః సస్యసంవరః॥

సాలః- సర్జః-కార్శ్యః (పా) కార్శ్యః- అశ్వకర్ణకః - సస్యసంవరః॥ పు॥ ౫-మద్దిచెట్టుపేళ్లు.

	Pentaptera Arjuna.
నదీసర్జోవీరతరు రిన్ద్రద్రుః కకుభో౽ర్జునః।	నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రద్రుః - కకుభః- అర్జునః॥పు॥ ౫-ఏటిమద్ది చెట్టు పేళ్లు.
రాజాదన ఫలాధ్యక్షే క్షీరికాయా	రాజాదనమ్ - ఫలాధ్యక్షమ్॥న॥-క్షీరికా॥స్త్రీ॥ ౩-పాల చెట్టు పేళ్లు.
(మథద్వయోః)॥౯౧॥ ఇఙ్గుదీ తాపసతరు	ఇఙ్గుదీ॥స్త్రీ॥-తాపసతరుః॥ పు॥ ౨-గారచెట్టు పేళ్లు. పుల్లింగమునందు ఇఙ్గుదః. Bramble.
ర్భూర్జే చర్మి మృదుత్వచౌ।	భూర్జః-చర్మీ॥న్॥ - మృదుత్వక్॥ చ్,పు॥ ౩-భుజపత్త్రపు చెట్టు పేళ్లు. The birch tree.
పిచ్ఛిలా పూరణీమోచా చిరాయు శ్శాల్మలి (ర్ద్వయోః)॥ ౯౨॥	పిచ్ఛిలా- పూరణీ- మోచా॥స్త్రీ॥- చిరాయుః (పా) స్థిరాయుః॥ స్, న॥ - శాల్మలిః (పా) శల్మలిః॥స్త్రీ॥౫-బూరుగు చెట్టు పేళ్లు. Silk-cotton tree.
పిచ్ఛా తు శాల్మలీవేష్టే రోచనః కూటశాల్మలిః।	పిచ్ఛా॥స్త్రీ॥-శాల్మలివేష్టః॥ పు॥ ౨- బూరుగు బంక పేళ్లు. Its gum. [బూరుగు పేళ్లు. రోచనః॥ పు॥-కూటశాల్మలిః॥స్త్రీ॥ ౨-కొండ
చిరిబిల్వో నక్తమాలః కరజశ్చ కరఞ్జకే॥ ౯౩॥	చిరిబిల్వః - నక్తమాలః (పా) నక్తమారః- కరజః-కరఞ్జకః॥ పు॥ ౪-కానుగు పేళ్లు. Galedupa Arborea.
ప్రకీర్యః పూతికరజః పూతికః కలిమారకః।	ప్రకీర్యః (పా) ప్రకిరః-పూతికరజః-పూతికః- కలిమారకః (పా) కలికారకః॥ పు॥ ౪ - నెమిలి యడుగు చెట్టు పేళ్లు. Gray Bonduc.
(కరఞ్జభేదా)ష్షడ్గ్రన్థో మర్కట్యఙ్గారవల్లరీ॥ ౯౪॥	షడ్గ్రన్థః॥పు॥- మర్కటీ-అఙ్గారవల్లరీ॥ స్త్రీ॥ ఈ ౩ను వరుసగా ఆఱుగంట్లుగల కానుగునకును, తీగె కానుగునకును, నిప్పువన్నె గుత్తులుగల కానుగునకును, పేళ్లు.
రోహీ రోహితకః ప్లీహశత్రుర్దాడిమపుష్పకః।	రోహీ॥ న్॥-రోహితకః-ప్లీహశత్రుః - దాడిమపుష్పకః॥పు॥౪-ములుమోదుగు పేళ్లు.
గాయత్రీ బాలతనయః ఖదిరో దన్తధావనః॥ ౯౫॥	గాయత్రీ॥స్త్రీ॥(ప)గాయత్రీ॥న్॥-బాలతనయః- ఖదిరః- దన్తధావనః॥ పు॥ ౪- చండ్రచెట్టు పేళ్లు. Mimosa Catechu.

అరిమేదో విట్ఖదిరే

అరిమేదః-విట్ఖదిరః॥ పు॥-౨- దుర్గంధముగల చంద్ర పేళ్లు. A fetid mimosa.

కదరః (ఖదిరేసితే) । సోమవల్కో౽౭

కదరః-సోమవల్కః॥పు॥ -౨- తెలిచంద్రపేళ్లు. వెలితుమ్మపేళ్లని కొందఱందురు. [A white mimosa.

వ్యథ వ్యాఘ్రపుచ్ఛ గన్ధర్వహస్తకౌ॥ ౯౭॥ ఏరణ్డఉరుబూకశ్చరుచకశ్చిత్రకశ్చనః। చఞ్చుః పఞ్చాఙ్గులో మణ్డవర్ధమానవ్యడమ్బకాః ॥

వ్యాఘ్రపుచ్ఛః-గన్ధర్వహస్తకః-ఏరణ్డః-ఉరుబూకః-రుచకః (పా) రుబుకః-చిత్రకః- చఞ్చుః- పఞ్చాఙ్గులః-మణ్డః-వర్ధమానః- వ్యడమ్బకః॥ పు॥ ౧౧-ఆముదపుచెట్టు పేళ్లు. Palma christi. Ricinus communis.

(అల్పా శమీ) శమీర (స్స్యా)

శమీరః॥పు॥౧-అల్పాశమీ= పిన్నజమ్మిచెట్టు పేరు. [Mimosa albida.

చ్ఛమీసక్తుఫలాశివా। పిణ్డీతకో మరువకశ్శ్వసనః కరహాటకః॥౯౮॥ శల్యశ్చమదనే

శమీ-సక్తుఫలా-శివా॥స్త్రీ॥ ౩-జమ్మిచెట్టు పేళ్లు.

పిణ్డీతకః- మరువకః- శ్వసనః- కరహాటకః- శల్యః - మదనః ॥ పు ॥ ౬ - మంగచెట్టు పేళ్లు. Vangueria spinosa or Gardenia dumetorum.

శక్రపాదపః పారిభద్రకః। భద్రదారు ద్రుకిలిమం పీతదారు చ దారు చ॥ పూతికాష్ఠం చ (సప్తస్యుర్దేవదారుణ్యా)

శక్రపాదపః-పారిభద్రకః॥ పు ॥-భద్రదారు-ద్రుకిలిమమ్-పీతదారు (పా) పూతిదారు- దారు-పూతికాష్ఠమ్॥న॥౭-దేవదారువృక్షము పేళ్లు. దేవదారుశబ్దము॥ పు॥ Uvaria longifolia: commonly called *deodar.*

(థద్వయోః)। పాటలిః పాటలా౽మోఘా కాచస్థాలీ ఫలేరుహా॥౧౦౦॥ కృష్ణవృన్తా కుబేరాక్షీ

పాటలిః॥పు॥-పాటలా-అమోఘా (పా) మోఘా-కాచస్థాలీ (పా) కాలస్థాలీ-ఫలేరుహా- కృష్ణవృన్తా-కుబేరాక్షీ॥ స్త్రీ ॥ ౭ - కలిగొట్టుచెట్టు పేళ్లు. The trumpet flower. Bignonia suave-olens.

శ్యామాతు మహిలాహ్వయా। లతా గోవన్దనీ గున్ద్రా ప్రియఙ్గుః ఫలినీ ఫలీ॥ ౧౦౧ ॥ విష్వక్సే

శ్యామా-మహిలాహ్వయా-లతా-గోవన్దనీ- గున్ద్రా- ప్రియఙ్గుః- ఫలినీ- ఫలీ - విష్వక్సేనా- గన్ధఫలీ-కారమ్భా॥ స్త్రీ॥-ప్రియకః॥ పు॥౧౦-౨-ప్రేంకణపుచెట్టు పేళ్లు. Nauclea cadamba. A fragrant

నా గన్ధఫలీ కారవమ్భా
ప్రియక శ్చసా ।
మణ్డూకపర్ణ పత్రోర్ణ
నట కట్వఙ్గ డుణ్డుకాః॥
శ్యోనాక శుకనా సర్క్ష
దీర్ఘవృన్తకుటన్నటాః ।
శోణక శ్చారలా
తిష్యఫలా త్వామలకీ
(త్రిషు)॥ ౧౦౩ ॥ అమృ
తా చ వయస్థా చ
(త్రిలిఙ్గస్తు) విభీతకః ।
అక్షస్తుషః కర్షఫలో భూ
తావాసః కలిద్రుమః॥
అభయా త్వవ్యథా ప
థ్యా వయస్థా పూతనా
ఽమృతా । హరీతకీ హై
మవతీ రేచకీ శ్రేయసీ
శివా॥ ౧౦౫॥
పీతద్రుస్సరలః పూతి
కాష్ఠం చా
థ ద్రుమోత్పలః। క
ర్ణికారః పరివ్యాధో
లకుచో లికుచో డ
హుః॥ ౧౦౬॥
పనసః కణ్టకిఫలో
Bread fruit.
నిచులో ఽమ్బుజ ఇజ్జ
లః ।
కాకోదుమ్బరికా ఫల్గు

seed so named.

మణ్డూకపర్ణః-పత్రోర్ణః- నటః- కట్వఙ్గః-డుణ్డుకః- శ్యోనాకః- శుకనాసః- ఋక్షః- దీర్ఘవృన్తః-కుటన్నటః - శోణకః (పా) శోనకః-అరలుః (పా) అరటుః॥పు॥౧౨-దుండిగపుచెట్టుపేళ్లు. పెద్దమానిపేళ్లని కొందఱందురు. Bignonia Indica.

తిష్యఫలా॥సీ॥-ఆమలకీ॥త్రి॥-అమృతా-వయస్థా॥సీ॥౪-ఉసిరికచెట్టుపేళ్లు. Emblic myrobalan. Terminalia belerica.

విభీతకః ॥ త్రి ॥ - అక్షః- తుషః-కర్షఫలః- భూతావాసః- కలిద్రుమః ॥ పు ॥ ౬ - తాండ్రచెట్టు. Beleric myrobalan.

అభయా-అవ్యథా- పథ్యా- వయస్థా (పా) కాయస్థా-పూతనా-అమృతా - హరీతకీ-హైమవతీ - రేచకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా ॥ సీ ॥ ౧౧ - కరకచెట్టుపేళ్లు. Yellow myrobalan. Terminalia citrina.

పీతద్రుః-సరలః॥పు॥-పూతికాష్ఠమ్॥ న ॥ ౩ - సరళపుచెట్టుపేళ్లు.

ద్రుమోత్పలః- కర్ణికారః- పరివ్యాధః॥ పు॥ ౩-కొండగోఁగుపేళ్లు. Pentapetes acerifolia.

లకుచః-లికుచః - డహుః॥ పు॥ ౩-కమ్మరేఁగుపేళ్లు. గజనిమ్మపేళ్లు. Artocarpus Lucucha.

పనసః(పా)పణసః-కణ్టకిఫలః॥పు॥ ౨-పనసచెట్టుపేళ్లు. The jaka tree. Artocarpus integrifolia.

నిచులః-అమ్బుజః-ఇజ్జలః (పా) హిజ్జలః॥ పు॥ ౩-కన్నేరుచెట్టుపేళ్లు. Eugenia acutangula.

కాకోదుమ్బరికా-ఫల్గుః-మలపూః (పా) మల

ర్మలపూ ర్జఘనేఫలా ॥
అరిష్టస్సర్వతోభద్ర
హిఙ్గునిర్యాస మాల
కాః । పిచుమన్దశ్చ ని
మ్బేఽథ పిచ్ఛిలాఽ
గురు శింశపా॥ ౧౦౮॥
కపిలా భస్మగర్భా సా
శిరీషస్తు కపీతనః । భ
ణ్డీలోఽప్యథ
చాంపేయశ్చమ్పకో
హేమపుష్పకః॥౧౦౯॥
(ఏతస్యకలికా) గన్ధఫ
లీ (స్యా)
దథ కేసరే। వకులో
వఞ్జులోఽశోకే
(సమౌ)కరక దాడిమౌ॥
చాంపేయః కేసరో నా
గకేసరః కాఞ్చనాహ్వ
యః । జయాజయన్తీత
ర్కారీ నాదేయీ వైజ
యన్తికా॥ శ్రీపర్ణమగ్ని
మన్థ (స్స్యా) త్కణికా
గణికారికా।జయోఽ
థ కుటజశ్శక్రో వత్సకో
గిరిమల్లికా॥౧౧౨॥
(ఏతస్యైవ) కలిఙ్గేన్ద్ర
యవభద్రయవం (ఫలే)।

యూః - జఘనేఫలా॥ స్త్రీ॥ ౪ - కుక్కమేడి పేళ్లు. Opposite leaved fig-tree.

అరిష్టః - సర్వతోభద్రః - హిఙ్గునిర్యాసః - మాలకః-పిచుమన్దః(పా)పిచుమర్దః - నిమ్బః॥పు॥౬- వేప చెట్టు పేళ్లు. Margosa tree. Melia Azadirachta.

పిచ్ఛిలా॥స్త్రీ॥-అగురు॥న॥-శింశపా (పా) శింశుపా॥ స్త్రీ॥ ౩ - ఇరుగుడు చెట్టు పేళ్లు. కపిలా-భస్మగర్భా॥స్త్రీ॥ ౨-కంపుగలయిరుగుడు పేళ్లు. ఇను ఇరుగుడు పేళ్లని కొందఱందురు. Dalbergis Sissoo.

శిరీషః-కపీతనః॥-భణ్డీలః (పా) భణ్డీరః॥పు॥ ౩- దిరిసెనపు చెట్టు పేళ్లు. Mimosa Sirisha.

చాంపేయః-చమ్పకః-హేమపుష్పకః॥పు॥౩- సంపెఁగ చెట్టు పేళ్లు. Michelia Champaca.

గన్ధఫలీ॥స్త్రీ॥౧-ఏతస్య= ఈసంపెఁగయొక్క, కలికా= మొగ్గ పేరు. [musops Elengi.

కేసరః-వకులః॥పు॥ ౨-పొగడ చెట్టు పేళ్లు. Mi-

వఞ్జులః-అశోకః॥పు॥ ౨-అశోకము పేళ్లు.

కరకః॥-దాడిమః॥పు॥ ౨-దానిమ్మ చెట్టు పేళ్లు. Pomegranate.

చాంపేయః - కేసరః-నాగకేసరః-కాఞ్చనాహ్వయః॥పు॥౪-నాగకేసరము పేళ్లు. Mesual ferrea.

జయా-జయన్తీ-తర్కారీ-నాదేయీ-వైజయన్తికా॥స్త్రీ॥౫-తక్కిలి చెట్టు. Æschynomene Sesban.

శ్రీపర్ణమ్॥న॥-అగ్నిమన్థః॥పు॥-కణికా-గణికారికా-జయః॥పు॥ ౫-నెల్లి చెట్టు. Premna spinosa, and longifolia.

కుటజః- శక్రః- వత్సకః॥పు॥- గిరిమల్లికా॥స్త్రీ॥ ౪-కొడిసె చెట్టు పేళ్లు. Nerium antidysentericum.

కలిఙ్గమ్॥న॥ (పు) కలిఙ్గా-కాలిఙ్గ॥స్త్రీ॥- ఇన్ద్రయవమ్-భద్రయవమ్॥న॥౩-ఏతస్యైవఫలే= ఈకొడిసె

చెట్టుయొక్క ఫలము పేళ్లు.

కృష్ణపాకఫ లావిగ్న సుషేణాః కరమర్దకే ॥ ౧౧౩॥

కృష్ణపాకఫలః-ఆవిగ్నః-సుషేణః-కరమర్దకః॥ పు॥౪-కలివెచెట్టుపేళ్లు. కృష్ణపాకఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః-పాకకృష్ణః- అనునివి మొదలగు నానారూపములునుగలవు. Carissa Caraudas.

కాలస్కన్ధ స్తమాల స్స్యా త్తాపిఞ్ఛోఽప్యథసిన్దుకః। సిన్దువారేన్ద్రసురసౌ నిర్గుణ్డీన్ద్రాణికే త్యపి॥ ౧౧౪॥

కాలస్కన్ధః-తమాలః-తాపిఞ్ఛః॥పు॥౩- సముద్రతీరమునందలినల్లనియాకులుగల చీఁకటిచెట్టుపేళ్లు.

సిన్దుకః-సిన్దువారః-ఇన్ద్రసురసః॥పు॥- నిర్గుణ్డీ-ఇన్ద్రాణికా ॥ స్త్రీ ॥ ౫ - వావిలిచెట్టుపేళ్లు. Vitex trifolia and Nigundo.

వేణీ గరాగరీ దేవతాలో జీమూత ఇత్యపి।

వేణీ-గరాగరీ(పా)ఖరాగరీ॥స్త్రీ॥- దేవతాలః(పా)దేవతాడః-జీమూతః॥పు॥ ౪- దేవతాళవృక్షము పేళ్లు.

శ్రీహస్తినీ తు భూరుణ్డీ

శ్రీహస్తినీ-భూరుణ్డీ॥స్త్రీ॥ ౨. గురుగుచెట్టుపేళ్లు.

తృణశూల్యం తు మల్లికా॥౧౧౫॥ భూపదీ శీతభీరుశ్చ

తృణశూల్యమ్(పా)తృణశూన్యమ్॥న॥(ప) తృణశూల్యా-తృణశూన్యా-మల్లికా- భూపదీ-శీతభీరుః॥స్త్రీ॥౪-మల్లెచెట్టుపేళ్లు. Jasmin.

(సైవా)ఽఽస్ఫోటా (వనోద్భవా।

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా॥స్త్రీ॥౧- వనోద్భవా= అడవియందుఁబుట్టిన, సైవ=ఆమల్లెపేరు.

శేఫాలికా తు సువహా (నిర్గుణ్డీ నీలికా చ సా)॥

శేఫాలికా-సువహా॥స్త్రీ॥౨-నీలికా సా నిర్గుణ్డీ= నల్లవావిలిచెట్టుపేళ్లు. Justicia Ganderusa.

(సితాఽసా) శ్వేతసురసా భూతవేశ్య

శ్వేతసురసా-భూతవేశీ॥స్త్రీ॥౨ - సితా అసా= తెల్లపువ్వులుగల వావిలిచెట్టుపేళ్లు.

థ మాగధీ। గణికా యూథికాఽమ్బష్ఠా

మాగధీ-గణికా-యూథికా - అమ్బష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ౪-అడవిమొల్లపేళ్లు. Jasminum Auriculatum.

(సాపీతా) హేమపుష్పికా॥ ౧౧౬॥

హేమపుష్పికా॥స్త్రీ॥౧ పచ్చపువ్వుల మొల్లపేరు.

అతిముక్తః పుణ్డ్రక (స్స్యా) ద్వాసన్తీ మాధవీ లతా।

అతిముక్తః-పుణ్డ్రకః॥పు॥-వాసన్తీ-మాధవీ-లతా॥స్త్రీ॥ ౫ - పువ్వులగురువెంద పేళ్లు. Gaertnera racemosa. [Jasminum Grandiflorum.

సుమనా మాలతీ జాతి

సుమనాః॥స్త్రీ॥-మాలతీ-జాతిః॥స్త్రీ॥౩-జాజిపేళ్లు.

స్నప్తలా నవమాలికా॥

సప్తలా-నవమాలికా॥ స్త్రీ॥ ౨-విరజాజిపేళ్లు. Double Jasmin.

మాఘ్యం కున్దం

మాఘ్యమ్-కున్దమ్ ॥ న ॥ ౨ - మొల్లపేళ్లు. Jasminum multiflorum.

రక్తకస్తు బన్ధూకో బన్ధుజీవకః।

రక్తకః-బన్ధూకః-బన్ధుజీవకః॥ పు॥ ౩-మంకెనపేళ్లు. Pentapetes phœnica.

సహా కుమారీ తరణి రమ్లాన స్తు మహాసహా॥ ౧౧౯॥

సహా-కుమారీ-తరణిః॥ స్త్రీ॥ ౩ - పస్నగోరంట పేళ్లు. Aloe.

అమ్లానః॥పు॥-మహాసహా॥ స్త్రీ॥ ౨-పెద్దగోరంట పేళ్లు. Globe amaranth.

(తత్ర శోణే) కురవక

కురవకః॥పు॥౧-ఎఱ్ఱపువ్వులగోరంట పేరు.

(తత్ర పీతే) కురణ్టకః॥

కురణ్టకః॥పు॥ ౧-పచ్చపువ్వుల గోరంటపేరు.

నీలీ ఝిణ్టీ (ద్వయోః) బాణా దాసీ చార్తగలశ్చసా॥ ౧౨౦॥

నీలీ-ఝిణ్టీ॥స్త్రీ॥-బాణా॥స్త్రీ॥-దాసీ॥ స్త్రీ॥ - ఆర్తగలః-పు॥౫-నల్లపువ్వులగోరంటపేళ్లు.

సైరేయకస్తు ఝిణ్టీ (స్యాత్)

సైరేయకః॥పు॥-ఝిణ్టీ॥స్త్రీ॥౨- ములుగోరంట పేళ్లు. Barleria cristata.

(తస్మిన్) కురవకోఽరుణే। (పీతా) కురణ్టకో ఝిణ్టీ తస్మిన్ (సహాచరీ) (ద్వయోః)॥

కురవకః॥పు॥౧-ఎఱ్ఱపువ్వులములుగోరంట పేరు.

కురణ్టకః॥పు॥-సహాచరీ॥స్త్రీ॥ ౨- తస్మిన్ పీతా ఝిణ్టీ=పచ్చపువ్వులములుగోరంటపేళ్లు.

ఓడ్రపుష్పం జపా

ఓడ్రపుష్పమ్ (సా) ఓడ్రపుష్పమ్॥న॥-జపా॥స్త్రీ॥ ౨-దాసనపుచెట్టుపేళ్లు. China rose.

వజ్రపుష్పం (పుష్పం తిలస్యయత్)।

వజ్రపుష్పమ్॥న॥౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్= నువ్వుపువ్వుల పేరు. The blossom of sesamum.

ప్రతిహాస శతప్రాస చణ్డాత హయమారకాః॥ ౧౨౧॥ కరవీరే

ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చణ్డాతః - హయమారకః-కరవీరః॥ పు॥ ౫-గన్నేరు పేళ్లు. కొందఱు మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నేరునకును తక్కినవి మూఁడు నెఱ్ఱగన్నేరునకును పేళ్లందురు. Oleandar.

కరీరేతు క్రకర గ్రన్థిలౌ (వుభౌ)।

కరీరః-క్రకరః-గ్రన్థిలః॥పు॥౩- వెణుతురుచెట్టు పేళ్లు.

ఉన్మత్తకితవ ధూర్త ధత్తూరః కనకాహ్వ

ఉన్మత్తః-కితవః-ధూర్తః-ధత్తూరః - కనకాహ్వయః-మాతులః-మదనః॥పు॥ ౭-ఉమ్మెత్తపేళ్లు.

యః॥మాతులో మదన	Thorn apple. (Datura fastuosa.)
(శ్చాస్యఫలే) మాతు	మాతులపుత్రకః॥పు॥ ౧ - అస్యఫలే=దీనిఫల
లపుత్రకః।	ముపేరు.
ఫలపూరో బీజపూరో	ఫలపూరః-బీజపూరః - రుచకః- మాతులుఙ్గ
రుచకో మాతులుఙ్గకే॥	కః॥పు॥౪-మాదీఫలపుచెట్టుపేళ్లు. Citron.
సమీరణో మరువకః	సమీరణః-మరువకః-ప్రస్థపుష్పః -ఫణిజ్జకః-
ప్రస్థపుష్పఃఫణిజ్జకః। జ	(పా)ఫణిజ్ఝకః - జమ్బీరః ॥పు॥ ౫-మరువముపేళ్లు.
మ్బీరోఽప్య	Sweet marjoram.
థపర్ణాసేకఠిఞ్జరకుఠేర	పర్ణాసః॥-కఠిఞ్జరః-కుఠేరకః॥పు॥౩ - నల్లగగ్గెర
కాః॥(సితే)ఽర్జకో(ఽత్ర	పేళ్లు. అర్జకః॥పు॥౧- తెల్లగగ్గెర పేళ్లు.
పాఠీ తు చిత్రకో వ	పాఠి॥న్॥-చిత్రకః-వహ్నిసంజ్ఞకః॥పు॥౩-చిత్ర
హ్నిసంజ్ఞకః ॥౧-౨౫౪॥	మూలము పేళ్లు. Ceylon Lead-wort.
అర్కాహ్వ వసు కా	అర్కాహ్వః-వసుకః- ఆస్ఫోటః (పా) ఆస్ఫో
స్ఫోట గణరూప వికీర	తః-గణరూపః-వికీరణః-మన్దారః - అర్కపర్ణః॥
ణాః॥మన్దార శ్చార్కపర్ణే	పు॥౭-జిల్లేడుచెట్టుపేళ్లు. Swallow wort.
(ఽత్ర శుక్లే)ఽలర్క	అలర్కః-ప్రతాపసః॥పు॥౨-అత్ర శుక్లే= తెల్ల
ప్రతాపసౌ।	జిల్లేడుపేళ్లు. The white swallow wort.
శివమల్లీ పాశుపత ఏ	శివమల్లీ॥స్త్రీ॥-పాశుపతః- ఏకాష్ఠీలః-బకః-(పా)
కాష్ఠీలో బకో వసుః ॥	బుకః-వసుః॥ పు॥ ౫-బకపుష్పముపేళ్లు.
వన్దా వృక్షాదనీవృక్ష	వన్దా-వృక్షాదనీ-వృక్షరుహా - జీవన్తికా॥ స్త్రీ॥
రుహా జీవన్తి (కేత్యపి)।	౪-బదనికపేళ్లు. A parasite plant.
వత్సాదనీ ఛిన్నరుహా	వత్సాదనీ-ఛిన్నరుహా-గుడూచీ- తన్త్రికా-అ
గుడూచీ తన్త్రికాఽమృ	మృతా-జీవన్తికా-సోమవల్లీ-విశల్యా-మధుపర్ణీ॥
తా॥ జీవన్తికాసోమవల్లీ	స్త్రీ॥౯-తిప్పతీఁగెపేళ్లు. Menispermum glabrum.
విశల్యా మధుపర్ణ్యపి।	
మూర్వా దేవీ మధుర	మూర్వా- దేవీ-మధురసా- మోరటా- తేజనీ-
సా మోరటా తేజనీస్ర	స్రవా (పా) స్రువా-మధూలికా-మధుశ్రేణీ (పా)
వా॥మధూలికా మధు	ధనుఃశ్రేణీ- గోకర్ణీ -పీలుపర్ణీ ॥ స్త్రీ॥౧౦- చాఁగచెట్టు
శ్రేణీగోకర్ణీపీలుపర్ణ్యపి।	పేళ్లు. Dracona nervosa.

పాఠాఽమ్బష్ఠా విద్ధకర్ణీ స్థాపనీ శ్రేయసీ రసా॥ ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతిక్తికా।

పాఠా-అమ్బష్ఠా-విద్ధకర్ణి - స్థాపనీ - శ్రేయసీ-రసా - ఏకాష్ఠీలా-పాపచేలీ-ప్రాచీనా-వనతిక్తికా॥ సీ॥౧౦-అగరుపాంటిపేళ్లు. Cissampelos hexandra.

కటుః కటుమ్భరాఽశోకా రోహిణీ కటురోహిణీ॥ మత్స్యపిత్తా కృష్ణభేదీ చక్రాఙ్గీ శకులాదనీ।

కటుః-కటుమ్భరా (పా) కటమ్భరా-అశోకా-రోహిణీ-కటురోహిణీ - మత్స్యపిత్తా - కృష్ణభేదీ-చక్రాఙ్గీ-శకులాదనీ॥ సీ॥ ౯-కటుకరోహిణిపేళ్లు. అశోకరోహిణీ యనియుంగలదు. Black hellebore.

ఆత్మగుప్తాఽజహాఽవ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృషాయణీ॥౧౩౨॥ ఋష్యప్రోక్తా శూకశిమ్బిః కపికచ్ఛూశ్చమర్కటీ।

ఆత్మగుప్తా-అజహా-అవ్యణ్డా-కణ్డూరా - ప్రావృషాయణీ - ఋష్యప్రోక్తా - శూకశిమ్బిః - కపికచ్ఛూః-మర్కటీ॥సీ॥౯-దురదగొండిచెట్టుపేళ్లు. Dolichos pruriens.

చిత్రోపచిత్రా న్యగ్రోధీ ద్రవన్తీ శమ్బరీ వృషా ॥ ౧౩౩ ॥ ప్రత్యక్శ్రేణీ సుతశ్రేణీ రణ్డా మూషికపర్ణ్యపి।

చిత్రా-ఉపచిత్రా-న్యగ్రోధీ-ద్రవన్తీ - శమ్బరీ (పా) సమ్బరీ-వృషా-ప్రత్యక్శ్రేణీ-సుతశ్రేణీ - రణ్డా-మూషికపర్ణీ॥ సీ॥ ౧౦- ఎలుకచెవిచెట్టుపేళ్లు. Anthericum tuberosum.

అపామార్గశ్శైఖరికో ధామార్గవమయూరకౌ॥ ప్రత్యక్పర్ణీ కీశపర్ణీ కిణిహీ ఖరమఞ్జరీ।

అపామార్గః-శైఖరికః-ధామార్గవః- మయూరకః॥పు॥-ప్రత్యక్పర్ణీ (పా) ప్రత్యక్పుష్పీ - కీశపర్ణీ (పా) కీశపర్ణీ-కిణిహీ-ఖరమఞ్జరీ॥ సీ॥ ౮-ఉత్తరేణిపేళ్లు. Achyranthes aspera.

హఞ్జికా బ్రాహ్మణీ పద్మా భార్గీ బ్రాహ్మణయష్టికా॥౧౩౫॥ అఙ్గారవల్లీ బాలేయశాక బర్బర వర్ధకాః।

హఞ్జికా(పా)భఞ్జికా-బ్రాహ్మణీ-పద్మా - భార్గీ-బ్రాహ్మణయష్టికా-అఙ్గారవల్లీ॥సీ॥-బాలేయశాకః-బర్బరః-వర్ధకః॥ పు॥ ౯-బారంగిపేళ్లు. చిరుతేకు పేళ్లని కొందఱందురు. Ovieda verticellata.

మఞ్జిష్ఠా వికసా జిఙ్గీ సమఙ్గా కాలమేషికా॥

మఞ్జిష్ఠా-వికసా-జిఙ్గీ-సమఙ్గా- కాలమేషికా-మణ్డూకపర్ణీ-భణ్డీరీ-భణ్డీ-యోజనవల్లీ ॥ సీ ॥ ౯-

మఞ్జూకపర్ణీ భణ్డీరీ భణ్డీ యోజనవల్ల్యపి।

మంజిష్ఠపేళ్లు. Madder.

యాసో యవాసో దుఃస్పర్శో ధన్వయాసః కునాశకః॥ ౧౩౮॥ రోదసీ కచ్ఛురానన్తా సముద్రాన్తా దురాలభా।

యాసః-యవాసః - దుఃస్పర్శః-ధన్వయాసః-కునాశకః॥పు॥ - రోదసీ-కచ్ఛురా-అనన్తా - సముద్రాన్తా-దురాలభా॥ సీ ॥ ౧౦ - తీఁటకసిందపేళ్లు. Prickly scopolia.

పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ చిత్రపర్ణ్యఙ్ఘ్రిపర్ణికా॥

పృశ్నిపర్ణీ - పృథక్పర్ణీ - చిత్రపర్ణీ - అఙ్ఘ్రిపర్ణికా॥సీ॥౪-కోలపొన్న పేళ్లు. Hœmonites cordifolia.

క్రోష్టువిన్నా సింహపుచ్ఛీ కలశీ ధావనీ గుహా।

క్రోష్టువిన్నా- సింహపుచ్ఛీ-కలశీ (షా) కలశిః-ధావనీ (పా) ధావనిః-గుహా॥ సీ॥ ౫. నక్కతోఁక సన్నపేళ్లు. నక్కతోఁకపొన్న పేళ్లనియు.

నిదిగ్ధికా స్పృశీ వ్యాఘ్రీ బృహతీ కణ్టకారికా॥ ౧౩౯॥ ప్రచోదనీ కులీ క్షుద్రా దుఃస్పర్శా రాష్ట్రికేత్యపి।

నిదిగ్ధికా-స్పృశీ-వ్యాఘ్రీ - బృహతీ -కణ్టకారికా-ప్రచోదనీ-కులీ-క్షుద్రా-దుఃస్పర్శా - రాష్ట్రికా॥ సీ॥ ౧౦-వాఁకుడుపేళ్లు. A sort of prickly nightshade (solanum jacquini.)

నీలీ కాలా క్లీతకికా గ్రామీణా మధుపర్ణికా॥ రఞ్జనీ శ్రీఫలీ తుత్థా ద్రోణీ దోలా చ నీలినీ।

నీలీ-కాలా-క్లీతకికా-గ్రామీణా - మధుపర్ణికా-రఞ్జనీ-శ్రీఫలీ-తుత్థా-ద్రోణీ-దోలా [పా] దోలా-నీలినీ॥సీ॥౧౧-నీలిచెట్టుపేళ్లు. Indigo.

అవల్గుజ స్సోమరాజీ సువల్లి స్సోమవల్లికా॥ కాలమేషీ కృష్ణఫలా వాగుజీ పూతిఫల్యపి।

అవల్గుజః॥పు॥- సోమరాజీ-సువల్లిః-సోమవల్లికా- కాలమేషీ-కృష్ణఫలా- వాగుజీ[పా]వాకూచీ-పూతిఫలీ॥సీ॥౭ - కారుగచ్చపేళ్లు. Conyza anthelmintica.

కృష్ణోపకుల్యా వైదేహీ మాగధీ చపలా కణా॥ ౧౪౦॥ ఊషణా పిప్పలీ శౌణ్డీ కోలా

కృష్ణా-ఉపకుల్యా-వైదేహీ-మాగధీ - చపలా-కణా-ఊషణా-పిప్పలీ-శౌణ్డీ-కోలా॥ సీ॥౧౦-పిప్పలిచెట్టుపేళ్లు. Long pepper.

థకరిపిప్పలీ । కపివల్లీ కోలవల్లీశ్శ్రేయసీ వసిరః (పుమాన్)॥

కరిపిప్పలీ-కపివల్లీ-కోలవల్లీ-శ్రేయసీ॥ సీ॥-వసిరః॥ పు॥ ౫-గజపిప్పలి పేళ్లు. Pothos officinalis.

చవ్యం తు చవికా

చవ్యమ్॥న॥-చవికా॥సీ॥[పా]చవికమ్॥ న॥ ౨-చవ్యము పేళ్లు. The wood of the long pepper plant.

కాకచిఞ్చీ గుఞ్జా తు కృష్ణలా ।

కాకచిఞ్చీ[పా]కాకచిఞ్చా- గుఞ్జా - కృష్ణలా॥సీ॥౩-పూసలగురువెంద. Abrus precatorius.

పలంకషాత్విక్షుగన్ధా శ్వదంష్ట్రా స్వాదుకణ్టకః॥ గోకణ్టకో గోక్షురకో వనశృఙ్గాట (ఇత్యపి)।

పలఙ్కషా-ఇక్షుగన్ధా-శ్వదంష్ట్రా॥సీ॥-స్వాదుకణ్టకః-గోకణ్టకః-గోక్షురకః-వనశృఙ్గాటః॥ పు॥ ౭-పల్లేరుపేళ్లు. Pedalium murex.

విశ్వా విషా ప్రతివిషాఽతివిషోపవిషాఽరుణా॥ శృఙ్గీ మహౌషధం చా

విశ్వా-విషా-ప్రతివిషా-అతివిషా-ఉపవిషా[పా]అపవిషా-అరుణా-శృఙ్గీ॥సీ॥-మహౌషధమ్॥న॥ ౯-అతివసపేళ్లు. Atis or betula.

థక్షీరావీ దుగ్ధికే (సమే)।

క్షీరావీ-దుగ్ధికా॥సీ॥౨-చిఱుపాలచెట్టు. Asclepias rosea.

శతమూలీ బహుసుతాఽభీరురిన్దీవరీ వరీ॥ ఋష్యప్రోక్తాఽభీరుపత్త్రీ నారాయణ్యశ్శతావరీ। అహేరు

శతమూలీ - బహుసుతా - అభీరుః (పా) భీరుః - ఇన్దీవరీ - వరీ - ఋష్యప్రోక్తా (పా) ఋష్యప్రోక్తా - అభీరుపత్త్రీ - నారాయణీ - శతావరీ - అహేరుః (పా) ఆహేరుః॥సీ॥ ౧౦-పిల్లపిచ్చరపేళ్లు. చల్లగడ్డ. Asparagus racemosus.

రథ పీతద్రు కాలేయక హరిద్రవః॥ ౧౪౭॥ దార్వీ పచంపచా దారుహరిద్రా పర్జనీత్యపి।

పీతద్రుః - కాలేయకః - హరిద్రుః॥పు॥- దార్వీ - పచంపచా - దారుహరిద్రా - పర్జనీ॥సీ॥౭-మ్రానిపసుపుపేళ్లు. Amomum Zanthorhizon.

వచోగ్రగన్ధా షడ్గ్రన్థా గోలోమీ శతపర్వికా॥ (శుక్లా) హైమవతీ

వచా - ఉగ్రగన్ధా-షడ్గ్రన్థా - గోలోమీ-శతపర్వికా॥ సీ॥ ౫-వసపేళ్లు. Orris root.

హైమవతీ॥సీ॥౧- తెల్లనివస. Acorus calamus.

వైద్యమాతృ సింహ్యౌ తు వాశికా। వృషోఽటరూషస్సింహాస్యో

వైద్యమాతా॥ఋ॥ - సింహీ - వాశికా (పా) వాసికా-॥సీ॥-వృషః-అటరూషః (పా) అటరూషః-సింహాస్యః-వాశకః(పా)వాసకః-వాజిదన్తకః॥పు॥

వాశకో వాజిదన్తకః ॥
ఆస్ఫోటా గిరికర్ణీ స్యా
ద్విష్ణుక్రాన్తా ఽపరాజి
తా ।
ఇక్షుగన్ధా తు కాణ్డే
క్షు కోకిలాక్షేక్షుర క్షు
రాః॥ శాలేయస్స్యాచ్ఛీ
తశివా ఛత్రామధురికా
మిసిః । మిశ్రేయా ప్య
థ సీహుణ్డో వజ్రద్రుః
స్నుక్స్నుహీ గుడాః ॥
౧౫౧॥ సమన్తదుగ్ధాఽ
థో వేల్ల మమోఘా
చిత్రతణ్డులా। తణ్డుల శ్చ
క్రిమిఘ్నశ్చవిడఙ్గం (పు
న్నపుంసకమ్)॥ ౧౫౨॥
బలా వాట్యాలకో
ఘణ్టారవా తు శణపు
ష్పికా।
మృద్వీకా గోస్తనీ
ద్రాక్షా స్వాద్వీ మధు
రసేతి చ ॥ ౧౫౩॥
సర్వానుభూతిస్సరలా
త్రిపుటా త్రివృతా త్రి
వృత్ । త్రిభణ్డీ రేచనీ
శ్యామా పాలిన్ద్యాతు
సుషేణికా॥ ౧౫౪ ॥ కా
లా మసూరవిద లార్ధచ
న్ద్రా కాలమేషికా ।

౭-అడ్డసరపు చెట్టు. Justicia adhatoda.

ఆస్ఫోటా(పా) ఆస్ఫోతా-గిరికర్ణీ-విష్ణుక్రాన్తా-అపరాజితా ॥ స్త్రీ ॥ ౪ - విష్ణుక్రాంతము పేళ్లు. Clitoria ternatea.

ఇక్షుగన్ధా॥స్త్రీ॥ - కాణ్డేక్షుః-కోకిలాక్షః - ఇక్షురః-క్షురః॥పు॥ ౫-గొలిమిడి. Barleria Longifolia.

శాలేయః॥పు॥-శీతశివా॥స్త్రీ॥(పా) శీతశివః॥పు॥-ఛత్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా॥స్త్రీ॥౬-సదాప పేళ్లు. Anethum Sowa.

సీహుణ్డః - వజ్రద్రుః॥పు॥ - స్నుక్॥హ్రా,స్త్రీ॥-స్నుహీ-గుడా-సమన్తదుగ్ధా॥ స్త్రీ॥ ౬-జెముడు పేళ్లు. Euphorbia Tirucalli.

వేల్లమ్॥న॥ - అమోఘా - చిత్రతణ్డులా॥స్త్రీ॥-తణ్డులః-క్రిమిఘ్నః॥పు॥-విడఙ్గమ్॥న్న॥ ౬-వాయువిళంగము పేళ్లు.

[చెట్టు పేళ్లు. Ricinus christi.

బలా॥స్త్రీ॥-వాట్యాలకః॥పు॥ ౨- చిట్టాముదపు

ఘణ్టారవా-శణపుష్పికా॥స్త్రీ॥ ౨ - గిలకచెట్టు పేళ్లు. Crotalaria retusa.

మృద్వీకా-గోస్తనీ-ద్రాక్షా-స్వాద్వీ-మధురసా॥స్త్రీ॥౫-ద్రాక్షపేళ్లు. Grape.

సర్వానుభూతిః-సరలా-త్రిపుటా-త్రివృతా-త్రివృత్ - త్రిభణ్డీ-రేచనీ [పా] రోచనీ॥స్త్రీ॥౭-తెల్లతెగడ పేళ్లు. Convolvulus Turpethum.

శ్యామా - పాలిన్దీ - సుషేణికా - కాలా - మసూరవిదలా - అర్ధచన్ద్రా-కాలమేషికా॥స్త్రీ॥ ౭-నల్లతెగడ పేళ్లు.

మధుకం క్లీతకం యష్టి
మధుకం మధుయష్టికా
విదారీ క్షీరశుక్లే క్షు
గన్ధా క్రోష్ట్రీ తు యా సి
తా । (అన్యా)
క్షీరవిదారీ స్యాన్మహా
శ్వేతర్క్షగన్ధికా ॥ ౧౫౬ ॥
లాఙ్గలీ శారదీ తోయ
పిప్పలీ శకులాదనీ ।
ఖరాశ్వా కారవీ దీ
ప్యో మయూరో లోచ
మస్తకః ॥ ౧౫౭ ॥
గోపీ శ్యామా శారివా
స్యాచ్చన్దనోత్పలశా
రివా । యోగ్య మృద్ధి
స్సిద్ధి లక్ష్మ్యౌ (వృద్ధేర
ప్యాహ్వయా ఇమే) ॥
కదలీ వారణబుసా
రమ్భా మోచాంశుమ
త్ఫలా । కాష్ఠీలా
ముద్గపర్ణీ తు కాకము
ద్గా సహేత్యపి ॥ ౧౫౮ ॥
వార్తాకీ హిఙ్గులీ సింహీ
భణ్టాకీ దుష్ప్రధర్షిణీ
నాకులీ సురసా నాగ
సుగన్ధా గన్ధనాకులీ ॥ నకు
లేష్టా భుజఙ్గాక్షీ ఛత్రా
కీ సువహా (చ సా ।)
విదారిగన్ధాంశుమతీ

మధుకమ్-క్లీతకమ్-యష్టిమధుకమ్ ॥ న ॥ -మధుయష్టికా ॥ సీ ॥ ౪-అతిమధురము. Liquorice.

విదారీ-క్షీరశుక్లా-ఇక్షుగన్ధా-క్రోష్ట్రీ ॥ సీ ॥ ౪-తెల్ల నేలగుమ్ముడుపేళ్లు. Convolvulus paniculatus.

క్షీరవిదారీ-మహాశ్వేతా - ఋక్షగన్ధికా ॥ సీ ॥ ౩-అన్యా = నల్ల నేలగుమ్ముడుపేళ్లు.

లాఙ్గలీ-శారదీ-తోయపిప్పలీ - శకులాదనీ ॥ సీ ॥ ౪-నీరుపిప్పలిపేళ్లు. Jussieua repens.

ఖరాశ్వా-కారవీ ॥ సీ ॥-దీప్యః-మయూరః-లోచమస్తకః ॥ పు ॥ ౫-ఓమముపేళ్లు. (Celosia cristata) The seed of bishop's-weed.

గోపీ-శ్యామా-శారివా-చన్దనా[పా]అనన్తా-ఉత్పలశారివా ॥ సీ ॥ ౫ - సుగంధిపాలపేళ్లు. Periploca indica. యోగ్యమ్ ॥ న ॥-ఋద్ధిః-సిద్ధిః-లక్ష్మీః ॥ సీ ॥ ౪-ఋద్ధియను గ్రంథ్యముపేళ్లు. వృద్ధియను గ్రంథ్యమునకును పేళ్లు.

కదలీ-వారణబుసా-రమ్భా-మోచా-అంశుమత్ఫలా-కాష్ఠీలా ॥ సీ ॥ ౬ - అరటిపేళ్లు. The banana or plantain tree.

ముద్గపర్ణీ-కాకముద్గా-సహా ॥ సీ ॥ ౩- పిల్లపెసరపేళ్లు. Asparagus racemosus.

వార్తాకీ-హిఙ్గులీ-సింహీ-భణ్టాకీ - దుష్ప్రధర్షిణీ ॥ సీ ॥ ౫ ములకచెట్టుపేళ్లు. Egg plant.

నాకులీ-సురసా-నాగసుగన్ధా-గన్ధనాకులీ- నకులేష్టా-భుజఙ్గాక్షీ-ఛత్రాకీ-సువహా ॥ సీ ॥ ౮- సర్పాక్షిచెట్టుపేళ్లు. కొందఱు నాగసుగన్ధా అనుచోట, రస్నా-సుగన్ధా, అనియుంజెప్పుదురు.

విదారిగన్ధా-అంశుమతీ-సాలపర్ణీ[పా]శాలప

సాలపర్ణీ స్థిరా ధ్రువా॥ ౧౬౧॥

తుణ్డికేరీ సముద్రాన్తా కార్పాసీ బదరేతిచ। భారద్వాజీతు సావన్యా శృఙ్గీ తు వృషభో వృషః॥ ౧౬౨॥

గాఙ్గేరుకీ నాగబలా ఝుషా హ్రస్వగవేధుకా। ధామార్గవో ఘోషకస్స్యా న్మహాజాలీ (సపీతకః)॥ జ్యోత్స్నీ పటోలికా జాలీ నాదేయీ భూమిజమ్బుకా। స్యాల్లాఙ్గలి క్యగ్నిశిఖా కాకాఙ్గీ కాకనాసికా॥ ౧౬౪॥

గోధాపదీతు సువహా ముసలీ తాలమూలికా। అజశృఙ్గీ విషాణీ స్యా ద్గోజిహ్వా దార్వికే (సమే)॥ ౧౬౫॥

తామ్బూలవల్లీ తామ్బూలీ నాగవల్ల్యప్యథ ద్విజా। హరేణూ రేణుకా కౌన్తీ కపిలా

ర్ణీ-స్థిరా-ధ్రువా॥ సీ॥ ౫-ముయ్యాకుపొన్న పేళ్లు. Hedysarum Ganjeticum.

తుణ్డికేరీ-సముద్రాన్తా-కార్పాసీ [పా] కర్పాసీ బదరా॥సీ॥౪-ప్రత్తిచెట్టు. Cotton tree.

భారద్వాజీ॥సీ॥౧-అడవిప్రత్తి. Wild cotton.

శృఙ్గీ॥న్॥-వృషభః [పా] ఋషభః-వృషః॥పు॥ 3-వృషభమను నౌషధము పేళ్లు.

గాఙ్గేరుకీ-నాగబలా-ఝుషా-హ్రస్వగవేధుకా॥సీ॥౪-బీరచెట్టు పేళ్లు.

ధామార్గవః-ఘోషకః॥ పు॥౨- ఆవడచెట్టు పేళ్లు. [గల యీావడచెట్టు పేరు.

మహాజాలీ॥సీ॥౧-పీతకః సః=పచ్చనిపువ్వులు

జ్యోత్స్నీ-పటోలికా-జాలీ॥ సీ॥ 3- పొట్లచెట్టు పేళ్లు. The snake-gourd plant.

నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥ సీ॥౨- నేలనేరేడు పేళ్లు. Premna herbacea. [ళ్లు.

లాఙ్గలికీ-అగ్నిశిఖా॥ సీ॥ ౨-తరిగొట్టుచెట్టుపే

కాకాఙ్గీ-కాకనాసికా॥ సీ॥ ౨-కాకిదొండపేళ్లు. Wild cherry. [ళ్లు. Cissus pedata.

గోధాపదీ-సువహా॥ సీ॥ ౨-చెప్పుతట్టుచెట్టుపే

ముసలీ-తాలమూలికా॥ సీ॥ ౨-నేలతాటిపేళ్లు. Curculigo orchioides. [Odina wodier.

అజశృఙ్గీ-విషాణీ॥ సీ॥ ౨-దుష్టుపుచెట్టు పేళ్లు.

గోజిహ్వా-దార్వికా॥సీ॥ ౨-ఎద్దునాలుకచెట్టు పేళ్లు. బెండచెట్టును. Phlomis esculenta.

తామ్బూలవల్లీ-తామ్బూలీ-నాగవల్లీ॥ సీ॥3-తమలపాకుతీఁగె పేళ్లు. Betel.

ద్విజా-హరేణుః-రేణుకా-కౌన్తీ-కపిలా-భస్మగన్ధినీ॥ సీ॥౬ - రేణుక అను గ్రంథ్యము పేళ్లు.

భస్మగన్ధినీ॥ ౧౬౬॥

తక్కోలము.

ఏలావాలుక మైలే
యం సుగన్ధి హరివాలు
కమ్। వాలుకం చా

ఏలావాలుకమ్ [పా] ఏలవాలుకమ్-ఐలేయమ్ ॥న॥-సుగన్ధిః॥న్, పు॥హరివాలుకమ్-వాలుకమ్॥ న॥ ౫ - కూఁతురుబుడమపేళ్లు. నూఁగుదోసచెట్టు. Bryonia Scabra.

థ పాలఙ్క్యా ముకున్దకః
కున్దకున్దురూ॥ ౧౬౭॥

పాలఙ్క్యా॥సీ॥-ముకున్దః-కున్దః[పా] కున్దుః-కున్దురుః॥ పు॥ ౪-కుందరుష్కమను గంధద్రవ్యము.

బాలం హ్రీబేర బర్హిష్ఠో
దీచ్యం కేశామ్బునామ
చ।

బాలమ్-హ్రీబేరమ్-బర్హిష్ఠమ్ - ఉదీచ్యమ్-కేశామ్బునామ॥న॥౫-కురువేరుపేళ్లు. Andropogon muricatum.

కాలానుసార్య వృ
ద్ధాశ్మపుష్ప శీతశివాని
తు॥౧౬౮॥ శైలేయం

కాలానుసార్యమ్ - వృద్ధమ్ - అశ్మపుష్పమ్-శీతశివమ్-శైలేయమ్ ॥ న ॥ ౫-రాతిపువ్వుపేళ్లు. Benzoin ; Stone flower.

తాలపర్ణీ తు దైత్యా
గన్ధకుటీ మురా। గన్ధినీ

తాలపర్ణీ-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా-గన్ధినీ॥ సీ॥ ౫-మురయను గ్రంథ్యముపేళ్లు.

గజభక్ష్యాతు సువహా
సురభీరసా॥మహేరణా
కున్దురుకీ సల్లకీ హ్లాదినీ
తి చ।

గజభక్ష్యా-సువహా- సురభిః-రసా- మహేరణా-కున్దురుకీ [పా] కున్దరుకీ-సల్లకీ-హ్లాదినీ॥సీ॥ ౯- అందుగుచెట్టు. Boswellia serrata.

అగ్నిజ్వాలాసుభి
క్షాతు ధాతకీ ధాతృపు
ష్పికా॥ ౧౭౦॥

అగ్నిజ్వాలా-సుభిక్షా-ధాతకీ- ధాతృపుష్పికా ॥సీ॥ ౪-ధాతకీకుసుమ మను గ్రంథ్యముపేళ్లు. ఆరెపువ్వు. Lythrum fruticosum.

పృథ్వీకా చన్ద్రబాలై
లా నిష్కుటిర్బహులా

పృథ్వీకా - చన్ద్రబాలా - ఏలా-నిష్కుటిః-బహులా॥సీ॥౫ -పెద్దయేలకులు. Large cardamoms.

ఽథ (సా। సూక్ష్మో) ప
కుఞ్చికా తుత్థా కోరఙ్గీ
త్రిపుటా త్రుటిః॥ ౧౭౧॥

ఉపకుఞ్చికా-తుత్థా [పా] తుచ్ఛా-కోరఙ్గీ-త్రిపుటా-త్రుటిః॥ సీ॥ ౫-సన్నయేలకులపేళ్లు. Small cardamoms.

వ్యాధిఃకుష్ఠం పారిభా
వ్యం వాప్యం పాకలము
త్పలమ్।

వ్యాధిః॥పు॥-కుష్ఠమ్-పారిభావ్యమ్- వాప్యమ్-పాకలమ్-ఉత్పలమ్॥ న॥ ౬ - చెంగల్వకోష్టుపేళ్లు. Costus.

శఙ్ఖినీ చోరపుష్పీ స్యా

శఙ్ఖినీ - చోరపుష్పీ - కేశినీ॥సీ॥ ౩-కడెలపుచెట్టు.

త్కే_శిన్య	పేళ్లు. Andropogon aciculatum.
థ వితున్నకః॥౧౭_౨॥ ఝటా౽ మలా౽ జ్ఝ టా తాలీశివా తామలకీ	వితున్నకః॥పు॥-ఝటా-అమలా-అజ్ఝటా-తాలీ-శివా-తామలకీ॥సీ॥౭-నేలయుసిరిక పేళ్లు.
తి చ। ప్రపౌణ్డరీకం పౌ ణ్డర్య	ప్రపౌణ్డరీకమ్-పౌణ్డర్యమ్ [పా] పుణ్డర్యమ్॥న॥౨-పుండరీక మను గ్రంథ్యము పేళ్లు.
మథతున్నః కుబేరకః॥ కుణిః కచ్ఛః కాన్తల కో నన్దివృక్షో౽	తున్నః-కుబేరకః-కుణిః - కచ్ఛః- కాన్తలకః-నన్దివృక్షః॥పు॥ ౬ - నందివృక్షము పేళ్లు. Cedrela Toona.
థ రాక్షసీ చణ్డా ధన హారీ క్షేమదుష్పత్ర గ ణహాసకాః॥ ౧౭౪॥	రాక్షసీ-చణ్డా- ధనహారీ॥సీ॥ - క్షేమః-దుష్పత్రః-గణహాసకః॥ పు॥ ౬ - నల్లకచోరము పేళ్లు. బలరక్కసి పేళ్లని కొందఱందురు. Zedoary.
వ్యాలాయుధం వ్యా ఘ్రనఖం కరజం చక్ర కారకమ్।	వ్యాలాయుధమ్ [పా] వ్యాడాయుధమ్-వ్యాఘ్రనఖమ్-కరజమ్ [పా]కరజ్జమ్-చక్రకారకమ్॥న ॥ ౪ - వ్యాఘ్రనఖమను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. పులిగోరుచెట్టు. A perfume.
సుషిరా విద్రుమలతా కపోతాఙ్ఘ్రి ర్నటీ నలీ॥ ధమ న్యంజన కేశీచ	సుషిరా [పా] శుషిరా-విద్రుమలతా-కపోతాఙ్ఘ్రిః-నటీ-నలీ-ధమనీ-అంజన కేశీ॥సీ॥౭-నళియను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. గువ్వగుత్తిక.
హనుర్హట్ట విలాసినీ। శుక్తి శ్శఙ్ఖః ఖురః కోల దలం నఖ	హనుః-హట్టవిలాసినీ-శుక్తిః॥సీ॥ - శఙ్ఖః-ఖురః॥పు॥ కోలదలమ్-నఖమ్॥న॥౭-నఖమను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. కొందఱుసుషిరాదులు౫-నళికిని, ధమని మొదలు౪-బెత్తమునకును, శుక్తిమొదలు౫ - నఖమునకును పేళ్లందురు.
మథాఢకీ॥ కాక్షీ మృ త్స్నా తువరికా మృ త్తాలక సురాష్ట్ర జే।	ఆఢకీ-కాక్షీ-మృత్స్నా-తువరికా॥సీ॥ - మృత్తాలకమ్[ప] మృత్ ॥ద॥ - తాలకమ్ - సురాష్ట్రజమ్॥న॥౬-తొవరిమన్ను. A fragrant earth.
కుటన్నటం దాశపురం వానేయం పరిపేలవమ్॥	కుటన్నటమ్-దాశపురమ్- వానేయమ్-పరిపేలవమ్-ప్లవమ్-గోపురమ్- గోనర్దమ్-కైవర్తీము

ప్లవ గోపుర గోనర్దకై
వ_ర్తీము_స్తకానిచ ।

_స్తకమ్॥న॥ ౮ - తుంగముస్తలపేళ్లు. Cyperus rotundus.

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బ
ర్హం పుష్పం స్థౌణేయ
కుక్కురే॥ ౧౭౮॥

గ్రన్థిపర్ణమ్-శుకమ్ - బర్హమ్-పుష్పమ్(ప) బర్హపుష్పమ్[పా]బర్హిపుష్పమ్ - స్థౌణేయమ్-కుక్కురమ్॥న॥౬ - స్థౌణేయక మను గంధద్రవ్యము. పచ్చాకును మాచిపత్రియు. A perfume.

మరున్మాలా తు పిశు
నా స్పృక్కా దేవీ ల
తాలఘుః। సముద్రాన్తా
వధూః కోటివర్షా లఙ్కో
పి కేత్యపి॥ ౧౭౯॥

మరున్మాలా (ప) మరుత్-మాలా - పిశునా-స్పృక్కా-[పా] పృక్కా-దేవీ-లతా- లఘుః - సముద్రాన్తా-వధూః-కోటివర్షా-లఙ్కోపికా [పా] లఙ్కాసికా॥సీ॥ ౧౦-స్పృక్క యనుగంధద్రవ్యము పేళ్లు. Medicago esculenta.

తపస్వినీ జటామాంసీ
జటిలా లోమశా మిశీ।

తపస్వినీ-జటామాంసీ-జటిలా-లోమశా- మిశీ॥సీ॥౫-జటామాంసి పేళ్లు. Indian Spikenard.

త్వక్పత్రముత్కటం
భృఙ్గం త్వచం చోదం
వరాఙ్గకమ్॥ ౧౮౦॥

త్వక్॥చ్,సీ॥-పత్రమ్-ఉత్కటమ్ - భృఙ్గమ్-త్వచమ్-చోదమ్[పా]చోచమ్-వరాఙ్గకమ్॥న॥౭-లవంగచెక్క పేళ్లు. Cassia lignea.

కర్చూరకో ద్రావిడకః
కాల్పకో వేధముఖ్యకః।

కర్చూరకః-ద్రావిడకః - కాల్పకః-వేధముఖ్యకః॥పు॥ ౪-గంధకచోలము. Curcuma Zerumbet.

ఓషధ్యో (జాతిమా
త్రే స్యు)

ఓషధ్యః(ప)ఓషధయః॥సీ,బ॥ ౧ - ఆకారభేదములచే వేర్వేఱుగాఁ దెలియఁబడు లతాదిజాతుయందు వర్తించును. A herb, or deciduous plant.

(రజాతౌ సర్వ) మౌష
ధమ్॥ ౧౮౧॥

ఔషధమ్॥న॥౧-జాతివ్యతిరిక్తములై రోగహరములైనవానికన్నిటికిని పేరు. A drug.

శాకా (ఖ్యం పత్రపు
ష్పాది)

శాకం॥అ॥న॥౧-భోజనార్థములైన యాకులు మొదలైనవాని పేరు. An esculent plant.

తణ్డులీయో ఽల్పమా
రిషః।

తణ్డులీయః-అల్పమారిషః॥పు॥ ౨ - చిర్రికూర పేళ్లు. Amaranthus polygamus.

విశల్యాఽగ్నిశిఖాఽ
నన్తా ఫలినీ శక్రపుష్పి

విశల్యా-అగ్నిశిఖా-అనన్తా-ఫలినీ [పా] హాలినీ-శక్రపుష్పికా॥సీ॥౫ - నాగేటిచాలుకూర పేళ్లు.

కా॥ ౧౮౩॥	వెన్న వెదురుకూర.
స్యా ద్బుకగన్ధా ఛగ	బుకగన్ధా-ఛగలాన్త్రీ [పా] ఛగలాన్త్రీ-ఆవేగీ
లా న్త్ర్యావేగీ వృద్ధదార	॥స్త్రీ॥-వృద్ధదారకః-జుఙ్గః॥ పు॥౫- బొద్దికూర పేళ్లు.
కః। జుఙ్గో	కొందఱు ఆవేగి శబ్దము త్తరపదసాహచర్యముచే
	త నకారాంతపుల్లింగమనిరి.
బ్రాహ్మీతు మత్స్యా	బ్రాహ్మీ(పా)బ్రహ్మీ-మత్స్యాక్షీ-వయస్థా-సోమ
క్షీవయస్థా సోమవల్లరీ॥	వల్లరీ॥స్త్రీ॥౪-పొన్నగంటికూర. Illecebrum Sessile.
పటుపర్ణీ హైమవతీ।	పటుపర్ణీ-హైమవతీ-స్వర్ణక్షీరీ - హేమావతీ॥
స్వర్ణక్షీరీ హిమావతి।	స్త్రీ॥౪-కంకోష్టుపేళ్లు.
హయపుచ్ఛీ తు కా	హయపుచ్ఛీ-కామ్బోజీ - మాషపర్ణీ - మహా
మ్బోజీ మాషపర్ణీ మ	సహా॥స్త్రీ॥ ౪-కారుమినుము పేళ్లు.
హాసహా॥ ౧౮౪॥	
తుణ్డికేరీ రక్తఫలా బి	తుణ్డికేరీ - రక్తఫలా - బిమ్బికా-పీలుపర్ణీ॥స్త్రీ॥
మ్బికా పీలుపర్ణ్యపి।	౧-దొండచెట్టు పేళ్లు. Bryonia grandis.
బర్బరా కబరీ తుఙ్గీ	బర్బరా-కబరీ-తుఙ్గీ-ఖరపుష్పా - అజగన్ధికా॥
ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా॥	స్త్రీ॥ ౫-వాయింటచెట్టు. Ocymum gratissimum.
ఏలాపర్ణీ తు సువహా	ఏలాపర్ణీ-సువహా - రాస్నా-యుక్తరసా॥ స్త్రీ॥
రాస్నా యుక్తరసా చ	౪-సన్నరాస్నము పేళ్లు. Mimosa octandra.
సా। చాఙ్గేరీ చుక్రికా	చాఙ్గేరీ-చుక్రికా-దన్తశఠా - అమ్బష్ఠా-ఆమ్ల
దన్తశఠాఽమ్బష్ఠాఽ	లోణికా॥స్త్రీ॥ పులిచింత పేళ్లు. Oxalis monadelpha.
మ్లలోణికా॥ ౧౮౬॥	
సహస్రవేధీ చుక్రోఽ	సహస్రవేధీ॥న్॥-చుక్రః - అమ్లవేతసః - శత
మ్లవేతస శ్శతవేధ్యపి।	వేధీ॥న్, పు॥ ౪-పుల్లప్రబ్బలి పేళ్లు. Sorrel.
నమస్కారీ గణ్డకాలీ స	నమస్కారీ - గణ్డకాలీ-సమఙ్గా - ఖదిరా॥స్త్రీ॥౪-ము
మఙ్గా ఖదిరేత్యపి॥ ౧౮౭	డుంగుం దామర పేళ్లు. Lycopodium imbricatum.
జీవన్తీ జీవనీ జీవా జీ	జీవన్తీ-జీవనీ-జీవా - జీవనీయా-మధుః-స్రవా[ప]
వనీయా మధుః స్రవా।	మధుస్రవా॥స్త్రీ॥ ౫-పాలకూర. Mimusops Kauki.
కూర్చశీర్షో మధురకః	కూర్చశీర్షః-మధురకః-శృఙ్గః-హ్రస్వాఙ్గః-జీవ
శృఙ్గహ్రస్వాఙ్గజీవకాః॥	కః॥ పు॥ ౬-జీవకమను నౌషధము పేళ్లు.

కిరాతతిక్తో భూనిమ్బో
ఽనార్యతిక్తోఽథ

కిరాతతిక్తః-భూనిమ్బః - అనార్యతిక్తః॥ పు॥ 3- నేలవేము పేళ్లు. Gentiana cherayta.

సప్తలా। విమలా సా
తలా భూరిఫేనా చర్మ
కషేత్యపి॥ ౧౮౯॥

సప్తలా-విమలా-సాతలా- భూరిఫేనా - చర్మకషా॥ స్త్రీ॥ ౫. సంబరేణి పేళ్లు.

వాయసోలీ స్వాదురసా వయస్థాఽథ

వాయసోలీ- స్వాదురసా-వయస్థా [పా] కాయస్థా॥స్త్రీ॥3- కాకోలి పేళ్లు. కాకుగోలిమి.

మకూలకః। నికుమ్భో దన్తికా ప్రత్యక్శ్రేణ్యుదుమ్బరపర్ణ్యపి॥

మకూలకః [పా] ముకూలకః-నికుమ్భః॥పు॥- దన్తికా- ప్రత్యక్శ్రేణీ - ఉదుమ్బరపర్ణీ॥ స్త్రీ॥ ౫ - దంతి చెట్టు పేళ్లు.

అజమోదా తూగ్రగన్ధా బ్రహ్మదర్భా యవానికా।

అజమోదా-ఉగ్రగన్ధా- బ్రహ్మదర్భా-యవానికా॥స్త్రీ॥౪-ఒకదినుసు ఓమము పేళ్లు. Carum carui.

(మూలే) పుష్కరకాశ్మీర పద్మపత్రాణి (పౌష్కరే)॥ ౧౯౧॥

పుష్కరమ్-కాశ్మీరమ్-పద్మపత్రమ్॥న॥ 3- పౌష్కరేమూలే=పుష్కరమూలము. కాశ్మీరదేశపు మెట్ట తామర దుంప. Costus speciosus.

అవ్యథాఽతిచరా పద్మా చారటీ పద్మచారిణీ।

అవ్యథా- అతిచరా-పద్మా-చారటీ- పద్మచారిణీ॥ స్త్రీ॥౫-కాశ్మీరదేశపు తామర. Hibiscus mutabilis.

కామ్పిల్యః కర్కశశ్చన్ద్రో రక్తాఙ్గో రోచనీత్యపి॥ ౧౯౨॥

కామ్పిల్యః - కర్కశః-చన్ద్రః-రక్తాఙ్గః॥పు॥- రోచనీ॥ స్త్రీ॥ ౫ - కంపిలము పేళ్లు. రోచనీ యను నౌషధము.

ప్రపున్నాడస్త్వేడగజో దద్రుఘ్నశ్చక్రమర్దకః। పద్మాట ఉరణాఖ్యశ్చ

ప్రపున్నాడః - ఏడగజః-దద్రుఘ్నః-చక్రమర్దకః- పద్మాటః-ఉరణాక్షః [పా] ఉరణాఖ్యః॥ పు॥ ౭-తగిరిస చెట్టు పేళ్లు. Cassia Alata.

పలాణ్డుస్తు సుకన్దకః॥ ౧౯౩॥

పలాణ్డుః-సుకన్దకః॥ పు॥ ౨-నీరుల్లి పేళ్లు. ఎఱ్ఱయుల్లి. Onion. Allium cepa.

లతార్కదుద్రుమౌ (తత్ర హరితే)

లతార్కః-దుద్రుమః॥ పు॥ ౨-హరితేతత్ర= పచ్చనీరుల్లి పేళ్లు. A green onion.

ఽథ మహౌషధమ్।

మహౌషధమ్-లశునమ్॥న॥-గృఞ్జనః-అరిష్టః-

లశునం గృఞ్జనారిష్ట మ
హాకన్ద రసోనకాః॥
పునర్నవాతు శోథఘ్నీ
వితున్నం సునిషణ్ణకమ్।

స్యాద్వాతక శ్శీతలో
ఽపరాజితా శణపర్ణ్య
పి॥ ౧౯౫॥

పారావతాఙ్ఘ్రిః క
టభీ పణ్యా జ్యోతిష్మ
తీ లతా।

వార్షికం త్రాయమా
ణా స్యాత్త్రాయన్తీ బల
భద్రికా॥ ౧౯౬॥

విష్వక్సేనప్రియా ఘృష్టి
ర్వారాహీ బదరేత్యపి।
మార్కవో భృఙ్గరా
జ స్స్యా ద
త్కాకమాచీతు వా
యసీ॥ ౧౯౭॥
శతపుష్పా సితచ్ఛత్త్రాఽ
తిచ్ఛత్త్రా మధురా మిసిః।
అవాక్పుష్పీ కారవీ చ
సారణీ తు ప్రసారణీ॥
(త స్యాం కటమ్భరా రా
జబలా భద్రబలేతి చ।
జనీ జతూకా జననీ జ
తుకృ చ్చక్రవర్తినీ॥
౧౯౮॥ సంస్పర్శాఽ

మహాకన్దః-రసోనకః॥ పు॥ ౬-వెల్లుల్లి పేళ్లు. తెల్ల
యుల్లి. Garlick. [Hogweed.

పునర్నవా-శోథఘ్నీ॥ సీ॥ ౨-గలిజేరు పేళ్లు.

వితున్నమ్-సునిషణ్ణకమ్॥ న॥ ౨-నీరుచెంచలి
పేళ్లు. Marsilea dentata.

వాతకః॥ పు॥ [పా] వాతకీ॥ సీ॥-శీతలః॥ పు॥ [పా]
శీతలా-అపరాజితా-శణపర్ణీ [పా] అసనపర్ణీ॥ సీ॥
౪-సోమెధపు చెట్టు పేళ్లు. Pentaptera tomentosa.

పారావతాఙ్ఘ్రిః॥ సీ॥ - కటభీ-పణ్యా-జ్యోతిష్మ
తీ-లతా॥ సీ॥ ౫-ఎక్కుడుందీఁగె పేళ్లు. మా నేరుతీఁగె-
మెఱపుతీఁగె. Heart-pea.

వార్షికమ్॥ న॥ - త్రాయమాణా-త్రాయన్తీ-
బలభద్రికా॥ సీ॥ ౪-కలుగానుగు పేళ్లు.

విష్వక్సేనప్రియా-ఘృష్టిః [పా] గృష్టిః-వారా
హీ-బదరా॥ సీ॥ ౪-పాఁచితీఁగె పేళ్లు. Dioscorea.

మార్కవః-భృఙ్గరాజః॥ పు॥ ౨-గుంటగలి
జేరు పేళ్లు. Trailing Eclipta.

కాకమాచీ-వాయసీ॥ సీ॥ ౨-కాఁచి చెట్టు పేళ్లు.
Solanum trilobatum.

శతపుష్పా - సితచ్ఛత్త్రా - అతిచ్ఛత్త్రా - మధు
రా-మిసిః [పా] మసిః-అవాక్పుష్పీ - కారవీ॥ సీ॥
౭-పెద్దసదాప పేళ్లు. అడవిసదాప. Anise.

సారణీ [పా] సారణా - ప్రసారణీ - కటమ్భ
రా-రాజబలా-భద్రబలా॥ సీ॥ ౫ - గొంతెమ
గోరు చెట్టు పేళ్లు. Pæderia fœtida.

జనీ-జతూకా [పా] జనూకా-జననీ [పా] ర
జనీ-జతుకృత్ [పా] జన్తుకృత్-చక్రవర్తినీ-సం
స్పర్శా॥ సీ॥ ౬-కోరింద చెట్టు పేళ్లు.

ధ శటీ గన్ధమూలీ ష ఙ్గ్రన్థి కేత్యపి । కర్చూ రోఽపి పలాశోఽ

శటీ-గన్ధమూలీ-షడ్గ్రన్థికా ॥ స్త్రీ ॥ - కర్చూరః [పా] కర్బురః-పలాశః ॥ పు ॥ ౫-గంట్లకచోరము పేళ్లు. A species of Curcuma.

థ కారవేల్లః కటిల్ల కః॥ ౨౦౦॥ సుషవీ చా

కారవేల్లః-కటిల్లకః[పా]కఠిల్లకః॥ పు॥-సుషవీ [పా]సుశవీ॥స్త్రీ॥3 - కాకరచెట్టుపేళ్లు. Momordica charantia.

థ కులకం పటోల స్తి క్తకః పటుః ।

కులకమ్॥న॥-పటోలః-తిక్తకః-పటుః॥ పు॥ ర-చేదుపొట్లపేళ్లు. Trichosanthes dioeca.

కూశ్మాణ్డక స్తు కర్కా రు

కూశ్మాణ్డకః[పా]కూష్మాణ్డకః-కర్కారుః॥ పు॥ ౨-గుమ్మడుచెట్టుపేళ్లు. A pumpkin gourd.

రుర్వారుః కర్కటీ (స్త్రియౌ) ॥౨౦౧॥

ఉర్వారుః-కర్కటీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - దోసచెట్టుపేళ్లు. Cucumber.

ఇక్ష్వాకుః కటుతు మ్బీ స్యా

ఇక్ష్వాకుః-కటుతుమ్బీ ॥ స్త్రీ ॥ ౨-వదరుచెట్టు పేళ్లు. చేదుసొర. A bitter gourd.

త్తుమ్బ్యలాబూ (రుభే సమే) ।

తుమ్బీ-అలాబూః[పా]అలాబుః(స)ఆలాబుః ॥స్త్రీ॥ఆనుగపుచెట్టు పేళ్లు.సొర.Cucurbita lagenaris.

చిత్రా గవాక్షీ గోడు మ్బా

చిత్రా-గవాక్షీ-గోడుమ్బా॥ స్త్రీ ॥ 3-పిల్లపాపర చెట్టుపేళ్లు. బుడమపేళ్లును.

విశాలా త్విన్ద్రవారుణీ॥ ౨౦౨॥

విశాలా-ఇన్ద్రవారుణీ॥స్త్రీ॥- ౨-పెద్దపాపరపేళ్లు. Coloquintida. Cucumis Colocynthis.

అర్శోఘ్న స్సూరణః కన్దో

అర్శోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥పు॥ 3-కందపేళ్లు. Arum campanulatum.

గణ్డీర స్తు సమష్ఠిలా ।

గణ్డీరః॥పు॥-సమష్ఠిలా॥స్త్రీ॥ ౨-ఏటుబంగపేళ్లు.

కలమ్బ్యుపోదికా (ఽ స్త్రీ తు) మూలకం హిల మోచికా॥ ౨౦౩॥ వా స్తుకం (శాకభేదాస్స్యుః)

కలమ్బీ॥ స్త్రీ॥ - ఉపోదికా [పా] ఉపోదకీ॥ స్త్రీ॥- మూలకమ్॥ న॥-హిలమోచికా॥ స్త్రీ॥-వాస్తుకమ్ (ప) వాస్తూకమ్ ॥ న ॥ ఈ ౫ ను వరుసగా తీగ బచ్చలి (Convolvulus repenes), దుంప బచ్చలి (Basella rubra), ముల్లంగి (Radish), చిలుకకూర (Hingtsha repens), చక్రవర్తికూర (Chenopodi-

um album) అనునైదుశాక భేదములపేళ్లు.

దూర్వా తు శతపర్వికా।సహస్రవీర్యా భార్గవ్యౌ రుహానన్తాఽ

దూర్వా-శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భార్గవీ-రుహా-అనన్తా॥ స్త్రీ॥ ౬ - గఱికపేళ్లు. Bent grass. (Agrostis linearis.)

(థసాసితా)॥ ౨౦౪॥ గోలోమీ శతవీర్యా చ గణ్డాలీ శకులాక్షకః।

గోలోమీ-శతవీర్యా॥ స్త్రీ॥ ౨-సితా=సా=తెల్లగఱికపేళ్లు. గణ్డాలీ॥స్త్రీ॥-శకులాక్షకః॥పు॥ ౨-తీఁగె గఱికపేళ్లు. ఈరను తెల్లగఱికపేళ్లని కొందఱు.

కురువిన్దో మేఘనామా ముస్తాముస్తక (మస్త్రియామ్)॥ ౨౦౫॥

కురువిన్దః - మేఘనామా॥న్,పు॥-ముస్తా॥స్త్రీ॥-ముస్తకమ్॥ న॥ ౪-నిడుపుతుంగముస్తలపేళ్లు. Cyperus rotundus.

స్యాద్భద్రముస్తకో గున్ద్రా

భద్రముస్తకః॥పు॥-గున్ద్రా॥స్త్రీ॥ ౨-రాగముస్తలపేళ్లు. భద్రముస్తలు. Cyperus pertinuis.

చూడాలా చక్రలోచ్చటా।

చూడాలా-చక్రలా-ఉచ్చటా॥ స్త్రీ॥ ౩-వట్రువముస్తలపేళ్లు.

వంశేత్వక్సారకర్మార త్వచిసార తృణధ్వజాః॥ శతపర్వా యవఫలో వేణు మస్కర తేజనాః।

వంశః- త్వక్సారః-కర్మారః-త్వచిసారః-తృణధ్వజః-శతపర్వా॥ న్॥ - యవఫలః-వేణుః-మస్కరః- తేజనః॥పు॥౧౦-వెదురుపేళ్లు. A bamboo.

(వేణవఃి) కీచకా (స్తే స్వన్త్యనిలోద్ధతాః)॥ ౨౦౬॥

కీచకాః॥ పు, బ॥ ౧-వాయువుచేతఁగొట్టఁబడి శబ్దించుచున్న వెదుళ్ల పేరు. The whistling bamboos.

గ్రన్థి(ర్నా)పర్వపరుషీ

గ్రన్థిః॥పు॥-పర్వ॥న్॥-పరుః॥ స్, న॥ ౩-వెదురు గణుపులపేళ్లు. పరుశబ్దము కారాంత పుల్లింగము నుంగలధని కొందఱందురు. A knot or joint.

గున్ద్రా స్తేజనక శ్శరః।

గున్ద్రః- తేజనకః-శరః॥ పు॥ ౩ - కాకివెదురుపేళ్లు. Saccharum Sara.

నడస్తు ధమనః పోటగలోఽ

నడః-ధమనః-పోటగలః॥పు॥ ౩-కిక్కసకసవుపేళ్లు. గనుపదంటు. A reed.

థో కాశ(మస్త్రియామ్)

కాశమ్॥న॥-ఇక్షుగన్ధా॥స్త్రీ॥-పోటగలః॥పు॥౩-

౨౦౫ ॥ ఇక్షుగన్ధా పోటగలః(పుంభూమనితు) బల్బజాః ।

రెల్లుకసవుపేళ్లు. బల్బజాః॥పు, బ॥ ౧-మోదయవు కసవుపేరు. ఈరను రెల్లుకసవుపేళ్లని కొందఱందురు. Saccharum Spontaneum.

రసాల ఇక్షు (స్తద్భేదాః)పుణ్డ్రకాన్తారకాదయః॥ ౨౦౬ ॥

రసాలః-ఇక్షుః॥పు॥ ౨-చెఱకుపేళ్లు. Sugarcane.

పుణ్డ్రః-కాన్తారకః-ఆదిపదమువే కోశకారః॥పు॥-తద్భేదాః=చెఱకువిశేషములు.

స్యాద్వీరణంవీరతరం

వీరణమ్-వీరతరమ్॥ న॥ ౨-అవురుకసవుపేళ్లు. Andropogon muricatum.

(మూలేఽస్యో)శీరమస్త్రియామ్। అభయంనలదంసేవ్యమమృణాలం జలాశయమ్ ॥ ౨౦౭ ॥ లామజ్జకం లఘులయమవదాహేష్టకాపథే ।

ఉశీరమ్॥ప్న॥-అభయమ్ - నలదమ్- సేవ్యమ్- అమృణాలమ్- జలాశయమ్-లామజ్జకమ్-లఘులయమ్- (ప) లఘు-లయమ్-అవదాహమ్-ఇష్టకాపథమ్॥ న॥ ౧౦-అస్య=ఈయవురు కసవుయొక్క, మూలే=వేరుపేళ్లు. అవేవట్టివేళ్లు. Cus-cus.

(నడాదయ)స్తృణం(గర్మచ్ఛ్యామాకప్రముఖా అపి)॥ ౨౦౮॥

నడాదయః=నడశబ్దము మొదలిదిరఱకుగలు శబ్దములచేతఁజెప్పఁబడినవియు; గర్మచ్ఛ్యామాకప్రముఖాఅపి,గర్ముత్=ఊదలు,శ్యామాకః=చామలు,ప్రముఖాఅపి=ఇవిమొదలైన తృణధాన్యవాచకశబ్దములచేతఁజెప్పఁగలపియు, తృణమ్॥న॥తృణమనిచెప్పఁబడును. A gramineous plant.

(అస్త్రీ)కుశంకుథో దర్భః పవిత్ర

కుశమ్॥ప్న॥-కుథః - దర్భః॥పు॥-పవిత్రమ్॥న॥ ౩-దర్భలపేళ్లు. Sacrificial grass.

మథకత్తృణమ్।పౌర సౌగన్ధిక ధ్యామ దేవజగ్ధక రౌహిషమ్॥

కత్తృణమ్-పౌరమ్-సౌగన్ధికమ్ - ధ్యామమ్- [సా]ధ్యాయమ్- దేవజగ్ధకమ్-రౌహిషమ్॥న॥ ౭- కామంచికసవుపేళ్లు. A fragrant grass.

ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్ర పాలఘ్నౌ మాలాతృణక భూస్తృణే।

ఛత్త్రా॥స్త్రీ॥-అతిచ్ఛత్త్రః[ప]ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్రః- పాలఘ్నః॥పు॥ ౩ - ఛత్త్రాకారమైనకసవుపేళ్లు. A mushroom. మాలాతృణకమ్-భూస్తృణమ్॥ న॥ ౨-చిప్పకసవు. Andropogon schœnanthus.

శష్పం బాలతృణం	శష్పమ్ [పా] శస్యమ్-బాలతృణమ్॥ న॥ ౨. లేఁతకసవుపేళ్లు. Young grass.
ఘాసో యవసం	ఘాసః-యవసం(ప)యావసః॥ పు॥ ౨-పశువులు మొదలైనవితినఁదగినకసవుపేళ్లు. Meadow grass.
తృణ మర్జునమ్ ॥	తృణమ్-అర్జునమ్॥ న॥ ౨ - సామాన్యముగా కసవుపేళ్లు. Grass.
(తృణానాం సంహతి) స్తృణ్యా	తృణ్యా॥స్త్రీ॥౧-తృణానామ్=కసవుయొక్క,సంహతిః=సమూహము పేరు. Abundance of grass.
నడ్యాతు (నడసంహతిః) ।	నడ్యా॥స్త్రీ॥౧-నడసంహతిః=గనుపకసవుగుంపు పేరు. కిక్కసకసవుగుంపు. Abundance of reeds.
తృణరాజా(హ్వాయ) స్తాలో	తృణరాజః-తాలః॥ పు॥ ౨-తాటిచెట్టుపేళ్లు. Palmyra.
నాలికేరస్తు లాఙ్గలీ॥ ౨౧౮ ॥	నాలికేరః[పా] నారికేలః-లాఙ్గలీ॥ న్, పు-ఈ, స్త్రీ॥ ౨-టెంకాయచెట్టుపేళ్లు. Cocoanut.
ఘోణ్టాతుపూగఃక్రముకోగువాకః ఖపురో	ఘోణ్టా॥స్త్రీ॥ పూగః - క్రముకః - గువాకః-(ప) గూవాకః - ఖపురః॥పు॥౫ - పోకచెట్టుపేళ్లు. Areca Faufel. [Arecanut.
(౽స్యతు। ఫలముద్వేగ	ఉద్వేగమ్॥న॥ ౧ - ఈపోకచెట్టుఫలముపేరు.
మేతేచహిన్తాలసహితా స్త్రయః॥ ౨౧౫ ॥	హిన్తాలసహితాః=గిఱకతాటి (Marshy date) తోఁగూడుకొనియున్న, ఏతేత్రయశ్చ=ఈచెప్పఁబడిన తాలనారికేల క్రముకములు మూఁడును,
ఖర్జూరఃకేతకీ తాలీ ఖర్జూరీ చ తృణద్రుమాః।	ఖర్జూరః=ఖర్జూరవృక్షము (Date), కేతకీ=మొగలిచెట్టు (Pandanus odoratissimus), తాలీ=శ్రీతాళవృక్షము (Corypha Talliera), ఖర్జూరీ=ఈఁతచెట్టు (Wild date) ఈరను కూడి యెనిమిదియు తృణవృక్షములనంబడును. A palm.
ఇతి వనౌషధివర్గః.	అరణ్యములతోను ఓషధులతోను జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

సింహోమృగేన్ద్రః | సింహః- మృగేన్ద్రః- పఞ్చాస్యః-హర్యక్షః -

పఞ్చాస్యో హర్యక్షః కేసరీ హరిః ॥ ౨౧౬ ॥ [కణ్ఠీరవో గజరిపుః పిఙ్గదృష్టిర్మృగాధిపః॥]

కేసరీ॥న్॥-హరిః॥పు॥ ౬-సింహముపేళ్లు. A lion. [కణ్ఠీరవః - గజరిపుః - పిఙ్గదృష్టిః - మృగాధిపః॥పు॥౪] అధికపాఠము.

శార్దూలద్వీపినౌ వ్యాఘ్రే

శార్దూలః - ద్వీపీ॥న్॥-వ్యాఘ్రః॥పు॥ ౩- పెద్దపులిపేళ్లు. A tiger.

తరక్షుస్తు మృగాదనః।

తరక్షుః-మృగాదనః॥పు॥ ౨-సివంగి పేళ్లు. A hyena.

వరాహః సూకరో ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ కిరిః కిటిః॥౨౧౭॥ దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధరోమా క్రోడో భూదార ఇత్యపి।

వరాహః-సూకరః[పా]శూకరః-ఘృష్టిః[పా]గృష్టిః-కోలః-పోత్రీ॥న్॥ - కిరిః-కిటిః-దంష్ట్రీ॥న్॥-ఘోణీ॥న్॥- స్తబ్ధరోమా॥న్॥-క్రోడః-భూదారః॥పు॥ ౧౨-అడవిపందిపేళ్లు. A hog.

కపి ప్లవఙ్గ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః॥ మర్కటో వానరః కీశో వనౌకాః

కపిః-ప్లవఙ్గః-ప్లవగః - శాఖామృగః-వలీముఖః-మర్కటః-వానరః-కీశః-వనౌకాః ॥ స్, పు॥ ౯-కోఁతిపేళ్లు. A monkey or ape.

అథ భల్లుకే । ఋక్షాచ్ఛభల్ల భాలూకాః

భల్లుకః (ప) భల్లూకః-ఋక్షః-అచ్ఛభల్లః-(ప) అచ్ఛః-భల్లః-భాలూకః-॥ పు॥ ౪- ఎలుఁగుగొడ్డుపేళ్లు. A bear.

గణ్డకే ఖడ్గఖడ్గినౌ॥

గణ్డకః-ఖడ్గః-ఖడ్గీ॥న్,పు॥౩-ఖడ్గమృగముపేళ్లు. A rhinoceros.

లులాయో మహిషో వాహద్విషత్కాసరసైరిభాః॥

లులాయః-మహిషః-వాహద్విషత్॥త్॥-కాసరః-సైరిభః॥పు॥౫-కారెనుపోతుపేళ్లు. A buffalo.

(స్త్రియాం) శివా భూరిమాయు గోమాయు మృగధూర్తకాః॥ సృగాల వఞ్చక క్రోష్టు ఫేరు ఫేరవ జమ్బుకాః॥

శివా॥స్త్రీ॥-భూరిమాయుః[పా] భూరిమాయః-గోమాయుః-మృగధూర్తకః - సృగాలః - [పా] శృగాలః - వఞ్చకః - క్రోష్టుః - ఫేరుః-ఫేరవః-జమ్బుకః॥పు॥ ౧౦-నక్కపేళ్లు. క్రోష్టుశబ్దమునకు ఋకారాంతమునకును రూపము. A jackal.

ఓతుర్బిడాలో మార్జారో వృషదంశక ఆఖు

ఓతుః-బిడాలః-మార్జారః[పా]మార్జాలః-వృషదంశకః[పా] పృషదంశకః-ఆఖుభుక్॥ జ్, పు॥

భుక్॥ ౨౧॥

౫-పిల్లి పేళ్లు. A cat.

(త్రయో) గౌధేర గౌధార గౌధేయా(గోధికాత్మజే)।

గౌధేరః-గౌధారః-గౌధేయః॥పు॥ 3-ఉడుముపిల్ల పేళ్లు. An iguana.

శ్వావిత్తు శల్య (స్తల్లోమ్ని) శలలీ శలలం శలమ్॥ ౨౨॥

[A porcupine.

శ్వావిత్॥ధ్॥-శల్యః॥పు॥౨- ఏదుపంది పేళ్లు. శలలీ॥స్త్రీ॥-శలలమ్-శలమ్॥న॥ 3-తల్లోమ్ని=ఆ ఏదుపందిముండ్ల పేళ్లు. Porcupine quills.

వాతప్రమీ ర్వాతమృగః

వాతప్రమీః-వాతమృగః॥పు॥ ౨-గాలికి నెదురు నడచునిట్టి వంటి మృగము, పొడయిట్టి. వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును. A swift antelope.

కోక స్త్వీహామృగో వృకః।

కోకః-ఈహామృగః-వృకః॥పు॥3- తోఁడేలు పేళ్లు. A wolf.

మృగే కురఙ్గ వాతాయు హరిణాజినయోనయః॥

మృగః-కురఙ్గః-వాతాయుః-హరిణః - అజినయోనిః॥పు॥౫-ఇఱ్ఱి పేళ్లు. A deer or antelope.

ఐణేయ మేణ్యాశ్చర్మాద్య మేణస్యైణ (ముభే త్రిషు)।

ఏణ్యాః=ఆఁడు లేడియొక్కయు,ఏణస్య = మగదుప్పియొక్కయు,చర్మాద్యమ్=చర్మము మొదలైనవి, వరుసగా-ఐణేయమనియు (Belonging to a doe), ఐణమనియు (Belonging to a buck), చెప్పఁబడును ॥త్రి॥

కదలీ కన్దలీ చీన శ్చమూరు ప్రియకావపి॥ ౨౪॥ సమూరు(శ్చేతి హరిణా అమీ అజినయోనయః)।

కదలీ॥స్త్రీ॥ (వ) కదలిన్, పు॥ బొల్లిచాయ మెడచారలుగలిగి బిలములోనుండు మృగము. కన్దలీ॥స్త్రీ॥ (వ) కన్దలిన్, పు॥ దొడ్డకడుపును నల్లనిముందరికాళ్లును గలమృగము. చీనః॥పు॥ గుఱ్ఱపువన్నెగలిగి 30 అంగుళముల పొడవుగల మృగము. చమూరుః॥ పు॥ తోఁకలేనిమృగము. ప్రియకః॥ పు॥ దట్టమై మెత్తని నల్లనిరోమములుగల మృగము. సమూరుః॥పు॥ తెల్లనికొన నెంట్రుకలతోఁ గూడిన దొడ్డమెడగలమృగము. ఇత్యమీ=ఈయాఱును, అజినయోనయః=ఆస్తరణాదులకు నుపయోగిం

చుచర్మములకుఁ గారణములయిన, హారిణాః=ఇఱ్ఱి జాతులలోని శేషములు.

కృష్ణసార రురు న్యఙ్కు రఙ్కు శమ్బర రౌహిషాః॥ ౨౨౫॥ గోకర్ణ పృషతైణర్శ్య రోహితాశ్చమరో (మృగాః)।

కృష్ణసారః [పా] కృష్ణశారః=నల్లఇఱ్ఱి, The spotted antelope. రురుః=నల్లచారలదుప్పి, The stag. న్యఙ్కుః=తలవంచుకొనిపోవు జింకపోతు. రఙ్కుః=తెల్లరోమములుగల ఇఱ్ఱి, The spotted axis. శమ్బరః=ఎఱ్ఱవన్నెగల సన్నుపుజింక. రౌహిషః=కొండగొఱ్ఱె. గోకర్ణః=కణితి. పృషతః=దుప్పి, The porcine deer. ఏణః= పెద్దకండ్లుగలనల్లయిఱ్ఱి. ఋశ్యః [పా] ఋష్యః=మనుఁబోతు, White-footed antelope. రోహితః=కేసరియనుమృగము. చమరః=సవరపుమృగము, Bos grunniens. ఈ ౧౦ను॥ పు॥-మృగాః = తమతమపేళ్ల చేతఁ బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వ శ్శరభో రామ స్సృమరో గవయ శ్శశః॥ ౨౨౬॥

గన్ధర్వః=దొడ్డకడుపును పట్టుపెఱుకయును గలమృగము. శరభః=ఎనిమిదికాళ్లుగలిగి సింహమును చంపెడిమృగము. రామః=పెద్దదుప్పి. సృమరః=పెద్దసవరపు మృగము. గవయః=గురుపోతు, Bos Gavoeus. శశః=కుందేలు, A hare.

ఇత్యాదయో మృగేన్ద్రాద్యా గవాద్యాః పశుజాతయః।

A beast.

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయిన వియాఱును, మృగేన్ద్రాద్యాః=సింహశబ్దము మొదలు చమరశబ్దపర్యంతము లయినవియు, గవాద్యాః=వైశ్యవర్గయందుఁ జెప్పఁగలగోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః=పశువులని చెప్పఁబడును.

[అధోగన్తా తు ఖనకో వృకః పుంధ్వజ ఉన్దురః] ఉన్దురు ర్మూషికో ప్యాఖు ర్గిరికా బాలమూషికా॥

[అధోగన్తా - ఖనకః - వృకః-పుంధ్వజః-ఉన్దురః.] ఎలుకపేళ్లు. అధికపాఠము.

ఉన్దురుః-మూషికః [పా] మూషకః - ఆఖుః॥ పు॥3-ఎలుకపేళ్లు. A rat.

[A small rat.

గిరికా-బాలమూషికా॥ స్త్రీ॥౨-చిట్టెలుకపేళ్లు.

[చుచున్దరీ గన్ధమూషీ దీర్ఘదేహీ తు మూషికా ।]	[చుచున్దరీ-గన్ధమూషీ॥ సీ॥ ౨-చుంచుపేళ్లు. A mouse. దీర్ఘదేహీ - మూషికా॥సీ॥౨ - పందికొక్కు పేళ్లు. The Bandicoot.]
సరటః కృకలాస స్స్యాన్	సరటః-కృకలాసః॥పు॥౨-తొండ పేళ్లు. Cameleon.
ముసలీ గృహగోధికా॥	ముసలీ-గృహగోధికా॥సీ॥౨-బల్లి. A lizard.
లూతా స్త్రీ తన్తువాయోర్ణనాభ మర్కటకా (స్సమాః)।	లూతా॥సీ॥-తన్తువాయః-ఊర్ణనాభః-మర్కటకః॥ పు॥ ౪-సాలెపురుగు పేళ్లు. A spider.
నీలఙ్గు స్తు క్రిమిః	నీలఙ్గుః-క్రిమిః॥పు॥ ౨-పురుగుల పేళ్లు. మాని మీఁది నల్లని పురుగులని కొందఱందురు. An insect
కర్ణజలూకా శతపద్యుభే॥ ౨౨౯॥	కర్ణజలూకా(పా)కర్ణజలౌకా-శతపదీ॥సీ॥౨-జెఱ్ఱి పేళ్లు. చెవిదూఱుపాము. రోఁకటిబండయు. A centipede.
వృశ్చికః శూకకీటస్స్యాత్	వృశ్చికః-శూకకీటః॥పు॥౨ - నల్లతేలు పేళ్లు. కణుఁదురు పేరును. A caterpillar.
దలిద్రోణౌ తు వృశ్చికే।	అలీ॥ న్॥ [పా] అలీ॥న్॥-ద్రోణః [పా] ద్రూణః-వృశ్చికః॥ పు॥ ౩-ఎఱ్ఱతేలు పేళ్లు. సామాన్యముగా తేలు పేళ్లనికొందఱందురు. A scorpion.
పారావతః కలరవః కపోతో౽థ	పారావతః- కలరవః- కపోతః॥ పు॥ ౩-పావురము పేళ్లు. A dove or pigeon.
శశాదనః॥ పత్త్రి శ్శ్యేన	శశాదనః-పత్త్రీ॥న్॥-శ్యేనః॥పు॥ ౩-డేగ పేళ్లు. A hawk or falcon.
ఉలూక స్తు వాయసారాతిపేచకౌ। [దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః]	ఉలూకః- వాయసారాతిః- పేచకః॥పు॥ ౩-గూబపేళ్లు. An owl. [దివాన్ధః-కౌశికః-ఘూకః- దివాభీతః - నిశాటనః॥] అధికపాఠము.
వ్యాఘ్రాట స్తు భరద్వాజః	వ్యాఘ్రాటః- భరద్వాజః॥పు॥ ౨ - ఏట్రింత పేళ్లు. భారద్వాజపక్షి. A sky-lark.
ఖఞ్జరీట స్తు ఖఞ్జనః॥ ౨౩౦॥	ఖఞ్జరీటః-ఖఞ్జనః॥పు॥ ౨ - మందపిచ్చిక పేళ్లు. కాటుకపిట్ట. రుద్వపులుఁగు. కాజు. A wagtail.

లోహపృష్ఠ స్తు క
ఙ్కస్స్యా
దథచాషః కికీదివిః ।
కలిఙ్గ భృఙ్గ ధూమ్యా
టాః
(అథస్యా)చ్ఛతపత్త్ర
కః॥ దార్వాఘాటో౽
థ సారఙ్గః స్తోకక శ్చా
తక (స్సమాః)।
కృకవాకుస్తామ్రచూ
డః కుక్కుట శ్చరణా
యుధః॥ ౨౩౩॥
చటకః కలవిఙ్కస్స్యా
(త్తస్య స్త్రీ) చటకా
(తయోః। పుమపత్యే)
చాటకైరః(స్త్ర్యపత్యే)
చటకై (వసా)॥ ౨౩౪॥

కర్కరేటుః కరేటుస్స్యా
త్కృకణక్రకరా(సమౌ)॥
వనప్రియః పరభృతః
కోకిలః పిక (ఇత్యపి)॥
కాకేతు కరటారిష్ట బలి
పుష్ట సకృత్ప్రజాః। ధ్వా
ఙ్క్షాత్మఘోష పరభృద్బ
లిభు గ్వాయసా అపి॥
౨౩౬॥ [చిరజీవీచైకదృ
ష్టి ర్మౌకులిః పికవర్ధనః।]
ద్రోణకాక స్తు కాకోలో

లోహపృష్ఠః-కఙ్కః॥పు॥ ౨-రాపులుఁగు పేళ్లు. మల్లెజేగుఱును. A heron.

చాషః-కికీదివిః॥పు॥ ౨-పాలపక్షి పేళ్లు. A blue jay.

కలిఙ్గః-భృఙ్గః-ధూమ్యాటః॥ పు॥ ౩-కూఁకటి మూఁగయను పక్షి పేళ్లు. A fork-tailed shrike.

శతపత్త్రకః-దార్వాఘాటః॥ ౨-మానుగోయిలపులుఁగు పేళ్లు. వెగ్గురుపులుఁగును. A wood-pecker.

సారఙ్గః [సా] శారఙ్గః - స్తోకకః . చాతకః॥ పు॥ ౩-వానకోయిలపేళ్లు. చాతకపక్షి.

కృకవాకుః-తామ్రచూడః-కుక్కుటః - చరణాయుధః॥ పు॥ ౪ - కోడిపేళ్లు. A gallinaceous fowl.

చటకః-కలవిఙ్కః॥ పు॥ ౨-పిచ్చిక పేళ్లు. A sparrow.

చటకా॥స్త్రీ॥౧-ఆఁడుపిచ్చిక. A female sparrow.

చాటకైరః॥పు॥-చటకా॥స్త్రీ॥ ౨ను-వరుసగా, తయోః=ఆపిచ్చుకలరెంటికి, పుమపత్యే=మగపిల్లయందును, స్త్ర్యపత్యే=ఆఁడుపిల్లయందును వర్తించును.

కర్కరేటుః-కరేటుః॥ పు॥ ౨-పెద్దకొక్కెర పేళ్లు. Numidian crane.

కృకణః-క్రకరః॥ పు॥ ౨-కొక్కెర పేళ్లు.

వనప్రియః-పరభృతః-కోకిలః-పికః॥ పు॥ ౪-కోకిలపేళ్లు. The black cuckoo.

కాకః - కరటః - అరిష్టః- బలిపుష్టః-సకృత్ప్రజః-ధ్వాఙ్క్షః-ఆత్మఘోషః-పరభృత్॥ త్॥-బలిభుక్॥జ్॥-వాయసః-చిరజీవీ॥ న్॥-ఏకదృష్టిః-మౌకులిః-పికవర్ధనః॥పు॥ ౧౪-కాకిపేళ్లు. చిరజీవి మొదలు నాలుగు నధిక నామములు. A crow.

ద్రోణకాకః-కాకోలః॥ పు॥ ౨ - మాలకాకి పేళ్లు. A raven.

దాత్యూహః కాలకణ్ఠకః॥ ౨౩౭॥	దాత్యూహః-కాలకణ్ఠకః॥ పు॥ ౨-కూఁకురు గుడ్డంగి పిట్టపేళ్లు. భరతపక్షి. A gallinule.
ఆతాయి చిల్లౌ	ఆతాయీ॥న్॥(పా)ఆతాపీ॥న్॥-చిల్లః॥పు॥౨-పిన్నగద్దపేళ్లు. జెముడుకాకియు,చీరపిట్టయు. A kite.
దాక్షాయ్య గృధ్రౌ	దాక్షాయ్యః-గృధ్రః॥పు॥ ౨-గద్దపేళ్లు. బోరువయును. A vulture.
కీర శుకౌ (సమౌ)।	కీరః-శుకః॥ పు॥ ౨-చిలుకపేళ్లు. A parrot.
క్రుఙ్ క్రౌఞ్చోఽథ	క్రుఙ్॥చ్॥-క్రౌఞ్చః॥పు॥౨-కొంగపేళ్లు. A curlew.
బకః కహ్వః	బకః-కహ్వః॥పు॥ ౨-వక్కుకొంగపేళ్లు. A crane.
పుష్కరాహ్వస్తు సారసః॥ ౨౩౮॥	పుష్కరాహ్వః-సారసః॥పు॥౨-బెగ్గురుపేళ్లు. The Indian crane.
కోకశ్చక్రశ్చక్రవాకో రథాఙ్గా (హ్వయనామకః)।	కోకః-చక్రః-చక్రవాకః-రథాఙ్గః॥ పు॥ ౪-జక్కవపిట్టపేళ్లు. The ruddy goose.
కాదమ్బః కలహంస (స్స్యా)	కాదమ్బః-కలహంసః॥ పు॥ ౨-ధూమ్రవర్ణములయిన ముక్కుకాళ్లుగల హంసలపేళ్లు. A drake.
దుత్క్రోశ కురరౌ (సమౌ)॥ ౨౩౯॥	ఉత్క్రోశః-కురరః॥పు॥౨- పెన్నడపులుఁగుపేళ్లు. An osprey.
హంసాస్తు శ్వేతగరుత శ్చక్రాఙ్గా మానసౌకసః।	హంసః-శ్వేతగరుత్॥త్॥-చక్రాఙ్గః-మానసౌకాః॥స్, పు॥ ౪-హంసపేళ్లు. A swan.
రాజహంసాస్తు తే (చఞ్చుచరణై ర్లోహితై స్సితాః)॥ ౨౪౦॥	రాజహంసః॥పు॥ ౧-లోహితైః చఞ్చుచరణైః=ఎఱ్ఱనిముక్కు కాళ్లతోఁగూడి, సితాః=తెల్లనై యుండు ఆహంసలపేళ్లు.
(మలినై) ర్మల్లికాఖ్యా (స్తే)	మల్లికః (పా) మల్లికాక్షః॥పు॥ ౧- మలినైః=కొంచెముధూమ్రవర్ణముగలముక్కు కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.
ధార్తరాష్ట్రా (స్సితేతరైః)।	ధార్తరాష్ట్రః॥పు॥ ౧-సితేతరైః=నల్లనిముక్కు కాళ్లతోఁగూడి తెల్లనై యుండు హంసలపేరు.
శరారి రాటి రాడిశ్చ	శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥స్త్రీ॥౩-ఆఁడేలుఅను పక్షిపేళ్లు.

బలాకా బిసకణ్ఠికా ॥ ౨౮౧॥

బలాకా - బిసకణ్ఠికా ॥ సీ ॥ ౨- తెల్లకొక్కెర పేళ్లు. A small crane.

(హంసస్య యోషి) ద్వరటా

వరటా॥సీ॥౧-హంసస్య=హంసయొక్క, యోషిత్=స్త్రీ పేరు. A duck or goose.

(సారసస్యతు) లక్ష్మణా ।

లక్ష్మణా(పా)లక్షణా॥సీ॥ ౧-సారసస్య= బెగ్గురు పక్షియొక్క స్త్రీ పేళ్లు.

జతుకా ఽజినపత్త్రా స్యా త్పరోష్ణీ తైలపాయికా॥ ౨౮౨॥

జతుకా (పా) జతూకా-అజినపత్త్రా॥ సీ ॥ ౨- గబ్బిలాయి పేళ్లు. A bat. పరోష్ణీ - తైలపాయికా ॥సీ॥ ౨-బరిణెపురుగు పేళ్లు. A cock-roach.

వర్వణా మక్షికా నీలీ

వర్వణా-మక్షికా-నీలీ॥సీ॥ ౩-నల్లనియీఁగ పేళ్లు. A blue fly.

సరఘా మధుమక్షికా ।

సరఘా-మధుమక్షికా॥ సీ ॥ ౨-జుంటెయీఁగ పేళ్లు. తేనెటీఁగ. A bee.

పతఙ్గికాపుత్తికాస్యా

పతఙ్గికా-పుత్తికా॥ సీ ॥ ౨ తెరయీఁగపేళ్లు. A small bee.

ద్దంశ స్తు వనమక్షికా॥

దంశః॥పు॥-వనమక్షికా॥సీ॥ ౨-అడవియీఁగ పేళ్లు. A gadfly.

దంశీ (తజ్జాతి రల్పా స్యా)

దంశీ॥సీ॥౧- అల్పా=అల్పమైన,తజ్జాతిః స్యాత్ = ఆయడవియీఁగలజాతిపేరు. అడవిదోమ.

ద్గన్ధోలీ॰ వరటా (ద్వయోః)।

గన్ధోలీ[పా]గన్ధోలీ-వరటా॥ప్న॥౨ - ఎఱ్ఱతుమ్మెద పేళ్లు. కణుఁదురీఁగ. A wasp.

భృఙ్గారీ చీరుకా చీరీ ఝిల్లికా చ (సమా ఇమాః)॥ ౨౮౪॥

భృఙ్గారీ-చీరుకా [పా] ఝీరుకా-చీరికా- చీరీ-ఝిల్లికా॥సీ॥ ౪ - చిమట పేళ్లు. ఈలపురుగును. A cricket.

(సమౌ) పతఙ్గ శలభౌ

పతఙ్గః-శలభః॥పు॥ ౨-మిడత పేళ్లు. A grass-hopper.

ఖద్యోతో జ్యోతిరిఙ్గణః ।

ఖద్యోతః-జ్యోతిరిఙ్గణః॥ పు॥ ౨-మిణుఁగురు బూచిపేళ్లు. A firefly.

మధువ్రతో మధుకరో మధులి ణ్మధుపాలినః॥ ౨౮౫॥ ద్విరేఫ పు

మధువ్రతః-మధుకరః-మధులిట్॥హ॥-మధుపః-అలీ॥న్॥-ద్విరేఫః-పుష్పలిట్॥హ॥ - భృఙ్గః - షట్పదః-భ్రమరః-అలిః-[ఇన్దిన్దిరః చఞ్చరీకః-రో

వ్యలిడ్భృఙ్గషట్పదభ్ర
మరాలయః । [ఇన్దిన్దిర
శ్చఞ్చరీకోరోలమ్బో బ
మ్భరశ్చ సః]॥ ౨౮౭॥

లమ్బః-బమ్భరః]॥పు॥౧౫ - తుమ్మెదపేళ్లు. ఇన్దిన్దిర శబ్దము మొదలు ౪ అధిక నామములు. A large black bee.

మయూరో బర్హిణో
బర్హీ నీలకణ్ఠో భుజఙ్గ
భుక్ । శిఖావల శ్శిఖీ కేకీ
మేఘనాదానులాస్యపి॥
కేకావాణీమయూరస్య
(సమా)చన్ద్రిక మేచకౌ।
శిఖా చూడా
శిఖణ్డస్తు పిఞ్ఛ బర్హే
(నపుంసకే)॥ ౨౮౮॥

మయూరః-బర్హిణః-బర్హీ॥న్॥-నీలకణ్ఠః-భుజఙ్గభుక్॥జ్॥-శిఖావలః శిఖీ॥న్॥ - కేకీ॥న్॥ - మేఘనాదానులాసీ॥న్,పు॥౯ - నెమిలి పేళ్లు. A peacock.
[పేళ్లు. His cry.
కేకా॥స్త్రీ॥౧-మయూరస్య వాణీ=నెమలికూఁత
చన్ద్రికః-మేచకః॥పు॥౨-నెమిలిపురికన్ను పేళ్లు.
శిఖా-చూడా॥స్త్రీ॥ ౨-నెమిలికూఁకటిపేళ్లు. Crest.
శిఖణ్డః॥పు॥-పిఞ్ఛమ్-బర్హమ్॥న॥౩-నెమిలిపురి పేళ్లు. Peacock's tail.

ఖగే విహఙ్గ విహగ వి
హఙ్గమవిహాయసః। శకు
న్తి పక్షి శకుని శకున్త
శకున ద్విజాః॥ ౨౮౯॥
పతత్రి పత్రి పతగ ప
తత్పత్రరథాణ్డజాః ।
నగౌకో వాజి వికిర వి వి
ష్కిరపతత్రయః ॥ నీ
డోద్భవా గరుత్మన్తః
పిత్సన్తో నభసఙ్గమాః।

ఖగః-విహఙ్గః-విహగః-విహఙ్గమః-విహాయాః॥స్॥-శకున్తిః-పక్షీ॥న్॥-శకునిః-శకున్తః-శకునః-ద్విజః-పతత్రీ॥న్॥-పత్రీ॥న్॥-పతగః-పతన్॥త్॥-పత్రరథః-అణ్డజః-నగౌకాః॥స్॥-వాజీ॥న్॥-వికిరః-విః-విష్కిరః-పతత్రిః-నీడోద్భవః-గరుత్మాన్॥త్॥-పిత్సన్॥త్॥-నభసంగమః॥పు॥౨౭-సామాన్యముగాఁ బక్షులపేళ్లు. A bird.

(తేషాం విశేషా) హా
రీతో మద్గుః కారణ్డవః
ప్లవః॥ ౨౯౦॥ తిత్తిరిః
కుక్కుభో లావో జీవం
జీవ శ్చకోరకః। కోయష్టి
క ష్టిట్టిభకో వర్తకో వ

హారీతః॥పు॥=పచ్చనిపిట్ట, green pigeon. మద్గుః॥పు॥=నీరుకాకి. The shag. కారణ్డవః॥పు॥=కన్నెలేడు. ప్లవః॥పు॥=నీరుకోడి. తిత్తిరిః॥పు॥=తీతువు. The francoline partridge. కుక్కుభః॥పు॥=బెళగువ్వ, A wild cock. లావః॥ పు॥=లావుక, A quail. జీవంజీవః॥పు॥=వన్నెపులుఁగు, A pheasant. చ

త్తికాదయః॥ ౨౫౨॥

కోరకః॥ పు॥=వెన్నెల పులుఁగు, Perdix rufa. కోయష్టికః॥ పు॥=చీకుకొక్కెర, గుడ్డికొంగ. టిట్టిభకః॥పు॥=లకుముకిపిట్ట, Jacana. వర్తకః॥పు॥=నెలిచెపిట్ట, వొట్టపులుఁగు. వర్తికా॥స్త్రీ॥=మాలపల్లంకి॥- ఈ ౧౬-శబ్దములును, తేషాంవిశేషాః = ఆపక్షులలో భేదములు. ఇచటఁగొందఱుజీవంజీవచకోరకశబ్దములు పర్యాయములనియు వర్తకశబ్దమును స్త్రీలింగముగాపఠించి వర్తకావర్తికాశబ్దములు పర్యాయములనియుం జెప్పిరి.

గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్త్రం పతత్త్రం చ తనూరుహమ్।

గరుత్-పక్షః-ఛదః॥పు॥-పత్త్రమ్-పతత్త్రమ్-తనూరుహమ్॥న॥౬-ఱెక్కలపేళ్లు. A wing.

(స్త్రీ) పక్షతిః పక్షమూలం

పక్షతిః॥స్త్రీ॥-పక్షమూలమ్॥న॥-౨-ఱెక్కలమొదటిపేళ్లు. The root of a wing.

చఞ్చుస్త్రోటి (రుభే స్త్రియౌ)॥ ౨౫౩॥

చఞ్చుః - త్రోటిః॥స్త్రీ॥ ౨-పక్షిముక్కుపేళ్లు. The beak.

ప్రడీనోడ్డీన సణ్డీనా (న్యేతాః ఖగగతిక్రియాః)।

ప్రడీనమ్॥న॥=ఎగయుట, Taking flight. ఉడ్డీనమ్॥న॥=పాఱుట, Soaring. సండీనమ్॥న॥=వ్రాలుట॥, Perching ౩-ను, ఏతాః=ఇవి, ఖగగతిక్రియాః=పక్షులగతి భేదములు.

పేశీ కోశో (ద్విహీనే) ఽణ్డం

పేశీ॥స్త్రీ॥-కోశః॥పున॥-అణ్డమ్॥న॥౩-గ్రుడ్డుపేళ్లు. పేశీకోశః-ఒకపదమనికొందఱు. An egg.

కులాయో నీడ (మస్త్రియామ్)॥ ౨౫౪॥

కులాయః॥పు॥-నీడమ్॥పున॥ ౨-పక్షిగూఁటిపేళ్లు. A nest.

పోతః పాకోఽర్భకో డిమ్భః పృథుకః శ్శావక శ్శిశుః।

పోతః-పాకః-అర్భకః-డిమ్భః-పృథుకః-శావకః-శిశుః॥ పు॥ ౭-సామాన్యముగా శిశువు పేళ్లు. Young of any animal.

స్త్రీపుంసౌ మిథునం ద్వన్ద్వం

స్త్రీపుంసౌ-మిథునమ్-ద్వన్ద్వమ్॥న॥ ౩-స్త్రీపురుషులజంటపేళ్లు. A couple, male and female,

యుగ్మంతు యుగలం యుగమ్॥ ౨౫౫॥

యుగ్మమ్-యుగలమ్-యుగమ్॥న॥౩-జంటపేళ్లు. A pair or brace.

సమూహనివహవ్యూహ సన్దోహ విసర వ్రజాః। స్తోమౌఘ నికర వ్రాత వార సఙ్ఘాత సఞ్చయాః॥౨౫౬॥ సముదాయ స్సముదయ స్సమవాయశ్చయోగణః। (స్త్రియాంతు) సంహతి ర్బృన్దం నికురమ్బం కదమ్బకమ్॥ ౨౫౭॥

సమూహః-నివహః-వ్యూహః-సన్దోహః-విసరః-వ్రజః-స్తోమః-ఓఘః-నికరః-వ్రాతః-వారః-సఙ్ఘాతః-సఞ్చయః-సముదాయః-సముదయః-సమవాయః-చయః-గణః॥పు॥-సంహతిః॥స్త్రీ॥-బృన్దమ్-నికురమ్బమ్-కదమ్బకమ్॥ న॥ ౨౨-గుంపుపేళ్లు. A flock or multitude.

(బృన్దభేదా స్సమై) ర్వర్గః

బృన్దభేదాః=ఇఁకఁ జెప్పఁబడునవి సమూహవిశేషములపేళ్లు. వర్గః॥పు॥౧-సమైః=ఒకతీరువస్తువులగుంపుపేరు. A multitude of similar things.

సఙ్ఘ సార్థౌతు (జన్తుభిః)।

సఙ్ఘః-సార్థః॥పు॥౨-జన్తుభిః= ప్రాణిసమూహముపేరు. An assembly of animals.

(సజాతీయైః) కులం

కులమ్॥న॥ ౧-సజాతీయైః=సజాతీయములైన ప్రాణిసమూహముపేరు. A multitude of homogeneous animals.

యూథం (తిరశ్చాం పున్నపుంసకమ్)॥

యూథమ్॥పున॥ ౧-తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతుసమూహము. A flock of birds or beasts.

(పశూనాం)సమజో

సమజః॥పు॥ ౧ - పశూనామ్=పశువులగుంపుపేరు. A herd of beasts.

(న్యేషాం)సమాజో

సమాజః॥ పు॥ ౧-అన్యేషామ్=పశువులకంటె నన్యమయిన నరపక్ష్యాదిసమూహముపేరు. An assembly of men &c.

(థ సధర్మిణామ్)। స్యాన్నికాయః

నికాయః॥పు॥ ౧ - సధర్మిణామ్=ఒక్కవిధమయిననడకగలవారియొక్కగుంపుపేరు. An association of persons performing like duties.

పుఞ్జరాశీ తూత్కరః కూట (మస్త్రియామ్)॥	పుఞ్జః-రాశిః-ఉత్కరః॥పు॥-కూటమ్॥న్న॥ర-ధాన్యాదిసమూహము పేళ్లు. A heap of grain.
కాపోత శౌక మాయూర తైత్తిరాదీని (తద్గణే)।	కాపోతమ్॥న॥=పావురములగుంపు, A flock of doves. శౌకమ్॥న॥=చిలుకలగుంపు,—of parrots. మాయూరమ్॥న॥=నెమిళ్లగుంపు,—of peacocks. తైత్తిరమ్॥న॥తీతువుపులగుంపు,—of francoline partridges. ఆదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే = ఆయాగుంపునకీలాగున తెలియునది.
(గృహాసక్తాఃపక్షిమృగా) శ్ఛేకాః స్యుర్గృహ్యకాశ్చ తే॥ ౨౬౦॥	ఛేకాః [పా] సేకాః-గృహ్యకాః॥పు॥ ..౨-గృహాసక్తాః=పెంచఁబడియిల్లుమరగిన, పక్షిమృగాః=పక్షులకును మృగములకును పేళ్లు. Domesticated birds or beasts.
ఇతి సింహాదివర్గః.	సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
మనుష్యా మానుషా మర్త్యా మనుజామానవానరాః। స్యుః పుమాంసః పఞ్చజనాః పురుషాః పూరుషానరః॥ ౨౬౧॥	మనుష్యః-మానుషః-మర్త్యః-మనుజః-మానవః-నరః-పుమాన్॥స్॥ - పఞ్చజనః-పురుషః-పూరుషః-నా॥ ఋ, పు ॥ ౧౧ - మనుష్యుల పేళ్లు. Man; mankind.
స్త్రీ యోషి దబలా యోషా నారీ సీమన్తినీ వధూః। ప్రతీపదర్శినీ వామా వనితా మహిలా (తథా) ౨౬౨॥	స్త్రీ-యోషిత్॥త్,సీ॥(ప)యోషితా॥ఆ॥-అబలా-యోషా(పా) జోషా-నారీ-సీమన్తినీ-వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా-మహిలా॥సీ॥ ౧౧-సామాన్యముగా స్త్రీలపేళ్లు. A woman, or female.
(విశేషాస్త్వ) జ్గనా భీరుః కామినీ వామలోచనా। ప్రమదా భావినీ కాన్తా లలనా చ నితమ్బినీ॥ ౨౬౩ ॥సున్దరీ	అఙ్గనా = మంచి అవయవములుగలది, well-shaped. భీరుః=భయముగలది, timid. కామినీ = మిగులఁ గామముగలది, loving. వామలోచనా= మంచికన్నులుగలది, having fine eyes. ప్రమదా = మిక్కిలిమదముగలది. భావినీ = శృంగార

రమణీ రామా	చేష్టగలది (పా) మానినీ = ప్రణయకోపముగలది. కాన్తా=మిక్కిలిచక్కనిది. లలనా = వేడుకగలది. నితమ్బినీ=గొప్పపిఱుఁదులుగలది. సున్దరీ = రూపలావణ్యముగలది, handsome. రమణీ=నాయకుని రమింపఁజేయునది. రామా=గీతకళాదులు నేర్చి రమించునది॥ సీ॥ ౧౨ - స్త్రీవిశేషముల పేళ్లు.
కోపనా(సైవ)భామినీ।	కోపనా-భామినీ॥సీ॥ ౨-కోపముగల స్త్రీ పేళ్లు. A passionate woman.
వరారోహామత్తకాశి న్యుత్తమా వరవర్ణినీ॥	వరారోహా-మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాసినీ-ఉత్తమా-వరవర్ణినీ॥సీ॥ ౪ - ఉత్తమస్త్రీ పేళ్లు. A handsome, healthy and affectionate woman.
(కృతాభిషేకా) మహిషీ	మహిషీ॥సీ॥ ౧-కృతాభిషేకా = రాజుపట్టపుదేవి పేరు. A queen.
భోగిన్యో౽(న్యానృప స్త్రియః)॥	భోగిన్యః॥సీ॥౧-అన్యాః నృప స్త్రియః=పట్టపుదేవికంటెఁ దక్కిన రాజస్త్రీల పేరు. Other wives of a king.
పత్నీ పాణిగృహీతీ చ ద్వితీయా సహధర్మిణీ॥ ౨౬౫ ॥ భార్యా జాయా(౽థపుంభూమ్ని) దారాః	పత్నీ-పాణిగృహీతీ-ద్వితీయా - సహధర్మిణీ-భార్యా-జాయా॥సీ॥ - దారాః ॥ పు, బ॥ ౭-అగ్నిసాక్షికముగా వివాహము చేసికొన్న దానిపేళ్లు. మొదటి ౪-ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లామునకును, తక్కిన 3-ను సామాన్యమయిన పెండ్లామునకును పేళ్లనికొందఱందురు. A wife.
(స్యాత్తు) కుటుమ్బినీ। పురన్ధ్రీ	కుటుమ్బినీ-పురన్ధ్రీ॥సీ॥ ౨ - పుత్రభృత్యాది కుటుంబముగల స్త్రీ పేళ్లు. A matron.
సుచరిత్రాతు సతీ సాధ్వీ పతివ్రతా॥ ౨౬౬॥	సుచరిత్రా - సతీ - సాధ్వీ- పతివ్రతా॥ సీ॥ ౪- పతివ్రతపేళ్లు. A virtuous and faithful wife.
కృతసాపత్నికా౽ధ్యూఢా౽ధివిన్నా౽	కృతసాపత్నికా-అధ్యూఢా- అధివిన్నా॥ సీ॥ 3-పెద్దపెండ్లాముపేళ్లు. The first wife.
థ స్వయంవరా। పతిం	స్వయంవరా-పతింవరా-వర్యా॥సీ॥3-తనంత

వరాచ వర్యాఽ	టనేమగనివరించు స్త్రీ పేళ్లు. A bride choosing her husband.
థ కులస్త్రీ కులపాలికా॥ ౨౬౭॥	కులస్త్రీ - కులపాలికా॥ సీ॥ ౨-వ్యభిచారము లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్లు. A chaste woman.
కన్యా కుమారీ	కన్యా(ప)కన్యకా-కుమారీ॥సీ॥ ౨ - మొదటి వయసునన్న పెండ్లి కాని పడుచుపేళ్లు. A virgin.
గౌరీ తు నగ్నికాఽనాగతార్తవా।	గౌరీ-నగ్నికా-అనాగతార్తవా॥సీ॥3-సమర్త్యాడని పడుచు. A girl who has not menstruated.
స్యాన్మధ్యమా దృష్టరజా	మధ్యమా-దృష్టరజాః॥స్, సీ॥ ౨-క్రొత్తగా సమర్త్యాడిన పడుచు పేళ్లు. A girl arrived at puberty.
స్తరుణీ యువతి (స్సమే)॥ ౨౬౮॥	తరుణీ (పా)తలునీ-యువతిః॥సీ॥ ౨-జవ్వనిపేళ్లు 30 ఏండ్లకులోఁబడినవయస్సుగలది. A young woman.
(సమా)స్నుషా జనీ వధ్వ	స్నుషా-జనీ-వధూః॥ సీ॥ 3 - కోడలిపేళ్లు. A daughter-in-law.
శ్చిరణ్టీతు సువాసినీ।	చిరణ్టీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ॥సీ॥ ౨-పేరంటాలిపేళ్లు. స్వవాసినియను పాఠముసందుఁ బుట్టినింటనున్న స్త్రీ పేళ్లు. A married woman staying in her father's house.
ఇచ్ఛావతీ కాముకా స్యా	ఇచ్ఛావతీ-కాముకా॥ సీ॥ ౨-ధనాదులయందు ఆశగల స్త్రీ పేళ్లు. A woman covetous of wealth; eager for food, etc.
ద్వృషస్యన్తీ తు కాముకీ॥ ౨౬౯॥	వృషస్యన్తీ-కాముకీ ॥సీ॥ ౨ - రతియందాసగల స్త్రీపేళ్లు. A lustful woman.
(కాన్తార్థినీ తు యా యాతి సఙ్కేతం సా)ఽభిసారికా।	అభిసారికా॥సీ॥ ౧-కాన్తార్థినీ=పురుషునిఁ గోరినదై, సంకేతమ్=సంకేతస్థలమును గూర్చి, యాయాతి సా=పోవుచున్న స్త్రీపేరు. A woman going to an assignation.
పుంశ్చలీ ధర్షణీ బన్ధక్యసతీ కులటేత్వరీ॥ స్వైరిణీ పాంసులాఽ	పుంశ్చలీ - ధర్షణీ (పా) చర్షణీ - బన్ధకీ-అసతీ-కులటా-ఇత్వరీ-స్వైరిణీ-పాంసులా॥సీ॥౮- అంకులాఁడిపేళ్లు. An unchaste woman.

(ధస్యా) దశిశ్వీ (శిశు। నా వినా) ।

అశిశ్వీ॥సీ॥ ౧- శిశునావినా=బిడ్డలేని స్త్రీపేరు. A childless woman.

అవీరా(నిష్పతిసుతా)।

అవీరా॥ సీ॥ ౧- నిష్పతిసుతా=మగఁడును బిడ్డలును లేని స్త్రీ పేరు. A woman having neither husband nor children. [A widow.

విశ్వస్తావిధవే(సమే)॥

విశ్వస్తా-విధవా॥సీ॥౨- పెనిమిటిలేని స్త్రీపేళ్లు.

ఆలిస్సఖీవయస్యా చ

ఆలిః - సఖీ - వయస్యా॥సీ॥౩- చెలికత్తెపేళ్లు. A woman's female friend.

పతివత్నీ సభర్తృకా।

పతివత్నీ-సభర్తృకా॥సీ॥ ౩ -మగనాలిపేళ్లు. A woman whose husband is living.

వృద్ధా పలిక్నీ

వృద్ధా-పలిక్నీ॥సీ॥౨- ముదిసిన స్త్రీపేళ్లు. An old or grey-haired woman.

ప్రాజ్ఞీ తు ప్రజ్ఞా

ప్రాజ్ఞీ-ప్రజ్ఞా॥సీ॥ ౨-లౌకికవ్యవహారమునందు మిక్కిలియెఱుకగలస్త్రీపేళ్లు. An intelligent woman.

ప్రాజ్ఞా తు ధీమతీ॥ ౨౮౨॥

ప్రాజ్ఞా - ధీమతీ॥ సీ॥ ౨ - ఎక్కువ బుద్ధిగల స్త్రీపేళ్లు. A wise woman.

శూద్రీ (శూద్రస్య భార్యాస్యా)

శూద్రీ॥సీ॥౧- శూద్రస్యభార్యా=శూద్రజాతి కానిదైనను శూద్రుని పెండ్లాము పేరు. The wife of a *Sudra*.

శూద్రా (తజ్జాతి రజ్ఞనా)।

శూద్రా॥సీ॥౧ -తజ్జాతిః అఙ్గనా = శూద్రజాతి యందుఁ బుట్టిన స్త్రీపేరు. A woman of the *Sudra* tribe.

ఆభీరీతు మహాశూద్రీ (జాతిపుంయోగయో స్సమే)॥ ౨౮౩॥

ఆభీరీ - మహాశూద్రీ॥సీ॥ ౨ -జాతిపుంయోగయోః సమే=గొల్లజాతి స్త్రీకిని గొల్లనిపెండ్లామునకును పేళ్లు. A milk-woman or milkman's wife.

అర్యాణీ (స్వయ) మర్యా (స్యాత్)

అర్యాణీ-అర్యా॥సీ॥౨ - వైశ్యజాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీపేరు. A *Vaisya* woman.

క్షత్త్రియాక్షత్త్రియాణ్యపి।

క్షత్త్రియా-క్షత్త్రియాణీ॥సీ॥౨-క్షత్త్రియజాతి యందుఁబుట్టి క్షత్త్రియునికిఁగాని మఱియొకనికిఁ గాని పెండ్లామయిన స్త్రీ. A *Kshatriya* woman.

ఉపాధ్యాయా ప్యుపా

ఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయీ॥సీ॥ ౨-తనంత

ధ్యాయా — టనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ). A female teacher.

స్యాదాచార్యాఽ(పి చ స్వతః)॥ ౧౭౪॥

ఆచార్యా॥సీ॥౧-తనంతట నేమంత్ర వ్యాఖ్యానముచేసెడి స్త్రీ). A spiritual instructress.

ఆచార్యాణీ (తుపుంయోగే)

ఆచార్యాణీ॥సీ॥ ౧-తానుమూఢురాలైనను, పుంయోగే= ఆచార్యుని పెండ్లామైన స్త్రీ). The wife of a spiritual preceptor.

(స్యా) దర్యీ

అర్యీ॥సీ॥౧-తానుశూద్రదియయినను వైశ్యుని పెండ్లాముపేరు. Wife of a *Vaisya*.

క్షత్రియా తథా।

క్షత్రియా॥సీ॥ ౧-తానువైశ్యురాలయినను క్షత్రియుని పెండ్లాము పేరు. Wife of a *Kshatriya*.

ఉపాధ్యాయా న్యుపాధ్యాయీ

ఉపాధ్యాయానీ-ఉపాధ్యాయీ॥సీ॥ ౨-ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాము పేళ్లు. Wife of a tutor.

పోటా (స్త్రీపుంసలక్షణా)॥ ౧౭౫॥

పోటా॥సీ॥౧-స్త్రీపుంసలక్షణా=స్త్రీపురుష లక్షణములుగల స్త్రీపేరు. A masculine woman.

వీరపత్నీ వీరభార్యా

వీరపత్నీ-వీరభార్యా॥సీ॥ ౨-వీరుని పెండ్లాము పేళ్లు. A hero's wife.

వీరమాతా తు వీరసూః।

వీరమాతా॥ఋ॥-వీరసూః॥ సీ॥ ౨-వీరునితల్లి పేళ్లు. A hero's mother.

జాతాపత్యా ప్రజాతా చ ప్రసూతా చ ప్రసూతికా॥ ౧౭౬॥

జాతాపత్యా-ప్రజాతా-ప్రసూతా-ప్రసూతికా (ప) ప్రసూతకా॥ సీ॥ ౪-బాలింతరాలిపేళ్లు. A woman recently delivered.

(స్త్రీ) నగ్నికా కోటవీ (స్యా)

నగ్నికా(పా)లగ్నికా-కోటవీ॥సీ॥ ౨-దిసమొలతోనుండు స్త్రీపేళ్లు. A naked woman.

ద్దూతీసంచారికే(సమే)।

దూతీ-సంచారికా॥సీ॥౨-దూతిక పేళ్లు. A female messenger or go-between.

కాత్యాయ న్యర్ధవృద్ధా యా కాషాయవసనాఽధవా)॥ ౧౭౭॥

కాత్యాయనీ॥సీ॥ ౧ - యా॥ అర్ధవృద్ధా=సగముముదిసి, కాషాయవసనా=కావిచీరకట్టి, అధవా=విధవయైయున్న స్త్రీపేరు.

సైరంధ్రీ (పరవేశ్మస్థా స్వవశా శిల్పకారికా)।

సైరంధ్రీ॥సీ॥ ౧-స్వవశా=స్వతంత్రురాలై, పరవేశ్మస్థా=పరగృహమునందుండి, శిల్పకారికా=గంధ

లేపనతిలకనిర్మాణాదులగుపనులుచేయు స్త్రీపేరు.

అసిక్నీ (స్యాదవృద్ధా యా ప్రేష్యా న్తఃపుర చారిణీ)॥ ౨౭౮॥

అసిక్నీ॥సీ॥ ౧ - అవృద్ధా=ముదుసలిగాక, ప్రేష్యా=రాజస్త్రీలుచెప్పినపనిచేయుచు,అన్తఃపుర చారిణీ=అంతఃపురముననుండు స్త్రీపేరు.

వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవాః (థసాజనైః । సత్కృతా)వారముఖ్యా(స్యా)త్కుట్టనీ శమ్భలీ (సమే)॥ ౨౭౯॥

వారస్త్రీ-గణికా-వేశ్యా-రూపాజీవా ॥సీ॥౪-లంజెపేళ్లు. A courtesan or harlot.

వారముఖ్యా ॥సీ॥ ౧ - జనైః=జనులచేత, సత్కృతా=సత్కరింపఁబడిన, సా=ఆ లంజెపేరు.

కుట్టనీ-శమ్భలీ (పా) సమ్భలీ॥సీ॥౨-కుంటెనకత్తెపేళ్లు.లంజెనువిటునికిఁదార్చునది.A procuress.

విప్రశ్నికా త్వీక్షణికా దైవజ్ఞాః

విప్రశ్నికా - ఈక్షణికా-దైవజ్ఞా॥ సీ॥ ౩-వేల్పులసానిపేళ్లు. శుభాశుభములను తెలిసినది. A fortune-teller.

థ రజస్వలా । స్త్రీధర్మిణ్యవిరాత్రేయీ మలినీ పుష్పవత్యపి ॥ ఋతుమత్యప్యుదక్యాపి

రజస్వలా- స్త్రీధర్మిణీ-అవిః-ఆత్రేయీ- మలినీ-పుష్పవతీ - ఋతుమతీ-ఉదక్యా॥సీ॥ ౮-ముట్టయిన స్త్రీపేళ్లు. A woman in her courses.

స్యాద్రజః పుష్పమార్తవమ్ ।

రజః॥న॥-పుష్పమ్-ఆర్తవమ్ ॥న॥ ౩-ముట్టునెత్తురుపేళ్లు. The courses.

శ్రద్ధాలు ర్దోహదవతీ

శ్రద్ధాలుః-దోహదవతీ॥సీ॥౨ - గర్భవశమున మంచివస్తువులను గోరు స్త్రీపేళ్లు. వేవిళ్లుగలది A pregnant woman longing for anything.

నిష్కలా విగతార్తవా॥ ౨౮౧॥

నిష్కలా (ప) నిష్కలీ-విగతార్తవా॥సీ॥౨-ముట్లుడిగినస్త్రీపేళ్లు. A woman past child-bearing.

ఆపన్నసత్త్వా స్యాద్గుర్విణ్యన్తర్వత్నీ చ గర్భిణీ ।

ఆపన్నసత్త్వా-గుర్విణీ-అన్తర్వత్నీ-గర్భిణీ॥సీ॥ ౪-గర్భిణీ స్త్రీపేళ్లు. A pregnant woman.

(గణికాదేస్తు)గాణిక్యం గార్భిణం యౌవతం (గణే)॥ ౨౮౨॥

గాణిక్యమ్ - గార్భిణమ్ - యౌవతమ్ ॥ న॥ ౩-గణికాదేః గణే = వరుసగా గణికా సమూహమునకును (An assemblage of harlots); గర్భిణీ

సమూహమునకును,—of pregnant women; యువతీ సమూహమునకును,—of young women.

పునర్భూర్దిధిషూ(రూఢా ద్వి)

పునర్భూః-దిధిషూః॥ స్త్రీ॥ ౨-ద్విః=రెండుమార్లు, ఊఢా=పెండ్లాడినస్త్రీ పేళ్లు. A virgin widow re-married.

స్తస్యాదిధిషుః (పతిః)। (సతు ద్విజో)ఽగ్రేదిధిషుః (సైవ యస్య కుటుమ్బినీ)॥ ౨౮౩॥

దిధిషుః॥ పు॥ ౧ - తస్యాః పతిః=దాని రెండవమగని పేరు. Her second husband.

అగ్రేదిధిషుః॥ పు॥ ౧-ఆమూఢమనువు దానియందు బిడ్డలఁగన్న ద్విజుని పేరు. One to whom she has borne children.

కానీనః (కన్యకాజాతస్సుతో)

కానీనః॥ ౧-కన్యకాజాతః సుతః=పెండ్లికాని పడుచుకొడుకు. Son of an unmarried woman.

ఽథసుభగాసుతః। సౌభాగినేయః

సుభగాసుతః-సౌభాగినేయః॥ పు॥ ౨-భాగ్యవంతురాలి కొడుకుపేళ్లు. Son of an auspicious mother.

(స్యా) త్పారస్త్రైణేయ (స్తుపరస్త్రియాః)॥

పారస్త్రైణేయః॥ పు॥ ౧-పరస్త్రియాః=పరస్త్రీకిఁబుట్టిన కొడుకుపేరు. Son by another's wife.

పైతృష్వసేయః (స్యాత్) పైతృష్వస్రీయశ్చ (పితృష్వసుః)।

పైతృష్వసేయః-పైతృష్వస్రీయః॥ పు॥ ౨-పితృష్వసుః=తండ్రితోఁబుట్టినదాని కొడుకు పేళ్లు. మేనత్తకొడుకు. Paternal aunt's son.

(సుతో మాతృష్వసుశ్చైవం)

మాతృష్వసుః సుతశ్చైవమ్=తల్లితోఁబుట్టినదానికొడుకును ఇట్లే, మాతృష్వసేయః-మాతృష్వస్రీయః, అనఁబడును. Maternal aunt's son.

వైమాత్రేయో విమాతృజః॥ ౨౮౫॥

వైమాత్రేయః-విమాతృజః॥ పు॥ ౨ - సవతితల్లికొడుకుపేళ్లు. Step-mother's son.

అథబాన్ధకినేయస్స్యాద్బన్ధులశ్చాసతీసుతః। కౌలటేయః కౌలటేరో (భిక్షుకీ తు సతీ యది॥ తదా) కౌలటినేయో

బాన్ధకినేయః - బన్ధులః - అసతీసుతః - కౌలటేయః-కౌలటేరః॥ పు॥ ౫-అంకులాఁడికొడుకుపేళ్లు. A bastard. Son of a disloyal wife.

కౌలటినేయః-కౌలటేయః॥ పు॥ ౨-పతివ్రతయై, భిక్షార్థముగా గృహములనుగూర్చి సంచారము

ఽస్యాత్కౌలటేయోఽ (పిచాత్మజః)।	చేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకును పేళ్లు. A son of a female beggar.
ఆత్మజ స్తనయస్సూను స్సుతః పుత్త్రః (స్త్రియాం త్వమీ॥ ౨౮౭॥ ఆహుర్దుహితరం సర్వే)	ఆత్మజః-తనయః-సూనుః-సుతః-పుత్త్రః॥పు॥ ౫-కొడుకుపేళ్లు. A son. అమీ సర్వే=ఈ ౫-ను, స్త్రియామ్= స్త్రీలింగ మందును వర్తించి, దుహితరమాహుః=కూఁతుపేళ్లగును. అపుడు, ఆత్మజా-తనయా-సూనుః-సుతా-పుత్త్రీ-పుత్రికా-దుహితా ॥ఋ॥ అనిరూపంబులు. A daughter.
ఽపత్యం తోకం (తయో స్సమే)।	అపత్యమ్-తోకమ్॥ న॥ ౨ - కొడుకునకును కూఁతునకును సమానమైన పేళ్లు. Offspring.
(స్వజాతే) త్వౌరసౌ రస్యౌ	ఔరసః-ఔరస్యః॥ పు॥ ౨-స్వజాతే=సవర్ణవివాహస్త్రీయందుఁ దనవలనఁబుట్టినకొడుకు పేళ్లు. A legitimate son. [Father.
తాత స్తుజనకః పితా॥	తాతః-జనకః-పితా॥ ఋ, పు॥ ౩-తండ్రి పేళ్లు.
జనయిత్రీ ప్రసూ ర్మాతా జననీ	జనయిత్రీ-ప్రసూః-మాతా॥ ఋ ॥ - జననీ॥ సీ॥ ౪-తల్లి పేళ్లు. Mother. [ళ్లు. Sister.
భగినీ స్వసా।	భగినీ-స్వసా॥ ఋ, సీ॥ ౨-తోఁబుట్టినదాని పే
ననన్దాతు (స్వసా పత్యుః)	ననన్దా[సా]ననాన్దా॥ఋ, సీ॥ ౧-మగనికితోఁబుట్టినదాని పేరు. ఆఁడుబిడ్డ. Husband's sister.
ర్నప్త్రీ పౌత్త్రీ (సుతాత్మజా)॥ ౨౮౯॥	నప్త్రీ[సా]నప్తా॥ఋ॥-పౌత్త్రీ॥ సీ॥ ౨ - సుతాత్మజా = కొడుకుకూఁతునకును, కూఁతుకూఁతునకును పేళ్లు. మనుమరాలు. Grand-daughter.
(భార్యాస్తుభ్రాతృవర్గస్య) యాతరః (స్యుః పరస్పరమ్)।	యాతరః॥ఋ,సీ,బ॥ ౧-భ్రాతృవర్గస్య=తోఁడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు=పెండ్లాలు, పరస్పరమ్=తమలోఁదమకు పేరు. తోడికోడండ్రు.
ప్రజావతీ భ్రాతృజాయా (brother's wife)	ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥సీ॥౧-తోఁడఁబుట్టినవాని పెండ్లాముపేళ్లు. అన్న పెండ్లామని కొందఱు.
మాతులానీ తు మాతులీ॥ ౨౯౦॥	మాతులానీ-మాతులీ॥ సీ॥ ౨ - మేనమామ పెండ్లాము పేళ్లు. Maternal uncle's wife.

(పతిపత్న్యోః ప్రసూః)
శ్వశ్రూః
శ్వశుర (స్తు పితా త
యోః) ।
(పితు ర్భ్రాతా) పితృ
వ్య(స్స్యాత్)
(మాతు ర్భ్రాతా తు)
మాతులః॥ ౨౯౧॥
స్యాలా(స్స్యు ర్భ్రాత
రః పత్న్యాః)
(స్వామినో) దేవృదే
వరౌ ।
స్వస్రీయో భాగినేయ
(స్స్యాత్)
జామాతా (దుహితుః
పతిః)॥ ౨౯౨॥
పితామహః పితృ
పితా
(తత్పితా) ప్రపితా
మహః ।
(మాతు) ర్మాతామహా
(ద్యేవం)
సపిణ్డా (స్తు) సనాభ
యః॥ ౨౯౩॥
సమానోదర్య సోద
ర్య సగర్భ్య సహజా

శ్వశ్రూః॥ స్త్రీ॥ ౧-పతిపత్న్యోః ప్రసూః=మగని తల్లికిని ఆలితల్లికిని పేరు. అత్త. Mother-in-law.

శ్వశురః॥ పు॥ తయోః పితా = మగనితండ్రికిని ఆలితండ్రికిని పేరు. మామ. Father-in-law.

పితృవ్యః॥ పు॥ ౧ - పితుర్భ్రాతా=తండ్రితోఁ బుట్టినవానిపేరు. Paternal uncle.

మాతులః॥ పు॥ ౧-మాతుర్భ్రాతా=తల్లితోఁ బుట్టినవానిపేరు. మేనమామ. Maternal uncle.

స్యాలాః [సా] శ్యాలాః॥ పు, బ॥ ౧-పత్న్యాః భ్రాతరః=పెండ్లాముతోఁ బుట్టినవారి పేరు. బావమఱఁదులు. Wife's brothers.

దేవా॥ ఋ॥ - దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః=పెనిమిటితోఁ బుట్టినవారిపేళ్లు. Husband's brother.

స్వస్రీయః - భాగినేయః॥ పు॥ ౨-తోడఁబుట్టినదానికొడుకుపేళ్లు. మేనల్లుఁడు. Sister's son.

జామాతా॥ పు, ఋ॥ ౧ - దుహితుః పతిః = కూఁతుమగనిపేరు. అల్లుఁడు. Son-in-law.

పితామహః॥ పు॥-పితృపితా॥ ఋ॥ ౨-తండ్రితండ్రిపేళ్లు. తాత. Paternal grand-father.

ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧ - తత్పితా=తాతతండ్రి. ముత్తాత. Paternal great grand-father.

ఏవమ్ = ఇట్లే, మాతామహః = తల్లితండ్రి, Maternal grand-father; ప్రమాతామహః తల్లితాత, Maternal great grand-father. అనఁబడుదురు. ఇవి॥ పు॥

సపిణ్డాః-సనాభయః॥ పు॥ ౨-ఏడుతరములకు లోఁబడినజ్ఞాతులపేళ్లు. Kinsmen.

సమానోదర్యః-సోదర్యః-సగర్భ్యః-సహజః॥ పు॥ ౪-ఒకతల్లికొడుకులపేళ్లు. A brother of the

(స్నమాః) ।	whole blood.
సగోత్రబాన్ధవజ్ఞాతి బన్ధు స్వస్వజనా (స్నమాః)॥	సగోత్రః-బాన్ధవః-జ్ఞాతిః-బన్ధుః-స్వః-స్వజనః-పు॥ ౬-ఒక గోత్రముగలజ్ఞాతులపేళ్లు. A distant kinsmen.
జ్ఞాతేయం బన్ధుతా (తేషాం క్రమా ద్భావ సమూహయోః) ।	జ్ఞాతేయమ్॥న॥౧-బన్ధుతా॥సీ॥౧-ఈరెండును క్రమాత్ =వరుసగా, తేషాంభావసమూహయోః = జ్ఞాతిభావమునకును (Relationship), బంధుస మూహమునకును (Aggregate of kinsmen). జ్ఞాతి భావమనఁగా చుట్టఱికము. [పేళ్లు. Husband.
ధవః ప్రియః పతిర్భర్తా జార స్తూపపతి (స్స మాః)॥ ౨౯౫॥	ధవః-ప్రియః-పతిః - భర్తా॥ ఋ, పు॥ మగని జారః-ఉపపతిః॥ పు॥ ౨-అంకు మగనిపేళ్లు. Paramour.
(అమృతే జారజః) కుణ్డో An adulterine.	కుణ్డః॥ పు॥ ౧-అమృతే=మగఁడుజీవించియుం డఁగా, జారజః = అంకుమగనికిఁ బుట్టినకొడుకు.
(మృతేభర్తరి) గోలకః। A widow's bastard.	గోలకః॥ పు॥ ౧-భర్తరిమృతే = మగఁడు చని పోయిన వెనుక అంకుమగనికిఁ బుట్టిన కొడుకు.
భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో	భ్రాత్రీయః(పా)భ్రాతృవ్యః-భ్రాతృజః॥పు॥౨-తోడఁబుట్టినవానికొడుకు పేళ్లు. A brother's son.
(భ్రాతృ భగిన్యౌ) భ్రాతరావుభౌ॥ ౨౯౬॥	భ్రాతరౌ॥ ఋ, పు, ద్వి॥ ౧-భ్రాతృభగిన్యౌఉభౌ = తోడఁబుట్టిన యన్న చెల్లెండ్రకుఁ గాని, త మ్ముఁడు అక్కలకుఁగానిపేరు. Brother & sister.
మాతాపితరౌ పితరౌ మాతరపితరౌ ప్రసూ జనయితారౌ ।	మాతాపితరౌ॥ ఋ॥ -పితరౌ॥ ఋ॥ -మాతరపిత రౌ॥అ॥[ప]ఋ॥- ప్రసూజనయితారౌ॥ఋ,పు,ద్వి॥ ౪-తల్లిదండ్రులపేళ్లు. Father and mother.
శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వ శురౌ	శ్వశ్రూశ్వశురౌ-శ్వశురౌ॥ పు, ద్వి॥ ౨-అత్త మామలకు పేళ్లు. Husband's or wife's father & mother.
పుత్త్రౌ (పుత్త్రశ్చ దు హితా చ)॥ ౨౯౭॥	పుత్త్రౌ॥పు,ద్వి॥ ౧-పుత్త్రశ్చదుహితా చ=కొడు కునకును కూఁతునకును పేళ్లు. Son and daughter.

దమ్పతీజమ్పతీజాయాపతీభార్యాపతీ (చతౌ)।

దమ్పతీ-జమ్పతీ - జాయాపతీ - భార్యాపతీ॥ పు, ద్వి॥౪-ఆలుమగలపేళ్లు. Husband & wife.

గర్భాశయో జరాయుః (పుం) స్యుల్బం చ కలలో(ఽస్త్రియామ్)॥ ౨౯౮॥

గర్భాశయః-జరాయుః॥ఉ[స]స్,పు॥౨-గర్భమును చుట్టుకొనియున్న మావిపేళ్లు, Womb. ఉల్బమ్॥న॥-కలలః॥ప్న॥-౨-శుక్లశోణితములుగూడినపిండము, Embryo. ౪-మావిపేళ్లనికొందఱు.

సూతిమాసో వైజననో

సూతిమాసః-వైజననః॥పు॥ ౨-బిడ్డగను నెల పేళ్లు. The last month of gestation.

గర్భో భ్రూణ (ఇమౌ సమౌ)। తృతీయాప్రకృతి శ్శణ్ఢః క్లీబః పణ్డో నపుంసకమ్। ౨౯౯॥

గర్భః-భ్రూణః॥పు॥౨-గర్భముపేళ్లు. Fetus.

తృతీయాప్రకృతిః॥సీ॥-శణ్ఢః [పా] షణ్ఢః॥ పు॥ - క్లీబః-పణ్డః॥పు॥-నపుంసకమ్॥ న ॥ ౫-నపుంసకుని పేళ్లు. A eunuch.

శిశుత్వం శైశవం బాల్యం

శిశుత్వమ్-శైశవమ్ - బాల్యమ్ ॥ న ॥ 3-పదియాఱేండ్లకు లోపలివయస్సుపేళ్లు. Childhood.

తారుణ్యం యౌవనం (సమే)।

తారుణ్యమ్-యౌవనమ్॥ న ॥౨-మంచివయస్సు పేళ్లు. Youth or manhood.

(స్యాత్) స్థావిరం (తు) వృద్ధత్వం (వృద్ధసఙ్ఘేఽపి) వార్ధకమ్॥ 300॥

స్థావిరమ్-వృద్ధత్వమ్-వార్ధకమ్ (పా) వార్ధక్యమ్॥న॥3-ఏఁబదియేండ్లకుమీఁది ముదిమివయస్సు పేళ్లు. Old age. వార్ధకమ్॥౧-వృద్ధసఙ్ఘేఽపి=వృద్ధుల సమూహమునకును పేరు. Assemblage of old men.

పలితం (జరసా శౌక్ల్యం కేశాదౌ)

పలితమ్ ॥న॥ ౧-కేశాదౌ=వెండ్రుకలు మొదలయినవానియందలి, జరసా=ముదిమిచేత, శౌక్ల్యమ్=తెల్లదనము పేరు. Greyness of hair.

విస్రసా జరా।

విస్రసా-జరా॥సీ॥౨ - మిక్కిలి ముదిమిపేళ్లు. Decrepitude.

ముందుఁజెప్పఁగలఉత్తానశయాదిశబ్దములకు "త్రిషుజరావరాః" అను చోలింగముప్రాయఁబడును.

(స్యా) దుత్తానశయా డిమ్భా స్తనపా (చ) స్త

ఉత్తానశయా - డిమ్భా - స్తనపా॥ఆ॥- స్తనంధయీ॥ ౪- చన్నుగుడుచు చిన్నపాపపేళ్లు. An

సంధయాః॥ ౩౦౧॥
బాల (స్తుస్యా) న్మాణ
వకో
వయస్థ స్తరుణో యు
వా।
ప్రవయాః స్థవిరో వృ
ద్ధో జీనో జీర్ణో జరన్నపి॥
వర్షీయాన్ దశమీ
జ్యాయాన్
పూర్వజ స్త్వగ్రియో
ఽగ్రజః।
జఘన్యజే (స్యుః) కని
ష్ఠయవీయో ఽవరజా
నుజాః॥ ౩౦౩॥
అమాంసో దుర్బల
శ్ఛాతో
బలవాన్ మాంసలో
ఽంసలః।
తున్దిల స్తున్దిభ స్తున్దీ
బృహత్కుక్షిః పిచణ్డిలః॥
౩౦౪॥
అవటీటో ఽవనాటశ్చా
వభ్రటో నతనాసికే।
కేశవః కేశికః కేశీ
వలినో వలిభ (స్స
మౌ)॥ ౩౦౫॥
వికలాఙ్గస్తు పోగణ్డః

infant.

బాలః-మాణవకః॥ ౨-పదియాఱేండ్లకులోఁబడినవయస్సుగలవాని పేళ్లు. A child.

వయస్థః-తరుణః - యువా ॥ న్ ॥ ౩ -ప్రాయపువానిపేళ్లు. A young man.

ప్రవయాః॥స్॥-స్థవిరః - వృద్ధః - జీనః-జీర్ణః-జరన్॥త్॥౬-ముదిసినవాని పేళ్లు. An old man.

వర్షీయాన్॥స్॥-దశమీ॥న్॥-జ్యాయాన్॥స్॥ ౩-మిక్కిలిముదిసినవాని పేళ్లు. One very aged.

పూర్వజః-అగ్రియః [పా] అగ్రిమః-అగ్రజః॥ ౩-అన్న పేళ్లు. Elder brother; first born. అగ్ర్యః-అగ్రియః, అనియు రూపములు.

జఘన్యజః-కనిష్ఠః - యవీయాన్॥ స్ ॥ - అవరజః-అనుజః॥౫-తమ్ముని పేళ్లు. Younger brother. కనీయాన్-కన్యసః-యవిష్ఠః,అనియురూపములు.

అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః [పా] శాతః॥ ౩-బక్కవాని పేళ్లు. చిక్కినవాఁడు. Feeble; thin.

బలవాన్ ॥త్॥-మాంసలః- అంసలః॥ ౩-బలిసినవాని పేళ్లు. Strong; lusty.

తున్దిలః- తున్దిభః [పా] తున్దికః-తున్దీ॥ న్॥-బృహత్కుక్షిః-పిచణ్డిలః [పా] పిచిణ్డిలః ॥ ౫-పెద్దకడుపుగలవాని పేళ్లు. Corpulent; pot-bellied.

అవటీటః-అవనాటః -అవభ్రటః-నతనాసికః॥ ౪-చప్పిడి ముక్కుగలవాని పేళ్లు. Flat-nosed.

కేశవః- కేశికః- కేశీ॥న్॥ ౩-మంచివెండ్రుకలుగలవాని పేళ్లు. Having much or fine hair.

వలినః - వలిభః ॥ ౨ - ముదిమిచేత ముడతలుపడిన చర్మముగలవాని పేళ్లు. Flaccid.

వికలాఙ్గః-పోగణ్డః [పా] అపోగణ్డః॥౨-అంగ

హీనుని పేళ్లు. Deformed.

ఖర్వో హ్రస్వశ్చ వామనః ।

ఖర్వః-హ్రస్వః-వామనః॥ 3-పొట్టివాని పేళ్లు. A dwarf.

ఖరణాస్స్యాత్ఖరణసో విగ్రః (స్తు) గతనాసికః॥ ౩౦౬॥

ఖరణాః॥స్॥-ఖరణసః॥ ౨-వాఁడిముక్కుగల వాని పేళ్లు. Sharp-nosed.

విగ్రః [పా] విఖ్యః-గతనాసికః॥ ౨-ముక్కుపోయినవాని పేళ్లు. Noseless.

ఖురణాస్స్యాత్ఖురణసః

ఖురణాః॥స్॥-ఖురణసః॥ ౨-బుఱ్ఱముక్కుగల వాని పేళ్లు. Potato-nosed.

ప్రజ్ఞః ప్రగతజానుకః ।

ప్రజ్ఞః [పా] ప్రజ్ఞుః-ప్రగతజానుకః॥ ౨-ఒకటి కొకటి యెడముగల మోకాళ్లుగల వానిపేళ్లు. Bandy-legged.

ఊర్ధ్వజ్ఞురూర్ధ్వజానుః (స్యాత్)

ఊర్ధ్వజ్ఞుః [పా] ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజానుః॥ ౨-పొడుగుమోఁకాళ్లుగలవాని పేరు. Long-shanked.

సంజ్ఞు స్సంహతజానుకః॥ ౩౦౭॥

సంజ్ఞుః[పా]సంజ్ఞః-సంహతజానుకః॥ ౨-ముట్టిమోకాళ్లుగలవాని పేళ్లు. Knock-kneed.

స్యా దేడే బధిరః

ఏడః-బధిరః॥ ౨-చెవిటివాని పేళ్లు. Deaf.

కుబ్జే గడులః

కుబ్జః - గడులః॥ ౨-కొమ్మునఁగాని వీపునఁగాని కణితిగలపొట్టివాఁడు. Hump-backed.

కుకరే కుణిః ।

కుకరః-కుణిః (ప) కూణిః॥ ౨-ఈచఁబోయిన చేతుగలవాని పేళ్లు. Having a withered arm.

పృశ్నిరల్పతనౌ

పృశ్నిః - అల్పతనుః॥ ౨-అల్పదేహముగల వాని పేళ్లు. కుఱుమట్టపు అలిపిరివాఁడు. Small, short or thin.

శ్రోణః పఙ్గౌ

శ్రోణః- పఙ్గుః॥ ౨ - పిచ్చుకుంటువాని పేళ్లు. [A cripple.

ముణ్డస్తు ముణ్డితే॥

ముణ్డః-ముణ్డితః॥ ౨ - బోడివాని పేళ్లు. Bald; close-shaved.

వలిరః కేకరే

వలిరః- కేకరః॥ ౨ - మెల్లకంటివాని పేళ్లు. [Squint-eyed.

ఖోడే ఖఞ్జ (స్త్రిషు జరావరాః) ।

ఖోడః-ఖఞ్జః॥ ౨-కాలుకుంటివాని పేళ్లు. Lame.

జరావరాః త్రిషు = జరా శబ్దమునకు వెనుకఁ జెప్పిన శబ్దములన్నియు ఖఞ్జశబ్దమువఱకు ॥ త్రి॥

జటులః కాలకః పిప్లు స్తిలక స్తిలకాలకః ॥ ౩౦౯॥	జటులః [పా] జడులః-కాలకః-పిప్లుః-తిలకః-తిలకాలకః॥పు॥ ౫-తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చలపేళ్లు. పుట్టుమచ్చలు. A freckle or mole.
అనామయం స్యా దారోగ్యం	అనామయమ్ ఆరోగ్యమ్॥ న॥ ౨-రోగము లేక యుండుటపేళ్లు. Health.
చికిత్సా (రుక్ప్రతిక్రియా)।	చికిత్సా-రుక్ప్రతిక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-రోగమునకుఁ బ్రతిక్రియచేయుటపేరు. Medical treatment.
భేషజౌషధ భైషజ్యా న్యగదో జాయు (రిత్యపి)॥ ౩౧౦॥	భేషజమ్-ఔషధమ్-భైషజ్యమ్॥ న॥-అగదః-జాయుః॥ పు॥ ౫-మందుపేళ్లు. Medicament.
(స్త్రీ) రుగ్రుజా చోపతాప రోగ వ్యాధి గదా ఽమయాః।	రుక్ ॥ జ్ ॥ - రుజా॥ స్త్రీ ॥ - ఉపతాపః-రోగః-వ్యాధిః - గదః - ఆమయః॥ పు॥ ౭-రోగముపేళ్లు. A disease.
(పుమాన్) యక్ష్మా క్షయ శ్శోషః	యక్ష్మా॥ న్ ॥-క్షయః-శోషః॥ పు॥౩-క్షయరోగముపేళ్లు. Pulmonary consumption.
ప్రతిశ్యాయ స్తు పీనసః॥ ౩౧౧॥	ప్రతిశ్యాయః-పీనసః॥ పు॥ ౨-పీనసపడిసెముపేళ్లు. Catarrh.
(స్త్రీ) క్షుత్క్షుతం క్షవః (పుంసి)	క్షుత్ ॥ధ్,స్త్రీ॥ - క్షుతమ్॥ న॥ - క్షవః॥ పు॥౩-తుమ్ముపేళ్లు. Sneezing.
కాస స్తు క్షవథుః (పుమాన్)।	కాసః [పా] కాశః-క్షవథుః॥ పు॥ ౨-దగ్గుపేళ్లు. Cough.
శోఫస్తు శ్వయథుశ్శోథః	శోఫః-శ్వయథుః-శోథః [పా] శోషః॥ పు॥౩-వాపుపేళ్లు. Intumescence.
పాదస్ఫోటో విపాదికా॥ ౩౧౨॥	పాదస్ఫోటః॥పు॥-విపాదికా॥స్త్రీ॥ ౨-కాళ్లుపగులుకుష్ఠభేదముపేళ్లు. Kibe.
కిలాసం సిధ్మ	కిలాసమ్-సిధ్మ॥న్॥ [పా] సిధ్మమ్॥న॥ ౨-సిబ్బెముపేళ్లు. Blotch.
కచ్చ్వాం(తు) పామ పామే విచర్చికా।	కచ్చూః - పామా॥ న్ ॥ - పామా॥ఆ॥-విచర్చికా॥స్త్రీ॥ ౪-గజ్జిపేళ్లు. Scab.
కణ్డూః ఖర్జూశ్చ క	కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయా॥ స్త్రీ॥ ౩-తీఁటపేళ్లు.

ణ్డూయా
Itch.

విస్ఫోటకః పిటక (స్త్రిషు)॥ ౩౦౩॥
విస్ఫోటః॥పు॥-పిటకః॥ త్రి॥ ౨-పొక్కుల పేళ్లు. బొబ్బలు. Boil.

వ్రణో (౽స్త్రియా) మీర్మమరుః (క్లీబే)
వ్రణః॥ పు॥ - ఈర్మమ్-అరుః॥న,న॥౩-పుంటి పేళ్లు. Sore or wound.

నాడీవ్రణః (పుమాన్)
నాడీవ్రణః॥పు॥౧-సెలవేసిన పుంటిపేరు. Ulcer.

కోఠో మణ్డలకం
కోఠః॥పు॥-మణ్డలకమ్॥న॥ ౨-మండలాకారమయినకుష్ఠుపేళ్లు. ఎఱ్ఱపులుము. Leprosy with round spots. [పులుము. Leprosy.

కుష్ఠ శ్విత్రే
కుష్ఠమ్-శ్విత్రమ్॥న॥ ౨-తెల్లకుష్ఠుపేళ్లు. తెల్ల

దుర్నామకా౽ర్శసీ॥ ౩౦౪॥
దుర్నామకమ్-అర్శః॥న,న॥ ౨-మూలవ్యాధి పేళ్లు. Hemorrhoids.

ఆనాహ (స్తు) విబన్ధ (స్స్యాత్) Epistasis.
ఆనాహః-విబన్ధః [సా] నిబన్ధః॥పు॥ ౨-ఇరువాయిగట్టురోగము పేళ్లు. మలమూత్రములగట్టుట.

గ్రహణీరు క్ప్రవాహికా।
గ్రహణీరుక్॥జ్॥-ప్రవాహికా॥స్త్రీ॥ ౨- గ్రహణి పేళ్లు. Diarrhœa.

ప్రచ్ఛర్దికా వమి(శ్చ స్త్రీ పుమాంస్తు) వమథు (స్సమాః)॥ ౩౦౫॥
ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః[సా]వమీ॥స్త్రీ॥-వమథుః॥పు॥ ౩-వాంతి పేళ్లు. కక్కువ్యాధి. Vomitting.

(వ్యాధిభేదా) విద్రధిః (స్త్రీ) జ్వర మేహ భగన్దరాః।
విద్రధిః॥స్త్రీ॥కడుపులోఁబుట్టుబల్లగడ్డ, An internal abscess. జ్వరః॥పు॥జ్వరము, Fever. మేహః॥పు॥ప్రమేహము, Gonorrhœa. భగన్దరః॥ పు॥ చూడరానితావునఁ బుట్టు భగందరమను వ్రణము. Fistula in ano. ఈ ౪ ను, వ్యాధిభేదములు.

అశ్మరీ మూత్రకృచ్ఛ్రం (స్యాత్)
అశ్మరీ ॥స్త్రీ॥=Stone. మూత్రకృచ్ఛ్రమ్॥ న ॥= Strangury. ౨ - మూత్రకృచ్ఛ్రము పేళ్లు. నీరువిడువఁగూడని తెవులు.

(పూర్వే శుక్రావధే స్త్రిషు)॥ ౩౦౬॥
ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః='శుక్రం తేజో రేతసీచ' అను శుక్రశబ్దము వఱకు, పూర్వే=ముం

దుఁజెప్పఁగల శబ్దములన్నియు ॥ త్రి ॥

రోగహార్యగదఙ్కారో భిషగ్వైద్యౌచికిత్సకే।

రోగహారీ॥ న్ ॥-అగదఙ్కారః - భిషక్ ॥ జ్ ॥-వైద్యః-చికిత్సకః॥ ౫-వైద్యుని పేళ్లు. Physician.

వార్తో నిరామయః కల్య ఉల్లాఘో (నిర్గతో గదాత్)॥ ౩౧౭॥

వార్తః-నిరామయః-కల్యః॥ ౩-రోగము లేనివాని పేళ్లు, Healthy. ఉల్లాఘః॥ ౧-గదాత్ నిర్గతః=రోగముతీఱిన వాని పేళ్లు. Recovered from sickness.

గ్లాన గ్లాస్నూ ఆమయావీ వికృతో వ్యాధితోఽపటుః। ఆతురోఽభ్యమితోఽభ్యాన్తః

గ్లానః - గ్లాస్నుః ॥ ౨ - చిక్కిన వాని పేళ్లు, Emaciated or weak. ఆమయావీ ॥ న్ ॥ - వికృతః-వ్యాధితః - అపటుః-ఆతురః - అభ్యమితః-అభ్యాన్తః॥ పు॥ ౭-తెవులుగలవానిపేళ్లు. Diseased.

(సమౌ) పామనకచ్ఛురౌ॥ ౩౧౮॥

పామనః - కచ్ఛురః॥ ౨ - గజ్జిగలవానిపేళ్లు. Seabby.

దద్రుణో దద్రురోగీ (స్యా)

దద్రుణః-దద్రురోగీ॥ న్ ॥-౨-దద్రువనుకుష్ఠభేదముగలవాని పేళ్లు. Afflicted with herpes.

దర్శోరోగయుతోఽర్శసః।

అర్శోరోగయుతః-అర్శసః ॥ ౨-మూలరోగముగలవాని పేళ్లు.—with hemorrhoids.

వాతకీవాతరోగీ (స్యా)

వాతకీ॥ న్ ॥-వాతరోగీ॥ న్ ॥ ౨-వాతరోగముగలవాని పేళ్లు.—with gout or rheumatism.

త్సాతిసారోఽతిసారకీ॥ ౩౧౯॥

సాతిసారః-అతిసారకీ॥ న్ ॥ ౨-అతిసార రోగముగలవాని పేళ్లు.—with dysentery.

(స్యుః) క్లిన్నాక్షే చుల్ల చిల్ల పిల్లాః (క్లిన్నేఽక్ష్ణి చాప్యమీ)।

క్లిన్నాక్షః - చుల్లః - చిల్లః - పిల్లః॥ ౪-తడిసిన కన్నులుగలవాని పేళ్లు, Blear-eyed. అమీ=ఈ ౪ శబ్దములు, క్లిన్నే అక్ష్ణి = తడిసిన కంటియందును వర్తించును. Diseased eye.

ఉన్మత్త ఉన్మాదవతి

ఉన్మత్తః-ఉన్మాదవాన్ ॥ త్ ॥ ౨-వెఱ్ఱియెత్తిన [వాని పేళ్లు. Insane.

శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః కఫీ॥ ౩౨౦॥

శ్లేష్మలః-శ్లేష్మణః-కఫీ॥ న్ ॥ ౩-శ్లేష్మవ్యాధిగల వాని పేళ్లు. తెమడ తెవులు. Phlegmatic.

న్యుబ్జో (భుగ్నే రుజా)

న్యుబ్జః॥ ౧॥ రుజా=రోగము చేత, భుగ్నే=వక్రమయిన వాని పేరు. Gibbous from disease.

వృద్ధనాభౌ తుణ్డిల తుణ్డిభౌ ।	వృద్ధనాభిః - తుణ్డిలః - తుణ్డిభః॥ ౩-పొడవైన బొడ్డుగలవాని పేళ్లు. Having an elevated navel.
కిలాసీ సిధ్మలో	కిలాసీ॥న్॥-సిధ్మలః॥ ౨ - సిబ్బెముగలవాని పేళ్లు. Having blotches.
ఽన్ధోఽదృ	అన్ధః-అదృక్॥శ్॥ ౨-గుడ్డివాని పేళ్లు. Blind.
ఙ్మూర్ఛాలే మూర్త మూర్ఛితౌ॥ ౩_౨౦॥	మూర్ఛాలః-మూర్తః-మూర్ఛితః॥ ౩-మూర్ఛరోగముగలవాని పేళ్లు, Fainting.
శుక్రం తేజో రేతసీ చ బీజ వీర్యేన్ద్రియాణి చ।	శుక్రమ్[పా]శుక్లమ్- తేజః॥స్॥-రేతః॥స్॥-బీజమ్-వీర్యమ్-ఇన్ద్రియమ్॥న॥౬-రేతస్సు పేళ్లు. Seed.
మాయుః పిత్తం	మాయుః॥పు॥-పిత్తమ్॥న॥౨-పైత్తము పేళ్లు. Bile.
కఫః శ్లేష్మా	కఫః-శ్లేష్మా॥న్,పు॥ ౨-కఫము పేళ్లు. Phlegm.
(స్త్రియాం తు) త్వగసృగ్వరా॥ ౩_౨౧॥	త్వక్॥చ్॥-అసృగ్వరా[పా]అసృగ్ధరా॥స్త్రీ॥౨-చర్మము పేళ్లు. The skin.
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్యమామిషమ్ ।	పిశితమ్-తరసమ్ - మాంసమ్-పలలమ్ -క్రవ్యమ్-ఆమిషమ్॥ న॥ ౬-మాంసము పేళ్లు. Flesh. మాంసామిషశబ్దములు ౨-ను॥ పు॥ అనికొందఱు.
ఉత్తప్తం శుష్కమాంసం(స్యాత్త)ద్వల్లూరం (త్రిలిఙ్గకమ్)॥ ౩_౨౩॥	ఉత్తప్తమ్-శుష్కమాంసమ్॥న॥-వల్లూరమ్॥త్రి॥ ౩-ఎండినమాంసము పేళ్లు. Dry flesh.
రుధిరే ఽసృగ్లోహితాస్రరక్త క్షతజ శోణితమ్।	రుధిరమ్-అసృక్॥జ్॥-లోహితమ్-అస్రమ్-రక్తమ్-క్షతజమ్-శోణితమ్॥న॥౭- నెత్తురు పేళ్లు. Blood.
వృక్కాగ్రమాంసం	వృక్కా- [పా] బుక్కా॥ స్త్రీ॥-అగ్రమాంసమ్॥న॥ ౨ - క్రోతమునందు వృక్యమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసము పేళ్లు. The thorax.
హృదయం హృన్	హృదయమ్-హృత్॥ ద్, న॥ ౨-గుండెకాయ పేళ్లు, హృదయకమలము. The heart. వృక్కాదులు ౪ ను గుండెకాయపేళ్లని కొందఱందురు.
మేదస్తు వపా వసా॥ ౩_౨౪॥	మేదః॥స్,న॥ ౧ -హృదయమున నస్థులయందుండెడు మెదడు, The marrow of bones, వపా॥

	సీ॥ ౧-బొడ్డుక్రింద కోకవలెనుండు పొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా॥సీ॥౧-అన్ని మాంసములలో మేలైన క్రొవ్వు, The serum of flesh. ఈ 3 ను పర్యాయములని కొందఱందురు.
పశ్చాద్గ్రీవాసిరా మన్యా	మన్యా॥సీ॥౧-పశ్చాద్గ్రీవాసిరా=పెడతలనుండు బోలునరము. Muscle at the nape of the neck.
నాడీతు ధమనిస్సిరా।	నాడీ-ధమని-[పా]ధమనీ-సిరా [పా] శిరా॥సీ॥ 3-సామాన్యముగా బోలునరముల పేళ్లు. A nerve.
తిలకం క్లోమ	తిలకమ్-క్లోమ॥న॥[ప]క్లోమమ్॥న॥౨-కడుపులోనొక ప్రక్క నెత్తురై యుండు మాంసవిశేషము పేళ్లు. నీరుతిత్తియనికొందఱు. The bladder.
మస్తిష్కం గోర్దం	మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥న॥౨-మెదడు. The brain.
కిట్టం మలో (౽స్త్రియామ్)॥ 3౨౫॥	కిట్టమ్ ॥ న ॥ - మలః ॥ ప్న ॥ ౨ - క్రొవ్వు, రేతస్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ఠ, గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి, చెమట, అనుపండ్రెడు మలముల పేళ్లు. An excretion.
అన్త్రం పురీతత్	అన్త్రమ్[పా]ఆన్త్రమ్-పురీతత్॥న॥౨-పేగుల పేళ్లు. పురీతచ్ఛబ్దము పుంలింగమును. Entrails.
గుల్మస్తు ప్లీహా (పుంస్యథ)	గుల్మః-ప్లీహా॥ న్,పు॥ ౨-కడుపున నెడమదిక్కున పచ్చనై యుండుమాంసవిశేషము. Spleen.
వస్నసా। స్నాయుః (స్త్రియాం)	వస్నసా[ప]స్నసా-స్నాయుః॥సీ॥ ౨-సన్నపు నరముల పేళ్లు. A tendon or muscle.
కాలఖణ్డయకృతీ (తు నమే ఇమే)॥ 3౨౬॥	కాలఖణ్డమ్-యకృత్॥ న॥ ౨-కడుపునఁగుడిప్రక్కనున్న నల్లనిమాంసవిశేషము. The liver.
సృణికాస్యన్దినీ లాలా	సృణికా [పా] సృణీకా - స్యన్దినీ - లాలా॥సీ॥ 3-నోటిజొల్లు పేళ్లు. Saliva.
దూషికా (నేత్రయోర్మలమ్)।	దూషికా [పా] దూషీకా॥ సీ॥ ౧-నేత్రయోః మలమ్=కంటిపుసిపేరు. The rheum of the eyes.
[నాసామలం తు సిం	సింఘాణం=చీమిడి, the mucus of the nose.

ఘ్రాణం పింజూషం కర్ణ
యో ర్మలమ్]
మూత్రం ప్రస్రావ
ఉచ్చారావ స్కరౌశ
మలం శకృత్ ॥ పురీష
గూథే వర్చస్క (మస్త్రీ)
విష్ఠా విషా (స్త్రియా)।
(స్యా)త్కర్పరకః కపా
లో (ఽస్త్రీ)
కీకసం కుల్య మస్థి చ॥
(స్యా చ్ఛరీరాస్థ్ని) క
ఙ్కాలః
(పృష్ఠాస్థ్ని తు) కశే
రుకా।
(శిరోస్థ్ని తు) కరోటిః
(స్త్రీ)
(పార్శ్వాస్థని తు) ప
ర్శుకా॥ 3౨౯॥
అఙ్గం ప్రతీకో ఽవయ
వో ఽపఘనో ఽ
థ కలేబరమ్। గాత్రం
వపుస్సంహననంశరీరం
వర్ష్మవిగ్రహః ॥ 33౦॥
కాయో దేహః (క్లీబ
పుంసోః స్త్రియాం)మూ
ర్తి స్తను స్తనూః।
పాదాగ్రం ప్రపదం
పాదః ప దఙ్ఘ్రి శ్చర

పింజూషం=గుమిలి, ear-wax.

[పేళ్లు. Urine.

మూత్రమ్॥న॥-ప్రస్రావః॥పు॥ ౨-మూత్రము

ఉచ్చారః-అవస్కరః॥పు॥-శమలమ్-శకృత్-పురీషమ్-గూథమ్॥న॥-వర్చస్కమ్॥న॥-విష్ఠా-విట్॥షీ॥[వ] విట్॥శ్,సీ॥ ౯ - అమేధ్యము పేళ్లు. Fæces.

కర్పరః॥ పు॥-కపాలః॥ న॥ ౨-తలయెముక తునుక పేళ్లు. The skull-bone. [Bone.

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి॥ న॥ 3 - ఎముక పేళ్లు.

కఙ్కాలః॥పు॥౧-(చర్మమాంసరహితమైఒకటితోనొకటికూడుకొనియున్న) శరీరాస్థ్ని=ఒడలి యెముకలసమూహము పేరు. The skeleton.

కశేరుకా॥ సీ॥ ౧-పృష్ఠాస్థ్ని = వెన్నెముక పేరు. The back-bone.

కరోటిః॥ సీ॥ ౧ - శిరోస్థ్ని= తలపుర్రె పేరు. The skull; cranium.

పర్శుకా॥ సీ॥౧ - పార్శ్వాస్థని= ప్రక్కయెముక పేరు. A rib.

అఙ్గమ్॥న॥-ప్రతీకః-అవయవః-అపఘనః॥ పు॥ ౪-కరచరణాద్యవయవముల పేరు. A limb.

కలేబరమ్-గాత్రమ్-వపుః॥స॥-సంహననమ్-శరీరమ్-వర్ష్మ॥న్,న॥ - విగ్రహః - కాయః॥పు॥-దేహః॥న॥-మూర్తిః-తనుః-తనూః॥ సీ॥ ౧౨-ఒడలి పేళ్లు.తనుశబ్దము సాంతనపుంసకమునుకలదు. The body.

పాదాగ్రమ్-ప్రపదమ్॥న॥౨- పాదముయొక్క కొనపేళ్లు. మీఁగాళ్లు. Point of the foot.

పాదః-పత్॥ద్॥-అఙ్ఘ్రిః॥పు॥-చరణః॥న॥౮-పా

ణో(ఉ స్త్రియామ్)॥ — దము పేళ్లు. A foot.

(తద్గ్రన్థీ) ఘుటికే గుల్ఫౌ — ఘుటికా॥స్త్రీ॥-గుల్ఫః॥పు॥ ౨-పాదముయొక్క పార్శ్వములయందుండు బుడిపి. చీలమండ. The ancles.

(పుమా) న్పార్ష్ణి (స్తయో రధః)। — పార్ష్ణిః॥పు॥ [ప]పార్ష్ణీ॥స్త్రీ॥౧-తయోరధః=ఆచీలమండక్రింది ప్రదేశముపేరు, మడమ. A heel.

జఙ్ఘాతు ప్రసృతా — జఙ్ఘా-ప్రసృతా॥స్త్రీ॥ ౨-పిక్క పేళ్లు. The shank.

జానూరుపర్వాష్ఠీవ(ద స్త్రియామ్)॥ ౩౩౨॥ — జాను॥న॥ [ప] జానుః॥పు॥-ఊరుపర్వ॥ న్,న॥-అష్ఠీవత్॥ప్న॥౩-మోఁకాలిపేళ్లు, A knee.

సక్థి(క్లీబే పుమా) నూరు — సక్థి॥న॥-ఊరుః॥పు॥ ౨-తొడపేళ్లు. A thigh.

(స్తత్సన్ధిః పుంసి) వఙ్క్షణః। — వఙ్క్షణః॥పు॥ ౧ - తత్సన్ధిః=ఆతొడలకును పిఱుఁదులకును సంధిపేరు, గజ్జలనుట. The groin.

గుదంత్వపానంపాయు(ర్నా) — గుదమ్-అపానమ్॥ న॥--పాయుః॥ పు॥ ౩-గుదస్థానము పేళ్లు. The anus.

వస్తి(ర్నాభేరధో ద్వయోః)॥ ౩౩౩॥ — వస్తిః॥ప్న॥ ౧ - నాభేరధః=బొడ్డుక్రిందిపొత్తికడుపు పేరు. The abdomen. [The hip.

కటో (నా) శ్రోణిఫలకం — కటః॥పు॥ - శ్రోణిఫలకమ్॥న॥ ౨- మొలపేళ్లు.

కటిః శ్రోణిః కకుద్మతీ। — కటిః[పా]కటీ-శ్రోణిః [పా] శ్రోణీ-కకుద్మతీ॥స్త్రీ॥ ౨-పిఱుఁదులపేళ్లు. Loins. ఈ ౫ మొలపేళ్లును.

(పశ్చా) న్నితమ్బః (స్త్రీకట్యాః) — నితమ్బః॥ పు॥ ౧-స్త్రీకట్యాః = స్త్రీలయొక్క మొలకు, పశ్చాత్=వెనుకదిక్కున నున్న ప్రదేశమునకుపేరు. పిఱుఁదు. A woman's buttocks.

(క్లీబేతు) జఘనం (పురః)॥ ౩౩౪॥ — జఘనమ్॥న॥౧-పురః=స్త్రీలమొలముందరి ప్రదేశము పేరు, మడికట్టు. Mons veneris.

(కూపకౌతు నితమ్బస్థౌ ద్వయహీనే) కుకున్దరే। — కుకున్దరమ్॥న॥౧-నితమ్బస్థౌ=ఆఁడుదానిపిఱుఁదులమీఁదనుండు, కూపకౌ=గుంతలపేళ్లు. Cavities of the loins.

(స్త్రియాం) స్ఫిచౌ కటిప్రోథా — స్ఫిక్॥చ్, స్త్రీ॥-కటిప్రోథః॥పు॥ ౨-పిఱుఁదులపైని యున్నతప్రదేశముల పేళ్లు. The buttocks.

వుపస్థో (వక్ష్యమాణ — ఉపస్థః॥పు[ప]న॥౧-వక్ష్యమాణయోః=ముం

యోః) ॥ ౩౩౫ ॥

దుఁజెప్పఁగల యోనిశిశ్నముల పేరు. Organs of generation of either sex.

భగం యోని(ర్ద్వయోః)

భగః॥న॥-యోనిః॥స్త్రీ॥౨-యోని పేళ్లు. Vulva.

శిశ్నో మేఢ్రో మేహన శేఫసీ ।

శిశ్నః-మేఢ్రః॥పు॥[ప]మేఢ్రమ్॥న॥-మేహనమ్-శేఫః॥స్॥[ప]శేఫమ్॥న॥ ౪-శిశ్నముపేళ్లు. Penis.

ముష్కో ఽణ్డకోశో వృషణః

ముష్కః-అణ్డకోశః[ప]అణ్డః-కోశః-వృషణః॥పు॥౩-వృషణముల పేళ్లు. The scrotum and the testicles.

(పృష్ఠవంశాధరే) త్రికమ్ ॥ ౩౩౬ ॥

త్రికమ్॥న॥ ౧-పృష్ఠవంశాధరే=వెన్నెముకకు దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు. The end of the spine.

పిచణ్డ కుక్షీ జఠరోదరం తున్దం

పిచణ్డః[పా]పిచిణ్డః-కుక్షిః॥పు॥-జఠరమ్॥స్త్రీ॥ ఉదరమ్-తున్దమ్॥న॥ ౫-కడుపు పేళ్లు. The belly.

స్తనౌ కుచౌ ।

స్తనః-కుచః॥పు॥౨-చన్నుల పేళ్లు. The paps.

చూచుకంతు కుచాగ్రం (స్యాత్)

చూచుకమ్॥స్త్రీ॥-కుచాగ్రమ్॥న॥ ౨-చనుమొనల పేళ్లు. A nipple.

(ననా) క్రోడం భుజాన్తరమ్ ॥ ౩౩౭ ॥ ఉరో వత్సం చ వక్షశ్చ

క్రోడమ్॥స్త్రీ॥-భుజాన్తరమ్॥న॥ ౨-చేతులసందుము పేళ్లు. ఉరః॥స్॥-వత్సమ్-వక్షః॥స్, న॥ ౩-ఱొమ్ము పేళ్లు. The bosom.

పృష్ఠం (తు చరమం తనోః) ।

పృష్ఠమ్॥న॥ ౧-తనోః=శరీరముయొక్క, చరమమ్=వెనుకటిపార్శ్వము పేరు. The back.

స్కన్ధో భుజశిరోంసో (ఽస్త్రీ)

స్కన్ధః॥పు॥-భుజశిరః॥స్, న॥-అంసః॥స్త్రీ॥ ౩-మూఁపు పేళ్లు. A shoulder; Scapula.

(సన్ధీ తస్యైవ) జత్రుణీ ॥ ౩౩౮ ॥

జత్రు॥న॥ ౧ - తస్యైవ = ఆ మూఁపుయొక్క, సన్ధీ=సంధుల పేరు. The collar bones.

బాహుమూలే(ఉభౌ) కక్షౌ

బాహుమూలమ్॥న॥-కక్షః॥పు॥ ౨ - చంకపేళ్లు. The arm-pit.

పార్శ్వ (మస్త్రీ తయోరధః) ।

పార్శ్వమ్॥స్త్రీ॥౧-తయోరధః=ఆ చంకలకు దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, ప్రక్క. A side.

మధ్యమం చావలగ్నం చ మధ్యో (ఽస్త్రీ)

మధ్యమమ్-అవలగ్నమ్ - మధ్యః॥స్త్రీ॥ ౩ - నడుము పేళ్లు. The waist.

(ద్వావపరౌద్వయోః)॥ ౩౩౯॥
పరౌద్వౌ=ముందుఁజెప్పఁబడు భుజబాహుశబ్దములు ౨-ను, ద్వయోః = పుంస్త్రీలింగములు.

భుజబాహూ ప్రవేష్టో దోః
భుజః - బాహుః-ప్రవేష్టః-దోః॥ స్, పు॥ [ప] దోః॥స్,న॥[ప]దోషా॥స్త్రీ॥౪-చేతులపేళ్లు.An arm.

(స్యా) త్కఫోణి స్తు కూర్పరః।
కఫోణిః॥పు[ప] స్త్రీ॥-కూర్పరః[పా]కర్పరః॥పు॥ ౨-మోఁచేతిపేళ్లు. An elbow.

(అస్యోపరి) ప్రగణ్డ (స్స్యాత్)
ప్రగణ్డః॥ పు॥ ౧-అస్యోపరి=చంకవఱకునున్న మోఁచేతిమీఁదిచేతిపేరు. Humerus.

ప్రకోష్ఠ (స్తస్య చాప్యధః)॥ ౩౪౦॥
ప్రకోష్ఠః॥పు॥౧-తస్యఅధః=మణికట్టువఱకును న్న మోఁచేతిక్రిందటి ముంజేతిపేరు. A fore-arm.

(మణిబన్ధాదాకనిష్ఠం కరస్య)కరభో(బహిః)।
కరభః॥పు॥ ౧-మణిబన్ధాత్=మణికట్టు మొదలు, ఆకనిష్ఠమ్=చిటికెనవ్రేలివఱకు, కరస్య=చేతియొక్క, బహి=వెలుపలిభాగము. Metacarpus.

పఞ్చశాఖశ్శయః పాణి
పఞ్చశాఖః-శయః [పా] శమః-పాణిః॥పు॥ ౩-మణికట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడిన చేయి. A hand.

స్తర్జనీస్యాత్ప్రదేశినీ॥ ౩౪౧॥
తర్జనీ - ప్రదేశినీ[పా]ప్రదేశనీ॥ స్త్రీ॥ ౨-జుట్టనవ్రేలిపేళ్లు. A fore-finger.

అఙ్గుల్యః కరశాఖా (స్స్యుః)
అఙ్గులీ[ప]అఙ్గులిః-కరశాఖా॥ స్త్రీ॥ ౨-సామాన్యముగా వ్రేళ్లపేళ్లు. Fingers.

(పుంస్య)ఙ్గుష్ఠః ప్రదేశినీ। మధ్యమాఽనామికా(చాపి) కనిష్ఠా (చేతితాఃక్రమాత్)౩౪౨॥
అఙ్గుష్ఠః॥పు॥పెనువ్రేలు, The thumb. ప్రదేశినీ॥స్త్రీ॥జుట్టనవ్రేలు, Fore finger. మధ్యమా॥ స్త్రీ॥ నడిమివ్రేలు,Middle finger. అనామికా॥స్త్రీ॥దర్భవ్రేలు, Ring finger. కనిష్ఠా॥స్త్రీ॥[పా]కనిష్ఠికా, కన్యసా, కనీసీ, కనీనికా=చిటికెనవ్రేలు. Litte finger.

పునర్భవః కరరుహో నఖో(ఽస్త్రీ) నఖరో(ఽస్త్రియామ్)।
పునర్భవః [పా] పునర్నవః-కరరుహః॥ పు॥-నఖః॥న్న॥-నఖరః॥న్న॥[ప]త్రి॥౪-గోరుపేళ్లు,A nail.

ప్రాదేశ తాలగోకర్ణా (స్తర్జన్యాదియుతేతతే। ౩౪౩॥ అఙ్గుష్ఠే)
ప్రాదేశః॥పు॥=లొడితెడు, Spithama. తాలః॥పు॥,గోకర్ణః॥పు॥=జుత్తిలి, ఈ౩-ను, తర్జన్యాదియుతే=వరుసగా, జుట్టనవ్రేలు, నడిమివ్రేలు, దర్భవ్రేళ్ల

తోఁగూడి, తతే=పఱుపఁబడిన, అఙ్గుష్ఠే=పెనువ్రేలి చేతఁ గొలిచిన, 3-కొలతలకుపేళ్లు. A short span.

(సకనిష్ఠే స్యా)ద్వితస్తి ర్ద్వాదశాఙ్గులః।
A long span.

వితస్తిః॥పు[ప]సీ॥-ద్వాదశాఙ్గులః॥పు॥ ౨-సకనిష్ఠే.స్యాత్=చిటికెనవ్రేలితోఁగూడపఱుపఁబడిన పెనువ్రేలిచేఁ గొలిచిన కొలతపేళ్లు. జానెఁడు.

(పాణౌ) చపేటప్రతల ప్రహస్తౌ (విస్తృతాఙ్గులౌ)॥ ౩౮౪॥

చపేటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥ పు॥ ౩-విస్తృతాఙ్గులౌ = చాఁచినవ్రేళ్లుగల యఱచేతి పేళ్లు. The palm with extended fingers.

(ద్వౌసంహతౌ) సంహతలః (ప్రతలౌవామదక్షిణౌ)।

సంహతలః[సా]సింహతలః॥పు॥౧-సంహతౌ=చాఁచిన వ్రేళ్లుగలిగికూడియున్న, ద్వౌవామదక్షిణౌ ప్రతలౌ=ఎడమ కుడి చేతులు రెంటికిని పేరు. అనఁగా మొక్కెడుచేతులు. Both such palms joined.

(పాణి ర్నికుబ్జః) ప్రసృతి

ప్రసృతిః॥ సీ [ప] పు॥ ౧-నికుబ్జః=వంచఁబడిన, పాణిః = అఱచేతిపేరు, చేర, పుడిసిలియు, The palm bent as if to hold a liquid.

(స్తౌయుతా) వఞ్జలిః (పుమాన్)॥ ౩౮౫॥

అఞ్జలిః॥పు॥౧-యుతౌ=వంచికూర్చఁబడిన, తౌ= ఆరెండు చేతులుదోసిలి. Both such palms joined.

(ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరే) హస్తో

హస్తః॥ పు॥ ౧-విస్తృతకరే=చాఁపఁబడిన యఱచేయిగల, ప్రకోష్ఠే=ముంజేతి పేరు, మూర, A cubit.

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా। స) రత్ని (స్స్యాత్)

రత్నిః॥పు [ప] సీ॥ ౧-ముడువఁబడినయఱచేతితోఁగూడినమూర పేరు, పిడిమూర. A short cubit.

దరత్ని(స్తునిష్కనిష్ఠేన ముష్టినా)॥ ౩౮౬॥

అరత్నిః॥పు [ప]సీ॥ ౧-నిష్కనిష్ఠేన=చాఁచిన చిటికెన వ్రేలుగల, ముష్టినా = పిడికిలితోఁగూడిన యామూర పేరు. A cubit from the elbow to the tip of the little finger.

వ్యామో(బాహ్వో స్సకరయో స్తతయో స్తిర్యగన్తరమ్)।

వ్యామః॥పు॥ ౧-సకరయోః=అఱచేతులతోఁగూడుకొని, తిర్యక్=అడ్డముగా, తతయోః= చాఁపఁబడిన, బాహ్వోః=భుజములయొక్క, అన్తరమ్=నడుముపేరు, బార. A fathom. Orgya.

(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః

పౌరుషమ్॥త్రి॥ ౧-ఊర్ధ్వవిస్తృతదోఃపాణినృ

పాణిర్నృమానే) పౌరుషం త్రిషు॥ ౩౮౭॥	మానే=మీఁదికిఁజాఁపఁబడిన బాహువులతోఁగూడిన యట్టి చేతులుగలపురుషుని ప్రమాణమునకు పేరు, మానిసిచేయెత్తు పొడవు. The measure of a man's reach.
కణ్ఠో గలో ఽథ	కణ్ఠః-గలః॥పు॥౨-కుత్తుక పేళ్లు. The throat.
గ్రీవాయాం శిరోధిః కన్ధరే (త్యపి)।	గ్రీవా-శిరోధిః॥సీ॥-కన్ధరా॥ సీ॥ ౩-మెడపేళ్లు. The neck.
కమ్బుగ్రీవా (త్రిరేఖా సా)	కమ్బుగ్రీవా॥సీ॥౧-త్రిరేఖా సా=మూఁడు రేఖలుగల యామెడపేరు. A conch-shaped neck.
ఽవటు ర్ఘాటా కృకాటికా॥ ౩౮౯॥	అవటుః॥పు॥ - ఘాటా-కృకాటికా॥సీ॥ ౩- పెడతల పేళ్లు. Back of the neck.
వక్త్రాస్యేవదనం తుణ్డమాననం లపనం ముఖమ్। (క్లీబే)	వక్త్రమ్-ఆస్యమ్ - వదనమ్-తుణ్డమ్ - ఆననమ్-లపనమ్-ముఖమ్॥న॥౭-నోటిపేళ్లు, మోము. The mouth; the face.
ఘ్రాణంగన్ధవహా ఘోణా నాసాచ నాసికా॥	ఘ్రాణమ్॥న॥ - గన్ధవహా-ఘోణా-నాసా[పా]నస్యా-నాసికా॥సీ॥౫-ముక్కు పేళ్లు. The nose.
ఓష్ఠాధరౌ (తు) రదనచ్ఛదౌ దశనవాససీ।	ఓష్ఠః-అధరః-రదనచ్ఛదః॥పు॥-దశనవాసః॥స్, న॥ ౪-పెదవి పేళ్లు. The lips.
(అధస్తా) చ్చిబుకం	చిబుకమ్॥న॥౧-అధస్తాత్ =పెదవిదిగువనున్న గడ్డము పేరు. The chin.
గణ్డౌ కపోలౌ	గణ్డః-కపోలః॥ పు॥ ౨-చెక్కిళ్లపేళ్లు. The cheeks.
(తత్పరా) హనుః॥ ౩౫౦॥	హనుః॥సీ (ప) పు॥ ౧ - తత్పరా = ఆ చెక్కిళ్ల మీఁది భాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగమునకుఁగాని పేరు. వెలి దవుడలును. The jaw.
రదనా దశనా దన్తా రదా	రదనాః-దశనాః - దన్తాః-రదాః॥ పు, బ॥ ౪-పండ్ల పేళ్లు. Teeth.
స్తాలు తు కాకుదమ్।	తాలు॥న్॥-కాకుదమ్॥ న॥ ౨ - దవుడలపేళ్లు, తాలువులు, The palate. [tongue.
రసజ్ఞా రసనా జిహ్వా	రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వా॥సీ॥౩-నాలుక పేళ్లు. The

(ప్రాన్తావోష్ఠస్య) సృక్వణీ॥ ౩౫౧॥

సృక్వ॥న్॥[పా]సృక్వి॥న॥౧-ఓష్ఠస్య=పెదవియొక్క,ప్రాన్తౌ=కడపటిభాగములపేరు. సెలవులు. The corners of the mouth.

లలాటమలికం గోధి

లలాటమ్-అలికమ్(ప)అలీకమ్॥న॥-గోధిః॥పు॥ ౩-నుదురుపేళ్లు. The forehead.

(ఊర్ధ్వే దృగ్భ్యాం) భ్రువౌ (స్త్రియామ్)।

భ్రూః॥సీ॥ ౧ - దృగ్భ్యామూర్ధ్వే=కంటిమీఁది భాగములపేరు, కనుబొమలు. The eye-brows.

కూర్చ (మస్త్రీ భ్రువోర్మధ్యం)

కూర్చమ్॥ప్న॥౧-భ్రువోర్మధ్యమ్=కనుబొమలనడుము పేరు. The space between the eye-brows.

తారకా(ఽక్ష్ణః) కనీనికా॥ ౩౫౨॥

తారకా-కనీనికా॥సీ॥ ౨-కంటినల్లగ్రుడ్డుపేళ్లు. Pupil of the eye.

లోచనంనయనం నేత్ర మీక్షణం చక్షు రక్షిణీ। దృ గ్దృష్టీ

లోచనమ్-నయనమ్ - నేత్రమ్ - ఈక్షణమ్-చక్షుః॥స్॥ - అక్షి॥న॥-దృక్॥శ్॥-దృష్టిః॥సీ॥ ౮-కన్నులపేళ్లు. An eye.

చాశ్రు నేత్రామ్బు రోదనం చాస్ర మస్రుచ ॥

అశ్రు-నేత్రామ్బు-రోదనమ్-అస్రమ్(ప) అశ్రమ్-ఆస్రు॥౫-కన్నీళ్ల పేళ్లు. A tear.

అపాఙ్గౌ (నేత్రయోర న్తౌ)

అపాఙ్గః॥పు॥౧-నేత్రయోః=నేత్రములయొక్క, అన్తౌ=కడలపేరు,కడగన్ను. The outer corner of the eye.

కటాక్షోఽపాఙ్గదర్శనే।

కటాక్షః॥పు॥ ౧-అపాఙ్గదర్శనే=కడగంటిచూపుపేరు. A glance or side-look.

కర్ణ శబ్దగ్రహౌ శ్రోత్రం శ్రుతిః (స్త్రీ) శ్రవణం శ్రవః॥ ౩౫౪॥

కర్ణః-శబ్దగ్రహః॥పు॥-శ్రోత్రమ్॥న॥-శ్రుతిః॥సీ॥-శ్రవణమ్-శ్రవః॥స్,న॥ ౬-చెవులపేళ్లు. An ear.

ఉత్తమాఙ్గం శిర శ్శీర్షం మూర్ధా(నా)మస్తకో(ఽస్త్రియామ్)।

ఉత్తమాఙ్గమ్-శిరః॥స్॥ - శీర్షమ్॥న॥-మూర్ధా॥న్,పు॥-మస్తకః॥ ప్న॥ (ప) మస్తః॥౫ - తలపేళ్లు. శిరః- అనిఅకారాంతపుల్లింగమును. The head.

చికురఃకున్తలోవాలః కచః కేశ శ్శిరోరుహః॥

చికురః-కున్తలః-వాలః - కచః- కేశః- శిరోరుహః॥పు॥౬-తలవెండ్రుకలపేళ్లు. The hair.

(తద్బృన్దే) కైశికం

కైశికమ్-కైశ్యమ్॥న ॥ ౨ - తద్బృన్దే= ఆవెం

కైశ్య	ప్రుకలయొక్క సమూహము పేళ్లు. The head of hair.
మలకా శ్చూర్ణకున్తలాః ।	అలకాః॥పు॥(ప)న॥-చూర్ణకున్తలాః॥ పు॥ ౨-కురులపేళ్లు. ముంగురులు. Curls.
(తే లలాటే) భ్రమరకాః	భ్రమరకాః॥పు॥ ౧-లలాటే=నొసటిమీఁద వ్రాలెడి, తే=ఆముంగురుల పేరు. నెటికురులు. Curls on the forehead.
కాకపక్ష శ్శిఖణ్డకః ॥ ౩౫౬॥	కాకపక్షః-శిఖణ్డకః॥ పు ॥ ౨-కూఁకటిపేళ్లు. చిప్పకూఁకటి నెఱులు. Locks of hair left at the tonsure. [A braid or tress.
కబరీ కేశవేశోఽథ	కబరీ॥స్త్రీ॥-కేశవేశః॥పు॥ ౨-తుఱుము పేళ్లు, కొప్పు.
ధమ్మిల్ల (స్సంయతాః కచాః) ।	ధమ్మిల్లః॥పు॥ ౧-సంయతాః= (పుష్పాదిక దామాదులచే) కట్టఁబడిన, కచాః=వెండ్రుకలపేరు, కీలుగంటు. Braided and ornamented hair.
శిఖా చూడా కేశపాశీ	శిఖా-చూడా-కేశపాశీ॥స్త్రీ॥౩-సిగపేళ్లు. A lock on the crown of the head.
(వ్రతినాం తు) జటా సటా॥ ౩౫౭॥	జటా-సటా॥స్త్రీ॥ ౨-వ్రతినామ్=వ్రతులయొక్క జడపేళ్లు. An ascetic's clotted hair.
వేణీ ప్రవేణీ	వేణీ[పా]వేణిః-ప్రవేణీ [పా] ప్రవేణిః॥ స్త్రీ॥ ౨-అల్లినజడ పేళ్లు. Braided and unornamented hair.
శీర్షణ్య శిరస్యా (విశదే కచే) ।	శీర్షణ్యః-శిరస్యః॥పు॥ ౨-విశదే=ఒకటినొకటి కలియని,కచే=వెండ్రుకలపేళ్లు. unentangled hair.
పాశః పక్షశ్చ హస్తశ్చ (కలాపార్థాః కచాత్పరే)॥ ౩౫౮॥	పాశః-పక్షః-హస్తః॥పు॥ ఈ౩ను, కచాత్పరే=కేశపర్యాయములపైఁ బ్రయోగింపఁబడి, కలాపార్థాః=కేశసమూహ వాచకములౌను.॥ఉ॥ కచపాశః, కేశపక్షః, కున్తలహస్తః. Much hair.
తనూరుహం రోమ లోమ	తనూరుహమ్-రోమ॥న॥-లోమ॥న॥ ,న॥౩-శరీరమునందుఁబుట్టిన వెండ్రుకలపేళ్లు. Hair of the body.
(తద్వృద్ధౌ) శ్మశ్రు (పుమ్ముఖే) ।	శ్మశ్రు॥న॥ ౨-పుమ్ముఖే=పురుషునిముఖమందు, తద్వృద్ధౌ=ఆ వెండ్రుకలవృద్ధియందు వర్తించును, అనఁగా గడ్డమును మీసమును. The beard.

ఆకల్పవేషౌ నేపథ్యం ప్రతికర్మప్రసాధనమ్॥ ౩౭౯॥

ఆకల్పః-వేషః (ప) వేశః॥ పు॥ - నేపథ్యమ్ - ప్రతికర్మ॥న్॥-ప్రసాధనమ్॥న॥ ౫ - సువర్ణవస్త్రమాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదముపేళ్లు. ప్రతికర్మప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్త్రరచనాదులకు పేళ్లని కొందఱందురు. Dress or embellishment.

(దశైతే త్రి)ష్వలంకర్తాఽలంకరిష్ణుశ్చ మణ్డితః ప్రసాధితోఽలంకృతశ్చ భూషితశ్చ పరిష్కృతః॥ ౩౮౦॥ విభ్రాడ్భ్రాజిష్ణురోచిష్ణూ

అలంకర్తా॥ ఋ॥-అలంకరిష్ణుః॥ ౨-అలంకరించువానిపేళ్లు, Skilled in adorning. మణ్డితః-ప్రసాధితః-అలంకృతః-భూషితః-పరిష్కృతః॥౫-అలంకరింపఁబడినవానిపేళ్లు, Adorned. విభ్రాట్॥జ్॥-భ్రాజిష్ణుః-రోచిష్ణుః-౩-భూషణాదులచేతఁ బ్రకాశించుచున్నవానిపేళ్లు, Resplendent. ఈ ౧౦ యు॥ త్రి॥

భూషణం(స్యా)దలంక్రియా।

భూషణమ్॥ న॥ [పా]భూషా-అలంక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-అలంకరించుట పేళ్లు. Act of adorning.

అలంకారస్త్వాభరణం పరిష్కారో విభూషణమ్॥ మణ్డనం చాథ

అలంకారః॥పు॥-ఆభరణమ్॥న॥-పరిష్కారః॥పు॥-విభూషణమ్-మణ్డనమ్॥న॥౫ - సొమ్ములపేళ్లు. Ornaments ; Jewels.

మకుటం కిరీటం (పున్నపుంసకమ్)।

మకుటమ్ [పా] ముకుటమ్॥న॥-కిరీటమ్॥ పు॥ ౨-కిరీటముపేళ్లు, A crest, or crown.

చూడామణి శ్శిరోరత్నం

చూడామణిః॥పు॥ - శిరోరత్నమ్॥న॥ ౨-తలమానికముపేళ్లు. A gem on the crest.

తరలో (హారమధ్యగః)॥ ౩౮౨॥

తరలః॥పు॥౧-హారముయొక్క నడిమినాయకముపేరు. The central gem of a neck-lace.

బాలపాశ్యా పారితథ్యా

బాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥స్త్రీ॥ ౨-కొప్పునలంకారార్థమై పెట్టుసువర్ణాది రచితవలయముపేళ్లు.

పత్త్రపాశ్యా లలాటికా।

పత్త్రపాశ్యా-లలాటికా॥స్త్రీ॥ ౨-నొసటఁగట్టు బాసికముపేళ్లు, పాపట బొట్టును.

కర్ణికా తాలపత్త్రం (స్యాత్)

కర్ణికా॥స్త్రీ॥-తాలపత్త్రమ్॥న॥ ౨-చెవులకమ్మలపేళ్లు. An ear-ring worn by women.

కుణ్డలం కర్ణవేష్టనమ్॥

కుణ్డలమ్-కర్ణవేష్టనమ్॥ న॥ ౨-పోఁగులపేళ్లు.

౩౬౩॥	An ear-ring worn by men.
గ్రైవేయకం కణ్ఠభూషా A short neck-lace.	గ్రైవేయకమ్[పా] గ్రైవేయమ్,గ్రైవం॥న॥-కణ్ఠభూషా॥స్త్రీ॥ ౨-మెడ నంటుకొన్న సొమ్ముల పేళ్లు.
లమ్బనం స్యాల్లలన్తికా।	లమ్బనమ్॥న॥-లలన్తికా॥స్త్రీ॥ ౨- మెడయందు వ్రేలుచున్న పేరుల పేళ్లు. A loose necklace.
(స్వర్ణైః)ప్రాలమ్బికాఽ	ప్రాలమ్బికా॥స్త్రీ॥ ౧ - స్వర్ణైః = బంగారుచేతఁ జేయఁబడిన పేరులపేరు. A golden necklace.
థోరసూత్రికా(ముక్తైః కృతా) ॥౩౬౪॥	ఉరసూత్రికా॥స్త్రీ॥ ౧ - ముక్తైః కృతా = ముత్యములచేత చేయఁబడిన పేరులపేరు. A necklace of pearls.
హారో ముక్తావలీ	[A garland of pearls. హారః॥పు॥-ముక్తావలీ॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్యములదండ.
దేవచ్ఛన్దోఽ (సౌ శతయష్టికః)।	దేవచ్ఛన్దః॥పు॥ ౧-శతయష్టికః = నూఱుసరములుగల, అసౌ=ఈముత్యముల దండ పేరు. A garland composed of 100 strings.
(హారభేదా యష్టిభేదా)ద్గుత్సగుత్సార్ధగోస్తనాః॥ ౩౬౫॥ అర్ధహారో మాణవక	గుత్సః-గుత్సార్ధః-గోస్తనః-అర్ధహారః-మాణవకః॥పు॥-ఈ౫ను, యష్టిభేదాత్ =సరములభేదమువలన, హారభేదాః=వేర్వేఱుహారముల పేళ్లు. అవి వరుసగా ౩౨,౨౪,౪,౧౨,౨౦. సరములుగలవి.
ఏకావ(ల్యేకయష్టికా)।	ఏకావలీ॥స్త్రీ॥౧-ఒంటిసరముగలహారము పేరు.
(సైవ)నక్షత్రమాలా (స్యాత్సప్తవింశతిముక్తికా)॥ ౩౬౬॥	నక్షత్రమాలా॥స్త్రీ॥౧-సప్తవింశతిముక్తికా= ౨౭ముత్యములుగల, సైవ=ఆహారముపేరు. A garland containing 27 pearls.
ఆవాపకః పారిహార్యః కటకో వలయో (ఽస్త్రియామ్)।	ఆవాపకః-పారిహార్యః॥పు॥ ౨-సూడిగముపేళ్లు. కటకః॥పున॥వలయః॥పున॥ ౨-కడియము పేళ్లు. ౪-కడియము పేళ్లని కొందఱందురు. A bracelet.
కేయూరమఙ్గదం(తుల్యే)	కేయూరమ్-అఙ్గదమ్॥న॥ ౨-బాహుపురి పేళ్లు. Ornament of the arm.
అఙ్గులీయక మూర్మికా॥ ౩౬౭॥	అఙ్గులీయకమ్॥న (ప) పు॥-ఊర్మికా॥స్త్రీ॥ ౨-ఉంగరము పేళ్లు. A finger-ring.

(సాక్షరా)ఙ్గులిము ద్రా (సా)	అఙ్గులిముద్రా॥ స్త్రీ॥ ౧- సాక్షరా = అక్షరములతోఁగూడిన, సా = ఆయుంగరముపేరు, ముద్దుటుంగరము. A seal-ring.
కఙ్కణం కరభూషణమ్ ।	కఙ్కణమ్॥పు॥-కరభూషణమ్॥న॥-౨-మాణిక్యాదులతోఁగూడిన కడియముపేళ్లు. A wrist ornament.
(స్త్రీకట్యాం) మేఖలా కాఞ్చీ సప్తకీ రశనా తథా॥౩౬౮॥ (క్లీబే) సారసనం చాథ	మేఖలా-కాఞ్చీ [పా] కాంచిః-సప్తకీ-రశనా [పా]రసనా॥స్త్రీ॥-సారసనమ్॥న॥ఇవి, స్త్రీకట్యామ్= స్త్రీలయొక్క ౫ విధములయిన మొలనూళ్లపేళ్లు. వానికి వరుసగా, ౮, ౧, ౭, ౧౬, ౩-సరములుండును. A woman's girdle.
(పుంస్కట్యాం) శృఙ్ఖలం (త్రిషు) ।	శృఙ్ఖలమ్॥త్రి॥౧= పుంస్కట్యామ్ = పురుషుని మొలనూలుపేరు. A man's belt.
పాదాఙ్గదం తులాకోటిర్మఞ్జీరో నూపురోఽ (స్త్రియామ్) ॥ ౩౬౯॥ హంసకః పాదకటకః Ornament of the feet.	పాదాఙ్గదమ్॥ న॥-తులాకోటిః॥ స్త్రీ॥-మఞ్జీరః॥ పు॥-నూపురః॥ పు॥ - హంసకః-పాదకటకః॥ పు॥ ౬-అందెపేళ్లు. ఇచట కొందఱు పాదాంగదతులాకోటిశబ్దములు పెండెరముపేళ్లనియు, హంసకపాదకటకశబ్దములు కాలిసొమ్ముపేళ్లనియు పలికిరి.
కిఙ్కిణీ క్షుద్రఘణ్టికా।	కిఙ్కిణీ-క్షుద్రఘణ్టికా॥స్త్రీ॥ ౨ - చిఱుగంటల పేళ్లు, గజ్జెలును. Bells or tinkling ornaments.
(త్వక్ఫల క్రిమి రోమాణి) వస్త్రయోని	త్వక్=నార, ఫలమ్=కాయ, క్రిమిః=పురుగు, రోమ॥న్॥= వెండ్రుకలు. ఈ ౪ను, వస్త్రయోనిః= వస్త్రముకుఁ గారణములు. Materials of cloth.
(ర్దశత్రిషు) ॥ ౩౭౦ ॥ వాల్కం క్షౌమాది	ముందుఁజెప్పఁగలవాల్కాదిశబ్దములు౧౦॥త్రి॥ వాల్కమ్-క్షౌమమ్॥౨-నారచీర. Made of bark.
ఫాలం తు కార్పాసం బాదరం (చతత్) ।	ఫాలమ్-కార్పాసమ్-బాదరమ్॥౩-నూలుచీర పేళ్లు. Made of cotton.
కౌశేయం (క్రిమికోశోత్థం)	కౌశేయమ్॥౧-క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగులచే తనైన బుఱ్ఱలనూలుచేతఁ జేయఁబడిన పట్టుచీర మొదలగువాని పేరు. Silken.

రాఙ్కవం (మృగరోమజమ్)॥౩౭౧॥ Wollen.

రాఙ్కవమ్॥౧-మృగరోమజమ్=మృగరోమములచేఁజేయఁబడిన శాలూలు మొదలగువానిపేరు.

అనాహతంనిష్ప్రవాణి తన్త్రకం (చ నవామ్బరే)।

అనాహతమ్-నిష్ప్రవాణి-తన్త్రకమ్॥౩-నవామ్బరే=క్రొత్తచీరపేళ్లు. New and unbleached cloth.

(తత్స్యా)దుద్గమనీయం (యద్ధౌతయోర్వస్త్రయో ర్యుగమ్)॥

ఉద్గమనీయమ్॥న॥ ౧-ధౌతయోః=ఉదుకఁబడిన,వస్త్రయోః=వస్త్రములయొక్క, యుగంతత్=జంటపేరు. A pair of bleached cloths.

పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశేయం

పత్త్రోర్ణమ్ ॥న॥ ౧- ధౌతకౌశేయమ్=కడిగిన పట్టుచీర మొదలయినవానిపేరు. Bleached silk.

(బహుమూల్యం) మహాధనమ్ ।

మహాధనమ్॥న॥ ౧-బహుమూల్యమ్=గొప్పవెలగలచీర పేరు, దొడ్డవెలగలవస్తువులకన్నిటికిని పేళ్లని కొందఱందురు. Anything precious.

క్షౌమందుకూలం(స్యా)

క్షౌమమ్ [పా] క్షోమమ్-దుకూలమ్॥న॥ ౨-వెలిపట్టుచీరపేళ్లు, తెల్లనివలువయును. wove silk.

(ద్వేతు) నివీతం ప్రావృతం (త్రిషు)॥ ౩౭౩॥

నివీతమ్-ప్రావృతమ్॥త్రి॥ ౨- కప్పుకొనుకోకపేళ్లు. A veil or mantle.

(స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య) దశా స్స్యు ర్వస్తయో ర్ద్వయోః।

దశాః॥ స్త్రీ, బ॥-వస్తిః॥ పు॥ ౨-వస్త్రస్య = వస్త్రముయొక్క కొనపేళ్లు, బద్దె. Ends of a cloth.

దైర్ఘ్య మాయామ ఆరోహః

దైర్ఘ్యమ్॥న॥-ఆయామః -ఆరోహః[పా]ఆనాహః॥పు॥౩-నిడుపుపేళ్లు. Length.

పరిణాహో విశాలతా॥ ౩౭౪॥

పరిణాహః॥పు॥-విశాలతా ॥ స్త్రీ॥ ౨-వెడల్పుపేళ్లు. Width.

పటచ్చరంజీర్ణవస్త్రం (సమౌ)నక్తకకర్పటౌ।

పటచ్చరమ్-జీర్ణవస్త్రమ్॥న॥ ౨- పాతవస్త్రముపేళ్లు. Old cloth. నక్తకః-కర్పటః॥పు॥౨-చినిఁగినవస్త్రముపేళ్లు. మాసినకోకయనియు. Dirty or tattered cloth.

వస్త్ర మాచ్ఛాదనం వాస శ్చేలం వసనమం

వస్త్రమ్, ఆచ్ఛాదనమ్-వాసః॥ న॥-చేలమ్-వసనమ్-అంశుకమ్॥న॥ ౬-కోకపేళ్లు. నక్తకశబ్ద

శుకమ్॥ ౩౨౫॥
సుచేలకః పటో౽
(స్త్రీ స్యాత్)
వరాశిః స్థూలశాట
కః।
నిచోలః ప్రచ్ఛదపట
(స్సమౌ) రల్లకకమ్బలౌ॥
అన్తరీయోపసంవ్యాన
పరిధానాన్యధోంశుకే।
(ద్వౌ) ప్రావారోత్త
రాసఙ్గౌ (సమౌ) బృహ
తికా(తథా)॥ ౩౨౬॥సం
వ్యానము త్తరీయంచ
చోలఃకూర్పాసకో౽
(స్త్రియామ్)।
నీశార(స్స్యాత్ప్రావ
రణే హిమానిలనివార
ణే)॥ ౩౨౭॥
(అర్ధోరుకం వర స్త్రీ
ణాం స్యా) చ్చణ్డాతక
(మంశుకమ్)।
(స్యాత్త్రి) ష్వాప్రప
దీనం (తత్ప్రాప్నోత్యా
ప్రపదంహియత్)॥
౩౨౮॥
(అస్త్రీ) వితాన ము
ల్లోచో
దూష్యాద్యం వస్త్ర

ము మొదలు ౮ యు కోకపేళ్లని కొందఱు. Cloth.

సుచేలకః॥పు॥-పటః॥పు॥ ౨-మంచికోకపేళ్లు. Fine cloth.

వరాశిః [పా] వరాసిః-స్థూలశాటకః॥పు॥ ౨-ముదుగుకోకపేళ్లు. Coarse cloth.

నిచోలః-ప్రచ్ఛదపటః॥పు॥ ౨-పఱుపుపైఁబఱుచుకోకపేళ్లు. A cover or wrapper.

రల్లకః-కమ్బలః॥పు॥. ౨-కంబళిపేళ్లు. A blanket.

అన్తరీయమ్-ఉపసంవ్యానమ్-పరిధానమ్-అధోంశుకమ్॥న॥౪-కట్టువస్త్రముపేళ్లు. Lower garment.

ప్రావారః-ఉత్తరాసఙ్గః॥ పు॥-బృహతికా॥స్త్రీ॥-సంవ్యానమ్-ఉత్తరీయమ్॥ న॥ ౫-ఉత్తరీయము పేళ్లు. పైనివేసికొను సంగివస్త్రము. Upper garment.

చోలః॥పు॥-కూర్పాసకః॥పు॥ ౨-స్త్రీపురుషులకుబనసుపేళ్లు.ఱవికపేళ్లనికొందఱు. A bodice.

నీశారః॥పు॥౧-హిమానిలనివారణే = మంచునుగాలినిపోఁగొట్టు, ప్రావరణే = పచ్చడముపేరు. A warm cloak.

చణ్డాతకమ్॥న॥౧-వరస్త్రీణామ్=వారస్త్రీలగుయోగ్య,అర్ధోరుకమ్=తొడలనుసగముకప్పుచున్న,అంశుకమ్=వస్త్రముపేరు. చల్లాడము. A petticoat.

ఆప్రపదీనమ్॥త్రి॥౧-యత్=ఏవస్త్రము,ఆప్రపదమ్=మీఁగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి = వ్యాపించునో, తత్=ఆవస్త్రముపేరు. అంగీ పావడమొదలైనది. A dress reaching to the feet.

వితానమ్॥న॥-ఉల్లోచః [పా] ఉల్లాభః॥పు॥ ౨-మేల్కట్టుపేళ్లు, చందువ. An awning.

దూష్యమ్-వస్త్రవేశ్మ॥న॥,న॥-ఈ ౨ను ఆద్య

వేశ్మని।

పదము చేఁ బటకుటీరాదిశబ్దములును గుడారము పేళ్లు. A tent.

ప్రతిసీరా యవనికా స్యాత్తిరస్కరిణీ(చ సా)॥

ప్రతిసీరా-యవనికా [పా] జవనికా-తిరస్కరిణీ॥స్త్రీ॥౩- తెరబట్ట పేళ్లు. A screen.

పరికర్మాఙ్గసంస్కారః Personal decoration.

పరికర్మ॥న్,న॥-అఙ్గసంస్కారః॥పు॥౨-చందన కుంకుమాదులచే దేహము నలంకరించుకొనుట.

(స్యా) న్మార్ష్టి ర్మార్జనా మృజా।

మార్ష్టిః-మార్జనా-మృజా॥స్త్రీ॥౩- దేహమునందలిమురికిపోఁగొట్టుటపేళ్లు. Cleaning the body.

ఉద్వర్తనోత్సాదనే (ద్వే సమే)

ఉద్వర్తనమ్-ఉత్సాదనమ్॥న॥ ౨-నలుఁగు పేళ్లు. Cleaning with perfumes.

ఆప్లావఆప్లవః॥౩౦౧॥ స్నానం

ఆప్లావః-ఆప్లవః॥పు॥-స్నానమ్ ॥న॥ ౩- స్నానము పేళ్లు. Bathing.

చర్చా తు చార్చిక్యం స్థాసకో౽థ

చర్చా॥స్త్రీ॥- చార్చిక్యమ్॥న॥- స్థాసకః॥పు॥ ౩- కుంకుమము మొదలైనవానిపూఁత పేళ్లు. Smearing the body with fragrant unguents.

థ ప్రబోధనమ్। అనుబోధః

Reviving the scent of a perfume.

ప్రబోధనమ్॥న॥- అనుబోధః॥పు॥౨-సుగంధద్రవ్యములయందు నణఁగియున్న పరిమళమును తైలాదులచే ప్రకాశింపఁజేయుట.

పత్త్రలేఖా పత్త్రాఙ్గులి (రిమే సమే)॥ ౩౦౨॥

పత్త్రలేఖా [పా] పత్త్రరేఖా-పత్త్రాఙ్గులిః॥ స్త్రీ॥ ౨- స్త్రీల స్తనాదులయందు కస్తూరికాదులచేవ్రాయఁబడు మకరికాపత్త్రాదులపేళ్లు. Delineations with saffron &c on the breast, Cheeks, &c.

తమాలపత్త్ర తిలక చిత్రకాణి విశేషకమ్। (ద్వితీయం చ తురీయం చ నస్త్రియామ్)

తమాలపత్త్రమ్॥న॥-తిలకమ్॥న్న॥-చిత్రకమ్॥న॥-విశేషకమ్ ॥న్న॥ ౪- నొసటిబొట్టుపేళ్లు, A beauty-spot on the forehead.

(మథ) కుఙ్కుమమ్ ॥ ౩౦౩॥ కాశ్మీరజన్మాగ్నిశిఖం వరం బాహ్లీకపీత

కుఙ్కుమమ్-కాశ్మీరజన్మ॥న్॥ -అగ్నిశిఖమ్-వరమ్-బాహ్లీకమ్-పీతనమ్- రక్తమ్ - సంకోచపిశునమ్[పు]సంకోచమ్-పిశునమ్-ధీరమ్ [పా] వీర

నే॥ రక్తసంకోచపిశునం	రమ్-లోహితమ్-చన్దనమ్[ప] లోహితచన్దనమ్॥
ధీరలోహితచన్దనమ్ ॥	న॥౧౧-కుంకుమపువ్వుపేళ్లు. Saffron.
లాక్షా రాక్షా జతు(క్లీబే) యావో౽లక్తోద్రుమామయః ।	లాక్షా-రాక్షా [పా] రక్షా॥స్త్రీ॥-జతు॥న॥-యావః-అలక్తః- ద్రుమామయః ॥పు॥ ౬- లక్క పేళ్లు. Lac.
లవఙ్గం దేవకుసుమం శ్రీసంజ్ఞ	లవఙ్గమ్-దేవకుసుమమ్ - శ్రీసంజ్ఞమ్॥న॥ ౩-కరాపువ్వుపేళ్లు. లవంగము. Cloves.
(మథ)జాపకమ్॥ ౩౭౫॥ కాలీయకంచ కాలానుసార్యంచా	జాపకమ్ [పా] జాయకమ్- కాలీయకమ్-కాలానుసార్యమ్॥న॥౩-పచ్చవంటిగంధము పేళ్లు, నల్లనిగంధద్రవ్యమని కొందఱు.
(థనమూర్థకమ్)। వంశికాగురు రాజార్హ లోహ క్రిమిజ జోఙ్గకమ్॥	వంశికమ్[పా]వంశికమ్-అగురు-రాజార్హమ్-లోహమ్-క్రిమిజమ్-జోఙ్గకమ్॥ న॥ ౬-అగురుపేళ్లు. A gallochum.
కాలాగు ర్వగురుః	కాలాగురు॥న॥-అగురుః॥పు॥ ౨-కృష్ణాగురువు. Black gallochum.
(స్యాత్తు) మఙ్గల్యా (మల్లి గన్ధియత్)।	మఙ్గల్యా॥న॥౧ - మల్లెపువ్వులవాసనగల కృష్ణాగురుపేరు. A fragrant sort.
యక్షధూపస్సర్జరసో౽రాల సర్వరసావపి ॥ ౩౭౭॥ బహురూపో౽	యక్షధూపః-సర్జరసః- అరాలః [ప] రాలః-సర్వరసః-బహురూపః॥పు॥౫ - సజ్జరసముపేళ్లు. Resin.
(ప్యథ)వృకధూపకృత్రిమధూపకౌ।	వృకధూపః-కృత్రిమధూపకః॥పు॥ ౨- అనేకపరిమళవస్తువులచేఁ జేయఁబడినధూపము పేళ్లు. Compounded perfume.
తురుష్కః పిణ్డకస్సిహ్లో యావనో౽ప్యథ	తురుష్కః-పిణ్డకః-సిహ్లః-యావనః॥పు॥౪-తురుష్క దేశమునందుఁ బుట్టు అందుగుబంక పేళ్లు. Incense.
పాయసః॥ ౩౭౮॥ శ్రీవాసో వృకధూపో౽పి శ్రీవేష్టసరలద్రవౌ।	పాయసః-శ్రీవాసః - వృకధూపః-శ్రీవేష్టః-సరలద్రవః॥ పు॥ ౫ -సరళదేవదారువులబంక పేళ్లు. Terpentine.
మృగనాభి ర్మృగమ	మృగనాభిః॥పు॥-మృగమదః॥పు॥- కస్తూరీ॥స్త్రీ॥

దశ కస్తూరీ చాథ కోలకమ్॥ ౩౮౯॥ తక్కోలకం కోశఫల

౩-కస్తూరిపేళ్లు. Musk.

కోలకమ్-తక్కోలకమ్[పా]కంకోలకమ్ [పా] కక్కోలకమ్-కోశఫలమ్॥న॥ ౩-తక్కోలపుచెట్టు పేళ్లు. దానియొక్క ఫలమనికొందఱు. Bdellium.

(మథ)కర్పూర(మస్త్రియామ్)(ఘనసారశ్చన్ద్ర) (సంజ్ఞ) స్సితాభో) హిమవాలుకా॥గన్ధసారో మలయజో భద్రశ్రీ శ్చన్దనోఽ (స్త్రియామ్)।

కర్పూరమ్॥ప్న॥ - ఘనసారః - చన్ద్రః - సితాభ్రః[పా]సితాభః॥పు॥- హిమవాలుకా॥స్త్రీ॥ ౫-కర్పూరముపేళ్లు. Camphor.

గన్ధసారః-మలయజః-భద్రశ్రీః॥ పు॥ - చన్దనః॥ప్న॥ ౪ - చందనముపేళ్లు. Sandal wood.

తైలపర్ణిక గోశీర్షహరిచన్దన (మస్త్రియామ్)॥ ౩౯౧॥

తైలపర్ణికమ్॥ న॥ ౧-మిక్కిలిచల్లనైన తెల్ల చందనము, white & cool sort. గోశీర్షమ్॥ న॥ ౧-మిక్కిలి వాసనగలచందనము, very fragrant sort. హరిచన్దనమ్॥ప్న॥౧-మాగిపండువాసన గల పసుపువన్నె చందనము, yellow sort smelling like a ripe mango. ఈ ౩ ను పసుపువన్నె చందనము పేళ్లని కొందఱు.

తిలపర్ణీ తు పత్త్రాఙ్గం రఞ్జనం రక్తచన్దనమ్। కుచన్దనం

తిలపర్ణీ॥స్త్రీ॥ [ప] తిలపర్ణీ॥న్,పు॥-పత్త్రాఙ్గమ్-రఞ్జనమ్-రక్తచన్దనమ్-కుచన్దనమ్॥ న॥ ౫-ఎఱ్ఱని చందనము పేళ్లు, Red sanders.

(చాథ) జాతికోశ జాతిఫలే (సమే)॥ ౩౯౨॥

జాతికోశమ్-జాతిఫలమ్॥ న॥ ౨-జాజికాయ పేళ్లు. Mace.

(కర్పూరాగరుకస్తూరీతక్కోలై) ర్యక్షకర్దమః। గాత్రానులేపనీ వర్తి ర్వర్ణకం (స్యా) ద్విలేపనమ్॥ ౩౯౩॥

యక్షకర్దమః॥పు॥౧-కర్పూరాగరు కస్తూరీతక్కోలములతోఁగూడినగంధము పేరు. Perfumed paste.

గాత్రానులేపనీ-వర్తిః ॥ స్త్రీ ॥ ౨-సుగంధద్రవ్యములను జేర్చి మెదిపినముద్ద పేళ్లు.వర్ణకమ్-విలేపనమ్॥ న॥ ౨-మైపూఁతకై మెదపినగంధాదుల పేళ్లు. కొందఱీ నాలుగును మైపూఁతయనిరి.

| Perfume for the person

చూర్ణాని వాసయోగా

చూర్ణమ్॥న॥-వాసయోగః॥పు॥ ౨-గందపొడి

గాస్నుళ్ళ	పేళ్లు. Perfumed powder. [పుపేళ్లు.Perfumed.
ర్భావితం వాసితం (త్రి	భావితమ్-వాసితమ్-॥ త్రి॥ ౨-వాసనగట్టినవస్తు
షు)। (సంస్కారో గన్ధ	అధివాసనమ్॥ న॥ ౧-గన్ధమాల్యాదైః=గం
మాల్యాద్యైర్యస్స్యా	ధమాల్యాదులచే వస్త్రాదులకు, యః సంస్కారః
త్త) దధివాసనమ్॥	స్యాత్=ఏసంస్కారముగలదో, తత్=దానిపేరు.
౩౯-౪॥	Adjusting with perfumes.
మాల్యం మాలా స్ర	మాల్యమ్॥న॥-మాలా-స్రక్॥ జ్,సీ॥ ౩-మూ
జౌ (మూర్ధ్ని)	ర్ధ్ని=శిరస్సునందలి పువ్వులదండపేళ్లు.A chaplet.
(కేశమధ్యేతు) గర్భ	గర్భకః॥ పు॥ ౧- కేశమధ్యే = వెండ్రుకలలో
కః।	బయటికి తెలియనట్లు ముడిచిన పూదండ పేరు.
	A chaplet worn in the hair.
ప్రభ్రష్టకం (శిఖాల	ప్రభ్రష్టకమ్॥న॥౧-శిఖాలమ్బి = సిగనువ్రేలెడి
మ్బి)	పూదండపేరు. Suspended from the middle lock.
(పురోన్యస్తం) లలా	లలామకమ్ ॥ న ॥ ౧-పురోన్యస్తమ్=నొసటి
మకమ్॥ ౩౯-౫॥	మీఁదఁ బడునట్లు ముందుగట్టిన పూదండపేరు.
	Falling over the forehead.
ప్రాలమ్బ(మృజులమ్బి	ప్రాలమ్బమ్॥న॥౧-కణ్ఠాత్ =మెడనుండి, ఋజు
స్యాత్కణ్ఠాత్)	లమ్బి = చక్కఁగాఱొమ్మునవ్రేలు పూదండపేరు.
	Hung round the neck.
వైకక్షకం (తుతత్।	వైకక్షకమ్[పా]వైకక్ష్యకమ్॥ న॥ ౧-ఉరసి=
యత్తిర్యక్ క్షిప్తము	ఱొమ్మున,తిర్యక్=జంధెమువలెనడ్డముగా,క్షిప్తం=
రసి)	వైచికొన్న,తత్=ఆపూదండపేరు.Worn as a scarf.
(శిఖాస్వా) పీడ శేఖ	ఆపీడః-శేఖరః॥ పు॥ ౨-శిఖాసు=శిఖమీఁదఁ
రౌ॥ ౩౯-౬॥	జుట్టఁబడిన పూదండపేరు. Tied on the crest.
రచనాస్యాత్పరిస్పన్ద	రచనా॥సీ॥-పరిస్పన్దః॥పు॥౨-మాల్యాదులచే
Decoration of hair.	నైన శృంగార విశేషమును బుట్టించుట పేళ్లు.
ఆభోగః పరిపూర్ణ	ఆభోగః॥పు॥-పరిపూర్ణతా॥సీ॥౨-(వస్తువులయొక్క
తా। Completion.	గానిగుణాదులయొక్కఁగాని)నిండియుండుట పేరు.
ఉపధానం తూపబర్హః	ఉపధానమ్॥న॥-ఉపబర్హః॥ పు॥ ౨-తలగడ.
	A Pillow,

శయ్యాయాం శయనీయవత్ ॥౩౯౭॥ శయనం	శయ్యా॥స్త్రీ॥-శయనీయమ్-శయనమ్॥ న॥ ౩-పఱుపు పేళ్లు, పాన్పు. A bed.
మఞ్చపర్యఙ్క పల్యఙ్కాః ఖట్వయా(సమాః)।	మఞ్చః-పర్యఙ్కః-పల్యఙ్కః॥పు॥ - ఖట్వా॥స్త్రీ॥ ౪-మంచము పేళ్లు. A bedstead.
గేన్దుకః కన్దుకో	గేన్దుకః-కన్దుకః॥పు॥ ౨-చెండు పేళ్లు, బంతి. A ball [to play with.
దీపః ప్రదీపః	దీపః-ప్రదీపః॥పు॥ ౨-దీపము పేళ్లు. A lamp.
పీఠమాసనమ్॥ ౩౯౮॥	పీఠమ్-ఆసనమ్॥న॥ ౨-పీట పేళ్లు. A stool.
సముద్గక స్సంపుటకః	సముద్గకః - సంపుటకః॥ పు॥ ౨-కరాటము పేళ్లు. సంపుటము. A casket.
ప్రతిగ్రాహః పతద్గ్రహః।	ప్రతిగ్రాహః-పతద్గ్రహః॥పు॥ ౨-తమ్మపడిగము పేళ్లు. A spitting pot.
ప్రసాధనీ కఙ్కతికా	ప్రసాధనీ-కఙ్కతికా॥ స్త్రీ॥ ౨-దువ్వెన పేళ్లు. [A comb.
పిష్టాతః పటవాసకః॥ ౩౯౯॥	పిష్టాతః-పటవాసకః॥ పు॥ ౨-చీరలు వాసన కట్టు ద్రవ్యము పేళ్లు. Perfumed powder.
దర్పణేముకురాదర్శా	దర్పణః-ముకురః [పా] మకురః-ఆదర్శః॥పు॥ ౩-అద్దము పేళ్లు. A mirror.
వ్యజనంతాలవృన్తకం।	వ్యజనమ్-తాలవృన్తకమ్॥ న॥ ౨-విసనకఱ్ఱ [పేళ్లు. A fan.
ఇతి మనుష్యవర్గః.	మనుష్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
సన్తతి ర్గోత్ర జనన కులా న్యభిజనాన్వయౌ॥ ౪౦౦॥ వంశోఽన్వవాయ స్సన్తానో	సంతతిః॥స్త్రీ॥-గోత్రమ్-జననమ్-కులమ్॥న॥-అభిజనః-అన్వయః-వంశః-అన్వవాయః-సంతానః॥పు॥ ౯-వంశము పేళ్లు. Race or lineage.
వర్ణా (స్స్యు ర్బ్రాహ్మణాదయః)। [విప్రక్షత్త్రియ విట్ఛూద్రా శ్చాతుర్వర్ణ్యమితిస్మృతం]।	వర్ణః॥ పు॥ ౧ - జాతిపేరు. Tribe or class. బ్రాహ్మణ క్షత్త్రియ వైశ్యశూద్ర వర్ణములు గూడి చాతుర్వర్ణ్యమనఁబడును.
రాజబీజీ రాజవంశ్యో	రాజబీజీ॥న్॥-రాజవంశ్యః॥ పు॥ ౨-రాజవంశమున బుట్టిన వాఁడు. Sprung from a royal family.

బీజ్య స్తుకులసమ్భవః॥ ౪౦౧॥

బీజ్యః-కులసంభవః॥ పు॥ ౨-ఏదైన నొకవంశము నందుఁబుట్టినవాఁడు. Sprung from any family.

మహాకుల కులీనార్య సభ్య సజ్జనసాధవః।

మహాకులః- కులీనః- ఆర్యః-సభ్యః-సజ్జనః-సాధుః॥పు॥౬-మంచికులమునఁబుట్టినవాని పేళ్లు. Of honorable parentage.

బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో భిక్షు

బ్రహ్మచారీ॥న్॥ - గృహీ॥న్॥ - వానప్రస్థః॥-భిక్షుః॥ పు॥ ఈరను వరుసగా బ్రహ్మచారికిని (the unmarried religious student), గృహస్థునకును (the married householder), తపస్వికిని (the hermit), సన్న్యాసికిని (the ascetic) పేళ్లు.

(శ్చతుష్టయే)॥౪౦౨॥ ఆశ్రమోఽ(స్త్రీ)

ఆశ్రమః॥పు॥౧-ఇది, చతుష్టయే=బ్రహ్మచర్యము మొదలగు నాల్గింటికిని పేరు. Religious state.

ద్విజాత్యగ్రజన్మ భూదేవ బాడబాః। విప్రశ్చ బ్రాహ్మణోఽ

ద్విజాతిః-అగ్రజన్మా॥న్॥-భూదేవః-బాడబః॥-విప్రః-బ్రాహ్మణః॥పు॥ ౬-బ్రాహ్మణుని పేళ్లు. A man of the sacerdotal class.ద్విజః-ద్విజన్మా,అనియును.

(సౌ) షట్కర్మా (యాగాదిభి ర్యుతః)॥ ౪౦౩॥

షట్కర్మా॥ న్, పు॥ ౧-యాగాదిభిః= యజన (Sacrifice), యాజన (assisting to sacrifice), అధ్యయన (study), అధ్యాపన (teaching), దాన (benefaction), ప్రతిగ్రహ (accepting alms), ములతో, యుతః=కూడిన, అసౌ=బ్రాహ్మణుని పేరు.

విద్వాన్విపశ్చి ద్దోషజ్ఞ స్సన్ సుధీః కోవిదో బుధః। ధీరో మనీషీ జ్ఞః ప్రాజ్ఞ స్సంఖ్యావా న్పణ్డితః కవిః ॥ ౪౦౪ ॥ ధీమాన్ సూరిః కృతీ కృష్టిర్లబ్ధవర్ణో విచక్షణః। దూరదర్శీ దీర్ఘదర్శీ

విద్వాన్॥స్॥-విపశ్చిత్॥త్॥-దోషజ్ఞః - సన్॥త్॥-సుధీః-కోవిదః-బుధః -ధీరః-మనీషీ॥న్॥-జ్ఞః-ప్రాజ్ఞః-సంఖ్యావాన్॥త్॥-పణ్డితః-కవిః-ధీమాన్॥త్॥-సూరిః [ప] సూరీ ॥న్॥-కృతీ॥ న్॥-కృష్టిః-లబ్ధవర్ణః-విచక్షణః॥ పు॥ ౨౦-విద్వాంసుని పేళ్లు, Wise or learned man. దూరదర్శీ॥న్॥-దీర్ఘదర్శీ॥న్, పు॥ ౨-దూరపు ఆలోచనగలవాని పేళ్లు, Provident. ఈ ౨౨ను విద్వాంసుని పేళ్లనియు.

శ్రోత్రియ శ్ఛాన్దసౌ

శ్రోత్రియః-ఛాన్దసః॥ పు॥ ౨-వేదముఁజదివిన

(సమా॥) ౪౦౫॥

వానిపేళ్లు. A priest conversant with scripture.

ఉపాధ్యాయోఽధ్యాపకో ఽ

ఉపాధ్యాయః-అధ్యాపకః ॥ పు॥ ౨-వేదముఁ జదివించువానిపేళ్లు. A teacher.

(థస్యాన్నిషేకాదికృ)ద్గురుః।

గురుః॥పు॥౧-నిషేకాదికృత్ = గర్భాధానము పుంసవనము మొదలయిన కర్మములను చేయించు తండ్రి పేరు. A spiritual parent.

(మన్త్రవ్యాఖ్యాకృ)దాచార్య An instructor in holy writ.

ఆచార్యః॥పు॥ ౧ - మన్త్రవ్యాఖ్యాకృత్ = కల్పసూత్రసహితముగా వేదముఁజదివించి దాని యర్థమును దెలియఁజెప్పువానిపేరు.

ఆదేష్టా (త్వధ్వరే) వ్రతీ॥ ౪౦౬॥ యష్టాచ యజమానశ్చ

ఆదేష్టా॥ఋ,పు॥౧-అధ్వరే=యజ్ఞవిషయమయిన యుపదేశముఁజేయువానిపేరు. వ్రతీ॥న్॥-యష్టా॥ఋ॥-యజమానః॥ పు॥ ౩-యజ్ఞముఁ జేయువాని పేళ్లు. ఈ ౪ శబ్దములును యజ్ఞకర్తపేళ్లనికొందఱు.

(ససోమవతి) దీక్షితః।

దీక్షితః॥ పు॥ ౧-సోమవతి=సోమముగలయజ్ఞమునందుకర్తయైన, సః=వానిపేరు.

ఇజ్యాశీలో యాయజూకో

ఇజ్యాశీలః-యాయజూకః॥ పు॥ ౨-పలుమాఱు యజ్ఞము జేయుస్వభావముగలవానిపేరు.

యజ్వా(తు విధి నేష్టవాన్)॥ ౪౦౭॥

యజ్వా॥న్,పు॥౧ - విధినా=యథాశాస్త్రముగా, ఇష్టవాన్=యజ్ఞము చేసినవానిపేరు,

(సగీష్పతీష్ట్యా) స్థపతిః

స్థపతిః॥పు॥౧-గీష్పతీష్ట్యా=బృహస్పతిపేరుగల ఇష్టిచేతయజ్ఞము చేసినవానిపేరు.

సోమపీథీతు సోమపః।

సోమపీథీ॥న్॥[పా]సోమపీతీ॥న్॥-సోమపః॥ పు॥ ౨-యజ్ఞము చేసి సోమపానముం జేసిన వానిపేళ్లు.

సర్వవేదా (స్స యేనేష్టో యాగస్సర్వస్వదక్షిణః)॥ ౪౦౮॥

సర్వవేదాః॥స్,పు॥ ౧ - సర్వస్వదక్షిణః=తనసొమ్మంతయు దక్షిణగాఁగల విశ్వజిత్తు మొదలయిన, యాగః=జన్నము, యేన=ఎవనిచేత, ఇష్టః=చేయఁబడినదో వానిపేరు.

అనూచానః (ప్రవచనే సాఙ్గేఽధీతీ గురో

అనూచానః॥పు॥ ౧- గురోః=ఒకగురువువలన, సాఙ్గేప్రవచనే= షడంగములతోఁగూడిన వేదము

స్తు యః)।	నుజెప్పఁగా, అధీతీయః=చదివినవాని పేరు.
(లబ్ధానుజ్ఞ) స్సమావృత్తః	సమావృత్తః॥పు॥ ౧-లబ్ధానుజ్ఞః = వేదాధ్యయనము చేసిన వెనుక గురువు చేత గృహస్థాశ్రమముకొఱకు ననుమతిఁబొందిన వాని పేరు.
సుత్వా (త్వభిషవే కృతే)॥ ౮౦౯॥	సుత్వా॥ న్, పు॥ ౧ - అభిషవేకృతే=జన్నము నందలి సోమలతనుకొట్టి పిడిచినవాని పేరు.
ఛాత్రాన్తేవాసినౌ శిష్యే	ఛాత్రః - అన్తేవాసీ॥న్॥-శిష్యః॥ పు॥ ౩ - శిష్యుని పేళ్లు. A pupil.
శైక్షాః ప్రాథమకల్పికాః।	శైక్షః-ప్రాథమకల్పికః॥పు॥ ౨-అపుడువచదు నారంభించిన శిష్యునిపేళ్లు. A novice in Vedas.
(ఏకబ్రహ్మవ్రతాచారా మిథః) స్సబ్రహ్మచారిణః॥ ౮౧౦॥	సబ్రహ్మచారీ॥న్,పు॥ ౧ - ఒకగురువునొద్దనొక వేదము చదువనొక వ్రతమునే యాచరించువారికి తమలోఁ దమకుపేరు. Fellow Students.
సతీర్థ్యా స్త్వేకగురవ Spiritual brethren.	సతీర్థ్యః-ఏకగురుః॥పు॥ ౨-ఒకగురునొద్దవేదముగాని మఱియొక విద్యగాని చదువువారిపేళ్లు.
(శ్చితవా నగ్ని) మగ్నిచిత్ ।	అగ్నిచిత్॥పు॥ ౧-అగ్నిం చితవాన్ = అగ్నిచయనము చేసినవానిపేరు, ఆహితాగ్ని. On who has consecrated the sacrificial fire.
(పారంపర్యోపదేశే స్యా) దైతిహ్యమితిహాఽ(వ్యయమ్)౮౧౧॥	ఐతిహ్యమ్॥న॥-ఇతిహ॥అవ్య॥ ౨-పారంపర్యోపదేశే=పారంపర్యము చేత వచ్చిన యుపదేశము పేళ్లు. Traditional instruction.
ఉపజ్ఞా(జ్ఞానమాద్యం స్యాత్)	ఉపజ్ఞా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఆద్యంజ్ఞానమ్=ఉపదేశము లేక తనంతటనే మొదటఁ బుట్టినజ్ఞానము పేరు, Untaught knowedge.
(జ్ఞాత్వాఽఽరమ్భ)ఉపక్రమః ।	ఉపక్రమః॥ పు॥ ౧-జ్ఞాత్వా=ఇదియీలాగున సిద్ధించునని యుపాయము దెలిసి, ఆరమ్భః=ఆరంభించుటకుపేరు. Deliberate commencement.
యజ్ఞస్సవోఽధ్వరో యాగ స్సప్తతన్తు ర్మ	యజ్ఞః- సవః- అధ్వరః- యాగః-సప్తతన్తుః- మఘః [పా] మఖః - క్రతుః॥పు॥ ౭ - యజ్ఞము

ఘః క్రతుః॥ ౪౧౨॥

పేళ్లు. A sacrifice.

(పాఠో హోమ శ్చాతిథీనాం సపర్యా తర్పణం బలిః। ఏతే పఞ్చ)మహాయజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః॥ ౪౧౩॥

పాఠః = వేదపాఠము, study of scipture. హోమః= వైశ్వదేవాదిహోమము, presenting of oblations to the gods. అతిథీనాం సపర్యా=అతిథిపూజ, hospitable reception of guests. తర్పణమ్=పితృతర్పణము, libation of water to the manes of ancestors. బలిః=భూతబలి,casting of food on the ground for gods or mundane beings. ఏతే = అనునివి, పఞ్చమహాయజ్ఞాః = పంచమహాయజ్ఞము లనఁబడును. (Five daily sacrifices) ఇవేవరుసగా, బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః= బ్రహ్మయజ్ఞము దేవయజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము పితృయజ్ఞము భూతయజ్ఞమని పేళ్లుగలవి.

సమజ్యా పరిష ద్గోష్ఠీ సభా సమితిసంసదః। ఆస్థానీ (క్లీబ) మాస్థానం (స్త్రీనపుంసకయోః) స్సదః॥ ౪౧౪॥

సమజ్యా-పరిషత్ ॥ద్॥-గోష్ఠీ - సభా - సమితిః-సంసత్ ॥ద్॥-ఆస్థానీ॥సీ॥-ఆస్థానమ్॥న॥-సదః॥న్, స్న॥ ౯-సామాన్యముగా సభపేళ్లు. ఆస్థానీ శబ్దము మొదలు ౩ ను దొరలున్న సభపేళ్లని కొందఱందురు. An assembly or meeting.

ప్రాగ్వంశః (ప్రాగ్ఘవిర్గేహాత్)

A room in front of the offerings.

ప్రాగ్వంశః ॥ పు॥ ౧ - హవిర్గేహాత్ = హవిస్సులను బెట్టియున్న గృహముకంటె, ప్రాక్ = పూర్వభాగమునందు యజమానుఁడు మొదలయినవారుండుటకొఱకునిర్మింపఁబడిన గృహముపేరు.

సదస్యా విధిదర్శినః।

సదస్యాః-విధిదర్శీ॥ న్,పు॥_౨ - యజ్ఞమునందు హెచ్చుతక్కువలురాకుండ కనిపెట్టియున్న ఋత్విక్కులపేళ్లు. By-standers whose business it is to notice and correct mistakes.

సభాసద స్సభాస్తారా స్సభ్యా స్సామాజికా (శ్చతే)॥ ౪౧౫॥

సభాసత్॥ ద్॥-సభాస్తారః - సభ్యః-సామాజికః॥ పు॥ ౪-సభయందుండువానిపేళ్లు, Member of the assembly.

అధ్వర్యూద్గాతృహోతారో (యజుస్సామర్గ్విదః క్రమాత్) ।	అధ్వర్యుః - ఉద్గాతా॥ఋ॥- హోతా॥ఋ, పు॥ ఈ 3ను, క్రమాత్ = వరుసగా, యజుస్సామర్గ్విదః=యజుర్వేదమును సామవేదమును ఋగ్వేదమును నెఱిఁగినఋత్విక్కులపేళ్లు. Reciters of the prayers.
(ఆగ్నీధ్రాద్యా ధనైర్వార్యా) ఋత్విజో యాజకాశ్చ తే॥౪౧౬॥	ఋత్విక్॥జ్॥-యాజకః॥పు॥౨ - ధనైః=యజ్ఞకర్తధనముచేత, వార్యాః=వరింపఁదగిన, ఆగ్నీధ్రాద్యాః = అగ్నీధ్రుఁడుమొదలయిన పదునార్వురకును పేళ్లు. Officiating priest.
వేదిః పరిష్కృతా భూమిః The altar.	వేదిః[సా]వేదీ॥స్త్రీ॥౧ - పరిష్కృతా=యజ్ఞముకొఱకు పరిష్కరింపఁబడిన భూమిః=భూమిపేళ్లు.
(సమే) స్థణ్డిలచత్వరే।	స్థణ్డిలమ్-చత్వరమ్॥న॥ ౨ - అగ్నిహోత్రమునుంచుకొఱకు సంస్కారముచేయఁబడిన స్థానముపేళ్లు. Sacrificial ground.
చషాలో యూపకటకః	చషాలః-యూపకటకః॥పు॥౨- యూపస్తంభమునందలి కొయ్యతోఁజేసిన కడియముపేళ్లు. A wooden ring on the sacrificial post.
కుమ్బా (సుగహనావృతిః)॥ ౪౧౭॥	కుమ్బా॥స్త్రీ॥ ౧ - యజ్ఞశాలచుట్టుకుఁబెట్టినమిక్కిలి గహనమయిన వెలుగుపేరు. An enclosure round the place of sacrifice. [Top of the post.
యూపాగ్రం తర్మ	యూపాగ్రం-తర్మ॥న్,న॥౧-యూపముకొనపేరు.
(నిర్మన్థ్యదారుణి) త్వరణి (ర్ద్వయోః)।	అరణిః॥పుస్త్రీ॥ ౧-నిర్మన్థ్యదారుణి = అగ్నినిబుట్టించుటకై మథింపఁదగినమ్రానిపేరు. wood for producing fire by attrition.
దక్షిణాగ్నిర్గార్హపత్యాఽహవనీయౌ (త్రయోఽగ్నయః)॥౪౧౮	దక్షిణాగ్నిః-గార్హపత్యః - ఆహవనీయః॥ పు॥ ఈ 3ను ప్రత్యేకముగాఁదమతమపేళ్లచేతఁ బ్రసిద్ధములయిన మూఁడగ్నులపేళ్లు.
(అగ్నిత్రయమిదం) త్రేతా	త్రేతా॥ స్త్రీ॥ ౧-ఇదమ్=ఇది,అగ్నిత్రయమ్=ఒకమాటచేతమూఁడగ్నులపేరు. The three sacred fires.
ప్రణీత (స్సంస్కృ	ప్రణీతః॥ పు॥ ౧-మంత్రముచేత సంస్కరిం

తోఽనలః) ।

పఁబడినఅగ్ని పేరు. Fire consecrated by prayers.

సమూహ్యః పరిచాయ్యోపచాయ్యా (వగ్నౌ ప్రయోగిణః) ॥

సమూహ్యః-పరిచాయ్యః-ఉపచాయ్యః ॥పు॥ 3-యజ్ఞాగ్ని పేళ్లు. Secrificial fire.

(యో గార్హపత్యాదానీయ దక్షిణాగ్నిః ప్రణీయతే । తస్మి)న్నానాయ్యోఽ

ఆనాయ్యః॥ పు॥ ౧-గార్హపత్యాత్=గార్హపత్యాగ్నినుండి, ఆనీయ=తెచ్చి, యః = ఏ, దక్షిణాగ్నిః=దక్షిణాగ్ని, ప్రణీయతే=ప్రణయింపఁబడునో, తస్మిన్=దాని పేరు.

థాగ్నాయీ స్వాహా చ హుతభుక్ప్రియా ॥

అగ్నాయీ - స్వాహా - హుతభుక్ప్రియా॥ స్త్రీ॥ ౩-అగ్నిహోత్రుని పెండ్లాము పేళ్లు.

(ఋక్) సామిధేనీ ధాయ్యా (చ యా స్యాదగ్నిసమిన్ధనీ) ॥ ౩_౨౧॥

సామిధేనీ-ధాయ్యా॥ స్త్రీ॥ ౨- అగ్నిసమిన్ధనీ=అగ్నిని మొదట ప్రజ్వలింపఁజేయు, ఋక్ = వేదఋక్కు. Prayer uttered to excite fire.

(గాయత్రీప్రముఖం) ఛన్దో

ఛన్దః॥స,న॥ ౧-గాయత్రి మొదలయిన యిరువదియాఱు ఛందస్సుల పేరు. Metre.

(హవ్యపాకే) చరుః (పుమాన్)॥ ౩_౨౨॥

చరుః॥పు॥ ౧-హవ్యపాకే=అగ్నియందు వేల్వఁదగిన పక్వాన్నము పేరు. A prepared oblation.

ఆమిక్షా (సా శృతోష్ణే యా క్షీరే స్యాద్దధియోగతః) ।

ఆమిక్షా॥ స్త్రీ॥౧-శృతోష్ణే = కాచఁబడి వేఁడియైన, క్షీరే=పాలయందు, దధియోగతః= పెరుఁగుకూర్చుటవలననైన వికారము పేరు. A mixture of boiled and coagulated milk.

ధవిత్రం (వ్యజనం తద్యద్రచితం మృగచర్మణా) ॥ ౩_౨౩॥

ధవిత్రమ్ [పా] ధువిత్రమ్॥ న॥ ౧-యజ్ఞమునందగ్నిప్రజ్వలనముకొఱకు, మృగచర్మణా=ఇఱ్ఱితోలుచేత, రచితమ్= చేయఁబడిన, వ్యజనమ్=విసనకఱ్ఱపేరు. A fan made of antelope's hide.

పృషదాజ్యం (సదధ్యాజ్యే)

పృషదాజ్యమ్॥ న॥ ౧-సదధ్యాజ్యే=పెరుఁగుతోఁగూడిన నేతిపేరు. Oblation of butter and curds.

పరమాన్నం తు పాయసమ్।

పరమాన్నమ్॥న॥-పాయసమ్॥ న॥ (ప) ॥పు॥ ౨-పాలుపోసివండిన యన్నము పేళ్లు.

హవ్యకవ్యే (దైవపైత్రే, అన్నే)

హవ్యమ్-కవ్యమ్॥ న॥ ౨-వరుసగా దేవతలకును పితృదేవతలకును యోగ్యమయిన అన్నము పేళ్లు. Food of the gods and manes.

పాత్రం (స్రువాదికమ్)॥ ౪౨౪॥

పాత్రమ్॥ న॥ ౧-స్రువాదికమ్ = స్రువము చమసము మొదలైనయజ్ఞపాత్రలకన్నిటికిని పేరు. A vessel.

ధ్రువోపభృజ్జుహూర్నాతు స్రువో(భేదాః స్రుచః స్త్రియః)।

ధ్రువా-ఉపభృత్-జుహూః॥ స్త్రీ॥-స్రువః॥ పు॥ ౪-స్రుచః భేదాః = స్రుక్కుభేదముల పేళ్లు.

ఉపాకృతః పశురసౌ యోఽభిమన్త్ర్య క్రతౌ హతః)॥ ౪౨౫॥

ఉపాకృతః॥ పు॥ ౧- క్రతౌ = యజ్ఞమునందు, యః=ఏపశువు, అభిమన్త్ర్య=అభిమంత్రించి, హతః=హింసింపఁబడినదో, అసౌపశుః = ఈపశువు పేరు. A victim.

పరమ్పరాకం శసనం ప్రోక్షణం (చవధార్థకమ్)।

పరమ్పరాకమ్-శసనమ్[పా]శమనమ్- ప్రోక్షణమ్॥ న॥౩-వధార్థకమ్ = యజ్ఞమునందలి పశువధ పేళ్లు. Immolation.

(వాచ్యలిఙ్గాః) ప్రమీతోపసమ్పన్నప్రోక్షితా (హతే)॥ ౪౨౬॥

ప్రమీతః-ఉపసమ్పన్నః-ప్రోక్షితః॥ త్రి॥ ౩-హతే = యజ్ఞమున హింసింపఁబడిన పశువు మొదలైనదాని పేళ్లు. Slain or immolated.

సాన్నాయ్యం హవి
The thing to be offered.

సాన్నాయ్యమ్-హవిః॥ స్,న॥ ౨-అగ్నియందు వేల్వఁదగినహవిస్సు పేళ్లు. సాన్నాయ్యశబ్దము దధిపయోరూపమైన హవిస్సుపేళ్లని కొందఱు.

(రగ్నౌ తు హుతం త్రిషు) వషట్కృతమ్।

వషట్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧-అగ్నౌ=అగ్నియందు, హుతమ్=వేల్వఁబడినహవిస్సు పేరు. Sacrificed in fire.

దీక్షాన్తోఽవభృథో (యజ్ఞే)

దీక్షాన్తః-అవభృథః॥ పు॥ ౨-యజ్ఞే=యజ్ఞాంతమునందలిన్యూనాతిరిక్తదోషపరిహారమునకొఱకుఁ జేయునిష్టి పేళ్లు. Supplemental sacrifice performed to atone for any defect in the principal one.

(తత్కర్మార్హం తు) యజ్ఞియమ్॥ (త్రిష్వ)

యజ్ఞియమ్॥ త్రి॥ ౧-తత్కర్మార్హమ్=ఆయజ్ఞకర్మమునకుఁదగినవస్తువు పేరు. Suitable to a sacrifice.

(థ క్రతుక) ర్మేష్టం

ఇష్టమ్॥ న॥ ౧-క్రతుకర్మ = క్రతువునందలి హోమదానాది క్రియ పేరు. Sacrificial presents.

పూర్తం (ఖాతాది కర్మ యత్) ।

పూర్తమ్॥న॥౧-ఖాతాదికర్మయత్=గుంటలు గుళ్లుతోఁటలు మొదలైనవాని నిర్మించుట పేరు. An act of pious liberality.

అమృతం విఘసో(యజ్ఞశేష భోజన శేష యోః)॥ ౭౨౮॥

అమృతమ్॥న॥-విఘసః॥ పు॥ ఈ ౨-వరుసగా, యజ్ఞశేషభోజనశేషయోః= జన్నమును జేయఁగా మిగిలినయాజ్యాదులకును దేవబ్రాహ్మణులు భుజింపఁగా మిగిలిన యన్నాదులకును పేళ్లు. Remains of a sacrifice or oblation.

త్యాగో విహాపితం దాన ముత్సర్జన విసర్జనే । విశ్రాణనం వితరణం స్పర్శనం ప్రతిపాదనమ్ ॥ ప్రాదేశనం నిర్వపన మపవర్జన మంహతిః ।

త్యాగః॥పు॥-విహాపితమ్ [పా] విహాయితమ్-దానమ్-ఉత్సర్జనమ్ - విసర్జనమ్-విశ్రాణనమ్ - వితరణమ్-స్పర్శనమ్-ప్రతిపాదనమ్-ప్రాదేశనమ్-నిర్వపనమ్-అపవర్జనమ్॥ న॥-అంహతిః॥ స్త్రీ॥ ౧౩-ఈవి పేళ్లు. Gift or donation.

(మృతార్థం తదహర్దానం త్రిషు స్యా) దౌర్ధ్వదైహికమ్॥ ౭౩౦॥

ఔర్ధ్వదైహికమ్ [పా] ఔర్ధ్వదేహికమ్॥ త్రి॥ ౧-మృతార్థమ్=మృతులయిన వారినిగుఱించి, తదహర్దానమ్=ఆమృతిదినములయందుఁ జేయఁబడు దానము పేరు, నెలమాసికములకును పేరు. Obsequies of a deceased person.

పితృదానం నివాప (స్స్యాత్)

పితృదానమ్॥న॥-నివాపః॥పు॥ ౨-పితరలనుద్దేశించి చేయంబడు జలాంజల్యాది దానము పేరు. Gifts in honor of the deceased.

శ్రాద్ధం (తత్కర్మ శాస్త్రతః) ।
An obsequial oblation.

శ్రాద్ధమ్॥న॥ ౧-శాస్త్రతః=శాస్త్రోక్తమయిన దేశకాలపాత్రాది నియమము చేత, తత్కర్మ=ఆ పితృదేవతలనుగూర్చి చేయంబడు బ్రాహ్మణభోజనము మొదలయిన దాని పేరు, తద్దినము.

అన్వాహార్యం మాసికే

అన్వాహార్యమ్-మాసికమ్॥న॥ ౨-నెల నెలకుం జేయంబడు పిండపితృయజ్ఞము పేరు, అమావాస్య

	శ్రాద్ధము. Monthly obsequies.
(ఉంశో ఉష్టమోఽ హ్నః కుతపో ఽస్త్రియామ్)॥౨౩౧॥	కుతపః[పా]కుతుపః॥ ప్న॥౧-అహ్నః=పగటియొక్క,అష్టమోఽంశః=ఎనిమిదవపాలు.అనఁగాపగలు ౧౫పాళ్లలో ౭పాళ్లుపోఁగారాదవపాలనుట.Towards midday(the eighth *muhurta* of the day).
పర్యేషణాపరీష్టి శ్చాన్వేషణాచగవేషణా।	పర్యేషణా-పరీష్టిః॥స్త్రీ॥౨-శ్రాద్ధాదులయందుద్విజభక్తిశుశ్రూష, Homage. అన్వేషణా - గవేషణా॥ స్త్రీ॥ ౨-ధర్మమువరయుట, Investigation. ఈ ౪-సామాన్యముగా వెదకుటపేళ్లనియును. Search.
సని స్త్వధ్యేషణా	సనిః-అధ్యేషణా॥ స్త్రీ ॥ ౨-పూజ్యుల నొకప్రయోజనమునందుసత్కారపూర్వకముగానియోగించుటపేళ్లు. Request or solicitation.
యాచ్ఞాఽభిశ స్తిర్యాచనాఽర్థనా॥ ౨౩౨॥ (షట్సు త్రి)	యాచ్ఞా-అభిశస్తిః - యాచనా - అర్థనా॥స్త్రీ॥ ౪-అడుగుటపేళ్లు. Asking or begging. ముందు చెప్పఁగల అర్ఘ్యశబ్దము మొదలు ఆగంతుశబ్దమువఱకు నాఱుశబ్దములును॥త్రి॥
షడర్ఘ్యాః (మర్ఘార్థే)	అర్ఘ్యమ్॥ త్రి॥ ౧-అర్ఘార్థే=పూజకొఱకైన జలాదులు.అర్ఘ్యోదకము. A respectful oblation of water.
పాద్యం(పాదాయవారిణి) ।	పాద్యమ్॥త్రి॥౧-పాదాయ = పాదముకొఱకైన, వారిణి=ఉదకముపేరు, పాదోదకము. Water for ablution of the feet.
(క్రమా) దాతిథ్యాతిథేయే (అతిథ్యర్థేఽత్ర సాధుని)॥ ౨౩౩॥	ఆతిథ్యమ్-ఆతిథేయమ్॥ త్రి॥ ౨ - క్రమాత్ = వరుసగా, అతిథ్యర్థే=అతిథులకొఱకైన యన్నాదులకును, అత్రసాధుని = అతిథులయందుమంచిదైన భక్ష్యాదులకును పేళ్లు. Hospitality.
స్యాదావేశిక ఆగన్తురతిథిర్నా (గృహాగతే)।	ఆవేశికః- ఆగన్తుః॥ త్రి॥-అతిథిః॥ పు॥ - గృహాగతః॥ ౪-ఇంటికివచ్చిన యతిథిపేళ్లు. A guest.
పూజా నమస్యాఽపచితిస్సపర్యాఽర్చాఽర్హణా(స్సమాః)॥౨౩౪॥	పూజా-నమస్యా-అపచితిః-సపర్యా-అర్చా-అర్హణా ॥ స్త్రీ ॥ ౬--పూజించుటపేళ్లు. Worship. Reverence.

వరివస్యాతు శుశ్రూషా పరిచర్యా ప్యుపాసనమ్।	వరివస్యా-శుశ్రూషా-పరిచర్యా॥సీ॥-ఉపాసనమ్॥న॥[ప]ఉపాసనా-ఉపాస్తిః॥సీ॥౪-శుశ్రూష పేళ్లు. Service, propitiation.
వ్రజ్యాఽటాట్యా పర్యటనం	వ్రజ్యా-అటా-అట్యా॥ సీ॥- పర్యటనమ్॥ న॥ ౪ - భిక్షాద్యర్థమై పలుమారును దిరుగుట పేళ్లు. Wandering for alms.
చర్యా (త్వీర్యాపథస్థితిః)॥ ౪౩౫॥	చర్యా॥సీ॥౧-ఈర్యాపథస్థితిః=ధ్యానమానాది వ్రతములయందుస్థిరమైయుండుట. Perseverance in austerities.
ఉపస్పర్శస్త్వాచమన	ఉపస్పర్శః॥పు॥-ఆచమనమ్॥న॥ ౨-శుద్ధాచమనము పేళ్లు. Rinsing the mouth.
(మథ) మౌన (మభాషణమ్)।	మౌనమ్-అభాషణమ్॥న॥ ౨ - మాట్లాడకుండుట పేరు. Silence, taciturnity.
ఆనుపూర్వీ స్త్రియాం వాఽఽవృత్పరిపాటీఅనుక్రమః॥పర్యాయ శ్చా	ఆనుపూర్వీ॥ స్త్రీ॥ - ఆవృత్ - పరిపాటిః [ప] పరిపాటీ॥సీ॥-అనుక్రమః-పర్యాయః॥పు॥ ౫-స్వాధ్యాయక్రమము పేళ్లు. Order, method.
తిపాత స్తు(స్యా) త్పర్యయ ఉపాత్యయః।	అతిపాతః- పర్యయః - ఉపాత్యయః ॥పు॥ ౩-క్రమముదప్పుట. Violation of the order.
నియమో వ్రత (మస్త్రీ తచ్చోపవాసాది) పుణ్యకమ్॥ ౪౩౬॥	నియమః-వ్రతమ్॥ పు॥ ౨ - శాస్త్రోక్తనియమము పేరు, A vow. పుణ్యకమ్॥న॥౧-ఉపవాసాదిరూపమైన ఆవ్రతము పేరు. A penance.
ఉపవస్తం తూపవాసో	ఉపవస్తమ్[పా]ఔపవస్తమ్॥న॥- ఉపవాసః॥[ప]ఉపోషణమ్॥పు॥౨-ఉపవాసము పేళ్లు.A fast.
వివేకః (పృథగాత్మతా)।	వివేకః॥పు॥-పృథగాత్మతా॥సీ॥౨-ప్రకృతిపురుషులు వేఱని యెఱుంగుట పేరు. Discriminating between matter & spirit. True knowledge.
(స్యా) ద్బ్రహ్మవర్చసం వృత్తాధ్యయనర్ధి	బ్రహ్మవర్చసమ్॥న॥-వృత్తాధ్యయనర్ద్ధిః॥ సీ॥ ౨-మంచి నడత వేదపాఠములయు సమృద్ధి పేళ్లు.Holiness.
(ర థాఞ్జలిః॥ ౪౩౭॥	బ్రహ్మాఞ్జలిః॥పు॥ ౧-వేదపాఠసమయమునందు

పాత్రే) బ్రహ్మాఞ్జలిః
(పాఠే విప్రుషో) బ్రహ్మబిన్దవః।

ప్రణవోచ్చారణ పూర్వకమైన యంజలిపేరు.

బ్రహ్మబిన్దుః॥ పు॥ ౧ - పాఠే=వేదపాఠసమయమునందలి, విప్రుషః=నోటవెడలుతుంపరలపేళ్లు. Sanctified saliva.

(ధ్యానయోగాసనే) బ్రహ్మాసనం
A holy posture.

బ్రహ్మాసనమ్॥ న॥ ౧-ధ్యానయోగాసనే=ధ్యానము చేయుటకొఱకు యోగమునందలి స్వస్తికము పద్మకము మొదలైన యాసనము పేరు.

కల్పో విధిక్రమౌ ॥ ౨౩౯॥

కల్పః-విధిః-క్రమః॥పు॥ ౩ - ఇదియిటు చేయవలెనని వేదోక్తమయినవిధానముపేళ్లు. A sacred precept or rite prescribed by religion.

ముఖ్యస్స్యాత్ప్రథమః కల్పో) ఽనుకల్పస్తు తతో ఽధమః)।

ముఖ్యః॥ పు॥ ౧ - ప్రథమః = మొదటి చేయు, కల్పః=వేదవిధానము పేరు, A chief injunction.

అనుకల్పః॥ పు॥ ౧-తతః = దానికంటె, అధమః=వెనుకఁజెప్పిన వేదవిధానము పేరు. A secondary or succedaneous injunction.

(సంస్కారపూర్వం గ్రహణంస్యా) దుపాకరణం (శ్రుతేః)॥ ౨౪౦॥

ఉపాకరణమ్॥ న॥ ౧- సంస్కారపూర్వమ్=ఉపనయనసంస్కారము మొదలుగా, శ్రుతేః గ్రహణము = వేదమును చదువనారంభించుట పేరు. Holy study of the *Vedas* after initiation.

(సమేతు) పాదగ్రహణమభివాదన (మిత్యుభే)।

పాదగ్రహణమ్-అభివాదనమ్॥ న॥ ౨-గోత్రనామములు చెప్పి మ్రొక్కుటపేళ్లు. A bow or prostration to a person addressed by name.

భిక్షుః పరివ్రాట్కర్మన్దీ పారాశర్యపి మస్కరీ॥౨౪౧॥ తపస్వీతాపసః పారికాఙ్క్షీ వాచంయమో మునిః।

భిక్షుః- పరివ్రాట్॥జ్॥- కర్మన్దీ॥న్॥ - పారాశరీ॥న్॥-మస్కరీ ॥ న్, పు॥ ౫ - సన్న్యాసిపేళ్లు. A mendicant. తపస్వీ॥న్॥-తాపసః - పారికాఙ్క్షీ॥న్, పు॥ ౩ - తపస్సుగలవానిపేళ్లు. An ascetic. వాచంయమః-మునిః॥ పు॥ ౨-మౌనవ్రతిపేళ్లు. A holy sage practising rigid taciturnity. ఈ ౧౦ సన్న్యాసిపేళ్లనికొందఱు.

(తపఃక్లేశసహో)

దాన్తః॥పు॥౧ - తపఃక్లేశసహః=తపస్సువలనఁ

దాన్తో — గలుగు శ్రమనోర్చువానిపేరు. Patient of austerity.

వర్ణినో బ్రహ్మచారిణః॥ ౪౪౨॥ — వర్ణీ॥ న్॥-బ్రహ్మచారీ॥ న్, పు॥ ౨ - బ్రహ్మచారిపేళ్లు. A religious student practising austerity; an unmarried man. [లపేళ్లు. A Saint.

ఋషయ స్సత్యవచసః — ఋషిః[ప]రిషిః-సత్యవచాః॥స్, పు॥ ౨-ఋషు

స్నాతక స్త్వాప్లుతో (వ్రతీ) — స్నాతకః-ఆప్లుతః॥పు॥ ౨- వ్రతీ= వేదమును చదివినమీఁదనాశ్రమాంతరమును బొందక వ్రతము గలవాఁడై తీర్థస్నానశీలుఁడైయున్న బ్రహ్మచారిపేళ్లు.

(యే నిర్జితే న్ద్రియ గ్రామా) యతినో యతయ (శ్చ తే)॥ ౪౪౩॥ — యతీ॥ న్॥-యతిః॥ పు॥ ౨- నిర్జితేన్ద్రియగ్రామాః = జయింపఁబడిన యింద్రియ సమూహము గలవానిపేళ్లు. A man with subdued senses.

(యః స్థణ్డిలే వ్రతవశా చ్ఛేతే) స్థణ్డిల శాయ్య (సౌ)। స్థాణ్డిల శ్చా — స్థణ్డిలశాయీ॥న్॥-స్థాణ్డిలః॥పు॥ ౨- వ్రతవశాత్ = వ్రతాధీనత్వమువలన, స్థణ్డిలే=నేలను, యః=ఎవఁడు, శేతే=శయనించునో వానిపేళ్లు. One who sleeps on the bare ground by way of mortification.

థ విరజ స్తమస స్ద్వ్య ద్వయాతిగాః॥ ౪౪౪॥ — విరజస్తమాః॥స్॥-ద్వయాతిగః॥పు॥ ౨-రజస్తమోగుణములను విడిచియున్న సాత్త్వికులపేళ్లు. Men perfectly virtuous.

పవిత్రః ప్రయతః పూతః — పవిత్రః - ప్రయతః-పూతః॥ పు॥ ౩-పవిత్రుఁడయినవానిపేళ్లు. Holy, pious, or sacred person.

పాషణ్డా స్సర్వలిఙ్గినః। Heretices. — పాషణ్డః[పా]పాఖణ్డః-సర్వలిఙ్గీ॥న్, పు॥ ౨-వేదబాహ్యులైన బౌద్ధకాపాలికక్షపణకాదులపేళ్లు.

(పాలాశో దణ్డ) ఆషాఢో (వ్రతే) — ఆషాఢః॥ పు॥ ౧-పాలాశః దణ్డః= వ్రతమునందుఁ బట్టు మోదుగుకోలపేరు. A student's staff.

రామ్భస్తు (వైణవః)॥ — రామ్భః॥ పు॥ ౧ - వైణవః=వెదురుకోలపేరు.

(అస్త్రీ) కమణ్డలుః కుణ్డీ — కమణ్డలుః॥పున॥-కుణ్డీ॥ స్త్రీ॥ ౨- కమండలువుపేళ్లు. A wooden water-pot of an ascetic.

(ప్రతినా మాసనం) బృసీ। — బృసీ [ప] బృషీ॥ స్త్రీ॥ ౧- ప్రతినామ్=వ్రతిస్థులయొక్క, ఆసనమ్=దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడిన యాసనము పేళ్లు.

అజినంచర్మకృత్తిః స్త్రీ

అజినమ్-చర్మ॥న్,న॥-కృత్తిః॥స్త్రీ॥౩=చర్మము పేళ్లు. Deer skin.

భైక్షం భిక్షాకదమ్బకమ్॥ ౨౨౬॥

భైక్షమ్-భిక్షాకదమ్బకమ్॥న॥౧-భిక్షాన్నమెత్తిన పదార్థములయొక్క గుంపుపేళ్లు. Aggregate of alms.

స్వాధ్యాయః (స్వాధ్యాయ) జపః Reading inaudibly, or muttering prayers.

స్వాధ్యాయః-జపః [పా] జాపః॥పు॥౨-తిను వేదమునుజపువుటపేళ్లు. అవృత్తిచేతవేదమునుజపువుటయని కొందఱందురు.

సుత్యాఽభిషవః సవనం (చ సా)।

సుత్యా॥స్త్రీ॥-అభిషవః॥పు॥-సవనమ్॥న॥౩-స్నానమునకును సోమలతను దంచుటకును పేళ్లు.

(సర్వైనసామపధ్వంసి జప్యం త్రిష్వ)ఘమర్షణమ్॥ ౨౨౭॥

అఘమర్షణమ్॥త్రి॥౧ - సర్వైనసామ్=సమస్తపాపములను, అపధ్వంసి=పోఁగొట్టు, జప్యమ్=మంత్రముపేరు. An expiatory prayer.

దర్శశ్చ పౌర్ణమాసశ్చ (యాగౌ పక్షాన్తయోః పృథక్)।

దర్శః-పౌర్ణమాసః [పా] పూర్ణమాసః॥ పు॥ ఈ ౨, పక్షాన్తయోః = అమావాస్యాపౌర్ణమాసులయందుఁజేయంబడు, పృథక్ యాగౌ = వేర్వేఱుయాగముల పేళ్లు. Half-monthly sacrifice.

(శరీరసాధనాపేక్షం నిత్యం యత్కర్మ త)ద్యమః॥ ౨౨౮॥

యమః॥పు॥ ౧- శరీరసాధనాపేక్షమ్ = శరీరమునుమాత్రము సాధనముగా నపేక్షించునదై, నిత్యంయత్కర్మ=నిత్యముగాఁజేయఁదగిన సత్యాహింసాదికర్మముల పేరు. A perpetual duty.

నియమ (స్తుసయత్కర్మానిత్య మాగన్తుసాధనమ్)।

A voluntary duty.

నియమః॥పు॥ ౧-ఆగన్తుసాధనమ్ = శరీరముకంటెబాహ్యములయినమృజ్జలాదులనుసాధనముగాఁగలిగినదై, అనిత్యంయత్కర్మ=సమయవిశేషములయందుకామనాదులచేత చేయఁదగిన అనిత్యమైన స్నానోపవాసజపాది కర్మములపేరు.

క్షౌరంతు భద్రాకరణం ముణ్డనంవపనం తథా॥

క్షౌరమ్-భద్రాకరణమ్-ముణ్డనమ్-వపనమ్॥న॥ ౪-క్షౌరముపేళ్లు. Shaving.

ఉపవీతం (యజ్ఞసూత్రం(ప్రోద్ధృతే దక్షిణే

ఉపవీతమ్ ॥న॥ ౧-దక్షిణేకరే = కుడిభుజమును, ప్రోద్ధృతే సతి=తొలఁగఁబడుచుండఁగా, యజ్ఞసూ

కరే)।

త్రమ్=ఎడమ భుజముమీఁది జంధెముపేరు. The secred thread passed over the left shoulder.

ప్రాచీనావీత (మన్యస్మిన్।

ప్రాచీనావీతమ్॥ న॥ ౧-అన్యస్మిన్=ఎడమ భుజము, ప్రోద్ధృతే సతి=తొలఁగఁబడి యుండఁగా, యజ్ఞసూత్రమ్ = కుడిభుజముమీఁది జంధెముపేరు.

నివీతం (కణ్ఠలమ్బితమ్)॥ ౪౫౦॥

నివీతమ్॥న॥౧-కణ్ఠలమ్బితమ్=మెడనుహారమువలెవ్రేలాడు, యజ్ఞసూత్రమ్ = జంధెముపేరు.

అఙ్గుళ్యగ్రే తీర్థం దైవం స్వల్పాఙ్గుల్యోర్మూలే కాయమ్। మధ్యేఽఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః పైత్రం మూలే త్వఙ్గుష్ఠస్య బ్రాహ్మమ్॥ ౪౫౧॥

దైవంతీర్థమ్=దేవసంబంధమైన తీర్థము, అఙ్గుల్యగ్రే=వ్రేళ్ల తుదయందును, కాయమ్ = ఋషిసంబంధమైనతీర్థము, స్వల్పాఙ్గుల్యోః=చిటికెనవ్రేలు దగ్గఱవ్రేళ్లయొక్క మూలే=మొదటను, పైత్రమ్=పితృసంబంధమయినతీర్థము, అఙ్గుష్ఠాఙ్గుల్యోః=పెనువ్రేలు జుట్టనవ్రేళ్లయొక్క, మధ్యే=నడుమను, బ్రాహ్మమ్ = బ్రహ్మ సంబంధమయినతీర్థము, అఙ్గుష్ఠస్య= పెనువ్రేలియొక్క, మూలే=మొదటనునుండును, అనఁగా నాయాప్రదేశములయందు వారివారికిఁ దర్పణములు చేయవలయుననుట.

(స్యాద్బ్ర)హ్మభూయం బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మసాయుజ్య(మిత్యపి।

బ్రహ్మభూయమ్ - బ్రహ్మత్వమ్ - బ్రహ్మసాయుజ్యమ్ ॥ న ॥ 3 - బ్రహ్మస్వరూప మగుట పేళ్లు. Identification with Brahma. Godhead.

దేవభూయాదికం (తద్వత్)

Becoming identified with a god.

దేవభూయాదికమ్ = దేవభూయశబ్దము మొదలయినశబ్దజాతము అనఁగా దేవభూయమ్, దేవత్వమ్, దేవసాయుజ్యమ్, అనుశబ్దములు, తద్వత్=అట్లే దేవస్వరూపమగుట. ఈ 3ను-॥న॥.

కృచ్ఛ్రం(సాన్తపనాదికమ్)॥ ౪౫౨॥

కృచ్ఛ్రమ్॥న॥ ౧-సాన్తపనాదికమ్=సాంతపనచాంద్రాయణాదివ్రతముల పేరు. A penance.

(సన్న్యాసవత్యనశనే పుమాన్) ప్రాయో

ప్రాయః॥పు॥ ౧-సన్న్యాసవతి=సర్వసంగపరిత్యాగముతోఁ గూడుకొని, అనశనే=ప్రాణపరిత్యాగపర్యంతమాహారము లేక యుండుటపేరు, Fasting to die.

ఉథ వీరహా । నష్టాగ్నిః

వీరహా॥న్॥-నష్టాగ్నిః॥ పు॥ ౨-ఉత్సర్గేష్టిఁజేసి గార్హపత్యాగ్నిని విడిచినవానిపేళ్లు.

కుహనా (లోభాన్మిథ్యేర్యాపథకల్పనా) ॥ ౪౫౩॥

కుహనా॥ స్త్రీ ॥ ౧-లోభాత్=ఆశవలన, మిథ్యేర్యాపథకల్పనా=అసత్యభిక్షు ధర్మమార్గమును కల్పించుకొని తిరుగుటపేరు. Hypocrisy. Practice of religious austerities through avarice.

వ్రాత్య (స్సంస్కారహీన స్స్యాత్)

వ్రాత్యః॥ పు॥ ౧-సంస్కారహీనః=ఉపనయనాది సంస్కారములు లేనివానిపేరు. An uninitiated person.

దస్వాధ్యాయో నిరాకృతిః ।

అస్వాధ్యాయః-నిరాకృతిః॥పు॥ ౨-వేదముచదువనివాఁడు. One who has not duly read the *Vedas*.

ధర్మధ్వజీ లిఙ్గవృత్తి An imposter.

ధర్మధ్వజీ॥న్॥-లిఙ్గవృత్తిః॥ పు॥ ౨-రిత్తవేషమున బ్రదుకువానిపేళ్లు. A hypocrite.

రవకీర్ణీ (క్షతవ్రతః)॥ ౪౫౪॥

అవకీర్ణీ॥ న్, పు॥-క్షతవ్రతః॥ ౨-పరస్త్రీగమనాదులచేత నష్టమయిన వ్రతముగలవాని పేరు. A violator of his vow through incontinence.

(సుప్తే యస్మిన్నస్తమేతి సుప్తే యస్మిన్నుదేతి చ । అంశుమాన్) నభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ (తౌ యథాక్రమమ్) ॥ ౪౫౫॥

యస్మిన్ = ఏద్విజుఁడు, సుప్తేసతి = నిద్రబోవుచుండఁగా, అంశుమాన్=సూర్యుఁడు, అస్తమ్=అస్తమయమును, ఏతి=పొందుచున్నాఁడో, యస్మిన్=ఏద్విజుఁడు, సుప్తేసతి=నిద్రబోవుచుండఁగా, ఉదేతిచ=ఉదయించుచున్నాఁడో, తౌ=ఆద్విజులిద్దఱును, యథాక్రమమ్=వరుసగా, అభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ=అభినిర్ముక్తుఁడనియును, One who is asleep at sun-set. అభ్యుదితుఁడనియును,—at sun-rise.

పరివేత్తాఽ (నుజోఽనూఢే జ్యేష్ఠే దారపరిగ్రహాత్) ।

జ్యేష్ఠే=అన్న, అనూఢేసతి = పెండ్లియాడక యుండఁగా, అనుజః=తమ్ముఁడు, దారపరిగ్రహాత్ = తాను పెండ్లియాడుటవలన, పరివేత్తా=పరివేత్తయనఁబడును. పరివేత్తా॥ ఋ, పు॥

పరివిత్తి (స్తు తజ్జ్యాయాన్)

పరివిత్తిః॥పు॥ ౧-తజ్జ్యాయాన్=ఆపరివేత్తయొక్క యన్నపేరు. An unmarried elder brother.

వివాహోపయమౌ (సమౌ॥ తథా) పరిణయోద్వాహోపయామాః పాణిపీడనమ్।

వివాహః-ఉపయమః-పరిణయః-ఉద్వాహః-ఉపయామః॥ పు॥ - పాణిపీడనమ్॥ న॥ ౬-పెండ్లి పేళ్లు. Marriage.

వ్యవాయో గ్రామ్యధర్మో మైథునం నిధువనం రతమ్॥ ౭౫౭॥

వ్యవాయః-గ్రామ్యధర్మః॥ పు॥ - మైథునమ్-నిధువనమ్-రతమ్ [ప] సురతం॥ ౫-స్త్రీసంగము పేళ్లు. Copulation ; Sensual intercourse.

త్రివర్గో (ధర్మకామార్థై)

త్రివర్గః॥పు॥౧-ధర్మకామార్థైః=ధర్మకామార్థములుమూఁటికి నొక పేరు. The aggregate of the three ends of human life:viz. duty,love and wealth.

శ్చతుర్వర్గ (స్సమోక్షైః)।

చతుర్వర్గః॥ పు॥ ౧-సమోక్షైః=మోక్షముతోఁగూడుకొనియున్న ధర్మకామార్థములు నాల్గును. The above three with final beatitude.

(సబలైస్తై) శ్చతుర్భద్రమ్

చతుర్భద్రమ్॥న॥౧-సబలైః=బలవంతులైన, తైః=ఆ నాల్గింటికి నొక పేరు. The four ends of human life equally potent.

జన్యా (స్స్నిగ్ధా వరస్య యే)॥ ౭౫౮॥

జన్యాః॥పు॥౧-వరస్య=పెండ్లికొడుకుయొక్క, స్నిగ్ధాః=చెలికాండ్రు. The bridegroom's friends.

ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

{ బ్రాహ్మణులతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను. }

మూర్ధాభిషిక్తో రాజన్యో బాహుజః క్షత్త్రియో విరాట్।

మూర్ధాభిషిక్తః - రాజన్యః - బాహుజః- క్షత్త్రియః [ప] క్షత్త్రః-విరాట్॥ జ్, పు॥ ౬-పట్టబద్ధుఁడయిన క్షత్త్రియునికిని ఆవంశమునఁ బుట్టిన వారికిని పేళ్లు. A man of the military tribe.

రాజ్ఞి రాట్పార్థివ క్ష్మాభృన్నృప భూప మహీక్షితః॥ ౭౫౯॥

రాజా॥న్॥-రాట్॥ జ్॥ - పార్థివః-క్ష్మాభృత్॥ త్॥-నృపః-భూపః-మహీక్షిత్॥ త్, పు॥ ౭-ప్రజలను పాలించు క్షత్త్రియునికిని ఆకార్యమును చేయు మఱియొకనికి పేళ్లు. A king, a prince.

(రాజా తు ప్రణతాశే

అధీశ్వరః॥పు॥౧-ప్రణతాశేషసామన్తః=తనకు

మసామన్త స్స్యా) దధీశ్వరః । | ప్రొక్కుచున్న సకలసామంతులుగల, రాజాధిరాజుపేరు. సామంతులనఁగా తన దేశముచుట్టు నుండు రాజులు. An emperor paramount over all the neighbouring princes.

చక్రవర్తీ సార్వభౌమౌ | చక్రవర్తీ॥న్॥-సార్వభౌమః॥పు॥ ౨-సమస్త భూమినేలు రాజుపేళ్లు. A universal monarch.

(నృపోఽన్యో) మణ్డలేశ్వరః ॥ ౪౬౦॥ | మణ్డలేశ్వరః॥ పు॥ ౧.- సార్వభౌమునికంటె, అన్యః=వేఱైన కొంతభూమినేలు, నృపః = రాజుపేరు. A tributary prince.

(యే నేష్టం రాజసూయేన మణ్డల స్యేశ్వరశ్చ యః । శాస్తి యశ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞ స్స) సమ్రా | యేన=ఎవనిచేత, రాజసూయేన = రాజసూయమనుయాగముచేత, ఇష్టమ్=యజింపఁబడెనో, యః=ఎవ్వఁడు,మణ్డలస్య=పాటువదేశతుమధ్యభూమికి, ఈశ్వరః=ప్రభువైయున్నాఁడో, యః=ఎవఁడు, ఆజ్ఞయా=తనయాజ్ఞచేత, రాజ్ఞః=సకలరాజులను, శాస్తి=శిక్షించుచున్నాఁడో, సః=వాఁరుము గ్గురును సమ్రాట్టులనంబడుదురు. ఈమూఁడువిధములుగల యొకఁడే సమ్రాట్టనికొందఱు. సమ్రాట్ ॥ జ్, పు॥ A paramount sovereign who has performed a *Rajasuya* sacrifice.

(డథ)రాజకమ్॥౪౬౧॥ రాజన్యకం (చ నృపతి క్షత్రియాణాం గణే క్రమాత్) । | రాజకమ్-రాజన్యకమ్॥ న ॥ ౨-క్రమాత్ = వరుసగా, నృపతిగణే=ప్రజలనేలు రాజుల సమూహమునకును, An assemblage of princes. క్షత్రియాణాంగణే=క్షత్రియజాతి వారి సమూహము నకును పేళ్లు. An assemblage of warriors.

మన్త్రీ ధీసచివో ఽమాత్యో ఽ | మన్త్రీ॥న్॥-ధీసచివః॥-అమాత్యః॥పు॥3-ఆలోచనఁజెప్పు మంత్రిపేళ్లు. A minister, a counsellor.

(న్యే)కర్మసచివా(స్తతః)॥ ౪౬౨॥ | కర్మసచివః॥పు॥ ౧-తతః=ఆమంత్రికంటె, అన్యే=వేఱైన చిల్లరపనులవారిపేరు. Other ministers.

మహామాత్రాః ప్రధానాని The king's | మహామాత్రః॥పు॥- ప్రధానమ్॥ న॥ [ప] ॥పు॥ ౨ - అధికులును హీనులును గాక నడిమరమైన

companions. — సేనాపతి మొదలయినవారి పేరు.

పురోధాస్తు పురోహితః।

పురోధాః॥స్॥-పురోహితః॥ పు॥ ౨-పురోహితుని పేళ్లు. The priest or chaplain.

(ద్రష్టరి వ్యవహారాణాం) ప్రాడ్వివాకాక్షదర్శకౌ॥ ౮౬౩॥

ప్రాడ్వివాకః-అక్షదర్శకః॥ పు॥ ౨-వ్యవహారాణాం ద్రష్టరి = వ్యవహారములను విచారించు ధర్మాధికారి పేళ్లు. The judge.

ప్రతీహారో ద్వారపాల ద్వాఃస్థ ద్వాఃస్థిత దర్శకాః।

ప్రతీహారః[ప] ప్రతిహారః-ద్వారపాలః-ద్వాఃస్థః-ద్వాఃస్థితః-దర్శకః॥ పు॥ ౫-వాకిటి కావలివాని పేళ్లు. 'ద్వాఃస్థితదర్శకః' అనియొక పేరుగాఁ గొందఱందురు. Door-keeper, porter.

రక్షివర్గస్త్వనీకస్థో౽-

రక్షివర్గః-అనీకస్థః॥ పు॥ ౨ - అంగరక్షకుల సమూహము పేళ్లు. The royal body-guard.

థాధ్యక్షాధికృతౌ (సమౌ)॥ ౮౬౪॥

అధ్యక్షః-అధికృతః॥ పు॥ ౨-ఎందునేనియొక దానియందు నధికారముగలవాని పేళ్లు. Officer.

స్థాయుకో౽(ధికృతో గ్రామే)

స్థాయుకః॥పు॥౧-గ్రామే = ఒకగ్రామమునందు, అధికృతః = అధికారముగలవాని పేరు. An overseer of a village.

గోపో (గ్రామేషు భూరిషు)।

గోపః॥పు॥౧ - భూరిషు గ్రామేషు=అనేక గ్రామములయందధికారము గలవాని పేరు, The superintendant of a district.

భౌరికః (కనకాధ్యక్షే)

భౌరికః॥పు॥౧-కనకాధ్యక్షః= బంగారమునందలి యధికారముగలవాని పేరు. The treasurer.

రూప్యాధ్యక్షస్తు నైష్కికః॥ ౮౬౫॥

రూప్యాధ్యక్షః-నైష్కికః॥పు॥౨- టంకసాల యధికారి పేళ్లు. The master of the mint.

(అన్తఃపురే త్వధికృతస్స్యా) దన్తర్వంశికో (జనః)।

అన్తర్వంశికః॥పు॥౧-అన్తఃపురే= అంతఃపురమునందు,అధికృతః=అధికారియైన,జనః=జనుఁడు. The chamberlain.

సౌవిదల్లాః కఞ్చుకినః స్థాపత్యాస్సౌవిదాః (శ్చతే)॥ ౮౬౬॥

సౌవిదల్లః-కంచుకీ॥ న్॥-స్థాపత్యః - సౌవిదః॥ పు॥ ౪ - అంతఃపురమునందలి కావలివాని పేళ్లు. Attendants guarding the King's harem.

శణ్ఢో వర్షవర (స్తుల్యాః)

శణ్ఢః [పా] షణ్ఢః - వర్షవరః॥ పు॥ - ౨-వృషణ హీనులుగాని యన్యులుగాని స్త్రీస్వభావముగల వారిపేళ్లు. నపుంసకులు. A eunuch.

సేవకార్థ్యనుజీవినః।

సేవకః-అర్థీ॥న్॥ - అనుజీవీ॥న్,పు॥౩- సేవకుని పేళ్లు. కొలువుగాఁడు. A servant.

(విషయానన్తరో రాజా)శత్రు ర్మిత్త్రం (మతః పరమ్)॥౮౯॥ ఉదాసీనః (పరతరః)

విషయానన్తరః=తనదేశమునకంటె చేరినయావలిదేశమునందుండు, రాజా=రాజు,శత్రుః॥ పు॥= శత్రువు, అతఃపరం=ఆశత్రుదేశమునకునావలదేశమునందుండెడిరాజు,మిత్త్రమ్॥న॥=మిత్త్రుఁడు, పరతరః॥పు॥=ఆమిత్త్రునిదేశమునకునావలదేశమునందుండురాజు, ఉదాసీనః=ఉదాసీనుఁడు. Neutral.

పార్ష్ణిగ్రాహ (స్తుపృష్ఠతః)।

పార్ష్ణిగ్రాహః॥పు॥౧- ఒకదిక్కునుగెలువఁబోవు రాజునకు, పృష్ఠతః = వెనుకనుండు శత్రువుపేరు. An enemy in the rear.

రిపౌ వైరి సపత్నారి ద్విషద్ద్వేషణ దుర్హృదః॥ ద్విడ్విపక్షాహితామిత్త్ర దస్యు శాత్త్రవశత్రవః। అభియాతిపరారాతిప్రత్యర్థిపరిపన్థినః॥

రిపుః-వైరీ॥న్॥-సపత్నః-అరిః-ద్విషత్॥ద్॥-ద్వేషణః-దుర్హృత్॥ద్॥-ద్విట్॥ష్॥-విపక్షః- అహితః-అమిత్త్రః-దస్యుః-శాత్త్రవః - శత్రుః - అభియాతిః [పా] అభిఘాతిః [ప] అభిఘాతీ॥ న్॥-పరః-అరాతిః-ప్రత్యర్థీ॥న్, పు॥-పరిపన్థీ॥ న్॥౧౯-శత్రువుపేళ్లు. An enemy. A hostile party.

స్నిగ్ధో వయస్య స్సవయాః

స్నిగ్ధః-వయస్యః-సవయాః॥స్,పు॥౩- సమానవయస్సుగలచెలికానిపేళ్లు. A companion.

(అథ) మిత్త్రం సఖా సుహృత్।

మిత్త్రమ్॥న॥-సఖా॥ఇ,పు॥-సుహృత్॥ద్,పు॥౩- స్నేహితునిపేళ్లు. A friend, an ally. [Friendship.

సఖ్యం సాప్తపదీనం (స్యా) దనురోధోఽనువర్తనమ్॥ ౯౦॥

సఖ్యమ్-సాప్తపదీనమ్॥ న॥ ౨-చెలిమిపేళ్లు. అనురోధః॥పు॥-అనువర్తనమ్॥న॥ ౨ - అనుకూలించుట పేళ్లు. Compliance. Serving.

యథార్హవర్ణః ప్రణిధి రపసర్ప శ్చరః స్ప

యథార్హవర్ణః - ప్రణిధిః - అపసర్పః-చరః-స్పశః-చారః-గూఢపురుషః॥పు॥౭ - వేగులవాని

శః। చారశ్చ గూఢపురుష

పేళ్లు. A spy. A secret agent in a disguise. ఇందులో మొదటి ౨ను - కృషీవలభిక్షుకాది రూపముచేతనుండు వేగులవానిపేళ్లని కొందఱు.

శ్చాప్తః ప్రత్యయిత (స్త్రిషు)॥ ౪౭౧॥

ఆప్తః-ప్రత్యయితః॥ త్రి॥ ౨ - ఆప్తుని పేళ్లు. Trusted, confidential.

సాంవత్సరో జ్యౌతిషికో దైవజ్ఞ గణకా (వపి। స్యు) ర్మౌహూర్తిక మౌహూర్త జ్ఞాని కార్తాన్తికా (అపి)॥ ౪౭౨॥

సాంవత్సరః-జ్యౌతిషికః-దైవజ్ఞః - గణకః - మౌహూర్తికః-మౌహూర్తః-జ్ఞానీ॥న్॥ - కార్తాన్తికః॥ పు॥ ౮-జోస్యునిపేళ్లు. An astrologer or an astronomer.

తాన్త్రికో జ్ఞాత సిద్ధాన్త

తాన్త్రికః-జ్ఞాతసిద్ధాన్తః॥పు॥౨- ఏదైననొక శాస్త్రముయొక్క తత్త్వము దెలిసినవాని పేళ్లు. A man versed in any science.

స్సత్త్రీ గృహపతి(స్సమౌ)।

సత్త్రీ॥న్॥-గృహపతిః॥పు॥ ౨-సదాదానము చేయువాని పేళ్లు. A generous house-holder.

లిపికారోఽక్షరచణోఽక్షరచుఞ్చుశ్చ లేఖకే॥

లిపికారః [పా] లిపింకరః-అక్షరచణః-అక్షరచుఞ్చుః-లేఖకః॥పు॥౪-లేఖకుని పేళ్లు, లేకరి. A scribe.

లిఖితాక్షర సంస్థానే లిపిర్లిబిరుభే (స్త్రియౌ)। A writing.

లిఖితమ్ - అక్షరసంస్థానమ్-లిపిః [పా] లిపీ-లిబిః[పా]లిబీ॥స్త్రీ॥ ౨-వ్రాయఁబడిన యక్షరముల యాకారము పేళ్లు. 'అక్షరవిన్యాసే' అనెడి పాఠమునందు, లిఖితా - లిపిః-లిబిః॥స్త్రీ॥౩-వ్రాఁత పేళ్లు.

(స్యా)త్సందేశహరో దూతో

సందేశహరః-దూతః॥పు॥ ౨ - దూత పేళ్లు. A messenger, envoy.

దూత్యం (తద్భావ కర్మణీ)॥ ౪౭౪॥

దూత్యమ్ [ప] దౌత్యమ్॥న॥ ౧-తద్భావకర్మణీః=ఆదూతయొక్క భావకర్మములకు పేరు. An embasy or message.

అధ్వనీనోఽధ్వగోఽధ్వన్యః పాన్థః పథిక (ఇత్యపి)।

అధ్వనీనః-అధ్వగః-అధ్వన్యః-పాన్థః- పథికః॥పు॥ ౫ - తెరువరిపేళ్లు, త్రోవనడచువాఁడు. A traveller.

(స్వా మ్యమాత్య సు

స్వామీ॥న్॥= రాజు, అమాత్యః=మంత్రి. సు

హృత్కోశరాష్ట్రదుర్గ బలానిచ)॥ ౮౭౫ ॥ రాజ్యాఙ్గాని (ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ)॥	హృత్ ॥ద్॥= చెలికాఁడు, కోశః=భండారము,౧ను॥పు॥, రాష్ట్రమ్=పట్టణముతోఁగూడిన దేశము, దుర్గమ్=పర్వతాదుల చేతపోశక్యముగాని పట్టణము, బలమ్= సేన, ౩ ను॥న॥-ఈ ౭ ను, రాజ్యాఙ్గాని=రాజ్యాంగములు. ప్రకృతయః॥సీ॥ = ఇవి ప్రకృతులని చెప్పంబడును. పౌరాణాం శ్రేణయోఽపిచ=ఒకఁడు ముఖ్యుఁడుగాఁ గలవారును సజాతీయులును నైన పురజనుల సమూహములు ప్రకృతులనఁబడును.
The requisites of regal administration.	
సన్ధి(ర్నా)విగ్రహో యాన మాసనం ద్వైధమాశ్రయః॥ ౮౭౬॥ షడ్గుణా	సన్ధిః॥పు॥= శత్రువుతోఁ సంధిపొసఁగుట, Peace. విగ్రహః॥పు॥=కలహించుట, war. యానమ్॥న॥ దండెత్తుట, invading. ఆసనమ్॥న॥=యుద్ధమునకు సమయముఁజూచుట,maintaining a post. ద్వైధమ్॥న॥= భేదముపుట్టించుట, a stratagem. ఆశ్రయః॥పు॥=బలవంతునిఁ జేపట్టుట,recourse to help. ఈ౬ను, షడ్గుణాః = షడ్గుణములనంబడును.
Six expedients in foreign politics.	
శ్శక్తయ (స్తిస్రః ప్రభావోత్సాహ మన్త్రజాః) ।	ప్రభావః= కోశదండములవలనఁబుట్టిన తేజస్సు, majesty. ఉత్సాహః = ఎక్కువైనపరాక్రమచేష్ట, perseverance. మన్త్రః= సంధివిగ్రహాదులనుతగినట్లు ప్రయోగించెడు నెఱుక, counsel.(వీనివలన) జాః=పుట్టిన, తిస్రః=మూఁడుబలములును, శక్తయః=శక్తులనఁబడును. అవి ప్రభుశక్తి, ఉత్సాహశక్తి, మంత్రశక్తిఅని చెప్పఁబడును. శక్తిః॥సీ॥, Power.
(క్షయః స్థానంచ వృద్ధిశ్చ) త్రివర్గో (నీతివేదినామ్)॥ ౮౭౭॥	క్షయః॥పు ॥ = శత్రువుకంటె తానుతక్కువై యుండుట, loss. స్థానమ్॥న॥=శత్రువును తానును సమముగానుండుట, equality. వృద్ధిః॥సీ॥=శత్రువుకంటె తానెక్కువై యుండుట, success. ఈ౩ను, త్రివర్గః॥పు॥=నీతివేదులకు త్రివర్గములనంబడును.
The three states.	
(స) ప్రతాపః ప్రభావ(శ్చ యత్తేజః కోశద	ప్రతాపః-ప్రభావః॥పు॥_౨_ కోశదణ్డజమ్ = భండారమువలనను దండువలనను పుట్టిన,యత్తే

ణ్డజమ్) ।

(సామ దానే భేదదణ్డౌ
వి) త్యుపాయ చతుష్ట
యమ్)॥ ౮౭౮॥

సాహసం తు దమో
దణ్డ

స్సామసాన్త్వ (మథో
నమా)। భేదోపజాపా

వుపధా (ధర్మాద్యై
ర్యత్పరీక్షణమ్)॥ ౮౭౯॥

(పఞ్చ త్రి)

వ్యపడక్షీణో (యస్తృ
తీయాద్యగోచరః)।

వివిక్తవిజన చ్ఛన్న ని
శ్శలాకాస్తథా రహః॥ ర
హశ్చోపాంశు (చాలిఙ్గే)
రహస్యం (తద్భవే త్రి
షు)।

(సమౌ) విస్రమ్భవి
శ్వాసౌ
భ్రేషో (భ్రంశో య

జః= తేజస్సు పేళ్లు. The dignity arising from treasure and forces. Majesty.

సామ ॥న్, న॥= ప్రియముగఁ జెప్పుట, దానమ్॥ న॥= దానమిచ్చుట, bribery. భేదః॥ పు॥= కూడియున్న వారిని వేఱుపఱుచుట, దణ్డః॥ పు॥= పీడించుట, ఇతి ఉపాయ చతుష్టయమ్= ఈ ౪ను ఉపాయములనఁబడును. ఉపాయః॥ పు॥, Means of success.

సాహసమ్॥ న॥-దమః-దణ్డః॥ పు॥ ౩ - దండోపాయము పేళ్లు. Subduing, punishment.

సామ॥న్॥-సాన్త్వమ్॥ న॥ ౨-సామోపాయము పేళ్లు. Conciliation. Negotiation.

భేదః-ఉపజాపః॥ పు॥ ౨-భేదోపాయము పేళ్లు. Disunion, sowing of dissention.

ఉపధా॥ స్త్రీ॥ ౧-ధర్మాద్యైః= ధర్మార్థకామములచేత మంత్రులు మొదలైనవారిని, యత్ పరీక్షణమ్= పరీక్షించుట పేరు. Trial or test of honesty.

పఞ్చ= ఈముందు చెప్పఁబడు 'అపడక్షీణ వివిక్త విజన చ్ఛన్న నిశ్శలాక' శబ్దములైదును॥ త్రి॥

అపడక్షీణః॥ త్రి॥ ౧ - తృతీయాద్యగోచరః= మూఁడవవాఁడు మొదలైనవారికి తెలియనట్టుగా నిద్దరాడుకొను, యః = ఏకాంత మేది గలదో దానిపేరు. Secret unknown to a third person.

వివిక్తః-విజనః-ఛన్నః-నిశ్శలాకః॥ త్రి॥-రహః॥స్, న॥-రహస్-ఉపాంశు॥ అవ్య॥ ౭-ఏకాంతమునకుఁదగిన స్థలము పేళ్లు. Solitude.

రహస్యమ్॥ త్రి॥ ౧-తద్భవే= ఆ యేకాంత స్థలమునందుఁబుట్టిన దానిపేరు. Occurring in private.

విస్రమ్భః [పా] విశ్రంభః-విశ్వాసః॥ పు॥ ౨-విశ్వాసము పేళ్లు, నమ్మిక. Trust, confidence.

భ్రేషః॥ పు॥ ౧-యథోచితాత్= తనకుచితమైన

థోచితాత్)॥ ౪౮౧॥ | ధర్మమువలన భ్రంశః=చలించుట పేరు. Falling from rectitude; betraying.

అభ్రేష న్యాయ క ల్పాస్తు దేశరూపం స మఞ్జసమ్। | అభ్రేషః-న్యాయః-కల్పః॥పు॥-దేశరూపమ్-సమఞ్జసమ్॥న॥ ౫-తనకుచితమైన ధర్మమువలనఁ జలింపక యుండుట పేళ్లు. Propriety, fitness.

యుక్త మౌపయికం లభ్యం భజమా నాభినీత (వత్)॥౪౮౨॥న్యాయ్యం (చ త్రిష్వమీ) | యుక్తమ్-ఔపయికమ్-లభ్యమ్-భజమానమ్-అభినీతమ్-న్యాయ్యమ్॥త్రి॥ ౬-న్యాయముతోఁగూడినదాని పేళ్లు. Right, fit or proper.

సంప్రధారణా తు స మర్థనమ్। | సంప్రధారణా॥స్త్రీ॥-సమర్థనమ్॥న॥ ౨-యుక్తాయుక్తములయందు నిదియుక్తమనిసమర్థించుట పేరు. Deliberation on the propriety or impropriety of any thing: a determination thereon.

అవవాద స్తు నిర్దేశో నిదేశ శ్శాసనం చ సః॥౪౮౩॥ శిష్టి శ్చాజ్ఞా చ | అవవాదః-నిర్దేశః-నిదేశః॥పు॥-శాసనమ్॥న॥-శిష్టిః-ఆజ్ఞా॥స్త్రీ॥౬-ఆజ్ఞ. An order or command.

సంస్థాతు మర్యాదా ధారణా స్థితిః। | సంస్థా-మర్యాదా-ధారణా-స్థితిః॥స్త్రీ॥౪-మర్యాద పేళ్లు. మేరదప్పక యుండుట. Continuance in the right path.

ఆగో ఽపరాధో మన్తుశ్చ | ఆగః॥న్,న॥అపరాధః-మన్తుః॥పు॥ ౩-అపరాధము పేళ్లు. Offence, fault, transgression.

(సమేతూ)ద్దాన బన్ధనే॥ | ఉద్దానమ్-బన్ధనమ్॥న॥౨-కట్టివేయుట. Binding.

ద్విపాద్యో (ద్విగుణో దణ్డో) | ద్విపాద్యః॥పు॥ ౧-ద్విగుణః=రెట్టింపగు,దణ్డః=దండుగగొనుట పేరు. Double penalty.

భాగధేయః కరో బలిః॥ | భాగధేయః-కరః-బలిః॥పు॥౩-రాజునకు నీఁదగిన యప్పనము పేళ్లు. Rents, tax, tribute.

(ఘట్టాదిదేయం) శుల్కో ఽ(స్త్రీ) | శుల్కః॥పు॥౧-ఘట్టాదిదేయమ్=సుంకపుచావిడి మొదలైనచోట్ల రాజునకీఁదగిన ద్రవ్యము. Toll.

ప్రాభృతం తు ప్రదేశనమ్॥ ౪౮౫॥ | ప్రాభృతమ్-ప్రదేశనమ్॥న॥౨-దేవతలకును, మిత్రులు మొదలగువారికినివ్వఁబడు కానుక పేరు.

An oblation, or a present.

ఉపాయన ముపగ్రా
హ్య ముపహారు (స్త్రి
యో) పదా ।

ఉపాయనమ్-ఉపగ్రాహ్యమ్॥న॥-ఉపహారః॥పు॥-ఉపదా॥ స్త్రీ॥ ౪-రాజదర్శనార్థమై తెచ్చు కానుక పేళ్లు. An humble offering to a king.

యౌతకా (దితు య
ద్దేయం)సుదాయో హ
రణం(చతత్)॥౭౨-౭॥

యౌతకమ్॥న॥-సుదాయః॥పు॥-హరణమ్॥న॥ ౩-యత్=ఏది, దేయమ్=వివాహమునందల్లునికిని ఆఁడుబిడ్డకును నీఁదగినదో ఆవస్తువుల పేళ్లు. A nuptial present. A special present.

తత్కాలస్తు తదా
త్వం (స్యా)

తత్కాలః॥పు॥-తదాత్వమ్॥న॥ ౨-వర్తమానకాలము పేళ్లు. Present time.

(దుత్తరః కాల) ఆ
యతిః ।

ఆయతిః॥ స్త్రీ॥ ౧-ఉత్తరః కాలః=రాఁగలకాలము పేరు. Future time.

సాంద్రృష్టికం (ఫలం
సద్య)

సాంద్రృష్టికమ్॥న॥ ౧-సద్యః ఫలమ్=తత్కాలము నందుఁగలుగు ఫలము. Immediate consequence.

ఉదర్కః (ఫలము త్త
రమ్)॥ ౭౨-౨॥

ఉదర్కః॥ పు॥ ౧-ఉత్తరం ఫలమ్ = ముందు రాఁగల ఫలముపేరు. Future consequence.

అదృష్టం (వహ్నితో
యాది)

అదృష్టమ్॥ న॥ ౧-వహ్నితోయాది=అగ్నిజలము మొదలైనవానివలనఁబుట్టిన భయముపేరు. Casual and unseen danger.

దృష్టం (స్వపరచక్ర
జమ్) ।
Obvious danger.

దృష్టమ్॥ న॥ ౧-స్వపరచక్రజమ్=తనవారివలనను పగవారివలనను బుట్టిన భయము పేరు. "దృష్టంత్వపరచక్రజమ్" అనియుపాఠముగలదు.

(మహీభుజా)మహీభ
యం (స్వపక్షప్రభవం
భయమ్)॥ ౭౨-౭॥

మహీభయమ్॥న॥౧-మహీభుజామ్=రాజులకు, స్వపక్షప్రభవమ్=మూలబలము మొదలుగా నేడు విధములైన స్వపక్షములవలనఁబుట్టిన,భయమ్=భయము. Latent danger from one's own party.

ప్రక్రియా త్వధికార

ప్రక్రియా॥స్త్రీ॥-అధికారః॥పు॥౨-అధికారము పేళ్లు. Bearing of royal insignia.

(స్స్య)చ్చామరంతు
ప్రకీర్ణకమ్ ।

చామరమ్-ప్రకీర్ణకమ్॥న॥౨-వింజామర పేళ్లు.The bushy tail of the Bos grunniens used as a fan.

నృపాసనం (తు య) ద్భద్రాసనం సింహాసనం(తుతత్)॥ ౮౮౯॥ (హైమం)

నృపాసనమ్ - భద్రాసనమ్॥ న॥ ౨-రాజులు కూర్చుండు నాసనముపేళ్లు. A throne.

సింహాసనమ్॥ న॥ ౧-హైమమ్=బంగారుతోఁ జేయఁబడిన, తత్=ఆరాజుకూర్చుండు నాసనము పేరు. A throne made of gold. [A parasol.

ఛత్రంత్వాతపత్రం (రాజ్ఞస్తు) నృపలక్ష్మ (తత్)।

ఛత్రమ్-ఆతపత్రమ్॥ న॥ ౨-గొడుగుపేళ్లు.

నృపలక్ష్మ॥న్,న॥ ౧-రాజ్ఞః=రాజునకుపట్టెడు, తత్=ఆగొడుగుపేరు. A royal parasol.

భద్రకుమ్భః పూర్ణకుమ్భో

భద్రకుమ్భః-పూర్ణకుమ్భః॥పు॥ ౨-రాజద్వారములయందుఁ బెట్టఁబడిన పూర్ణకలశముపేరు. A golden jar filled with holy water.

భృఙ్గారః కనకాలుకా॥ ౮౯౦॥

భృఙ్గారః॥ పు॥-కనకాలుకా॥స్త్రీ॥ ౨- బంగారుగిండిపేళ్లు. A golden vase.

నివేశ శ్శిబిరం (శణ్ఢే)

నివేశః॥పు॥-శిబిరమ్॥న॥ ౨-దండుదిగియున్నతావు. దండువిడిసినపాళెము. A camp.

సజ్జనం తూపరక్షణమ్। A Sentry; an out-post.

సజ్జనమ్-ఉపరక్షణమ్॥న॥ ౨ - దండుకావలికొఱకు చుట్టుఁబెట్టిన వెలుగు మొదలైనదానిపేళ్లు.

(హస్త్యశ్వ రథ పాదాతం) సేనాఙ్గం (స్యాచ్చతుష్టయమ్)॥ ౮౯౧॥

సేనాఙ్గమ్॥ న॥ ౧-హస్త్యశ్వరథపాదాతమ్=ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు కాలుబలము ననెడి, చతుష్టయమ్=ఈనాల్గును, సేనాంగములనఁబడును. A component part of an army.

దన్తీదన్తావలో హస్తీ ద్విరదోఽనేకపో ద్విపః। మతఙ్గజో గజో నాగః కుఞ్జరో వారణః కరీ॥ ఇభః స్తమ్బేరమః పద్మీ

దన్తీ॥న్॥-దన్తావలః-హస్తీ॥న్॥-ద్విరదః- అనేకపః - ద్విపః - మతఙ్గజః-గజః - నాగః - కుఞ్జరః- వారణః-కరీ॥న్॥-ఇభః- స్తమ్బేరమః-పద్మీ॥న్,పు॥ ౧౫-ఏనుఁగుపేళ్లు. An elephant.

యూథనాథ స్తుయూథపః।

యూథనాథః-యూథపః॥పు॥ ౨ - ఏనుఁగుల గుంపులో ముఖ్యమయినయేనుఁగుపేళ్లు. The leader of a wild herd of elephants.

మదోత్కటో మదకల

మదోత్కటః-మదకలః॥పు॥. ౨-మదముపట్టిన

లః — యేనుఁగుపేళ్లు. A rutting elephant.

కలభః కరిశాబకః॥ — కలభః-కరిశాబకః [పా] కరిపోతకః॥పు॥౨- ఏనుఁగుగున్న పేళ్లు. A young elephant. ౪౯-౩॥

ప్రభిన్నో గర్జితో మత్త — ప్రభిన్నః-గర్జితః-మత్తః॥పు॥౩- మదముగాఱు నేనుఁగుపేళ్లు. A furious elephant in rut.

స్సమా వుద్వాన్త ని ర్మదా। — ఉద్వాన్తః-నిర్మదః॥పు॥ ౨ - మదమువిడిచిన యేనుఁగుపేళ్లు. An elephant out of rut.

హాస్తికంగజతాబృన్దే — హాస్తికమ్॥న॥-గజతా॥స్త్రీ॥౨- బృన్దే = ఏనుఁగులగుంపుపేళ్లు. A herd of elephants.

కరిణీ ధేనుకా వశా॥ — కరిణీ-ధేనుకా-వశా॥స్త్రీ॥౩-ఆఁడుఏనుఁగుపేళ్లు. A she-elephant.

గణ్డః కటో — గణ్డః-కటః॥పు॥ ౨-ఏనుఁగుచెక్కిలిపేళ్లు. An elephant's temple.

మదో దానం — మదః॥పు॥-దానమ్॥న॥౨-మదముపేళ్లు. Rut.

వమథుః కరశీకరః। — వమథుః-కరశీకరః॥పు॥ ౨-తొండమువలనఁ బుట్టిన తుంపరపేరు. Water emitted from the elephant's trunk.

కుమ్భౌ(తు) శిరసః పిణ్డౌ — కుమ్భః॥పు॥౧-శిరసఃపిణ్డౌ=ఏనుఁగుశిరస్సుమీఁదనుండు మాంసఖండములు, కుంభస్థలము. The frontal globes on the forehead of an elephant.

(తయోర్మధ్యే) విదుః (పుమాన్) ॥ ౪౯-౪ ॥ — విదుః॥పు॥౧-తయోః = ఆకుంభస్థలములయొక్క,మధ్యే=నడుము. The hollow between them.

అవగ్రహో (లలాటం స్యాత్) — అవగ్రహః॥పు॥౧ - లలాటమ్=ఏనుఁగునొసటిపేరు. Elephant's forehead.

ఈషికా (త్వక్షికూటకమ్)। — ఈషికా[పా]ఇషీకా॥స్త్రీ॥౧ - అక్షికూటకమ్= ఏనుఁగుకనుగ్రుడ్డుపేరు. Elephant's eyeball.

(అపాఙ్గదేశో)నిర్యాణం — నిర్యాణమ్॥న॥౧-అపాఙ్గదేశః = ఏనుఁగుకడకన్నుపేరు. Corner of his eye.

(కర్ణమూలంతు)చూలికా॥ ౪౯-౬॥ — చూలికా॥స్త్రీ॥౧-కర్ణమూలమ్ = ఏనుఁగుచెవిమొదటిపేరు. Root of his ear.

(అధః కుమ్భస్య) వా — వాహిత్థమ్॥న॥౧- కుమ్భస్య = ఏనుఁగుకుంభ

హిత్థం	స్థలమునకు, అధః = దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు. Part below the frontal globes.
ప్రతిమాన (మధో౽స్య యత్)।	ప్రతిమానమ్॥న॥౧-అస్య = ఈవాహిత్థమునకు, అధః=దిగువనున్న, యత్ =ప్రదేశము పేరు. Part between the tusks.
ఆసనం (స్కన్ధదేశ స్త్వస్య)	ఆసనమ్॥ న ॥౧-స్కన్ధదేశః=ఏనుఁగుయొక్క మూఁపు పేరు. Elephant's withers.
పద్మకం (బిన్దుజాలకమ్)॥ ౪౯౭॥	పద్మకమ్॥న॥౧-బిన్దుజాలకమ్ = ఏనుఁగునకు యౌవనమున దేహములోఁ బుట్టిన బొట్లపేరు. ఏనుఁగుసిబ్బెము. Marks on his body.
పక్షభాగః (పార్శ్వభాగో)	పక్షభాగః॥పు॥౧ - పార్శ్వభాగః = ఏనుఁగుయొక్క యుభయపార్శ్వముల పేరు. His flank.
దన్తభాగ (స్తు యో౽గ్రతః)।	దన్తభాగః॥పు॥౧-అగ్రతఃయః = ఏనుఁగుయొక్క ముందుభాగము పేరు. His front.
(ద్వావపూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ) గాత్రావరే (క్రమాత్)॥ ౪౯౮॥	పూర్వపశ్చాజ్జఙ్ఘాదిదేశౌ=ముందఱను వెనుకనున్న మోఁకాళ్లక్రింది ప్రదేశములు రెండును, క్రమాత్ =వరుసగా, గాత్రావరే=గాత్రమ్(Shoulder) అవరమ్[పా]అపరమ్(Thigh) అని చెప్పఁబడును.
తోత్రం వైణుకం	తోత్రమ్-వైణుకమ్ [పా] వేణుకమ్॥న॥౨-ఏనుఁగును శిక్షించుకోలపేళ్లు, అంకుశము. A pike to drive an elephant.
మాలానం బన్ధస్తమ్భే౽థ	ఆలానమ్॥న॥-బన్ధస్తమ్భః॥పు॥౨-ఏనుఁగును కట్టు స్తంభము. Post to which he is tied.
శృఙ్ఖలే। అన్దుకో నిగలో౽(స్త్రీ స్యా)	శృఙ్ఖలమ్॥త్రి॥-అన్దుకః॥పు॥- నిగలః [పా] నిగడః॥పు॥౩-ఏనుఁగును గట్టు గొలుసుపేళ్లు. Chains.
దఙ్కుశో౽(స్త్రీ) సృణిః (స్త్రియామ్)॥	అఙ్కుశః॥పు॥-సృణిః॥సీ॥ ౨-అంకుశము పేళ్లు. The goad of an elephant.
దూష్యా కక్ష్యా వరత్రా (Leathern girt.)	దూష్యా[పా]చూషా-కక్ష్యా [ప] కక్షా-వరత్రా॥సీ॥౩ - ఏనుఁగునడుమునఁగట్టుతోలుమోకు.
స్యాత్కల్పనా సజ్జ	కల్పనా-సజ్జనా॥ సీ ॥ ౨-ఏనుఁగును శృంగా

నా (సమే) ।

రించుటపేళ్లు. Equipping an elephant.

ప్రవేణ్యాస్తరణం వర్ణః పరిస్తోమః కుథో (ద్వయోః) ॥ ౫౦౦॥

ప్రవేణీ॥స్త్రీ॥-ఆస్తరణమ్॥న॥-వర్ణః-పరిస్తోమః॥పు॥-కుథః॥పు॥ [ప] ॥త్రి॥౫-ఏనుఁగుమీఁదఁబఱచు రత్నకంబళిపేళ్లు. His trappings.

వీతం (త్వసారం హస్త్యశ్వం)

వీతమ్॥న॥౧-అసారమ్=బలములేని, హస్త్యశ్వమ్=ఏనుఁగునకును గుఱ్ఱమునకును పేరు. An elephant or horse unfit for riding.

వారీ తు గజబన్ధనీ । An elephant-stable.

వారీ॥స్త్రీ॥-గజబన్ధనీ॥౨-ఏనుఁగును పట్టుటకొఱకుఁ జేయఁబడిన యోదము లేక గజశాలకు పేళ్లు. A hole or trap for catching elephants.

ఘోటకే వీతి తురగ తురఙ్గాశ్వతురఙ్గమాః॥ వాజి వాహార్వ గన్ధర్వ హయసైన్ధవ సప్తయః।

ఘోటకః[ప]ఘోటః-వీతిః[సా]పీతిః[ప] పీతీ॥న్॥-తురగః-తురఙ్గః-అశ్వః-తురఙ్గమః-వాజీ॥న్॥-వాహః-అర్వా॥న్॥[ప]అర్వన్॥త్॥-గన్ధర్వః-హయః-సైన్ధవః-సప్తిః॥పు॥౧౬-గుఱ్ఱముపేళ్లు. A horse.

ఆజానేయాః కులీనా

ఆజానేయః॥పు॥ ౧-కులీనాః=మంచిజాతిగుఱ్ఱములపేరు. Horses of a good breed.

(స్స్యు)ర్వినీతా (స్సాధువాహినః)॥ ౫౦౨॥

వినీతాః॥పు॥౧-సాధువాహినః=లెస్సగమోయనేర్చినగుఱ్ఱములు. Horses trained for the manege.

వనాయుజాః పారసీకాః కామ్భోజా బాహ్లికా (హయాః)।

వనాయుజః [ప] వానాయుజః-పారసీకః-కామ్భోజః-బాహ్లికః॥పు॥ఈరనువరుసగా వానాయుజము,పారసీకము,కాంబోజము,బాహ్లికము-అను నాల్గుదేశములలోఁబుట్టిన,హయాః=గుఱ్ఱములు.

యయు (రశ్వోఽశ్వమేధీయో)

యయుః॥పు॥౧-అశ్వమేధీయః=అశ్వమేధయాగమునకుఁదగిన,అశ్వః=గుఱ్ఱమునకుపేరు. A horse fit for sacrifice.

జవన (స్తుజవాధికః॥) ౫౦౩॥

జవనః॥పు॥౧ - జవాధికః = వేగముచేతనధికమైనగుఱ్ఱముపేరు. A fleet horse. A courser.

పృష్ఠ్యః స్థౌరీ

పృష్ఠ్యః-స్థౌరీ॥న్॥[సా] స్థోరీ॥న్, పు॥ ౨-మోఁపుమోయుగుఱ్ఱముపేళ్లు. A pack horse.

(సితః) కర్కో-

కర్కః॥పు॥౧-సితః=తెల్లనిగుఱ్ఱము. A white horse.

రథ్యో(వ్రోఢారథస్య యః)।	రథ్యః॥పు॥౧-రథస్య వ్రోఢాయః = రథమును వహించు గుఱ్ఱము పేరు. A chariot-horse.
(బాలః) కిశోరో	కిశోరః॥పు॥౧-బాలః=గుఱ్ఱపుపిల్ల పేరు. A colt.
వా మ్యశ్వా బడబా	వామీ - అశ్వా-బడబా॥స్త్రీ॥౩-గోడిగ పేళ్లు. ఆడుగుఱ్ఱము. A mare.
బాడబం(గణే)॥౫౦౪॥	బాడబమ్॥న॥౧-గణే = గోడిగలగుంపు. A stud.
(త్రిష్వా) శ్వీనం యదశ్వేన దివసేనైకేన గమ్యతే)।	అశ్వేన=గుఱ్ఱము చేత,ఏకేనదివసేన=ఒకదినము చేత,యత్ =ఏత్రోవ,గమ్యతే=పొందఁబడుచున్న దో, తత్=ఆత్రోవ, ఆశ్వీనమ్॥త్రి॥=ఆశ్వీనమనం బడును. A day's journey for a horse.
కశ్యం (తు మధ్య మశ్వానాం।	కశ్యమ్॥న॥౧- అశ్వానామ్ = గుఱ్ఱములయొక్క,మధ్యమ్=నడుము పేరు. A horse's flank.
హేషా హ్రేషా (చనిస్వనః)॥ ౫౦౫॥	హేషా-హ్రేషా॥ స్త్రీ॥ ౨-నిస్వనః=గుఱ్ఱములు సకిలించుట పేళ్లు. గుఱ్ఱముల ధ్వని. Neighing.
నిగాలస్తు గలోద్దేశే)	నిగాలః॥ పు॥ ౧-గలోద్దేశే=గుఱ్ఱపుమెడదగ్గఱి చోటు. అచట దేవమణియుండును. His throat.
(బృన్దే త్వశ్వీయ మాశ్వ (వత్)।	అశ్వీయమ్-ఆశ్వమ్॥ న॥ ౨-బృన్దే=గుఱ్ఱముల గుంపుపేళ్లు. A multitude of horses.
ఆస్కన్దితం ధౌరితకం రేచితం వల్గితం ప్లుతమ్॥ ౫౦౬ ॥ (గత యోఽమూః పఞ్చధారాః)	ఆస్కన్దితమ్॥న॥=సమమైననడపు, walk. ధౌరితకమ్॥ న॥ = అధికమైచతురమైననడపు, trot. రేచితమ్॥న॥=తాళిగతితో పెరెముగాఁ దిరుగుట, Sidling. వల్గితమ్॥ న॥ = వేగము చేత నిలువఁబడి మీఁదికి కాళ్లు కదలించుట, gallop. ప్లుతమ్॥ న॥=వేగము చేత నంతమేరయును సమముగా పోవుట, Vaulting. ఈ౫ ను, ధారాః॥స్త్రీ॥=గుఱ్ఱపు గతి విశేషములు. Paces of a horse.
ఘోణాతు ప్రోథ (మస్త్రియామ్)।	ఘోణా - ప్రోథమ్॥ స్త్ర॥ ౨-గుఱ్ఱపుముక్కు పేళ్లు. The nostrils of a horse.
కవికా తు ఖలీనో	కవికా॥స్త్రీ॥-ఖలీనః[పు]ఖలీనమ్॥ స్త్ర॥ ౨-కళ్లెము

పేళ్లు. The bit of a bridle.

(ఉ స్త్రీ) శఫం (క్లీబే) ఖురః(పుమాన్)॥

శఫమ్॥ న॥-ఖురః॥ పు॥ ౨-గొరిసెల పేళ్లు. A horse's hoof.

పుచ్ఛో (ఉ స్త్రీ) లూమలాఙ్గూలే వాలహస్త శ్చ(వాలధిః)।

పుచ్ఛః॥ప్న॥-లూమ॥న్॥ [ప] లూమమ్-లాఙ్గూలమ్॥ న॥ ౩-గుఱ్ఱము మొదలయినవానితోఁక పేళ్లు. Tail. వాలహస్తః-వాలధిః॥ పు॥ ౨-కేశయుక్తమైనతోఁక పేళ్లు. A bushy tail.

(త్రిషూ)పావృత్తలుఠితౌ పరావృత్తేముహుర్భువి॥ ౫౦౮

ఉపావృత్తః-లుఠితః॥ త్రి॥ ౨-భువి=భూమియందు, ముహుః=పలుమాఱును, పరావృత్తే=పొర్లాడిన గుఱ్ఱముపేళ్లు. A horse rolling himself.

(యానేచక్రిణి యుద్ధార్థే) శతాఙ్గ స్స్యన్దనో రథః।

శతాఙ్గః - స్యన్దనః - రథః॥పు॥౩- యుద్ధార్థే=యుద్ధముకొఱకైన,చక్రిణి=బండికండ్లతోఁగూడిన, యానే=వాహనము. రథము. A war-chariot.

(అసౌ) పుష్యరథ(శ్చక్రయానం న సమరాయ యత్)॥ ౫౦౯॥

పుష్యరథః[పా]పుష్పరథః॥పు॥౧-యచ్చక్రయానమ్=ఏరథము, సమరాయ=యుద్ధముకొఱకు,న=కాదో,అసౌ=ఇది. A car for travelling or for pleasure.

కర్ణీరథః ప్రవహణం డయనం (చ సమం త్రయమ్)।

కర్ణీరథః॥పు॥-ప్రవహణమ్-డయనమ్॥ న॥ ౩-మనుష్యులుమోయు విమానమను రథము పేళ్లు. A covered litter for women.

(క్లీబే)ఽనశ్శకటో(ఽ స్త్రీ స్యా)ద్గన్త్రీ కమ్బలివాహ్యకమ్॥ ౫౧౦॥

అనః॥స్,న॥-శకటః॥ప్న॥ ౨-బండిపేళ్లు. A cart.

గన్త్రీ॥సీ॥-కమ్బలివాహ్యకమ్॥న॥౨-దిద్దిన మొద్దులుదీయుబండిపేళ్లు. A carriage drawn by oxen.

శిబికా యాప్యయానం (స్యాత్)

శిబికా॥సీ॥-యాప్యయానమ్॥ న॥ ౨-అందలముపేళ్లు. పల్లకీయు. A palanquin.

దోలా ప్రేఙ్ఖాదికా (స్త్రియాం)।

దోలా-ప్రేఙ్ఖా॥సీ॥ ౨ - ఉయ్యాలపేళ్లు. ఆది శబ్దముచేమంచాదులకును డోలయను పేరుకలదు. A hammock or swing.

(ఉభౌ తు)ద్వైపవైయాఘ్రౌ (ద్వీపిచర్మా

ద్వైపః-వైయాఘ్రః॥ త్రి॥ ౨-ద్వీపిచర్మావృతే=పులితోలుచేత కప్పఁబడిన,రథే=రథముపేళ్లు.

వృతే రథే)॥ ౫౧౧॥	A car covered with tiger skin.
(పాణ్డుకమ్బల సంవీత స్యన్దనః) పాణ్డుకమ్బలీ।	పాణ్డుకమ్బలీ॥ న్, త్రి॥ ౧-పాణ్డుకమ్బలసంవీత స్యన్దనః= తెల్లకంబళిచేతఁగప్పఁబడిన రథముపేరు.
(రథే)కామ్బలవాస్త్రా (ద్యాః కమ్బలాదిభి రావృతే)॥ ౫౧౨॥ (త్రిషు ద్వైపాదయో)	కామ్బలమ్॥ త్రి॥ ౧-వాస్త్రమ్॥ త్రి॥ ౧-ఇవి మొదలయినవి వరుసగా, కంబళము వస్త్రము మొదలైనవానిచేత కప్పఁబడిన రథముపేళ్లు. ద్వైపాదయః=ద్వైపశబ్దము మొదలుకొని వాస్త్రశబ్దముననఱకు ౫-శబ్దములును॥ త్రి॥
రథ్యారథకట్యా (రథవ్రజే)।	రథ్యా-రథకట్యా॥ స్త్రీ॥ ౨-రథవ్రజే=రథసమూహము పేళ్లు. A multitude of cars.
ధూః(స్త్రీక్లీబే)యాన ముఖం (స్యాత్)	ధూః॥ ర్, స్త్రీ॥-యానముఖమ్॥ న॥ ౨-రథము మొదలయిన వాహనముల ముందుదిక్కుపేళ్లు. Fore-part of a carriage.
(ర)థాఙ్గ మపస్కరః॥ ౫౧౩॥	రథాఙ్గమ్-అపస్కరః [పా] అవస్కరః॥ పు॥ ౨-బండికన్ను కాఁడి నొగ మొదలైన రథావయవముల పేళ్లు. Any part of a carriage.
చక్రం రథాఙ్గం	చక్రమ్-రథాఙ్గమ్॥ న॥ ౨-బండికంటిపేళ్లు. A wheel.
(తస్యాన్తే)నేమిః(స్త్రీ స్యా)త్ప్రధిః(పుమాన్)	నేమిః॥ స్త్రీ॥ [పా] నేమీ-ప్రధిః॥ పు॥ ౨-తస్యాన్తే= ఆ బండికంటికడకమ్మిపేళ్లు. Tire.
పిణ్డికా నాభి	పిణ్డికా-నాభిః॥ స్త్రీ॥ ౨-బండికంటినడిమితూము పేళ్లు. Nave.
(అక్షాగ్రకీలకేతు ద్వయో)రణిః॥ ౫౧౪॥	అణిః॥ పు॥ ౧-అక్షాగ్రకీలకే= ఇరుసుకడపటుబండి కండ్లుజాఱకుండనుంచినచీల. The pin of the axle.
రథగుప్తి ర్వరూథో (నా)	రథగుప్తిః-వరూథః॥ పు॥ ౨-రథమునురక్షించుకొఱకు పైఁగప్పినలోహమయమైనకవచము. The fender of a carriage.
కూబరస్తు యుగన్ధరః।	కూబరః-యుగన్ధరః॥ పు॥ ౨-కాఁడికట్టు నొగ పేళ్లు. The pole to which the yoke is fixed.
అనుకర్షో (దార్వధః స్థం)	అనుకర్షః॥ పు॥ [పా] అనుకర్షా॥ న్॥ ౧-దార్వధః స్థమ్=ఆ నొగదిగువనుండు కోడిపీఁట యను మ్రాని పేరు. Axle-tree or bottom of a carriage.

ప్రాసఙ్గో (నా యుగాద్యుగః)॥ ౫౧౫॥	ప్రాసఙ్గః॥ పు॥ ౧-యుగాత్ = కాఁడికంటె, యుగః= రెండవ కాఁడి పేరు. A separate yoke.
(సర్వం స్యా ద్వాహనం)యానం యుగ్యంపత్త్రంచ ధోరణమ్।	యానమ్-యుగ్యమ్-పత్త్రమ్-ధోరణమ్॥ న॥ ౪-సర్వమ్ = సకలమయిన, వాహనమ్=వాహనములకును పేరు. Any vehicle: horse &c.
పరంపరావాహనం (యత్త)ద్వైనీతక (మస్త్రియామ్)॥ ౫౧౬॥	పరంపరావాహనమ్॥న॥-వైనీతకమ్॥ప్న॥ ౨-తేరుమోఁకుపేళ్లు. A mediate vehicle: as a porter carrying a litter or a horse dragging a carriage.
ఆధోరణా హస్తిపకా	ఆధోరణః-హస్తిపకః॥ పు॥ ౨-ఏనుఁగుమావటివాని పేళ్లు. An elephant driver.
హస్త్యారోహా నిషాదినః।	హస్త్యారోహః-నిషాదీ॥ న్, పు॥ ౨-ఏనుఁగునెక్కు దొరలు. A warrior riding an elephant.
నియన్తా ప్రాజితా యన్తా సూతః క్షత్తాచ సారథిః॥ ౫౧౭॥ సవ్యేష్ఠదక్షిణస్థౌ(చ సంజ్ఞారథకుటుమ్బినః)।	నియన్తా॥ఋ॥ - ప్రాజితా॥ఋ॥ - యన్తా॥ఋ॥-సూతః-క్షత్తా॥ఋ॥-సారథిః-సవ్యేష్ఠః [ప] సవ్యేష్ఠా॥ఋ॥[ప] సవ్యేష్ఠా॥న్॥-దక్షిణస్థః ॥పు॥ ౧౦-యు, రథకుటుమ్బినః = సారథికి, సంజ్ఞాః = పేళ్లు. A charioteer.
రథినస్స్యన్దనారోహా	రథీ॥న్॥-స్యన్దనారోహః॥పు॥ ౨- రథికుల పేళ్లు. రథముల నెక్కు దొరలు. Warriors in chariots.
అశ్వారోహా స్తుసాదినః॥ ౫౧౮॥	అశ్వారోహః-సాదీ॥ న్,పు॥ ౨-గుఱ్ఱపురౌతు పేళ్లు. A horseman.
భటాయోధాశ్చ యోద్ధార	భటః-యోధః-యోద్ధా॥ఋ,పు॥ ౩-యుద్ధము చేయువానిపేళ్లు. A warrior.
స్సేనారక్షాస్తు సైనికాః।	సేనారక్షః-సైనికః॥పు॥ ౨-దండుకాచుతలారులపేళ్లు. Guards or sentinels.
(సేనాయాం సమవేతా యే) సైన్యా (స్తే) సైనికా(శ్చ తే)॥ ౫౧౯॥	సైన్యః-సైనికః॥పు॥౨-సేనాయామ్=సేనయందు, యే = ఎవరు,సమవేతాః=కూడియున్నారో, తే=ఆ చతురంగబలము. Arrayed troops.
(బలినో యే సహస్రే)	సాహస్రః-సహస్రీ॥ న్, పు॥ ౨-యే=ఎవరు,

౯) సాహస్రా (స్త్వే) సహస్రిణః ।

సహస్రిణ = వేయింటిలెక్కను, బలినః=గుఱ్ఱములు మొదలయిన బలముగలవారో, తే= వారిపేళ్లు. A thousand strong. [వానిపేళ్లు. A guard.

పరిధిస్థః పరిచర స్సేనానీ ర్వాహినీపతిః॥ ౫౨౦॥

పరిధిస్థః-పరిచరః॥పు॥౨- సేనచుట్టును కాచు సేనానీః॥ఈ॥-వాహినీపతిః॥పు॥౨- సేనాధిపతి పేళ్లు, దళవాయి. A commander or general.

కఞ్చుకో వారవాణో ౽(స్త్రీ)

కఞ్చుకః॥పు॥-వారవాణః [పా] బాణవారః॥ పు॥౨- కుబుసమువలె మేనికి మఱుగయిన దాని పేళ్లు, బొందలము, Breast-plate ; hawberk.

(యత్తు మధ్యే సకఞ్చుకాః । బధ్నన్తి త) త్సారసన మధికాఙ్గో

సారసనమ్॥న॥-అధికాఙ్గః॥పు॥-ఈ౨-ను, సకఞ్చుకాః=కంచుకముతోడఁగినవారు, యత్తు=దేని, మధ్యే = నడుమున, బధ్నన్తి=కట్టుదురో, తత్ = దానిపేళ్లు. త్రాడుదట్టి మొదలయినవి. A girdle.

౽థ శీర్షకమ్॥ ౫౨౧॥ శీర్షణ్యంచ శిరస్త్రే౽థ

శీర్షకమ్-శీర్షణ్యమ్- శిరస్త్రమ్॥న॥౩- తలబొమిడకముపేళ్లు. A helmet.

తనుత్రం వర్మ దంశనమ్।ఉరశ్ఛదః కఙ్కటకో జాగరః కవచో౽ (స్త్రియామ్)॥ ౫౨౨॥

తనుత్రమ్ - వర్మ॥న్॥-దంశనమ్ [పా] దంసనమ్॥న॥-ఉరశ్ఛదః -కఙ్కటకః-జాగరః॥పు॥-కవచః॥పు॥౭-జోడుపేళ్లు; జీరాపేళ్లు. Armour ; coat of mail.

ఆముక్తః ప్రతిముక్త శ్చ పినద్ధ శ్చాపినద్ధ (వత్) । సన్నద్ధో వర్మిత స్సజ్జో దంశితో వ్యూఢకఙ్కటః॥౫౨౩॥ (త్రిష్వాముక్తాదయో)

ఆముక్తః - ప్రతిముక్తః - పినద్ధః - అపినద్ధః॥ ౪-కట్టఁబడిన వస్త్రము మొదలయిన దానిపేళ్లు. clothed or accoutred. సన్నద్ధః - వర్మితః-సజ్జః - దంశితః-వ్యూఢకఙ్కటః॥ ౫-జోడుదొడిగినవాని పేళ్లు. Armed or mailed. ఆముక్తాదయః=ఆముక్త శబ్దము మొదలైన శబ్దములు తొమ్మిదియు॥ త్రి॥

(వర్మభృతాం) కావచికం (గణే) ।

కావచికమ్॥న॥౧- వర్మభృతామ్=జోడుదొడిగినవారియొక్క, గణే=సమూహము పేరు. Multitude of armed soldiers.

పదాతిపత్తి పదగపా

పదాతిః-పత్తిః-పదగః - పాదాతికః - పదా

దాతిక పదాజయః॥ ౫_౨౮ ॥ పద్గశ్చపదిక శ్చాథ పాదాతం (పత్తిసంహతిః)।

జః-పద్గః-పదికః॥ పు॥ ౭-కాలిబంటుపేళ్లు. A foot-soldier.

పాదాతమ్॥ న॥ ౧-పత్తిసంహతిః=కాలిబంట్ల గుంపుపేరు. Infantry.

శ స్త్రాజీవేకాణ్డపృష్ఠా యుధీయాయుధికా(స్సమాః)॥ ౫_౨౫॥

శ స్త్రాజీవః - కాణ్డపృష్ఠః [పా] కాణ్డస్పృష్టః [పా] స్పృష్టకాణ్డః-ఆయుధీయః-ఆయుధికః॥ ౪-ఆయుధమునుధరించి జీవనము చేయు వానిపేళ్లు. A soldier by profession.

కృతహ స్తస్సుప్రయో గవిశిఖఃకృతపుఙ్ఖ(వత్)

కృతహ స్తః - సుప్రయోగవిశిఖః-కృతపుఙ్ఖః॥ 3 - అమ్ములు గుఱిదప్పక వేయనేర్చినవానిపేళ్లు. Skilled in archery.

అపరాద్ధపృషత్కో౽ _ (సౌ లక్ష్యాద్యశ్చ్యుత సాయకః)॥ ౫_౨౬॥

అపరాద్ధపృషత్కః॥౧- యః=ఎవఁడు, లక్ష్యాత్ = గుఱినలన, చ్యుతసాయకః = జాఱిపోయిన బాణముకలవాఁడో. అసౌ=వానిపేరు. Unskilled; missing the butt.

ధన్వీధనుష్మాన్ ధాను ష్కో నిషఙ్గ్యస్త్రీ ధనుర్ధరః।

ధన్వీ॥న్॥-ధనుష్మాన్॥త్॥-ధానుష్కః - నిషఙ్గీ॥న్॥-అస్త్రీ॥న్॥-ధనుర్ధరః॥ ౬ - విలుకానిపేళ్లు. An archer or bowman.

(స్యా)త్కాణ్డవాంస్తు కాణ్డీర

కాణ్డవాన్॥త్॥-కాణ్డీరః॥ ౨-అమ్ములేయాయుధముగాఁగలవాఁడు. One fighting only with arrows.

శ్శా క్తీక శ్శ క్తిహేతి కః॥ ౫_౨౭॥

శా క్తీకః-శ క్తిహేతికః॥౨-శ క్తియేయాయుధముగాఁగలవానిపేళ్లు. A spearman.

యాష్టీక పారశ్వధికా (యష్టిస్వధితిహేతికా)।

యాష్టీకః=Armed with a club. పారశ్వధికః= Armed with a battle-axe. ఈరెండును వరుసగా యష్టిస్వధితిహేతికౌ=దుడ్డుకఱ్ఱయును గండ్రగొడ్డలియు నాయుధముగాఁగల వారిపేళ్లు.

నైస్త్రింశికో౽ (సిహేతిస్స్యా) (త్సమౌ) ప్రాసికకౌన్తికౌ॥౫_౨౮

నైస్త్రింశికః॥౧-అసిహేతిః=అడ్డకత్తియే యాయుధముగాఁగలవానిపేరు. Armed with a sword.

ప్రాసికః-కౌన్తికః॥ ౨-ఈఁటెవానిపేళ్లు. A lancer.

చర్మీ ఫలకపాణి(స్స్యాత్)

చర్మీ॥ న్॥-ఫలకపాణిః॥ ౨-అరిగవాని పేళ్లు, కేడెముగలవాఁడు. A shield-bearer.

పతాకీవైజయన్తికః।

పతాకీ॥న్॥-వైజయన్తికః॥౨-పడగగలవాని పేళ్లు. టెక్కెముగలవాఁడు. A flag-bearer.

అనుప్లవస్సహాయ శ్చానుచరో ఽభిచర (స్సమాః)॥ ౫౨౯॥

అనుప్లవః - సహాయః- అనుచరః-అభిచరః [పా]అభిసరః॥౪-తోడువచ్చినవాని పేళ్లు. A companion or follower.

పురోగాగ్రేసర ప్రష్ఠా గ్రతస్సర పురస్సరాః। పురోగమః పురోగామీ

పురోగః-అగ్రేసరః-ప్రష్ఠః-అగ్రతస్సరః-పురస్సరః-పురోగమః-పురోగామీ॥న్॥౭- ముందరనడచువాని పేళ్లు. A leader.

మన్దగామీతు మన్థరః॥ ౫౩౦॥

మన్దగామీ॥న్॥-మన్థరః॥౨- మెల్లగానడచువాని పేళ్లు. Marching slow. [Marching fast.

జఙ్ఘాలో ఽతిజవ (స్తుల్యౌ) జఙ్ఘాకరిక జాఙ్ఘికౌ।

జఙ్ఘాలః-అతిజవః॥౨-వడిగానడచువాని పేళ్లు.

జఙ్ఘాకరికః-జాఙ్ఘికః॥౨-దూరముగాఁబోయి యక్కడి వార్తల నెఱింగించుచు బ్రదుకువాని పేళ్లు. A runner or express.

తరస్వీ త్వరితో వేగీ ప్రజవీజవనో జవః॥ ౫౩౧॥

తరస్వీ॥న్॥-త్వరితః-వేగీ॥న్॥-ప్రజవీ॥న్॥-జవనః-జవః॥ ౬-వేగముగలవాని పేళ్లు. Expeditious.

జయ్యో (యశ్శక్యతే జేతుం)

జయ్యః॥ ౧-యః జేతుం శక్యతే = అవశ్యము గెలువశక్యమయిన వాని పేరు. Conquerable.

జేయో (జేతవ్యమాత్రకే)।

జేయః॥౧- జేతవ్యమాత్రకే= సామాన్యముగ గెలువఁదగినవానికి పేరు. Fit for conquest. [conqueror.

జైత్రస్తు జేతా

జైత్రః-జేతా॥ఋ॥ ౨-గెలుచువాని పేళ్లు. A

(యో గచ్ఛత్యలం విద్విషతః ప్రతి॥ ౫౩౨॥ (సో) ఽభ్యమిత్ర్యో ఽభ్యమిత్రీయో ఽప్యభ్యమిత్రీణ (ఇత్యపి)।

అభ్యమిత్ర్యః - అభ్యమిత్రీయః- అభ్యమిత్రీణః॥౩-యః=ఎవఁడు, విద్విషతః ప్రతి=శత్రువులను గుఱించి, అలమ్=మిక్కిలియు, గచ్ఛతి=యుద్ధమునకుఁబోవుచున్నాఁడో, సః=వానిపేళ్లు. One who ably faces the foe.

ఊర్జస్వల స్స్యా దూర్జస్వీ(య ఊర్జో౽ తిశయాన్వితః)॥ ౫౩౩॥

ఊర్జస్వలః-ఊర్జస్వీ ॥ న్॥ ౨ - ఊర్జో౽ తిశయాన్వితః=బలాధిక్యముతోఁ గూడినవాని పేళ్లు. Strong; powerful; energetic.

స్యాదురస్వానురసిలో

Broad-chested.

ఉరస్వాన్॥ త్॥-ఉరసిలః॥ ౨-ఘనమయినఱొమ్ముగలవానికిని ఱొమ్ము బలముగలవానికిని పేళ్లు.

రథికో రథిరో రథీ।

రథికః-రథిరః[పా]రథినః-రథీ॥ న్॥ ౩-రథముమీఁదనుండువాని పేళ్లు. A person riding in a car.

(కామంగామ్య) నుకామీనో

అనుకామీనః॥ ౧-(యుద్ధాదులయందు) కామమ్=యథేష్టముగా, గామీ = పోవువాని పేళ్లు. One who goes or acts as he lists.

హ్యత్య న్తీన (స్తథా భృశమ్)॥ ౫౩౪॥

అత్యన్తీనః॥ ౧-తథాభృశమ్=మిక్కిలియుంబోవు స్వభావముగలవాఁడు. One who moves much.

శూరో వీరశ్చవిక్రాన్తో

శూరః-వీరః-విక్రాన్తః॥ ౪-శూరునిపేరు. A hero.

జేతాజిష్ణుశ్చ జిత్వరః।

జేతా॥ ఋ॥ -జిష్ణుః-జిత్వరః॥౩-గెలుచుస్వభావముగలవాఁడు. Victorious; used to conquer.

సాంయుగీనో (రణేసాధు)

సాంయుగీనః॥౧-రణే=యుద్ధమునందు, సాధుః =నేర్పరియైనవానిపేరు. Skilled in war.

(శ్శస్త్రాజీవాదయ స్త్రిషు)॥ ౫౩౫॥

శస్త్రాజీవాదయః= శస్త్రాజీవశబ్దము మొదలు సాంయుగీన శబ్దమువఱకు నన్ని శబ్దములును॥ త్రి॥

ధ్వజినీ వాహినీ సేనా పృతనా౽ నీకినీ చమూః । వరూథినీ

ధ్వజినీ-వాహినీ-సేనా - పృతనా-అనీకినీ-చమూః-వరూథినీ॥సీ॥ ౭-చతురంగములతోఁగూడిన సేనపేళ్లు. An army; or forces.

బలం సైన్యం చక్రం చానీక(మస్త్రియామ్)॥ ౫౩౬॥

బలమ్-సైన్యమ్-చక్రమ్॥ న॥-అనీకమ్॥ పు॥ ౪-గజాదిసేనాంగములకును సేనకును పేళ్లు. Part of an army. An army.

వ్యూహ స్తు బలవిన్యాసో

వ్యూహః-బలవిన్యాసః॥ పు॥ ౨-సేనయొడ్డుట పేళ్లు. Array of troops.

(భేదా) దణ్డాదయో (యుధి)।

యుధి = యుద్ధకాలమునఁ జేయంబడు, దణ్డాదయః=దండభోగ మండలాసంహాతములు మొదల

యినివి, భేదాః=వ్యూహభేదములు. బలము సడ్డముగానిలుపుటదండము, in line. ఒకటికి వెనుక నొకటినిలుపుటభోగము, in column. గుండ్రముగానిలుపుట మండలము, in a circle. వేఱువేఱుగానిలుపుట యసంహతము, in separate order.

Different forms of array.

ప్రత్యాసారో (వ్యూహపార్ష్ణిః)

ప్రత్యాసారః॥పు॥౧-వ్యూహపార్ష్ణిః= వ్యూహమునకు వెనుకనుండు సేనపేరు, The rear.

(సైన్యపృష్ఠే) ప్రతిగ్రహః॥ Reserve.

ప్రతిగ్రహః॥పు॥౧-సైన్యపృష్ఠే=సేనకు వెనుక నన్నూఱు బిండ్లపట్టుననుండు ప్రత్యేకమైన సేన.

(ఏకేభైకరథత్ర్యశ్వా) పత్తిః(పఞ్చ పదాతికా।) A platoon.

పత్తిః॥స్త్రీ॥ ౧-ఏకేభైకరథత్ర్యశ్వా=ఒక యేనుఁగు నొక రథమును మూఁడుగుఱ్ఱములును గలిగి, పఞ్చపదాతికా=ఐదుగురు కాలిబంట్లునుగలసేన.

(పత్త్యఙ్గై స్త్రిగుణైస్సర్వైః క్రమా దాఖ్యా యథోత్తరమ్)॥ ౫౩౮॥ సేనాముఖం గుల్మగణౌ వాహినీ పృతనాచమూః। అనీకినీ

పత్త్యఙ్గైః = పత్త్యవయవములయిన, యథోత్తరమ్=ఉత్తరోత్తరమును, త్రిగుణైః= మున్ముడింపఁబడిన, సర్వైః=సమస్తములయిన గజరథతురగపదాతులతోఁగూడియున్న యోధుసేనలకు, క్రమాత్=వరుసగా, సేనాముఖము మొదలయిన యేడును, ఆఖ్యాః=పేళ్లు. అనఁగా, ౩-పత్తులు సేనాముఖము. ౩-సేనాముఖములుగుల్మము. ౩-గుల్మములుగణము. ౩-గణములువాహిని. ౩-వాహినులుపృతన.౩-పృతనలుచమువు. ౩-చమువులు అనీకిని.అనియర్థము. సేనాముఖమ్॥న॥-గుల్మః-గణః॥పు॥-వాహినీ-పృతనా-చమూః-అనీకినీ॥స్త్రీ॥

(దశానీకి)న్యోక్షౌహిణ్య A complete army.

అక్షౌహిణీ॥స్త్రీ॥౧-దశ=పది,అనీకిన్యః=అనీకినులు గూడినసేనపేరు. అనగా ౨౧౮౭౦ ఏనుఁగులు-అన్ని రథములు-౬౫౬౧౦గుఱ్ఱములు-౧౦౯౩౫౦ కాలిబంట్లునుగలసేన యక్షౌహిణి.

ధనసంపది॥ ౫౩౯॥ సం

సంపత్॥ద్వి॥-సంపత్తిః-శ్రీః-లక్ష్మీః॥స్త్రీ॥౪-సం

పత్తిః శ్రీశ్చ లక్ష్మీశ్చ విపత్త్యాంవిపదాపదా।	పదపేళ్లు. Success or prosperity. విపత్తిః-విపత్ ॥ద్॥-ఆపత్ ॥ద్, స్త్రీ॥ 3-ఆపద పేళ్లు. Adversity; poverty.
ఆయుధం తు ప్రహరణం శస్త్ర మస్త్ర	ఆయుధమ్-ప్రహరణమ్-శస్త్రమ్-అస్త్రమ్ ॥ న॥ర-ఆయుధముపేళ్లు. A weapon.
(మథాస్త్రి యా॥) ౫ర౦॥ ధను శ్చాపౌ ధన్వ శరాసన కోదణ్డకార్ముకమ్। ఇష్వాసోఽప్య	ధనుః॥స్,న॥ [ప]ధనుః॥ఉ,పు॥[ప]ధనూః॥స్త్రీ॥-చాపః॥ప్మ॥-ధన్వ॥న్॥-శరాసనమ్-కోదణ్డమ్-కార్ముకమ్॥న॥-ఇష్వాసః॥పు॥౭-వింటిపేళ్లు. A bow.
(థకర్ణస్య) కాలపృష్ఠం(శరాసనమ్)॥	కాలపృష్ఠమ్॥న॥౧-కర్ణస్య=కర్ణునియొక్క, శరాసనమ్=వింటిపేరు. The bow of Karna.
(కపిధ్వజస్య) గాణ్డీవగాణ్డివౌ(పున్నపుంసకౌ)	గాణ్డీవః-గాణ్డివః ॥ ప్మ ॥ ౨-కపిధ్వజస్య=అర్జునునియొక్క, శరాసనమ్=వింటిపేరు.
కోటి (రస్యా) టనీ	కోటిః-అటనీ[పా]అటనిః ॥స్త్రీ॥ ౨-అస్య = ఈ వింటికొప్పుపేరు. Notched extremity of a bow.
గోధాతలం (జ్యాఘాతవారణే)॥ ౫ర౨॥	గోధా॥స్త్రీ॥-తలమ్॥ న ॥. ౨-జ్యాఘాతవారణే=వింటినారి దెబ్బతప్పించుటకై చేతగట్టుకొను తోలుపేళ్లు. Leathern fence for the arm.
లస్తక(స్తుధనుర్మధ్యం)	లస్తకః॥పు॥౧- ధనుర్మధ్యమ్ = వింటినడుముపేరు. Middle of the bow.
మౌర్వీ జ్యా శిఞ్జినీ గుణః।	మౌర్వీ-జ్యా-శిఞ్జినీ॥స్త్రీ॥-గుణః ॥ పు ॥ ర-వింటినారిపేళ్లు. The bow-string.
(స్యా) త్ప్రత్యాలీఢమాలీఢ (మిత్యాదిస్థానపఞ్చకమ్) ౫ర3॥ Five attitudes in shooting.	ప్రత్యాలీఢమ్-ఆలీఢమ్॥న॥౨ను-ఇత్యాది అన్నందుచేత, సమపదమ్, వైశాఖమ్, మణ్డలమ్॥న॥ 3-ను, స్థానపఞ్చకమ్=ఈ౫ను అయిదువిధములైన విలుకాండ్రనిలుకడపేళ్లు. ఎడమకాలు ముందరికి చాఁచినిలుచుట ప్రత్యాలీఢము. కుడికాలుముందరికిచాఁచినిలుచుటయాలీఢము. రెండుకాళ్లుసమముగానిలుచుటసమపదము. రెండుకాళ్లకునడుమ

జానెడుమెడమగలుగనిలుచుట వైశాఖము రెండు కాళ్లను మండలాకారము నిలుచుట మండలము.

లక్ష్యంలక్షంశరవ్యం చ

లక్ష్యమ్-లక్షమ్-శరవ్యమ్॥న॥ 3 - గుఱిపేళ్లు. A butt or mark.

శరాభ్యాస ఉపాసనమ్।

శరాభ్యాసః॥పు॥-ఉపాసనమ్॥న॥ ౨-విలువిద్య నేర్చుకొనుట పేళ్లు. Archery.

పృషత్క బాణ విశిఖా అజిహ్మగ ఖగాశుగాః॥౫౮॥ కలమ్బ మార్గణ శరాః పత్త్రీ రోప ఇషు (ర్ద్వయోః)।

పృషత్కః-బాణః-విశిఖః-అజిహ్మగః - ఖగః- ఆశుగః-కలమ్బః-మార్గణః-శరః[పా]సరః-పత్త్రీ॥ న॥-రోపః॥పు॥-ఇషుః॥ ప్న॥ ౧౨ - అమ్ములపేళ్లు. An arrow.

ప్రక్ష్వేడనాస్తునారాచాః

ప్రక్ష్వేడనః-నారాచః॥ పు ॥ ౨-నారసముల పేళ్లు. Iron arrows.

పక్షో వాజ (స్త్రిషూత్తరే)॥౫౯॥

పక్షః-వాజః॥పు॥౨- గఱులపేళ్లు. ఱెక్కలు. Feather of an arrow. ముందుచెప్పఁగల నిరస్త దిగ్ధలిప్తకశబ్దములు-3॥ త్రి॥

నిరస్తః ప్రహితే బాణే)

నిరస్తః॥ ౧-ప్రహితే = వేయఁబడిన, బాణే= బాణముపేరు. Shot, an as arrow.

(విషాక్తే)దిగ్ధలిప్తకౌ।

దిగ్ధః-లిప్తకః॥౨-విషాక్తే= విషము చేతఁబూయఁబడిన బాణముపేరు. Poisoned arrow.

తూణోపాసఙ్గతూణీరనిషఙ్గా ఇషుధి (ర్ద్వయోః) ॥౬౦॥ తూణ్యాం

తూణః-ఉపాసఙ్గః - తూణీరః - నిషఙ్గః॥పు॥- ఇషుధిః॥ ప్న॥-తూణీ [ప] తూణా॥స్త్రీ॥౬- అమ్ముల పొదిపేళ్లు. A quiver.

ఖడ్గేతు నిస్త్రింశ చన్ద్రహాసాసిరిష్టయః। కౌక్షేయకో మణ్డలాగ్రః కరవాలః కృపాణ (వత్)॥

ఖడ్గః - నిస్త్రింశః-చన్ద్రహాసః - అసిః - రిష్టిః - కౌక్షేయకః - మణ్డలాగ్రః-కరవాలః [పా]కరపాలః-కృపాణః॥ పు॥ ౯ - ఖడ్గము పేళ్లు, పెద్దకత్తి. A scimitar.

త్సరుః (ఖడ్గాదిముష్టౌ స్యాత్)

త్సరుః॥పు॥౧-ఖడ్గాదిముష్టౌ=ఖడ్గము జముదాడి మొదలయిన యాయుధములపిడి పేరు, పరుజులు.

A hilt or handle.

మేఖలా (తన్నిబన్ధనమ్)। — మేఖలా॥సీ॥ ౧-తన్నిబన్ధనం=ఆయాయుధముజారకుండవు కట్టునగట్టుకట్టుపేరు. A sword knot.

ఫలకోఽ(స్త్రీ) ఫలం చర్మ — ఫలకః॥పు॥- ఫలమ్- చర్మ॥న్, న॥3-అరిగపేళ్లు, కేడెము. A shield.

సంగ్రాహో (ముష్టిరస్య యః)॥ ౫౮౭॥ — సంగ్రాహః॥పు॥౧ - అస్యయఃముష్టిః=ఈయరిగపట్టు పిడిపేరు. The gripe of a shield.

ద్రుఘణేముద్గరఘనౌ — ద్రుఘణః-ముద్గరః-ఘనః॥పు॥ 3 - ఇనుపగుదియపేళ్లు. A mallet.

(స్యా) దీలీకరవాలికా। — ఈలీ [పా] ఈలిః-కరవాలికా[పా]కరపాలికా॥సీ॥ ౨ - తులునకత్తిపేళ్లు. A short sword.

భిన్దిపాల స్సృగ (స్తుల్యౌ) A short arrow. — భిన్దిపాలః[పా]భిణ్డిపాలః-సృగః॥పు॥౨- హస్తప్రమాణమైన విడిచివాటుగుదియపేళ్లు.

పరిఘః పరిఘాతనః॥ ౫౮౯॥ (ద్వయోః) — పరిఘః- పరిఘాతనః॥పు॥౨-ఇనుపకట్లగుదియపేళ్లు. A bludgeon.

కుఠారస్స్వధితిః పరశుశ్చ పరశ్వధః। — కుఠారః॥పు॥-స్వధితిః॥పు॥-పరశుః-పరశ్వధః॥పు॥ ౪-గండగొడ్డలిపేళ్లు. An axe.

(స్యా) చ్ఛుస్త్రీ చాసిపుత్రీ చ చ్ఛురికాచాసిధేనుకా॥ ౫౯౦॥ — శస్త్రీ-అసిపుత్రీ - ఛురికా - అసిధేనుకా॥సీ॥ ౪-సురియకత్తిపేళ్లు, చూరకత్తి. A knife.

(వాపుంసి) శల్యం శఙ్కు (ర్నా) — శల్యమ్॥న॥-శఙ్కుః॥పు॥౨-వసిపేళ్లు, సెలకట్టు. A javelin, the pointed end of an arrow.

సర్వలా తోమరోఽ (స్త్రియామ్)। — సర్వలా [పా] శర్వలా॥ సీ॥-తోమరః॥ న॥ ౨-నేజాపేళ్లు, చిల్లకోల. An iron crow.

ప్రాస స్తు కున్తః — ప్రాసః-కున్తః॥పు॥ ౨-ఈఁటెపేళ్లు, బల్లెము. A bearded dart.

కోణ(స్తుస్త్రియః)పాల్యశ్రికోటయః॥ ౫౯౧॥ — కోణః॥పు॥-పాలిః-అశ్రిః-కోటిః॥ సీ॥ ౪-అంచుపేళ్లు, కొన. Sharp edge of a sword.

సర్వాభిసార స్సర్వౌఘః స్సర్వసన్నహనా — సర్వాభిసారః-సర్వౌఘః-సర్వసన్నహనః॥పు॥ 3 - సకలసేనయు యుద్ధమునకు నాయత్తపడుట

(రథకః)

పేళ్లు. Assembling of a complete army.

లోహాభిసారో౽స్త్రభృతాం రాజ్ఞాం నీరాజనావిధిః॥ ౫౫-౨॥

లోహాభిసారః॥ పు॥ ౧ - యుద్ధప్రయాణాదుల యందు, అస్త్రభృతామ్=ఆయుధమునుధరించిన, రాజ్ఞామ్=రాజులయొక్క, నీరాజనావిధిః= ఆయుధములనివాళింపుపేరు. Lustration of arms.

(యత్సేనయా౽భిగమన మరౌ త) దభిషేణనమ్।

అభిషేణనమ్॥న॥౧- సేనయా=సేనతో, అరౌ=పగవానికి, అభిగమనం యత్ తత్=ఎదురుగాఁబోవుటపేరు. March to repel an army.

యాత్రా వ్రజ్యా౽భినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః॥ ౫౫౩॥

యాత్రా-వ్రజ్యా॥సీ॥-అభినిర్యాణమ్-ప్రస్థానమ్-గమనమ్॥న॥-గమః॥ పు॥ ౬-గెలువనిశ్చయించిన రాజుయొక్కపయనము. March of an assailant.

(స్యా) దాసారః ప్రసరణం

ఆసారః॥పు॥-ప్రసరణమ్॥న॥ [ప]ప్రసరణీ॥సీ॥ ౨-అంతటసేనవ్యాపించుట. Surrounding a foe.

ప్రచక్రం చలితా (ర్థకమ్)।

ప్రచక్రమ్ - చలిమ్॥ ౨ - కదలినసేనపేరు. ఇదిఅమరమాలోక్తిచేత॥త్రి॥ An army in motion.

(అహితాన్ప్రత్యభీతస్య రణే యాన) మభిక్రమః॥ ౫౫౪॥

అభిక్రమః [పా] అతిక్రమః॥పు॥౧-అహితాన్ ప్రతి=శత్రువులనుగూర్చి, అభీతస్య=భయములేని పురుషునియొక్క, రణే = యుద్ధవిషయమై, యానమ్=పోవుటపేరు. A gallant attack.

వైతాలికా బోధకరా

వైతాలికః-బోధకరః॥పు॥౨-వేకువను రాజుల మేలుకొలుపు పాఠకుల పేళ్లు. Minstrels that awaken kings at dawn.

శ్చాక్రికా ఘాణ్టికా (ర్థకాః)

చాక్రికః-ఘాణ్టికః॥పు॥౨-అనేకులుగాఁగూడి స్తోత్రముచేయువారిపేళ్లు. Bards in throngs, who chant in chorus. ఘంటావాద్యముచేత నిద్రమేలుకొలుపు వారిపేళ్లని కొందఱు.

(స్యు)ర్మాగధా స్తు మగధా

మాగధః-మగధః [పా] మధుకః॥పు॥ ౨-వంశావళిని జదువువారిపేళ్లు. A bard by birth.

వన్దినః స్తుతిపాఠకాః॥

వన్దీ॥న్॥- స్తుతిపాఠకః॥పు॥ ౨-పరాక్రమాదు

౫౫౫॥

లను స్తుతించు వారిపేళ్లు. A panegyrist.

సంశప్తకా (స్తుసమ యాత్సంగ్రామా దని వర్తినః)।

సంశప్తకః॥పు॥ ౧-సమయాత్ = ఒట్టుపెట్టుకొనుటవలన, సంగ్రామాత్ = యుద్ధమునుండి, అనివర్తినః=మరలనివారిపేరు. Chosen soldiers sworn not to recede.

రేణు (ర్ద్వయోః స్త్రియాం) ధూలిః పాంసు (ర్నా న ద్వయో) రజః॥ ౫౫౬॥ చూర్ణే క్షోద

రేణుః॥ప్ర॥-ధూలిః॥స్త్రీ॥-పాంసుః [ప] పాంశుః॥పు॥ రజః॥న॥, న॥ర-ధూళిపేళ్లు. Dust. చూర్ణః॥ప్ర॥-క్షోదః॥ పు॥ ౨ = ఒకవస్తువును గొట్టినపొడిపేళ్లు. Powder. మొరముతోఁగూడినధూళిపేళ్లనికొందఅందురు. ఈయూఱును ధూళిపేళ్లని కొందఱు.

స్సముత్పిఞ్జపిఞ్జలౌ (భృశ మాకులే)।

సముత్పిఞ్జః-పిఞ్జలః॥పు॥ ౨-భృశమ్=మిక్కిలి, ఆకులేఁ=కలఁగిన సేన మొదలయిన వస్తువుపేళ్లు. An army in great disorder.

పతాకా వైజయన్తీ (స్యా) త్కేతనం ధ్వజ (మస్త్రియామ్)॥ ౫౫౭॥

పతాకా-వైజయన్తీ॥స్త్రీ॥-కేతనమ్॥న॥- ధ్వజమ్॥ప్ర॥ర-టెక్కెముపేళ్లు. A flag or banner.

(సా) వీరాశంసనం యుద్ధభూమి ర్యాఽతి భయప్రదా।

వీరాశంసనమ్॥న॥౧-అతిభయప్రదా= మిక్కిలి భయంకరమైన, యా=ఏయుద్ధభూమి గలదో, సా=ఆయుద్ధభూమిపేరు. The post of danger.

(అహంపూర్వమహం పూర్వమి) త్యహంపూర్వికా(స్త్రియాం)॥౫౫౮॥

అహంపూర్వికా॥స్త్రీ॥౧-అహంపూర్వమ్=నేను ముందుచేసెద, అహంపూర్వమ్=నేనుముందుచేసెదనని ముందు చొచ్చు, క్రియా =క్రియపేరు. Emulation for precedence.

ఆహోపురుషికా (దర్పా ద్యాస్స్యా త్సంభావనాత్మని)।

ఆహోపురుషికా॥ స్త్రీ॥ ౧-దర్పాత్ =గర్వమువలన,ఆత్మని=తనయందు, సంభావనా=అడ్డములేని సామర్థ్యముగలదని తలంచుట. Self-exultation.

అహమహమికా(తు సా స్యా త్పరస్పరం యో భవ త్యహంకారః)॥ ౫౫౯॥

అహమహమికా॥స్త్రీ॥౧-పరస్పరమ్= నేనె సమర్థుఁడను నేనె సమర్థుఁడనని వీరులకొకరికొకరికి, యః అహంకారః = ఏ యహంకారము గలదో, సా=దానిపేరు. Military vaunting.

ద్రవిణం తరస్సహో బల శౌర్యాణి స్థామ శుష్మం చ। శక్తిః పరాక్రమః ప్రాణో విక్రమ స్త్వతిశక్తితా॥ ౫౬౦॥

ద్రవిణమ్-తరః॥ స॥-సహః॥ స॥ - బలమ్ - శౌర్యమ్-స్థామ॥న॥-శుష్మమ్॥న॥-శక్తిః॥స్త్రీ॥-పరాక్రమః-ప్రాణః॥ పు॥ ౧౦-బలిమి పేళ్లు. Strength; bravery.

విక్రమః॥పు॥-అతిశక్తితా॥స్త్రీ॥౨-అధికమయిన బలిమి. Heroic valour. Extraordinary prowess.

వీరపాణం(తుయత్పానం వృత్తే భావిని వా రణే)।

వీరపాణమ్॥న॥ ౧-రణే=యుద్ధము, వృత్తే వా= నడచియుండఁగా నయిన, భావిని వా = నడవఁబోవుచునుండఁగా నయిన, పానమ్ = వీరులు చేయుమద్యపానము పేరు. Drink of warriors.

యుద్ధమాయోధనం జన్యం ప్రధనం ప్రవిదారణమ్॥ మృధ మాస్కన్దనం సఙ్ఖ్యం సమీకం సాంపరాయికమ్। (అస్త్రియాం) సమరానీక రణాః కలహ విగ్రహౌ॥ సంప్రహారాభిసంపాత కలి సంస్ఫోట సంయుగాః। అభ్యామర్ద సమాఘాత సంగ్రామాభ్యాగమాహవాః॥ సముదాయః (స్త్రియ) స్సంయ త్సమి త్యాజి సమి ద్యుధః।

యుద్ధమ్ - ఆయోధనమ్-జన్యమ్-ప్రధనమ్-ప్రవిదారణమ్-మృధమ్-ఆస్కన్దనమ్ -సఙ్ఖ్యమ్-సమీకమ్ - సాంపరాయికమ్ [సా] సంపరాయికమ్॥ న॥-సమరః-అనీకః-రణః॥ పు॥-కలహః-విగ్రహః-సంప్రహారః - అభిసంపాతః - కలిః - సంస్ఫోటః - సంయుగః - అభ్యామర్దః - సమాఘాతః - సంగ్రామః - అభ్యాగమః - ఆహవః - సముదాయః॥ పు॥ - సంయత్ - సమితిః - ఆజిః - సమిత్॥త్॥-యుత్॥ధ్, స్త్రీ॥ ౩౧ - యుద్ధము పేళ్లు. సంయచ్ఛబ్దమును ఆజిశబ్దమును పుల్లింగములును గలవు. War, battle, combat.

నియుద్ధం బాహుయుద్ధేఽథ

నియుద్ధమ్-బాహుయుద్ధమ్॥న॥౨-భుజయుద్ధము పేరు. పెనఁగులాడుట. Close fight, struggle.

తుములం(రణసంకులే)॥ A confused combat.

తుములమ్॥న॥౧-రణసంకులే= రెండు సేనలు దొమ్మిగాఁ దాఁకుట పేరు, దొమ్మియుద్ధమును.

క్ష్వేడా తు సింహనాద (స్స్యాత్)

క్ష్వేడా॥స్త్రీ॥-సింహనాదః॥పు॥ ౨-శత్రువునుభంగపెట్టుటకై చేయంబడు బొబ్బరింత పేళ్లు. War-whoop.

(కరిణాం) ఘటనాఘటా ।

ఘటనా-ఘటా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఏనుఁగులయొక్క గుంపు పేరు. Troop of elephants.

క్రన్దనం (యోధసంరావః)

క్రన్దనమ్॥న॥-యోధసంరావః॥పు॥౨-యుద్ధమున భటులమ్రోఁత పేళ్లు. వీరాలాపములనికొందఱు. Mutual defiance of combatants.

బృంహితం కరిగర్జితమ్॥ ౫౬౫॥

బృంహితమ్॥న॥-కరిగర్జితమ్॥న॥౨-ఏనుఁగుల మ్రోఁత పేరు. Roaring of elephants.

విస్ఫారో (ధనుషః స్వనః)

విస్ఫారః॥ పు॥ ౧-ధనుషః=వింటియొక్క,స్వనః=మ్రోఁత పేరు. Twang of a bow.

పటహాడమ్బరౌ (సమౌ)।

పటహః-ఆడమ్బరః॥పు॥ ౨-యుద్ధమునందలి సంరంభము పేళ్లు. యుద్ధమునందలి నిస్సాణపు మ్రోఁతయని కొందఱు. Drum used in battle.

ప్రసభం తు బలాత్కారో హఠో

ప్రసభమ్॥న॥-బలాత్కారః-హఠః॥ పు॥ 3-బలాత్కారము పేళ్లు. Violence, force.

ఽథ స్ఖలితం ఛలమ్ ॥ ౫౬౬॥

స్ఖలితమ్-ఛలమ్॥న॥ ౨-యుద్ధమునమర్యాద తప్పుట పేళ్లు. Fraud; Stratagem; circumvention.

అజన్యం క్లీబ ఉత్పాత ఉపసర్గ (స్సమంత్రయమ్)।

అజన్యమ్॥న॥-ఉత్పాతః - ఉపసర్గః॥పు॥3-ఉత్పాతము పేళ్లు. A portent. Any unusual phenomenon boding calamity.

మూర్ఛాతు కశ్మలం మోహో

మూర్ఛా॥స్త్రీ॥-కశ్మలమ్॥న॥-మోహః॥పు॥ 3-సొమ్మసిలుట పేళ్లు, మెయిమఱచుట. Fainting.

ప్యవమర్దస్తుపీడనమ్। Devastation. ౫౬౭॥

అవమర్దః॥పు॥-పీడనమ్॥న॥౨-పరచక్రముచేతనైన దేశముయొక్క రాయిడిపేళ్లు.ఒరసికొనుట.

అభ్యవస్కన్దనం త్వభ్యాసాదనం

అభ్యవస్కన్దనమ్-అభ్యాసాదనమ్॥న॥ ౨-మోసముచేఁ బరచక్రము నాక్రమించుటపేళ్లు, దోఁపుడు. Striking to disable the foe.Assault.

విజయో జయః ।

విజయః-జయః॥పు॥౨-గెలుపుపేళ్లు, Victory.

వైరశుద్ధిః ప్రతీకారో వైరనిర్యాతనంచ సా॥

వైరశుద్ధిః॥స్త్రీ॥-ప్రతీకారః॥పు॥-వైరనిర్యాతనమ్॥న॥౩-పగదీర్చికొనుట పేళ్లు. Revenge.

ప్రద్రావోద్ద్రావ సంద్రావ సందావా విద్రవోద్రవః। అపక్రమోఽపయానంచ

ప్రద్రావః-ఉద్ద్రావః-సంద్రావః-సందావః-విద్రవః-ద్రవః-అపక్రమః॥పు॥-అపయానమ్॥న॥౮-పాఱిపోవుట పేళ్లు. Flight; retreat.

[జ్ఞః=ఓటమి పేరు, ఓడుట. Defeat.

(రణేభఙ్గః)పరాజయః॥

పరాజయః॥పు॥ ౧-రణే=యుద్ధమునందలి, భ

పరాజిత పరాభూతౌ

పరాజితః-పరాభూతః॥త్రి॥ ౨-ఓడినవాని పేళ్లు, Defeated; vanquished.

(త్రిషు)నష్టతిరోహితౌ।

నష్టః-తిరోహితః॥త్రి॥ ౨-ఓడి దాఁగినవాని పేళ్లు. Missing; having disappeared.

ప్రమాపణం నిబర్హణం నికారణం నిశారణమ్॥ ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్। నిర్వాపణం సంజ్ఞపనం నిర్గ్రన్థనమపాసనమ్॥ నిస్తర్హణం నిహననం క్షణనం పరివర్జనమ్। నిర్వాసనం విశసనం మారణం ప్రతిఘాతనమ్॥ ఉద్వాసన ప్రమథన క్రథనోజ్జాసనానిచ। ఆలమ్భ పిఞ్జ విశర ఘాతోన్మాథ వధా అపి॥ ౫23॥

ప్రమాపణమ్-నిబర్హణమ్-నికారణమ్-నిశారణమ్ [పా] విశారణమ్-ప్రవాసనమ్-పరాసనమ్-నిషూదనమ్-నిహింసనమ్-నిర్వాపణమ్-సంజ్ఞపనమ్-నిర్గ్రన్థనమ్-అపాసనమ్-నిస్తర్హణమ్-నిహననమ్-క్షణనమ్-పరివర్జనమ్-నిర్వాసనమ్-విశసనమ్-మారణమ్-ప్రతిఘాతనమ్-ఉద్వాసనమ్-ప్రమథనమ్-క్రథనమ్-ఉజ్జాసనమ్॥న॥-ఆలమ్భః-పిఞ్జః-విశరః-ఘాతః-ఉన్మాథః [ప] ఉన్మథః-వధః॥పు॥-ఈ ౩౦ దియు చంపుట పేళ్లు. Slaughter; killing; destroying.

స్యాత్పఞ్చతా కాలధర్మో దిష్టాన్తః ప్రలయోఽత్యయః। అన్తో నా

పఞ్చతా॥స్త్రీ॥ [ప] పఞ్చత్వమ్-కాలధర్మః-దిష్టాన్తః-ప్రలయః-అత్యయః-అన్తః-నాశః॥పు॥-మృత్యుః॥ప్స॥-మరణమ్॥న॥-నిధనః॥ప్స॥

శో (ద్వయో) ర్మృత్యు ర్మరణంనిధనోఽ (స్త్రియామ్)॥ ౫౭౮॥	౧౦-చావుపేళ్లు. Death.
పరాసు ప్రాప్తపఞ్చత్వ పరేత ప్రేత సంస్థితాః। మృత ప్రమీతౌ (త్రిష్వ్వతే)	పరాసుః - ప్రాప్తపఞ్చత్వః - పరేతః - ప్రేతః-సంస్థితః - మృతః - ప్రమీతః॥ త్రి॥ ౭-చచ్చినవానిపేళ్లు. Dead, perished.
చితా చిత్యా చితిః (స్త్రియామ్)॥ ౫౭౫॥	చితా-చిత్యా-చితిః॥ సీ॥ 3॥ సౌద. A funeral pile.
కబన్ధోఽ (స్త్రీ క్రియాయు క్తమపమూర్ధకలేబరమ్)।	కబన్ధః॥ పు॥ ౧-క్రియాయుక్తమ్=నర్తనక్రియతోఁగూడిన, అపమూర్ధకళేబరమ్=తలపోయినశరీరముపేరు. A headless trunk.
శ్మశానం (స్యా) త్పితృవనం	శ్మశానమ్-పితృవనమ్॥ న॥ ౨-శ్మశానముపేళ్లు. ఒలికిమిట్ట. Cemetery; cremation ground.
కుణప శ్శవ (మస్త్రియామ్)॥	కుణపః॥ పు॥-శవమ్॥ న॥ ౨-పీనుఁగు. Corpse.
ప్రగ్రహో పగ్రహౌ బన్ద్యాం	ప్రగ్రహః-ఉపగ్రహః॥ పు॥-బన్దీ॥ సీ॥ ౩ - చెఱసాలనున్న మనుష్యాదుల పేళ్లు. A prisoner. A man or beast confined.
కారా (స్యా) ద్బన్ధనాలయే।	కారా॥సీ॥-బన్ధనాలయః॥ పు॥ ౨ - చెఱసాలపేళ్లు. A prison, or jail.
(పుంసి భూ) మ్న్యసవః ప్రాణా (శ్చైవం)	అసవః॥ ఉ,బ॥-ప్రాణాః॥ అ,బ,పు॥ ౨-ప్రాణములపేళ్లు. Inspiration and respiration of five sorts.
జీవోఽసుధారణమ్॥ ౫౭౭॥	జీవః॥ పు॥-అసుధారణమ్॥ న॥ ౨ - ప్రాణములధరించుటపేళ్లు. Life.
ఆయు ర్జీవితకాలో (నా)	ఆయుః॥ స్, న॥-జీవితకాలః॥ పు॥ ౨-ఆయుస్సుపేళ్లు, బ్రతికియుండుకాలము. Age; duration of life.
జీవాతు ర్జీవనౌషధమ్।	జీవాతుః॥ పు॥-జీవనౌషధమ్॥ న॥ ౨-బ్రతికించుమందు. A drug to revive the dead.
ఇతి క్షత్త్రియవర్గః.	క్షత్త్రియులతోఁజేరిన పదసమూహముముగిసెను.

ఊరవ్యా ఊరుజా అర్యా వైశ్యా భూమిస్పృశో విశః॥ ౨౭౮॥

ఊరవ్యః - ఊరుజః - అర్యః-వైశ్యః- భూమిస్పృక్॥ శ్॥-విట్॥ శ్, పు॥ ౬ - వైశ్యులపేళ్లు. A man of the agricultural or mercantile tribe.

ఆజీవో జీవికా వార్తా వృత్తిర్వర్తన జీవనే।

ఆజీవః॥ పు॥-జీవికా - వార్తా-వృత్తిః॥ స్త్రీ॥-వర్తనమ్-జీవనమ్॥ న॥ ౬-సామాన్యముగా జీవనోపాయముపేళ్లు, బ్రతుకు. Livelihood; profession.

(స్త్రియాం) కృషిః పాశుపాల్యం వాణిజ్యం (చేతి వృత్తయః)॥ ౨౭౯॥

కృషిః॥ స్త్రీ॥=దున్నిపైరుపెట్టుట, Agriculture. పాశుపాల్యమ్॥ న॥ = గోమహిష్యాదులనుపాలించుట, Pasture. వాణిజ్యమ్॥ న ॥ = బేరమాడుట, Merchandize. ఇతి=ఈ3ను, వృత్తయః =ప్రత్యేకముగా వైశ్యవృత్తులపేళ్లు. [శూద్రవృత్తి.Service.

సేవా శ్వవృత్తి రనృతం కృషి

సేవా - శ్వవృత్తిః॥ స్త్రీ॥_౨-కొలువుగొలుచుట, అనృతమ్॥ న॥-కృషిః ॥ స్త్రీ॥ ._౨-దున్నిపైరుపెట్టుట పేరు. Husbandry, agriculture.

(రుఞ్ఛశిలం)త్వృతమ్।

ఋతమ్॥ న॥ ౧-ఉఞ్ఛశిలమ్ = (ఊరులలోఁబడియున్నగింజల నేఱుకొని బ్రతుకుటయుంఛము, Gathering of grains. మళ్లలోఁబడిన వెన్నులు పెచ్చుకొని బ్రతుకుటశిలము, Gleaning ears of corn.) ఈ రెంటికిని పేరు.

(ద్వేయాచితాయాచితయో ర్యథాసంఖ్యం) మృతామృతే॥ ౨౮౦॥

మృతమ్,Alms solicited. అమృతమ్॥ న॥,Alms unsolicited. ద్వే = ఈ ౨ను, యథాసంఖ్యమ్=వరుసగా, యాచితాయాచితయోః=ఒకరినడిగి బ్రతుకుటకును నొకరినడుగక బ్రతుకుటకును పేళ్లు.

సత్యానృతం(వణిగ్భావ)

సత్యానృతమ్॥ న॥ ౧-వణిగ్భావః=బేరమాడుట. క్రయవిక్రయాదివ్యాపారము. Traffic; commerce.

(స్యా)దృణం పర్యుదఞ్చనమ్। ఉద్ధారో ర్థప్రయోగ స్తుకుసీదం వృద్ధిజీవికా॥ ౨౮౧॥

ఋణమ్-పర్యుదఞ్చనమ్॥ న॥-ఉద్ధారః॥ పు॥ 3. అప్పుపేళ్లు. Debt.

అర్థప్రయోగః॥ పు॥-కుసీదమ్॥ న॥-వృద్ధిజీవికా॥ స్త్రీ ॥ 3-వడ్డిపేళ్లు. Usury; profession of money lenders.

(యాచ్ఞయాప్తం) యాచితకం

యాచితకమ్॥ న॥ ౧- యాచ్ఞయా = అడుగుట చేత, ఆప్తమ్=పొందఁబడినవస్తువుపేరు. ఎరువును. A loan; a borrowed thing.

(నిమయా) దాపమిత్యకమ్।

ఆపమిత్యకమ్॥ న॥ ౧-నిమయాత్ = మార్చుకొనుటవలనఁబొందఁబడిన వస్తువుపేరు. A thing obtained by barter. ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలు ముందుచెప్పఁగలశబ్దములకు "ఉత్తమర్ణాదయస్త్రిషు" అనిలింగము చెప్పఁబడును.

. ఉత్తమర్ణాధమర్ణౌ (ద్వౌ ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ క్రమాత్)॥

ఉత్తమర్ణః=creditor. అధమర్ణః=debtor. ఈ ౨ను, క్రమాత్=వరుసగా, ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ= అప్పిచ్చినవానికిని అప్పుపుచ్చుకొన్నవానికిని పేళ్లు.

కుసీదికో వార్ధుషికోవృద్ధ్యాజీవశ్చవార్ధుషిః।

కుసీదికః-వార్ధుషికః-వృద్ధ్యాజీవః - వార్ధుషిః॥ ౪-వడ్డిచేతబ్రదుకువానిపేళ్లు. A usurer.

క్షేత్రాజీవః కర్షకశ్చకృషికశ్చ కృషీవలః॥

క్షేత్రాజీవః-కర్షకః[పా]కార్షకః-కృషికః-కృషీవలః॥ ౪-దున్నిబ్రదుకువాఁడు. A husbandman.

(క్షేత్రం) వ్రైహేయ శాలేయం (వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్)।

వ్రైహేయమ్, A field fit for corn. శాలేయమ్,—for rice. ఈ ౨ను-వరుసగా, వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితమ్ = వడ్లు రాజనాలు పండుటకుఁదగిన, క్షేత్రమ్=క్షేత్రముపేళ్లు.

యవ్యం యవక్యం షష్టిక్యం (యవాదిభవనంహియత్)॥ ౫౮-౪॥

యవ్యమ్-యవక్యమ్-షష్టిక్యమ్॥ ఈ౩ను-వరుసగా, యవాదిభవనమ్=యవలుయవకలు షష్టికలు పండుక్షేత్రములకు పేళ్లు.

తిల్యతైలీన (వన్మాషోమాణు భఙ్గా ద్విరూపతా)।

తిల్యమ్-తైలీనమ్॥ ౨-నువ్వులుపండుక్షేత్రము పేళ్లు. మాష = మినుములు, ఉమా = నల్లయగిసెలు, అణు=చిఱువడ్లు, భఙ్గా=జనుము॥ ఈ౪ను-పండుక్షేత్రములకును, ద్విరూపతా=(మాష్యమ్-మాషీణమ్, ఉమ్యమ్ - ఔమీనమ్, అణవ్యమ్-ఆణవీనమ్, భఙ్గ్యమ్-భాఙ్గీనమ్,అని) రెండేసిపేళ్లు.

మాద్గీన కౌద్రవీణాది

మాద్గీనమ్-కౌద్రవీణమ్॥ ఈ ౨ను-ఆదిపదము

(శేషధాన్యోద్భవ వ్రాచితమ్)॥ ౫౦౫॥

చేత మాసూరీణాదిశబ్దములును, శేషధాన్యోద్భవ వ్రాచితమ్=పెసలు,ఆళ్లు,మసూరీలు మొదలయిన యాయాధాన్యములు పండుక్షేత్రములకు పేళ్లు.

బీజాకృతం తూప్తకృష్టం

బీజాకృతమ్-ఉప్తకృష్టమ్॥ ౨-ముందువిత్తివెనుక దున్నిన క్షేత్రము. Land ploughed after sowing.

సీత్యం కృష్టంచ హల్య (వత్)।

సీత్యమ్-కృష్టమ్-హల్యమ్ ॥౩- దున్నినక్షేత్రము పేళ్లు. Ploughed, tilled.

త్రిగుణాకృతం తృతీయాకృతం త్రిహల్యం త్రిసీత్య (మపి తస్మిన్)॥

త్రిగుణాకృతమ్-తృతీయాకృతమ్ త్రిహల్యమ్-త్రిసీత్యమ్ ॥౪ - మూడుచాళ్లుదున్నినక్షేత్రము పేళ్లు. Thrice ploughed.

ద్విగుణాకృతే (తు తత్సర్వం ద్విపూర్వం) శమ్బాకృత (మపీహా)।

Twice ploughed.

ద్విగుణాకృతమ్-ద్వితీయాకృతమ్ - ద్విహల్యమ్-ద్విసీత్యమ్॥ తత్=అనుసట్టి, పూర్వంసర్వమ్=ఈరను-శమ్బాకృతమ్ [పా] సమ్బాకృతమ్-అనునది ౧యు, ఈ ౫ ను, ద్విగుణాకృతే=రెండుచాళ్లు దున్నినభూమియందు వర్తించును.

(ద్రోణాఢకాది వాపాదౌ) ద్రౌణికాఢకికాదయః॥ ౫౦౭॥

ద్రౌణికః-ఆఢకికః॥ ఈ ౨ ను, ఆదిపదము చేత ప్రాస్థికాదిశబ్దములును వరుసగా నిద్దుము వి త్తెడు భూమికిని, తూముమి త్తెడు భూమికిని, ఆదిపదనుచేత కుంచెడు విత్తుభూమి మొదలయినవానికిని పేళ్లు.

(ఖారీవాపస్తు) ఖారీక

ఖారీకః॥ ౧-ఖారీవాపః = పుట్టెడువిత్తులువిత్తు క్షేత్రమునకు పేరు. [జెప్పినశబ్దములు ॥త్రి॥

ఉత్తమర్ణాదయ స్త్రిషు।

ఉత్తమర్ణశబ్దము మొదలుఖారీకశబ్దమువఱకుం

(పున్నపుంసకయోః) వప్రం కేదారః క్షేత్ర (మస్యతు)॥ కైదారకం (స్యాత్) కైదార్యం క్షైత్రం కైదారికం (గణే)॥

వప్రమ్॥ప్న॥-కేదారః॥పు॥-క్షేత్రమ్॥ న॥ ౩-క్షేత్రముపేళ్లు, వరిపండునేల, A field.

కైదారకమ్-కైదార్యమ్-క్షైత్రమ్-కైదారకమ్॥ న॥ - ఈ౪లు, అస్య=ఈక్షేత్రముయొక్క, గణే=సమూహము పేళ్లు. వరిపండు నేలలగుంపు. A multitude of fields. [A clod of earth.

లోష్టానిలోష్టవః పుంసి

లోష్టమ్॥ప్న॥-లోష్టుః॥పు॥౨-మంటిగడ్డ పేళ్లు.

కోటిశో లోష్టభేదనః। ౫౮౯॥

కోటిశః [పా] కోటీశః-లోష్టభేదనః ॥పు॥ ౨-మంటిగడ్డలుకొట్టుకొయ్యపేళ్లు. A harrow.

ప్రాజనం తోదనంతోత్త్రం

ప్రాజనమ్-తోదనమ్-తోత్త్రమ్॥న॥ ౩- మునికోలపేళ్లు. ములుకఱ్ఱ. A goad ; a whip.

ఖనిత్ర మవదారణమ్

ఖనిత్రమ్-అవదారణమ్॥ న॥ ౨-గుద్దలిపేళ్లు. A spade or hoe.

దాత్రం లవిత్ర

దాత్రమ్-లవిత్రమ్॥న ॥ ౨ - కొడవలిపేళ్లు. [A sickle.

మాబన్ధో యోక్త్రం యోత్త్ర

ఆబన్ధః॥ పు॥-యోక్త్రమ్-యోత్త్రమ్॥ న॥ ౩- పశువుల మెడనుగట్టుమోకుపేళ్లు.

(మథోఽ ఫలమ్॥ నిరీషం) కూటకం

The body of the plough exclusive of the pole and share.

కూటకమ్॥న॥౧-అఫలమ్=కఱ్ఱులేనిదియు,నిరీషమ్=ఏఁడికోలలేనిదియునైన నాఁగేటిపేరు. అఫలమ్-నిరీషమ్-కూటకమ్॥న॥ఈ౩ను- దీనికేపేళ్లని కొందఱు. అధోహాలమనియుఁ బాఠముగలదు. [The plough-share.

ఫాలః కృషికో

ఫాలః-కృషికః[పా]కృషికా॥పు॥౨-కఱ్ఱుపేళ్లు.

లాఙ్గలం హాలమ్। గోదారణం చ సీరోఽ

లాఙ్గలమ్-హాలమ్[పా]హాలః॥ పు॥-గోదారణమ్॥న॥-సీరః॥ పు॥ ౪-నాఁగేటిపేళ్లు. A plough.

థ శమ్యా(స్త్రీ)యుగకీలకః॥ ౫౯౦॥

శమ్యా॥స్త్రీ॥-యుగకీలకః॥ పు॥ ౨ - కాఁడిచీలపేళ్లు. The pin of the yoke.

ఈషా లాఙ్గలదణ్డ (స్స్యాత్)

ఈషా [పా] ఈశా॥స్త్రీ॥-లాఙ్గలదణ్డః॥ పు ॥ ౨-ఏఁడికోలపేళ్లు. The shaft of the plough.

సీతా లాఙ్గలపద్ధతిః।

సీతా[పా]శీతా-లాఙ్గలపద్ధతిః॥స్త్రీ॥౨-నాఁగేటిచాలుపేళ్లు. A furrow.

పుంసి(మేధిః ఖలే దారు న్యస్తం యత్పశుబన్ధనే)॥ ౫౯౨॥

మేధిః॥పు॥౧-ఇది,ఖలే=కళ్లమున,పశుబన్ధనే=పసులఁగట్టునిమిత్తము,న్యస్తమ్=పాతిపెట్టిన, యత్ దారు=కొయ్య. The post of the threshing floor.

ఆశు వ్రీహిః పాటలః।

ఆశు॥న॥-వ్రీహిః - పాటలః॥పు॥౩-ఎఱ్ఱనివడ్లపేళ్లు. Rice ripening in the rains.

(స్యాత్) శితశూక యవ

శితశూకః-యవః॥పు॥౨-యవలపేళ్లు. Barley.

వా (సమా)। తోక్మ (స్తుతత్ర హరితే।	తోక్మః॥ పు॥ ౧- హరితే తత్ర=పచ్చయవలపేరు. Green or unripe barley.
కలాయస్తు సతీనకః॥ ౫౯౩॥ హరేణుఖణ్డికౌ (చాస్మిన్)	కలాయః-సతీనకః [పా] సతీలకః-హరేణుః॥ ఖణ్డికః॥ పు॥ ౪-లంకలపేళ్లు. Peas. [Paspalum frumentaceum.
కోరదూషస్తు కోద్రవః।	కోరదూషః-కోద్రవః॥ పు॥ ౨- ఆళ్లపేళ్లు.
మఙ్గల్యకో మసూరో	మఙ్గల్యకః-మసూరః [పా] మసురః॥ పు॥ ౨- చిఱుసెనగలపేళ్లు. Lentil.
థ మకుష్టక మయుష్టకౌ॥ ౫౯౪॥ వనముద్గే	మకుష్టకః [పా] ముకుష్టకః-మయుష్టకః [పా] మయష్టకః [పా] మపుష్టకః-వనముద్గః॥ పు॥ ౩- అడవి పెసల పేళ్లు. Phaseolus lobatus.
సర్షపే(తు ద్వౌ)తున్తుభ కదమ్బకౌ।	సర్షపః-తున్తుభః [పా] తన్తుభః - కదమ్బకః॥ పు॥ ౩-ఆవాలపేళ్లు. Mustard.
సిద్ధార్థ (స్త్వేషధవలో	సిద్ధార్థః॥ పు॥ ౧-ధవలఃఏషః=తెల్లనియావాలపేరు. Sinapis glauca. White mustard.
గోధూమస్సుమన (స్సమా)॥ ౫౯౫॥	గోధూమః-సుమనః॥ పు॥ ౨ - గోదుమలు. Wheat.
(స్యా) ద్యావకస్తు కుల్మాష	యావకః [పా] యవకః-కుల్మాషః [పా] కుల్మాసః॥ పు॥ ౨-అలసందలపేళ్లు. కారుమినుములును. Awnless barley.
శ్చణకో హరిమన్థకః।	చణకః-హరిమన్థకః॥ పు॥ ౨- సెనగలపేళ్లు. Gram.
(ద్వౌతిలే) తిలపిఞ్జశ్చ తిలపేజశ్చ (నిష్ఫలే)॥	తిలపిఞ్జః-తిలపేజః॥ పు॥ ద్వౌ = ఈ ౨ను, నిష్ఫలే తిలే=పొల్లునువ్వులపేళ్లు. Barren sesamum.
క్షవః క్షుతాభిజననో రాజికాకృష్ణికాఽసురీ।	క్షవః-క్షుతాభిజననః [పా] క్షుధాభిజననః॥ పు॥ రాజికా-కృష్ణికా-అసురీ॥ స్త్రీ॥ ౫-నల్లయావాలపేళ్లు. Black Mustard.
(స్త్రియౌ) కఙ్గుప్రియఙ్గూ (ద్వే)	కఙ్గుః-ప్రియఙ్గుః॥ స్త్రీ॥ ౨-కొఱ్ఱలపేళ్లు. Panick Seed.
అతసీ (స్యా) దుమా క్షుమా॥ ౫౯౬॥	అతసీ-ఉమా-క్షుమా॥ స్త్రీ॥ ౩-నల్లయగిసెపేళ్లు. Linseed.

మాతులానీతు భఙ్గా యాం	మాతులానీ-భఙ్గా ॥ స్త్రీ ॥ ౨-జనుము పేళ్లు. Hemp.
వ్రీహిభేద స్త్వణుః పుమాన్।	అణుః॥పు॥౧-వ్రీహిభేదః =చిఱువడ్ల పేరు. Panicum pilosum.
కింశారుస్సస్యశూకం స్యా	కింశారుః॥పు॥-సస్యశూకమ్॥న॥ ౨-ధాన్యము యొక్క ముల్లు పేళ్లు. Beard of corn.
త్కణిశం సస్యమఞ్జరీ॥	కణిశమ్॥న॥-సస్యమఞ్జరీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ఎన్ను పేళ్లు. Ear of corn.
ధాన్యం వ్రీహిః స్తమ్బకరిః	ధాన్యమ్॥న॥-వ్రీహిః- స్తమ్బకరిః॥పు॥౩-ధాన్యము పేళ్లు. Corn, grain, seed.
స్తమ్బో గుచ్ఛ (స్తృణాదినః)।	స్తమ్బః-గుచ్ఛః॥పు॥ ౨-తృణాదినః=కసవుపైరు మొదలైనవానిగంట్లు. A clump of grass; a sheaf of corn
నాడీనాలం (చ కాణ్డోఽస్య)	నాడీ॥స్త్రీ॥-నాలమ్॥న॥ ౨-అస్య=ఈతృణాదుల యొక్క, కాణ్డః=కాడ పేళ్లు. ఊఁచలు. Stalk.
పలాలోఽ (స్త్రీ స నిష్ఫలః)॥ ౧౯౯॥	పలాలః॥పు॥౧-నిష్ఫలః=ధాన్యముపోయిన,సః=ఆపూరికట్టపేరు. Straw. [పొల్లు పేళ్లు. chaff.
కడఙ్గరో బుసం (క్లీబే)	కడఙ్గరః॥పు॥-బుసమ్ [పా] బుసమ్॥న॥ ౨-
(ధాన్యత్వచి) తుషః (పుమాన్)।	తుషః॥ పు॥ ౧ - ధాన్యత్వచి = ఊకపేరు. Husk of corn.
శూకోఽ (స్త్రీ శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే)	శూకః॥ పు॥ ౧-ఇది, శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే=సూక్ష్మమై వాఁడియు నయినవరిముల్లు పేరు. తేలుముల్లు మొదలయినవానిపేరును. Awn; bristle.
శమీ శిమ్బా	శమీ-శిమ్బా [పా] సిమ్బా॥స్త్రీ॥ ౨-కాయధాన్యములునురిచినపొట్టు. A legume or pod.
(త్రిషూత్తరే)॥ ౨౦౦॥	ఉత్తరే=ముందు చెప్పఁగల బుద్ధ ఆవసిత పూత బహులీకృత శబ్దములు ౪ను ॥త్రి॥
బుద్ధమావసితం (ధాన్యం)	బుద్ధమ్-ఆవసితమ్ [ప] అవసితమ్..౨-ధాన్యమ్=నురిచిన ధాన్యము. Winnowed & stored grain.
పూతం తు బహులీకృతమ్।	పూతమ్-బహులీకృతమ్॥ ౨ - తూర్పెత్తిన ధాన్యము పేళ్లు. Threshed out and winnowed.

(మాషాదయ)శ్శమీధాన్యే శూకధాన్యే(యవాదయః)॥ ౨౦౧॥ శాలయః(కలమాద్యాశ్చ) షష్టికాద్యా(శ్చ)పుంస్యమీ)।

మినుములు పెసలు మొదలైనవి శమీధాన్యములనంబడును, Grain in pods యవలు గోధుమలు మొదలైనవి శూకధాన్యము లనంబడును, Bearded corn. రాజనాలు ఎఱ్ఱరాజనాలు దొడ్డరాజనాలు మొదలయినవియు అఱువది దివసములకు పండుధాన్యములు మొదలైనవియు శాలిధాన్యములనంబడును, Rice. ఈ మాష యవ శాలి కలమ షష్టికశబ్దములు॥ పు॥

(తృణధాన్యాని) నీవారాః

నీవారః॥ పు॥ ౧-తృణధాన్యాని = ఒకరుని త్రొక్కుపడి మొలచిపండు గునుకువరి దూసర్లు మొదలయినధాన్యముల పేరు. Wild grains.

(స్త్రీ)గవేధుర్గవేధుకా॥ ౨౦౨॥

గవేధుః-గవేధుకా॥ స్త్రీ॥ ౨-అడవిగోదుముల పేర్లు. Coix barbata.

అయోగ్రంముసలో(స్త్రీ స్యా)

అయోగ్రమ్॥ న॥-ముసలః॥ పు॥ ౨-రోకలి పేర్లు. A pestle for cleaning rice.

దుదూఖల ములూఖలమ్।

ఉదూఖలమ్-ఉలూఖలమ్॥ న॥ ౨-ఱోటి పేర్లు. A mortar.

ప్రస్ఫోటనం శూర్ప(మస్త్రీ)

ప్రస్ఫోటనమ్॥ న॥-శూర్పమ్॥ పు॥ ౨- చేటపేర్లు. A winnowing basket.

చాలనీ తితఉః (పుమాన్)॥ ౨౦౩॥

చాలనీ॥ స్త్రీ॥-తితఉః॥ పు॥ ౨- జల్లెడ పేర్లు. A sieve or cribble.

స్యూతప్రసేవౌ

స్యూతః[పా]స్యోనః-ప్రసేవః॥ పు॥ ౨-సంచి పేర్లు. [A sack or gunny bag.

కణ్డోల పిటౌ

కణ్డోలః-పిటః॥ పు॥ ౨-గంప పేర్లు. A basket.

కటకిలిఞ్జకౌ(సమానౌ)

కటః-కిలిఞ్జకః॥ పు॥ ౨-చాప పేర్లు. A mat.

రసవత్యాం తు పాకస్థానమహానసమ్॥ ౨౦౪॥

రసవతీ॥ స్త్రీ॥-పాకస్థానమ్-మహానసమ్॥ న॥ ౩-వంటసాల పేర్లు. A kitchen.

పౌరోగవ(స్తదధ్యక్షః) సూపకారాస్తు వల్లవాః। ఆరాలికా ఆన్ధసి

పౌరోగవః॥ ౧-తదధ్యక్షః = ఆవంటసాలయధికారి పేరు. An overseer of the kitchen. సూపకారః-వల్లవః-ఆరాలికః-ఆన్ధసికః-సూదః-ఔగ

కా సూస్సదా ఔదనికా గుణాః॥ ౯౧౫॥ ఆపూపికః కాన్దవికో భక్షకార (ఇమేత్రిషు)।

నికః-గుణః॥౭- వంటవానిపేళ్లు. A cook. ఆపూపికః-కాన్దవికః-భక్షకారః॥3-పిండిపంటలువండు వానికిఁగాని అమ్మువానికిఁ గాని పేళ్లు. A baker. పౌరోగవశబ్దమును మొదలుకొని - ఈ ౧౧ ॥త్రి॥

అశ్మన్తముద్ధానమధిశ్రయణీ చుల్లిరన్తికా॥ ౯౧౬॥

అశ్మన్తమ్-ఉద్ధానమ్ [పా] ఉద్ధ్మానమ్॥ న॥-అధిశ్రయణీ-చుల్లిః [ప] చుల్లీ-అన్తికా॥ స్త్రీ॥ ౫-పొయ్యి పేళ్లు. A furnace or fire-place.

అఙ్గారధానికాఙ్గారశకట్యపి హసన్త్యపి హసన్యపి

అఙ్గారధానికా-అఙ్గారశకటీ-హసన్తీ-హసనీ॥ స్త్రీ॥౪-అగ్నిష్ఠ, కుంపటియు. A portable furnace.

(థనస్త్రీ స్యాత్) దఙ్గారోऽలాతముల్ముకమ్ ॥ ౯౧౭॥

అఙ్గారః॥పు॥౧-ఇదినిప్పుల పేరు. బొగ్గుల పేరనికొందఱు. Charcoal. అలాతమ్-ఉల్ముకమ్॥ న॥ ౨-కొఱవిపేళ్లు. Half burnt wood. ఈ 3 ను, కొఱవిపేళ్లనికొందఱు. A fire brand.

(క్లీబే)ऽమ్బరీషం భ్రాష్ట్రో

అమ్బరీషమ్॥న॥-భ్రాష్ట్రః॥పు॥ ౨-మంగలము పేళ్లు. A frying pan.

(నా) కన్దు (ర్వా) స్వేదనీ (స్త్రియామ్)।

కన్దుః॥పు॥-స్వేదనీ॥స్త్రీ॥ ౨-పెనము పేళ్లు. An iron plate or pan. [కాఁగు పేళ్లు. A large jar.

అలిఞ్జర (స్స్యా) న్మణికః కర్కర్యాలూ గ్గలన్తికా॥ ౯౧౮॥

అలిఞ్జరః-మణికః॥పు॥ [ప] మణికమ్॥న॥౨-కర్కరీ-ఆలూః [పా] ఆలుః-గలన్తికా॥స్త్రీ॥3-గడి పేళ్లు,గిండివంటికుండ.A pitcher. [డ పేళ్లు. A pot.

పిఠరః స్థాల్యుఖా కుణ్డం కలశే (స్తు త్రిషుద్వయోః)।ఘటః కుటనిపా (వస్త్రీ) శరావో వర్ధమానకః॥ ౯౧౯॥

పిఠరః॥పు॥-స్థాలీ-ఉఖా॥స్త్రీ॥-కుణ్డమ్॥ న॥౪-కుండ పేళ్లు. కలశః॥త్రి॥-ఘటః॥ పు॥ -కుటః-నిపః॥ పు॥౪-కడవ పేళ్లు. A waterpot.

శరావః॥పు॥-వర్ధమానకః॥ పు॥ ౨-మూఁకుడు పేళ్లు. A lip. [కుడు పేళ్లు. A seether or boiler.

ఋజీషం పిష్టపచనం కంసోऽ(స్త్రీ)పానభాజనమ్।

ఋజీషమ్-పిష్టపచనమ్॥న॥౨-బూరెలమూఁకుడు పేళ్లు. కంసః॥పు॥-పానభాజనమ్॥న॥ ౨-గిన్నె పేళ్లు. కంచము. A goblet; a metallic vessel.

కుతూః (కృత్తిస్నేహ పాత్రే	కుతూః॥ స్త్రీ॥ ౧-కృత్తి స్నేహపాత్రే=చర్మముతోఁ జేసిన తైలపాత్రమునకు పేరు, పెద్ద సిద్దె. A leather bottle for oil.
(సైవాల్పా) కుతుపః (పుమాన్)॥ ౬౦॥	కుతుపః॥ పు॥ ౧-అల్పాసైన=చిన్న సిద్దె పేరు. A small leather bottle.
(సర్వ మావపనం) భాణ్డం పాత్రామత్రే చ భాజనమ్।	భాణ్డమ్-పాత్రమ్-అమత్రమ్ - భాజనమ్॥ న॥ ౪-సర్వమ్ = సమస్తమయిన, ఆవపనమ్=ఒకవస్తువునుంచుకొనె కడవ మొదలయిన వస్తువుల పేళ్లు. A vessel.
దర్విః కమ్బిః ఖజాకా చ (స్యా) త్తర్దూ ర్దారుహస్తకః॥ ౬౧॥	[A ladle or spoon. దర్విః-కమ్బిః-ఖజాకా॥ స్త్రీ॥ ౩- తెడ్డు పేళ్లు, గరిటె. తర్దూః॥ పు॥ - దారుహస్తకః॥ పు॥ ౨-చట్టువము పేళ్లు, కొయ్యతెడ్డు. A wooden ladle.
(అస్త్రీ) శాకం హరితకం శిగ్రు	శాకం॥ పున॥ -హరితకమ్॥ న॥ -శిగ్రుః॥ పు॥ ౩-కూర పేళ్లు. A potherb.
(రస్య తు నాడికా)। కడమ్బశ్చ కలమ్బశ్చ	కడమ్బః-కలమ్బః॥ పు॥ ౨-అస్య నాడికా=ఈ కూరకాడ పేళ్లు. Stalk of a potherb.
వేశవార ఉపస్కరః॥ ౬౨॥	వేశవారః [పా] వేసవారః-ఉపస్కరః॥ పు॥ ౨- ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయిన సంబారాల పేళ్లు. A condiment; seasoning.
తిన్త్రిడీకం చ చుక్రం చ వృక్షామ్లం	తిన్త్రిడీకమ్ [పా] తిన్తిడీకమ్ - తిన్త్రిణీకమ్- చుక్రమ్ - వృక్షామ్లమ్॥ న॥ ౩-చింతపండు పేళ్లు. The tamarind fruit.
(మథ) వెల్లజమ్। మరీచం కోలకం కృష్ణ మూషణం ధర్మపత్తనమ్॥	వెల్లజమ్-మరీచమ్[పా] మరిచమ్-కోలకమ్- కృష్ణమ్-ఊషణమ్ [పా] ఉషణమ్ - ధర్మపత్తనమ్॥ న॥ ౬-మిరియాల పేళ్లు. Pepper.
జీరకో జరణో౽జాజీ కణా	జీరకః-జరణః॥ పు॥-అజాజీ-కణా॥ స్త్రీ॥ ౪-జీలకఱ్ఱ పేళ్లు. Cumin.
(కృష్ణేతు జీరకే)। సుషవీ కారవీ పృథ్వీ పృథుః కాలోపకుఞ్చికా॥	సుషవీ [పా] సుశవీ- కారవీ-పృథ్వీ-పృథుః - కాలా - ఉపకుఞ్చికా॥ స్త్రీ॥ ౬-నల్లజీలకఱ్ఱ పేళ్లు. Nigella Indica.

ఆర్ద్రకం శృఙ్గబేరం (స్యా దథ)	ఆర్ద్రకమ్-శృఙ్గబేరమ్॥ న॥ ౨-అల్లముపేళ్లు. Ginger.
చ్ఛత్రా వితున్నకమ్। కుస్తుమ్బురుచ ధాన్యాక (మథ) శుణ్ఠీ మహౌషధమ్॥ ౬౧౫॥ (స్త్రీనపుంసకయో) ర్విశ్వం నాగరం విశ్వభేషజమ్।	ఛత్రా॥స్త్రీ॥-వితున్నకమ్ - కుస్తుమ్బురు-ధాన్యాకమ్॥న॥౪-కొత్తిమిరిపేళ్లు,కొత్తిమిల్లి. Coriander. శుణ్ఠీ॥ స్త్రీ॥-మహౌషధమ్॥ న॥-విశ్వమ్॥ ప్న॥-నాగరమ్ - విశ్వభేషజమ్॥ న॥ ౫ - సొంటిపేళ్లు. Dried ginger.
ఆరనాలక సౌవీర కుల్మాషాభిషుతానిచ॥ అవన్తిసోమ ధాన్యామ్ల కుఞ్జలానిచ కాఞ్జికే।	ఆరనాలకమ్-సౌవీరమ్-కుల్మాషాభిషుతమ్[ప] కుల్మాషమ్ - అభిషుతమ్-అవన్తిసోమమ్-ధాన్యామ్లమ్-కుఞ్జలమ్-కాఞ్జికమ్[పా]కాఞ్చికమ్॥ న॥ ౭-కలిపేళ్లు, కడుగుసీళ్లును. Sour gruel.
సహస్రవేధి జతుకం బాహ్లీకం హిఙ్గు రామఠమ్॥ (తత్పత్రీ) కారవీ పృథ్వీ బాష్పికా కబరీ పృథుః।	సహస్రవేధి-జతుకమ్-బాహ్లికమ్[పా] బాహ్లీకమ్-హిఙ్గు-రామఠమ్॥న॥౫-ఇంగువ. Asafœtida. కారవీ-పృథ్వీ-బాష్పికా-కబరీ-పృథుః॥స్త్రీ॥౫-తత్పత్రీ=ఆయింగువ మ్రానిపేళ్లు.
నిశాఖ్యా కాఞ్చనీ పీతా హారిద్రా వరవర్ణినీ॥	నిశాఖ్యా-కాఞ్చనీ - పీతా-హారిద్రా-వరవర్ణినీ॥ స్త్రీ॥ ౫-పసుపుపేళ్లు. Turmeric.
(సాముద్రం యత్తు లవణ) మక్షీబం వశిరం (చతత్)।	అక్షీబమ్-వశిరమ్[పా]వసిరమ్॥న॥౨-సాముద్రమ్ = సముద్రమునఁ బుట్టిన,యత్తు లవణమ్=ఏయుప్పుగలదో, తత్ =దానిపేళ్లు. Sea salt.
సైన్ధవోఽ(స్త్రీ) శీతశివం మాణిబన్ధం (చ సిన్ధుజే)॥ ౬౧౬॥	సైన్ధవః॥ప్న॥-శీతశివమ్ [పా] సితసివమ్-మాణిబన్ధమ్[పా]మాణిమన్థమ్-సిన్ధుజమ్॥ న॥ ౪-సైంధవలవణముపేళ్లు. Rock salt.
రౌమకే బస్తకం	రౌమకమ్-బస్తకమ్॥న॥ ౨-శాంభరిదేశమునందు రుమయను గనిలోఁబుట్టిన యుప్పుపేళ్లు. చౌటుప్పని కొందఱందురు.
పాక్యం బిడంచ (కృతకే ద్వయమ్)।	పాక్యమ్-బిడమ్॥ న ॥ , ద్వయమ్=ఈ ౨-ను, కృతకే=అంటుప్పుపేళ్లు. Factitious salt.

సౌవర్చలేఽక్షం రుచకే	సౌవర్చలమ్-అక్షమ్-రుచకమ్॥ న॥౩-సౌవర్చలవణమను నుప్పుపేళ్లు. [వర్చలవణము పేరు.
తిలకం (తత్ర మేచకే)॥	తిలకమ్॥న॥ ౧-మేచకే=నల్లనైన,తత్ర=ఆసౌ
మత్స్యణ్డీ ఫాణితం ఖణ్డవికారాః	మత్స్యణ్డీ [పా] మత్స్యణ్డీ॥సీ॥-ఫాణితమ్॥న॥-ఈ ౨ను, ఖణ్డవికారాః = శర్కరావికారములు. ఘుటికయగునట్లు కాచిన చెఱకుపాగు మత్స్యణ్డి. Granulated sugar. అర్ధపాకముగాఁ గాచినపాగు ఫాణితము. Inspissated juice of sugar cane.
శర్కరా సితా।	శర్కరా-సితా॥సీ॥౨-పంచదార.Sugar.
కూర్చికా (క్షీర వికృతి స్స్యాత్) ద్రసాలా తు మార్జితా॥ ౬౨౧॥	కూర్చికా॥ సీ॥ ౧, క్షీరవికృతిః = జున్ను పేరు. Inspissated milk. రసాలా-మార్జితా॥సీ॥ ౨-సిగరిపేళ్లు. Curds with sugar & spices. దధిశర్కరా మరీచాదికృతమైన లేహ్యము పేళ్లనికొందఱు.
(స్యా) త్తేమనం తు నిష్ఠానం	తేమనమ్-నిష్ఠానమ్॥ న॥ ౨-మజ్జిగచారు. ఊరుబిండి. Sauce or condiment.
(త్రిలిఙ్గా వాసితావధేః)।	శూలాకృతశబ్దము మొదలు వాసిత శబ్దము వఱకు ముందుచెప్పఁగల శబ్దములు॥త్రి॥
శూలాకృతం భటిత్రంచ శూల్య	శూలాకృతమ్-భటిత్రమ్-శూల్యమ్॥త్రి॥ ౩-కఱకుట్టుపేళ్లు. ఇనుపకమ్మినికుట్టి పక్వము చేయఁబడునది. Roasted on a spit.
ముఖ్యంతు పైఠరమ్॥ ౬౨౨॥	ఉఖ్యమ్-పైఠరమ్॥ త్రి॥ ౨-కుండలోవండిన పిండి మొదలయినదానిపేళ్లు. Boiled in a caldron.
ప్రణీత ముపసంపన్నం	ప్రణీతమ్-ఉపసంపన్నమ్॥త్రి॥౨-పాకముచేత నురసము చేతను సమగ్రమైన శాకాదులు.Dressed.
ప్రశస్తం (స్యా త్సుసంస్కృతమ్)।	ప్రశస్తమ్ [పా] ప్రయస్తమ్ - సుసంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ౨-ఇంగువ జీలకఱ్ఱ మొదలయినవి చేర్చి తిరగఁబోసిన పదార్థము పేరు. Seasoned.
(స్యా) త్పిచ్ఛిలం తు విజిలం	పిచ్ఛిలమ్-విజిలమ్॥ త్రి॥ ౨-మీఁగడగట్టిన దానిపేళ్లు. Greasy; moist; slimy.

సంమృష్టం శోధితం (సమే) ॥ ౬౨౩॥	సంమృష్టమ్-శోధితమ్॥ త్రి॥ ౨ - గాలించిన దాని పేళ్లు. రాళ్లు లేక యేటినది. Strained.
చిక్కణం మసృణం స్నిగ్ధం	చిక్కణమ్-మసృణమ్-స్నిగ్ధమ్॥ త్రి॥౩-మిసిమి గలదానిపేళ్లు. నిగ్గుగలది. దట్టమును. Unctuous; oily ; smooth.
(తుల్యే) భావిత వాసితే ।	భావితమ్-వాసితమ్॥ త్రి॥ ౨-వాసింపఁబడిన వస్తువు పేళ్లు. Scented.
ఆపక్వం పౌలి రభ్యూషో	ఆపక్వమ్॥న॥-పౌలిః-అభ్యూషః॥పు॥౩-గుగ్గిళ్ల పేళ్లు. Food half dressed.
లాజాః (పుంభూమ్ని చా) క్షతాః॥ ౬౨౪॥	లాజాః॥౧-పేలాలపేరు. Fried grain. అక్షతాః॥౧-అక్షతలపేరు. ఈ౨ను॥పు, బ॥. లాజశబ్దము॥సీ,ఏ॥ ; అక్షతశబ్దము॥న, ఏ॥ యుంగలదు.
పృథుక (స్స్యా) చ్చిపిటకో	పృథుకః-చిపిటకః॥ పు॥ ౨ - అటుకుల పేళ్లు. Rice flattened.
ధానా (భృష్టయవే స్త్రియామ్) ।	ధానాః॥సీ॥౧-భృష్టయవే=బొరుగు పేరు.Fried barley or rice.
పూపో౽పూపః పిష్టక (స్స్యా) త్కరమ్భో (దధిసక్తవః)॥ ౬౨౫॥	పూపః-అపూపః-పిష్టకః॥ పు॥ ౩ - పిండివంట పేళ్లు. A cake. కరమ్భః॥ పు॥ ౧- దధిసక్తవః= పెరుఁగుగలిపిన వేపుడు పిండిపేరు. Cake mixed with curds.
భిస్సా (స్త్రీ) భక్తమన్ధో౽న్నమోదనో౽(స్త్రీన) దీదివిః ।	భిస్సా॥సీ॥-భక్తమ్-అన్ధః॥న॥-అన్నమ్॥న॥-ఓదనః॥పు॥-దీదివిః॥ పు॥ ౬-వంటకముపేళ్లు. Boiled rice.
భిస్సటా దగ్ధికా	భిస్సటా-దగ్ధికా॥ సీ॥ ౨-మాడినవంటకము పేళ్లు. Boiled rice scorched.
(సర్వరసాగ్రే) మణ్డ(మస్త్రియామ్)॥	మణ్డమ్॥పు॥౧- సర్వరసాగ్రే = నెయ్యినూనె మొదలైన యన్నిరసములపై తేటపేరు. Scum.
మాసరాచామ నిస్రావా (మణ్డే భక్తసముద్భవే) ।	మాసరః-ఆచామః - నిస్రావః॥పు॥౩ - భక్తసముద్భవే = అన్నమువండఁగా వార్చిన, మణ్డే= గంజి పేళ్లు. Scum of boiled rice.
యవాగూ రుష్ణికా శ్రాణా విలేపీ తరలా(చ సా)॥	యవాగూః-ఉష్ణికా-శ్రాణా-విలేపీ-తరలా॥సీ॥ ౫-కాపుడుగంజిపేళ్లు. Rice gruel.

మ్రక్షణాభ్యంజనే తైలం కృసర స్తిలౌదనః॥	మ్రక్షణమ్-అభ్యంజనమ్॥ న॥ ౨-తైలము, తలంటు. కృసరః॥పు॥=నువ్వులుకలసినయన్నము.
గవ్యం (త్రిషుగవాం సర్వం)	గవ్యమ్॥ త్రి॥౧-గవామ్ = గోవులయొక్క, సర్వమ్ = పాలు పెరుఁగు మొదలయినవానికిని, అవయవములకును పేరు. Belonging to a cow.
గోవి డ్గోమయ (మస్త్రియామ్)।	గోవిట్॥ష్,సీ॥-గోమయమ్॥స్న॥౨-ఆవుపేఁడ పేళ్లు. Cow-dung.　[పేరు. Dry cow-dung.
(తత్తుశుష్కం)కరీషో	కరీషః॥పు॥౧-శుష్కంతత్=ఎండినయాపేఁడ
౽(స్త్రీ) దుగ్ధం క్షీరం పయ (స్సమమ్)॥	దుగ్ధమ్-క్షీరమ్-పయః॥స్,న॥౩-పాలపేళ్లు. Milk.
పయస్య మాజ్య దధ్యాది	పయస్యమ్॥ న॥౧-ఆజ్యదధ్యాది=నెయ్యి పెరుఁగు వెన్న మొదలైనదానిపేరు. Prepared from milk.
ద్రప్సం దధి ఘనేతరత్।	ద్రప్సమ్॥న॥౧-పెరుఁగులోనడుగు పెరుఁగు,నడిపెరుఁగు,మీఁది పెరుఁగులకు,ద్రవము,ఘనము,శరము అని పేళ్లు,అందులో, ఘనేతరత్ = ఘనముదక్కఁ దక్కిన ద్రవముశరముఅను పెరుఁగుద్రప్సమనఁబడును. Thin or diluted curds.
ఘృత మాజ్యం హవి స్సర్పి	ఘృతమ్-ఆజ్యమ్-హవిః॥స్॥-సర్పిః॥స్, స॥౪-నేతిపేళ్లు. Ghee; Clarified butter.
ర్నవనీతం నవోద్ధృతమ్॥　౽౨౯॥	నవనీతమ్-నవోద్ధృతమ్-॥న॥౨ - వెన్నపేళ్లు. Fresh butter.
తత్తు హైయఙ్గవీనం (యత్ హ్యోగోదోహోద్భవం ఘృతమ్)	(హ్యోగోదోహోద్భవమ్)హ్యః=తొలునాటి,గో=ఆవుయొక్క,దోహ=పాలవలన,ఉద్భవమ్=పుట్టిన, ఘృతమ్= నెయ్యిగాని వెన్నగాని,యత్=ఏదిగలదో, తత్=అది, హైయఙ్గవీనమ్॥న॥ ౧-హైయఙ్గవీనమనఁబడును.Butter of yesterday's milk.
దణ్డాహతం కాలశేయ మరిష్టమపి గోరసః॥	దణ్డాహతమ్-కాలశేయమ్-అరిష్టమ్॥న॥-గోరసః॥పు॥ ౪-మజ్జిగమాత్రమునకుఁ బేళ్లు. Butter-milk.
తక్రం హ్యుదశ్విన్మ	తక్రమ్-ఉదశ్విత్-మథితమ్॥న॥-ఈ3ను-పటు

థితం (పాదాంబ్వర్ధాంబు నిర్జలమ్) ।	నగా, పాదామ్బు=నాలుగవపాలునీళ్లుగలసినమజ్జిగకును, అర్ధామ్బు=సగమునీళ్లుగలసినమజ్జిగకును, నిర్జలమ్=నీళ్లుగలియనిమజ్జిగకును పేళ్లు.
(మణ్డం దధిభవం) మస్తు	మస్తు॥న॥౧-దధిభవమ్=పెరుఁగువలనఁబుట్టిన, మణ్డమ్=పరకపేరు. పెరుఁగుమీఁదితేట.మీఁగడయని కొందఱు. Whey of curds.
పీయూషో౽ (భినవం పయః)। ౬౩౧॥	పీయూషః॥పు॥౧-అభినవమ్=నూతనమయిన, పయః=పాలు, అనఁగా ఈనినయేడుదినములలోని యావుపాలుపేరు. జున్నుపాలు.
అశనాయా బుభుక్షా క్షుు	అశనాయా - బుభుక్షా - క్షుత్॥ ధ్, స్త్రీ॥ ౩-ఆఁకలిపేళ్లు. Hunger.
గ్రాసస్తు కబలః (పుమాన్) ।	గ్రాసః-కబలః॥పు॥ ౨-కడిపేళ్లు. A mouthful.
సపీతిః (స్త్రీ తుల్యపానం)	సపీతిః॥స్త్రీ॥-తుల్యపానమ్॥న॥౨-కూడిపానముచేయుటపేరు. Drinking together.
సగ్ధిః (స్త్రీ సహభోజనమ్)॥ ౬౩౨॥	సగ్ధిః[పా]జగ్ధిః॥స్త్రీ॥-సహభోజనమ్॥న॥౨-పొత్తునఁగాని యొకబంతినిగాని గుడుచుటకు పేరు. Eating together.
ఉదన్యా తు పిపాసా తృట్తర్షో	ఉదన్యా-పిపాసా-తృట్॥ష్, స్త్రీ॥-తర్షః॥పు॥౪-దప్పిపేళ్లు. Thirst.
జగ్ధిస్తు భోజనమ్। జేమనం లేప ఆహారో నిఘసో న్యాద (ఇత్యపి)॥	జగ్ధిః॥స్త్రీ॥-భోజనమ్-జేమనమ్॥న॥-లేపః[పా]లేహః-ఆహారః - నిఘసః [పా] నిఘాసః - న్యాదః॥పు॥౭-భోజనముపేళ్లు. Food. Meal.
సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః	సౌహిత్యమ్-తర్పణమ్॥న॥-తృప్తిః॥స్త్రీ॥౩-తనివిపేళ్లు. Satiety.
ఫేలా (భుక్తసముజ్ఝితమ్)।	ఫేలా॥ స్త్రీ॥ ౧- భుక్తసముజ్ఝితమ్=భోజనమువలన విడువఁబడినది,భోజనము చేయఁగామిగిలిన యెంగిలి. Orts; leavings of a meal.
కామం ప్రకామం పర్యాప్తం నికామేష్టం	కామమ్-ప్రకామమ్-పర్యాప్తమ్-నికామమ్-ఇష్టమ్-యథేప్సితమ్॥అవ్య॥ ఈ౬ను యథేష్టమైన

యథేప్సితమ్॥ ౬౩౮॥ To the heart's content. | దానిపేళ్లు. కడమశబ్దములుతఅచఃగా క్రియావిశే ణములుగనుక॥ న॥. Sufficiently, enough.

గోపేగోపాల గోసంఖ్య గోధుగాభీర వల్లవాః। (గోమహిష్యాదికం) పాదబన్ధనం | గోపః-గోపాలః-గోసంఖ్యః-గోధుక్॥హ్॥-ఆభీరః-వల్లవః॥పు॥ ౬-గొల్లవానిపేళ్లు. Herdsman. పాదబన్ధనమ్॥ ౧-గోమహిష్యాదికమ్=ఆవులు ఎనుములు మొదలగుపసులపేరు. ఇచట 'యాద బంధన,' మని పాఠముగలదు. Stock of cattle.

(ద్వౌ గవీశ్వరే)॥ గోమాన్ గోమీ | గోమాన్॥త్॥-గోమీ॥న్,పు॥-ఈ౨నూ, గవీశ్వరే= ఆవులకుఁగర్తయైనవానిపేళ్లు. Owner of kine.

గోకులం తు గోధనం (స్యాద్గవాం వ్రజే)। | గోకులమ్-గోధనమ్॥న॥౨, గవామ్ = ఆవుల యొక్క, వ్రజే=మందపేళ్లు. A herd.

(త్రిష్వా) శిత జ్గవీనం (తద్గావో యత్రా శితాః పురా)॥ ౬౩౬॥ Where cattle have dwelt. | ఆశితఙ్గవీనమ్॥త్రి॥, పురా=మున్ను, గావః=ఆవులు, యత్ర=ఎచ్చట, ఆశితాః= మేపఁబడినవో, తత్=ఆచోటికిపేరు. Formerly grazed by cattle. "త్రిష్వాసితంగవీనంతద్గావోయత్రాసితాఃపురా" అను పాఠమునందు, ఆసితఙ్గవీనమ్॥త్రి॥= పూర్వమావులున్న స్థలము పేరు.

ఉక్షా భద్రో బలీవర్ద ఋషభో వృషభో వృషః। అనడ్వాన్ సౌరభేయో గౌ | ఉక్షా॥న్॥-భద్రః- బలీవర్దః-ఋషభః - వృషభః-వృషః-అనడ్వాన్॥హ్॥-సౌరభేయః-గౌః॥ఓ,పు॥ ౯-ఎద్దుపేళ్లు. A bull or ox.

(రుక్ష్ణాం సంహతి) రౌక్షకమ్॥ ౬౩౭॥ | ఔక్షకమ్॥న॥౧, ఉక్ష్ణామ్=ఎద్దులయొక్క, సంహతిః=సమూహముపేరు. A herd of oxen.

గవ్యాగోత్రా(గవాం) | గవ్యా-గోత్రా॥స్త్రీ॥౨, గవామ్ = ఆవులగుంపుపేళ్లు. A herd of kine.

(వత్సధేన్వో) ర్వాత్సక ధైనుకే। | వాత్సకమ్॥న॥=A herd of calves. ధైనుకమ్॥న॥=A herd of milch-cows. ఈ౨ను వరుసగా, వత్సధేన్వోః= దూడలసమూహమునకును పేగటి యావులసమూహమునకును పేళ్లు.

(ఉక్షా మహాన్) స్యా
న్మహోక్ష (స్యాద్)
ద్వృద్ధోక్షస్తుజరద్గవః ॥

మహోక్షః॥పు॥ ౧-మహాన్ = గొప్పదైన, ఉక్షా=ఎద్దు. A large bull or ox. [An old bull.
వృద్ధోక్షః-జరద్గవః॥ పు॥ ౨-ముదిసినయెద్దుపేళ్లు.

(ఉత్పన్న ఉక్షా) జా
తోక్షః

జాతోక్షః॥పు॥ ౧- ఉత్పన్న ఉక్షా=మోయు వయస్సుగలిగి చిక్కిపోనికోడెపేరు. A bullock.

(సద్యోజాతస్తు) త
ర్ణకః ।

తర్ణకః॥పు॥ ౧-సద్యఃజాతః=అప్పుడుపుట్టినదూడ పేరు. A new-born calf.

శకృత్కరి స్తు వత్స
(స్యాత్)

శకృత్కరిః-వత్సః॥పు॥ ౨ - ఏడాదిలోనిదూడ పేరు. A calf.

ద్దమ్య వత్సతరౌ (స
మౌ) ॥ ౬౩౯॥

దమ్యః-వత్సతరః॥పు॥ ౨-మోయనుదున్నను పనుపఱుపఁదగినవయస్సుగల కోడెపేళ్లు. A steer.

ఆర్షభ్య(షణ్ణతాయో
గ్యః)

ఆర్షభ్యః॥పు॥౧-షణ్ణతాయోగ్యః=ఆఁబోతగు టకుఁ దగినకోడెపేరు. A steer fit to be set free.

షణ్డో గోపతి రిట్చరః।

షణ్డః-గోపతిః-ఇట్చరః॥పు॥ ౩-ఆఁబోతు పేళ్లు. A bull at liberty.

(స్కన్ధప్రదేశో ఽస్య)
వహః

వహః॥పు॥౧-అస్య=ఈయెద్దుయొక్క, స్కన్ధ ప్రదేశః=మూఁపుపేరు. A bull's shoulder.

సాస్నాతు గలకమ్బలః॥

సాస్నా॥స్త్రీ॥-గలకమ్బలః॥పు॥ ౨-గంగడోలుపేళ్లు. A bull's dew-lap.

(స్యా) న్నస్తిత స్తు న
స్యోతః

నస్తితః-నస్యోతః॥పు॥ ౨-ముక్కుత్రాడుగట్టిన యెద్దుపేళ్లు. An ox with a rein through his nose.

ప్రష్ఠవాడ్యుగపార్శ్వ
గః ।

ప్రష్ఠవాట్॥పుం॥-యుగపార్శ్వగః॥పు॥౨-కాఁడిమోయు నెద్దులదాపున పనుపఱచుటకుఁ గట్టిన యెద్దుపేళ్లు. Young cattle in training.

(యుగాదీనాంతు వో
ఢారో) యుగ్య ప్రాస
ఙ్గ్యశాకటాః ॥ ౬౪౧॥

యుగ్యః-ప్రాసఙ్గ్యః - శాకటః॥ పు॥-ఈ 3ను, యుగాదీనామ్ వోఢారః=వరుసగా కాఁడిమోయు నెద్దునకును రెండవకాఁడి మోయు నెద్దునకును బండిసీడ్చు నెద్దునకును పేళ్లు.

(ఖనత్యనేన తద్వో
ఢాఽస్యేదం)హాలిక సై

హాలికః - సైరికః॥పు॥ - ఈ ౨ను, అనేన=ఈ నాఁగేటిచేత, యః ఖనతి=ఎవఁడుదున్నుచున్నాఁ

రికా।
Belonging to a plough.

డోఁవానికిని, తద్వోఢాయః=దానిమోయువానికిని,అస్య ఇదమ్=ఈనాఁగేటిసంబంధమయిన దానికిని పేళ్లు. A plough man ; a plough-cattle.

ధూర్వహేధుర్య ధౌరేయ ధురీణా స్స ధురంధరాః॥ ౬౮౨॥

ధూర్వహః-ధుర్యః-ధౌరేయః-ధురీణః-ధురంధరః॥పు॥ ౫-బండినాఁగేలు మొదలైన భారము వహించు ఎద్దు మొదలైనదానిపేళ్లు. A beast of burden.

(ఉభౌ) వేకధురీ ణైకధురావేకధురావహే।

ఏకధురీణః-ఏకధురః-ఏకధురావహః॥పు॥ ౩-బండినాఁగేలు మొదలైనభారములలో నొక్క భారమునే మోయు దానిపేళ్లు. Cattle for special burden.

(సతు) సర్వధురీణో (యోభద్రస్సర్వధురావహః)॥ ౬౮౩॥

సర్వధురీణః॥పు॥ ౧- బండినాఁగేలుమొదలైన సకల భారమును వహించు వృషభము పేరు. Cattle for any carriage.

మాహేయీ సౌరభేయీ గౌ రుస్రా మాతా చశృఙ్గిణీ। అర్జున్యఘ్న్యా రోహిణీ (స్యా)

మాహేయీ-సౌరభేయీ-గౌః॥ ఓ॥-ఉస్రా-మాతా-శృఙ్గిణీ-అర్జునీ - అఘ్న్యా - రోహిణీ॥స్త్రీ॥ ౯-ఆవుపేళ్లు. A cow.

(దుత్తమాగోషు) నైచికీ॥ ౬౮౪॥

నైచికీ॥స్త్రీ॥౧-గోషు = ఆవులలో, ఉత్తమా= ఉత్తమమయినయావుపేరు. An excellent cow.

(వర్ణాది భేదాత్సంజ్ఞా స్స్యు శ్శబలీ ధవలాదయః)।

వర్ణాదిభేదాత్ = వర్ణములు ప్రమాణములు ఆకారములు మొదలయిన వానిభేదమువలన ఆవులకు,శబలీధవలాదయః=శబలీ (Spotted), ధవలా (White),వామనీ(Short),వక్రశృఙ్గా(With crooked horns),ఇవి మొదలైన,సంజ్ఞాః=పేళ్లు,స్యుః=అగును.

ద్విహాయనీ ద్వివర్షా (గౌ)

ద్విహాయనీ-ద్వివర్షా॥స్త్రీ॥౨ - రెండేండ్ల వయసుగల యావుపేళ్లు. A heifer two years old.

రేకాబ్దా త్వేకహాయనీ॥ ౬౮౫॥

ఏకాబ్దా-ఏకహాయనీ॥స్త్రీ॥౨ - ఏడాదివయస్సుగల యావుపేళ్లు.—one year old.

చతురబ్దా చతుర్హాయ

చతురబ్దా-చతుర్హాయణీ॥స్త్రీ॥ ౨-నాలుగేండ్ల వయసుగల యావుపేళ్లు.—four years old.

(జ్ఞేయం) త్ర్యబ్దా త్రి హాయణీ।

త్ర్యబ్దా-త్రిహాయణీ॥ సీ॥ ౨-మూడేండ్లవయసుగలయావు.—three years old. [barren cow.

వశా వన్ధ్యా౽

వశా - వన్ధ్యా॥ సీ॥ ౨ - గొడ్డుటావు పేళ్లు. A

వతోకా తు స్రవద్గర్భా౽

అవతోకా-స్రవద్గర్భా॥ సీ॥ ౨-దైవికమునసీచుకొనిపోయినయావు. A cow miscarrying by accident.

థ సన్ధినీ॥ ౬౮౬॥ (ఆక్రాన్తా వృషభేణ)

సన్ధినీ॥ సీ॥ ౧-(వెదగ్నొ) వృషభేణ=ఆబోతుచేత, ఆక్రాన్తా=వెంబాడబడిన యావు. A cow in heat.

థ వేహ ద్గర్భోపఘాతినీ।

వేహత్॥ త్॥-గర్భోపఘాతినీ॥ సీ॥ ౨-అబోతుబాఅగానిచుకొన్న యావు పేళ్లు. A cow miscarrying from unseasonable union with the bull.

(కాల్యో)పసర్యా(ప్రజనే)

ఉపసర్యా॥ సీ॥ ౧-ప్రజనే=ప్రథమ గర్భమునందు, కల్యా = ప్రాప్తమయినఋతుకాలముగలిగిన యావు పేరు. A cow fit for the bull.

ప్రష్ఠౌహీ (బాలగర్భిణీ)॥ ౬౮౭॥

ప్రష్ఠౌహీ[పా]పష్ఠౌహీ॥ సీ॥ ౧-బాలగర్భిణీ=బాల్యమునందే తొలిచూలుగలపడ్డ పేరు. A pregnant heifer; a cow with calf for the first time.

(స్యా)ద చణ్డీ తు సుకరా

అచణ్డీ - సుకరా॥ సీ॥ ౨-సాధువయినయావు పేళ్లు. A tractable cow.

బహుసూతిః పరేష్టుకా।

బహుసూతిః-పరేష్టుకా॥ సీ॥ ౨-పెక్కు ఈతలీనినయావు పేళ్లు. A cow bearing many calves.

చిరసూతా బష్కయణీ

చిరసూతా-బష్కయణీ॥ సీ॥ ౨-తఱపియావు పేళ్లు. A cow whose calf is full grown.

ధేను(స్స్యా)న్నవసూతికా॥ ౬౮౮॥

ధేనుః-నవసూతికా॥ సీ॥ ౨-లేగటియావు పేళ్లు. A cow recently calved.

సువ్రతా సుఖసన్దోహ్యా

సువ్రతా-సుఖసన్దోహ్యా॥ సీ॥ ౨ - సులభముగాపితుకనిచ్చు నావు పేళ్లు. A cow easily milked.

పీనోధ్నీ పీవర స్తనీ।

పీనోధ్నీ-పీవరస్తనీ॥ సీ॥ ౨- పెద్దపొదుగుగలయావు పేళ్లు. A cow with allarge udder.

ద్రోణక్షీరా ద్రోణ

ద్రోణక్షీరా-ద్రోణదుఘా॥ సీ॥ ౨ - ఇద్దుము

దుఘా — పాలుపితికెడి యావుపేరు.

ధేనుష్యా(బన్ధకేస్థితా)॥ ౬౯॥

ధేనుష్యా॥ సీ॥ ౧- బన్ధకే=కుదువలో, స్థితా= ఉన్నయావుపేరు. A cow pledged.

సమాంసమీనా(సా ద్యైవ ప్రతివర్షం ప్రసూయతే)।

సమాంసమీనా॥సీ॥౧-యైవ= ఏయావు, ప్రతివర్షమ్=ప్రతిసంవత్సరమును, ప్రసూయతే=ఈనుచున్నదో, సా = ఆయావుపేరు. A cow calving every year.

ఊధ (స్త్రీక్లీబ)మాపీనం

ఊధః॥స్॥ - ఆపీనమ్॥న॥_౨ - పొదుగుపేరు. [Udder.

(సమా) శివక కీలకౌ॥ ౭౦॥

శివకః-కీలకః॥ పు॥ _౨-పసులఁగట్టుగూటముపేరు. A pillar for tying cattle.

(నపుంసి)దామసన్దానం

దామ॥న్,స్త్రీ॥-సన్దానమ్॥న॥_౨-తలుగుపేరు. త్రాడు. A rope or cord.

(పశురజ్జుస్తు) దామనీ।

పశురజ్జుః-దామని [పా] బన్ధనీ॥ సీ॥ _౨-పసులగట్టుదామెన. A foot-rope for cattle.

వైశాఖ మన్థ మన్థాన మన్థానో మన్థదణ్డకే॥

వైశాఖః-మన్థః-మన్థానః-మన్థాః॥ న్॥-మన్థదణ్డకః॥పు॥౫-కవ్వము. A churning stick.

కుటరో దణ్డవిష్కమ్భో

కుటరః [పా] కుఠరః-దణ్డవిష్కమ్భః॥పు॥ _౨- తరికంబముపేరు. [A churning-vessel.

మన్థనీ గర్గరీ (సమే)।

మన్థనీ-గర్గరీ॥సీ॥_౨- పెరుఁగుద్రచ్చుకడవపేరు.

ఉష్ట్రే క్రమేలక మయ మహాఙ్గాః

ఉష్ట్రః-క్రమేలకః-మయః - మహాఙ్గః॥పు॥౪- ఒంటెపేరు. A camel. [young camel.

కరభ(శ్శిశుః)॥ ౭౧॥

కరభః॥ పు॥ ౧ - శిశుః = ఒంటెపిల్లపేరు. A

(కరభాస్స్యుః) శృఙ్ఖలకా (దారవైః పాదబన్ధనైః)।

శృఙ్ఖలకాః॥ పు॥ ౧-దారవైః=మ్రానితోఁజేసిన, పాదబన్ధనైః = కాళ్లబందములతోఁ గూడిన, కరభాః=ఒంటెపిల్లలపేరు.

అజా ఛాగీ

అజా-ఛాగీ॥సీ॥ _౨- మేఁకపేరు. A she-goat.

శుభ చ్ఛాగ బస్త చ్ఛగలకా అజే॥ ౭౨॥

శుభః- ఛాగః- బస్తః - ఛగలకః - అజః॥పు॥ ౫- మేఁకపోతుపేరు. A he-goat.

మేఢ్రోరభ్రోరణోర్ణా

మేఢ్రః - ఉరభ్రః - ఉరణః - ఊర్ణాయుః -

యుమేష వృష్ణయ ఏడ
కే। (ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే
న్యా) దౌష్ట్రకౌరభ్రకా
జకమ్॥ ౬౫౪॥

మేషః-వృష్ణిః-ఏడకః॥పు॥ ౭-గొఱ్ఱెపేళ్లు. A ram.
ఔష్ట్రకమ్॥న॥-ఔరభ్రకమ్॥న॥-ఆజకమ్॥న॥-ఈ౩
ను వరుసగా, ఉష్ట్రోరభ్రాజబృన్దే=ఒంటెలయొక్కయు
గొఱ్ఱెలయొక్కయు మేఁకలయొక్కయుగుంపుపేళ్లు.

చక్రీవన్తస్తు బాలేయా
రాసభా గర్దభాః ఖరాః।

చక్రీవాన్॥త్॥-బాలేయః-రాసభః-గర్దభః-
ఖరః॥పు॥౫-గాడిదపేళ్లు. An ass.

వైదేహకః సార్థవా
హో నైగమో వాణి
జో వణిక్॥ ౬౫౫॥ పణ్యా
జీవో ఽ హ్యాపణికః క్ర
యవిక్రయికశ్చ సః।

వైదేహకః-సార్థవాహః-నైగమః-వాణిజః-
వణిక్॥జ్॥-పణ్యాజీవః-ఆపణికః-క్రయవిక్రయికః
॥పు॥౮-వర్తకునిపేళ్లు. A trader, merchant.

విక్రేతా (స్యా) ద్వి
క్రయికః

విక్రేతా॥ఋ॥-విక్రయికః॥పు॥౨-అమ్మెడువా
నిపేళ్లు. A vender, seller. [A buyer.

క్రాయికః క్రయిక (స్స
మౌ)॥ వాణిజ్యంతువణి
జ్యా (స్యా)

క్రాయికః-క్రయికః॥పు॥౨ - కొనువానిపేళ్లు.
వాణిజ్యమ్॥న॥-వణిజ్యా॥ స్త్రీ॥ ౨-వర్తకముపే
ళ్లు, బేరము. Traffic.

న్మూల్యం వస్నో ఽ ప్య
వక్రయః।

మూల్యమ్॥న॥-వస్నః-అవక్రయః॥పు॥౩-వెల
పేళ్లు. Price; value.

నీవీ పరిపణో మూల
ధనం

నీవీ॥స్త్రీ॥-పరిపణః-మూలధనమ్॥న॥౩ - మొ
దలిసొమ్ముపేళ్లు. Capital; principal.

లాభో ఽ (ధికంఫల
మ్)॥ ౬౫౬॥

లాభః॥పు॥౧-అధికమ్=అధికమయిన, ఫలమ్=
ఫలము పేరు, బేరమాడగామిగిలినసొమ్ము. Profit.

పరిదానం పరీవర్తో నై
మేయ నిమయా (వపి)।

పరిదానమ్॥న॥-పరీవర్తః-నైమేయః-నిమయః॥
పు॥౪-ఒకసరకిచ్చి మఱియొకసరకుమార్చుకొనుట
పేళ్లు. Barter; Exchange.

(పుమా) నుపనిధి
ర్న్యాసః

ఉపనిధిః-న్యాసః॥పు॥౨-దాచఁబెట్టుటపేళ్లు.
A deposit.

ప్రతిదానం (తదర్ప
ణమ్)॥ ౬౫౭॥

ప్రతిదానమ్॥న॥౧-తదర్పణమ్=ఆదాచఁబెట్టి
నవస్తువును తిరుగనిచ్చుట. Return of deposit.

(క్రయే ప్రసారితం) క్రయ్యం క్రేయం (క్రేతవ్యమాత్రకే) । విక్రేయం పణితవ్యంచ పణ్యం (క్రయ్యాదయస్త్రిషు) ॥ ౬౫౯॥

క్రయ్యమ్॥౧-క్రయే = కొనుటకు, ప్రసారితమ్=పరచరింపఁబడినవస్తువుపేరు, మళిగలోఁబెట్టినది. Exposed for sale. క్రేయమ్॥ ౧-క్రేతవ్యమాత్రకే=కొనుటకుఁ బచరింపఁబడనికొనఁదగిన వస్తుమాత్రమునకుపేరు. Purchasable. విక్రేయమ్-పణితవ్యమ్-పణ్యమ్॥ ౩-అమ్మఁదగిన వస్తువు పేళ్లు. Saleable. క్రయ్యాదయః = క్రయ్యశబ్దము మొదలుగాఁగిలవైదును॥త్రి॥

(క్లీబే) సత్యాపనం సత్యంకార స్సత్యాకృతిః (స్త్రియామ్)।

సత్యాపనమ్॥న॥-సత్యంకారః॥పు॥-సత్యాకృతిః॥స్త్రీ॥౩-ఒకవస్తువునమ్మెదననిగానికొనెదనని గాని సత్యముగా చెల్లనాడుటపేళ్లు. సంచకరము. Ratification of a bargain.

విపణో విక్రయ

విపణః-విక్రయః॥పు॥౨-అమ్ముటపేళ్లు. Sale.

(స్సంఖ్యాస్సంఖ్యేయే హ్యాదశత్రిషు)॥౬౬౦॥

సంఖ్యాః=ఏకశబ్దము మొదలయినసంఖ్యావాచకశబ్దములు,ఆదశ=అష్టాదశశబ్దమువఱకు, సంఖ్యేయే=లెక్కపెట్టందగిన వస్తువులయందు వర్తించును. అపియన్నియు॥త్రి॥.ఉదాహరణము. ఏకః పురుషః-ఏకాస్త్రీ-ఏకంకులమ్-అష్టాదశపురుషాః అష్టాదశస్త్రియః-అష్టాదశకులాని, మొదలైనవి.

(వింశత్యాద్యా స్సదైకత్వే సర్వా స్సంఖ్యేయసంఖ్యయోః)।

వింశత్యాద్యాః=ఏకోనవింశతిశబ్దము మొదలయిన, సర్వాః=తక్కినసంఖ్యావాచకశబ్దములన్నియు,సంఖ్యేయసంఖ్యయోః= లెక్కపెట్టఁదగినవస్తువునందును లెక్కయందునువర్తించును, సదా=ఎల్లప్పుడును,ఏకత్వే=ఏకవచనాంతములై యుండును, ఉదాహరణము.వింశతిర్గావః,గవాంవింశతిః.

(సంఖ్యార్థే ద్విబహుత్వే స్తః)

ఆ వింశత్యాదులు, సంఖ్యార్థేసతి=మఱియొకసంఖ్యావాచకార్థము లగుచుండఁగా, ద్విబహుత్వే=ద్వివచనము బహువచనములందు నగును. ఉ. గవాం ద్వేవింశతీ. గవాం తిస్రోవింశతయః.

(తాసుచానవతేః స్త్రియః)॥ ౬౬౧॥

తాసు=ఆవింశత్యాదులయందు, ఆ నవతేః = నవతిశబ్దపర్యంతము, అనఁగా వింశతిత్రింశచ్చత్వారింశత్పఞ్చాశత్షష్టిసప్తత్యశీతినవతి శబ్దములు, స్త్రియః=స్త్రీలింగములగును. వింశత్యాపురుషైః, వింశత్యాస్త్రీభిః, వింశత్యాకులైః-అని ॥ఉ॥

(పంక్తేశ్శతసహస్రాదిక్రమాద్దశగుణోత్తరమ్)।

పంక్తేః=పది మొదలుకొని పరార్థమువఱకు, దశగుణోత్తరమ్ = పదింటగుణించిన లెక్కలు, క్రమాత్=వరుసగా, శతసహస్రాదః=శతము సహస్రము మొదలైనసంఖ్యలౌను. పదిపదులు శతము-పదిశతములుసహస్రమని యిట్లూహించునది.

యౌతవంద్రువయం పాయ్యం (మితిమానార్థకం త్రయమ్)॥ ౬౬౨॥

యౌతవమ్-ద్రువయమ్-పాయ్యమ్॥ న॥ ఈ 3ను, మానార్థకమ్=మానశబ్దార్థముగలది. మానమనఁగా తూచుటకును,కొలుచుటకును సాధనములైన తులాఙ్గులి ప్రస్థాదులకు సామాన్యనామము.

Measure.

మానం తులాఙ్గులిప్రస్థైః

మానమ్=ఆమానము,తులాఙ్గులిప్రస్థైః=త్రాసుచేతను, అంగులము మొదలయినవానిచేతను,తూము మొదలయిన వానిచేతను మూఁడువిధములుగానుండును. దానికిక్రమముగా, ఉన్మానము (by weight), ప్రమాణము (measure of length), పరిమాణము (measure of capacity). అనిపేళ్లు.

(గుఞ్జాః పఞ్చ)ఽద్యమాషకః।

ఆద్యమాషకః॥ పు॥ ౧-(వెండిగాకతక్కిన) గుఞ్జాఃపఞ్చ=ఐదుగురిగింజలయెత్తుగలబంగారము మొదలయిన దానిపేరు. Equal in weight to five seeds of abrus precatorius.

(తేషోడశా)క్షఃకర్షోఽ(స్త్రీ)

అక్షః॥పు॥-కర్షః॥పు॥ ౨- షోడశ=పదాఱైన, తేః=ఆయాద్యమాషకము ఎత్తుగలదానిపేళ్లు.

పలం (కర్షచతుష్టయమ్)॥ ౬౬౩॥

పలమ్॥న॥౧-కర్షచతుష్టయమ్ = నాలుగుకర్షములయెత్తుగలదానిపేరు.

సువర్ణబిస్తౌ (హే

సువర్ణః-బిస్తః[పా]విస్తః॥పు॥ ౨-హేమ్నః=బంగా

మ్నాటక్షే)	రముయొక్క, అక్షే=అక్షమెత్తుపేళ్లు. [రుపేరు.
కురుబిస్తస్తుతత్పలే।	కురుబిస్తః॥పు॥౧- తత్పలే=ఆపలమెత్తుబంగా
తులా (స్త్రియాం ప	తులా॥సీ॥౧-పలశతమ్= నూఱుపలాలమెత్తు
లశతం)	గలదానిపేరు,
భార (స్స్యాద్వింశతి	భారః[ప]భరః॥పు॥౧,వింశతిః తులాః=ఇరువది
స్తులాః)॥ ౬౬౮॥	తులములమెత్తుగలదానిపేరు.
ఆచితో దశ భారా	ఆచితః॥పు॥[ప]॥న॥౧-దశభారాః=పదిబారువు
స్స్యు)	లపేరు. [భారః=బరువుపేరు. A cartload.
(శ్శాకటోభార)ఆచితః।	ఆచితః॥పు॥౧-శాకటః= బండిచేతమోయందగిన,
కార్షాపణః కార్షిక	కార్షాపణః-కార్షికః॥ పు॥౨ - (రెండుగురిగింజల
(స్స్యాత్)	యెత్తువెండియొకనూషకము, పదాఱుమాషక
	ములొకకర్షము, అట్టి) కర్షమెత్తువెండిచేఁజేయం
	బడినటంకముద్రపేళ్లు. [రాగిముద్రపేరు.
(త్వార్షికే తామ్రికే) పణః॥	పణః॥పు॥౧-కార్షికే=కర్షమెత్తుగల, తామ్రికే=
(అస్త్రియాం) మాఢ	ఆఢకః ॥ ప్న॥ ౧ = తూము. ద్రోణః॥ప్న॥౧=
క ద్రోణౌ ఖారీ వా	నలుతుము. ఖారీ॥ సీ॥ ౧=పుట్టి. వాహః॥పు॥ ౧=
హోనికుఞ్చకః। కుడ	ఇరువదిపుట్లు. నికుఞ్చకః॥పు॥ ౧=సోల. కుడవః॥
వః ప్రస్థ (ఇత్యాద్యాః	పు॥౧=మానిక. ప్రస్థః॥పు॥ ౧=కుంచము, ఇత్యా
పరిమాణార్థకాః పృథ	ద్యాః=ఇవిమొదలైనవియు,ఆదిపదముచేతమాన
క్)॥ ౬౬౬॥	ప్రవర్తికాదులును. పృథక్=వేర్వేఱుగా, పరిమా
	ణార్థకాః=పరిమాణవాచకములు. ఈయాఢకా
	దులొగూ దేశములకుఁదగినట్టు సంజ్ఞలుగలిగినవి.
(భాగ స్తురీయః) పా	పాదః॥పు॥ ౧-తురీయః=(ఒకదానియందు)నా
ద (స్స్యాత్)	లవ, భాగః=భాగముపేరు. A quarter.
అంశభాగౌతు వణ్టకః।	అంశః-భాగః-వణ్టకః॥పు॥౩పాలిపేళ్లు.A part;share
ద్రవ్యం విత్తంస్వాప	ద్రవ్యమ్-విత్తమ్-స్వాపతేయమ్-రిక్థమ్ - ఋ
తేయం రిక్థ మృక్థం ధ	క్థమ్-ధనమ్-వసు- హిరణ్యమ్-ద్రవిణమ్ - ద్యు
నం వసు॥ ౬౬౭॥ హిర	మ్నమ్॥న॥-అర్థః-రాః॥ఐ॥-విభవః॥పు॥౧౩-ధనము
ణ్యం ద్రవిణం ద్యుమ్న	పేళ్లు. Wealth; substance.

మర్థా రై విభవా అపి।
(స్యాత్) కోశశ్చ హిరణ్యం(చ హేమరూప్యే కృతాకృతే)॥ ౬౬౮॥

కోశః[పా]కోషః॥పు॥- హిరణ్యమ్॥న॥౨- కృతాకృతే= కరఁగినదియు సొమ్ముగాఁజేయబడినదియునగు కృతమును, గనియందుఁబుట్టినపొడియగుఅకృతమునగు, హేమరూప్యే=బంగారునకును వెండికిని. Wrought or unwrought gold or silver.

(తాభ్యాం యదన్యత్) కుప్యం

కుప్యమ్॥న॥౧- తాభ్యామ్=ఆ వెండిబంగారములకంటె, యత్ అన్యత్ =ఇతరమయిన రాగికంచు మొదలగు లోహముపేరు. Base metals.

రూప్యం (తద్ద్వయమాహతమ్)।

రూప్యమ్॥న॥ ౧-ఆహతమ్=ముద్రవేయఁబడిన, తద్ద్వయమ్=ఆ వెండిబంగారములు. Stamped coin.

గారుత్మతం మరకతమశ్మగర్భో హరిన్మణిః॥

గారుత్మతమ్-మరకతమ్॥న॥- అశ్మగర్భః-హరిన్మణిః॥పు॥౪-పచ్చలపేళ్లు. An emerald.

శోణరత్నం లోహితకః పద్మరాగోఽథ

శోణరత్నమ్॥న॥-లోహితకః-పద్మరాగః॥పు॥౩-కెంపులపేళ్లు. A ruby.

మౌక్తికమ్। ముక్తాఽథ

మౌక్తికమ్॥న॥- ముక్తా॥స్త్రీ॥ ౨ - ముత్యము పేళ్లు. A pearl.

విద్రుమః(పుంసి)ప్రవాలం(పున్నపుంసకమ్॥

విద్రుమః॥పు॥-ప్రవాలమ్॥పు॥ ౨-పగడము పేళ్లు. Coral.

రత్నంమణి (ర్ద్వయోరశ్మజాతౌ ముక్తాదికేఽపి చ)॥

రత్నమ్॥న॥-మణిః॥పు॥-ఈ ౨ ను, అశ్మజాతౌ=శిలాజాతులయిన మరకతాదులకును, ముక్తాదికేఽపిచ=ముత్యమునకు పగడమునకును సామాన్యముగాపేళ్లు. A gem; a precious stone.

స్వర్ణం సువర్ణం కనకం హిరణ్యం హేమ హాటకమ్॥తపనీయం శాతకుమ్భం గాఙ్గేయం భర్మకర్బురమ్। చామీకరం జాతరూపంమహారజతకాఞ్చనే॥ రుక్మంకార్త

స్వర్ణమ్-సువర్ణమ్-కనకమ్- హిరణ్యమ్- హేమ॥న॥-హాటకమ్-తపనీయమ్- శాతకుమ్భమ్-గాఙ్గేయమ్-భర్మ॥న॥-కర్బురమ్-చామీకరమ్-జాతరూపమ్-మహారజతమ్ - కాఞ్చనమ్-రుక్మమ్-కార్తస్వరమ్-జామ్బూనదమ్॥న॥-అష్టాపదః॥పు॥౧౯-బంగారుపేళ్లు. Gold.

స్వరం జామ్బూనదమ ష్టాపదోఽ (స్త్రియాం) (అలఙ్కారసువర్ణం య)చ్ఛృఙ్గీకనకమి(త్య దః)॥ ౬౩॥	శృఙ్గీకనకమ్॥న॥౧-ఇతిఅదః=ఈశబ్దము, అలఙ్కారసువర్ణమ్= సొమ్ముగాఁజేసిన బంగారముపేరు. శృంగి యనిప్రత్యేకనామమును. Gold for ornaments.
దుర్వర్ణం రజతం రూప్యం ఖర్జూరం శ్వేత (మిత్యపి)।	దుర్వర్ణమ్-రజతమ్-రూప్యమ్-ఖర్జూరమ్[పా] ఖర్జురమ్-శ్వేతమ్॥న॥౫-వెండిపేళ్లు. Silver.
రీతిః (స్త్రియాం) మా రకూటో(న స్త్రియాం)	రీతిః[పా]రీతీ॥స్త్రీ॥-ఆరకూటః॥పు॥౨ - ఇత్తడి పేళ్లు. Brass.
(మథ) తామ్రకమ్॥శు ల్బం మ్లేచ్ఛముఖం ద్వ్యష్టవరిష్ఠోదుమ్బరాణిచ।	తామ్రకమ్-శుల్బమ్ - మ్లేచ్ఛముఖమ్- ద్వ్యష్టమ్-వరిష్ఠమ్-ఉదుమ్బరమ్[ప]ఔదుమ్బరమ్॥న॥ ౬-రాగిపేళ్లు. Copper.
లోహోఽ(స్త్రీ)శస్త్రకం తీక్ష్ణం పిణ్డం కాలాయసాయసీ॥ ౬౭॥ అశ్మసారోఽ	లోహః॥పు॥-శస్త్రకమ్ - తీక్ష్ణమ్-పిణ్డమ్-కాలాయసమ్[పా]కృష్ణాయసమ్ - అయః॥న॥-అశ్మసారః॥ పు॥౭-ఇనుముపేళ్లు. Iron.
థమణ్డూరం సింహాణ (మపితన్మలే)।	మణ్డూరమ్-సింహాణమ్- [పా] శిఙ్ఘాణమ్॥ న॥ ౨-ఆ ఇనుపచిట్టెము పేళ్లు. Rust of iron.
(సర్వం చ తైజసం) లోహం	లోహమ్॥ న॥౧-తైజసమ్= తేజోయుక్తములయిన, సర్వమ్=సువర్ణ రజత తామ్ర రీతి కాంస్య త్రపు సీస ధీవరములను నెనిమిదికిని పేరు.
Any thing metallic.	
(వికారస్త్వయసః) కుశీ॥ ౬౮॥	కుశీ॥స్త్రీ॥౧-అయసః వికారః=ఇనుమునఁ జేసిన వానికి నన్నిటికిని పేరు, కఱ్ఱుకేపేరని కొందఱు Bar iron; wrought iron.
క్షారః కాచోఽ	క్షారః-కాచః॥పు॥ ౨-గాజుపేళ్లు. Glass.
థ చపలో రసస్సూతశ్చ పారదే।	చపలః- రసః- సూతః- పారదః[ప]పారతః॥ పు॥ ౪- పాదరసముపేళ్లు. Quicksilver.
గవలం (మాహిషం	గవలమ్॥ న॥౧-మాహిషమ్=ఎనుమునసంబంధ

శృఙ్గ)	మయిన, శృఙ్గమ్=కొమ్ము పేరు. Buffalo's horn.
మభ్రకం గిరిజా ము	అభ్రకమ్-గిరిజమ్-అమలమ్॥న॥3-అభ్రకము
తే॥ Talc; mica.	పేళ్లు. "గిరిజామలమ్" అనియొక పేరనికొందఱు.
స్రోతోఞ్జనం తు సా	స్రోతోఞ్జనమ్-సావీరమ్-కాపోతాఞ్జనమ్-యా
వీరం కాపోతాఞ్జనయా	మునమ్॥న॥౪-సావీరాంజనము పేళ్లు. Antimony.
మునే।	
తుత్థాఞ్జనం శిఖి గ్రీ	తుత్థాఞ్జనమ్-శిఖిగ్రీవమ్ - వితున్నకమ్-మ
వంవితున్నకమయూర	యూరకమ్-కర్పరీ॥ సీ॥ ౫-తుత్థాంజనము. మై
కే॥ ౬౭॥ కర్పరీదార్వి	లుతుత్తము. Blue Vitriol. దార్వికా॥సీ॥-క్వాథో
కా క్వాథోద్భవం తు	ద్భవమ్-తుత్థమ్, రసాఞ్జనమ్-రసగర్భమ్-తార్క్ష్య
త్థం రసాఞ్జనమ్। రసగ	శైలమ్॥న॥౬-రసాంజనము. Collyrium. ఇచట
ర్భం తార్క్ష్యశైలం	తుత్థాంజనము మొదలు-౪-మైలు తుత్తమునకు
	ను,కర్పరీదార్వికాశబ్దములు ౨- వంటసలచఁబు
	ట్టినమైలుతుత్తమునకును, రసాంజనము మొదలు
	రను రసాంజనము పేళ్లనికొందఱు.
గన్ధాశ్మని తు గన్ధకః।	గన్ధాశ్మా॥ న్॥ - గన్ధకః [పా] గన్ధికః - సౌగ
౬౮॥ సౌగన్ధికశ్చ	న్ధికః॥పు॥ ౩-గంధకము పేళ్లు. Sulphur.
చక్షుష్యా కులాలాత్యా	చక్షుష్యా-కులాలీ- కులత్థికా॥ సీ॥ ౩ - కుళు
తు కులత్థికా ।	త్థాంజనము పేళ్లు.
రీతిపుష్పం పుష్పకే	రీతిపుష్పమ్॥ న॥ - పుష్పకేతు॥ న ॥ - పౌష్ప
తు పౌష్పకం కుసు	కమ్[పా]పుష్పకమ్ - కుసుమాఞ్జనమ్॥న॥ ౩-కుసు
మాఞ్జనమ్॥ ౬౯॥	మాంజనము పేళ్లు. Calx of brass.
పిఞ్జరం పీతనం తాల	పిఞ్జరమ్-పీతనమ్-తాలమ్-ఆలమ్ - హరితా
మాలం చహరితాలకే।	లకమ్॥న॥ ౫-హరిదళము. Yellow orpiment.
గైరేయమర్థ్యం గిరి	గైరేయమ్- అర్థ్యమ్- గిరిజమ్- అశ్మజమ్-
జమశ్మజం చశిలాజతు॥	శిలాజతు॥న॥౫-సిలాజిత్తు. Red chalk; Bitumen.
బోల గన్ధ రస ప్రాణ	బోలః - గన్ధరసః - ప్రాణః - పిణ్డః - గోపః
పిణ్డగోపరసా(స్సమాః)	[పా] గోసః-రసః [పా] శశః॥పు॥ ౬ - బోళము
	పేళ్లు.గోపరసమనియొక పేరుగాకొందఱు. Myrrh

డిణ్డీరో ఽబ్ధికఫః ఫేనః

డిణ్డీరః [పా] హిణ్డీరః - అబ్ధికఫః - ఫేనః॥పు॥3- సముద్రపునురుఁగు పేళ్లు. Cuttle fish.

సిన్దూరం నాగసంభవమ్॥ ఉ_౮_౨॥

సిన్దూరమ్-నాగసంభవమ్॥న॥౨-సిందూరము పేళ్లు. Minium, or red lead.

నాగ సీసక యోగేష్ట వప్రాణి

నాగమ్-సీసకమ్-యోగేష్టమ్-వప్రమ్॥న॥౪- సీసము పేళ్లు. Lead.

త్రపు పిచ్చటమ్। రఙ్గ వఙ్గే

త్రపు-పిచ్చటమ్-రఙ్గమ్-వఙ్గమ్॥న॥౪ - తగరము పేళ్లు. Tin.

అథ పిచు స్తూలో ఽ

పిచుః-తూలః [ప] పిచుతూలః॥ పు॥ ౨ - దూది పేళ్లు. Cotton.

థ కమలో త్తరమ్॥ (స్యా) త్కుసుమ్భం వహ్నిశిఖం మహారజన (మిత్యపి) ।

కమలోత్తరమ్-కుసుమ్భమ్-వహ్నిశిఖమ్-మహారజనమ్॥న॥౪-కుసుమపువ్వు పేళ్లు. Safflower; Carthamus.

మేషకమ్బల ఊర్ణాయు

మేషకమ్బలః-ఊర్ణాయుః॥పు॥౨-గొఱ్ఱె వెండ్రుకలచేత నేసినకంబళి పేళ్లు. A woollen blanket.

శ్శశోర్ణం శశలోమని॥ ఉ_౮_౪॥

శశోర్ణమ్-శశలోమ॥న॥౨-కుందేటి వెండ్రుకల పేళ్లు. Hare's or rabbit's hair.

మధు క్షౌద్రం మాక్షికాది

మధు-క్షౌద్రమ్-మాక్షికమ్ ॥న॥ - ఈ ౩ ను మాక్షికాది = మాక్షిక, భ్రామర, పౌత్తికములను 3 తేనెలకును పేళ్లు. Honey.

మధూచ్ఛిష్టంతు సిక్థకమ్।

మధూచ్ఛిష్టమ్-సిక్థకమ్॥న॥౨-మైనము పేళ్లు. Wax.

మనశ్శిలా మనోగుప్తా మనోహ్వా నాగజిహ్వికా॥ఉ_౮_౫॥ నైపాలీ కునటీ గోలా

మనశ్శిలా - మనోగుప్తా-మనోహ్వా- నాగజిహ్వికా॥స్త్రీ॥౪ - మణిశిల పేళ్లు. Red arsenic. నైపాలీ-కునటీ-గోలా॥స్త్రీ॥ 3-నేపాళదేశమునందుఁ బుట్టిన మణిశిల పేళ్లు. మనశ్శిలాదులు, ౭-మణిశిల పేళ్లు.

యవక్షారో యవాగ్రజః । పాక్యో ఽ

యవక్షారః-యవాగ్రజః-పాక్యః॥పు॥3 - యవక్షారము పేళ్లు. Nitre; Saltpetre.

థ సర్జికాక్షారః కాపోతస్సుఖవర్చకః॥ సౌవ

సర్జికాక్షారః-కాపోతః-సుఖవర్చకః॥ పు॥-సౌవర్చలమ్-రుచకమ్॥ న ॥ ౫- సజ్జాకారము పేళ్లు.

ర్చలం (స్యా) ద్రుచకం	Alkali; Natron.
త్వక్క్షీరీ వంశరోచనా।	త్వక్క్షీరీ॥ స్త్రీ॥-వంశరోచనా॥ స్త్రీ॥ ౨-తవక్షీరిపేళ్లు. Manna of bamboos. [లపేళ్లు.
శిగ్రుజం శ్వేతమరిచం మోరటం(మూలమైక్షవమ్)॥ ౬౦౭॥	శిగ్రుజమ్-శ్వేతమరిచమ్॥న॥ ౨- మునగవిత్తు మోరటమ్॥న॥ ౧ - చెఱకువేళ్ల పేరు. Root of sugarcane.
గ్రన్థికం పిప్పలీమూలం చటికా శిర (ఇత్యపి)।	గ్రన్థికమ్-పిప్పలీమూలమ్ - చటికాశిరః॥స్, న॥ [ప] చటికా॥ స్త్రీ॥-శిరః[పా]సిరః॥పు॥౩-పిప్పలీమూలము పేళ్లు. Root of long pepper.
గోలోమీ భూతకేశో (నా)	గోలోమీ॥స్త్రీ॥-భూతకేశః॥పు॥౨-జటామాంసిపేళ్లు. భూతకేశమనుతృణముపేళ్లని కొందఱు. Root of sweet flag.
పత్త్రాఙ్గం రక్తచన్దనమ్॥ ౬౦౮॥	పత్త్రాఙ్గమ్-రక్తచన్దనమ్॥న॥ ౨- ఎఱ్ఱనిచందనము పేళ్లు. Red-wood.
త్రికటు త్ర్యూషణం వ్యోషం	త్రికటు-త్ర్యూషణమ్[పా] త్ర్యుషణమ్-వ్యోషమ్॥న॥ ౩-సొంటి పిప్పలిమిరియాలకూటమి పేళ్లు.
త్రిఫలా (తు) ఫలత్రికమ్।	త్రిఫలా॥స్త్రీ॥-ఫలత్రికమ్॥న॥౨-కరక తాడి ఉసిరికల యొక్క మూఁడిటికూటమి పేళ్లు. Three myrobalans.
→ఇతి వైశ్యవర్గః←	వైశ్యులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.
శూద్రాశ్చావరవర్ణాశ్చ వృషలాశ్చ జఘన్యజాః॥ ౬౦౯॥	శూద్రః-అవరవర్ణః-వృషలః-జఘన్యజః॥ పు॥ ౪-శూద్రుల పేళ్లు. Men of the fourth tribe.
(ఆచణ్డాలాత్తు)సంకీర్ణా (అమ్బష్ఠకరణాదయః)।	సంకీర్ణాః॥ ౧-చండాలశబ్దపర్యంతముముందు చెప్పఁగల అంబష్ఠకరణాదిజాతులు సంకరజాతులనంబడుదురు. Men of mixed origin.
(శూద్రావిశోస్తు) కరణో	కరణః॥ పు॥ ౧ - శూద్రస్త్రీకిని వైశ్యునికినిఁ బుట్టి లేఖనవృత్తిగలవాని పేరు. A scribe.
ఽమ్బష్ఠో(వైశ్యాద్విజ	అమ్బష్ఠః॥ పు॥ ౧ - వైశ్యస్త్రీకిని బ్రాహ్మణుని

స్యనోః)॥ ౨౯౦॥	కిని పుట్టి చికిత్సావృత్తిగలవాని పేరు.
(శూద్రా క్షత్రియయోః)స్తుగ్రో	ఉగ్రః॥పు॥ ౧- శూద్రస్త్రీకిని క్షత్రియునికిని పుట్టిన శస్త్రవృత్తిగలవాని పేరు.
మాగధః (క్షత్రియా విశోః)।	మాగధః॥పు॥ ౧-క్షత్రియస్త్రీకిని వైశ్యునికిని పుట్టి స్తుతిపాఠవృత్తిగలవాని పేరు.
మాహిష్యో౽ (ర్యా క్షత్రియయోః)	మాహిష్యః॥ పు॥ ౧-వైశ్యస్త్రీకినిక్షత్రియునికినిపుట్టిజ్యోతిషశకునస్వరశాస్త్రములుజీవికగా గల వాని పేరు.
క్షత్తా౽ (ర్యాశూద్రయోస్సుతః)॥ ౨౯౧॥	క్షత్తా॥ఋ, పు॥౧- క్షత్రియస్త్రీకిని శూద్రునికిని పుట్టి వేఁటవృత్తిగలవాని పేరు. అర్యాశబ్దము క్షత్రియస్త్రీవాచకము.
(బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రియా)త్సూత	సూతః॥ పు ॥ ౧ - బ్రాహ్మణ స్త్రీయందు క్షత్రియునివలనఁ బుట్టి సారథ్యాదివృత్తిగల వాని పేరు. A charioteer.
(స్తస్యాం)వైదేహకో (విశః)।	వైదేహకః ॥పు॥ ౧ - బ్రాహ్మణస్త్రీయందు వైశ్యునివలనఁ బుట్టినవాని పేరు. వైశ్యస్త్రీకినిశూద్రునికినిపుట్టినవాని పేరనికొందఱు.
రథకార (స్తుమాహిష్యాత్కరణ్యాం యస్య సమ్భవః)॥ ౨౯౨॥	రథకారః॥ పు॥ ౧-కరణ్యామ్=కరణస్త్రీయందు, మాహిష్యాత్ = మాహిష్యపురుషునివలన, యస్య=ఎవనికి, సంభవః=పుట్టుక కలదో వాని పేరు.
(స్యా)చ్చణ్డాల(స్తు జనితో బ్రాహ్మణ్యాం వృషలేన యః)।	చణ్డాలః [పా]చాణ్డాలః॥పు॥౧-బ్రాహ్మణ్యామ్=బ్రాహ్మణస్త్రీయందు, వృషలేన = శూద్రునిచేత, యః జనితః=పుట్టింపఁబడినవాని పేరు.
కారు శ్శిల్పీ	కారుః-శిల్పీ॥ న్, పు॥ ౨ - కంసాలవానికిని, సాలెవానికిని, మంగలవానికిని, చాకలవానికిని, ముచ్చివానికిని పేళ్లు. An artisan.
(సంహతైస్తైర్ద్వయోః) శ్శ్రేణిః (స్సజాతిభిః)॥ ౨౯౩॥	శ్రేణిః॥ స్త్రీ॥ ౧-సజాతీయులయిన శిల్పులసంఘము పేరు. A guild or company of artisans.

కులిక (స్సాన్య)త్కుల శ్రేష్ఠి	కులికః [పా] కులకః-కులశ్రేష్ఠీ ॥ న్,పు॥ ౨- శిల్పికులములోఁ బ్రధానమైన వానిపేళ్లు. The chief of a guild. An artist of high birth.
మాలాకార స్తు మాలికః।	మాలాకారః-మాలికః॥పు॥ ౨-పుష్పములుగట్టి యమ్ము వానిపేళ్లు. A florist.
కుమ్భకారః కులాల (స్స్యాత్)	కుమ్భకారః-కులాలః॥ పు॥ ౨ - కుమ్మరవాని పేళ్లు. A potter.
త్పలగణ్డస్తు లేపకః ॥ ౬౯౪॥	పలగణ్డః-లేపకః॥పు॥ ౨-సున్నపుగారచేయు వాఁడు. A bricklayer or plasterer. [A weaver.
తన్తువాయః కువిన్ద (స్స్యాత్) స్తున్నవాయ స్తు సౌచికః।	తన్తువాయః-కువిన్దః॥పు॥ ౨-నాలెవాని పేళ్లు. తున్నవాయః-సౌచికః॥ పు॥ ౨- చిప్పవాని పేళ్లు, కుట్టుపువాఁడు. A tailor.
రఙ్గాజీవ శ్చిత్రకరః	రఙ్గాజీవః-చిత్రకరః॥పు॥ ౨-చిత్తరువ్రాయు వానిపేళ్లు. A painter.
శస్త్రమార్జోఽసిధావకః॥ ౬౯౫॥	శస్త్రమార్జః-అసిధావకః॥పు॥ ౨-ఆయుధము లుచికిలిచేయువాఁడు. An armourer. A furbisher.
పాదూకృచ్చర్మకార (స్స్యాత్)	పాదూకృత్ చర్మకారః॥పు॥ ౨- గొడిగరవాని పేళ్లు, పాదరక్షలు కుట్టువాఁడు. A shoe-maker.
వ్యోకారో లోహకారకః। An iron-smith.	వ్యోకారః-లోహకారకః॥పు॥ ౨-కరిమలవాని పేళ్లు. గనిలోనినుము దెచ్చి శుద్ధలోహము సేయుకోసలాది దేశ ప్రసిద్ధలోహకారజాతి పేళ్లనియు.
నాడిన్ధమస్స్వర్ణకారః కలాదో రుక్మకారకే॥	నాడిన్ధమః - స్వర్ణకారః - కలాదః - రుక్మకారకః॥పు॥ ౪-అగసాల వానిపేళ్లు. A goldsmith.
(స్యా) చ్ఛాఙ్ఖికః కామ్బవికః	శాఙ్ఖికః-కామ్బవికః॥పు॥ ౨-శంఖము చేతకడియాలు మొదలైనవి చేసియమ్ము వాని పేళ్లు. A shell-cutter.
శౌల్బిక స్తామ్రకుట్టకః।	శౌల్బికః-తామ్రకుట్టకః॥పు॥ ౨-రాగిపని చేయువానిపేళ్లు. A copper-smith.
తక్షాతువర్ధకి స్త్వష్టా	తక్షా॥న్॥-వర్ధకిః-త్వష్టా॥ఋ॥-రథకారః- కా

రథకారశ్చ కాష్ఠతట్॥	ష్ఠతట్॥ష్,పు॥౫-వడ్లవాని పేళ్లు. A carpenter.
(గ్రామాధీనో)గ్రామతక్షః	గ్రామతక్షః॥ పు॥ ౧-గ్రామాధీనః = గ్రామమునకు నధీనుఁడయిన కాణాచివడ్లవాని పేళ్లు. A carpenter working for the village.
కౌటతక్షో౽ (నధీనః)।	కౌటతక్షః॥పు॥౧-అనధీనకః=ఒకరికినధీనుఁడు గాక కూలికిపనిచేయు వడ్లవాని పేళ్లు. An independent carpenter.
క్షురీ ముణ్డీ దివాకీర్తి నాపితాన్తావసాయినః॥	క్షురీ॥న్॥-ముణ్డీ॥న్॥-దివాకీర్తిః-నాపితః-అన్తావసాయీ॥న్,పు॥౫-మంగలవాని పేళ్లు. A barber.
నిర్ణేజక(స్స్యా)ద్రజక	నిర్ణేజకః-రజకః॥ పు॥ ౨-చాకలవాని పేళ్లు. Washerman.
శౌణ్డికో మణ్డహారకః॥ A vintner.	శౌణ్డికః-మణ్డహారకః॥పు॥౨-కల్లమ్మువాని పేళ్లు A distiller and seller of spirituous liquors.
జాబాల(స్స్యా)దజాజీవి	జాబాలః-అజాజీవీ॥న్॥ [పా] అజాజీవః ॥పు॥ ౨-మేఁకలనుగాచువాని పేళ్లు. A goatherd.
దేవాజీవస్తు దేవలః॥ ౬౯౯॥	దేవాజీవః [పా] దేవాజీవీ॥న్॥-దేవలః॥ పు॥ ౨-కూలికి దేవరను బూజించువాని పేళ్లు.
(స్యా)న్మాయా శామ్బరీ	మాయా-శామ్బరీ॥ స్త్రీ॥ ౨-ఇంద్రజాలము మొదలయిన మాయ పేళ్లు. Jugglery.
మాయాకారస్తు ప్రాతిహారకః।	మాయాకారః-[మాయావీ-మాయీ]-ప్రాతిహారకః [పా] ప్రతిహారకః [ప] ప్రతిహారికః॥పు॥ ౨-మాయచేయువాని పేళ్లు. A juggler.
శైలాలినస్తు శైలూషా జాయాజీవాః కృశాశ్వినః॥ ౭౦౦॥ భరతా (ఇత్యపి) నటాః	శైలాలీ॥న్॥-శైలూషః-జాయాజీవః-కృశాశ్వీ॥న్॥-భరతః-నటః॥ పు॥ ౬-నట్టువవాని పేళ్లు. Dancers and tumblers.
చారణాస్తు కుశీలవాః।	చారణః-కుశీలవః॥పు॥౨-దిక్కులయందు సంచరించుబట్టువారికిఁగాని నట్టువవారికిఁగాని పేళ్లు. A wandering actor or singer.

మార్దఙ్గికా మౌరజికాః

మార్దఙ్గికః-మౌరజికః॥ పు॥ ౨-మద్దెలగొట్టువారి పేళ్లు. A drummer.

పాణివాదా స్తు పాణిఘాః॥ ౨౦౧॥

పాణివాదః-పాణిఘః॥ పు॥ ౨-చేతుల తాళము గొట్టువారి పేళ్లు. Clapping the hands to keep time in music.

వేణుధ్మాః (స్యు) ర్వైణవికాః

వేణుధ్మః॥ అ॥-వైణవికః॥ పు॥ ౨-పిల్లనగ్రోవి నూదువారి పేళ్లు. Players on the flute.

వీణావాదా స్తు వైణికాః।

వీణావాదః-వైణికః॥ పు॥ ౨-వీణవాయించువారి పేళ్లు. Players on the lute.

జీవాన్తక శ్శాకునికో

జీవాన్తకః-శాకునికః॥ పు॥ ౨-పక్షులఁ జేఁటాడువాని పేళ్లు. A fowler. A bird-catcher.

(ద్వౌ) వాగురికజాలికౌ॥ ౨౦౨॥

వాగురికః-జాలికః॥ పు॥ ౨-వల వేఁటకాని పేళ్లు. A hunter using nets.

వైతంసికః కౌటికశ్చ మాంసిక(శ్చ సమం త్రయమ్)॥

వైతంసికః-కౌటికః-మాంసికః॥ పు॥ ౩-మాంసము విక్రయించువాని పేళ్లు. A vender of flesh-meat.

భృతకో భృతిభుక్కర్మకరో వైతనిక(శ్చ సః)॥

భృతకః-భృతిభుక్॥ జ॥-కర్మకరః-వైతనికః॥ పు॥ ౪-కూలివాని పేళ్లు. A hireling; labourer.

వార్తావహో వైవధికో

వార్తావహః-వైవధికః॥ పు॥ ౨-కావడిమోయువాఁడు. A chandler. A carrier of loads on a pole.

భారవాహ స్తుభారికః।

భారవాహః-భారికః॥ పు॥ ౨-మోపుమోయువాఁడు. A porter.

వివర్ణః పామరో నీచః ప్రాకృతశ్చ పృథగ్జనః॥ నిహీనోఽపశదో జాల్మః క్షుల్లకశ్చేతర(శ్చ సః)।

వివర్ణః-పామరః-నీచః-ప్రాకృతః-పృథగ్జనః-నిహీనః-అపశదః [పా] అపసదః-జాల్మః-క్షుల్లకః [ప] ఖుల్లకః-ఇతరః॥ పు॥ ౧౦-అల్పుని పేళ్లు. A low man following a degrading profession.

భృత్యే దాసేర దాసేయ దాస గోప్యక చేటకాః॥ ౨౦౩॥ నియోజ్య

భృత్యః-దాసేరః-దాసేయః-దాసః-గోప్యకః-చేటకః-నియోజ్యః-కింకరః-ప్రైష్యః [పా] ప్రేష్యః-భుజిష్యః-పరిచారకః॥ పు॥ ౧౧-బంటు

కింకర ప్రైష్య భుజిష్య పరిచారకాః ।	టులపేళ్లు, చాకరివాండ్లు. A servant or slave.
పరాచితపరిస్కన్న పరజాత పరైధితాః ॥	పరాచితః-పరిస్కన్నః - పరజాతః-పరైధితః॥ పు॥ ౪-పంపుడు బంటుపేళ్లు. A fostered slave.
మన్ద స్తున్దపరిమృజ ఆలస్య శ్శీతకో ఽల సో ఽనుష్ణః ।	మన్దః - తున్దపరిమృజః - ఆలస్యః - శీతకః - అలసః-అనుష్ణః॥ పు॥ ౬ - అలసునిపేళ్లు. A lazy man.
దక్షేతు చతుర పేశల పటవ స్సూత్థాన ఉష్ణ శ్చ॥ ౭౦౭॥	దక్షః - చతురః - పేశలః-పటుః-సూత్థానః- ఉష్ణః॥ పు॥౬-నేర్పరిపేరు. A dexterous person.
చణ్డాల ప్లవ మాతఙ్గ దివాకీర్తి జనఙ్గమాః । నిషాద శ్వపచా వన్తే వాసి చాణ్డాల పుక్కసాః॥ ౭౦౮॥	చణ్డాలః - ప్లవః - మాతఙ్గః-దివాకీర్తిః-జనఙ్గమః-నిషాదః-శ్వపచః - అన్తేవాసీ॥ న్॥ - చాణ్డాలః - పుక్కసః॥ పు ॥ ౧౦-మాలవానిపేళ్లు. A man of the lowest and most despised of the mixed castes.
(భేదాః)కిరాత శబర పులిన్దా మ్లేచ్ఛజాతయః)।	కిరాతః॥పు॥౧-నెమిలిపింఛము మొదలయినవి కట్టుకొనువాండ్ర పేరు. శబరః॥పు॥౧-ఆకులుగట్టుకొనువాండ్ర పేరు. పులిన్దః॥పు॥౧ - తమభాషయేకాని యొకరిభాష నెఱుంగనివాండ్ర పేరు. ఈ 3 ను, భేదాః = చండాలభేదములయిన, మ్లేచ్ఛజాతయః=మ్లేచ్ఛజాతులు. Barbarians.
వ్యాధో మృగవధాజీవో మృగయు ర్లుబ్ధక శ్చసః॥ ౭౦౯॥	వ్యాధః-మృగవధాజీవః-మృగయుః-లుబ్ధకః॥ పు॥౪-బోయవానిపేళ్లు.A hunter. A deer-killer.
కౌలేయక స్సారమేయః కుక్కురో మృగదంశకః। శునకో భషక శ్శ్వా(స్యా)	కౌలేయకః-సారమేయః - కుక్కురః - మృగదంశకః-శునకః - భషకః - శ్వా॥న్,పు॥౭-కుక్కపేళ్లు. A dog.
దలర్క (స్తునయోగి	అలర్కః॥పు॥౧-సయోగితః = ఔషధప్రయో

తః)॥ ౨౦౦॥
(శ్వా)విశ్వకద్రు (ర్మృ
గయాకుశల)

గమువలన వెఱ్ఱిపట్టిన కుక్కపేరు. A mad dog.
విశ్వకద్రుః॥పు॥౧ - మృగయాకుశలః = వేఁట యందు నేర్పుగల, శ్వా=కుక్కపేరు. A hound.

స్సరమా శునీ ।

సరమా-శునీ॥స్త్రీ॥_౨-ఆఁడుకుక్క పేళ్లు.A bitch.

విట్చ్వర(స్సూకరో గ్రా
మ్యో)

విట్చ్వరః॥పు॥౧-గ్రామ్యః సూకరః = ఊరఁబంది పేరు. A village hog.

బర్కర (స్తరుణః ప
శుః)॥ ౨౦౧॥

బర్కరః॥పు॥౧-తరుణః=ప్రాయపువయస్సుగల,పశుః=పశుమాత్రమునకుపేరు. Any young animal.

ఆచ్ఛోదనంమృగవ్యం
(స్యా) దాఖేటో మృగ
యా (స్త్రియామ్) ।

ఆచ్ఛోదనమ్ - మృగవ్యమ్॥న॥-ఆఖేటః॥పు॥-మృగయా॥స్త్రీ॥౪-వేఁటపేళ్లు. Chase ; hunting.

(దక్షిణారు ర్లుబ్ధయో
గా)ద్దక్షిణేర్మా(కురఙ్గకః)
౨౦౨॥

దక్షిణేర్మా॥న్, పు॥౧-లుబ్ధయోగాత్ = వేఁటకానిబాణముతగులుటవలన, దక్షిణారుః = కుడిదిక్కున గాయముగల, కురఙ్గః = మృగము పేరు. A deer wounded on its right side.

చోరై కాగారిక స్తేన
దస్యు తస్కర మోష
కాః। ప్రతిరోధిపరాస్క
న్ది పాటచ్చర మలిమ్లు
చాః॥ ౨౦౩॥

చోరః[పా]చౌరః-ఐకాగారికః- స్తేనః-దస్యుః-తస్కరః-మోషకః-ప్రతిరోధీ॥న్॥- పరాస్కన్దీ॥న్॥-పాటచ్చరః-మలిమ్లుచః॥పు॥౧౦-దొంగపేళ్లు. A thief or robber.

చౌరికా స్తైన్య చౌ
ర్యే చ స్తేయం

చౌరికా॥స్త్రీ॥- స్తైన్యమ్ - చౌర్యమ్- స్తేయమ్॥న॥౪-దొంగతనము పేళ్లు. Theft.

లోప్త్రం(తు తద్ధనమ్)।

[పేరు. Booty.
లోప్త్రమ్॥న॥౧-తద్ధనమ్=దొంగలించినసొమ్ము

వితంస (స్తూపకరణం
బన్ధనే మృగపక్షిణామ్)॥
౨౦౪

వితంసః[పా]వీతంసః॥పు॥౧-మృగపక్షిణామ్=మృగములనుపక్షులను, బన్ధనే=పట్టుటయందు,ఉపకరణమ్=సాధనమైనయురులు మొదలైనవాని పేరు. A net, chain or cage.

ఉన్మాథః కూటయన్త్రం
(స్యా)

ఉన్మాథః॥పు॥-కూటయన్త్రమ్॥న॥ ౨-బోను పేళ్లు. గాలమని కొందఱు. A snare or trap.

ద్వాగురా మృగబన్ధనీ।

శుల్బం వరాటకః (స్త్రీ తు) రజ్జు (స్త్రీషు) వటీ గుణః॥ ౨౧౫॥

ఉద్ఘాటనం ఘటీయన్త్రం (సలిలోద్వాహనం ప్రహేః)।

(పుంసి) వేమా వాయదణ్డః

సూత్రాణి (నరి) తన్తవః॥

వాణిర్వ్యూతిః (స్త్రియాం తు త్వే) పుస్తం (లేప్యాదికర్మణి)।

పాఞ్చాలికా పుత్త్రికా (స్యా ద్వస్త్రదన్తాదిభిః కృతా)॥ ౨౧౬॥

పిటకః పేటకః

పేటా మఞ్జూషా

థ విహఙ్గికా। భారయష్టి

(స్తదాలమ్బి) శిక్యం కాచో

థ పాదుకా॥ ౨౧౭॥ పాదూ రుపానత్ (స్త్రీ)

(సైవా) నుపదీనా

(పదాయతా)।

నధ్రీ వధ్రీ వరత్రా

వాగురా-మృగబన్ధనీ॥సీ॥ ౨-మృగములనుబట్టువలపేళ్లు. A net.

శుల్బమ్॥ న॥-వరాటకః॥పు॥-రజ్జుః॥ సీ॥-వటీ॥ త్రి॥-గుణః॥ పు॥ ౫-త్రాటిపేళ్లు. A cord, rope, or string.

ఉద్ఘాటనమ్-ఘటీయన్త్రమ్॥న॥-ఈ౨ను, ప్రహేః=నూతివలన, సలిలోద్వాహనమ్ = నీళ్లెత్తుటాట్నముపేళ్లు. A contrivance for raising water.

వేమా॥న్, పు॥ [ప]॥న॥-వాయదణ్డః॥పు॥ ౨-కోకలునేయు తాఁకుపలకపేళ్లు. A loom.

సూత్రమ్॥న॥-తన్తుః॥పు॥ ౨=నూలిపేళ్లు. Thread.

వాణిః-వ్యూతిః॥సీ॥ ౨-నేయుటపేళ్లు. Weaving.

పుస్తమ్॥ న॥ ౧-లేప్యాదికర్మణి = లెప్పపుపని మొదలయినదానిపేరు. Plastering. Modelling.

పాఞ్చాలికా-పుత్త్రికా॥సీ॥ ౨- వస్త్రదన్తాదిభిః=వస్త్రదంతకాష్ఠాదులచేత, కృతా = చేయఁబడిన బొమ్మపేళ్లు. A doll or puppet.

పిటకః-పేటకః॥పు॥ ౨-బుట్టపేళ్లు. A basket.

పేటా-[పా]పేడా-మఞ్జూషా॥సీ॥ ౨-మందసముపేళ్లు. A box. ఈరను, పర్యాయములనికొందఱు.

విహఙ్గికా-[పా]విహఙ్గమా-భారయష్టిః॥సీ॥ ౨-కావడిబద్ద పేళ్లు. A pole for carrying burdens.

శిక్యమ్॥న॥-కాచః॥ పు॥ ౨-తదాలమ్బి=ఆకావడిబద్దయందువ్రేలు ఉట్టిపేళ్లు. Its slings.

పాదుకా - పాదూః -ఉపానత్॥స్త్రీ,సీ॥౩-చెప్పులపేళ్లు. A shoe.

అనుపదీనా॥సీ॥ ౧-అపదాయతా=కాలిక్రిందట్టపడిన, సైవ=ఆచెప్పుపేరు. A boot.

నధ్రీ-వధ్రీ-వరత్రా॥సీ॥౩-వారుపేళ్లు. A thong.

(స్యాదశ్వాదేస్తాడనీ) కశా॥ ౭౧౯॥	కశా॥ స్త్రీ॥ ౧-అశ్వాదేః=గుఱ్ఱము మొదలయిన వానిని, తాడనీ=కొట్టుచబుకు పేరు. A whip.
చాణ్డాలికా తు కణ్డోలవీణా చణ్డాలవల్లకీ।	చాణ్డాలికా - కణ్డోలవీణా [ప] కటోలవీణా- చణ్డాలవల్లకీ॥స్త్రీ॥౩-మాలవానివీణె పేళ్లు. A vulgar lute.
నారాచీ(స్యాదేషణికా	నారాచీ-ఏషణికా॥స్త్రీ॥౨-త్రాసు పేళ్లు. Gold-smith's scales.
శాణస్తు నికషః కషః॥ ౭౨౦॥	శాణః-నికషః-కషః॥ పు॥ ౩ - ఒరగల్లు పేళ్లు, నానయు. A touchstone.
వ్రశ్చనః పత్త్రపరశుః	వ్రశ్చనః-పత్త్రపరశుః॥పు॥ ౨-చీర్ణము పేళ్లు, A small saw.
ఈషికా తూలికా(సమే)।	ఈషికా- తూలికా॥స్త్రీ॥౨-చిత్తరువు వ్రాయు కలిక పేళ్లు. A pencil or brush.
తైజసావర్తనీ మూషా	తైజసావర్తనీ-మూషా॥స్త్రీ॥౨-బంగారు మొదలైనవి కరఁగుమూస పేళ్లు. A crucible.
భస్త్రా చర్మప్రసేవికా॥	భస్త్రా-చర్మప్రసేవికా॥స్త్రీ॥ ౨-కొలిమితిత్తి పేళ్లు. Bellows.
ఆస్ఫోటనీ వేధనికా A gimlet, or auger.	ఆస్ఫోటనీ [పా] లాస్ఫోటనీ-వేధనికా॥స్త్రీ॥ ౨-రత్నాదులు తొలులువేయు పిడిసాన పేళ్లు.
కృపాణీకర్తరీ (సమే)।	కృపాణీ-కర్తరీ॥స్త్రీ॥౨-కత్తెర పేళ్లు. Scissors.
వృక్షాదనో వృక్షభేదీ A hatchet. A chisel.	వృక్షాదనః-వృక్షభేదీ॥న్, పు॥౨-మ్రాఁకులనఱకు గొడ్డలి కత్తియులి మొదలయినవాని పేళ్లు.
టఙ్కః పాషాణదారణః॥ ౭౨౧॥	టఙ్కః-పాషాణదారణః॥ పు॥ ౨-రాయినఱకెడు ఉలి పేళ్లు. A stone-cutter's chisel.
క్రకచో(౽స్త్రీ)కరపత్త్రం	క్రకచః॥పు॥-కరపత్త్రమ్॥న॥౨ - అంపము పేళ్లు. A saw.
(స్యా) దారా చర్మభేదినీ।	ఆరా-చర్మభేదినీ॥స్త్రీ॥౨-ఆరె పేళ్లు,ఇచట 'క్రకచః కరపత్త్రం స్యాదారా చర్మప్రభేదికా' అనియుం బాఠముగలదు. A shoemaker's knife.
సూర్మిః స్థూణాఽయః ప్రతిమా	సూర్మిః[పా] సూర్మీ-స్థూణా-అయఃప్రతిమా॥ స్త్రీ॥ ౩-దాగలి పేళ్లు. ఇనుపప్రతిమయు. An anvil; an image of iron.

శిల్పం (కర్మకలాదికమ్)॥ ౭_౨౩॥

కలాదికమ్=వాత్స్యాయనుఁడు సెప్పిననృత్తగీతాదిబాహ్యక్రియలు-౬౪ను, ఆలింగనచుంబనాద్యాంతరక్రియలు-౬౪ను కళలనఁబడును. అవి మొదలైనకర్మ-అనఁగా స్వర్ణకారాది క్రియలును,శిల్పమ్॥న॥-శిల్పమనంబడును. An art.

ప్రతిమానం ప్రతిబింబం ప్రతిమా ప్రతియాతనా ప్రతిచ్ఛాయా। ప్రతికృతి రర్చా (పుంసి) ప్రతినిధి

ప్రతిమానమ్ - ప్రతిబిమ్బమ్॥న॥-ప్రతిమా - ప్రతియాతనా-ప్రతిచ్ఛాయా- ప్రతికృతిః- అర్చా॥ స్త్రీ॥-ప్రతినిధిః॥ పు॥ ౮-విష్ణువు మొదలయినవారి మూర్తులకు సమముగా శిలాదులచేతఁ జేసినప్రతిమపేళ్లు. A image ; a statue or picture.

రుపమోపమానం (స్యాత్)॥ ౭_౨౪॥

ఉపమా॥స్త్రీ॥-ఉపమానమ్॥న॥ ౨-సరిపోల్పఁబడు వస్తువులకును సరిపోల్చుటకును పేళ్లు. Resemblance.

(వాచ్యలిఙ్గా) స్సమ స్తుల్య స్సదృక్ష స్సదృశ స్సదృక్। సాధారణ స్సమానశ్చ

సమః-తుల్యః-సదృక్షః-సదృశః-సదృక్॥శ్॥-సాధారణః-సమానః॥౭-సమానవస్తువుపేళ్లు. ఇవి విశేష్యములయొక్క లింగముగలవి. Like, similar.

(స్యురుత్తరపదే త్వమీ॥ ౭_౨౫ ॥నిభసంకాశనీకాశ ప్రతీకాశోపమాదయః।

నిభః-సంకాశః-నీకాశః-ప్రతీకాశః॥పు॥-ఉపమా॥స్త్రీ॥౫-ఆదిశబ్దముచేతకల్ప-భూత-రూప-శబ్దములును, అమీ=ఈరా యు, ఉత్తరపదేస్యుః=సమాసమునందు తుదపదములయి సమానవస్తువుపేళ్లగును. ఉదాహరణము:—చన్ద్రనిభః,లక్ష్మీసంకాశా-పద్మనీకాశమ్-సూర్యప్రతీకాశః మొదలైనవి.

కర్మణ్యాతు విధా భృత్యా భృతయో భర్మ వేతనమ్॥ భరణ్యం భరణం మూల్యం నిర్వేశః పణ (ఇత్యపి)।

కర్మణ్యా-విధా - భృత్యా-భృతిః॥స్త్రీ॥-భర్మ॥న్॥-వేతనమ్-భరణ్యమ్-భరణమ్ - మూల్యమ్॥న॥-నిర్వేశః-పణః॥పు॥౧౧-కూలిపేళ్లు. Wages or hire.

సురా హలిప్రియా హాలా పరిస్రు ద్వరుణా

సురా-హాలిప్రియా-హాలా-పరిస్రుత్॥త్॥-వరుణాత్మజా-గన్ధోత్తమా - ప్రసన్నా- ఇరా-కాద

త్మజా॥ గన్ధోత్తమా ప్రసన్నేరా కాదమ్బర్యః పరిస్రుతా। మదిరా కశ్య మద్యే చా

మ్బరీ-పరిస్రుతా-మదిరా॥ స్త్రీ॥-కశ్యమ్-మద్యమ్॥ న॥ ౧౩-కల్లుపేళ్లు. Spirituous liquor.

ప్యవదంశ (స్తుభక్షణమ్)॥ ౨౨౮॥ A relish. A condiment.

అవదంశః [పా] ఉపదంశః॥ పు॥ ౧-మద్యపానము సేయునపుడు నంజుకొను మాంసము మొదలయిన దాని పేరు. భోజనమునందు నంజుకొను ఊరుగాయ మొదలయినవియు.

శుణ్డాపానం మదస్థానం

శుణ్డా॥ స్త్రీ॥-పానమ్-మదస్థానమ్॥ న॥ ౩-కల్లు ద్రాగునింటి పేళ్లు. A tavern.

మధువారా మధుక్రమాః।

మధువారః-మధుక్రమః॥ పు॥ ౨-పెక్కుమార్లు కల్లు ద్రాగుపరుస పేళ్లు. Tippling.

మధ్వాసవో మాధవకో మధు మార్ద్వీక (మద్యయోః)॥ ౨౨౯॥

మధ్వాసవః-మాధవకః॥ పు॥-మధు॥ న॥ ౩-ఇప్పపువ్వులకల్లుపేళ్లు. మార్ద్వీకమ్॥ న॥ ౧-ద్రాక్షపండ్ల కల్లు పేరు. ఇచట మార్ద్వీక మను పాఠమున నాలుగును ఇప్పపువ్వులకల్లుపేళ్లు. Spirit distilled from the blossoms of Bassia latifolia.

మైరేయమాసవశ్శీధు

మైరేయమ్। న॥ ౧-ఆరెపువ్వు బెల్లము కడుగు నీళ్ల చేతఁ జేసినకల్లు. ఆసవః॥ పు॥ ౧-పక్వముగాని చెఱకురసమునఁ జేసినకల్లు. శీధుః॥ పు॥ ౧-పక్వమయిన చెఱకురసమునఁ జేసినకల్లు.

ర్మేదకో జగల (స్సమౌ)।

మేదకః-జగలః॥ పు॥ ౨ - మద్యము సేయుటకు నానాద్రవ్యములు గూర్చిన ముద్ద పేళ్లు.

సంధానం స్యా దభిషవః

సంధానమ్॥ న॥-అభిషవః॥ పు॥ ౨-కల్లుసేయుట పేళ్లు. Distillation.

కిణ్వం (పుంసి తు) నగ్నహూః॥ ౨౩౦॥

కిణ్వమ్॥ న॥-నగ్నహూః [పు] నగ్నహూః॥ పు॥ ౨-మద్యము సేయు మొలక పేళ్లు. నానాద్రవ్యకృత సురాబీజము. Ferment.

కారోత్తర స్సురామణ్డ

కారోత్తరః॥ పు॥-సురామణ్డమ్॥ న॥ ౨-కల్లు

తేఁటపేళ్లు. Yest, froth.

మాపానం పానగోష్ఠి
కా ।

ఆపానమ్॥న॥- పానగోష్ఠికా॥స్త్రీ॥ ౨ - అనేరు లుకూడి మద్యపానము సేయుచోటిపేళ్లు. A place where people drink together.

చషకో(ఽస్త్రీ) పాన
పాత్రం సరకోఽప్యను
తర్షణమ్॥　　　２３౧॥

చషకః॥ప్న॥-పానపాత్రమ్॥న॥ - సరకః॥(ఇది అపిశబ్దము చేత)॥ప్న॥-అనుతర్షణమ్॥ న॥ ౪-కల్లు [దాగుగిన్నె పేళ్లు. A drinking vessel. సరకానుతర్షణశబ్దములు ౨-ను మద్యమువడ్డించుట పేళ్లని కొందఱు. Distribution of liquor.

ధూర్తోఽక్షదేవీ కిత
వోఽక్షధూర్తో ద్యూ
తకృత్సమాః ।

ధూర్తః- అక్షదేవీ॥న్॥-కితవః-అక్షధూర్తః-ద్యూతకృత్॥ త్,పు॥ ౫-జూదమాడువాని పేళ్లు. A gamester.　　　[పేళ్లు. Surety.

స్యుర్లగ్నకాః ప్రతిభువః

లగ్నకః - ప్రతిభూః॥పు॥ ౨-పూటవడువాని

సభికా ద్యూతకార
కాః॥　　　２３౨॥

సభికః-ద్యూతకారకః॥ పు॥ ౨-జూదమాడించువాని పేళ్లు. Keeper of a gaming house.

ద్యూతోఽ(స్త్రియా)
మక్షవతీ కైతవం పణ
(ఇత్యపి) ।

ద్యూతః॥ప్న॥-అక్షవతీ॥స్త్రీ॥-కైతవమ్॥న॥-పణః॥పు॥౪-జూదముపేళ్లు. Gaming.

పణో (ఽక్షేషు) గ్లహో
ఽక్షా

పణః-గ్లహః॥ పు॥ ౨-అక్షేషు = జూదములయందలి, పణః=పందెముపేరు. A stake. Wager.

స్తు దేవనాః పాశ
కాశ్చ తే॥　　　２３３॥

అక్షః-దేవనః[పా]దేవకః-పాశకః॥పు॥ ౩-పాచికలపేళ్లు. Dice.

పరిణాయ (స్తుశారీణాం
సమన్తాన్నయనే)ఽ

పరిణాయః॥పు॥౧-శారీణామ్=సారెలయొక్క, సమన్తాత్ = అంతట, నయనే=నడుపుటయందు వర్తించును. Moving a piece at play.

(స్త్రియా) । అష్టాప
దం శారిఫలం

అష్టాపదమ్-శారిఫలమ్॥ప్న॥ ౨-జూదమాడు పలక. A checkered board or cloth.

ప్రాణిద్యూతం సమా
హ్వయః॥　　　２３४॥

ప్రాణిద్యూతమ్॥న॥-సమాహ్వయః॥పు॥౨కోడిపందెము మొదలైనవాని పేళ్లు. A match of cocks &c.

మూ॥ ఉక్తా భూరిప్రయోగిత్వా దేకస్మి న్యేఽత్ర యౌగికాః ।
తాద్ధర్మ్యా దన్యతో వృత్తా స్తూహ్యా లిఙ్గాన్తరేఽపి తే॥ ౨౩౫॥

టీక॥ అత్ర = ఈ శూద్రవర్గయందు, యౌగికాః = యౌగికములైన, యే = ఏ మాలాకార మార్దఙ్గిక వైణవికాది శబ్దములు, భూరిప్రయోగత్వాత్ = ప్రయోగబాహుళ్యమువలన, ఏకస్మిన్ = ఒక పుంలింగమునందు, ఉక్తాః = చెప్పంబడినవో, తే = ఆశబ్దములు, తాద్ధర్మ్యాత్ = ఆయాధర్మములు గలుగుటవలన, అన్యతః = స్త్ర్యాదులయందు, వృత్తాస్తు = వర్తించుచున్నవై, లిఙ్గాన్తరేఽపి = స్త్రీలింగ నపుంసక లింగముల యందును వర్తించుచున్నవి యని, ఊహ్యాః = తెలియందగినవి.

యౌగికములయి జాతివాచకములైన కుంభకారాదిశబ్దములు శూద్రాదిశబ్దములవలె పుంలింగస్త్రీలింగములయందునువర్తించుచున్న వనుట. ఉదాహరణము: మాలాకారః పురుషః - మాలాకారీ స్త్రీ - మాలాకారం బృన్దమ్. ఇత్యాదులు.

ఇతిశూద్రవర్గః = శూద్రులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే ।
భూమ్యాదికాణ్డో ద్వితీయః సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥ ౨౩౬॥

టీక॥ ఇతి = ఈ పూర్వోక్తమయిన, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలింగానుశాసనమను, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహుని గ్రంథమునందు, ద్వితీయః = రెండవదయిన, భూమ్యాదికాణ్డః = భూమి మొదలైనవానిని దెలియఁజెప్పుభాగము, సాఙ్గఏవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెరవేర్పంబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ద్వితీయ కాండము.

స ం పూ ర్ణ ము.

అమరకోశము - ద్వితీయకాండము.

పర్యాయపదశేషము.

శ్లో.

57. అవరోహః = A fibrous root from a radicant branch ; A scandent plant climbing from the root to the top of a tree.

91. నదీసర్జః = Terminalia Alata glabra.

121. కురణ్టకః=Barleria prionitis.

125. పర్ణాసః=Ocimum sanctum.

అర్జకః = Ocimum gratissimum.

163. గాంగేరుకీ = The sharp angled cucumber.

172. వితున్నకః=The dwarf myrobalan.

183. ఋశ్యగన్ధా=Osyris Peltata.

184. హయపుచ్ఛీ=Phaseolus minimus.

202. చిత్రా=Bryonia callosa.

శ్లో.

203. గండీరః = Solanum speciosum.

240. రాజహంసః=A white gander with red legs and bill.

241. మల్లికః = —— with brown legs and bill.

ధార్తరాష్ట్రః=——with black legs and bill.

శరాటిః = Turdus ginginianus.

277. కాత్యాయనీ = A middle aged widow wearing a dress indicating the practice of austerity.

278. సైరంధ్రీ=A woman living in another's house and practising any art.

అసిక్నీ = A young maid-servant of the harem.

శ్లో.
౧

279. వారముఖ్యా = The head of a set of harlots.

290. యాతా = Husband's brother's wife.

363. బాలపాశ్యా = An ornament for the hair.

పత్రపాశ్యా = —— for the forehead.

406. ఆదేష్టా = An employer of priests to perform a sacrifice.

407. ఇజ్యాశీలః = One who frequently sacrifices.

409. అనూచానః = One who is completely learned in sacred knowledge.

సమావృత్తః = One who has taken leave of his preceptor to become a householder.

418. దక్షిణాగ్నిః = A fire taken from the consecrated one, or from a domestic fire, and placed towards the south.

గార్హపత్యః = The fire perpetually maintained by a householder.

శ్లో.
౧

ఆహవనీయః = Fire thence taken and prepared for receiving oblations: a consecrated fire.

ఆనాయ్యః = The southern fire taken from the householder's hearth and consecrated.

420. అగ్నాయీ = A goddess presiding over the prayers with which burnt-offerings are made.

424. పరమాన్నం = An oblation of rice, milk and sugar.

425. ధ్రువా = A vessel shaped like an Indian fig-leaf and made of the wood of Flacourtia sapida.

ఉపభృత్ = A round vessel made of the wood of a holy fig-tree.

జుహూః = A semi-circular vessel made of the wood of Butea.

శ్లో.

స్రువః=A ladle made of the wood of Mimosa Catechu.

428. అమృతమ్ = Butter &c remaining of a sacrifice.

విఘసః = Residue of food offered to the gods, to the manes, to a spiritual parent &c.

431. శ్రాద్ధం=Funeral repast; feeding of priests and other prescribed ceremonies in honor of ancestors.

432. ఆతిథ్యం = (Proper for a guest) Hospitality.

439. బ్రహ్మాంజలిః=A holy posture adapted to meditation and restraint of thought.

446. బృసీ=A seat made of *kusa* grass.

447. సుత్యా=Extracting the juice of acid asclepias.

456. పరివేత్తా = One married before his elder brother.

555. వైతాలికాః = Those whose business it is to awaken the

శ్లో.

prince at dawn with music and song.

584. యవ్యమ్ = A field fit for producing barley.

యవక్యమ్= — for forced rice.

షష్టిక్యమ్ = — for quick-growing rice.

585. తిల్యమ్=—for sesamum.

మాష్యమ్=—black kidney beans.

అణవ్యమ్=—for panic seed.

భంగ్యమ్=—for hemp.

641. యుగ్యః=An ox yoked.

ప్రాసంగ్యః=An ox in training with a frame on his neck.

శాకటః = A ox trained to draught.

652. కుటరః = The post round which the string of the churning-stick passes.

653. శృంఖలకాః=Young camels clogged with wooden rings on their feet.

శ్లో.

654. ఔష్ట్రకం=A herd of camels.

ఔరభ్రకం=A flock of sheep.

ఆజకమ్=A flock of goats.

699. దేవాజీవః=A low Brahmana subsisting by attendance upon an idol and upon the offerings made to it.

709. కిరాతః = A mountaineer wearing feathers and armed with a bow.

శబరః = A savage wearing leaves.

శ్లో.

పులిందః= A mountaineer speaking no intellgible language.

728. అవదంశః=Anything which excites thirst or appetite.

730. మైరేయం = Rum distilled from blossoms of Lythrum fruticosum, with sugar &c.

ఆసవః = —— from the raw juice of sugar-cane.

శీధుః= —— from molasses.

మేదకః = Vinous liquor for distilling.

శ్రీరస్తు.

సటీక నామలింగానుశాసనము.

తృతీయకాండము.

గ్రంథకర్త చదువువారికి సులభముగాఁ దెలియుటకై యీసామాన్యకాండమునఁ జెప్పఁగలవర్గలను వానికిఁ బూర్వ కాండములయందుఁ జెప్పఁబడిన వర్గలతోఁగల సంబంధమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ విశేష్యనిఘ్నైస్సంకీర్ణైర్నానార్థైరవ్యయైరపి।
లిఙ్గాదిసంగ్రహైర్వర్గాస్సామాన్యే వర్గసంశ్రయాః॥

టీక॥ సామాన్యే=పూర్వకాండములకు సాధారణమైన యీసామాన్యకాండమునందు, విశేష్యనిఘ్నైః=విశేష్యముతో సమాసమైన లింగాదులుగల పదముల చేతను, సంకీర్ణైః=పరస్పరవిరుద్ధములైన కర్మపారాయణపరస్పర ప్రభృతిశబ్దముల చేతను, నానార్థైః=అనేకార్థములయినపదముల చేతను, అవ్యయైరపి=అవ్యయపదముల చేతను, లిఙ్గాదిసంగ్రహైః=లింగసంగ్రహనామసంగ్రహముల చేతను, వర్గాః=విశేష్యనిఘ్న సంకీర్ణ నానార్థ అవ్యయ లింగాదిసంగ్రహము లనునైదువర్గలు, ఉచ్యన్తే=చెప్పఁబడుచున్నవి. తే=ఆవర్గలు, వర్గసంశ్రయాః=ప్రథమద్వితీయకాండవర్గలనే యాశ్రయించినవి. తఱుచుగాఁ దమలో నవాంతరవర్గలు గలవియనిగాని యర్థము.

అదియెట్లనఁగా విశేష్యనిఘ్నవర్గయందుఁ జెప్పఁగల సుకృత్యాదులు స్వర్గాదివిశేషణములును సంకీర్ణవర్గయందుఁ జెప్పఁగలకర్మాదులును వాని వ్యాపారములును ఇట్లు కడమవర్గలయందుఁ జెప్పఁగల పదార్థములకును వానితోసంబంధము దెలియవచ్చును కావున నీకాండము సామాన్యకాండమనిపించుకొనును. రెండవపక్షము—నానార్థవర్గయందు కాంతాదివర్గలును అవ్యయవర్గయందవ్యయవర్గావ్యయ నానార్థవర్గలును నిట్లే లింగాదిసంగ్రహవర్గయందునున్నవని తెలియవలయును.

ఈశాస్త్రమున "ప్రాయశోరూపభేదేన" అను సంకేతముచేత తఱుచుగా రూపభేదముచేత లింగమెఱుఁగఁదగినది గనుక నీవిశేష్యనిఘ్నవర్గయందు నట్టి సంకేతము లేదని జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ స్త్రీదారాద్యైర్యద్విశేష్యం యాదృశైః ప్రస్తుతం పదైః।
గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దా స్తథా స్యు స్తస్య భేదకాః॥ ౧॥

టీక॥ యద్విశేష్యమ్=ఏవిశేష్యమయినయర్థము, యాదృశైః=ఏలింగాదులుగల, స్త్రీదారాద్యైః పదైః=స్త్రీ దారా మొదలయిన స్త్రీలింగపులింగనపుంసకలింగపదములచేతను, ప్రస్తుతమ్=ప్రక్రమింపఁబడునో, తస్య=ఆవిశేష్యమునకు, భేదకాః=విశేషణములయిన, గుణద్రవ్యక్రియాశబ్దాః=గుణద్రవ్యక్రియావాచకశబ్దములు, తథాస్యుః = ఆవిశేష్యలింగాదులుగలవే యౌను.

అనఁగా, విశేష్యము ఏలింగిమై ప్రక్రమింపఁబడునో గుణద్రవ్యక్రియావాచకములయిన సుకృత్యాదివిశేషణములును ఆలింగములుగలవేయౌనని తాత్పర్యము. ప్రవీణా స్త్రీ-ప్రవీణాః దారాః - ప్రవీణం కళత్రమ్, అని గుణవాచక విశేషణములకును, ధనినీ స్త్రీ-ధనినో దారాః-ధని కళత్రమ్ అనిద్రవ్యవాచకవిశేషణములకును, క్షేమంకరా స్త్రీ-క్షేమంకరా దారాః-క్షేమంకరం కళత్రమ్అనిక్రియావాచకవిశేషణములకునుదాహరణములు.

[క్షేమంకరోఽరిష్టతాతి శ్శివతాతి శ్శివంకరః।]	క్షేమంకరః- అరిష్టతాతిః - శివతాతిః-శివంకరః॥ ౪ - శుభమును జేయువాని పేళ్లు. ఈయర్థశ్లోకమును ప్రక్షిప్తమనికొందఱు. Propitious.
సుకృతీ పుణ్యవా న్ధన్యో	సుకృతీ॥న్॥-పుణ్యవాన్॥ త్॥ - ధన్యః॥ ౩-పుణ్యముగలవాని పేళ్లు. Well-fated. Fortunate.
మహేచ్ఛస్తు మహాశయః॥ Magnanimous.	మహేచ్ఛః-మహాశయః॥ ౨-ఘనమైన మనస్సుగలవాని పేళ్లు. విరివియైన మనస్సుగలవాఁడు.
హృదయాలు స్సుహృదయో	హృదయాలుః-సుహృదయః॥ ౨-మంచి మనస్సుగలవాని పేళ్లు. Good-hearted
మహోత్సాహో మహోద్యమః। Persistant.	మహోత్సాహః-మహోద్యమః॥ ౨-దుష్కర ప్రయోజనములయం దుద్యోగము గల వాని పేళ్లు. Perseverant; diligent.

ప్రవీణే నిపుణాభిజ్ఞ విజ్ఞ నిష్ణాత శిక్షితాః॥ ర॥ వైజ్ఞానికః కృతముఖః కృతీ కుశల (ఇత్యపి)।	ప్రవీణః - నిపుణః - అభిజ్ఞః - విజ్ఞః-నిష్ణాతః-శిక్షితః-వైజ్ఞానికః[పా]విజ్ఞానికః-కృతముఖః-కృతీ॥న్॥-కుశలః-౧౦-నేర్పరిపేళ్లు.Skilful; conversant.
పూజ్యః ప్రతీక్ష్య	పూజ్యః-ప్రతీక్ష్యః॥౨-పూజ్యునిపేళ్లు. Venerable.
సాంశయికః స్సంశయాపన్నమానసః॥ ౫॥	సాంశయికః - సంశయాపన్నమానసః॥ ౨-సందేహించువానిపేళ్లు. Irresolute; సంశయించిన వస్తువుపేళ్లని కొందఱందురు. Uncertain.
దక్షిణీయో దక్షిణార్హ(స్తత్ర)దాక్షిణ్య (ఇత్యపి)।	దక్షిణీయః - దక్షిణార్హః - దాక్షిణ్యః[పా] దక్షిణ్యః॥ ౩-దక్షిణకు యోగ్యమయినవానిపేళ్లు. Meriting a reward.
(స్యు)ర్వదాన్యస్థూలలక్ష దానశౌణ్డా బహుప్రదే॥ ౬॥	వదాన్యః - స్థూలలక్షః [పా] స్థూలలక్ష్యః-దానశౌణ్డః - బహుప్రదః॥ ర - మిక్కిలి యిచ్చువానిపేళ్లు. Munificent.
జైవాతృక (స్స్యా)దాయుష్మా	జైవాతృకః-ఆయుష్మాన్॥ త్॥ ౨-దీర్ఘాయుష్మంతునిపేళ్లు. Long-lived.
న్నన్తర్వాణిస్తు శాస్త్రవిత్।	అన్తర్వాణిః-శాస్త్రవిత్॥ ద్॥ ౨-శాస్త్రము నెఱింగినవానిపేళ్లు. Skilled in sacred sciences.
పరీక్షకః కారణికో	పరీక్షకః-కారణికః॥ ౨ - ప్రమాణముల చేత నర్థమును నిశ్చయించువానిపేళ్లు. Investigating.
వరదస్తు సమర్ధకః॥ ౭॥	వరదః-సమర్ధకః॥ ౨-అడిగిన వస్తువులనిచ్చు దేవతాదులపేళ్లు. Granting a prayer.
హర్షమాణో వికుర్వాణః ప్రమనా హృష్టమానసః।	హర్షమాణః-వికుర్వాణః-ప్రమనాః॥ స్॥-హృష్టమానసః॥ ర-సంతోషముతోఁగూడిన మనస్సు గలవానిపేళ్లు. Joyful, cheerful.
దుర్మనా విమనా అన్తర్మనా (స్స్యా)	దుర్మనాః॥ స్॥-విమనాః॥ స్॥ -అన్తర్మనాః॥ స్॥ ౩-దుఃఖముతోఁగూడిన మనస్సుగలవాని పేళ్లు. Sad ; perplexed.
దుత్క ఉన్మనాః॥ ౮॥	ఉత్కః-ఉన్మనాః॥ స్॥ ౨ - ప్రియమయినవస్తు

నెప్పుడు దొరుకునాయని త్వరగలవానిపేళ్లు. Anxiously wishing for.

దక్షిణే సరలోదారౌ

దక్షిణః-సరలః - ఉదారః॥ 3-కుటిలముగాక చక్కనైనమనస్సుగలవానిపేళ్లు. Sincere, candid.

సుకలో(దాతృభోక్తరి)।

సుకలః॥ ౧-దాతృభోక్తరి=త్యాగభోగములు గలవానిపేరు. Liberal in giving and using.

తత్పరే ప్రసితా౽సక్తా

తత్పరః-ప్రసితః-ఆసక్తః॥ 3-ఒక పదార్థము నందుఁదగిలిన మనస్సుగలవానిపేళ్లు. Attentive. Closely intent on.

విష్టార్థోద్యుక్త ఉత్సుకః॥ ౯॥

ఇష్టార్థోద్యుక్తః- ఉత్సుకః॥ ౨ - ఇష్టమైన ప్రయోజనమునందు దుద్యోగము గలవాని పేరు. Zealously active. Anxiously striving for.

ప్రతీతే ప్రథిత ఖ్యాత విత్తవిజ్ఞాత విశ్రుతాః।

ప్రతీతః-ప్రథితః- ఖ్యాతః - విత్తః-విజ్ఞాతః-విశ్రుతః॥ ౬ - ధనాదులచేఁబ్రసిద్ధుండయినవాని పేళ్లు. Celebrated, famous.

(గుణైః ప్రతీతే తు) కృతలక్షణా౽౽హతలక్షణౌ॥ ౧౦॥

కృతలక్షణః-ఆహతలక్షణః॥౨-గుణైః=త్యాగశౌర్యాదిగుణములచేత, ప్రతీతే=ప్రసిద్ధుఁడయినవానిపేళ్లు. Noted for good qualities.

ఇభ్య ఆఢ్యో ధనీ

ఇభ్యః-ఆఢ్యః-ధనీ॥ న్ ॥ 3 - ధనికునిపేళ్లు. Opulent, wealthy.

స్వామీత్వీశ్వరః పతి రీశితా౽ధిభూ ర్నాయకో నేతా ప్రభుః పరివృఢో౽ధిపః॥ ౧౧॥

స్వామీ॥న్॥- ఈశ్వరః- పతిః -ఈశితా॥ఋ॥ - అధిభూః-నాయకః- నేతా॥ఋ॥- ప్రభుః-పరివృఢః- అధిపః॥౧౦-ఏలువాని పేళ్లు, An owner or master.

అధికర్ధిస్సమృద్ధస్స్యాత్ Prosperous.

అధికర్ధిః-సమృద్ధః [పా] సమృద్ధిః॥౨- అధిక సంపదగలవానిపేళ్లు. Every way happy.

కుటుమ్బవ్యాపృతస్తుయః। స్యాదభ్యాగారిక(స్తస్మి)న్నుపాధి(శ్చ పుమానయమ్)॥౧౨॥

కుటుంబవ్యాపృతః- అభ్యాగారికః - ఉపాధిః॥ ఈ 3 కుటుంబపోషణము నందాసక్తుఁడై యుండు వానిపేళ్లు. Attentive to support his family. ఉపాధిశబ్దము నియతపుల్లింగము.

(వరాఙ్గరూపోపేతో యః) స్సింహసంహననో (హి సః)।	సింహసంహననః॥౧-వరాఙ్గరూపోపేతః=శ్రేష్ఠమయిన యంగముతోను రూపముతోను గూడుకొన్నవానిపేరు. Handsome and well-shaped.
నిర్వార్యః కార్యకర్తా యః స్సమ్పన్నస్సత్త్వసమ్పదా)॥ ౧౩॥ Acting fearlessly.	నిర్వార్యః[పా]నిర్వార్యః॥ ౧-సత్త్వసమ్పదా=ఆపదలయందునుకలతనొందని ధైర్యసంపదతో, సమ్పన్నః=కూడుకొన్నవాఁడై, యః=ఎవఁడు, కార్యకర్తా=కార్యమును జేయునో, సః=వానిపేరు.
అవాచి మూకో ఽథ	అవాక్-మూకః॥౨-మూఁగవానిపేరు.Dumb.
మనోజవసః (పితృసన్నిభః)।	మనోజవసః[ప] మనోజవః-పితృసన్నిభః॥౨-తండ్రినిబోలినవానిపేరు. Fatherly.
(సత్కృత్యాలంకృతాం కన్యాం యో దదాతి స)కూకుదః॥౧౪॥	కూకుదః॥౧-యః=ఎవఁడు, సత్కృత్య=సత్కరించి, అలంకృతామ్ = అలంకరింపఁబడిన, కన్యామ్=కన్యకను, దదాతి = దానముచేయుచున్నాఁడో, సః=వానిపేరు. One who gives a girl in marriage decorating her with ornaments.
లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణః శ్రీలః శ్రీమాన్	లక్ష్మీవాన్॥ త్॥-లక్ష్మణః-శ్రీలః[పా]శ్లీలః-శ్రీమాన్॥త్॥౪ - సంపదగలవానికిని ఒప్పిదముఁగలవానికినిపేళ్లు. Prosperous, happy. [Affectionate.
స్నిగ్ధ స్తు వత్సలః।	స్నిగ్ధః-వత్సలః॥౨-స్నేహముగలవానిపేళ్లు.
(స్యా) ద్దయాలుః కారుణికః కృపాలుస్సూరతః(సమాః) ॥౧౫॥	దయాలుః-కారుణికః-కృపాలుః-సూరతః॥౪-దయగలవానిపేళ్లు. Compassionate.
స్వతన్త్రో ఽపావృతః స్వైరీ స్వచ్ఛన్దో నిరవగ్రహః।	స్వతన్త్రః-అపావృతః-స్వైరీ॥న్॥[పా]స్వైరః-స్వచ్ఛన్దః-నిరవగ్రహః॥౫-స్వతంత్రునిపేళ్లు.Unrestrained. Independent.
పరతన్త్రః పరాధీనః పరవా న్నాథవానపి॥౧౬॥ అధీనో నిఘ్న ఆయత్తో ఽస్వచ్ఛన్దో	పరతన్త్రః-పరాధీనః-పరవాన్॥త్॥ - నాథవాన్॥త్॥ ౪-పరాధీనునిపేళ్లు. Dependent. అధీనః-నిఘ్నః-ఆయత్తః-అస్వచ్ఛన్దః-గృహ్యకః॥౫-అధీనునిపేళ్లు. Docile. ఈ యుపర్యాయములని

గృహ్యకో౽(ప్యసౌ)।
ఖలపూ (స్స్యా) ద్బహుకరో
దీర్ఘసూత్రశ్చిరక్రియః॥ ౧౭॥
జాల్మో౽సమీక్ష్యకారీ(స్యా)
కుణ్ఠో (మన్దః క్రియాసు యః)।
కర్మక్షమో౽లంకర్మీణః
క్రియావాన్ (కర్మసూద్యతః)॥ ౧౮॥
స కార్మః కర్మశీలో (యః) Laborious.
కర్మశూరస్తు కర్మఠః। Finishing carefully.
(కర్మణ్యభుక్ కర్మకరః Working for hire.
కర్మకార (స్తుతత్క్రియః)॥ ౧౯॥
అపస్నాతో మృతస్నాత
ఆమిషాశీ తు శౌష్కలః।
బుభుక్షిత(స్స్యా)త్క్షుధితో జిఘత్సు రశనాయితః॥ ౨౦॥

కొందఱు.

ఖలపూః-బహుకరః॥ ౨ - కళ్లమునూడ్చువానిపేళ్లు. A sweeper.

దీర్ఘసూత్రః-చిరక్రియః॥ ౨-విచారించిమెల్లగా కార్యముఁజేయువానిపేళ్లు. Dilatory, slow.

జాల్మః-అసమీక్ష్యకారీ॥న్॥ ౨-విచారింపకకార్యముఁజేయువాఁడు. Acting inconsiderately.

కుణ్ఠః॥ ౧ - కార్యములయందు అలసుఁడైన వానిపేరు. Indolent.

కర్మక్షమః-అలంకర్మీణః॥ ౨-కార్యమును జేయ సమర్థుఁడైనవానిపేళ్లు. Competent to act.

క్రియావాన్ ॥త్॥ ౧- కార్యమును జేయ నుద్యోగించినవానిపేరు. Engaged in a business.

కార్మః-కర్మశీలః॥ ౨ - ఫలముగలిగినను లేకున్నను కార్యముఁజేయు స్వభావముగలవానిపేళ్లు.

కర్మశూరః-కర్మఠః॥ ౨-ఫలముగలుగువఱకును కార్యముఁజేయ తెగువగలవానిపేళ్లు.

కర్మణ్యభుక్(పా) భరణ్యభుక్ ॥జ్॥-కర్మకరః॥ ౩-కూలిపుచ్చుకొనిపనిచేయువానిపేరు.

కర్మకారః॥౧-తత్క్రియః = కూలిలేకపనిచేయువానిపేరు. Working without wages.

అపస్నాతః-మృతస్నాతః॥ ౨ - బంధుసుహృదాది మరణనిమిత్తమయి స్నానముచేసినవానిపేళ్లు. Bathing after mourning.

ఆమిషాశీ॥న్॥-శౌష్కలః॥ ౨-మత్స్యమాంసములఁదినువానిపేళ్లు. Eating fish and flesh.

బుభుక్షితః-క్షుధితః-జిఘత్సుః-అశనాయితః॥ ౪-ఆఁకలిగొన్నవానిపేళ్లు. Hungry.

పరాన్నః పరపిణ్డాదో

పరాన్నః-పరపిణ్డాదః॥౨ - పరాన్నమే భుజించువాని పేళ్లు. Feeding at another's cost.

భక్షకో ఘస్మరోఽద్మరః ।

భక్షకః-ఘస్మరః-అద్మరః॥3-తిండిపోతు పేళ్లు. Gluttonous.

ఆద్యూన(స్స్యా)దౌదరికో(విజిగీషావివర్జితే) ॥

ఆద్యూనః-ఔదరికః॥ ౨ -విజిగీషావివర్జితే= వేఱే యుద్యోగము లేక పొట్టపోసికొనువాని పేళ్లు. Shamelessly voracious.

(ఉభౌ) వాత్మమ్భరిః కుక్షిమ్భరి (స్స్వోదరపూరకే) ।

ఆత్మమ్భరిః-కుక్షిమ్భరిః॥ ఈ ౨- ను పోష్యవర్గమును విడిచి, స్వోదరపూరకే=తనకడుపునే నింపుచుకొనువాని పేళ్లు. Selfishly voracious.

సర్వాన్నీనస్తు సర్వాన్నభోజీ

సర్వాన్నీనః - సర్వాన్నభోజీ॥న్॥౨-నియమములేక యన్నితావులఁ భుజించువాని పేళ్లు. Eating all manner of food.

గృధ్నుస్తు గర్ధనః॥ ౨౨ లుబ్ధోఽభిలాషుకస్తృష్ణక్

గృధ్నుః - గర్ధనః - లుబ్ధః- అభిలాషుకః - తృష్ణక్॥జ్॥౫-ఆశగలవాని పేళ్లు. Covetous, greedy.

(సమౌ) లోలుప లోలుభౌ ।

లోలుపః - లోలుభః॥ ౨- మిక్కిలియు నాశగలవాని పేళ్లు. Very covetous.

సోన్మాద స్తూన్మదిష్ణు (స్స్యా) Frantic.

సోన్మాదః - ఉన్మదిష్ణుః॥ ౨ - భూతావేశాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్లు. Mad, insane.

దవినీత స్సముద్ధతః ॥ ౨౩॥

అవినీతః- సముద్ధతః॥ ౨-వినయము లేనివాని పేళ్లు. Misbehaving.

మత్తే శౌణ్డోత్కటక్షీబాః Intoxicated.

మత్తః - శౌణ్డః - ఉత్కటః-క్షీబః॥౪- మద్యపానాదులచేత నొడలెఱుఁగనివాని పేళ్లు. Drunk.

కాముకే కమితాఽనుకః। కమ్రః కామయితాఽభీకః కమనః కామనోఽభికః॥ ౨౪॥

కాముకః - కమితా॥ఋ॥ - అనుకః - కమ్రః- కామయితా॥ఋ॥-అభీకః - కమనః - కామనః- అభికః॥౯ - కాముకుని పేళ్లు. కోరికగలవాఁడు. Lustful.

విధేయో వినయగ్రాహీ

విధేయః - వినయగ్రాహీ ॥ న్ ॥-వచనేస్థితః-

వచనేస్థిత ఆశ్రవః ।	ఆశ్రవః॥౧-చెప్పినట్టుచేయువాడు. Compliant.
వశ్యః ప్రణేయో	వశ్యః-ప్రణేయః॥౨ - ఔషధాదులచేతవశ్యమయినవానిపేళ్లు. Governable.
Under influence.	
నిభృత వినీత ప్రశ్రితా (స్సమాః)॥ ౨౫॥	నిభృతః - వినీతః - ప్రశ్రితః [పా] ప్రసృతః- 3-శిక్షింపఁబడినవానిపేళ్లు. well trained.
ధృష్టే ధృష్ణుర్వియాతశ్చ shameless.	ధృష్టః - ధృష్ణుః(పా)ధృష్ణక్॥జ్॥-వియాతః॥3- దిట్టతనముగలవానిపేళ్లు. Impudent.
ప్రగల్భః ప్రతిభాన్వితే।	ప్రగల్భః - ప్రతిభాన్వితః॥౨ - అప్పటప్పటికి క్రొత్తగా ప్రకాశించు ప్రజ్ఞగలవానిపేళ్లు. Endowed with genius; bold.
(స్యా)దధృష్టే తు శాలీనో	అధృష్టః-శాలీనః॥౨ - దిట్టతనము లేనివానిపేళ్లు. Modest ; Retiring.
విలక్షో విస్మయాన్వితే॥	విలక్షః-విస్మయాన్వితః॥౨-ఆశ్చర్యముచే ప్రకృతార్థజ్ఞానములేనివానిపేళ్లు. వెఱఁగుపడినవాఁడు.
Astonished. ౨౬॥	
అధీరే కాతర	అధీరః- కాతరః॥౨- వ్యసనాదులచేత వ్యాకులపడినవానిపేళ్లు. Confused.
స్త్రస్నౌ భీరు భీరుక భీలుకాః ।	త్రస్నుః-(పా)త్రస్తః- భీరుః- భీరుకః-భీలుకః॥ ౪- వెఱచు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Timid.
ఆశంసు రాశంసితరి	ఆశంసుః- ఆశంసితా॥ఋ॥౨- ప్రియవస్తువు కోరువాని పేళ్లు. Desirous.
గృహయాలు ర్గ్రహీతరి॥ ౨౭॥	గృహయాలుః-గ్రహీతా॥ఋ॥౨ - పుచ్చుకొనుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Disposed to take.
శ్రద్ధాలుః (శ్రద్ధయా యుక్తే)	శ్రద్ధాలుః॥౧- శ్రద్ధయా=నమ్మికతో, యుక్తే= కూడియున్న వానిపేరు. Believing.
పతయాలు స్తుపాతుకే।	పతయాలుః-పాతుకః॥౨ - పడుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Habitually falling.
లజ్జాశీలే ఽపత్రపిష్ణు	లజ్జాశీలః - అపత్రపిష్ణుః॥ ౨ - సిగ్గుపడుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Bashful.
ర్వన్దారు రభివాదకే॥	వన్దారుః - అభివాదకః॥ ౨ - మ్రొక్కుస్వ

౨౮॥	భావముగలవానిపేళ్లు. Polite; respectful.
శరారుర్ఘాతుకో హింస్రః	శరారుః-ఘాతుకః-హింస్రః॥౩ - చంపుస్వభావముగలవాని పేళ్లు. Destructive, mischievious.
(స్యా)ద్వర్ధిష్ణుస్తువర్ధనః।	వర్ధిష్ణుః-వర్ధనః॥౨- వృద్ధిఁబొందుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Thriving; growing.
ఉత్పతిష్ణు స్తూత్పతితా౽	ఉత్పతిష్ణుః-ఉత్పతితా॥ఋ॥ ౨ - ఎగయుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Jumping up.
లంకరిష్ణుస్తు మణ్డనః॥ ౨౯॥	అలంకరిష్ణుః - మణ్డనః॥౨ - శృంగారించుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Fond of ornaments.
భూష్ణుర్భవిష్ణుర్భవితా	భూష్ణుః- భవిష్ణుః- భవితా॥ఋ॥ ౩- కాఁగలవానిపేళ్లు. About to become. పలుమాఱును మొలుచుస్వభావముగల కేశనఖాదులపేళ్లని కొందఱు.
వర్తిష్ణు ర్వర్తన (స్స మా)।	వర్తిష్ణుః-వర్తనః॥ ౨-వర్తించు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Revolving; stationary; abiding.
నిరాకరిష్ణుః క్షిప్నుః (స్యాత్)	నిరాకరిష్ణుః-క్షిప్నుః॥ ౨-తిరస్కరించుస్వభావముగలవానిపేళ్లు. Disdaining; obstructive.
(సాన్ద్రే) స్నిగ్ధ స్తు) మేదురః॥ ౩౦॥	మేదురః॥ ౧ - సాన్ద్రే = దట్టమయి, స్నిగ్ధః = నిగ్గుగలిగినమేఘపటలాదుల పేరు. Thick with.
జ్ఞాతాతు విదురో విన్దు	జ్ఞాతా॥ఋ॥-విదురః-విన్దుః॥౩-ఎఱుఁగు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Intelligent. Knowing.
ర్వికాసీ తు వికస్వరః।	వికాసీ॥న్॥-వికస్వరః॥౨ - వికసించుస్వభావముగలదానిపేళ్లు. Expanding.
విసృత్వరో విసృమరః ప్రసారీచవిసారిణీ॥ ౩౧॥	విసృత్వరః-విసృమరః-ప్రసారీ॥న్॥-విసారీ॥న్॥ ౪-నెఱయుస్వభావముగల నీళ్లమీఁది తైలబిందువులు మొదలయిన దానిపేళ్లు. Spreading, creeping.
సహిష్ణు స్సహనః క్షన్తా తితిక్షుః క్షమితా క్షమీ।	సహిష్ణుః-సహనః-క్షన్తా॥ఋ॥-తితిక్షుః-క్షమితా॥ఋ॥-క్షమీ॥౬- స్వభావముచేత నోర్పుగలవానిపేళ్లు. Patient; content.
క్రోధనో౽మర్షణః కోపీ	క్రోధనః॥-అమర్షణః-కోపీ॥న్॥౩- స్వభావము

చణ్డ స్త్వత్యన్తకోప
నః॥ ౩౧॥
జాగరూకో జాగరితా
ఘూర్ణితః ప్రచలా
యితః।
స్వప్నక్ శయాలు ర్ని
ద్రాలు
ర్నిద్రాణ శ్శయితౌ స
మౌ॥ ౩౨॥
పరాఙ్ముఖః పరాచీన
(స్స్యాత్)
దవాఙప్యధోముఖః।
Down-looked
(దేవానఞ్చతి) దేవ
ద్ర్యఙ్
Approaching deities.
విష్వద్ర్యఙ్ (విష్వగ
ఞ్చతి)॥ ౩౪॥
(యస్సహాఞ్చతి) స
ధ్ర్యఙ్ (స)
స తిర్యఙ్ (య స్తిరో
ఽఞ్చతి)।
వదో వదావదో వక్తా
వాగీశో వాక్పతి (స్స
మౌ)॥ ౩౫॥
వాచోయుక్తిపటు ర్వా

చేత కోపముగలవాని పేళ్లు. Passionate; wrathful.

చణ్డః-అత్యన్తకోపనః॥ ౨- మిక్కిలికోపించుకొనువాని పేళ్లు. Very passionate.

జాగరూకః-జాగరితా॥ఋ॥ ౨-మేల్కొనియుండువాని పేళ్లు. Wakeful.

ఘూర్ణితః-ప్రచలాయితః॥ ౨-కూరుకుపాటుపడువాని పేళ్లు. కూర్చుండి నిద్రపోవువాఁడు. Reeling.

స్వప్నక్॥జ్॥-శయాలుః - నిద్రాలుః॥౩-నిద్రపోతు పేళ్లు, తూఁగుపోతు. Sleepy; sluggish.

నిద్రాణః[పా]నిద్రితః-శయితః॥ ౨- నిద్రపోవువాని పేళ్లు. Asleep.

పరాఙ్ముఖః - పరాచీనః॥ ౨- పెడమొగముగా నున్న వాని పేళ్లు. Averting the face.

అవాఙ్॥చ్॥-(అపిశబ్దము చేత), అవాచీనః-అధోముఖః॥౩-తలవంచుకొన్న వాని పేళ్లు.

దేవద్ర్యఙ్॥చ్॥౧-దేవాన్ అఞ్చతి = దేవతలనుగూర్చి పోవువానికిఁగాని దేవతలనుబూజించువానికిఁగాని పేరు. Adoring deities.

విష్వద్ర్యఙ్॥చ్॥౧-విష్వక్ అఞ్చతి = అంతట నడచువాని పేరు. Going everywhere.

సధ్ర్యఙ్॥చ్॥౧-సహ అఞ్చతి = ఒకరితోడఁ బోవువాని పేరు. Accompanying.

తిర్యఙ్॥చ్॥౧-తిరః అఞ్చతి=అడ్డముగా నడచువాని పేరు. Moving tortuously.

వదః-వదావదః-వక్తా॥ఋ॥ ౩ - పలుక నేర్చిన వాని పేళ్లు. Knowing how to speak.

వాగీశః-వాక్పతిః॥ ౨-నిర్దోషముగాఁ బలుక నేర్చిన వాని పేళ్లు. Eloquent.

వాచోయుక్తిపటుః-వాగ్మీ॥న్॥ ౨- తాను పలుక

గ్మీ,	నిశ్చయించిన యర్థమును లెస్సగా నిర్వహించి పలుకువాని పేళ్లు. Speaking sensibly.
వావదూకో௨తివక్తరి।	వావదూకః-అతివక్తా॥ఋ॥ ౨- అధికముగాఁ మాటలాడువాని పేరు. Talkative. Loquacious.
(స్యా) జల్పాకస్తువాచాలో వాచాటో బహుగర్హ్యవాక్॥ ౩౬॥	జల్పాకః-వాచాలః-వాచాటః-బహుగర్హ్యవాక్॥చ్॥ ౪ - దోషయుక్తముగా పెక్కుమాటలాడువాని పేళ్లు. Talking nonsense.
దుర్ముఖే ముఖరాబద్ధముఖౌ	దుర్ముఖః-ముఖరః॥- అబద్ధముఖః॥౩-అప్రియముగాఁబలుకువాని పేళ్లు. Scurrilous.
శక్లః ప్రియంవదే।	శక్లః [పా] శక్నః-ప్రియంవదః॥౨-ప్రియముగాఁబలుకువాని పేళ్లు. Speaking civilly.
లోహలస్స్యాదస్ఫుటవాక్	లోహలః-అస్ఫుటవాక్॥చ్॥౨- వ్యక్తముగాకుండ మాటలాడువాని పేళ్లు. Lisping.
గర్హ్యవాదీ తు కద్వదః॥ ౩౭॥	గర్హ్యవాదీ॥న్॥-కద్వదః॥౨-నిందింపఁదగిన మాటలాడువాని పేళ్లు, కొఱగాని మాఁటలాడువాఁడు. Speaking ill.
(సమౌ) కువాదకుచరౌ	కువాదః [పా] కుపాదః - కుచరః॥౨-పరుల దోషమును బలుకువాని పేళ్లు. Censorius.
(స్యాదసౌమ్యస్వరో) ௨స్వరః।	అస్వరః॥౧-అసౌమ్యస్వరః = చెవులకు నింపుగాని స్వరముగలవాని పేరు. Having a bad voice.
రవణశ్శబ్దనో	రవణః-శబ్దనః॥౨-మ్రోయుస్వభావము గలవాని పేళ్లు. Sonorous.
నాన్దీవాదీ నాన్దీకర(స్సమౌ)॥ ౩౮॥	నాన్దీవాదీ॥న్॥-నాన్దీకరః॥౨ - ఆశీర్వాదముతోఁగూడిన దేవతాదులయొక్క స్తోత్రమును జేయు మంగళపాఠకుని పేళ్లు. Speaker of a prologue.
జడో௨జ్ఞః Idiot, stupid.	జడః-అజ్ఞః॥౨ - ఇష్టానిష్టసుఖదుఃఖములనెఱుఁగక పరవశుఁడై యూరకయున్నవాని పేళ్లు.
నేడమూక (స్తువక్తుం శ్రోతుమశిక్షితే)।	అనేడమూకః॥౧-వక్తుమ్=పలుకుటకును, శ్రోతుమ్=వినుటకును, అశిక్షితే=శిక్షింపఁబడనివాని

Deaf and dumb.

పేరు. అనఁగా చెవిటివానికిని మూఁగవానికిని సరియైనవాఁడు. ఏడమూక యనుపాఠ మంగీకరించి చెవుడును మూఁగతనమును గలవానికి పేర నికొందఱు

తూష్ణీంశీల స్తు తూష్ణీకో

తూష్ణీంశీలః-తూష్ణీకః॥ ౨-మాటలాడక యూరకుండు స్వభావము గలవాని పేళ్లు. Silent.

నగ్నో ఽ వాసా దిగమ్బరే॥ ౩౯॥

నగ్నః-అవాసాః॥స॥-దిగమ్బరః॥౩-దిస మొలవాని పేళ్లు. Naked.

నిష్కాసితో ఽ వకృష్ట స్స్యా

నిష్కాసితః-అవకృష్టః॥ ౨-వెళ్లఁగొట్టఁబడినవాని పేళ్లు. Expelled. [డినవాని పేళ్లు. Cursed.

దపధ్వ స్తస్తుధిక్కృతః।

అపధ్వస్తః-ధిక్కృతః॥౨ - తిరస్కరింపఁబ

ఆత్తగన్ధో ఽ భిభూత (స్స్యా)

ఆత్తగన్ధః [పా] ఆత్తగర్వః-అభిభూతః॥ ౨-రాజుచేతఁగాని శత్రువుచేఁగాని పోఁగొట్టఁబడిన గర్వముగలవాని పేళ్లు. Humbled; subdued.

ద్దాపిత స్సాధిత(స్సమౌ)॥ ౪౦॥

దాపితః-సాధితః॥౨-రాజుచే దండుగగొనఁబడినవాని పేళ్లు. condemned; or adjudged.

ప్రత్యాదిష్టో నిరస్త (స్స్యా) త్ప్రత్యాఖ్యాతో నిరాకృతః।

ప్రత్యాదిష్టః-నిరస్తః-ప్రత్యాఖ్యాతః- నిరాకృతః॥ ౪-న్యాయము చేత పరిహరింపఁబడిన వాని పేళ్లు. Removed; set aside.

నికృత (స్స్యా) ద్విప్రకృతో

నికృతః- విప్రకృతః॥౨ - పీడింపఁబడినవాని పేళ్లు. Humiliated. Insulted.

విప్రలబ్ధ స్తు వఞ్చితః॥ ౪౧॥

విప్రలబ్ధః-వఞ్చితః॥౨ - మోసపుచ్చఁబడిన వాని పేళ్లు. Deceived; duped.

మనోహతః ప్రతిహతః ప్రతిబద్ధో హతశ్చసః

మనోహతః-ప్రతిహతః-ప్రతిబద్ధః-హతః॥౪-మనస్సునను త్సాహము చెడిన వాఁడు. Disappointed.

అధిక్షిప్తః ప్రతిక్షిప్తో

అధిక్షిప్తః-ప్రతిక్షిప్తః॥ ౨-నిందింపఁబడినవాని పేళ్లు. Censured.

బద్ధే కీలిత సంయతౌ॥ ౪౨॥

బద్ధః -కీలితః-సంయతః॥ ౩ - బొండకొయ్య మొదలయిన వానిచేత కట్టఁబడినవాని పేళ్లు. Confined in stocks. Fettered.

(ఆపన్న ఆపత్ప్రాప్త స్స్యాత్)	ఆపన్నః-ఆపత్ప్రాప్తః॥ ౨-ఆపదఁబొందిన వానిపేళ్లు. Overtaken by calamity.
కాన్దిశీకో భయద్రుతః॥	కాన్దిశీకః-భయద్రుతః॥ ౨-వెఱచి పాఱిపోవు వానిపేళ్లు. Put to flight.
ఆక్షారితః క్షారితో ఽభిశస్తే	ఆక్షారితః-క్షారితః-అభిశస్తః॥౩-పరస్త్రీగమన బ్రహ్మహత్యాదులవలన నిందింపఁబడినవానిపేళ్లు. Calumniated. Accused of adultery.
సంకసుకో ఽస్థిరే ॥ ౪౩॥	సంకసుకః-అస్థిరః॥ ౨-దేనియందును నిలుకడలేనివానిపేళ్లు. Unsteady. Uncertain.
వ్యసనార్తో పరక్తౌ ద్వౌ Afflicted. Suffering pain from a cause human or divine.	వ్యసనార్తః-ఉపరక్తః॥ ౨-దైవకృతమనుష్యకృతములయిన శరీరపీడగలవాని పేళ్లు. జూదము మొదలైన వ్యసనములుగలవాని పేళ్లనికొందఱు.
విహస్తవ్యాకులౌ (సమౌ) । Perplexed.	విహస్తః-వ్యాకులః॥ ౨-శోకాదులచేత వెనుక ముందెఱుఁగనివాని పేళ్లు. Confounded.
విక్లబో విహ్వలః Overcome by fear.	విక్లబః-విహ్వలః। ౨ - భయాదులచేతఁ దన యవయవములను ధరింప శక్తిలేనివాని పేళ్లు. Unable to contain one's self.
(స్యాత్తు) వివశో ఽరిష్టదుష్టధీః)॥ ౪౪॥	వివశః-అరిష్టదుష్టధీః॥ ౨- ఆసన్నమరణము చేత దూషితమైన బుద్ధిగలవాని పేళ్లు. Apprehensive of death.
కశ్యః కశార్హే	కశ్యః-కశార్హః॥-౨-అపరాధమువలన చబుకుపెట్లకుఁ దగినవాఁడు. Deserving a whipping.
(సన్నద్ధే) త్వాతతాయీ (వధోద్యతే) ।	ఆతతాయీ॥న్॥౧- వధోద్యతే=చంపుయత్నముగల, సన్నద్ధే=సన్నద్ధునిపేరు. Murderous.
ద్వేష్యే త్వక్షిగతో	ద్వేష్యః-అక్షిగతః॥. ౨- ద్వేషింపఁదగిన వాని పేళ్లు. Hateful; detestable.
ఽవధ్యశ్శీర్షచ్ఛేద్య (ఇమౌ సమౌ)॥ ౪౫॥	వధ్యః-శీర్షచ్ఛేద్యః॥-౨-చంపఁదగినవానిపేళ్లు. Meriting beheading.
విష్యో (విషేణ యో వధ్యః)	విష్యః॥౧-విషేణ=విషముచేత, యః=ఎవఁడు వధ్యః=చంపఁదగినవాఁడో వాని పేరు. Meriting

death by poison.

ముసల్యో (ముసలేన యః)।

ముసల్యః॥౧-ముసలేన=రోఁకటిచేతఁ జంపఁదగినవాని పేరు.—by knocks of a pestle.

శిశ్విదానోఽకృష్ణకర్మా

శిశ్విదానః-అకృష్ణకర్మా॥న్॥౨-మంచియాచారముగలవాని పేళ్లు. Innocent. కొందఱు, శిశ్విదానః-కృష్ణకర్మా॥౨ - దురాచారము గలవాని పేళ్లనిరి. Sinful or criminal.

చపలశ్చికురః(స్సమౌ)॥ Rash. ౪౬॥ Inconsiderate.

చపలః-చికురః॥ ౨-దోషమువిచారింపక వధబంధనాదులను జేయువాని పేళ్లు. Committing a crime without considering the guilt.

దోషైకదృక్పురోభాగీ

దోషైకదృక్॥శ్॥-పురోభాగీ॥న్॥ ౨-దోషమునే వెదకువాని పేళ్లు.Malevolent. [Wicked; perverse.

నికృతస్త్వనృజుశ్శఠః।

నికృతః-అనృజుః-శఠః॥ ౩ - కుత్సితుని పేళ్లు.

కర్ణేజప స్సూచక స్స్యా త్పిశునో

కర్ణేజపః - సూచకః - పిశునః॥౩-కొండెముఁజెప్పువాని పేళ్లు. Informer.

దుర్జనః ఖలః॥ ౪౭॥

దుర్జనః-ఖలః॥౨-దుష్టాత్ముఁడు. Mischief-maker.

నృశంసో ఘాతుకః క్రూరః పాపో

నృశంసః-ఘాతుకః-క్రూరః-పాపః॥౪ - పరులకుబాధచేయు స్వభావముగలవానిపేళ్లు. Distructive, mischievous. [Fraudulent; crafty.

ధూర్తస్తు వఞ్చకః।

ధూర్తః-వఞ్చకః॥౨-మోసపుచ్చువానిపేళ్లు.

అజ్ఞే మూఢ యథాజాత మూర్ఖ వైధేయ బాలిశాః॥ ౪౮॥

అజ్ఞః-మూఢః-యథాజాతః-మూర్ఖః-వైధేయః-బాలిశః॥ ౬-ఎఱుకలేనివానిపేళ్లు. Idiot.

కదర్యే కృపణ క్షుద్ర కింపచాన మితంపచాః।

కదర్యః-కృపణః-క్షుద్రః-కింపచానః - మితంపచః॥౫-లోభివాని పేళ్లు. Miser; avaricious.

నిస్స్వస్తుదుర్విధో దీనో దరిద్రోదుర్గతోఽపిసః॥

నిస్స్వః-దుర్విధః-దీనః-దరిద్రః-దుర్గతః॥ ౫-దరిద్రుని పేళ్లు. Poor; indigent.

వనీపకో యాచనకో మార్గణో యాచ కార్థినౌ।

వనీపకః[పా]వనీయకః-యాచనకః-మార్గణః-యాచకః-అర్థీ॥న్॥౫-అడుగువాని పేళ్లు. Beggar; mendicant.

అహంయు (స్స్యా) దహంకారీ

అహంయుః-అహంకారీ॥న్ ॥౨-అహంకారముగలవానిపేళ్లు. Proud.

శుభంయు స్తు శుభాన్వితః॥ ౫౦॥

శుభంయుః-శుభాన్వితః॥౨-శుభముగలవానిపేళ్లు. Happy.

దివ్యోపపాదుకా(దేవా) of divine origin.

దివ్యోపపాదుకాః॥౧-దేవాః=స్వర్గమునందుండుమాతృపితృసంబంధము లేక పుట్టిన దేవతలపేరు.

(నృగవాద్యా) జరాయుజాః। Viviparous.

జరాయుజః॥౧-నృగవాద్యాః=మావియందుఁ బుట్టినమనుష్యులు పశువులు మొదలైనవానిపేరు.

స్వేదజాః(క్రిమిదంశాద్యాః)

స్వేదజః॥౧-క్రిమిదంశాద్యాః= చెమటవలనఁ బుట్టినపురుగులు ఈఁగలు మొదలయినవానిపేరు. Engendered by damp: as worms and insects.

(పక్షిసర్పాదయోఽ)ణ్డజాః॥ Oviparous.

అణ్డజః॥౧-పక్షిసర్పాదయః = గ్రుడ్లవలనఁ బుట్టిన పక్షులు పాములు మొదలయినవాని పేరు.

→॥ఇతిప్రాణివర్గః॥←

→॥ ప్రాణివర్గము ముగిసెను. ॥←

ఉద్భిద(స్తరు గుల్మాద్యాః)

ఉద్భిత్॥ద్॥౧ - తరుగుల్మాద్యాః = నేలను వ్రక్కలించుకొనిపుట్టువృక్షములు పొదలుకసవు మొదలయినవానిపేరు. Vegetables.

ఉద్భి దుద్భిజ్జ ముద్భిదమ్।

ఉద్భిత్॥ద్॥-ఉద్భిజ్జమ్-ఉద్భిదమ్॥౩-ఆతరుగుల్మాదులకేపేళ్లు. Sprouting; germinating.

సున్దరం రుచిరం చారు సుషమంసాధు శోభనమ్॥౫౨॥కాన్తం మనోహరం రుచ్యం మనోజ్ఞంమఞ్జుమఞ్జులమ్।

సున్దరమ్-రుచిరమ్-చారు-సుషమమ్- సాధు-శోభనమ్ - కాన్తమ్- మనోహరమ్ [పా] మనోరమమ్ - రుచ్యమ్- మనోజ్ఞమ్-మఞ్జు-మఞ్జులమ్॥ ౧౨-చక్కనివస్తువుపేళ్లు.Beautiful or pleasing.

(త)దాసేచనకం(తృప్తే ర్నాస్త్యన్తో యస్య దర్శనాత్)॥ ౫౩॥

ఆసేచనకమ్॥౧-యస్య=ఏవస్తువుయొక్క, దర్శనాత్ =చూచుటవలన,తృప్తేః =తనివికి,అన్తః=తుద,నాస్తి= లేదో, తత్ =ఆవస్తువుపేరు. Charming.

అభీష్టేఽభీప్సితం హృద్యం దయితం వ

అభీష్టమ్-అభీప్సితమ్-హృద్యమ్-దయితమ్-వల్లభమ్-ప్రియమ్॥౬- మనస్సునకుఁ బ్రియమయిన

ల్లభం ప్రియమ్।
నికృష్ట ప్రతికృ ష్టా
ర్వ రేఫ యా ప్యావ
మాధమాః॥ కుపూయ
కుత్సి తావద్య ఖేట గ
ర్హ్యాణకాః సమాః।
మలీమసంతుమలినం
కచ్చరంమలదూషితం॥
పూతం పవిత్రం మే
ధ్యంచ।
వీధ్రం(తువిమలార్థక
మ్।।
నిర్ణిక్తం శోధితంమృ
ష్టం నిశ్శోధ్య మనవ
స్కరమ్॥ ౫౬॥
అసారం ఫల్గు
శూన్యం తు వశి కం
తుచ్ఛరిక్తకే।
(క్లీబే)ప్రధానం ప్రము
ఖ ప్రవే కాను త్తమో
త్తమాః॥ ముఖ్య వర్య
వరేణ్యాశ్చ ప్రబర్హో౽
నవరార్ధ్య(వత్)।పరా
ర్ధ్యాగ్ర ప్రాగ్రహర ప్రా
గ్ర్యా(గ్ర్యా)గ్రీయ మగ్రి
యమ్ ॥ శ్రేయాన్ శ్రే
ష్ఠః పుష్కల (స్స్యా)
త్సత్తమ శ్చాతిశోభ నే।
(స్యురుత్తరపదే) వ్యా

వస్తువుపేళ్లు. Beloved, desired.

నికృష్టః-ప్రతికృష్టః-అర్వా॥న్॥-రేఫః [ప] రేపః॥స్॥-యాప్యః-అవమః-అధమః-కుపూయః-కుత్సితః-అవద్యః-ఖేటః-గర్హ్యః - అణకః॥౧౩-జాత్యాచారాదులచేత నిందితుండైనవాని పేళ్లు. Inferior; low.

మలీమసమ్-మలినమ్-కచ్చరమ్-మలదూషితమ్॥౪-మాసినవస్తువుపేళ్లు. Foul, dirty.

పూతమ్-పవిత్రమ్-మేధ్యమ్॥౩ -పవిత్రమయినవస్తువుపేళ్లు. Purified.

వీధ్రమ్॥౧-విమలార్థకమ్=(స్వభావముచేత)నిర్మలమయిన స్ఫటికాదివస్తువులపేరు. Clean.

నిర్ణిక్తమ్-శోధితమ్-మృష్టమ్-నిశ్శోధ్యమ్-అనవస్కరమ్॥౫-కల్మషములేనట్టుశోధింపఁబడినవస్తువుపేళ్లు. Cleansed. [యినవస్తువులపేళ్లు.Pithless.

అసారమ్-ఫల్గు॥౨- సారములేనిదూదిమొదల

శూన్యమ్- వశికమ్- తుచ్ఛమ్-రిక్తకమ్॥౪-రిత్తయైన యిల్లుమొదలయినవానిపేళ్లు. Void,empty.

ప్రధానమ్॥నిత్యనపుంసకలింగము॥-ప్రముఖః-ప్రవేకః-అనుత్తమః- ఉత్తమః- ముఖ్యః-వర్యః-వరేణ్యః- ప్రబర్హః-అనవరార్ధ్యః - పరార్ధ్యః-అగ్రః-ప్రాగ్రహరః- ప్రాగ్ర్యః- అగ్ర్యః- అగ్రీయః-అగ్రియః॥౧౭ ప్రధానవస్తువుపేళ్లు.Chief;principal

శ్రేయాన్॥న్॥-శ్రేష్ఠః-పుష్కలః-సత్తమః-అతిశోభనః॥౫-మిక్కిలిశ్రేష్ఠునిపేళ్లు.Excellent. ప్రధానశబ్దముమొదలు ౨౨ను శ్రేష్ఠునిపేళ్లనికొందఱు.

వ్యాఘ్రః-పుఙ్గవః-ఋషభః-కుఞ్జరః-సింహః-

ఘ్రో పుఙ్గ వర్షభ కుఞ్జరాః॥౫౯॥ సింహశార్దూల నాగాద్యాః (పుంసి శ్రేష్ఠార్థగోచరాః)।

శార్దూలః-నాగః॥ ఈ ౭ను - ఆదిశబ్దముచేతముఖ చంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదే=సమాసమునం దుత్తరపదములగుచు, శ్రేష్ఠార్థగోచరాః=పూర్వ ప్రదార్థ శ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అపుడు, పుంసి స్యుః=పుంలింగములౌను. Pre-eminent.

అప్రాగ్ర్యం (ద్వయ హీనే ద్వే) అప్రధానోపసర్జనే॥ ౬౦॥

అప్రాగ్ర్యమ్- అప్రధానమ్ - ఉపసర్జనమ్॥3- ప్రధానముకానిదానిపేళ్లు. Secondary, subordinate. అప్రధానోపసర్జనశబ్దములు నియత॥ న॥

విశఙ్కటం పృథు బృహ ద్విశాలం పృథులం మహత్ । వడ్రోరువిపులం పీన పీవ్నీ తు స్థూల పీవరే॥ ౬౧॥

విశఙ్కటమ్-పృథు-బృహత్॥ద్॥-విశాలమ్-పృథులమ్-మహత్-వడ్రమ్-ఉరు- విపులమ్॥ ౯- విరివియైనదానిపేళ్లు. Spacious. Copious.

పీనమ్-పీవ॥న్॥-స్థూలమ్-పీవరమ్॥ ౪- బలిసినదానిపేళ్లు. Fat; large.

స్తోకాల్ప క్షుల్లకాః సూక్ష్మం శ్లక్ష్ణం దభ్రం కృశం తను। (స్త్రియాం) మాత్రా త్రుటీ (పుంసి) లవలేశ కణాణవః॥ ౬౨॥

స్తోకః-అల్పః-క్షుల్లకః-సూక్ష్మమ్-శ్లక్ష్ణమ్-దభ్రమ్-కృశమ్-తను-మాత్రా-త్రుటిః॥నియతస్త్రీ॥-లవః-లేశః-కణః-అణుః॥నియత పు॥ ౧౪- కొంచెమయినదాని పేళ్లు. సన్నమైనదియు. Minute. Little, Small.

అత్యల్పేఽల్పిష్ఠ మల్పీయః కనీయోఽణీయ (ఇత్యపి)।

అల్పిష్ఠమ్-అల్పీయః॥స్॥-కనీయః॥స్॥ - అణీయః॥స్॥౪-అపిశబ్దమువలన, కనిష్ఠమ్-అణిష్ఠమ్, ఈ ౬నుమిక్కిలికొంచెమయినదానిపేళ్లు. Very small.

ప్రభూతం ప్రచురం ప్రాజ్య మదభ్రం బహులం బహు॥ పురుహూం పురు భూయిష్ఠం స్ఫిరం భూయశ్చ భూరి చ।

ప్రభూతమ్-ప్రచురమ్-ప్రాజ్యమ్ - అదభ్రమ్-బహులమ్-బహు - పురుహమ్ [పా] పురుహూః-పురు-భూయిష్ఠమ్-స్ఫిరమ్ [పా] స్ఫారమ్ - భూయః ॥స్॥-భూరి॥ ౧౨- అధికమయినదానిపేళ్లు. Much, many.

పరశ్శతా(ద్యాస్తే యేషాం పరా సంఖ్యా

యేషామ్=ఏవస్తువులకు, శతాదికాత్=నూరు మొదలయినసంఖ్యకంటె, పరా=అధికమైన, సం

శతాదికాత్)॥ ౬౪॥
More than a hundred, Etc.

ఖ్యాః=సంఖ్యగలదో, తే=ఆవస్తువులు, పరశ్శతాద్యాః=పరశ్శతము మొదలయిన పేళ్లుగలవియౌను ఇవి సంఖ్యామాత్ర వాచకములయినపుడు ॥ న॥

గణనీయే గాణేయం
Calculable.

గణనీయమ్-గాణేయమ్ [పా] గణేయమ్॥ ౩- లెక్క పెట్టందగిన దాని పేళ్లు. Numerable.

సంఖ్యాతే గణిత

సంఖ్యాతమ్-గణితమ్॥ ౩- లెక్క పెట్టంబడిన దాని పేళ్లు. Numbered, Counted.

(మథ)సమం సర్వమ్। విశ్వమశేషం కృత్స్నం సమస్త నిఖిలాఖిలాని నిశ్శేషమ్॥ ౬౫॥ సమగ్రం సకలం పూర్ణమఖణ్డం స్యాదనూనకే।

సమం-సర్వమ్-విశ్వమ్-అశేషమ్-కృత్స్నమ్-సమస్తమ్-నిఖిలమ్-అఖిలమ్-నిశ్శేషమ్-సమగ్రమ్-సకలమ్-పూర్ణమ్-అఖణ్డమ్-అనూనకమ్॥-౧౪ను-ఆదిపదము చేత,సంపూర్ణమ్-పుష్కలమ్-అవికలమ్-అభిన్నమ్, ఇవి మొదలయినవియు-అంతయునను నర్థము పేళ్లు. All; entire.

ఘనం నిరన్తరం సాన్ద్రం
Without interstices.

ఘనమ్-నిరన్తరమ్-సాన్ద్రమ్॥ ౩-దట్టమయిన దాని పేళ్లు. Dense. Clustered together. [Delicate, fine.

పేలవం విరలం తను॥

పేలవమ్-విరలమ్-తను॥ ౩-పలుచని దాని పేళ్లు.

సమీపే నికటాసన్న సన్నికృష్ట సనీడ(వత్)। సదేశాభ్యాశ సవిధ సమర్యాద సవేశ (వత్)॥ ఉపకణ్ఠాన్తికాభ్యర్ణాభ్యగ్రా(అప్య)భితో(ఽవ్యయమ్)।

సమీపమ్-నికటమ్-ఆసన్నమ్-సన్నికృష్టమ్-సనీడమ్-సదేశమ్-అభ్యాశమ్[పా]అభ్యాసమ్-సవిధమ్-సమర్యాదమ్-సవేశమ్-ఉపకణ్ఠః-అన్తికః-అభ్యర్ణః-అభ్యగ్రః-అభితః॥ ౧౫ - దాపుపేళ్లు. అభితః, అనునది యవ్యయము. Near, proximate.

సంసక్తే (త్వ) వ్యవహిత మపదాన్తర (మిత్యపి)॥ ౬౬॥

సంసక్తమ్-అవ్యవహితమ్-అపదాన్తరమ్॥ ౩-కదిసిన దాని పేళ్లు. Adjoining, Contiguous.

[యిన దాని పేళ్లు. Very near.

నేదిష్ఠ మన్తికతమం

నేదిష్ఠమ్-అన్తికతమమ్॥ ౨- మిక్కిలి దాప

స్యాద్దూరం విప్రకృష్టకమ్।

దూరమ్-విప్రకృష్టకమ్। ౨-దవ్వయిన దాని పేళ్లు. Distant.

దవీయశ్చ దవిష్ఠంచ సుదూరం

దవీయః॥స॥-దవిష్ఠమ్ - సుదూరమ్॥3-మిక్కిలి దవ్వయినదాని పేళ్లు. Very remote.

దీర్ఘమాయతమ్॥౬౯॥

[Long. దీర్ఘమ్-ఆయతమ్॥౨-నిడుపయినదానిపేళ్లు.

వర్తులం నిస్తలం వృత్తం

వర్తులమ్-నిస్తలమ్-వృత్తమ్॥ 3-వట్రువైన దానిపేళ్లు. Round. Circular. Globular.

బన్ధురం (తూన్న తానతమ్)।

బన్ధురమ్॥౧-ఉన్నతానతమ్=స్వభావముచేత పొడవై యుపాధివశమున నించుక వంగినదాని పేరు. Naturally high but factitiously bent.

ఉచ్చప్రాంశూన్నతో దగ్రోచ్ఛ్రితా స్తుఙ్గే ౭౦ థ వామనే॥న్యఙ్నీచ ఖర్వ హ్రస్వా స్స్యు రవాగ్రే౭వన తానతమ్ ।

ఉచ్చః - ప్రాంశుః- ఉన్నతః-ఉదగ్రః-ఉచ్ఛ్రితః-తుఙ్గః॥౬ - పొడవయినదానిపేళ్లు.High, tall. వామనః- న్యఙ్॥చ॥-నీచః - ఖర్వః-హ్రస్వః-౫-కుఱుచైనదానిపేళ్లు. Short.

అవాగ్రమ్-అవనతమ్- ఆనతమ్॥3 - వంగిన దానిపేళ్లు. Bent down.

అరాలం వృజినం జిహ్మ మూర్మిమత్కుఞ్చితం నతమ్॥౭౧॥ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్ర(మిత్యపి)।

అరాలమ్ - వృజినమ్- జిహ్మమ్-ఊర్మిమత్॥త్॥-కుఞ్చితమ్-నతమ్-ఆవిద్ధమ్- కుటిలమ్ - భుగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్ ॥ ౧౧ - వంకరమైన దానిపేళ్లు. Crooked.

ఋజావజిహ్మప్రగుణౌ

[దానిపేళ్లు. Straight. ఋజుః-అజిహ్మః-ప్రగుణః॥3- చక్కనైయుండు

వ్యస్తే త్వప్రగుణాకులౌ॥ ౭౨॥

వ్యస్తః-అప్రగుణః-ఆకులః ॥ 3-చెదరినదాని పేళ్లు. Confounded.

శాశ్వత (స్తు) ధ్రువో నిత్య సదాతన సనాతనాః।

శాశ్వతః-ధ్రువః-నిత్యః-సదాతనః-సనాతనః॥ ౫-ఎన్నటికిని నాశము లేక యుండుదాని పేళ్లు. Eternal.

స్థాస్నుః స్థిరతరః స్థేయా

స్థాస్నుః - స్థిరతరః-స్థేయాన్॥స॥3-పెక్కుకాలముండుదానిపేళ్లు. Permanent. Firm.

(నేకరూపతయా తు యః ॥ ౭౩ ॥ కాలవ్యా

కూటస్థః॥పు॥౧-ఏకరూపతయా = వికారము లేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాపీ = ఏదినిరవ

పీ స) కూటస్థః	ధిక కాలముండునదో యట్టి యాత్మాదులపేరు. Uniform ; perpetually the same.
స్థావరో జఙ్గమేతరః।	స్థావరః- జఙ్గమేతరః॥౨ - కదలక యుండుగిరి వృక్షాదులపేళ్లు. Immoveable.
చరిష్ణుజఙ్గమచరం త్రసమిఙ్గంచరాచరమ్ ॥	చరిష్ణు- జఙ్గమమ్- చరమ్- త్రసమ్- ఇఙ్గమ్- చరాచరమ్॥౬ -తిరుగులాడుమనుష్యాదుల పేళ్లు. Movable.
చలనం కమ్పనం కమ్ప్రిం	చలనమ్-కమ్పనమ్-కమ్ప్రిమ్॥౩ - కదలుస్వభావముగలయశ్వత్థదళాదులపేళ్లు. Tremulous.
చలం లోలం చలాచలమ్। చఞ్చలం తరలం చైవపారిప్లవపరిప్లవే ॥	చలమ్-లోలమ్- చలాచలమ్-చఞ్చలమ్-తరలమ్-పారిప్లవమ్- పరిప్లవమ్॥౭ - కదలుదాని పేళ్లు. Quaking, moving.
అతిరిక్త స్సమధికో	అతిరిక్తః-సమధికః॥౨ - మిక్కిలియధికమైన [దానిపేళ్లు. Exceeding.
దృఢసన్ధి స్తు సంహతః। Strong knit.	దృఢసన్ధిః-సంహతః॥౨- దృఢమయినకీలుగల యవయవాదుల పేళ్లు. లెస్సగానదికినది.
కర్కశం కఠినం క్రూరం కఠోరం నిష్ఠురం దృఢమ్॥ ౭౬ ॥ జఠరం మూర్తిమ న్మూర్తం	కర్కశమ్[పా]కక్ఖటమ్ - కఠినమ్-క్రూరమ్- కఠోరమ్-నిష్ఠురమ్-దృఢమ్-జఠరమ్॥౭- బిరుసైన దానిపేళ్లు. గట్టిది. Hard, solid. మూర్తిమత్ ॥ త్ ॥-మూర్తమ్॥౨ - Material, corporeal.
ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధితమ్।	ప్రవృద్ధమ్-ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్॥౩ - పెరిఁగినదాని పేళ్లు. Full-grown.
పురాణ ప్రతన ప్రత్న పురాతనచిరంతనాః ॥	పురాణః- ప్రతనః- ప్రత్నః- పురాతనః - చిరంతనః॥౫-ప్రాఁతదానిపేళ్లు. Old, ancient.
ప్రత్యగ్రోఽభినవో నవ్యో నవీనో నూతనో నవః। నూత్నశ్చ	ప్రత్యగ్రః-అభినవః- నవ్యః-నవీనః-నూతనః- నవః-నూత్నః॥౭-క్రొత్తదానిపేళ్లు. New.
సుకుమారం తు కోమలంమృదులంమృదు॥	సుకుమారమ్-కోమలమ్-మృదులమ్-మృదు ॥ ౪-మెత్తనిదానిపేళ్లు. Soft.
అన్వ గన్వక్ష మను	అన్వక్॥చ్ ॥ - అన్వక్షమ్-అనుగమ్ - అను

గేఽనుపదం (క్లీబమ వ్యయమ్)।	పదమ్॥ ౪-వెనుకపోవువానిపేళ్లు. అనుపదమ్॥న, అవ్య॥ Following.
ప్రత్యక్షం (స్యా) దై న్ద్రియక Perceptible.	ప్రత్యక్షమ్-ఐన్ద్రియకమ్॥ ౨ - పంచేంద్రియములచేత నెఱుంగఁబడు దానిపేళ్లు. Visible.
మప్రత్యక్ష మతీన్ద్రి యమ్॥౭౯॥ Beyond the reach of the senses.	అప్రత్యక్షమ్ [పా] అసధ్యక్షమ్ - అతీన్ద్రియమ్॥౨- నేత్రాదిపంచేన్ద్రియములచేత నెఱుఁగఁబడనిరూపరసాదులపేళ్లు. Unperceived : absent.
ఏకతానో ఽనన్యవృత్తి రేకాగ్ర్యై కాయనా (నపి)। (అ) ప్యేక సర్గ ఏకాగ్ర్యో ఽ ప్యేకాయ నగతో ఽ(పిచ)॥౮౦॥	ఏకతానః-అనన్యవృత్తిః-ఏకాగ్రః- ఏకాయనః-ఏకసర్గః-ఏకాగ్ర్యః - ఏకాయనగతః॥౭-ఏకాగ్రచిత్తునిపేళ్లు. Closely attentive.
(పుం)స్యాదిః పూర్వ పౌరస్త్య ప్రథమాద్యా	ఆదిః॥నియతపుంలింగము॥-పూర్వః-పౌరస్త్యః-ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౫ - మొదటిదానిపేళ్లు. Prior ; first ; initial.
(అథా స్త్రి యామ్)॥అ న్త్యోజఘన్యం చరమమ న్త్య పాశ్చాత్య పశ్చి మాః॥ ౮౧॥	అన్తః॥స్త్రీ॥-జఘన్యమ్-చరమమ్-అన్త్యమ్-పాశ్చాత్యమ్-పశ్చిమమ్॥౬-తుదనైన దానిపేళ్లు. Last ; ultimate.
మోఘం నిరర్థకం	[దానిపేళ్లు. Vain, useless. మోఘమ్-నిరర్థకమ్॥౨ - ప్రయోజనములేని
స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవ్య క్త ముల్బణమ్।	స్పష్టమ్-స్ఫుటమ్-ప్రవ్యక్తమ్-ఉల్బణమ్॥౪ - ప్రకటమయినదానిపేళ్లు. Apparent, evident.
సాధారణం (తు) సా మాన్య	సాధారణమ్-సామాన్యమ్॥౨-అనేకులకుప్రాప్తియినదానిపేళ్లు. Common.
మేకాకీ త్వేక ఏకకః॥ ౮౨॥	ఏకాకీ॥న్॥-ఏకః-ఏకకః॥౩ - సహాయములేక యొక్కటియైనదానిపేళ్లు. Alone, solitary.
భిన్నా(ర్థకా) అన్య తర ఏక త్వో న్యేతరా (అపి)।	భిన్నః-అన్యతరః-ఏకః-త్వః-అన్యః-ఇతరః॥౬-భిన్నార్థకాః = ప్రకృతార్థముకంటె వేఱైనదానిపేళ్లు. ఇవి సర్వనామశబ్దములు. Other, different.

ఉచ్చావచం నైక భేద High and low.

ఉచ్చావచమ్-నైకభేదమ్॥ ౨ - అనేక ప్రకారములయిన చిత్రాదుల పేళ్లు. Variegated.

ముచ్చణ్డ మవిలమ్బితమ్॥ ౭౩॥

ఉచ్చణ్డమ్-అవిలమ్బితమ్॥ ౨ - త్వరగలదాని పేళ్లు. Quick, Expeditious.

అరున్తుద (స్తు) మర్మస్పృక్ Painful.

అరుంతుదః-మర్మస్పృక్॥ త్రి॥ ౨-మర్మమును నొప్పించుమాటలు మొదలయినదాని పేళ్లు. Sharp.

అబాధంతు నిరర్గలమ్।

అబాధమ్-నిరర్గలమ్॥ ౨- అడ్డపాటులేనిదాని పేళ్లు. Unobstructed.

ప్రసవ్యం ప్రతికూలం (స్యా) దపసవ్య మపష్ఠు (చ)॥ ౭౪॥

ప్రసవ్యమ్-ప్రతికూలమ్- అపసవ్యమ్ - అపష్ఠు॥ ౪- ప్రతికూలమయిన దాని పేళ్లు. Contrary.

వామం (శరీరే) సవ్యం (స్యా)

వామమ్-సవ్యమ్॥ ౨-శరీరే = శరీరమున నెడమపార్శ్వము పేళ్లు. Left.

దపసవ్యం (తు) దక్షిణమ్।

అపసవ్యమ్-దక్షిణమ్॥ ౨ - శరీరమునఁ గుడిదిక్కు పేళ్లు. Right.

సంకటం (నాతు) సంబాధః

సంకటమ్-సంబాధః॥ ౨-ఇరకటపుచోటి పేళ్లు, సంబాధశబ్దము నియతపుంలింగము. Narrow.

కలిలం గహనం (సమే)॥ Impervious.

కలిలమ్-గహనమ్॥ ౨ - చొరరానిదానికిని, ఎఱుఁగనిదానికిని పేళ్లు. Hard to be understood.

సంకీర్ణే సంకులాఽకీర్ణే

సంకీర్ణమ్-సంకులమ్-ఆకీర్ణమ్॥ ౩-ఒకటికొకటి కలిసినదాని పేళ్లు. Crowded, confused.

ముణ్డితం పరివాపితమ్।

ముణ్డితమ్-పరివాపితమ్॥ ౨- గొఱుగఁబడినదాని పేళ్లు. Shaved.

గ్రథితం సందితం దృబ్ధం Strung; tied.

గ్రథితమ్ [పా] గ్రన్థితమ్, గుమ్ఫితమ్-సన్దితమ్-దృబ్ధమ్॥ ౩-కూర్పఁబడిన పుష్పమాలికాదుల పేళ్లు.

విసృతం విస్తృతం తతమ్॥ ౭౫॥

విసృతమ్-విస్తృతమ్-తతమ్॥ ౩- వ్యాపించినదాని పేళ్లు. విరివిగలది. Spread; diffuse.

అన్తర్గతం విస్మృతం (స్యాత్)

అన్తర్గతమ్-విస్మృతమ్॥ ౨ - మఱవఁబడినదాని పేళ్లు. Forgotten.

ప్రాప్త ప్రణిహితే (సమే) ।	ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్॥ ౨-పొందఁబడిన దాని పేళ్లు. Placed, obtained.
వేల్లితప్రేఙ్ఖితాఽఽధూత చలితాఽకమ్పితాధుతే ॥ ౮౭॥	వేల్లితః-ప్రేఙ్ఖితః-ఆధూతః-చలితః-ఆకమ్పితః-ధుతః॥ ౬-కదలింపఁబడిన దాని పేళ్లు. Shaken..
నుత్తనున్నాస్తనిష్ఠ్యూతావిద్ధక్షిప్తేరితాః (స్సమాః) ।	నుత్తః-నున్నః-అస్తః-నిష్ఠ్యూతః-ఆవిద్ధః-క్షిప్తః-ఈరితః॥ ౭-త్రోయఁబడిన దాని పేళ్లు. Thrown, cast, sent.
పరిక్షిప్తం (తు) నివృతం	పరిక్షిప్తమ్-నివృతమ్॥ ౨-కోట మొదలయిన దాని చేతఁజుట్టఁబడిన దాని పేళ్లు. Intrenched.
మూషితం ముషితా (ర్థకమ్) ॥ ౮౮॥	మూషితమ్-ముషితమ్॥ ౨-దొంగిలింపఁబడిన దాని పేళ్లు. Stolen.
ప్రవృద్ధ ప్రసృతే	ప్రవృద్ధమ్-ప్రసృతమ్॥ ౨ - కొనసాగి పెరుఁగు దాని పేళ్లు. Expanded; dispersed.
న్యస్త నిసృష్టే	న్యస్తమ్-నిసృష్టమ్॥ ౨ - ఉంచఁబడిన దాని పేళ్లు. Deposited.
గుణితాఽఽహతే ।	గుణితమ్-ఆహతమ్॥ ౨-గుణింపఁబడిన సంఖ్యా[పేళ్లు. Multiplied.
నిదిగ్ధోపచితే	నిదిగ్ధః-ఉపచితః॥ ౨- లేపాదుల చేత పెరిన దాని పేళ్లు. Plastered.
గూఢ గుప్తే	గూఢమ్-గుప్తమ్॥ ౨ - దాఁచఁబడిన దాని [పేళ్లు. Hidden.
గుణ్ఠితరూషితే॥ ౮౯॥	గుణ్ఠితమ్ [పా] గుణ్డితమ్-రూషితమ్॥ ౨-ధూళ్యాదుల చేత గప్పఁబడిన దాని పేళ్లు. Overspread.
ద్రుతావదీర్ణే Melted.	ద్రుతమ్ - అవదీర్ణమ్॥ ౨ - కరఁగించిన దాని పేళ్లు.
ఉద్గూర్ణోద్యతే	ఉద్గూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨-పొడవుగా నెత్తఁబడిన దాని పేళ్లు. Raised ; held up.
కాచిత శిక్యితే । Suspended in a swing.	కాచితమ్-శిక్యితమ్॥ ౨-ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబడిన దాని పేళ్లు. "కారితశిక్షితే" అను పాఠమునకు లౌకిక వైదిక కర్మములయందు కృతాభ్యాసుని పేళ్లు.
ఘ్రాణ ఘ్రాతే	ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్॥ ౨ - మూర్కొనఁబడిన

	దాని పేళ్లు. Smelled. [Smeared, anointed.
దిగ్ధ లి ప్తే	దిగ్ధమ్-లి ప్తమ్॥ ౨-పూయఁబడినదాని పేళ్లు.
సముదక్తోద్ధృతే (స మే)॥ ౯౦॥	సముదక్తమ్-ఉద్ధృతమ్॥ ౨- చేఁదఁబడినదాని పేళ్లు. Drawn: raised from a deep place.
వేష్టితం(స్యా)ద్వలయితం సంవీతం రుద్ధ మావృతమ్। Surrounded.	వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్ - ఆవృతమ్॥ ౫-నద్యాదులచేతఁజుట్టఁబడినపట్టణాదుల పేళ్లు. Encompassed; Secured from access.
రుగ్ణ భుగ్నే౽థ	రుగ్ణమ్-భుగ్నమ్॥ ౨-విఱువఁబడినదాని పేళ్లు. Bent, crooked.
నిశిత క్ష్ణుత శాతాని తేజితే॥ ౯౧॥	నిశితమ్-క్ష్ణుతమ్- శాతమ్- తేజితమ్॥ ౪-వాఁడిగాఁ జేయఁబడినవి. Sharpened, whetted.
(స్యాద్వినాశోన్ముఖం) పక్వం	పక్వమ్॥ ౧-వినాశోన్ముఖమ్=నశింపనాయిత్తమయినదాని పేళ్లు. పండినది. Mature.
హ్రీణ హ్రీతౌ తు లజ్జితే।	హ్రీణః-హ్రీతః-లజ్జితః॥౩-సిగ్గువడినదాని పేళ్లు. Ashamed.
వృతే తు వృత్త వావృత్తౌ Chosen.	వృతః-వృత్తః-వావృత్తః॥ ౩-కన్యాదులచేత వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని పేళ్లు.
సంయోజిత ఉపాహితః॥ ౯౨॥ Joined	సంయోజితః-ఉపాహితః॥ ౨-మఱియొకపదార్థములోఁగూర్పఁబడిన దాని పేళ్లు. Annexed.
ప్రాప్యం గమ్యం సమాసాద్యం	ప్రాప్యమ్-గమ్యమ్-సమాసాద్యమ్॥౩-పొందఁదగినవస్తువు పేళ్లు. Attainable.
స్యన్నం రీణం స్రుతం స్నుతమ్। Dripping.	స్యన్నమ్-రీణమ్-స్రుతమ్-స్నుతమ్॥౪-కాఱిన నీళ్లు మొదలయినదాని పేళ్లు. Flowing; dropping.
సంగూఢ (స్స్యా) త్సంకలితో౽	సంగూఢః-సంకలితః॥ ౨ - కూర్పఁబడినసంఖ్య పేళ్లు. Arranged; heaped. Added.
వగీతఃఖ్యాతగర్హణః॥ ౯౩॥	అవగీతః-ఖ్యాతగర్హణః॥ ౨ - నిందింపఁబడిన దాని పేళ్లు. Detested.
వివిధ (స్స్యా) ద్బహువిధో నానారూపః పృ	వివిధః-బహువిధః-నానారూపః-పృథగ్విధః॥ ౪ - పెక్కువిధములయిన వస్తువు పేళ్లు. Various,

థగ్వధః।	multiform.
అవకీర్ణో ధిక్కృత (న్యాన్య)	అవకీర్ణః - ధిక్కృతః॥ ౨ - ధిక్కరింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Censured, blamed.
దపధ్వస్తో౽వచూర్ణితః॥ ౯౪॥	అపధ్వస్తః-అవచూర్ణితః॥౨-పొడిగాఁగొట్టఁబడినదానిపేళ్లు. Coarsely pounded.
(అనాయాసకృతం) ఫాణ్టం	ఫాణ్టమ్॥ ౧. అనాయాసకృతమ్ = ఆయాసములేక చేయఁబడిన కషాయాదులు. Easily prepared.
స్వనితంధ్వనితం(సమే)।	స్వనితమ్-ధ్వనితమ్॥ ౧-మ్రోయుదానిపేళ్లు. Making a noise.
బద్ధేసన్దానితం మూత ముద్దితంసన్దితం సితమ్॥	బద్ధమ్- సన్దానితమ్- మూతమ్- ఉద్దితమ్- సన్దితమ్-సితమ్॥౬-కట్టఁబడినదానిపేళ్లు. Bound.
నిష్పక్వం క్వథితం Well-cooked.	నిష్పక్వమ్-క్వథితమ్॥ ౨ - ఎనిమిదవపాలుమిగులునట్టుకాఁచఁబడినకషాయాదులపేళ్లు.Decocted.
(పాకే క్షీరాజ్యహవిషాం) శృతమ్।	శృతమ్॥ ౧ - పాలునెయ్యి హవిస్సులయొక్క పాకముపేరు. Boiled (milk, &c.)
నిర్వాణో (మునివహ్న్యాదౌ)	నిర్వాణః॥ ౧-మునివహ్న్యాదౌ=శాంతుఁడైన మునికిని అగ్ని మొదలయినదానికిపేరు. Attained beattitude (as a saint). Put out (as a fire).
నిర్వాత (స్తుగతే౽నిలే)॥ Become calm.	నిర్వాతః॥ ౧-గతే అనిలే= సంచారముడిగిన వాయువుపేరు. Wind no longer blowing.
పక్వం పరిణతే	పక్వమ్-పరిణతమ్॥౨-కాలవశమునఁబరిపాకమునుబొందినబుద్ధిమొదలయినదానిపేళ్లు. Ripe.
గూనం హన్నే	గూనమ్-హన్నమ్॥౨-విడువఁబడినవిష్ఠపేళ్లు. Passed (as ordure).
మీఢం (తు) మూత్రితే।	మీఢమ్-మూత్రితమ్॥౨- విడువఁబడినమూత్రముపేళ్లు. Passed (as urine.)
పుష్టే (తు) పుషితం	పుష్టమ్-పుషితమ్॥౨-పోషింపఁబడినపక్షిమృగాదులపేళ్లు. Nourished.
సోఢే క్షాన్త	సోఢమ్-క్షాన్తమ్॥౨ - ఓర్వఁబడినతిట్టుకొట్టు మొదలయినవానిపేళ్లు. Borne. Endured.

ముద్వాన్త ముద్గతే॥ ౯౭॥	ఉద్వాన్తమ్-ఉద్గతమ్ ॥ ౨ - క్రక్కఁబడిన దానిపేళ్లు. Vomited.
దాన్త (స్తు) దమితే Trained, endured.	దాన్తః-దమితః॥ ౨-ఆచార్యులచేత శిక్షింపఁబడినశిష్యాదులపేళ్లు. భారక్లేశాదులను సహించినదానిపేళ్లనికొందఱందురు.
శాన్త శ్శమితే	శాన్తః-శమితః॥ ౨-శమింపఁబడిన రాగాదులపేళ్లు. Pacified. Cured. Allayed.
ప్రార్థితే౽ర్దితః।	ప్రార్థితః-అర్దితః॥ ౨-అడుగఁబడినవస్తువుపేళ్లు. [Asked.
జ్ఞప్త (స్తు) జ్ఞాపితే Made known.	జ్ఞప్తః-జ్ఞాపితః॥ ౨ - గురూపదేశాదులచేత నెఱిఁగింపఁబడిన దానిపేళ్లు.
ఛన్న శ్ఛాదితే	ఛన్నః-ఛాదితః॥ ౨ - కప్పఁబడిన దానిపేళ్లు. [Covered.
పూజితే౽ఞ్చితః॥౯౮॥	పూజితః-అఞ్చితః[పా]అర్చితః॥-౨-పూజింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Worshipped. Revered.
పూర్ణ (స్తు) పూరితే	పూర్ణః-పూరితః॥ ౨-జలాదులచేనిండింపఁబడినకలశాదులపేళ్లు. Filled ; full.
క్లిష్టః క్లిశితే౽	క్లిష్టః-క్లిశితః॥-౨-పీడింపఁబడినమనుష్యాదులపేళ్లు. Tired, fatigued.
వసితే సితః।	అవసితః - సితః॥-౨ - ముగిసిన దానిపేళ్లు. [Finished.
ప్రుష్ట ప్లుష్టోషితా దగ్ధే	ప్రుష్టః-ప్లుష్టః-ఉషితః-దగ్ధః॥౪- కాల్పఁబడిన దానిపేళ్లు. Burnt.
తష్ట త్వష్టౌతనూకృతే॥	తష్టః-త్వష్టః-తనూకృతః॥౩- చెక్కఁబడినకాష్ఠాదులపేళ్లు. Pared.
వేధిత చ్ఛిద్రితౌ విద్ధే	వేధితః - ఛిద్రితః - విద్ధః॥ ౩ - బెజ్జమువేయఁబడినరత్నాదులపేళ్లు. Pierced.
విన్న విత్తౌ విచారితే।	విన్నః-విత్తః-విచారితః॥ ౩ - విచారింపఁబడిన కార్యాదులపేళ్లు. Judged; discussed.
నిష్ప్రభే విగతారోకౌ	నిష్ప్రభః-విగతః - అరోకః॥ ౩ - కాంతిలేని దివాచంద్రాదులపేళ్లు. Gloomy, obscured.
విలీనే విద్రుత ద్రుతౌ॥ ౧౦౦॥	విలీనః-విద్రుతః-ద్రుతః॥౩ - కరగినఘృతాదులపేళ్లు. Liquefied. Melted.

సిద్ధే నిర్వృత్త నిష్పన్నౌ

సిద్ధః-నిర్వృత్తః-నిష్పన్నః॥ ౩-సిద్ధించినదాని పేళ్లు. Accomplished.

దారితే భిన్న భేదితౌ।

దారితః-భిన్నః-భేదితః॥ ౩-వ్రక్కలింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Split.

ఊతం స్యూతముతం చేతి (త్రితయం తన్తుసంతతే)॥ ౧౧౧॥

ఊతమ్-స్యూతమ్ - ఉతమ్॥ ౩-తన్తుసంతతేః పోగులచే నేయఁబడిన వస్త్రాదులపేళ్లు. Woven; stitched.

(స్యా)దర్హితే నమస్యిత నమసిత మపచాయితార్చితాపచితమ్।

అర్హితమ్-నమస్యితమ్-నమసితమ్ - అపచాయితమ్-అర్చితమ్-అపచితమ్॥ ౬-నమస్కరింపఁబడిన దేవతాదులపేళ్లు. Honoured, saluted.

వరివసితే వరివస్యిత ముపాసితం చోపచరితంచ ॥ ౧౧౨॥

వరివసితమ్ - వరివస్యితమ్-ఉపాసితమ్ - ఉపచరితమ్॥ ౪-సేవింపఁబడిన యుపాధ్యాయునిపేళ్లు. Served, adored.

సంతాపిత సంతప్తౌ ధూపిత ధూపాయితౌ చ దూనశ్చ।

సంతాపితః-సంతప్తః-ధూపితః-ధూపాయితః-దూనః॥ ౫ - తపింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Suffering pain.

హృష్టో మత్త స్తృప్తః ప్రహ్లన్నః ప్రముదితః ప్రీతః॥ ౧౧౩॥

హృష్టః-మత్తః - తృప్తః - ప్రహ్లన్నః - ప్రముదితః - ప్రీతః॥ ౬ - సంతోషించినవానిపేళ్లు. Pleased; content.

ఛిన్నం ఛాతం లూనం కృత్తం దాతం దితం ఛితం వృక్ణమ్।

ఛిన్నమ్-ఛాతమ్-లూనమ్- కృత్తమ్ - దాతమ్-దితమ్-ఛితమ్ - వృక్ణమ్॥ ౮-కోయఁబడినతృణాదులపేళ్లు. Cut.

స్రస్తం ధ్వస్తం భ్రష్టం స్కన్నం పన్నం చ్యుతం గలితమ్॥ ౧౧౪॥

స్రస్తమ్-ధ్వస్తమ్ - భ్రష్టమ్-స్కన్నమ్ - పన్నమ్-చ్యుతమ్-గలితమ్॥ ౭ - జాఱిపడిన దానిపేళ్లు. Fallen.

లబ్ధం ప్రాప్తం విన్నం భావిత మాసాదితం చ భూతంచ।

లబ్ధమ్-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్-భావితమ్ - ఆసాదితమ్-భూతమ్॥ ౬-పొందఁబడిన దానిపేళ్లు. Obtained

అన్వేషితం గవేషిత మన్విష్టం మార్గితం

అన్వేషితమ్-గవేషితమ్-అన్విష్టమ్ - మార్గితమ్ - మృగితమ్॥ ౫ - వెదకఁబడిన దాని పేళ్లు.

మృగితమ్॥ ౧౦౫॥

sought.

ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లి
న్నం తిమితం స్తిమితం
సమున్న ముత్తంచ।

ఆర్ద్రమ్-సార్ద్రమ్-క్లిన్నమ్-తిమితమ్-స్తిమితమ్-సమున్నమ్-ఉత్తమ్॥౭-తడిసిన వస్తువుపేళ్లు. Wet; moistened.

త్రాతం త్రాణం రక్షి
త మవితం గోపాయితం
(చ) గుప్తంచ ॥౧౦౬॥

త్రాతమ్-త్రాణమ్-రక్షితమ్-అవితమ్-గోపాయితమ్-గుప్తమ్॥౬- రక్షింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Preserved, saved, guarded.

అవగణిత మవమతా
వజ్ఞాతే అవమానితం
(చ) పరిభూతే।

అవగణితమ్-అవమతమ్-అవజ్ఞాతమ్-అవమానితమ్-పరిభూతమ్॥ ౫ - తిరస్కరింపఁబడిన దానిపేళ్లు. Disregarded, despised.

త్యక్తం హీనం విధు
తం సముజ్ఝితం ధూత
ముత్సృష్టమ్॥ ౧౦౭॥

త్యక్తమ్-హీనమ్-విధుతమ్-సముజ్ఝితమ్-ధూతమ్-ఉత్సృష్టమ్॥౬ - విడువఁబడినదాని పేళ్లు. Abandoned, left.

ఉక్తం భాషిత ముది
తం జల్పిత మాఖ్యాత
మభిహితం లపితమ్।

ఉక్తమ్-భాషితమ్-ఉదితమ్-జల్పితమ్-ఆఖ్యాతమ్-అభిహితమ్-లపితమ్॥ ౭ - పలుకఁబడినదాని పేళ్లు. Spoken, said.

బుద్ధం బుధితం మని
తం విదితం ప్రతిపన్న మ
వసితావగతే॥ ౧౦౮॥

బుద్ధమ్-బుధితమ్-మనితమ్-విదితమ్-ప్రతిపన్నమ్-అవసితమ్-అవగతమ్॥ ౭ - ఎఱుఁగఁబడినదానిపేళ్లు. Known, understood.

ఊరీకృత మురరీకృత
మఙ్గీకృత మాశ్రుతం
ప్రతిజ్ఞాతమ్। సంగీర్ణ
విదిత సంశ్రుత సమా
హిత ముపశ్రుతోప
గతమ్॥ ౧౦౯॥

ఊరీకృతమ్ [ప] ఉరీకృతమ్ - ఉరరీకృతమ్-అఙ్గీకృతమ్-ఆశ్రుతమ్-ప్రతిజ్ఞాతమ్ - సంగీర్ణమ్-విదితమ్-సంశ్రుతమ్-సమాహితమ్- ఉపశ్రుతమ్-ఉపగతమ్॥ ౧౧- అంగీకరింపఁబడినదాని పేళ్లు. Accepted. Promised.

ఈడిత శస్త పణా
యిత పనాయిత ప్రణు
త పణిత పనితాని। అ
పిగీర్ణ వర్ణితాభిష్టుతే

ఈడితమ్ - శస్తమ్-పణాయితమ్ - పనాయితమ్-ప్రణుతమ్-పణితమ్-పనితమ్ - అపిగీర్ణమ్ - [ప] గీర్ణమ్ - వర్ణితమ్ - అభిష్టుతమ్-ఈలితమ్ - స్తుతమ్॥ ౧౨ - పొగడఁబడిన దేవతాదులపేళ్లు.

లితాని స్తుతా (ర్థాని)॥

Praised.

భక్షిత చర్విత లిప్త ప్రత్యవసిత గిలిత ఖాదిత ప్సాతమ్। అభ్యవహృతాన్న జగ్ధగ్రస్తగ్లస్తాశితం భుక్తే॥ ౧౧౧॥

భక్షితమ్-చర్వితమ్-లిప్తమ్[పా] లీఢమ్-ప్రత్యవసితమ్-గిలితమ్-ఖాదితమ్- ప్సాతమ్ - అభ్యవహృతమ్-అన్నమ్-జగ్ధమ్- గ్రస్తమ్-గ్లస్తమ్-అశితమ్- భుక్తమ్ ॥ ౧౪-భుజింపఁబడినయన్నాదుల పేళ్లు. Eaten.

క్షేపిష్ఠ క్షోదిష్ఠ ప్రేష్ఠ వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బంహిష్ఠాః। (క్షిప్ర క్షుద్రాభీప్సిత పృథు పీవర బహు ప్రకర్షార్థాః)॥ ౧౧౨॥

క్షేపిష్ఠమ్=మిక్కిలివేగముగలది, Most quick. క్షోదిష్ఠమ్=మిక్కిలి క్షుద్రమయినది, Most small. ప్రేష్ఠమ్=మిక్కిలి ప్రియమయినది, Most dear. వరిష్ఠమ్=మిక్కిలివిరివియైనది, Most large. స్థవిష్ఠమ్=మిక్కిలిబలిసినది, Most corpulent. బంహిష్ఠమ్=మిక్కిలితఱచైనది. Most numerous. ఇవిక్షిప్రాదులాఱింటియతిశయముల పేళ్లు.

సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ స్ఫేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రసిష్ఠ బృన్దిష్ఠాః॥ (బాఢ వ్యాయత బహు గురు వామన బృన్దారకాతిశయే)॥ ౧౧౩॥

సాధిష్ఠమ్=మిక్కిలి పదిలమయినది, Most hard. ద్రాఘిష్ఠమ్=మిక్కిలినిడుపయినది, Most long. స్ఫేష్ఠమ్=మిక్కిలియధికమయినది, Most abundent, largest. గరిష్ఠమ్ = మిక్కిలిభారమయినది, Most heavy. హ్రసిష్ఠమ్=మిక్కిలికుఱుచైనది, Most short. బృన్దిష్ఠమ్ = మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome. ఇవి బాఢాదులాఱింటియతిశయను.

ఇతి విశేష్యనిఘ్నవర్గః.

విశేషణములయిన పదసమూహముముగిసెను.

గ్రంథకర్త మునుపుచెప్పిన రూపభేదాదులచేతను ప్రకృతిప్రత్యయార్థములచేతను నీసంకీర్ణవర్గయందు లింగము నెఱుఁగవలెనని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః సంకీర్ణే లిఙ్గ మున్నయేత్।

టీక॥ సంకీర్ణే=ఈసంకీర్ణవర్గయందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః = నామార్థ ప్రత్యయార్థ రూపభేద సాహచర్యములచేతను, లిఙ్గమ్=స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్=ఊహింపవలెను. నామార్థముచే నెట్ల

వంగా «అపరస్పరాఃపురుషాః-అపరస్పరాః స్త్రియః-అపరస్పరాణికులాని» - ప్రత్యయార్థము చేతనెట్లనిన 'శాన్తిః-దాన్తిః' ఇవి 'స్త్రియాం క్తిన్' అనుసూత్రముచేత స్త్రీలింగబోధకమయిన తిప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీలింగములని యెఱుఁగవలయు. రూపభేదసాహచర్యములచే మునుపటివలె నెఱుఁగవలయు. Acl.

కర్మ క్రియా	కర్మ॥న్,న॥[ప]పు॥-క్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨-చేయుట పేళ్లు. Action. Act.
(తత్సాతత్యే గమ్యే స్యు) రపరస్పరాః ॥	అపరస్పరః॥ త్రి॥౧-తత్సాతత్యేగమ్యే=ఎడతెగనిగమనాదిక్రియగలసార్థాదులపేరు. Continual (in respect of action)
(సాకల్యాసఙ్గవచనే) పారాయణ పరాయణే।	పారాయణమ్॥న॥-పరాయణమ్[పా]తురాయణమ్॥ త్రి॥ ౨-సాకల్యాసఙ్గవచనే=వరుసగా అంతయుననునర్థమునకును (Totality) ఒకవస్తువునందు నాసక్తిగలవానికిని(Adherence, attachment) పేళ్లు.
యదృచ్ఛా స్వైరితా	యదృచ్ఛా-స్వైరితా॥స్త్రీ॥౨-విచ్చలవిడివర్తించుట పేళ్లు. Wilfulness, independenee.
(హేతుశూన్యా త్వాస్యా) విలక్షణమ్॥౧౧౫॥	విలక్షణమ్॥న॥౧-హేతుశూన్యా=నిష్కారణమయిన,ఆస్యా=ఉనికిపేరు. Causeless state.
శమథస్తు శమశ్శాన్తి	శమథః-శమః॥పు॥-శాన్తిః॥స్త్రీ॥౩-కామక్రోధాదులులేక యుండుట పేళ్లు. Absence of passion.
ర్దాన్తిస్తు దమథో దమః।	దాన్తిః॥ స్త్రీ॥-దమథః-దమః॥ పు॥ ౩-బ్రహ్మచర్యాదిక్లేశమును సహించుటపేళ్లు. Endurance of the pain of austerities. Self-command.
అపదానం (కర్మవృత్తం)	అపదానమ్॥ న॥ ౧-వృత్తమ్=పూర్వము నడిచిన, కర్మ = పరిశుద్ధ వ్యాపారము పేరు. An act accomplished. An approved occupation.
(కామ్యదానం) ప్రవారణమ్॥ ౧౧౬॥	ప్రవారణమ్[పా]ప్రహారణమ్॥న॥ ౧-కామ్యదానమ్=కోరిన వస్తువును తానొక్క ఫలము నపేక్షించియిచ్చుటపేరు. A gift made with an object.

వశక్రియా సంవననం	వశక్రియా-సంవననమ్[పా]సంవదనమ్॥న॥౨-మణిమంత్రౌషధాదులచేతవశముగాఁజేసికొనుట Subduing by charms, drugs or incantations.
మూలకర్మ (తు) కార్మణమ్। Witch-craft.	మూలకర్మ॥న్॥-కార్మణమ్॥ న॥ ౨-మూలికలచేతనైన స్తంభనవశీకరణాదులపేళ్లు. Magic.
విధూననం విధువనం	విధూననమ్-విధువనమ్॥న॥౨- విదిలించుట పేళ్లు. Tremour.
తర్పణం ప్రీణనావనే॥	తర్పణమ్-ప్రీణనమ్-అవనమ్॥ న॥ ౩-తృప్తిఁబొందించుట పేళ్లు. Satisfaction.
పర్యాప్తి(స్స్యా)త్పరిత్రాణం హస్తధారణ (మిత్యపి)।	పర్యాప్తిః॥స్త్రీ॥-పరిత్రాణమ్ - హస్తధారణమ్ [పా] హస్తవారణమ్॥ న॥ ౩-చంపెదననివచ్చినవాని నడ్డగించుట పేళ్లు. Warding off a blow.
సేవనం సీవనంస్స్యూతి	సేవనమ్-సీవనమ్॥న॥-స్యూతిః॥స్త్రీ॥ ౩- కోకలు మొదలైనవికుట్టుట పేళ్లు. Sewing.
ర్విదరఃస్ఫుటనం భిదా॥ Rending. ౧౧౭॥	విదరః॥పు॥-స్ఫుటనమ్॥న॥-భిదా॥స్త్రీ॥ ౩ -వ్రక్కలౌటకును వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు. Tearing.
ఆక్రోశన మభీషఙ్గ	ఆక్రోశనమ్॥న॥-అభీషఙ్గః॥పు॥౨-తిట్టుట పేళ్లు. Curse, imprecation.
స్సంవేదో వేదనా (న నా)।	సంవేదః॥పు॥-వేదనా॥స్త్రీ॥౨- సుఖదుఃఖాద్యనుభవము పేళ్లు. Sensation, perception.
సమ్మూర్ఛన మభివ్యాప్తి	సమ్మూర్ఛనమ్॥న॥-అభివ్యాప్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-అంతట వ్యాపించుట పేళ్లు. Pervading.
ర్యాచ్ఞా భిక్షార్థనార్దనా॥ ౧౧౮॥	యాచ్ఞా-భిక్షా-అర్థనా-అర్దనా॥ స్త్రీ॥ ౪-అడుగుట పేళ్లు. Begging.
వర్ధనం ఛేదనేఽ	వర్ధనమ్ - ఛేదనమ్ ॥ న॥ ౧ - నఱకుట పేళ్లు. Cutting.
(థ ద్వే) ఆనన్దనసభాజనే। ఆప్రచ్ఛన civility; welcome.	ఆనన్దనమ్[పా] ఆమన్త్రణమ్-సభాజనమ్-ఆప్రచ్ఛనమ్॥న॥ ౩-బాంధవాదులనాలింగనస్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుట పేళ్లు. Courtesy.
మథామ్నాయ స్సమ్ప్రదాయః	ఆమ్నాయః-సమ్ప్రదాయః॥పు॥ ౨-శిష్యపరంపరాగతమైన యుపదేశము. Traditional doctrine.

క్షయేక్షియా॥ ౧౨౦॥
క్షయః॥పు॥-క్షియా॥స్త్రీ॥ ౨-చెడుట పేళ్లు. Loss.

గ్రహే గ్రాహో
గ్రహః-గ్రాహః॥పు॥ ౨-పుచ్చుకొనుట పేళ్లు. Seizure; acceptance. [Wish.

వశః కాన్తౌ
వశః॥పు॥-కాన్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ఇచ్ఛయించుట పేళ్లు.

రక్షస్త్రాణే Defence.
రక్షణః॥పు॥-త్రాణః॥ ౨-రక్షించుట. Protection.

రణః క్వణే। noise.
రణః-క్వణః॥పు॥ ౨-మ్రోయుట. Sound.

వ్యధో వేధే
వ్యధః-వేధః॥పు॥ ౨-బెజ్జము వేయుట. Perforation.

పచా పాకే
పచా॥స్త్రీ॥-పాకః॥పు॥ ౨-వండుట పేళ్లు. Cooking

హవో హూతౌ
హవః॥పు॥-హూతిః॥స్త్రీ॥ ౨-పిలుచుట. Calling.

వరో వృతౌ॥ ౧౨౧॥
వరః॥పు॥-వృతిః॥స్త్రీ॥ ౨-వరించుట. Engaging.

ఓషః ప్లోషే
ఓషః-ప్లోషః[పా]ప్రోషః॥పు॥ ౨-కాల్చుటకును కాలుటకును పేళ్లు. Combustion, burning.

నయో నాయే
Course of conduct.
నయః-నాయః॥పు॥ ౨-పొందించుట పేళ్లు. నీతియు. Guiding; Policy. [Growing old.

జ్యాని ర్జీర్ణౌ
జ్యానిః-జీర్ణిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముదిమి పేళ్లు. Wearing,

భ్రమో భ్రమా।
భ్రమః॥పు॥-భ్రమిః [ప] భ్రమా॥స్త్రీ॥ ౨-తిరుగుట పేళ్లు. Whirling; going round.

స్ఫాతి ర్వృద్ధౌ
స్ఫాతిః-వృద్ధిః॥స్త్రీ॥ ౨-పెరుఁగుట పేళ్లు. Growth.

ప్రథా ఖ్యాతౌ
ప్రథా-ఖ్యాతిః॥స్త్రీ॥ ౨-ప్రసిద్ధి పేళ్లు. Fame.

స్పృష్టిః పృక్తౌ touch.
స్పృష్టిః-పృక్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ముట్టుట పేళ్లు.

స్నవః స్రవే॥ ౧౨౨॥
స్నవః-స్రవః॥పు॥ ౨-కురియుట పేళ్లు. Dripping.

ఏధా సమృద్ధౌ
ఏధా[పా]విధా-సమృద్ధిః॥స్త్రీ॥ ౨-సమృద్ధి పేళ్లు. Thriving. [Throbbing.

స్ఫురణం స్ఫురణే
స్ఫురణమ్-స్ఫురణమ్॥న॥ ౨ - అదరుట పేళ్లు.

ప్రమితౌ ప్రమా।
ప్రమితిః-ప్రమా॥స్త్రీ॥ ౨-నిజముగా నెఱుఁగుట పేళ్లు. True knowledge.

ప్రసూతిః ప్రసవే
ప్రసూతిః॥స్త్రీ॥-ప్రసవః॥పు॥ ౨- బిడ్డను గనుట పేళ్లు. Bringing forth. [Pouring forth.

శ్చ్యోతే ప్రాఘారః
శ్చ్యోతః-ప్రాఘారః॥ పు॥ ౨ - కాఱుట పేళ్లు.

క్లమథఃక్లమే॥ ౧౨౩॥	క్లమథః-క్లమః॥పు॥౨-బడలుటపేళ్లు. Fatigue.
ఉత్కర్షోఽతిశయే	ఉత్కర్షః - అతిశయః॥పు ॥౨- దొడ్డతనము పేళ్లు. Excellence.
సన్ధిః శ్లేషే. Junction.	సన్ధిః-శ్లేషః॥పు॥౨-కదియుటపేళ్లు. Union.
విషయ ఆశ్రయే। Asylum.	విషయః-ఆశ్రయః[పా]ఆశయః॥పు॥ ౨-నిత్యముగానుండుతావుపేళ్లు. Refuge. [ing.Directing.
క్షిపాయాం క్షేపణం	క్షిపా-క్షేపణమ్॥న॥ ౨- ప్రేరేచుటపేళ్లు. Throw-
గీర్ణి ర్గిరౌ	గీర్ణిః-గిరిః॥స్త్రీ॥౨-మ్రింగుటపేళ్లు. Swallowing.
గురణ ముద్యమే॥ ౧౨౪॥	గురణమ్ [పా] గూరణమ్॥న॥-ఉద్యమః॥ పు॥ ౨-యత్నముపేళ్లు. Effort, exertion.
ఉన్నాయ ఉన్నయే Inference.	ఉన్నాయః-ఉన్నయః॥పు॥౨ - మీఁదికినెత్తుటకుఁగాని యూహించుటకుఁగానిపేళ్లు. Raising.
శ్రాయ శ్శ్రయణే	శ్రాయః॥పు॥-శ్రయణం॥న॥౨-ఆశ్రయించుటపేళ్లు. Reliance. Taking refuge.
జయనే జయః।	జయనమ్॥న॥-జయః॥పు॥౨-గెలుచుట పేళ్లు. Conquest, victory. [పేళ్లు. Discourse, speech.
నిగాదో నిగదే	నిగాదః-నిగదః॥పు॥౨-స్పష్టముగాఁబలుకుట
మాదో మద Joy.	మాదః-మదః॥పు॥౨-గర్వముపేళ్లు. Pride.
ఉద్వేగ ఉద్భ్రమే॥ ౧౨౫॥	ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥పు॥ ౨-అవ్యవస్థితచిత్తత్వముపేళ్లు. Agitation; Regret.
విమర్దనం పరిమలో౽-	విమర్దనమ్॥న॥-పరిమలః॥పు॥౨-కుంకుమాదుల మెదుపుటపేళ్లు. Trituration of perfumes.
భ్యుపపత్తి రనుగ్రహః।	అభ్యుపపత్తిః॥స్త్రీ॥-అనుగ్రహః॥పు॥ ౨-దానాద్యనుగ్రహముపేళ్లు. Confering a benefit.
నిగ్రహ (స్తద్విరుద్ధ స్స్యాత్)	నిగ్రహః॥పు॥ ౧-తద్విరుద్ధః=ఆయనుగ్రహమునకు విరుద్ధమయినయపకారముపేరు. Disfavour. "నిగ్రహస్తునిరోధస్స్యాత్" అను పాఠమున ౨-ను నిగ్రహించుటపేళ్లు. Restraint.
దభియోగ స్త్వభిగ్ర	అభియోగః-అభిగ్రహః॥పు॥౨ - యుద్ధాదుల

హాః॥ ౧౨౬॥	యం దెదురుగా నుద్యోగించుట పేళ్లు. Attack. కలహమునకుపిలుచుటయనియు. Challenge to fight.
ముష్టిబన్ధ(స్తు) సంగ్రాహా	ముష్టిబన్ధః-సంగ్రాహః॥౨-గట్టిగాపిడికిలించుట పేళ్లు,పిడికిలి పేళ్లనికొందఱు. Clinching of the fist.
డిమ్బే డమర విప్లవౌ। Irregular war.	డిమ్బః-డమరః-విప్లవః॥పు॥౩-కొల్ల మొదలయిన దేశోపద్రవము. Devastation; assault.
బన్ధనం ప్రసితి శ్చార Ligament.	బన్ధనమ్॥ న॥-ప్రసితిః॥స్త్రీ॥-చారః॥ పు॥ ౩-కట్టుసాధనములకు పేళ్లు. Fetters.
స్స్పర్శః స్ప్రష్టో పతప్తరి॥ ౧౨౭॥	స్పర్శః-స్ప్రష్టా॥ఋ॥-ఉపతప్తా॥ ఋ, పు॥ ౩-తపింపఁజేయు రోగాదుల పేళ్లు. Morbid heat.
నికారోవిప్రకారస్స్యా	నికారః-విప్రకారః॥పు॥౨-చెడుపనిఁజేసెనని యొకని దుర్జనునిగాఁజేయుట పేళ్లు. Malice. అపకారమాత్రము పేళ్లనికొందఱు. Injury.
దాకార స్త్విఙ్గఇఙ్గితమ్। Hint.	ఆకారః-ఇఙ్గః॥పు॥-ఇఙ్గితమ్॥న॥ ౩ - అభిప్రాయము నుప్రకటించుచేష్ట పేళ్లు. Indication of sentiment
పరిణామో (వికారో) Change of form.	పరిణామః-వికారః॥పు॥౨-పాలు పెరుఁగౌటవలె వేఱురూపమును బొందు వికారవిశేషము పేరు.
(ద్వేసమే) వికృతి విక్రియే॥ ౧౨౮॥	వికృతిః-విక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-పరిణామరూపము కాని వేఱుగానివికారమునకుపేళ్లు. Temporary change.
అపహార స్త్వపచయ	అపహారః-అపచయః॥పు॥౨-హాని పేళ్లు. Stealing. Removing.
స్సమాహార స్సముచ్చయః।	సమాహారః-సముచ్చయః॥పు॥౨- చెదరినవస్తువులను ప్రోగుచేయుట. Gathering together.
ప్రత్యాహార ఉపాదానం	ప్రత్యాహారః॥పు॥-ఉపాదానమ్॥న॥ ౨- విషయములవలన నింద్రియములను మరలించుట పేళ్లు. Restraining the organs of sense.
విహార స్తు పరిక్రమః॥ ౧౨౯॥	విహారః-పరిక్రమః॥ పు॥ ౨ - ఉద్యానాదులయందుఁ గ్రీడార్థమై తిరుగుట. Walking for pleasure.
అభిహారోఽభిగ్రహ	అభిహారః॥పు॥-అభిగ్రహణమ్॥ న॥౨-ఎదురు

ణం Robbery.
నిర్హారోఽభ్యవకర్షణమ్।
అనుహారోఽనుకార
స్స్యా(దర్థస్యాపగమే) వ్యయః॥ ౧౩౦॥
ప్రవాహ (స్తు) ప్రవృత్తి (స్స్యాత్)
ప్రవహో (గమనం బహిః)।
వియామో వియమో యామో యమ స్సంయామ సంయమౌ॥
Forbearance. ౧౩౧॥
(హింసాకర్మా) భిచార స్స్యాత్
జాగర్యా జాగరా(ద్వయోః)।
విఘ్నోఽన్తరాయః ప్రత్యూహ
(స్స్యా)దుప ఘ్నోఽ(న్తికాశ్రయే)॥ ౧౩౨॥
నిర్వేశ ఉపభోగ(స్స్యా)
త్పరిసర్పః పరిక్రియా।
విధురం (తు) ప్రవిశ్లేషోఽ

గాదోంగిలించుట. Seizure in one's presence.

నిర్హారః॥పు॥-అభ్యవకర్షణమ్॥న॥ ౨ - నాటిన ముల్లు మొదలయినవితీయుట. Extraction.

అనుహారః-అనుకారః॥పు॥ ౨ - సరిపోలుటపేళ్లు. Imitation.

వ్యయః॥పు॥౧-అర్థస్య=అర్థముయొక్క, అపగమే=వ్యయము పేరు. Expenditure.

ప్రవాహః॥పు॥-ప్రవృత్తిః॥స్త్రీ॥ ౨-ఎడతెగక వచ్చు జలాదిపరంపర పేళ్లు. Continuous flow.

ప్రవహః॥పు॥౧- బహిర్గమనమ్ = గృహాదుల నుండి వెలుపలికినడుచుట పేరు. Going forth.

వియామః-వియమః॥పు॥ ౨ - పరపీడాదులను చాలించుట పేళ్లు. యామః - యమః॥పు॥ ౨-చాలించుటమాత్రమునకు పేళ్లు. సంయామః-సంయమః॥ పు॥ ౨-అన్నియు లెస్సగా చాలించుట పేళ్లు, ఈఆరును, పర్యాయములనికొందఱు. Restraint.

అభిచారః॥ పు॥ ౧-చంపుటకుఁ జేసిన హోమాదిక్రియ పేరు. Incantation to destroy.

జాగర్యా॥స్త్రీ॥-జాగరా॥స్త్రీ॥ ౨ - మేలుకొని యుండుట పేళ్లు. Waking. Watching.

విఘ్నః - అన్తరాయః - ప్రత్యూహః॥పు॥౩ విఘ్నము పేళ్లు. Obstacle; impediment.

ఉపఘ్నః॥పు॥౧-అన్తికాశ్రయే = సమీపమునందుండు నాధారము. Contiguous support.

నిర్వేశః-ఉపభోగః॥పు॥ ౨- భోగించుట పేళ్లు. Enjoyment.

పరిసర్పః॥పు॥-పరిక్రియా॥స్త్రీ॥ ౨-చుట్టువాఱుట పే[ళ్లు.Surrounding;Encompassing.

విధురమ్॥న॥-ప్రవిశ్లేషః॥పు॥ ౨-ఎడఁబాయుట పేళ్లు. Separation.

భిప్రాయ శ్ఛన్ద ఆశయః॥ ౧౩౩॥	అభిప్రాయః-ఛన్దః [ప]ఛన్దః॥న॥-ఆశయః॥పు॥ ౩-అభిప్రాయముపేళ్లు. Meaning; intention.
సంక్షేపణం సమసనం	సంక్షేపణమ్-సమసనమ్॥న॥౨ - గొప్పను కొంచెపఱచుట పేళ్లు. Abridgment.
పర్యవస్థా విరోధనమ్।	పర్యవస్థా॥స్త్రీ॥-విరోధనమ్॥న॥౨-విరోధించుట పేళ్లు. Contradiction.
పరిసర్యా పరీసార	పరిసర్యా॥స్త్రీ॥-పరీసారః॥పు॥౨-అంతటతిరుగుట పేళ్లు. Moving about.
(స్స్యా) దాస్యా త్వాసనా స్థితిః॥ ౧౩౪॥	ఆస్యా-ఆసనా-స్థితిః॥స్త్రీ॥౩-ఉనికి పేళ్లు. Stay.
విస్తారో విగ్రహో వ్యాస	విస్తారః-విగ్రహః-వ్యాసః॥పు॥ ౩-విరివిపేళ్లు. Diffusion. Expansion.
(స్సతుశబ్దస్య విస్తరః	విస్తరః॥పు॥ ౧-శబ్దస్య=శబ్దసంబంధమైన, స తు=ఆ విరివి పేరు. Lengthy discourse.
సంవాహనం మర్దనం (స్స్యా)	సంవాహనమ్-మర్దనమ్॥౨ - ఒడలు పిసుకుట పేళ్లు. Shampooing.
ద్వినాశ (స్స్యా) దదర్శనమ్॥ ౧౩౫॥	వినాశః॥పు॥-అదర్శనమ్॥న॥౨ - అగపడకుండుట పేళ్లు. Disappearance.
సంస్తవ (స్స్యా)త్పరిచయః	సంస్తవః-పరిచయః॥పు॥౨-చిరకాల మొక వస్తువుతోఁ గూడియుండుట. Acquaintance.
ప్రసర స్తు విసర్పణమ్।	ప్రసరః॥పు॥-విసర్పణమ్॥న॥ ౨-తైలబిందువాదులు జలాదులయందు నెరయుట. Spreading.
నీవాక స్తు ప్రయామ (స్స్యా)	నీవాకః-ప్రయామః॥పు॥౨-ధాన్యాదులయందలియాదరాతిశయము పేళ్లు. Increased demand for grain in times of scarcity.
త్సన్నిధి స్సన్నికర్షణమ్॥ ౧౩౬॥	సన్నిధిః॥పు॥-సన్నికర్షణమ్॥న॥౨ - సమీపమౌట. Proximity.
లవో ఽభిలావో లవనే	లవః-అభిలావః॥పు॥-లవనమ్॥న॥-౩-పైర్లు మొదలైనవి కోయుట పేళ్లు. Reaping.

నిష్పావః పవనే పవః	నిష్పావః॥పు॥-పవనమ్॥న॥-పవః॥పు॥3-ధాన్యాదులను తూర్పెత్తుట. Winnowing, cleaning.
ప్రస్తావ(స్స్యా) దవసర	ప్రస్తావః-అవసరః॥పు॥౨ - అవసరముపేళ్లు. Occasion, opportunity.
స్త్రసర స్సూత్ర వేష్టనమ్॥A shuttle. ౧౩౭॥	త్రసరః [పా]తసరః॥పు॥-సూత్రవేష్టనమ్॥న॥౨-సాలెవాండ్లు నూలుచుట్టు పంజెపెండెపేళ్లు.
ప్రజన (స్స్యా) దుపసరః	ప్రజనః-ఉపసరః॥పు॥ ౨ - ఆఁబోతుపసులను చూలుచేయం బ్రవర్తించుటపేళ్లు,The impregnation of a cow by the bull. చూలగుకాలమనియు. The season of impregnation.
ప్రసర ప్రణయా (సమా) ।	ప్రసరః[పా] ప్రశ్రయః-ప్రణయః॥పు॥ ౨-ప్రీతిచేతఁ బ్రార్థించుట. Affectionate solicitation.
ధీశక్తిర్నిష్క్రమోఽ Intellectual faculty.	ధీశక్తిః-నిష్క్రమః॥ పు॥ ౨=శుశ్రూషాశ్రవణములు మొదలైనబుద్ధి సామర్థ్యముపేరు.
(స్త్రీతు) సంక్రమో దుర్గసఞ్చరః॥ ౧౩౮॥	సంక్రమః॥ప్న॥-దుర్గసఞ్చరః॥పు॥ ౨-పోరానిజలప్రవాహాదులయందుఁ బోవుటకుఁ గట్టిన కట్టమొదలయిన వానిపేళ్లు. A difficult passage.
ప్రత్యుత్క్రమః ప్రయోగార్థః Preparations for war.	ప్రత్యుత్క్రమః [పా] ప్రత్యుత్క్రాన్తిః-ప్రయోగార్థః [పా] ప్రయుద్ధార్థః॥పు॥ ౨-యుద్ధముకొఱకు భటులయొక్క యుద్యోగముపేరు.
ప్రక్రమ (స్స్యా) దుపక్రమః ।	ప్రక్రమః-ఉపక్రమః॥పు ॥ ౨-ప్రథమారంభమునకుపేళ్లు. A first beginning.
(స్యా)దభ్యాదాన ముద్ఘాత ఆరమ్భ	అభ్యాదానమ్॥న॥-ఉద్ఘాతః-ఆరమ్భః॥పు॥3-ఆరంభమాత్రమునకుపేళ్లు. Commencement.
స్సమ్భ్రమ స్త్వరా॥ ౧౩౯॥	సమ్భ్రమః॥పు॥-త్వరా॥స్త్రీ॥ ౨ - వేగిరపడుట పేళ్లు. Haste. Hurry. [ముపేళ్లు. Impediment,
ప్రతిబన్ధః ప్రతిష్టమ్భో ఽవనాయ స్తు నిపాతనమ్।	ప్రతిబన్ధః-ప్రతిష్టమ్భః॥పు॥౨ - కార్యవిఘాత అవనాయః ॥ పు॥-నిపాతనమ్ [పా] నిపాతనమ్॥న॥౨-దిగువ ద్రొబ్బుటపేళ్లు. Causing to

descend. [ముపేళ్లు. Direct perception.

ఉపలమ్భ స్త్వనుభవ
స్సమాలమ్భో విలే
పనమ్॥ ౧౪౦॥

ఉపలమ్భః-అనుభవః॥పు॥_౨- సాక్షాత్కార

సమాలమ్భః॥పు॥-విలేపనమ్॥న॥_౨-నలుగిడుట పేళ్లు. Smearing with sandalwood, &c.

విప్రలమ్భో విప్ర
యోగో

విప్రలమ్భః-విప్రయోగః॥పు॥_౨-ఎడఁబాసిన స్త్రీపురుషుల శృంగారము పేళ్లు. separation of lovers.

విలమ్భ స్త్వతి సర్జనమ్।

విలమ్భః॥పు॥-అతిసర్జనమ్॥ న॥ _౨ - ఇచ్చుట పేళ్లు. Liberality.

విశ్రాన (స్తు) ప్రవిఖ్యాతి

విశ్రావః॥పు॥-ప్రవిఖ్యాతిః [పా] ప్రతిఖ్యాతిః॥ సీ॥ _౨-మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పేళ్లు. Celebrity.

రవేక్షా ప్రతిజాగరః॥
౧౪౧॥

అవేక్షా॥సీ॥-ప్రతిజాగరః॥ పు॥ _౨ - ఎచ్చరిక పేళ్లు. Attention.

[Reading.

నిపాఠ నిపఠౌ పాఠే

నిపాఠః-నిపఠః-పాఠః॥ పు॥ ౩-చదువుట పేళ్లు.

తేమ స్తేమౌ సమున్దనే।

తేమః-స్తేమః॥పు॥-సమున్దనమ్॥న॥౩-తడియుట పేళ్లు. Wetness.

[Distress.

ఆదీన వాస్రవౌ క్లేశే

ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః॥ పు॥ ౩-క్లేశము పేళ్లు.

మేలకే సఙ్గ సఙ్గమౌ॥

మేలకః-సఙ్గః-సఙ్గమః॥పు॥౩-కూడుకొనుట పేళ్లు. Union.

అన్వేషణం విచయనం
మార్గణం మృగణా
మృగః।

అన్వేషణమ్ [పా] అన్వేషణమ్, గవేషణమ్-విచయనమ్-మార్గణమ్॥ న॥ - మృగణా॥ సీ॥-మృగః॥ పు॥ ౬ - వెదకుట పేళ్లు. Searching; Research.

పరిరమ్భః పరిష్వఙ్గ
స్సంశ్లేష ఉపగూహన
మ్॥ ౧౪౩॥

పరిరమ్భః-పరిష్వఙ్గః-సంశ్లేషః॥ పు॥-ఉపగూహనమ్॥ న॥౪- కౌఁగిలించుట పేళ్లు. Embrace.

నిర్వర్ణనంతు నిధ్యానం
దర్శనాలోక నేక్షణమ్।

నిర్వర్ణనమ్-నిధ్యానమ్-దర్శనమ్-ఆలోకనమ్-ఈక్షణమ్॥న॥ ౫-చూచుట పేళ్లు. Sight; seeing.

ప్రత్యాఖ్యానం నిరస
నం ప్రత్యాదేశో నిరా
కృతిః॥ ౧౪౪॥

ప్రత్యాఖ్యానమ్-నిరసనమ్ ॥ న॥ - ప్రత్యాదేశః॥పు॥-నిరాకృతిః॥ సీ॥ ౪-తిరస్కరించుట పేళ్లు. Rejection; disallowance.

ఉపశాయో విశాయ

ఉపశాయః-విశాయః॥పు॥_౨-పర్యాయశయ

శ్చ (పర్యాయశయనార్థకౌ)।

నార్థకౌ = ప్రహరిదిరుగువాండ్లు వరుసపెట్టుకొని నిద్రపోవుటపేళ్లు. Watching alternately.

అర్తనం(చ)ఋతీయా(చ)హృణీయా(చ)ఘృణార్థకాః)॥ ౧౪౫॥

అర్తనమ్॥ న॥ - ఋతీయా-హృణీయా॥ స్త్రీ॥-ఘృణా॥ ౪-రోయుటపేళ్లు. Censure; reproach.

(స్యు) ర్వ్యత్యాసో విపర్యాసో వ్యత్యయ(శ్చ)విపర్యయే।

వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః - విపర్యయః॥ పు॥ ౪-తడంబడుటపేళ్లు. Contrariety; opposition.

పర్యయో ఽతిక్రమ(స్తస్మి)న్నతిపాత ఉపాత్యయః॥ ౧౪౬॥

పర్యయః - అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపాత్యయః॥ పు॥ ౪-క్రమము దప్పిపోవుటపేళ్లు. Transgression.

(ప్రేషణంయత్సమాహూయ తత్ర స్యా)త్ప్రతిశాసనమ్।

ప్రతిశాసనమ్॥ ౧-భృత్యులను బిలిచి పనులకుఁ బంపుట. Sending of a servant on an errand after calling him.

(స) సంస్తావః (క్రతుషు యా స్తుతిభూమి ర్ద్విజన్మనామ్)॥ ౧౪౭॥

సంస్తావః॥పు॥౧-క్రతుషు=యజ్ఞములయందు, ద్విజన్మనామ్ = ఉద్గాతమొదలగున బ్రాహ్మణులయొక్క, స్తుతిభూమిః = స్తోత్రముచేయు భూమి పేరు. ఆస్తోత్రముపేరనికొందఱు. A place where the priests stand reciting hymns and prayers.

(నిధాయతక్ష్యతేయత్ర కాష్ఠేకాష్ఠం స) ఉద్ఘనః।

ఉద్ఘనః॥ పు॥ ౧-యత్ర కాష్ఠే = ఏకొయ్యమీఁద, కాష్ఠమ్= మరియొకకొయ్యను, నిధాయ=పెట్టి తక్ష్యతే = చెక్కఁబడునో, సః = ఆదాతిమ్రాని పేరు. A carpenter's work-bench.

స్తమ్బఘ్న స్తు స్తమ్బఘనః (స్తమ్బో యేన నిహన్యతే)॥ A hoe.

స్తమ్బఘ్నః- స్తమ్బఘనః॥పు॥ ౨-యేన=దేనిచేత, స్తమ్బః=కసవుగంటలు, నిహన్యతే=పెల్లగింపఁబడునో,సః=ఆగుద్దలిపేళ్లు. A sickle for cutting corn.

ఆవిధో (విధ్యతే యేన తత్ర) An auger.

ఆవిధః॥ పు॥ ౧-యేన=దేనిచేత, విధ్యతే=రత్నాదులు బెజ్జము వేయఁబడుచున్నదో, తత్ర=బెజ్జము వేయు వజ్రముపోగసు మొదలైనదాని పేరు.

(విష్వక్సమే) నిఘః ।	నిఘః॥ పు॥ ౧-విష్వక్సమే=వెడల్పు నిడుపుసరి యయిన వేదికాదులపేరు. Circular, round.
ఉత్కార(శ్చ) నిక్కార(శ్చ ద్వౌ ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ)॥ ౧౪౯॥	ఉత్కారః-నికారః॥ పు॥ ౨-ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ=ధాన్యముపొడవుగాఁగుప్పచేయుటకుఁగాని తూర్పెత్తుటకుఁగాని పేళ్లు. Piling up corn or winnowing.
నిగారోద్గార విక్షావోద్గ్రాహా(స్తుగిరణాదిషు)।	నిగారః, Swallowing; ఉద్గారః, Vomiting; విక్షావః, Cough, a sound; ఉద్గ్రాహః, Taking up, replying in argument. పు॥ ౪-గిరణాదిషు=వరుసగామ్రింగుటకును, క్రక్కుటకును, క్రాయుటకును,ఎగరవేసిపట్టుటకును పేళ్లు. ఉద్గారశబ్దము తేపునకుంజేరని కొందఱు.
ఆర త్యవరతి విరతయ ఉపరామే	ఆరతిః-అవరతిః-విరతిః॥ స్త్రీ॥- ఉపరామః [పు] ఉపరమః॥ పు॥౪-చాలించుటపేళ్లు. Ceasing.
(వా స్త్రియాంతు) నిష్ఠేవః॥నిష్ఠ్యూతిర్నిష్ఠీవననిష్ఠేవన(మిత్యభిన్నాని)।	నిష్ఠేవః॥పు॥-నిష్ఠ్యూతిః॥స్త్రీ ॥-నిష్ఠీవనమ్-నిష్ఠేవనమ్॥ న॥ ౪-ఉమియుట పేళ్లు. Spitting.
జవనే జూతి	జవనం-జూతిః॥స్త్రీ॥౨-వేగముసఁబోవుట.Speed.
స్సాతి స్త్వవసానే(స్యాదథ)	సాతిః॥స్త్రీ॥- అవసానమ్॥న॥ ౨-క్రియాంతము పేళ్లు. Conclusion. End of action.
జ్వరే జూర్తిః॥	జ్వరః॥పు॥-జూర్తిః॥స్త్రీ॥౨-జ్వరముపేళ్లు. Fever.
ఉదజ(స్తుపశుప్రేరణ)	ఉదజః॥పు॥౧- పశుప్రేరణమ్=పసులఁదోలుటపేళ్లు Driving of cattle.
మకరణి (రిత్యాదయశ్శాపే) ।	అకరణిః-అజననిః॥స్త్రీ॥-అవగ్రాహః॥పు॥-ఇవిమొదలయినవి శపించుటయందు వర్తించును. Curse.
(గోత్రాన్తేభ్య స్తస్య బృన్దమి) త్యౌపగవకా(దికమ్)॥ ౧౫౨॥	గోత్రాన్తేభ్యః = అపత్య ప్రత్యయాంతములయిన ఔపగవగార్గ్య దాక్ష్యాది శబ్దములమీఁదను, తస్యబృన్దమితి= వానిసమూహమనునర్థమునందు,ఔపగవకాదికమ్=ఔపగవకమ్-గార్గకమ్-

దాశకమ్॥న॥-అనునవి మొదలైనశబ్దరూపములు పుట్టుచున్నవి. ఉపగునియొక్క అపత్యములు ఔపగవములు. ఔపగవములయొక్క సమూహము ఔపగవకము. ఇట్లు స్వయంబులూహ్యములు.

A multitude of descendants of Upagu.

ఆపూపికం శాష్కులిక (మేవ మాద్య మచేతసామ్)। A multitude of loaves and pies.

అచేతనామ్= ప్రాణివ్యతిరిక్తములయినయపూపములు శష్కులులు మొదలయినవాని సమూహముయందు వరుసగా "ఆపూపికమ్, శాష్కులికమ్" ఇవి మొదలయినవివర్తించును. అవి ॥ న॥

(మాణవానాం తు) మాణవ్యం

మాణవ్యమ్॥న॥ ౧-మాణవానామ్=పిన్నవాండ్ర సమూహము పేరు. Multitude of boys.

(సహాయానాం) సహాయతా॥ ౧౫౩॥

సహాయతా॥స్త్రీ॥౧-సహాయానామ్ = తోడువచ్చినవారి సమూహము పేరు.—of coadjutors.

హాల్యా (హలానాం)

హాల్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-హలానామ్ = నాఁగేళ్లగుంపు పేరు.—of ploughs.

బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే (తు ద్విజన్మనామ్)।

బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్ ॥ న॥ ౨-బ్రాహ్మణుల సమూహము పేళ్లు.—of priests.

(ద్వేపర్శుకానాం పృష్ఠానాం) పార్శ్వం పృష్ఠ్య (మనుక్రమాత్)॥ ౧౫౪॥

పార్శ్వమ్-పృష్ఠ్యమ్॥న॥ ౨-అను,అనుక్రమాత్=వరుసగా, పర్శుకానామ్ = పక్కటెముకలసమూహమునకును,A multitude of ribs.పృష్ఠములను యజ్ఞసంబంధములయిన స్తోత్రవిశేషముల సమూహమునకును పేళ్లు.A collection of hymns.

(ఖలానాం) ఖలినీ ఖల్యా (ప్యథ)మానుష్యకం (నృణామ్)।

ఖలినీ-ఖల్యా॥స్త్రీ॥౨-ఖలానామ్=కళ్లాలసమూహము పేళ్లు. A multitude of threshing floors.

మానుష్యకమ్॥ న॥ ౧-నృణామ్=మనుష్యుల సమూహము పేళ్లు.—of men.

గ్రామతాజనతాధూమ్యా పాశ్యా గల్యా (పృథక్పృథక్)॥౧౫౫॥

గ్రామతా,—of villages.జనతా,—of people. ధూమ్యా, accumulation of smoke. పాశ్యా, Abundance of fetters. గల్యా,—of reeds. ౫-ను, పృథక్పృథక్=వేఱువేఱుగా, గ్రామములు, జను

లు, ధూమములు, పాశములు, తెల్లుకసవులు, ఈ మైదింటి గుంపులపేళ్లు. గల్యా-అనునది కంఠముల సమూహమని కొందఱు,—of throats.

(అపి)సాహస్ర కారీష వార్మణాథర్వణాదికమ్॥

సాహస్రమ్, A multitude of thousands. కారీషమ్,—of pieces of dry cow-dung. వార్మణమ్, Abundance of armour. ఆథర్వణమ్, Collection of incantations. ఈ ర ను, ఆదిశబ్దముచేత ఆఙ్గారమ్* చార్మణమ్† మొదలయినశబ్దములును వేఱువేఱుగా, సహస్రములు, పిడకలు, కవచములు, అథర్వమంత్రములు, అంగారములు, కేడెములు, మొదలైనవానిసమూహములపేళ్లు.

* of burning coals.
† of shields.

ఇతిసంకీర్ణవర్గః.

{ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాదులచేత లింగభేదము నొందియుండు నానావిధశబ్దముల సమూహము ముగిసెను. }

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయపదములకు నొక యర్థము గలుగునట్లుగా నన్నివర్గలను జెప్పి యిపు డొకపదమునకు ననేకార్థంబులు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గను జెప్ప నారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంక రాఁగా దాని నివర్తించుచున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేఽపి కాన్తాదివర్గే ష్వేవాత్ర కీర్తితాః॥
భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే।

టీ॥ అత్ర=ఈగ్రంథమున, నానార్థాః=అనేకార్థములుగల, కేఽపి=ఏయర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగములేని కొన్నిశబ్దములు, కాన్తాదివర్గేష్వేవ=కాంతగాంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః=చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడ లేదనుట. యే=ఏశబ్దములు, యేషు=ఏయర్థములయందు, భూరిప్రయోగాః = ప్రచురప్రయోగములుగలవో, తే=ఆశబ్దములు, తేషు=ఆయర్థమును జెప్పెడి, పర్యాయేష్వపి= పర్యాయములయందును, ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును జెప్పెడు కాంతాదివర్గలయందును, కీర్తితాః=చెప్పఁబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందుఁ

జెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియుఁ గొన్ని చెప్పినవియునని తాత్పర్యము.

(ఆకాశేత్రిదివే)నాకో Ether; Heaven.	నాకః॥పు॥ ఇది, ఆకాశే = ఆకాశమందును, త్రిదివే=స్వర్గమునందును వర్తించును. Sky.
లోకస్తు(భువనేజనే)॥ ౧౫౭॥	లోకః॥పు॥ఇది, భువనే = స్వర్గాది లోకములయందును, జనే=జనులయందును,(ప) జనసమూహమునందును వర్తించును. World; People.
(పద్యేయశసిచ)శ్లోక	శ్లోకః॥పు॥ఇది, పద్యే=నాలుగుపాదములుగల పదసమూహమునందును, యశసిచ=కీర్తియందును వర్తించును. Verse; glory.
(శ్శరే ఖడ్గేచ) సాయకః। Sword.	సాయకః॥పు॥ ఇది, శరే = బాణమునందును, ఖడ్గే=ఖడ్గమునందును వర్తించును. Arrow.
జమ్బుకౌ(క్రోష్టువరుణౌ) Jackal.	జమ్బుకః॥పు॥ ఇది, క్రోష్టు=నక్కకును, వరుణౌ=వరుణదేవునికినిపేరు. God of water.
పృథుకౌ(చిపిటార్భకౌ)॥ ౧౫౮॥ Infant.	పృథుకః॥పు॥ఇది, చిపిట=అటుకులకును, అర్భకౌ=పిన్నవానికిపేరు. Fried paddy flattented.
ఆలోకౌ (దర్శనోద్ద్యోతౌ) Sight.	ఆలోకః॥ పు ॥ ఇది, దర్శన=చూచుటకును, ఉద్ద్యోతౌ=ప్రకాశమునకును పేరు. Light.
(భేరీపటహౌ)ఆనకౌ।	ఆనకః॥పు॥ఇది, భేరీ=భేరికిని, పటహమ్=తప్పెటకును పేరు. A double drum; a drum.
(ఉత్సఙ్గచిహ్నయో)రఙ్కః	అఙ్కః॥పు॥ ఇది, ఉత్సఙ్గ=తొడకును, చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు. Flank; Mark.
కలఙ్కోఽ (ఙ్కాపవాదయోః)॥ ౧౫౯॥	కలఙ్కః॥పు॥ ఇది, అఙ్క=గుఱుతునకును,అపవాదయోః=నిందకును పేరు. Spot; Slur.
తక్షకో(నాగవర్ధక్యోః) Chief of snakes.	తక్షకః॥పు॥౧- నాగ = తక్షకుఁడనుసర్పమునకును, వర్ధక్యోః=వడ్లవానికిని పేరు. Carpenter.
రర్కః (స్ఫటికసూర్యయోః)। Crystal.	అర్కః॥పు ॥౧-స్ఫటిక=స్ఫటికమునకును, సూర్యయోః=సూర్యునికిని పేరు. The sun.
(మారుతే వేధసి బ్ర	కః॥పు॥ఇది,మారుతే= వాయువునకును,వేధసి=

ధ్నే పుంసి)కః కం(శిరోఽమ్బునోః)॥ ౧౬౦॥
Brahma; the sun.

బ్రహ్మకును, బ్రధ్నే = సూర్యునికిని, అత్మకును పేరు. కమ్ ॥న॥ ౧-శిరః=శిరస్సునకును, అమ్బునోః=ఉదకమును పేరు. Wind; Soul; head; water.

(స్యా) త్పులాక (స్తుచ్ఛధాన్యే సంక్షేపే భక్తసిక్థకే)।

పులాకః॥పు॥ ఇది, తుచ్ఛధాన్యే = తుచ్ఛధాన్యమునకును (పుప్పొల్లవడ్లకును, సంక్షేపే=సంక్షేపమునకును, భక్తసిక్థకే=మెతుకునకును పేరు. Shrivelled grain; brevity; boiled rice.

(ఉలూకే కరిణః పుచ్ఛమూలోపాన్తే చ) పేచకః॥ ౧౬౧॥
Owl.

పేచకః॥పు॥ ఇది, ఉలూకే = గుడ్లగూబకును, కరిణః = ఏనుగుయొక్క, పుచ్ఛమూలోపాన్తే = తోఁక మొదటనుండు మాంసవిశేషమునకును(ప) తోఁక మొదటికిని పేరు. Root of an elephants' tail.

(కమణ్డలౌ చ) కరక
Pomegranate; curlew.

కరకః॥పు॥ ఇది, కమణ్డలౌ = కమండలువునకును, చకారమువలన పక్షివిశేషమునకును, వడగండ్లకును, దానిమ్మకును పేరు. Water-pot; hail.

(స్సుగతే చ) వినాయకః। Obstacle; difficulty. A Buddha; Ganesha.

వినాయకః॥పు॥ ఇది, సుగతే=బుద్ధదేవరకును, చకారమువలన విఘ్నేశ్వరునికిని, గరుత్మంతునికిని, గురువునకును పేరు. Garuda; a spiritual teacher.

కిష్కు (ర్హస్తే వితస్తౌ చ)

కిష్కుః॥ పు॥ ఇది, హస్తే=మూరకును, Cubit; వితస్తౌ = జేనకును, Span; చకారమువలన ముంజేతికిని, Fore-arm; కుత్సితునికిని పేరు. Vile man.

(శూకకీటే చ)వృశ్చికః॥ ౧౬౨॥ The sign Scorpio of the Zodiac; a caterpillar; a crab.

వృశ్చికః॥పు॥ఇది, శూకకీటే = కంబళిపురుగునకును, చకారమువలన తేలునకును, తేలుమందుచెట్టునకును, వృశ్చికరాశికిని పేరు. Scorpion; the tree called Vangueria Spinosa.

(ప్రతికూలే) ప్రతీక (స్త్రిష్వేకదేశే తు పుంస్యయమ్)।

ప్రతీకః॥ ఇది ప్రతికూలే = ప్రతికూలమునకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥. ఏకదేశే=అవయవమునకును పేరయినపుడు॥ పు॥ Contrary; a limb.

(స్యా)ద్భూతికం(తు భూనిమ్బే కత్తృణే భూస్తృ)

భూతికమ్॥న॥ఇది, భూనిమ్బే=నేలవేమునకును, Gentian; కత్తృణే= కామంచికసవునకును, భూ

ణేఽపిచ)॥ ౧౬౩॥

స్తృణే=చిప్పకసవునకును పేరు. Fragrant grass.

(జ్యోత్స్నికాయాం చ ఘోషే.చ) కోశాతక్య

కోశాతకీ॥స్త్రీ॥ఇది, జ్యోత్స్నికాయామ్= పొట్ల చెట్టునకును, ఘోషే=ఆవడ చెట్టునకును పేరు.

(థకట్ఫలే।సితేచ ఖదిరే) సోమవల్కః(స్యాత్)

సోమవల్కః॥పు॥ ఇది, కట్ఫలే=గుమ్ముడు చెట్టునకును, సితేఖదిరే=తెల్ల చండ్ర చెట్టునకును పేరు.

(గథసిల్హకే॥ ౧౬౪॥ తిలకల్కే చ) పిణ్యాకో Oil cake.

పిణ్యాకః॥పు॥ ఇది, సిల్హకే = అందుగుబంక మొదలుగునసుగంధ ద్రవ్యముల చేతఁ జేసిన ధూపమునకును, Incense; తిలకల్కే =గానుగుపిండికిని.

బాహ్లీకింరామఠేఽపి చ।Asafœtida; A horse bred in Bahlik.

బాహ్లీకమ్(పా) బాహ్లీకమ్॥న॥ఇది, రామఠే= ఇంగువకును, అపి,బాహ్లీక దేశమునఁబుట్టిన గుఱ్ఱమునకును, కుంకుమపువ్వునకును పేరు. Saffron.

(మహేన్ద్రే గుగ్గులూలూక వ్యాలగ్రాహిషు) కౌశికః॥ ౧౬౫॥

కౌశికః॥పు। ఇది, మహేంద్ర=దేవేంద్రునికిని, గుగ్గులు=గుగ్గిలపు చెట్టునకును, ఉలూక= గుడ్లగూబకును, వ్యాలగ్రాహిషు = పాముల వానికిని పేరు. Indra; Bdellium; owl; snake-catcher.

(రుక్తాప శఙ్కాస్వా) తఙ్కః

ఆతఙ్కః॥పు॥ ఇది, రుక్=రోగమునకును, తాప=తాపమునకును, శఙ్కాసు = భయమునకును, మద్దల మ్రోతకును పేరు. Disease; pain; fear. sound of a drum.

(స్వల్పేఽపి) క్షుల్లక (స్త్రిషు)।

క్షుల్లకః॥త్రి॥ఇది, స్వల్పే = కొంచెమయినదానికిని, అపిశబ్దము చేత చులుకనయిన దానికిని, క్షుద్రునికిని పేరు. Small; low; vile; poor.

జైవాతృక (శశాఙ్కేఽపి) Long-lived.

జైవాతృకః॥పు॥ ఇది,శశాఙ్కేఽపి=చంద్రునికిని, ఆయుష్మంతునికిని పేరు. The moon.

(ఖురేఽప్యశ్వస్య)వర్తకః॥ A horse's hoof.

వర్తకః॥పు॥ ఇది, అశ్వస్యఖురే=గుఱ్ఱపుగొరిజకును,అపిశబ్దము చేత వెలిచెపిట్టకును పేరు. A quail.

వ్యాఘ్రేఽపి) పుణ్డరీకో(నా)A white lotus; a white parasol;

పుణ్డరీకః॥పు॥ ఇది, వ్యాఘ్రే=పులికిని, అపిశబ్దము చేత దిగ్గజమునకును పేరు. తెల్లదామరకును, తెల్ల గొడుగునకు పేరైనపుడు ॥న॥. A tiger; the elephant posted in the S. E.

(యవానామపి)దీపకః।

దీపకః॥ పు॥ ఇది, యవానామపి = ఓమముస

A lamp; a certain elegance of construction.

కును, దీపమునకును, జీలకఱ్ఱకును, అలంకారవిశేషమునకును పేరు. An aromatic seed.

శాలావృకాః (కపిక్రోష్టు శ్వానః)

శాలావృకః॥పు॥ ఇది, కపి=కోఁతి, క్రోష్టు=నక్క, శ్వానః=కుక్క కును పేరు. Ape; dog; Jackal.

(స్వర్ణేఽపి) గైరికమ్॥ ౧౬౭॥ Red chalk.

గైరికమ్॥న॥ ఇది, స్వర్ణే=బంగారమునకును, అపిశబ్దమువలన జేగురునకును పేరు. Gold.

(పీడార్థేఽపి) వ్యలీకం స్యా Pain; displeasing; an improper act.

వ్యలీకమ్॥న॥ ఇది, పీడార్థే = దుఃఖమునకును, అపిశబ్దముచేత అప్రియమునకును, అకార్యమునకును, సిగ్గునకును, కామినీ జనాపరాధమునకును.

దలీకం (త్వప్రియేఽనృతే)।

అలీకమ్॥న॥ ఇది, అప్రియే=అప్రియమునకును, అనృతే=అసత్యమునకును, లలాటమునకును పేరు. Displeasing; falsehood; forehead.

శీలాన్వయా వనూకే ద్వే

Disposition; Race.

అనూకమ్॥న॥ ఇది, శీల = స్వభావమునకును, అన్వయౌ = వంశమునకును; పూర్వ జన్మమునకును పేరు. A former state of existence.

శల్కే (శకలవల్కలే)॥ ౧౬౮॥ Scale of a fish.

శల్కమ్॥న॥ ఇది, శకల=తునుకకును, వల్కలే=నారకును, మత్స్యకవచమునకును పేరు. Part; bark.

(సాష్టేశతే సువర్ణానాం హేమ్న్యురోభూషణే పలే। దీనారేఽపిచ) నిష్కోఽ(స్త్రీ)

Ornament worn on the breast.

నిష్కః॥పు॥ ఇది, సువర్ణానామ్=సువర్ణముల యొక్క, సాష్టేశతే=౧౦౮ కిని, హేమ్ని=బంగారు మాత్రమునకును, ఉరోభూషణే=ఱొమ్మున వ్రేలు భూషణమునకును, పలే=పలమునకును, పైఁడి టంకమునకును పేరు. సువర్ణమనఁగా౮౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము. పలమనఁగా ౩౨౦ గురిగింజలయెత్తు. A weight; gold.

కల్కోఽ(స్త్రీ శమలైనసోః॥ దమ్భే)ఽప్య

కల్కః॥పు॥ ఇది, శమల=విష్ఠకును, ఏనసోః=పాపమునకును, దమ్భే = దంభమునకును పేరు. Ordure; sin; fraud.

థ పినాకోఽ(స్త్రీ శూలశఙ్కరధన్వనోః)।

పినాకః॥పు॥ ఇది, శూల=శూలమునకును, శఙ్కరధన్వనోః=శివునివింటికిని. Trident; Siva's bow.

ధేనుకా (తుకరేణ్వాం

ధేనుకా॥స్త్రీ॥ ఇది, కరేణ్వామ్ చ=ఆఁడుఏనుఁగు

చ) Milch cow.

(మేఘజాలే చ) కాలికా॥ ౧౭౦॥ A succession of clouds;

నకును, లేగటావునకును పేరు. A female elephant.

కాలికా॥సీ॥ఇది, మేఘజాలేచ= మేఘసమూహమునకును, చకారమువలన పార్వతీదేవికిని, నలుపునకును, స్వర్ణాది ధాతుదోషమునకును పేరు. Flaw in gold; Parvati; blackness.

కారికా (యాతనావృత్త్యోః) Agony; action.

కారికా॥సీ॥ ఇది, యాతనా=తీవ్రవేదనకును, కృత్త్యోః = చేయుటకును పేరు. "యాతనావృత్త్యోః" అనుపాఠమున వృత్తియనఁగా సూత్రార్థము నేర్పడఁజెప్పువాక్యము. Explanatory verse.

కర్ణికా (కర్ణభూషణే॥ కరిహస్తాఙ్గులౌ పద్మబీజకోశ్యాం). The tip of an elephant's trunk.

కర్ణికా॥సీ॥ ఇది, కర్ణభూషణే=కర్ణభూషణమునకును, కరిహస్తాఙ్గులౌ = ఏనుఁగుతొండముకొసకును, పద్మబీజకోశ్యామ్=తామరపువ్వులోనిదుద్దునకును పేరు. An ear-ring; the pericarp of a lotos.

త్రిషూత్తరే॥ ౧౭౧॥

ముందుఁజెప్పఁగల బృందారక శబ్దము మొదలు కాంతములు మూఁడుయువలకు నన్నిశబ్దములు॥ త్రి॥

బృన్దారకౌ (రూపిముఖ్యౌ) Handsome; Chief.

బృన్దారకః॥ త్రి॥ ఇది, రూపి=చక్కనివానికిని, ముఖ్యా=గుంపులో ముఖ్యుఁడయినవానికిని పేరు.

ఏకే(ముఖ్యాన్యకేవలాః)। Alone; one.

ఏకః॥ త్రి॥ ఇది, ముఖ్య = ప్రధానునికిని, అన్య = ప్రకృతముకంటె వేఱయినవానికిని, కేవలాః=తోడులేనివానికిని పేరు. Chief; other.

(స్యాద్దామ్భికః) కౌక్కుటికో (యశ్చాదూరేరితేక్షణః)॥ ౧౭౨॥

కౌక్కుటికః॥ త్రి॥ ఇది, దామ్భికః=డంబముగలవానికిని, యశ్చ = ఎవఁడు, అదూరే=సమీపప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః = ప్రేరేపఁబడిన చూపుకలిగిన వాఁడో, అట్టిభిక్షువునకును పేరు. A mendicant who walks always fixing his eyes on the ground for fear of treading upon worms; (hence) a hypocrite.

లాలాటికః (ప్రభోర్భావదర్శీ కార్యాక్షమశ్చ యః)।

లాలాటికః॥ త్రి॥ఇది, యః = ఎవఁడు, ప్రభోః= ప్రభువుయొక్క, భావ = భావమును, దర్శీ = తెలిసికొనువాఁడో వానికిని, కార్య=కార్యమునందు,

Incapable of work.

అక్షమః = అసమర్థుఁడైన వానికిని పేరు.
Watchful of his master's look.

(భూభృన్నితమ్బవలయచక్రేషు) కటకోఽ (స్త్రియామ్)॥ ౧౨౩॥

కటకః॥పు॥ఇది, భూభృన్నితమ్బ= కొండనడిమికిని, వలయ = కడియమునకును, చక్రేషు= రాష్ట్రమునకును [ఏ] మూఁకకును పేరు. Side of a hill; bracelet; metropolis; an army.

(సూచ్యగ్రే క్షుద్రశత్రౌ చ రోమహర్షే చ) కణ్టకః। The point of a needle; a paltry foe; horripilation; a thorn.

కణ్టకః॥పు॥ ఇది, సూచ్యగ్రే = సూదికొనకును, క్షుద్రశత్రౌ = అల్పశత్రువునకును, రోమహర్షే = రోమాంచమునకును, చకారము వలన ముంటికిని పేరు. ఇచట 'భూభృన్నితమ్బ' యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

→ఇతి కాన్తాః←

{ క యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థకశబ్దములుముగిసెను. }

మయూఖ (స్త్విట్కర జ్వాలా)

మయూఖః॥పు॥ ఇది, త్విట్ = కాంతికిని, కర= కిరణమునకును, జ్వాలాసు=మంటకును పేరు. Brightness; ray of light; flame.

(త్వలిబాణౌ) శిలీముఖౌ॥ ౧౨౪॥

శిలీముఖః॥పు॥ ఇది, అలి = తుమ్మెదకును, బాణౌ=బాణమునకును పేరు. A bee; an arrow.

శఙ్ఖో (నిధౌ లలాటాస్థ్ని కమ్బౌ న స్త్రీ) the bone on the fore-head.

శఙ్ఖః॥పు॥ఇది,నిధౌ=నిధివిశేషమునకును,లలాటాస్థ్ని=నొసటియెముకకును,కమ్బౌ=శంఖమునకును పేరు. A hundred billions; the conch-shell.

(ఇన్ద్రియేఽపి) ఖమ్ । Organ of sense.

ఖమ్॥న॥ఇది, ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియమునకును, అపిశబ్దమువలన ఆకాశమునకును పేరు. Sky.

(ఘృణిజ్వాలేఅపి) శిఖే Ray of light; flame.

శిఖా॥స్త్రీ॥ ఇది, ఘృణౌ = కిరణమునకును, జ్వాలే=మంటకును, అపిశబ్దమువలన సిగకును పేరు. Lock of hair on the head.

→ఇతి ఖాన్తాః←

{ ఖ యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. }

(శైల వృక్షౌ) నగావగౌ॥ ౧౨౫॥ A tree.

నగః-అగః॥ పు॥ ఈ రెండును, శైల=పర్వతమునకును, వృక్షౌ=చెట్టునకును పేళ్లు. A mountain.

ఆశుగౌ (వాయు విశిఖౌ)

ఆశుగః॥పు॥ఇది, వాయు = వాయువునకును, విశిఖౌ=బాణమునకును పేరు. Wind; an arrow.

(శరార్క విహాగాః)ఖగాః। the sun; a bird.

ఖగః॥పు॥ఇది, శర = బాణమునకును, అర్క = సూర్యునికిని, విహాగః=పక్షికిని పేరు. An arrow.

పతఙ్గౌ(పక్షి సూర్యౌ చ) A grasshopper.

పతఙ్గః॥పు॥ ఇది, పక్షి=పక్షికిని, సూర్యౌ=సూర్యునికిని,(చ)మిడుతకును పేరు. A bird; the sun.

పూగః(క్రముక బృన్దయోః)॥ Multitude.

పూగః॥పు॥ ఇది,క్రముక = పోఁకచెట్టునకును, బృన్దయోః=సమూహమునకును పేరు. Areca.

(పశవోఽపి) మృగాః a constellation ; search; a kind of elephant.

మృగః॥పు॥ఇది,పశవః=పశువులకును,(అపి)లేళ్లకును, మృగశీర్షనక్షత్రమునకును, ఏనుఁగుజాతివిశేషమునకును, వెదకుటకును పేరు. cattle; deer.

వేగః (ప్రవాహ జవయోరపి)।
Call of nature.

వేగః॥పు॥ ఇది, ప్రవాహ=ప్రవాహమునకును, జవయోరపి=వేగమునకును, అపి శబ్దమువలన మలమూత్రాది ప్రవృత్తికిని పేరు. Stream; speed.

పరాగః (కౌసుమే రేణౌ స్నానీయాదౌ రజస్యపి)॥ ౧౭౭॥

పరాగః॥పు॥ఇది, కౌసుమే రేణౌ = పుష్పొడికని, స్నానీయాదౌ = స్నానసాధనమయిన పిండిమొదలయినవానికిని, రజస్యపి = ధూళికిని పేరు. Pollen of flowers; fragrant powder ; dust.

(గజేఽపి) నాగమాతఙ్గౌ
A race of mountaineers.

నాగః॥పు॥ఇది,గజే=ఏనుఁగునకును, (అపి)సర్పమునకును,సీసమునకును పేరు. Elephant ; Snake.

మాతఙ్గః॥పు॥ఇది, గజే=ఏనుఁగునకును,అపిశబ్దమువలన చండాలునికిని పేరు. Elephant.

అపాఙ్గ(స్తిలకేఽపిచ)।
Corner of the eye.

అపాఙ్గః॥ పు॥ ఇది, తిలకే = బొట్టునకును,(అపి) కడకంటికిని పేరు. A circlet on the forehead.

సర్గ(స్స్వభావ నిర్మోక్ష నిశ్చయాధ్యాయ సృష్టిషు)॥ Relinquishment ; certainty ; chapter ;

సర్గః॥పు॥ ఇది, స్వభావ = స్వభావమునకును, నిర్మోక్ష = విడుచుటకును, నిశ్చయ = నిశ్చయమునకును, అధ్యాయ = కావ్యపరిచ్ఛేదమునకును, సృష్టిషు = నిర్మాణమునకును పేరు. creation; nature.

యోగ (స్సన్నహ నో

యోగః॥పు॥ఇది, సన్నహన=కవచాదులకును,

పాయ ధ్యాస సంగతి యు_క్తిషు)।
Meditation; junction.

ఉపాయ = సామాద్యుపాయములకును, ధ్యాన= ధ్యానమునకును, సంగతి = కూటమికిని, యుక్తి షు=కూర్పుటకును పేరు. Armour; means; union.

భోగ (సుఖే స్త్ర్యాది భృతా వహేశ్చ ఫణ కాయయోః)॥ ౧౭౯॥
Body of a serpent; eating.

భోగః॥పు॥ఇది, సుఖే = సుఖమునకును, స్త్ర్యాదిభృతౌ = స్త్రీలుపనుగులు మొదలగువానిపో షణమునకును, అహేఃఫణకాయయోః=పాముపడ గకును పాముశరీరమునకును, భోజనమునకును పేరు.
Enjoyment; hire; explanded head of a serpent.

(చాతకే హారిణే పుంసి)సారఙ్గ(శ్శబలే త్రిషు)।
Variegated.

సారఙ్గః॥పు॥ ఇది, చాతకే = వానకోయిలకును హరిణే=ఇఱ్ఱికిని పేరు, శబలే= నానావర్ణములుగల వస్తువునకు పేరైనపుడు॥త్రి॥ A sort of bird; deer.

(కపౌ చ) ప్లవగ
A frog; the dawn.

ప్లవగః॥పు॥ ఇది, కపౌ = కోతికిని, చకారము వలన కప్పకును, అనూరునకును పేరు. An ape.

(శాపే)త్వభిషఙ్గః (పరాభవే)॥ Groundless imputation; embrace.

అభిషఙ్గః॥పు॥ఇది, శాపే= శాపమునకును, పరాభవే = తిరస్కారమునకును, లేనియపవాదమున కును, ఆలింగనమునకును పేరు. Curse; defeat.

(యానాద్యఙ్గే)యుగః (పుంసి)యుగం (యుగ్మే కృతాదిషు) ।

యుగః॥ఇది,యానాద్యఙ్గే= కాడికి పేరైనపుడు॥ పు॥, a yoke. యుగ్మే= రెంటికిని, కృతాదిషు=నాలు గుయుగములకును పేరైనపుడు॥ న॥ A pair; an age.

(స్వర్గేషు పశు వాగ్వజ్ర ది జ్నేత్ర ఘృణి భూ జలే॥ ౧౮౦॥ లక్ష్యదృష్ట్యా స్త్రియాం పుంసి) గౌ
Heaven; an arrow; speech; the thunder-bolt; a region; an eye; a ray of light; the earth; water; a bull.

గౌః॥పు,స్త్రీ॥ ఇది, స్వర్గ = స్వర్గమునకును,ఇషు= బాణమునకును, పశు = పశువులకును, వాక్=వాక్కునకును, వజ్ర = వజ్రాయుధమునకును, దిక్= దిక్కునకును, నేత్ర=కంటికిని, ఘృణి = కిరణమున కును, భూ=భూమికిని, జలే=నీళ్లకును పేరు. ఈశబ్ద ము. "స్వర్గే వజ్రేచ రశ్మౌచ బలీవర్దేచ గౌః పుమాన్। స్త్రీ బాణ రోహిణీ దృగ్ది గ్వాగ్భూమి ష్వ ప్సుభూమ్నిచ"॥అని త్రికాండశేషమునందుఁ జెప్పి నట్లు, లక్ష్యదృష్ట్యా = ప్రయోగానుసారముచేత, స్త్రియాం పుంసి = స్త్రీలింగ పుంలింగములయం దూహింపవలయు.

లిఙ్గం (చిహ్నే శేఫసోః)

లిఙ్గమ్॥న॥ ఇది, చిహ్నే = గురుతునకును, శేఫసోః=శిశ్నమునకును పేరు. Mark; membrum virile.

శృఙ్గం (ప్రాధాన్య సానోశ్చ) A horn; a sort of plant.

శృఙ్గమ్॥న॥ ఇది, ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వమునకును, సానోః=పర్వత శిఖరమునకును, చకారమువలన కొమ్మునకును, జీవకమను గంధద్రవ్యమునకును పేరు. Sovereignty ; summit of a mountain;

వరాఙ్గం (మూర్ధ్ని గుహ్యయోః)॥ ౧౮౨॥

వరాఙ్గమ్॥ న॥ ఇది, మూర్ధ్ని = శిరస్సునకును, గుహ్యయోః=యోనికిని, ఏనుగకును పేరు. The head; pudendum muliebre; elephant.

భగం (శ్రీ కామ మాహాత్మ్య వీర్య యత్నార్క కీర్తిషు)।

Prosperity; love; excellence.

భగం॥న॥ [ప] ॥పు॥ ఇది, శ్రీ=ఐశ్వర్యమునకును, కామ=కోరికకును, మాహాత్మ్య=దొడ్డతనమునకును, వీర్య=శక్తికిని, యత్న=ప్రయత్నమునకును, అర్క=సూర్యునికిని,కీర్తిషు=కీర్తికిని పేరు. Strength; attempt; one of the twelve suns; glory.

✱ ఇతిగాన్తాః. ✱

{ గ యనునక్షరము తుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను. }

పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రేఽపి) One of the Yogas in astrology.

పరిఘః॥ పు॥ ఇది, పరిఘాతే=హింసకును, అస్త్రే=ఇనుపకట్లుగుదియకును, అపిశబ్దమువలన పరిఘయోగమునకు పేరు. Destruction; an iron club;

ఓఘో (బృన్దేఽమ్భసాం రయే) ॥ ౧౮౩॥

ఓఘః॥ పు॥ ఇది, బృన్దే = సమూహమునకును, అమ్భసాం రయే=నీటివేగమునకు పేరు. Multitude; a current of water.

(మూల్యే పూజావిధౌ) అర్ఘోః Price.

అర్ఘః॥పు॥ ఇది, మూల్యే=వెలకును, పూజావిధౌ=పూజసేయుటకును పేరు. Mode of adoration.

(ంహో దుఃఖవ్యసనే) వ్యఘమ్।

అఘమ్॥న॥ఇది, అంహః=పాపమునకును, దుఃఖ=దుఃఖమునకును, వ్యసనేషు = జూదము మొదలైన వ్యసనములకును పేరు. Sin; pain; passion.

(త్రిష్విష్టేఽల్పే) లఘుః Small, light.

లఘుః॥ త్రి॥ ఇది, ఇష్టే=ఇష్టమయినదానికిని, అల్పే=చులుకనయినదానికిని పేరు. Pleasing.

✽ ఇతి ఘాన్తాః. ✽

(ఘ యనునక్షరముతుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.)

కాచాః (శిక్యమృద్భేదదృగ్రుజః॥ ౧౮౪॥

కాచః॥ పు॥ ఇది, శిక్య=ఉట్టికిని, మృద్భేద=గాజునకును, దృగ్రుజః=కంటిరోగమునకును పేరు. A swing for suspending a load; glass; a disease of the eye.

(విపర్యాసేవిస్తరేచ) ప్రపఞ్చః Copiousness.

ప్రపఞ్చః॥పు॥ఇది, విపర్యాసే=వైపరీత్యమునకును, విస్తరేచ=విస్తారమునకును పేరు. Reverse.

(పావకే)శుచిః (ఉపధాశుద్ధామాత్యే చాప్యాషాఢే పుంసి మేధ్యే సితే త్రిషు)॥ ౧౮౫॥

శుచిః॥ ఇది, పావకే=అగ్నికిని, ఆషాఢే=ఆషాఢమాసమునకును, ఉపధాశుద్ధే=పరీక్షచేతఁబరిశుద్ధుఁడయిన, అమాత్యే=మంత్రికిని పేరైనపుడు॥ పు॥, మేధ్యే=పవిత్రమయినవస్తువునకును, సితే = తెల్లని వస్తువునకును పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Fire; name of a month; a tried minister. Pure; white.

(అభిష్వఙ్గే స్పృహాయాంచ గభస్తౌచ) రుచిః (స్త్రియామ్)।

రుచిః॥స్త్రీ॥ఇది, అభిష్వఙ్గే=అత్యాసక్తికిని, స్పృహాయాంచ=ఇచ్ఛకును, గభస్తౌచ = కాంతికిని పేరు. Passion; desire; splendour.

✽ ఇతి చాన్తాః. ✽

(చ యను నక్షరముతుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.)

[ప్రసన్నే భల్లుకేఽచ్ఛః గుచ్ఛః స్తబకహారయోః।పరిధానాఞ్చలే కచ్ఛో జలప్రాన్తే త్రిలిఙ్గకః॥] అధిక పాఠము.

అచ్ఛః॥పు॥ఇది, ప్రసన్నే=నిర్మలమయినదానికిని, భల్లుకే=ఎలుగొడ్డునకును పేరు. clear; a bear. గుచ్ఛః॥పు॥ఇది, స్తబక=గుత్తునకును, హారయోః=ముత్యాలహారమునకును పేరు. A cluster; a sort of necklace. కచ్ఛః॥ ఇది, వస్త్రము చెఱఁగునకు పేరైనపుడు॥పు॥కస్సెమునకు పేరైనపు॥త్రి॥ Hem of a garment; bank or shore.

✽ ఇతి ఛాన్తాః. ✽

(ఛ యను నక్షరముతుదనుగల నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.)

(కేకి తార్క్ష్యౌ)వహిభుజౌ

అహిభుక్॥జ్,పు॥ఇది,కేకి=నెమిలికిని,తార్క్ష్యౌ=గరుత్మంతునికిని పేరు. A peacock; Garuda,

(దన్తవిప్రాణ్డజా) ద్విజాః॥౧౮౬॥ A tooth; a regenerate man of the first three tribes.

ద్విజః॥పు॥ ఇది, దన్తే=నోటిపండ్లకును, విప్ర=బ్రాహ్మణక్షత్త్రియవైశ్యులకును, అణ్డజాః=పక్షులుసర్పములు మొదలైన యండజములకును పేరు. An oviparous animal: a bird &c.

అజా (విష్ణు హరచ్ఛాగా)

అజః॥పు॥ఇది,విష్ణు=విష్ణువునకును, హర=శివునికిని, ఛాగాః=మేఁకకును, బ్రహ్మకును; మన్మథునికిని పేరు. Vishnu; Siva; a goat; Brahma; cupid.

(గోష్ఠాధ్వ నివహాః) వ్రజాః।

వ్రజః॥పు॥ ఇది, గోష్ఠ=పసులదొడ్డికిని, అధ్వ=త్రోవకును, నివహాః=సమూహమునకును పేరు. A cowpen; a road; a multitude.

ధర్మరాజౌ (జినయమౌ) Buddha.

ధర్మరాజః॥పు॥ఇది, జిన=బుద్ధదేవరకును, యమౌ=యమునికిని పేరు. The god of death.

కుఞ్జో (దన్తేఽపి నస్త్రియామ్)॥ ౧౮౭॥

కుఞ్జః॥పు॥ ఇది,దన్తే=ఏనుఁగుదంతమునకును, అపిశబ్దమువలన పొదరింటికిని పేరు. An elephant's tooth; an arbour.

వలజే(క్షేత్ర పూర్ద్వారే)వలజా(వల్గుదర్శనా) A pretty woman.

వలజమ్॥న॥ఇది, క్షేత్ర=చేనికిని, పూర్ద్వారే=పట్టణపువాఁకిటికిని పేరు. A field; city gate. వలజా॥ సీ॥ వల్గుదర్శనా=మంచిరూపుగల స్త్రీకి పేరు.

(సమే క్ష్మాంశే రణే) ప్యాజిః War; an instant.

ఆజిః॥సీ॥ఇది, సమే క్ష్మాంశే=చదరమయిననేలకును, రణే=యుద్ధమునకును, అపిశబ్దమువలన క్షణకాలమునకును పేరు. Even ground; race-course.

ప్రజా (స్యాత్సంతతౌ జనే) ౧౮౮॥

ప్రజా॥ సీ॥ ఇది, సంతతౌ=సంతానమునకును, జనే=జనులకును పేరు. Progeny; people.

అబ్జౌ (శఙ్ఖశశాఙ్కౌ చ) A couch; the moon; the lotus.

అబ్జః॥పు॥ ఇది, శఙ్ఖ=శంఖమునకును, శశాఙ్కౌ=చంద్రునికిని, చకారమువలన తామరకును, ధన్వంతరికిని పేరు. Physician of the gods.

(స్వకే నిత్యే) నిజం త్రిషు।

నిజమ్॥ త్రి॥ఇది, స్వకే= తనవస్తువునకును, నిత్యే=నిత్యమయినదానికిని పేరు. Perpetual; own.

ఇతి జాన్తాః.

జాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(పుంస్యాత్మని ప్రవీ

క్షేత్రజ్ఞః॥ ఇది, ఆత్మని=ఆత్మకు పేరయినపుడు॥

ఃతు) క్షేత్రజ్ఞో (వాచ్యలిఙ్గకః)॥ ౧౮౯॥

పు॥, ప్రవీణే = నేర్పరికి పేరయినపుడు ॥ త్రి ॥ Soul ; skilful.

సంజ్ఞా (స్యాచ్చేతనా నామహస్తాద్యైశ్చార్థసూచనా)। Thought.

సంజ్ఞా॥స్త్రీ॥ఇది, చేతనా=బుద్ధికిని, నామ=పేరునకును, హస్తాద్యైః=హస్తాదులచేత, అర్థసూచనా=అర్థమునుసూచనచేయుటకును. Name ; hint.

దోషజ్ఞౌ (వైద్యవిద్వాంసౌ)

దోషజ్ఞః॥పు॥ఇది,వైద్యునికిని, విద్వాంసునికిని పేరు. A physician. A wise man.

జ్ఞో (విద్వాన్సోమజోఽపిచ)

జ్ఞః॥ పు ॥ ౧-విద్వాంసునికిని, బుధునికినిపేరు. A wise man; the first of the lunar race.

ఇతి ఞాన్తాః.

ఞాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(కాకేభగణ్డౌ)కరటౌ A crow.

కరటః॥పు॥ఇది,కాక=కాకికిని,ఇభగణ్డౌ=ఏనుఁగుగండస్థలమునకును పేరు. An elephant's cheek.

(గజగణ్డకటీ) కటౌ॥ The hip.

కటః॥పు॥ఇది, గజగణ్డ=ఏనుఁగుచెక్కిలికిని, కటీ=మొలకును పేరు. An elephant's cheek.

శిపివిష్ట(స్తుఖలతౌ దుశ్చర్మణి మహేశ్వరే)।

శిపివిష్టః॥పు॥ఇది, ఖలతౌ=బట్టతలవానికిని, దుశ్చర్మణి=కుష్ఠరోగికిని, మహేశ్వరే=శివునికినిపేరు. Bald; leper; Siva.

(దేవశిల్పిన్యపి) త్వష్టా Divine artist.

త్వష్టా॥ఋ,పు॥ఇది, దేవశిల్పిని=విశ్వకర్మకును, అపిశబ్దమువలన వడ్లవానికిని. A carpenter.

దిష్టం (దైవేఽపినద్వయోః)॥ ౧౯౦॥

దిష్టమ్॥ఇది, దైవే=పురాకృతకర్మమునకు పేరైనపుడు॥న॥, Destiny. కాలమునకు॥పు॥ Time.

(రసే) కటుః కట్వకార్యే త్రిషు మత్సరతీక్ష్ణయోః)। Improper act. Envious ; fierce.

కటుః॥ఇది,రసే=కారమునకుపేరైనపుడు॥ పు ॥ అకార్యే=చేయఁదగినదానికి పేరయినపుడు॥ న ॥ మత్సర=మచ్చరముగలవానికిని, తీక్ష్ణయోః=తీక్ష్ణముగలవస్తువునకును పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Pungency.

రిష్టం (క్షేమాశుభాభావే)

రిష్టమ్॥న॥ఇది, క్షేమ=క్షేమమునకును,అశుభ=అశుభమునకును, అభావేషు=నాశమునకును పేరు. Happiness; ill luck; destruction.

ష్వరిష్టే (తు శుభాశు

అరిష్టమ్॥న॥ఇది, శుభ=శుభమునకును, అశు

భే)॥ ౧౯౨॥

(మాయా నిశ్చల యంత్రేషు కైతవానృత రాశిషు। అయోఘనే శైలశృఙ్గే సీరాఙ్గే) కూట (మస్త్రియామ్)॥ ౧౯౩॥

Hammer; summit of a hill; ploughshare. a trap; fraud; a lie.

(సూక్ష్మైలాయాం) త్రుటిః (స్త్రీస్యాత్కాలేఽల్పే సంశయేఽపిచ)।

An atom; an instant;

(అర్త్న్యుత్కర్షాశ్రయః) కోట్యః

Edge; corner.

(మూలే లగ్నకచే) జటా॥ ౧౯౪॥

వ్యుష్టిః (ఫలే సమృద్ధౌ చ) Consequence.

దృష్టి(ర్జ్ఞానేఽక్ష్ణి దర్శనే)। knowledge.

ఇష్టి(ర్యాగేచ్ఛయోః)

స్పష్టం (నిశ్చితే బహులే త్రిషు)॥ ౧౯౫॥

కష్టేతు (కృచ్ఛ్రగహనే) Painful.

భే=అశుభమునకును పేరు. Happiness; misery.

కూటమ్॥ న్ప॥ ఇది, మాయా=ఇంద్రజాలము మొదలయినమాయకును, నిశ్చల=కదలని యాకాశాశాదులకును, యంత్రేషు=మృగాదులనుహింసించు నురులు మొదలయినవానికిని, కైతవ=కపటమునకును, అనృత=బొంకునకును, రాశిషు=రాశికిని, అయోఘనే=సమ్మెటకును, శైలశృఙ్గే=పర్వతశిఖరమునకును, సీరాఙ్గే=నాఁగేటికఱ్ఱునకును పేరు. Illusion; uniform substance (as the etherial element)

త్రుటిః॥ సీ॥ ఇది, సూక్ష్మైలాయామ్=సన్నయేలకులకును, అల్పేకాలే= అల్పకాలమునకును, (ప) అల్పే=లేశమునకును, సంశయే = మరణసంశయమునకును పేరు. Small cardamum ; doubt.

కోటిః॥సీ॥ ఇది, అర్త్ని=వింటికొప్పునకును, ఉత్కర్ష = అతిశయమునకును, అశ్రిః = అంచునకును పేరు. End of a bow; eminence.

జటా॥సీ॥ఇది,మూలే=ఊడకును, లగ్నకచే=జడకును పేరు. A root; clotted hair.

వ్యుష్టిః॥సీ॥ఇది, ఫలే=ప్రయోజనము నకును, సమృద్ధౌ=సమృద్ధికిని పేరు. Opulence.

దృష్టిః॥సీ॥ఇది, జ్ఞానే=జ్ఞానము నకును;అక్ష్ణి=కంటికిని, దర్శనే=చూపునకును పేరు.An eye; sight.

ఇష్టిః॥సీ॥ ఇది, యాగ=యాగమునకును,ఇచ్ఛయోః=ఇచ్ఛకును పేరు. A sacrifice ; desire.

స్పష్టమ్ ॥త్రి॥ ఇది, నిశ్చితే=నిశ్చయింపఁబడిన దానికిని, బహులే = బహుళమైన దానికిని పేరు. The subject of ascertainment; much.

కష్టమ్॥ఇది,కృచ్ఛ్రే=దుఃఖమునకును, గహనే=ఘోరరాని దానికిని పేరు. Not easily attainable.

(దక్షామ న్దాగదేషు చ)॥ పటు (ర్ద్వావాచ్య లిఙ్గౌచ) Diligent.

పటుః॥ ఇది, దక్షు=సమర్థునికని, అమన్ద=మందుఁడుగానివానికిని, అగదేషు=రోగములేనివానికిని పేరు. ఈ ౨ను॥ త్రి. Skilful; healthy.

❀ ఇతి టాన్తాః. ❀

టాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

నీలకణ్ఠ (శ్శివేఽపిచ)॥ ౧౯౬॥

నీలకణ్ఠః॥ పు॥ ఇది, శివే=శివునికిని, అపిశబ్దమువలన నెమిలికని పేరు. Siva; a peacock.

పుంసికోష్ఠో౽ (న్తర్జఠరం కుసూలో౽ న్తర్గృహం తథా)॥ Stomach.

కోష్ఠః॥ పు॥ ఇది, అన్తర్జఠరమ్=లోనికడుపునకును, కుసూలః=గాదెకును, అన్తర్గృహమ్=లోపలియింటికిని పేరు. Granary; an apartment.

నిష్ఠా (నిష్పత్తి నాశాన్తాః)

నిష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ఇది, నిష్పత్తి=కార్యసమాప్తికును, నాశ=కానరాకుండుటకును, అన్తః=చెడుటకును పేరు. Confirmation; disappearance; destruction.

కాష్ఠో (త్కర్షే స్థితౌ దిశి)॥ Limit; region.

కాష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ఇది, ఉత్కర్షే=ఉత్కర్షకును, స్థితౌ=మర్యాదకును, దిశి=దిక్కునకును పేరు. Excellence.

(త్రిషు) జ్యేష్ఠో౽ (తిశస్తే౽పి)

జ్యేష్ఠః॥ త్రి॥ ఇది, అతిశస్తే=మిక్కిలి శ్రేష్ఠమయినవానికిని, (అపి) తోడఁబుట్టిన యన్నకును, వృద్ధునికిని పేరు. Pre-eminent; eldest; very old.

కనిష్ఠో౽ (తియువాఽల్పయోః)।

కనిష్ఠః॥ త్రి॥ ఇది, అతియువా=మిక్కిలి కొంచెమైన వయస్సుగలవానికిని, అల్పయోః=అల్పునికిని పేరు. Very young; small.

❀ ఇతి ఠాన్తాః. ❀

ఠాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

దణ్డో౽ (స్త్రీ లగుడే౽పి స్యాత్) A companion of the sun;

దణ్డః॥ పు॥ ఇది, లగుడే=దుడ్డుకోలకును, (అపి) సూర్యపార్శ్వవర్తికిని, చతుర్థోపాయమునకును, కప్పమునకును, ఆజ్ఞకును పేరు. Staff; punishment.

గుడో (గోలేక్షుపాకయోః)॥ ౧౯౭॥

గుడః॥ పు॥ ఇది, గోల = మృత్తికాదులచేతఁ జేయంబడిన యుండకును, ఇక్షుపాకయోః = బెల్లమునకును పేరు. A globe or ball; raw sugar.

(సర్ప మాంసాత్పశూ) వ్యాడౌ

వ్యాడః॥ పు॥ ఇది, సర్ప=సర్పమునకును, మాంసాత్పశూ = మాంసమునుదిను క్రూరమృగమునకును పేరు. A serpent. A carnivorous beast.

(భూ గో వాచ) స్త్విడా ఇలాః। The earth.

ఇడా-ఇళా॥సీ॥ఈ_౨ను, భూః=భూమికిని, గోః=ఆవునకును, వాచః=వాక్కునకును పేరు. A cow; speech.

క్ష్వేడా (వంశశలాకా౽పి) A bamboo rod.

క్ష్వేడా॥సీ॥ఇది, వంశశలాకా = వెదురుచివ్వకును, సింహనాదమునకును పేరు. War whoop.

నాడీ (కాలే౽పి షట్క్షణే)॥A measure of time equal to 24 minutes;

నాడీ॥సీ॥ఇది, షట్క్షణే కాలే-ఆఱుక్షణముల కాలమునకును, (అపి) క్రోవిసరములకును, కూరకాడలు మొదలైనవానికిని పేరు. Hallow stalk; an artery.

కాణ్డో౽ (స్త్రీ దణ్డ బాణార్వ వర్గావసర వారిషు)। A stem; an arrow; bad; a chapter.

కాణ్డః॥పు॥ఇది, దణ్డ=కోలకును, బాణ=బాణమునకును, అర్వ=కుత్సితునికిని, వర్గ=కావ్యాదులయందు పరిచ్ఛేదమునకును [వ] సమూహమునకును, అవసర=అవసరమునకును, వారిషు=నీళ్లకును పేరు. Multitude; opportunity; water.

స్యాద్భాణ్డ(మశ్వాభరణే౽మత్రే మూలవణిగ్ధనే)॥ Trappings of a horse; a vessel.

భాణ్డమ్॥న॥ఇది, అశ్వాభరణే=గుఱ్ఱాలసామ్మునకును, అమత్రే=మృణ్మయాది పాత్రమునకును, మూలవణిగ్ధనే=వర్తకుని చేతలాభముకొఱకు నుంచఁబడిన మూలధనమునకును పేరు. Stock or capital.

❀ ఇతి డాన్తాః. ❀

డాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(భృశ ప్రతిజ్ఞయో) ర్బాఢం Promise.

బాఢమ్॥త్రి॥ఇది, భృశ=మిక్కిలియనుటకును; ప్రతిజ్ఞయోః = అంగీకారమునకును పేరు. Much.

ప్రగాఢం (భృశకృచ్ఛ్రయోః।

ప్రగాఢమ్॥త్రి॥ ఇది, భృశ=మిక్కిలియనుటకును, కృచ్ఛ్రయోః=దుఃఖమునకును [వ] చొరరానందుకును పేరు. Much; pain; difficult.

(శక్త స్థూలౌ త్రిషు) దృఢౌ

దృఢమ్॥త్రి॥ఇది, శక్త=లావుగలవానికిని, స్థూలౌ=బలిసినవానికిని పేరు. Able; bulky.

వ్యూఢౌ(విన్యస్త సంహతౌ)॥ ౨౦౧॥ Compact.

వ్యూఢః॥త్రి॥ఇది, విన్యస్త = రచనావిశేషము చేతనుంచఁబడిన సేనకును, సంహతౌ=దట్టమైన దానికిని పేరు. Arranged, (as an army.)

❀ ఇతి ఢాన్తాః. ❀

ఢాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

భ్రూణో౽ (ర్భకే

భ్రూణః॥పు॥ఇది, అర్భకే=పిన్నవానికని, స్త్రైణగర్భే

స్త్రీ(ణగర్భే) Child.

బాణో(బలిసుతేశరే) An arrow.

కణో౽(తిసూక్ష్మేధాన్యాంశే) A particle;

(సంఘాతే ప్రమథే)గణః॥ Sivas attendants.

పణో (ద్యూతాదిషూత్సృష్టే భృతౌ మూల్యే ధనేఽపిచ)। A stake at play; wages; price; wealth.

(మౌర్వ్యాం ద్రవ్యాశ్రితే సత్త్వశుక్ల సంధ్యాదికే)గుణః॥ A bow-string; an object of sense; property.

(నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః)క్షణః। State of being unemployed.

వర్ణో (ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ స్తుతౌ వర్ణంతు వాఽక్షరే)॥ ౨౦౪॥ Tribe; colour; praise.

అరుణో(భాస్కరేఽపిస్యాద్వర్ణభేదే పిచ త్రిషు)।

=స్త్రీలగర్భమునకును పేరు. Human foetus.

బాణః॥పు॥ఇది, బలిసుతే=బలిచక్రవర్తికుమారునికిని, శరే=అమ్మునకును పేరు. Son of Bali.

కణః॥పు॥ఇది, అతిసూక్ష్మే=మిక్కిలికొంచెమైనదానికిని, ధాన్యాంశే=నూకలకును పేరు. A grain.

గణః॥పు॥ఇది, సంఘాతే=సమూహమునకును, ప్రమథే=ప్రమథగణమునకును పేరు. Multitude.

పణః॥ పు॥ ఇది, ద్యూతాదిషు=జూదము కోడిపందెము మొదలయినవానియందు, ఉత్సృష్టే=ఒడ్డునట్టి, భృతౌ=పందెమునకును, మూల్యే=కూలికిని, వెలకును, ధనేఽపిచ=ధనమునకును, (అపి) ౩౨ గురిగింజలయెత్తు రాగిముద్రకును పేరు. A weight.

గుణః॥ పు॥ ఇది, మౌర్వ్యామ్ = వింటినారికిని, ద్రవ్యాశ్రితే = ద్రవ్యాశ్రితములయిన రూపరసాదులకును, త్యాగశౌర్యాదులకును, సత్త్వే=సత్త్వరజస్తమస్సులకును, శుక్ల = శుక్లనీలపీతాదులకును. సంధ్యాదికే = సంధివిగ్రహాదులకును పేరు. Virtue; an ingredient of nature; an expedient

క్షణః॥ పు॥ ఇది, నిర్వ్యాపారస్థితౌ=వ్యాపారములేక యూరకుండుటకును, కాలవిశేషే = గడియలో నాల్గవభాగమునకును, ఉత్సవయోః=ఉత్సవమునకును పేరు. A moment; a festival.

వర్ణః॥ఇది, ద్విజాదౌ = బ్రాహ్మణాదిజాతులకును, శుక్లాదౌ = తెలుపుమొదలయినవన్నెలకును, స్తుతౌ=స్తోత్రమునకును పేరయినపుడు॥ పు॥, అక్షరమునకు పేరయినపుడు॥ న॥ A letter.

అరుణః॥ పు॥ ఇది, భాస్కరే = సూర్యునికిని, (అపి) అనూరునికిని పేరు. వర్ణభేదే=ఎఱుపునలుపునకును॥ త్రి॥ The sun; the dawn; dark red.

స్థాణు (శ్శర్వేఽప్య) A pollard.	స్థాణుః॥పు॥ ఇది, శర్వే=శివునికిని, అపిశబ్దము వలన మోటుచెట్టునకును పేరు. Siva.
థ ద్రోణఃి (కాకేఽ)	ద్రోణః ॥ పు ॥ ఇది, కాకే = కాకికిని, (అపి) నలుతుమునకును పేరు. A raven; a measure.
(స్యాదాజౌరవే) రణః ॥ ౨౦౫॥	రణః॥ పు॥ ఇది, ఆజౌ=యుద్ధమునకును, రవే= ధ్వనికిని పేరు. War; sound.
గ్రామణీ (ర్నాపితే పుంసి శ్రేష్ఠే గ్రామాధిపే త్రిషు) ।	గ్రామణీః॥ పు ॥ ఇది, నాపితే=మంగలవానికిని, ॥త్రి॥ శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని,గ్రామాధిపే= గ్రామాధిపతికిని, A barber. Superintendent of a village.
ఊర్ణా(మేషాదిలోమ్ని స్యాదావర్తే చాన్తరా భ్రువోః)॥ Wool; felt.	ఊర్ణా॥స్త్రీ॥ఇది, మేషాదిలోమ్ని=గొఱ్ఱెకుందేలు మొదలయినవానిరోమమునకును, భ్రువోః=కనుబొమలయొక్క,అన్తరా=నడుమనుండు, ఆవర్తే= సుడికిని. A circle of hair between the eye-brows.
హారిణీ(స్యా న్మృగీ హేమప్రతిమా హరితా చయా) A doe.	హారిణీ॥స్త్రీ॥ఇది, మృగీ = లేడికిని, హేమప్రతిమా=బంగారుప్రతిమకును, యా హరితా=పచ్చనివన్నెగలదానికిని పేరు. A golden image; green.
(త్రిషుపాణ్డౌచ) హారిణః A deer.	హారిణః॥ ఇది, పాణ్డు= తెలుపు పసుపువన్నెలు గూడినవస్తువునకు పేరయినపుడు॥త్రి॥-చకారము వలన ఇఱ్ఱికి పేరయినపుడు॥పు॥. Yellowish white.
స్థూణా(స్తమ్భేఽపివేశ్మనః)॥an iron image.	స్థూణా॥ స్త్రీ॥ ఇది, వేశ్మనః స్తమ్భే=ఇంటికంబమునకును,(అపి)ఇనుపప్రతిమకును పేరు. A house post.
తృష్ణే (స్పృహా పిపాసే ద్వే)	తృష్ణా॥స్త్రీ॥ ఇది, స్పృహా=ఆశకును, పిపాసే=దప్పికిని పేరు. Desire; thirst.
(జుగుప్సాకరుణే) ఘృణే।	ఘృణా॥స్త్రీ॥ ఇది, జుగుప్సా=రోతకును, కరుణే= దయకును పేరు. Blame; pity.
(వణిక్పథే చ) విపణి A stall or shop.	విపణిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, వణిక్పథే=అంగడివీథికిని, చకారమువలన అంగడికిని పేరు. A market.
(సురా ప్రత్యక్చ)వారుణీ॥ ౨౦౬॥ West.	వారుణీ॥ స్త్రీ॥ ఇది, సురా=కల్లుకును, ప్రత్యక్= పడమటిదిక్కునకును పేరు. Spirituous liquor.

కరేణు(రిభ్యాం స్త్రీ నేభే)

కరేణుః॥పు॥ఇది, ఇభే=మగయేనుఁగునకును,కరేణూ॥స్త్రీ॥ ౧-ఇభ్యామ్=ఆఁడుయేనుఁగునకును పేరు.

ద్రవిణంతు (బలేధనే)।

ద్రవిణమ్॥న॥ఇది, బలే=బలమునకును, ధనే=ధనమునకును పేరు. Strength ; wealth.

శరణం (గృహరక్షిత్రోః)

శరణమ్॥న॥ఇది,గృహే=ఇంటికిని, రక్షిత్రోః=రక్షించువానికిని పేరు. Preserver ; a house.

శ్రీపర్ణం (కమలేఽపి చ)॥ ౨౦౯॥ A lotos.

శ్రీపర్ణమ్॥ న॥ ఇది, కమలే = తామరపువ్వునకును, (అపి) నెల్లిచెట్టునకును పేరు. Nelumbium.

(విషాభిమర లోహేషు)తీక్ష్ణం(క్లీబే ఖరే త్రిషు)। Poison; war.

తీక్ష్ణమ్॥న॥ఇది,విషే=విషమునకును, అభిమరే=యుద్ధమునకును,లోహే=ఇనుమునకును పేరు,ఖరే=వాఁడియైనదానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥. Iron; sharp.

ప్రమాణం(హేతుమర్యాదా శాస్త్రేయత్తా ప్రమాతృషు)॥ Proof; authority; limit; sacred ordinace ; magnitude; measure; principal.

ప్రమాణమ్॥న॥ ఇది, హేతౌ = ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానకారణమునకును,మర్యాదా=మర్యాదకును,శాస్త్రే=శాస్త్రమునకును, ఇయత్తా = కొలతతూనికమొదలైన మానములకును, ప్రమాతృషు=ఎఱుఁగువానికిని పేరు. మరియు సత్యవాదికిని, నిత్యమైనదానికిని,ఏకత్వమునకును పేరనిరభసుఁడు.Unity.

కరణం సాధకతమం క్షేత్ర గాత్రేన్ద్రియేష్వపి। Field; body ; organ of sense ; performance; a kind of rythmical pause; a scribe; a cause.

కరణమ్॥న॥ ఇది, సాధకతమ=ఛేదనాదిక్రియలయందుమిక్కిలియుపయోగించుఖడ్గాదులకును, క్షేత్రే = క్షేత్రమునకును, గాత్రే=శరీరమునకును. ఇన్ద్రియేషు = చక్షురాదీంద్రియములకును, అపి శబ్దమువలన కారణమునకును, క్రియకును, గణకునికిని,నాట్యగీతభేదమునకును పేరు. Instrument;

(ప్రాణ్యుత్పాదే) సంసరణ (మసంబాధే చమూగతౌ॥ ౨౧౦॥ ఘణ్టాపథేఽ) birth and re-birth.

సంసరణమ్॥ న॥ ఇది,ప్రాణి=ప్రాణులయొక్క, ఉత్పాదే= ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారమునకును, అసంబాధే=ఇఱుకటములేని, చమూగతౌ = సేననడుచుటకును, ఘణ్టాపథే = పెద్దవీధికిని పేరు. Unresisted march of troops; a high way.

(థవాన్తాన్నే) సము

సముద్ధరణమ్॥న॥ఇది, వాన్త=క్రక్కిన,అన్నే=

ద్ధరణ (మున్నయే.।

అన్నమునకును, ఉన్నయే = ఎత్తుటకును పేరు. Food vomitted; raising.

(అథ త్రిషు)

ఇఁకముందుఁజెప్పఁగల ణాన్తశబ్దములు॥ త్రి॥.

విషాణం(స్యాత్పశుశృఙ్గేభదన్తయోః)॥ ౨౧౨॥

విషాణమ్॥ త్రి॥ఇది, పశుశృఙ్గ=పసరపుకొమ్మునకును,ఇభదన్తయోః=ఏనుఁగు దంతమునకును పేరు. A horn; an elephant's tooth.

ప్రవణః (క్రమనిమ్నోర్వ్యాం ప్రహ్వే నాతు చతుష్పథే)। Declivity; humble.

ప్రవణః॥ఇది,క్రమ = వాటముగా, నిమ్నోర్వ్యామ్=పల్లమయిన నేలకును, ప్రహ్వే=నమ్రుఁడైనవానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥- చతుష్పథే=నాలుగు తెరువులు గూడినచోటికి పేరయినపుడు ॥ పు॥. A place where four roads meet.

సంకీర్ణౌ (నిచితాశుద్ధౌ) Miscellaneous; impure; mixed.

సంకీర్ణః॥ త్రి ॥ఇది,నిచిత=మ్లేచ్ఛసంకీర్ణము దేశమన్నట్టు నెరసిన దానికిని, అశుద్ధౌ=సంకీర్ణముజాతి యన్నట్టుమరియొకదానితోఁగలసిన దానికిని పేరు.

ఇరిణం (శూన్యమూషరమ్)॥ ౨౧౩॥

ఇరిణమ్ [పా] ఈరిణమ్॥ త్రి॥ ఇది, శూన్య = పాడైనదానికిని, ఊషరమ్ = చౌటినేలకును పేరు. Desert; salt and barren soil.

॥ ఇతిణాన్తాః. ॥

ణాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(దేవసూర్యౌ) వివస్వన్తౌ

వివస్వాన్॥ త్,పు॥ఇది, దేవ= దేవతలకును,సూర్యౌ=సూర్యునికిని పేరు. A god; the sun.

సరస్వన్తౌ (నదార్ణవౌ)। A river; the sea.

సరస్వాన్॥ త్,పు॥ ఇది, నద=సరస్వంతమను పేరుగలనదమునకును,అర్ణవౌ=సముద్రమునకును పేరు.నదమనఁగాఁబ్రత్యక్ప్రవాహముగలయేఱు.

(పక్షితార్క్ష్యౌ) గరుత్మన్తౌ Vishnu's vehicle.

గరుత్మాన్॥ త్,పు॥ఇది, పక్షి = పక్షిమాత్రమునకును, తార్క్ష్యౌ=గరుడునికిని పేరు. A bird.

శకున్తౌ (భాసపక్షిణౌ)॥ ౨౧౪॥

శకున్తః॥పు॥ఇది, భాస=చమురుకాకికిని, పక్షిణౌ=పక్షిమాత్రమునకును పేరు. Vulture; a bird.

(అగ్న్యుత్పాతౌ)ధూమకేతూ Fire.

ధూమకేతుః॥ పు॥ ఇది, అగ్ని=అగ్నికిని,ఉత్పాతౌ=ఉత్పాతమునకును పేరు. A comet.

జీమూతౌ (మేఘపర్వతౌ) । Mountain.

జీమూతః॥పు॥ఇది, మేఘ = మేఘమునకును, పర్వతౌ=పర్వతమునకును పేరు. Cloud.

హస్తాతు(పాణి నక్షత్రే) The asterism corvus.

హస్తః॥పు॥ ఇది, పాణిః=చేతికిని, నక్షత్రే=నక్షత్రవిశేషమునకును పేరు. A hand; a cubit.

మరుతౌ (పవనామరా)॥ ౨౧౫॥

మరుత్॥పు॥ ఇది, పవన=వాయువునకును, అమరా=దేవతలకును పేరు. A deity; wind.

యన్తా(హస్తిపకేసూతే)An elephant driver.

యన్తా॥ఋ,పు॥ఇది, హస్తిపకే= ఏనుఁగుమావటివానికిని,సూతే= సారథికిని పేరు. A charioteer.

భర్తా(ధాతరి పోష్టరి)। Supporter ; husband.

భర్తా॥పు, ఋ॥ఇది, ధాతరి=మోయువానికిని, పోష్టరి=పోషించువానికిని,మగనికిని పేరు.A bearer.

(యానపాత్రే శిశౌ)పోతః A young animal.

పోతః॥పు॥ఇది,యానపాత్రే = ఏఱుదాఁటునట్టి యోడకును, శిశౌ=శిశువునకును పేరు. A boat.

ప్రేతః (ప్రాణ్యన్తరే మృతే)॥ ౨౧౬॥

ప్రేతః॥పు॥ ఇది, ప్రాణ్యన్తరే=నరకమునందుండు జంతువునకును, మృతే=చచ్చినవానికిని పేరు. Evil spirit; departed soul; dead.

(గ్రహభేదేధ్వజే) కేతుః The ninth planet; a flag; brightness; comet.

కేతుః॥పు॥ఇది, గ్రహభేదే = కేతుగ్రహమునకును, ధ్వజే=టెక్కెమునకును, [ప] కాంతికిని, ఉత్పాతమునకును, చిహ్నమునకును పేరు. Mark.

(పార్థివే తనయే) సుతః ।

సుతః॥పు॥ ఇది, పార్థివే=రాజునకును, తనయే=కొడుకునకును పేరు. King; son.

స్థపతిః(కారుభేదేఽపి) An architect.

స్థపతిః॥పు॥ ఇది, కారుభేదే = శిల్పికిని, (అపి) బృహస్పతియాగము చేసినవానికిని పేరు. A person performing a sacrifice to the planet jupiter.

భూభృ (ద్భూమిధరే నృపే)॥ ౨౧౭॥

భూభృత్॥ పు॥ ఇది, భూమిధరే=పర్వతమునకును, నృపే=రాజునకును పేరు. Mountain; king.

మూర్ధాభిషిక్తో (భూపేఽపి) A king.

మూర్ధాభిషిక్తః॥పు॥ఇది, భూపే=రాజమాత్రునికిని, (అపి) పట్టాభిషిక్తునికిని. One of the military tribe.

ఋతుః (స్త్రీకుసుమేఽపిచ) ।

ఋతుః॥ పు॥ ఇది, స్త్రీకుసుమేఽపిచ=స్త్రీలరజస్సునకును, అపిశబ్దమువలన వసంతాది ఋతువు

లకును పేరు. A woman's courses; a season.

(విష్ణావప్య) జితావ్యక్తౌ Vishnu. Unconqeured. Any invisible principle.

అజితః॥ ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకు పేరయినపుడు॥ పు॥-అపిశబ్దమువలన గెలువఁబడనిదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥-అవ్యక్తః॥ ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకు పేరయినపుడు॥ పు॥-అపిశబ్దమువలన స్ఫుటముగా నేర్పడనిదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥. Indistinct.

సూత (స్త్వష్టరి సారథౌ)॥ ౨౧౮॥

సూతః॥ పు॥ ఇది, త్వష్టరి=వడ్లవానికిని, సారథౌ=సారథికిని పేరు. A cartwright; charioteer.

వ్యక్తః (ప్రాజ్ఞేఽపి) Wise; evident.

వ్యక్తః॥ ఇది, ప్రాజ్ఞే=ప్రాజ్ఞునికి పేరయినపుడు॥ పు॥ (అపి) స్పష్టమయినదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥.

దృష్టాన్తౌ (వుభే శాస్త్ర నిదర్శనే)।

దృష్టాన్తః॥ పు॥ ఇది, శాస్త్రే=శాస్త్రమునకును, నిదర్శనే=ప్రకృతార్థమునకు ప్రతిగాచూచిచెప్పుటకును పేరు. A science; an example.

క్షత్తా (స్యాత్సారథౌ ద్వాస్థే క్షత్త్రియాయాం చ శూద్రజే)॥ Charioteer; porter.

క్షత్తా॥ పు, ఋ॥ ఇది, సారథౌ=సారథికిని, ద్వాస్థే=వాకిలిగాచువానికిని, క్షత్త్రియాయామ్=క్షత్త్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే=శూద్రునివలనఁ బుట్టినవానికిని పేరు. A man of the mixed tribe.

వృత్తాన్త (స్స్యాత్ప్రకరణే ప్రకారే కార్త్స్న్యవార్తయోః)।

వృత్తాన్తః॥ పు॥ ఇది, ప్రకరణే=ప్రస్తావమునకును, ప్రకారే=విధమునకును, కార్త్స్న్యే=అంతయు ననునర్థమునకును, వార్తయోః=వార్తకును పేరు. Topic; mode; whole; rumour.

ఆనర్త (స్సమరే నృత్యస్థాన నీవృద్విశేషయోః)॥ ౨౨౦॥ Name of a country.

ఆనర్తః॥ పు॥ ఇది, సమరే=యుద్ధమునకును, నృత్యస్థాన=నాట్యమాడుస్థలమునకును, నీవృద్విశేషయోః=పశ్చిమసముద్రతీరమునందుండు దేశవిశేషమునకును పేరు. A stage; war.

కృతాన్తో (యమసిద్ధాన్త దైవాకుశలకర్మసు)। Demonstrated doctrine

కృతాన్తః॥ పు॥ ఇది, యమ=యమునికిని, సిద్ధాన్త=సిద్ధాంతమునకును, దైవ=పురాకృతశుభాశుభకర్మమునకును, అకుశలకర్మసు=పాపకర్మమునకును పేరు. Yama; destiny; sinful act.

(శ్లేష్మాది రసరక్తాది మహాభూతాని తద్గుణాః ॥ ౨౨౧॥ ఇన్ద్రియాణ్యశ్మవికృతి శ్శబ్దయోని శ్చ)ధాతవః । Phlegm, wind and bile. Blood, flesh, marrow &c. The primary elements; their qualities: odour &c.

ధాతుః॥పు॥ఇది, శ్లేష్మాది = శ్లేష్మవాతపిత్తములకును, రసరక్తాది=రసాసృఙ్మాంసమేదోఽస్థిమజ్జాశుక్లములకును, మహాభూతాని=పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశములకును, తద్గుణాః= శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములకును, ఇన్ద్రియాణి=త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములకును, అశ్మవికృతిః=జేగురు మొదలయిన శిలావికారములకును, శబ్దయోనిః=శబ్దములకుఁ గారణమయిన భూవాఽదిక్రియలకును పేరు. Fossil; crude verb; the five organs.

(కక్షాన్తరేఽపి) శుద్ధాన్తో (నృపస్యాసర్వగోచరే)॥ ౨౨౨॥ The king's wife.

శుద్ధాన్తః॥ పు॥ ఇది, అసర్వగోచరే=సకలజనులుచూడఁగూడని, నృపస్య=రాజుయొక్క, కక్షాన్తరే=లోకట్టునందు అనఁగా నంతఃపురమునందును,అపిశబ్దమువలన నంతఃపురస్త్రీలయందును వర్తించును. The king's private palace.

(కాసూ సామర్థ్యయో) శ్శక్తిః Energy of a divinity.

శక్తిః॥స్త్రీ॥ఇది, కాసూ=భల్లమను నాయుధవిశేషమునకును, సామర్థ్యయోః=ప్రభుత్వాది శక్తులకును(ప) అన్నివస్తువులయందునుండు నొకానొక ధర్మమునకును పేరు. An iron spear; power.

మూర్తిః (కాఠిన్య కాయయోః)। Matter.

మూర్తిః॥స్త్రీ॥ఇది,కాఠిన్య=కఠినత్వమునకును,కాయయోః=శరీరమునకును. Body; a definite form.

(విస్తారవల్ల్యో) ర్వ్రతతి

వ్రతతిః॥స్త్రీ॥ఇది,విస్తార=విరివికని, వల్ల్యోః=తీఁగకును పేరు. Expansion; a creeping plant.

ర్వసతీ (రాత్రి వేశ్మనోః)॥ ౨౨౩॥

వసతిః॥స్త్రీ॥ఇది, రాత్రి = రాత్రికిని, వేశ్మనోః= ఇంటికిని పేరు. Night; a house.

(క్షయార్చయో) రపచితి

అపచితిః॥స్త్రీ॥ఇది, క్షయ=హానికిని,అర్చయోః=పూజకును పేరు. Loss; worship.

స్సాతి (ర్దానావసానయోః)।

సాతిః॥స్త్రీ॥ఇది, దాన=దానమునకును,అవసానయోః=ముగియుటకును పేరు. Gift; destruction.

ఆర్తిః(పీడాధనుష్కో-

ఆర్తిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, పీడా = పీడకును, ధనుష్కో-

టో్యః) Pain.
టో్యః=వింటికొప్పునకును పేరు. End of a bow.

జాతి (స్సామాన్య జ
న్మనోః)॥ ౨౨౮॥
జాతిః॥సీ॥ఇది, సామాన్య=గోత్వబ్రాహ్మణత్వా
దిజాతులకును, జన్మనోః = పుట్టుటకును పేరు. A
kind or sort; birth; lineage.

(ప్రచార స్యన్దయోః)
రీతి
Scoria of metals.
రీతిః ॥సీ॥ ఇది, ప్రచార=వ్యవహారమునకును,
స్యన్దయోః = జాఱుటకును పేరు. చిట్టెమునకును,
ఇత్తళికిని పేరని రుద్రుఁడు. "ప్రకారస్యన్దయోః"
అనిపాఠముగలదు. Usage; oozing; brass.

ఈతి (ర్డిమ్బ ప్రవాస
యోః)।
Travelling abroad.
ఈతిః ॥సీ॥ ఇది, డిమ్బ=అతివృష్టిమొదలయిన
యీతిబాధలాఱింటికిని, ప్రవాసయోః = ప్రవాస
మునకును పేరు. Calamity of season.

(ఉదయేఽధిగమే) ప్రా
ప్తి
ప్రాప్తిః॥సీ॥ఇది, ఉదయే=లాభమునకును, అధి
గమే=పొందుటకును పేరు. Gain; rise; obtaining.

త్రేతా (త్వగ్నిత్రయే
యుగే)॥ Second age
of the world.
త్రేతా ॥సీ॥ ఇది, అగ్నిత్రయే = గార్హపత్యా
దులగుమూఁడగ్నులకును, యుగే = త్రేతాయుగ
మునకును పేరు. Three sacrificial fires.

(వీణాభేదేఽపి) మహ
తీ Narada's harp.
మహతీ॥సీ॥ఇది, వీణాభేదేఽపి= నారదునివీణకు
ను, అధికమయినదానికిని పేరు. Greatness.

భూతి (ర్భస్మని సంప
ది)। success.
భూతిః॥సీ॥ఇది,భస్మని=భస్మమునకును,సంపది,
సంపదకును పేరు. Ashes. Superhuman power.

(నదీ నగర్యో ర్నాగా
నాం) భోగవత్య
భోగవతీ॥సీ॥ఇది, నాగానామ్=సర్పములయొ
క్క, నదీనగర్యోః=నదికిని, పట్టణమునకును పేరు.
River of snakes. City of serpents.

(థసంగరే ॥౨౨౯॥
సఙ్గేసభాయాం) సమితిః
సమితిః॥సీ॥ఇది, సంగరే=యుద్ధమునకును, స
ఙ్గే = కూటమికిని, సభాయామ్ = సభకును పేరు,
Combat; company; assembly.

(క్షయవాసావపి) క్షి
తిః। Abode; earth.
క్షితిః॥సీ॥ఇది, క్షయ=నాశమునకును, వాసా=
ఉనికికిని, అపిశబ్దమువలన భూమికిని పేరు. Loss.

(రవే రర్చిశ్చ శస్త్రం
హేతిః॥సీ॥ ఇది, రవేః అర్చిశ్చ=సూర్యునికిరణ

చవహ్నిజ్వాలాచ) హేతయః॥ ౨_౨౭॥ Flame. — మునకును, శస్త్రంచ=ఆయుధమునకును, వహ్నిజ్వాలాచ=అగ్నిజ్వాలకును పేరు. హేతిః = ఆయుధమునకు పేరయినపుడు॥ పు॥ Sun-beam; weapon.

జగతీ(జగతి ఛన్దోవిశేషే౽పి క్షితావపి)। Sort of metre; earth. — జగతీ॥ స్త్రీ॥ ఇది, జగతి = లోకమునకును, ఛన్దోవిశేషే౽పి=పండ్రెండక్షరముల పాదముగల ఛందస్సునకును, క్షితావపి=భూమికిని పేరు. World.

పఙ్క్తి (శ్ఛన్దో౽పి దశమం) A row; Ten. — పఙ్క్తిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, దశమమ్=పదియక్షరముల పాదముగల, ఛన్దో౽పి=ఛందస్సునకును, అపిశబ్దమువలన శ్రేణికిని, పదింటికిని పేరు. A metre.

(స్యాత్ప్రభావే౽పి) చాయతిః॥ ౨_౨౮॥ Length. — ఆయతిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, ప్రభావే౽పి=ప్రభావమునకును, అపిశబ్దమువలన భవిష్యత్కాలమునకును, నిడుపునకును పేరు. Majesty; future time.

పత్తి (ర్గతౌ చ) Motion. A foot soldier. — పత్తిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, గతౌ=నడపునకును, కాలిబంటునకును, సేనాభేదమునకును పేరు. A platoon.

(మూలే తు) పక్షతిః (పక్షభేదయోః)॥ First day of a lunar month; root of a wing. — పక్షతిః ॥స్త్రీ॥ ఇది, పక్షభేదయోః=పక్షభేదములనఁగా శుక్లకృష్ణపక్షములును, పక్షిఱెక్కలును, మూలే=వానిమూలమనఁగా పాడ్యమియు ఱెక్కమొదలును ఆ రెంటికిని పక్షతియని పేరు.

ప్రకృతి (ర్యోనిలిఙ్గే చ) Material cause. Sex. The constituent elements of the state. The subjects of a king. Natural disposition. — ప్రకృతిః ॥స్త్రీ॥ ఇది, యోనిలిఙ్గే = ఉపాదానకారణములకును; స్త్రీపున్నపుంసకలింగములకును చకారమువలన రాజ్యాంగము లేడింటికిని, పౌరశ్రేణులకును, స్వభావమునకును, భగమునకును, సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యావస్థకును పేరు.

(కైశిక్యాద్యాశ్చవృ) త్తయః॥ ౨_౨౯॥ Profession. Gloss. — వృత్తిః ॥స్త్రీ॥ ఇది, కైశిక్యాద్యాః=అలంకారశాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కైశిక్యాదివృత్తులకును, (చ) జీవికకును, సూత్రాది వివరణ గ్రంథములకును పేరు. Style of composition.

సికతా (స్స్యుర్వా — సికతాః॥ స్త్రీ॥ నిత్యబహువచనము॥ ఇది, వాలుకాః=

లుకాఽపి) Sand.	ఇసుకకును,ఇసుక నేలకును పేరు.Sandy ground.
(వేదే శ్రవసి చ) శ్రుతిః। Holy scripture.	శ్రుతిః॥స్త్రీ॥ఇది, వేదే=వేదమునకును, శ్రవసి=చెవికిని,వినుటకును,వార్తకును పేరు. Ear; listening.
వనితా(జనితాత్యర్థానురాగాయాంచ యోషితి)॥ ౨౩౦॥	వనితా ॥స్త్రీ॥ ఇది,జనిత = పుట్టింపఁబడిన, అత్యర్థ=మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్=ప్రేమగల, యోషితి = స్త్రీకిని, చకారమువలన స్త్రీమాత్రమునకును పేరు. A beloved woman. A woman.
గుప్తిః (క్షితివ్యుదాసేఽపి)	గుప్తిః॥ స్త్రీ॥ ఇది, క్షితివ్యుదాసే = నేలగుంటకును (అపి) రక్షించుటకును, చెఱసాలకును పేరు. A hole in the ground; concealment; prison.
ధృతి (ర్ధారణ ధైర్యయోః)। Holding.	ధృతిః ॥స్త్రీ॥ ఇది, ధారణ=ధరించుటకును, ధైర్యయోః=ధైర్యమునకును పేరు. Steadiness.
బృహతీ (క్షుద్రవార్తాకీ ఛన్దోభేదే మహత్యపి)॥ An egg-plant. A metre; a big mantle.	బృహతీ॥స్త్రీ॥ఇది, క్షుద్రవార్తాకీ=ములకచెట్టునకును[ప]వాకుడు చెట్టునకును, ఛన్దోభేదే=తొమ్మిదక్షరముల పాదముగలఛందస్సునకును,మహతీ=అధికమైన దానికిని,(అపి)ఉత్తరీయమునకును పేరు.
వాసితా(స్త్రీకరిణ్యోశ్చ) Female elephant.	వాసితా [ప] వాశితా॥స్త్రీ॥ ఇది, స్త్రీ=స్త్రీకిని. కరిణ్యోశ్చ=ఆఁడుఏనుఁగునకును పేరు. Woman.
వార్తా (వృత్తౌ జనశ్రుతౌ)। వార్తం (ఫల్గున్యరోగేచ (త్రి)) Rumour; chaff; health.	వార్తా॥ ఇది, వృత్తౌ=జీవనోపాయమునకును, జనశ్రుతౌ = లోకవార్తకును పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥, ఫల్గుని=తుచ్ఛమునకు పేరైనపుడు ॥న॥,అరోగే=రోగము లేనివానికి పేరైనపుడు ॥త్రి॥ Livelihood.
(ష్వప్సు చ) ఘృతామృతే॥ ౨౩౨॥ Water; ghee; nectar; residue of a sacrifice.	ఘృతమ్-అమృతమ్॥న॥ ఈ౨ను,అప్సు =నీటిపేళ్లు. చకారమువలనఘృతశబ్దము నేతికిని,అమృతశబ్దము అమృతమునకును, యజ్ఞశేషమునకును, అయాచితమునకును, మోక్షమునకును పేరు.
కలధౌతం(రూప్యహేమ్నోః) Silver.	కలధౌతమ్॥ న॥ ఇది, రూప్య=వెండికిని, హేమ్నోః=బంగారమునకును పేరు. Gold.
న్నిమిత్తం (హేతుల	నిమిత్తమ్॥న॥ఇది, హేతు=కారణమునకును,

క్ష్మణోః)। cause.

శ్రుతం (శాస్త్రావధృతయోః) Science; heard.

(యుగపర్యాప్తయోః) కృతమ్। ౨౩౩॥

అత్యాహితం (మహాభీతిః కర్మ జీవానపేక్షిచ)। Great dread.

(యుక్తే క్ష్మాదావృతే) భూతం(ప్రాణ్యతీతే సమేత్రిషు)॥ ౨౩౪॥

Truth; a living being; past; like.

వృత్తం (పద్యే చరిత్రే త్రిష్వతీతే దృఢనిస్తలే)। Conduct; past; firm; round.

మహ (ద్రాజ్యం చా) Realm; great.

వగీతం (జన్యే స్యాద్గర్హితే త్రిషు॥) ౨౩౫॥

శ్వేతం (రూప్యేఽపి) Silver; white.

రజతం (హేమ్ని రూప్యే సితే త్రిషు)।

లక్ష్మణోః=చిహ్నమునకును పేరు. Token.

శ్రుతమ్॥ న॥ ఇది, శాస్త్ర = శాస్త్రమునకును, ॥ త్రి॥ అవధృతయోః=వినఁబడిన దానికిని పేరు.

కృతమ్॥ న॥ ఇది, యుగ=కృతయుగమునకును, పర్యాప్తయోః = నివారణమునకును పేరు. The golden age; enough.

అత్యాహితమ్ ॥ న॥ ఇది, మహాభీతిః=మహాభయమునకును, జీవానపేక్షి = ప్రాణమునపేక్షింపని, కర్మ=సాహసకర్మమునకును పేరు. Valiant act.

భూతమ్॥ ఇది, యుక్తే=యోగ్యమయిన దానికిని, క్ష్మాదౌ=పంచభూతములకును, ఋతే=సత్యమునకును, ప్రాణి=ప్రాణిమాత్రమునకును, అతీతే=భూతకాలమునకును పేరైనపుడు ॥ న॥, సమే=సమాసమునందు ఉత్తరపదమై సదృశవస్తువునకు పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Right; an element.

వృత్తమ్॥ ఇది, పద్యే=పద్యమునకును, చరిత్రే=చరిత్రమునకును పేరయినపుడు॥ న॥, అతీతే=పోయిన దానికిని, దృఢ=బలువైన దానికిని, నిస్తలే=వట్రువయయిన దానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Verse.

మహత్ ॥ న॥ ఇది, రాజ్యమ్=రాజ్యమునకును చకారమువలన దొడ్డవానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥

అవగీతమ్॥ ఇది, జన్యే=జనాపవాదమునకును గర్హితే=నిందింపఁబడిన దానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Calumny; blamed.

శ్వేతమ్॥ ఇది, రూప్యే=వెండికి పేరైనపుడు॥ న॥, (అపి) తెల్లని వస్తువునకు పేరైనపుడు॥ త్రి॥

రజతమ్॥ ఇది, హేమ్ని = బంగారమునకును, రూప్యే=వెండికిని పేరయినపుడు॥ న॥, సితే=తెల్లని వస్తువునకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Gold; silver; white.

(త్రిష్వితో)
ఇది మొదలు తాంతశబ్దములన్నియు॥ త్రి॥

జగ (దిఙ్గేఽపి) Air.
The world; Movable.
జగత్॥ త్రి॥ ఇఙ్గే=సంచరించునట్టి వస్తువుపేరు, (అపి) ॥న॥ లోకమునకును, ॥పు॥ వాయువునకును పేరు.

రక్తం (నీల్యాది రాగి చ)॥ ౨౩౬॥
Tinged ; fond ; red ; saffron.
రక్తమ్॥ త్రి॥ ఇది, నీల్యాది = నీలిమొదలయిన దానిచేత, రాగి=రాయ వేయఁబడిన వస్త్రాదులకును, (చ) అనురక్తునికిని, ఎఱ్ఱనైన దానికిని పేరు. ॥న॥ కుంకుమమునకును, నెత్తురునకును పేరు. Blood.

అవదాత (స్సితే పీతే శుద్ధే)
అవదాతః॥ త్రి॥ ఇది, సితే= తెల్లనిన వస్తువునకును, పీతే=పచ్చనిన వస్తువునకును. శుద్ధే=పరిశుద్ధమయిన వస్తువునకును పేరు. White; yellow ; clean.

(బద్ధార్జునౌ) సితౌ।
సితః॥ త్రి॥ ఇది, బద్ధ=కట్టఁబడిన దానికిని, అర్జునౌ, తెల్లనివస్తువునకును పేరు. Bound; white.

(యుక్తేతి సంస్కృతే మర్షి) ణ్యభినీతో౽
Excellent; patient.
అభినీతః॥ త్రి॥ ఇది, యుక్తే=యోగ్యమైన దానికిని, అతిసంస్కృతే = లెస్సగాఁ జేయఁబడిన దానికిని, మర్షిణి = కోపములేనివానికిని [ప]అమర్షిణి= కోపముగలవానికిని పేరు. Fit; impatient.

థ సంస్కృతమ్॥ ౨౩౭॥ (కృత్రిమే లక్షణోపేతే౽ప్య)
Wrought, or finished.
సంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ఇది, కృత్రిమే = చేయఁబడిన ఘటాదులకును, లక్షణోపేతే = వ్యాకరణలక్షణయుక్తమయిన శబ్దములకును, అపిశబ్దమువలన లెస్సగాఁ జేయఁబడిన వస్తువునకును పేరు. Adorned ; grammatically correct ; excellent.

అనన్తో౽(నవధావపి)।
The sky ; earth. Vishnu ; Sesha.
అనన్తః॥ త్రి॥ ఇది, అనవధౌ=అవధిలేని దానికిని, (అపి) ॥పు॥ ఆదిశేషునికిని, విష్ణువునకును, ॥న॥ ఆకాశమునకును, ॥సీ॥ భూమికిని పేరు. Infinite, endless.

(ఖ్యాతే హృష్టే) ప్రతీతో౽ Glad.
ప్రతీతః॥ త్రి॥ ఇది, ఖ్యాతే = పేరువడ్డవానికిని హృష్టే=సంతోషించినవానికిని పేరు. Famous.

భిజాత స్తు (కులజే బుధే)॥ ౨౩౮॥
అభిజాతః॥ త్రి॥ ఇది, కులజే = కులముగలవానికిని, బుధే = పండితునికిని పేరు. Noble; learned.

వివిక్తౌ (పూతవిజనౌ)
వివిక్తః॥ త్రి॥ ఇది, పూత=పవిత్రమైన దానికిని,

Desert or lonely. | విజనే=ఏకాంతస్థలమునకును పేరు. Pure.

మూర్ఛితౌ (మూఢసోచ్ఛ్రితౌ)।

మూర్ఛితః॥ త్రి॥ ఇది, మూఢ=మూర్ఛపోయిన వానికిని, సోచ్ఛ్రితూ = వృద్ధిఁబొందిన వానికిని పేరు. Insensible; high; tall.

(ద్వౌ చామ్లపరుషౌ) శుక్తౌ
Sour; vinegar; harsh.

శుక్తమ్॥ త్రి॥ఇది, ఆమ్లే=ఆమ్లవిశేషమునకును, పరుషే=నిష్ఠురమయిన దానికిని పేరు. ఆమ్లవిశేషము చుఁగా మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తేనె బెల్లము కలిపి ఈమూఁటను గూర్చి ధాన్యరాశి యందు మూఁడురాత్రులు పెట్టినపులుసు.

శితీ (ధవల మేచకౌ)॥ ౨౩౯॥

శితి॥ త్రి ॥ ఇది, ధవల= తెల్లనిదానికిని, మేచకే=నల్లనిదానికిని పేరు. White; black.

(సత్యే సాధౌ విద్యమానే ప్రశస్తే ఽభ్యర్హితేచ) సత్।
Existing; respected.

సత్॥ త్రి॥ఇది, సత్యే=సత్యమునకును, సాధౌ=సాధువునకును, విద్యమానే=కలిగియున్న దానికిని, ప్రశస్తే=శ్రేష్ఠమయిన దానికిని, అభ్యర్హితే=పూజ్యమయిన దానికిని పేరు. True; right; excellent.

పురస్కృతః (పూజితేఽరాత్యభియుక్తేఽగ్రతఃకృతే)॥ ౨౪౦॥
Placed in front.

పురస్కృతః॥ త్రి॥ ఇది, పూజితే=పూజ్యునికిని, అరాతి=శత్రువుచేత, అభియుక్తే=ఆక్రమింపఁబడ్డవానికిని, అగ్రతః=ముందుముగా, కృతే= చేయఁబడినదానికిని పేరు. Revered; distressed by foes.

నివాతౌ (వాశ్రయావాతౌ శస్త్రాభేద్యంచ వర్మ యత్)। Safe (as strong armour.)

నివాతః॥ త్రి॥ ఇది, ఆశ్రయ = ఉండుస్థలమునకును, అవాతౌ = గాలిలేనిచోటికిని, శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యమ్= భేదింపరాని, వర్మ=జోడునకును పేరు. An abode; free from wind.

(జాతోన్నత ప్రవృద్ధాస్స్యుః) ఉచ్ఛ్రితా
Grown large

ఉచ్ఛ్రితః॥ త్రి॥ ఇది, జాత=పుట్టిన దానికిని, ఉన్నత= పొడవైనవస్తువునకును, ప్రవృద్ధాః=బహుళమయినదానికిని పేరు. Produced; high, tall.

ఉత్థితా (స్త్వమీ॥ ౨౪౧॥ వృద్ధిమత్ప్రోద్యతోత్పన్నా) Born.

ఉత్థితః॥ త్రి॥ ఇది, వృద్ధిమత్=వృద్ధిఁబొందిన దానికిని, ప్రోద్యత= ఉద్యోగించుచుగలవానికిని, ఉత్పన్నాః= పుట్టినవానికిని పేరు. Increased; endeavouring.

ఆదృతౌ (సాదరార్చితౌ)। Respected

ఆదృతః॥త్రి॥ఇది, సాదర = ఆదరించువానికిని, అర్చితౌ=పూజింపఁబడినవానికిని పేరు. Respectful.

→ ఇతి తాన్తాః. ←

తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

అర్థోఽభిధేయ రై వస్తు ప్రయోజన నివృత్తిషు Thing; purpose; prohibition; request.

అర్థః॥పు॥అభిధేయ=శబ్దమునకు వాచ్యమయినదానికిని, రై=ధనమునకును, వస్తు=వస్తువునకును, ప్రయోజన-ప్రయోజనమునకును, నివృత్తిషు=నివర్తించుటకును పేరు. Meaning; wealth.

(నిపానాఽఽగమయోః) స్తీర్థ(మృషిజుష్టజలే గురౌ)। Piece of water; sacred science; sacred water; holy instructor.

తీర్థమ్॥న॥ ఇది, నిపాన = నూతియొద్దినీళ్లతొట్టికిని, ఆగమయోః = శాస్త్రమునకును, ఋషిజుష్టజలే= ఋషులచేత సేవింపఁబడినజలాశయమునకును, గురౌ = గురువునకును, రేవునకును పేరు. "నిదానాగమయోః" అనిపాఠాంతరము. Ford.

సమర్థ(స్త్రిషుశక్తిష్ఠే సంబద్ధార్థే హితేఽపి చ)॥ ౨౮౩॥

సమర్థః॥త్రి॥ఇది,శక్తిష్ఠే=మిక్కిలిశక్తిగలవానికిని, సంబద్ధార్థే=అన్వయయోగ్యమయిన యర్థముగలదానికిని, హితే=హితమైనదానికిని పేరు. Powerful; connected in sense; benevolent.

దశమీస్థౌ(క్షీణరాగ వృద్ధౌ)

దశమీస్థః॥పు॥ఇది, క్షీణరాగ=నష్టవీర్యునికిని, వృద్ధౌ=వృద్ధునికిని పేరు. Very old; impotent.

వీథీ (పదవ్యపి)।

వీథీ॥స్త్రీ॥ఇది,పదవీ=మార్గమునకును,అపిశబ్దమువలన పంక్తికిని పేరు. A road; a line.

(ఆస్థానీ యత్నయో) రాస్థా Effort.

ఆస్థా॥స్త్రీ॥ఇది, ఆస్థానీ = సభకును, యత్నయోః=యత్నమునకును పేరు. Assembly; care.

ప్రస్థోఽ (స్త్రీ సానుమానయోః)॥ ౨౮౪॥

ప్రస్థః॥పు॥ఇది, సాను=కొండనెత్తమునకును, మానయోః = కుంచమునకును పేరు. Side of a hill; a measure of quantity.

→ ఇతి థాన్తాః. ←

థాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(అభిప్రాయ వశౌ) ఛన్దౌ Subjection.

ఛన్దః॥పు॥ఇది, అభిప్రాయ=అభిప్రాయమునకును, వశౌ=అధీనమునకును పేరు. Opinion.

అబ్దౌ (జీమూత వత్స

అబ్దః ॥పు॥ ఇది, జీమూత = మేఘమునకును,

రాః॥ A year.	వత్సరాః=సంవత్సరమునకును పేరు. A cloud.
అపవాదౌతునిన్దాజ్ఞే	అపవాదః॥ పు॥ ఇది, నిన్దా=నిందకును, ఆజ్ఞే=ఆజ్ఞకును పేరు. Defamation; command.
(దాయాదౌ)సుతబాన్ధవౌ॥ ౨౮౦॥	దాయాదః ॥పు॥ ఇది, సుత = కొడుకునకును, బాన్ధవౌ=జ్ఞాతికిని పేరు. Son; kinsman.
పాదా (రశ్మ్యంఘ్రితు ర్యాంశాః	పాదః॥పు॥ఇది, రశ్మి=కిరణమునకును, అఙ్ఘ్రి=కాలికిని, తుర్యాంశాః=నాలవపాలికిని పేరు. A ray of light; a foot; a fourth part.
(శ్చన్ద్రాగ్న్యర్కా) స్తమోనుదః॥ Fire.	తమోనుత్ ॥ద్, పు॥ చన్ద్ర=చంద్రునికిని, అగ్ని=అగ్నికిని, అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు. Moon; sun.
నిర్వాదో (జనవాదేఽపి) Ill report; a controversy decided.	నిర్వాదః॥పు॥ ఇది, జనవాదే=నిందకును, అపి శబ్దమువలన సిద్ధాంతమయిన వాదమునకును, వాదులేకుండుటకును పేరు. Absence of contest.
శాదో (జమ్బాలశష్పయోః)॥ ౨౮౧॥ Mud.	శాదః॥పు॥ఇది, జమ్బాల=అడుసునకును, శష్పయోః=లేతపచ్చికకును పేరు. Young grass.
(స్వారావే రుదితే త్రాతర్యాక్రన్దో(దారుణే రణే)! A defender; terrific war.	ఆక్రన్దః॥పు॥ ఇది, స్వారావే = ఆర్తధ్వనితోఁ గూడిన, రుదితే=ఏడ్చుటకును, త్రాతరి=రక్షించువానికిని, దారుణే = భయంకరమయిన, రణే=యుద్ధమునకును పేరు. Exclamation in pain.
(స్యా) త్ప్రసాదో(ఽనురోధేఽపి) Clearness; propitiatory offering	ప్రసాదః॥పు॥ ఇది, అనురోధే=అనుసరించుటకును, (అపి) స్వచ్ఛ్యమునకును, ప్రీతికిని, కావ్యగుణవిశేషమునకును పేరు. Favour; perspicuity.
సూద (స్స్యాద్వ్యఞ్జనేఽపిచ)॥ a cook.	సూదః॥పు॥ఇది, వ్యఞ్జనే = పప్పుమొదలైన వ్యంజనములకును, (అపి) వంటవానికిని.Condiment.
(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి)గోవిన్దో	గోవిన్దః॥పు॥ఇది,గోష్ఠాధ్యక్షే=ఆవులమేలువానికిని, (అపి)కృష్ణునకును, బృహస్పతికిని. A cowherd; Krishna; Brihaspathi.
(హర్షే)ఽప్యామోద వన్మదః! Joy;	ఆమోదః-మదః॥పు॥ ఈ-రెండు, హర్షే=సంతోషమునకు పేళ్లు. (అపి) ఆమోదశబ్దము పరిమళమున

fragrancy; pride.

నకును, మదశబ్దము గర్వమునకును పేరు.

(ప్రాధాన్యే రాజలిఙ్గేచ వృషాఙ్గే కకుదో(౽ స్త్రి యామ్)॥ ౨౮౮

కకుదః॥ ప్న॥(ప)కకుత్। ద్, నీ॥ ఇది, ప్రాధాన్యే=ప్రధానమయిన దానికిని, రాజలిఙ్గేచ = రాజచిహ్నమునకును, వృషాఙ్గే = ఎద్దు మూఁపురమునకును పేరు. Chief; royal insignia; hump of a bull.

(స్త్రీ)సంవి(జ్జ్ఞానసంభాషా క్రియాకారా ౽జి నామసు)

సంవిత్॥ ద్, నీ॥ ఇది, జ్ఞాన = జ్ఞానమునకును, సంభాషా = సంకేతమునకును (ప) సంభాషణమునకును, క్రియాకార=నిశ్చయమునకును, ఆజి=యుద్ధమునకును, నామసు=నామధేయమునకును పేరు.

Watchword; discourse

Knowledge; agreement; war; name.

(ధర్మే రహ)స్యుపనిష

ఉపనిషత్॥ద్,నీ॥ ఇది, ధర్మే=ధర్మమునకును, రహసి = రహస్యమునకును పేరు. Religious and moral merit; privacy; sacred lore.

(త్స్యా దృతౌ వత్సరే) శరత్॥ Sultry season.

శరత్॥ద్, నీ ఇది, ఋతౌ=శరదృతువునకును, వత్సరే=సంవత్సరమునకును పేరు. A year.

పదం(వ్యవసితిత్రాణ స్థాన లక్ష్మాఙ్ఘ్రి వస్తుషు।

Defence; place; mark; token; foot; thing.

పదమ్॥న॥ ఇది, వ్యవసితి=ఉద్యోగమునకును, త్రాణ=రక్షించుటకును, స్థాన = స్థానమునకును, లక్ష్మ=అడియాలమునకును, అఙ్ఘ్రి=అడుగునకును, వస్తుషు=వస్తువునకును పేరు. Industry; word.

గోష్పదం (సేవితే మానే)As much as a cow's footstep will hold.

గోష్పదమ్॥న॥ఇది,సేవితే=ఆవులుతిరుగు ప్రదేశమునకును, మానే=ఆవులగొరిజదిగఁబడినగుంటకును పేరు. Spot frequented by kine.

(ప్రతిష్ఠాకృత్యయో) రాస్పదమ్॥　Business.

ఆస్పదమ్॥న। ఇది, ప్రతిష్ఠా=స్థానమునకును,కృత్యమ్=చేయఁదగినదానికిని పేరు. Dignity; place.

(త్రి ష్విష్ట మధురౌ) స్వాదూ　Sweet.

స్వాదుః॥ త్రి॥ ఇది,ఇష్ట=ఇష్టమయినదానికిని, మధురౌ=మధురమయినదానికిని పేరు. Desired.

మృదూ (చాతీక్ష్ణకోమలౌ)।　Gentle

మృదుః॥ త్రి॥ ఇది, అతీక్ష్ణ=క్రూరముకానిదానికిని, కోమలౌ= మెత్తనిదానికిని పేరు. Soft; blunt.

(మూఢాల్పాపటు ని

మన్దః॥ త్రి॥ఇది,మూఢ=మూఢునికిని, అల్ప=అ

ర్భాగ్యాః) మన్దాస్స్యుః Little; unlucky.

ల్పమైనదానికిని, అపటు=సమర్థుఁడు కానివానికిని, నిర్భాగ్యః=నిర్భాగ్యునికిని పేరు. Foolish, dull.

(ద్వౌతు) శారదౌ॥ ప్రత్యగ్రాప్రతిభౌ

శారదః॥ త్రి॥ఇది, ప్రత్యగ్ర = నూతనమయిన దానికిని, అప్రతిభా=సమర్థుఁడు కానివానికిని పేరు. New; diffident.

(విద్వత్సుప్రగల్భౌ) విశారదౌ। Learned.

విశారదః॥ త్రి॥ ఇది, విద్వత్=విద్వాంసునికిని, సుప్రగల్భ=ప్రౌఢునికిని పేరు. Confident.

ఇతి దాన్తాః.

దాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(వ్యామో వటశ్చ) న్యగ్రోధౌ a fathom.

న్యగ్రోధః॥పు॥ఇది, వ్యామః=బారకును, వటశ్చ=మఱ్ఱిచెట్టునకును పేరు. Banian tree.

ఉత్సేధః (కాయఉన్నతిః)॥ ౨౫౨॥

ఉత్సేధః॥పు॥ఇది, కాయః=శరీరమునకును, ఉన్నతిః=పొడవునకును పేరు. Body; height.

(పర్యాహారశ్చ మార్గశ్చ) వివధో వీవధౌ చ తౌ। Storing of corn; a yoke for burdens.

వివధః-వీవధః॥పు॥ ఈ రెండును, పర్యాహారశ్చ=వర్తకుఁడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయస్థానమందునిచిన వస్తువులకును (వ) కావడికిని, మార్గశ్చ=మార్గమునకును పేళ్లు. A high way.

పరిధి (ర్యజ్ఞియతరోః శాఖాయాము పసూర్యకే)॥ Branch of a tree at a sacrifice.

పరిధిః॥పు॥ఇది, యజ్ఞియతరోః=యజ్ఞార్హమైన మేడిచెట్టు మొదలైనదానియొక్క, శాఖాయామ్=కొమ్మకును, ఉపసూర్యకే=పరివేషమునకును పేరు. A misty halo round the sun.

(బన్ధకం వ్యసనం చేతః పీడాఽధిష్ఠాన) మాధయః। Calamity; anxiety; residence.

ఆధిః॥ పు॥ ఇది, బన్ధకమ్=తాకట్టు మొదలు కుదువ పెట్టుటకును, వ్యసనమ్=జూదము మొదలయిన వ్యసనమునకును, చేతఃపీడా = మనోదుఃఖమునకును, అధిష్ఠానమ్=ఆశ్రయించుటకును పేరు. A pledge.

(స్యుస్సమర్థన నీవాక నియమాశ్చ) సమాధయః॥ Reconciling of differences; silence; collecting grain in

సమాధిః॥పు॥ఇది, సమర్థన=శంకాపరిహారమునకును, నీవాక = మాట్లాడకుండుటకును [వ] అగ్గువైనధాన్యములయందు జనుల యాదరమునకును, నియమ=వ్రతోపవాసాదులకును [వ] అంగీకారమునకును, చకారమువలన చిత్తైకాగ్రము

scarcity.

ఃకును పేరు. Vow or promise; deep meditation.

(దోషోత్పాదే) నుబన్ధస్స్యాత్ (ప్రకృత్యాదివినశ్వరే। ముఖ్యానుయాయిని శిశౌ ప్రకృతస్యానువర్తనే)॥ An indicatory letter not sounded; a child following an example. ౨౫౫॥

అనుబన్ధః॥పు॥ ఇది, దోషోత్పాదే=దోషోత్పాదమునకును, ప్రకృత్యాదివినశ్వరే=ప్రకృతిప్రత్యయాదులయందునశించిపోవునక్షరమునకును, ముఖ్యానుయాయిని=ముఖ్యులయిన తండ్రిమొదలైనవారిని అనుసరించిపోవు, శిశౌ=శిశువునకును, ప్రకృతస్య అనువర్తనే = ప్రకృతమయినదియొకతెగకయనువర్తించుటకును పేరు. ముఖ్యులయినవారికిని, ననుసరించినవారికిని, శిశువునకును పేరని కొందఱు. Offence; continued devotion.

విధు (ర్విష్ణౌ చన్ద్రమసి)

విధుః॥పు॥ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకును, చన్ద్రమసి=చంద్రునికిని పేరు. Vishnu; moon.

(పరిచ్ఛేదేబిలే) ఽవధిః।

అవధిః॥పు॥ ఇది, పరిచ్ఛేదే=మర్యాదకును, బిలే=బిలమునకును పేరు. Limit; a hole.

విధి (ర్విధానే దైవేఽపి) Performing; fate; Brahma; command.

విధిః॥పు॥ ఇది, విధానే = చేయుటకును, దైవే=దైవమునకును, (అపి) బ్రహ్మదేవునికిని, ప్రకారమునకును, విధాయకవాక్యమునకును పేరు. Form.

ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చరే)॥ ౨౫౬॥

ప్రణిధి॥పు॥ఇది, ప్రార్థనే=ప్రార్థనకును, చరే=వేగులవానికిని పేరు. Request; a spy; situation.

బుధవృద్ధౌ (పణ్డితేఽపి)

బుధః॥పు॥-వృద్ధః॥త్రి॥-ఈ రెండును పణ్డితే=విద్వాంసునికి పేళ్లు. Learned. (అపి) వరుసగా బుధునికిని, (Planet mercury), ముసలివానికిని (old) పేళ్లు.

స్కన్ధ (స్సముదయేఽపి చ)। Shoulder; the trunk of a tree; a troop; the five forms of mundane consciousness.

స్కన్ధః॥పు॥ ఇది, సముదయే=అధ్యాయాది సమూహమునకును, (అపి) మూపునకును, చెట్టు మొదటికిని, సైన్యమునకును, బౌద్ధశాస్త్రోక్తమైన రూపవేదనావిజ్ఞానసంజ్ఞాసంస్కారము లనుపంచస్కంధములకును పేరు. Multitude; chapter.

(దేశే నదవిశేషేఽబ్ధౌ) సిన్ధుర్నా సరితి స్త్రి

సిన్ధుః॥పు॥ దేశే=దేశవిశేషమునకును, నదవిశేషే=నదవిశేషమునకును, అబ్ధౌ=సముద్రమునకును;

యాన్)॥ ౨౨౭॥

The sea; a river

॥సీ॥సరిత్=సామాన్యముగా నదికిని పేరు. Name of a country; name of a river.

విధా(విధౌ ప్రకారే చ)

Manner; fodder.; hire.

విధా॥సీ॥ [ప] పు॥ ఇది, విధౌ=చేయుటకును, ప్రకారే=ప్రకారమునకును, (చ) గజాన్నమునకును, కూలికిని పేరు. Action; form or rule.

సాధూ (రమ్యే౽పి చ త్రిషు)। Handsome

సాధుః॥ త్రి॥ఇది, రమ్యే=ఒప్పిదమైనవస్తువునకును, (అపి) సజ్జనునికిని పేరు Right; virtuous.

వధూ (ర్జాయా స్నుషా స్త్రీ చ)

వధూః సీ॥ ఇది, జాయా = పెండ్లామునకును, స్నుషా = కోడలికిని, స్త్రీ= స్త్రీమాత్రమునకును, Wife; daughter-in-law; woman.

సుధా(లేపో౽మృతం స్నుహీ)॥ ౨౨౮॥

Plaster; nectar.

సుధా॥సీ॥ ఇది, లేప=సున్నముపూయుటకును, అమృతమ్ = అమృతమునకును, స్నుహీ=జెముడు చెట్టునకును పేరు. Euphorbia Tirucalli.

సన్ధా(ప్రతిజ్ఞా మర్యాదా)

సన్ధా॥ సీ॥ ఇది, ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞకును,మర్యాదా=మేరకును పేరు.Promise; limit.

శ్రద్ధా(సంప్రత్యయః స్పృహా)। Fondness.

శ్రద్ధా॥సీ॥ఇది,సంప్రత్యయః = భక్త్యతిశయమునకును, స్పృహా=ఇచ్ఛకును పేరు. Belief.

మధు (మద్యే పుష్పరసే క్షౌద్రే౽పి)

A month; a demon; bassia latifolia; honey.

మధు॥న॥ఇది,మద్యే=మద్యమునకును, పుష్పరసే=పూందేనెకును, క్షౌద్రే= తేనెకును, (అపి) చైత్రమాసమునకును, మధువను రాక్షసునికిని,॥పు॥ ఇప్ప చెట్టునకు. Ardent spirit; nectar of flowers.

న్ధం(తమస్యపి)॥ ౨౨౯॥

Darkness.

అన్ధమ్॥ఇది, తమసి=చీకటికి పేరైనపుడు॥న॥, (అపి) గ్రుడ్డివానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥ Blind.

(అథ త్రిషు)

ముందుచెప్పంగల ధాంతశబ్దములు॥త్రి॥

సమున్నద్ధౌ (పణ్డితంమన్యగర్వితౌ)।Conceited of learning.

సమున్నద్ధః॥త్రి॥ ఇది, పణ్డితంమన్య = పండితుడుగాక యే తాను పండితుండ ననుకొను వానికిని, గర్వితౌ=గర్వముగలవానికిని పేరు. Proud.

బ్రహ్మబన్ధు (రధిక్షేపే నిర్దేశే౽)

బ్రహ్మబన్ధుః॥త్రి॥ ఇది, అధిక్షేపే=బ్రాహ్మణకర్మహీనుండైన బ్రాహ్మణునికిని, నిర్దేశే= ద్వేషము చేత

A nominal Brahmana. | పేర్కొనంబడినవానికిని. An unworthy Brahmana.

(ధావలమ్బితః॥౨౬౦॥ అవిదూరో౽) ప్యవష్టబ్ధః Near; bound. | అవష్టబ్ధః॥త్రి॥ఇది, అవలమ్బితః=అవలంబింపఁబడినవానికిని, అవిదూరః = దగ్గఱనున్నదానికిని, (అపి) కట్టఁబడినదానికిని పేరు. Relied on.

ప్రసిద్ధౌ (ఖ్యాతభూషితౌ) । Celebrated. | ప్రసిద్ధః॥త్రి॥ఇది, ఖ్యాత = ఖ్యాతిగలవానికిని; భూషితౌ=అలంకరింపఁబడినదానికిని. Adorned.

❀ ఇతిధాన్తాః. ❀ | ధాన్త నానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(సూర్యవహ్నీ) చిత్రభానూ । | చిత్రభానుః॥పు॥ఇది, సూర్య=సూర్యునికిని, వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు. Fire; the sun.

భానూ(రశ్మిదివాకరౌ) ॥౨౬౧॥ | భానుః॥పు॥ఇది, రశ్మి=కిరణమునకును, దివాకరౌ=సూర్యునికిని పేరు. Ray of light; the sun.

భూతాత్మానౌ(ధాతృదేహౌ) | భూతాత్మా॥న్, పు॥ ఇది, ధాతృ=బ్రహ్మకును, దేహౌ=దేహమునకును పేరు. Brahma; body.

(మూర్ఖనీచౌ) పృథగ్జనౌ। One of low tribe. | పృథగ్జనః॥పు॥ ఇది, మూర్ఖ = మూర్ఖునికిని, నీచౌ=హీనజాతివానికిని పేరు. An ignorant man.

గ్రావాణౌ (శైలపాషాణౌ) | గ్రావా॥న్, పు॥ ఇది, శైల=పర్వతమునకును, పాషాణౌ=రాతికిని పేరు. Mountain; stone.

పత్త్రిణౌ (శరపక్షిణౌ)॥ ॥౨౬౨॥ | పత్త్రీ॥న్॥ఇది, శర = బాణమునకును, పక్షిణౌ=పక్షికిని పేరు. An arrow; a bird.

(తరుశైలౌ) శిఖరిణౌ | శిఖరీ॥న్,పు॥ ఇది, తరు=వృక్షమునకును, శైలౌ=పర్వతమునకును పేరు. Tree; mountain.

శిఖినౌ(వహ్నిబర్హిణౌ) | శిఖీ॥న్, పు॥ఇది, వహ్ని = అగ్నికిని, బర్హిణౌ=నెమిలికిని పేరు. Fire; a peacock.

ప్రతియత్నౌ (వుభౌ లిప్సోపగ్రహౌ) | ప్రతియత్నః॥ పు॥ ఇది, లిప్సా=అభిలాషకును, ఉపగ్రహౌ = చెఱపట్టుటకును, ప్రతికారమునకును పేరు. Desire; making prisoner; retaliation.

వథ సాదినౌ॥ (ద్వౌ సారథిహయారోహౌ) | సాదీ॥న్,పు॥సారథి=సారథికిని,హయారోహౌ=గుఱ్ఱపురౌతునకును పేరు. Charioteer; horseman.

వాజినో౽ (శ్వేషుప | వాజీ॥న్,పు॥ఇది, అశ్వ=గుఱ్ఱమునకును,ఇషు=

క్షిణాః) । Arrow; bird.

బాణమునకును, పక్షిణః=పక్షికిని పేరు. Horse.

(కులేఽ) ప్యభిజనో(జన్మభూమ్యామపి) Native country.

అభిజనః॥పు॥ఇది, కులే=కులమునకును, జన్మభూమ్యాం=జన్మభూమికిని, (అపి) కీర్తికిని, కులాగతములగు [illegible] లకును పేరు. Family; noble birth or descent; fame; retinue.

థ హాయనాః॥ ౨౬౪॥ (వర్షార్చి ర్వ్రీహి భేదాస్సు చ) Red rice.

హాయనః॥పు॥ ఇది, వర్షే=సంవత్సరమునకును; అర్చిః=కిరణమునకును, వ్రీహిభేదాః=ధాన్యవిశేషమునకును పేరు. A year; a ray of light.

(శ్చన్ద్రాగ్న్యర్కా-) విరోచనాః । Fire.

విరోచనః॥పు॥ఇది, చన్ద్రః=చంద్రునికిని,అగ్నిః=అగ్నికిని,అర్కః=సూర్యునికిని పేరు. Moon; sun.

(కేశేఽపి వృజినో Distress.

వృజినః॥ [illegible]॥ కేశే=వెండ్రుకలకును,(అపి)॥న॥పాపమునకును,॥పు॥క్లేశమునకును. Hair; sin.

విశ్వకర్మా(ర్క-సురశిల్పినోః)॥ The sun.

విశ్వకర్మా॥ స ,పు॥అర్క =సూర్యునికిని, సురశిల్పినోః = దేవశిల్పికిని. Architect of the gods.

ఆత్మా (యత్నో ధృతి ర్బుద్ధి స్స్వభావో బ్రహ్మ వర్ష్మ చ)। Natural disposition.

ఆత్మా॥న్, పు॥ యత్నః=యత్నమునకును, ధృతిః=ధైర్యమునకును, బుద్ధిః=బుద్ధికిని,స్వభావః=స్వభావమునకును, బ్రహ్మ=పరమాత్మకును, వర్ష్మ=దేహమునకును,(చ)జీవునికిని. Care; firmness; intellect; body; the supreme Brahma; sentient soul.

(శక్ర ఘాతుక మత్తేభ వర్షుకాబ్దా)ఘనాఘనాః॥ ౨౬౬॥

ఘనాఘనః॥ శక్రః=దేవేంద్రునికిని, ఘాతుక=చంపుస్వభావముగల, మత్తేభ=మదపుటేనుఁగునకును, వర్షుకాబ్దాః = వర్షించు మేఘమునకును పేరు. Indra; a vicious elephant; a rainy cloud.

అభిమానోఽ (ర్థాదిదర్పేఽజ్ఞానే ప్రణయహింసయోః)। Request; killing.

అభిమానః॥పు॥అర్థాది=ధనాదులచేతవచ్చిన, దర్పే=గర్వమునకును, అజ్ఞానే=అజ్ఞానమునకును, ప్రణయ=ప్రార్థనకును, హింసయోః = హింసకును Pride of wealth &c.; ignorance; affection.

ఘనో (మేఘే మూర్తిగుణే త్రిషు మూర్తే

ఘనః॥పు॥ఇది, మేఘే=మేఘమునకును, మూర్తిగుణే=కాఠిన్యమునకును పేరు, మూర్తే=కఠినమైన

నిరన్తరే)॥ ౨౬౭॥
A cloud ; solidity ; solid ; anvil ; cymbal.

ఇన(స్సూర్యే ప్రభౌ)

రాజా (మృగాఙ్కే-క్షత్త్రియే నృపే) । Moon ; a soldier by tribe.

వాణిన్యౌ (నర్తకీ దూత్యౌ) A woman intoxicated.

(స్రవన్త్యా మపి) వాహినీ॥ ౨౬౮॥

హ్రాదిన్యౌ (వజ్రతటి తౌ) Lightning.

(వన్దాయామపి) కామినీ। A loving woman.

(త్వగ్దేహయోరపి) తను The skin; body; thin; small.

సూనా-(ధో-జిహ్వికాపి చ)॥ The uvula.

క్రతు విస్తారయో ర్విస్త్రీ) వితానం (త్రిషు తుచ్ఛకే। మన్దే)ఽ Dull.

థ కేతనం (కృత్యే కేతా వుపనిమన్త్రణే)॥ ౨౭౦॥
an invitation.

వస్తువునకును, నిరన్తరే=దట్టమైన వస్తువునకును పేరైనపుం॥త్రి॥ ఇది లోహముద్గరము స్తాకాంస్యతాళాదులకును పేరు. Uniformly extended.

ఇనః॥పు॥ఇది, సూర్యే=సూర్యునికిని, ప్రభౌ=ప్రభువునకును పేరు. The sun ; a king.

రాజా న్, పు॥ ఇది, మృగాఙ్కే=చంద్రునికిని, క్షత్త్రియే=క్షత్త్రియజాతివానికిని, నృపే=భూమినేలువానికిని ప్రభువునకును పేరు. A king.

వాణినీ॥స్త్రీ॥ ఇది, నర్తకీ=నాట్యమాడు స్త్రీకిని, దూత్యాం=దూతికాస్త్రీకిని పేరు. ఇచట "మత్తావిదగ్ధేవాణిన్యౌ" అనిపాఠముగలదు. A dancing girl.

వాహినీ॥ స్త్రీ॥ ఇది, స్రవన్త్యామ్=నదికిని, (అపి) సేనావిశేషమునకును పేరు. River; an army.

హ్రాదినీ॥స్త్రీ॥ఇది, వజ్ర=వజ్రాయుధమునకును, తటితౌ=మెఱుపునకును పేరు. The thunderbolt.

కామినీ॥స్త్రీ॥ ఇది, వన్దాయామ్=బదనికకును, (అపి) విలాసినియైన స్త్రీకిని పేరు. A climbing plant.

తనుః॥ స్త్రీ॥ ఇది, త్వక్ = తోలునకును, దేహయోః=దేహమునకును పేరు, (అపి)అల్పమైన దానికిని, సన్నమైనదానికిని పేరైనపుం॥త్రి॥

సూనా॥స్త్రీ॥ఇది,అధోజిహ్వికాపిచ=కొండనాలుకకును,(అపి)వధస్థానమునకును.place of execution.

వితానః॥పు॥ క్రతుః=యజ్ఞమునకును,విస్తారయోః=విస్తారమునకును,॥త్రి॥ తుచ్ఛకే=రిక్తమైనదానికిని, మన్దే=మందునికిని.A sacrifice; expansion; empty.

కేతనమ్॥న॥ఇది, కృత్యే= చేయఁదగినదానికిని, కేతౌ=టెక్కెమునకును, ఉపనిమన్త్రణే = బ్రాహ్మణుల నిమంత్రణము చేయుటకును పేరు. An indispensable act; a standard or symbol.

(వేద స్తత్త్వం తపో) బ్రహ్మ బ్రహ్మా (విప్రః ప్రజాపతిః) । Devotion; Brahmin; the creator.

బ్రహ్మన్॥ ఇది, వేదః=వేదమునకును, తత్త్వమ్=పరమాత్మకును, తపః=తపస్సునకును పేరైనపుడు॥ న॥, విప్రః=బ్రాహ్మణునికిని, ప్రజాపతిః=బ్రహ్మదేవునికి పేరైనపుడు॥ పు॥ Holy writ; The supreme being.

ఉత్సాహనే చ హింసాయాం సూచనే చాపి) గన్ధనమ్॥ ౨౭౧॥ Manifestation.

గన్ధనమ్॥ న॥ ఇది, ఉత్సాహనే=ఉత్సాహమునకును, హింసాయామ్ = హింసించుటకును, సూచనే చ=ఎఱిఁగించుటకును పేరు. (అపి) ప్రకాశమునకును పేరు. Perseverance; destruction; hint.

ఆతఞ్చనం (ప్రతీవాప జవ నాప్యాయ నార్థకమ్) ।Causing to curdle; calcining; speed; gratifying.

ఆతఞ్చనమ్॥ న॥ ఇది, ప్రతీవాప=ప్రతివాపమునకును, జవన=వేగమునకును, ఆప్యాయనార్థకమ్=తృప్తిచేయుటకును. ప్రతీవాపమనఁగఁ గరఁగిన బంగారు మొదలైన దానిని ద్రవ్యాంతరముతో గూర్చి పొడిచేయుట, పాలుతోడుపెట్టుట యనికొందఱు.

వ్యఞ్జనం (లాఞ్ఛనే శ్మశ్రు నిష్ఠానావయవే ష్వపి)॥ ౨౭౨॥ Private part of male or female.

వ్యఞ్జనమ్॥ న॥ ఇది, లాఞ్ఛనే=గుఱుతునకును, శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేషు=గడ్డము మీసాలకును, తిమ్మనమునకును, స్త్రీపురుషుల గుహ్యావయవములకును, (అపి) కకారాది వర్ణములకును పేరు. A mark; beard; condiment; a consonant.

(స్యా)త్కౌలీనం (లోకవాదే యుద్ధే పశ్వహిపక్షిణామ్) । Rumour;

కౌలీనమ్॥ న॥ ఇది, లోకవాదే=లోకాపవాదమునకును, పశ్వహిపక్షిణామ్=పశుసర్పపక్షులయొక్క, యుద్ధే=యుద్ధమునకును పేరు. Combat of animals.

స్యాదుద్యానం (నిస్సరణే వనభేదే ప్రయోజనే)॥ a garden; purpose.

ఉద్యానమ్॥ న॥ ఇది, నిస్సరణే=గృహాదులనుండి వెడలుటకును, వనభేదే=శృంగారపుతోటకును, ప్రయోజనే=ప్రయోజనమునకును. Going forth;

(అవకాశే స్థితౌ) స్థానం

స్థానమ్॥ న॥ ఇది, అవకాశే=తావునకును, స్థితౌ=ఉనికికిని పేరు. Place; stay; leisure.

(క్రీడాదావపి) దేవనమ్। Emulation; splendour; praise; business; mo-

దేవనమ్॥ న॥ ఇది, క్రీడాదౌ=క్రీడకును, ఆది శబ్దమువలన విజిగీషా వ్యవహార ద్యుతి స్తుతి మోద మద స్వప్న కాంతి గతులకును, (అపి) విలాపము

tion; grief; gambling. | నకును, జూదమునకును పేరు. Sport or play.

ఉత్థానం (పౌరుషేత త్రే సన్నివిష్టోద్గమేఽపిచ)॥ ౨౭౮॥
Joy; evacuating (by stool &c.,)

ఉత్థానమ్॥న॥ ఇది, పౌరుషే=పురుష ప్రయత్నమునకును, తన్త్రే=సైన్యమునకును, సన్నివిష్టోద్గమే=కూర్చున్నవాఁడు లేచుటకును, (అపి) మలోత్సర్గమునకును,హర్షమునకును పేరు. Manly exertion; an army; getting up.

వ్యుత్థానం(ప్రతిరోధే చవిరోధాచరణేఽపిచ
Turning away; independent action.

వ్యుత్థానమ్॥ న ॥ ప్రతిరోధేచ = అడ్డపెట్టుటకును,విరోధాచరణే=ప్రతికూలము చేయుటకును, (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యమునకును, సమాధిమానుటకును పేరు. Abstract meditation; opposition.

(మారణే మృతసంస్కారే గతౌ ద్రవ్యేఽర్థదాపనే॥ ౨౭౫॥ నిర్వర్తనోపకరణానువ్రజ్యాసు చ సాధనమ్।
Killing ; obsequies ; motion ; substance ; wealth; means; following;the penis;an army;

సాధనమ్॥న॥ఇది, మారణే=చంపుటకును,మృతసంస్కారే=మృతునిసంస్కరించుటకును [వ]వసనాభి మొదలయిన దానివిషముపోఁగొట్టుటకును, గతౌ = గమనమునకును, ద్రవ్యే = వస్తువునకును, అర్థదాపనే=అప్పుపుచ్చుకొన్న యర్థము నిప్పించుటకును, నిర్వర్తన=సాధించుటకును, ఉపకరణ=ఉపాయమునకును, అనువ్రజ్యాసు=వెంటఁబోవుటకు,(చ)సైన్యమునకు, మేఢ్రమునకును. Enforcement of the payment of debt; accomplishing.

నిర్యాతనం (వైరశుద్ధౌ దానే న్యాసార్పణేఽపిచ)॥ ౨౭౬॥
Delivery of a deposit;

నిర్యాతనమ్॥ న॥ ఇది, వైరశుద్ధౌ=పగసాధించుటకును, దానే=దానమునకును, న్యాసార్పణే=దాఁచఁబెట్టినది తిరుగనిచ్చుటకును, (అపి) అప్పుతీర్చుటకును. Payment of a debt;revenge; gift.

వ్యసనం(విపది భ్రంశే దోషే కామజకోపజే)।
Vice; calamity; fall.

వ్యసనమ్॥న॥ఇది, విపది=ఆపదకును, భ్రంశే=పడుటకును, కామజకోపజేదోషే=కామక్రోధములవలనఁబుట్టిన స్త్రీద్యూతాదిసప్తవ్యసనములకును పేరు.

పక్ష్మ (అక్షిలోమ్ని కిఞ్జల్కే తన్త్వాద్యంశేఽప్యణీయసి)॥ Filament

పక్ష్మ॥న్,న॥ఇది, అక్షిలోమ్ని=ఱెప్పవెండ్రుకలకును, కిఞ్జల్కే=ఆకరుపువ్వులకును,తన్త్వాద్యంశే=సూక్ష్మమైననూలు మొదలైన దానితునుకలకును,

of a flower; a wing.

(అపి) పక్ష్ములకును పేరు. a short thread; eyelash.

(తిథిభేదే క్షణే) పర్వ

Festival; a knot or joint; a chapter.

పర్వ॥న్, స॥ ఇది, తిథిభేదే=పున్నమ మొదలైన పర్వతిథులకును, క్షణే=ఉత్సవమునకును. ఇదిగాక పున్నమ సాహిత్యమున సంధికిని, కణుపునకును, ప్రస్తావమునకును. The full and change of the moon.

వర్త్మ (నేత్రచ్ఛదేఽధ్వని)।

వర్త్మ॥న్, స॥ ఇది, నేత్రచ్ఛదే=ఱెప్పకును, అధ్వని=త్రోవకును పేరు. Eyelid; a road.

(అకార్యగుహ్యే) కౌపీనే

An unfit act.

కౌపీనమ్॥ న॥ ఇది, అకార్య=చేయరానిపనికిని, గుహ్యే=గుహ్యమునకును [ప] గోచికిని పేరు. Privy part; or covering of it.

మైథునం (సఙ్గతౌ రతౌ)॥ ౨౨౭॥

మైథునమ్॥ న॥ ఇది, సంగతౌ=సంబంధమునకును, రతౌ=సురతమునకును పేరు. Union; copulation.

ప్రధానం (పరమాత్మా ధీః)

Minister; chief.

ప్రధానమ్॥ న॥ ఇది, పరమాత్మా=పరమాత్మకును, ధీః=బుద్ధికిని, ప్రకృతికిని, ప్రధానికిని, ముఖ్యునికిని పేరు. The supreme soul; nature; intellect.

ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచిహ్నయోః)।

ప్రజ్ఞానమ్॥ న॥ ఇది, బుద్ధి=బుద్ధికిని, చిహ్నయోః=గుఱుతునకును పేరు. Knowledge; token.

ప్రసూనం (పుష్పఫలయోః) A fruit.

ప్రసూనమ్॥ న॥ ఇది, పుష్ప=పుష్పమునకును, ఫలయోః=ఫలమునకును పేరు. A blossom.

నిధనం (కులనాశయోః)॥ ౨౨౮॥

నిధనమ్॥ న॥ ఇది, కుల=కులమునకును, నాశయోః=నాశమునకును పేరు. A family; death.

క్రన్దనే (రోదనాహ్వానే)

క్రన్దనమ్॥ న॥ ఇది, రోదన=ఏడ్పునకును, ఆహ్వానే=పిలుచుటకును పేరు. Weeping; a calling.

వర్ష్మ (దేహప్రమాణయోః)।

వర్ష్మ॥న్, న॥ ఇది, దేహ=దేహమునకును, ప్రమాణయోః=కొలతకును పేరు. Body; measure.

(గృహదేహత్విట్ప్రభావాః) ధామాన్య

Dignity or majesty.

ధామ॥న్, న॥ ఇది, గృహ=గృహమునకును, దేహ=దేహమునకును, త్విట్=కాంతికిని, ప్రభావాః=ప్రభావమునకును పేరు. A house; body; light.

(థ చతుష్పథే॥ ౨౨౯॥

సంస్థానమ్॥ న॥ ఇది, చతుష్పథే=నాలుగుతెరు

సన్నివేశేచ) సంస్థానం	ఫులుగూడిన దిక్కునకును, సన్నివేశే=సన్నివేశము
Meeting of four roads;	నకును,(చ)ఆక్కృతికిని, మరణమునకును. సన్నివేశ
form; death; an open	మనఁగా ఆకారము చినాపిశేషమునికొందఱు, ఊ
place near a town.	రిముట్టునుండు బయలనికొందఱు. Configuration.
లక్ష్మ (చిహ్నప్రధాన	లక్ష్మన్, న॥ ఇది, చిహ్న = గురుతునకును,
యోః)। Chief.	ప్రధానయోః=ప్రధానమునకును పేరు. Token.
ఆచ్ఛాదనే।సంపిధాన	ఆచ్ఛాదనమ్। న॥ ఇది, సంపిధానమ్ = వస్త్ర
మపవారణ మిత్యపి)॥	మునకును, అపవారణమ్ = కప్పుటకును పేరు.
౨౬౧॥	Covering; clothing; concealment.
ఆరాధనం (సాధనేప్యా	ఆరాధనమ్॥ ఇది, సాధనే = సిద్ధించుటకును,
దవాప్తౌతోషణేஉపిచ,	అవాప్తౌ=ప్రాప్తికిని, తోషణే = సంతోషించుట
Gratifying.	కును పేరు. Accomplishment; attainment.
అధిష్ఠానం (చక్రపుర	అధిష్ఠానమ్। న॥ ఇది, చక్ర=బండికంటికిని,పుర=ప
ప్రభావాధ్యాసనే ష్వ	ట్టణమునకును, ప్రభావ=ప్రభావమునకును,అధ్యా
పి)॥౨౬౨॥ Approach	సనేషు(అపి)=ఆక్రమించుటకు.Wheel; a town; dignity.
రత్నం (స్వజాతి శ్రే	రత్నమ్॥ న॥ ఇది, స్వజాతి శ్రేష్ఠే=స్వజాతిలో
ష్ఠేஉపి)	శ్రేష్ఠమునైన దానికిని, (అపి) వజ్రము మొదలైన
A gem.	మణులకును పేరు. Excellent of its kind.
వనే (సలిలకాననే)।	వనమ్।న॥ఇది,సలిల=ఉదకమునకును,కాననే=
	అడవికిని పేరు. Water; forest.
తలినం (విరళేస్తోకే)	తలినమ్॥త్రి॥ఇది,విరళే=పలుచనిదానికిని,[వ]
Thin, separate; clear.	నిర్మలమైనదానికిని,స్తోకే=ఇంచుక ఒంతకును.Small.
(వాచ్యలిఙ్గాస్తథో త్త	ఉత్తరే=ముందుఁజెప్పఁగల నాంతశబ్దములు,
రే)॥ ౨౬౩॥	తథా=అతలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిఙ్గాః= విశేష్య
	లింగములు గలవి.
సమానా (స్సత్సమైకే	సమానః॥ త్రి॥ ఇది, సత్=సజ్జనునికిని, సమ=
ష్వపి)	సదృశమయిన దానికిని, ఏకే=ఒక్కటైన వస్తువు
	నకును పేరు. Virtuous; similar; same.
పిశునౌ(ఖలసూచకౌ)॥	పిశునః॥ త్రి॥ఇది,ఖల=దుర్జనునికిని, సూచకౌ=

కొండెకానికిని పేరు. Wicked; tale-bearer.

హీనన్యూనా (వూనగర్హ్యౌ) Deficient.

హీనః-న్యూనః॥ త్రి॥ ఈ రెండు, ఊన=తక్కువైనదానికిని, గర్హ్య=నిందింపఁబడినదానికిని. Blamable.

(వేగిశూరౌ)తరస్వినౌ॥ ౨౨౮॥

తరస్వీ॥న్, త్రి॥ఇది, వేగి = వేగముగలవానికిని, శూరౌ=బలవంతునికిని పేరు. Swift; valiant.

అభిపన్నో (ఽపరాద్ధోఽభిగ్రస్త వ్యాపద్గతావపి)। Fugitive.

అభిపన్నః॥ త్రి॥ఇది, అపరాద్ధః=అపరాధముచేసినవానికిని, అభిగ్రస్త = శత్రువుచేతఁ బట్టుపడినవానికిని, వ్యాపద్గతాఽపి=ఆపదబొందినవానికిని పేరు. Guilty; subdued; involved in calamity.

→ ఇతి నాన్తాః. ←

నాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కలాపో (భూషణేబర్హే తూణీరే సంహతావపి)॥ ౨౨౯॥

కలాపః॥ పు॥ ఇది, భూషణే = తొడవునకును, బర్హే = నెమలిపురికిని, తూణీరే = అమ్ములపొదికిని, సంహతావపి = సమూహమునకును పేరు. An ornament; peacock's tail; a quiver; multitude.

(పరిచ్ఛదే) పరీవాపః (పర్యుప్తౌ సలిలస్థితౌ)। Sowing around; standing water.

పరీవాపః॥పు॥ఇది, పరిచ్ఛదే=గుడారము మొదలయిన వానికిని, పర్యుప్తౌ=నెదపెట్టుటకును, సలిలస్థితౌ = నీళ్లు నిలుచుటకును [ప] నీళ్లయునికిపట్టునకును పేరు. పరిచ్ఛదమనఁగా పరివారమనికొందఱు. A piece of water; retinue; furniture.

(గోధుగ్గోష్ఠపతీ)గోపౌ The head of a cowpen; a herdsman; a king.

గోపః॥ పు॥ ఇది, గోధుక్=గొల్లవానికిని, గోష్ఠపతీ=ఆవులనేలువానికిని[ప]రాజునకును, అనేకగ్రామాధికారికిని. superintendent of a district.

(హరవిష్ణూ)వృషాకపీ॥ ౨౩౦॥

వృషాకపిః॥పు॥ఇది, హర=శివునికిని, విష్ణూ=విష్ణువునకును [ప] అగ్నికిని, ఇంద్రునికిని పేరు.

బాష్ప(ఊష్మాశ్రు)

బాష్పః॥పు॥ఇది, ఊష్మ=ఆవిరికిని, అశ్రు=కన్నీళ్లకును పేరు. Vapour; a tear.

కశిపు(ర్త్వన్నమాచ్ఛాదనం ద్వయమ్)। Food; clothing.

కశిపుః॥ పు॥ ఇది, అన్నమ్=అన్నమునకును, ఆచ్ఛాదనమ్=వస్త్రమునకును, ద్వయం=ఈ రెంటికిని పేరు. Food and clothing.

తల్పం(శయ్యాట్టదా రేషు)

తల్పమ్॥న॥ [పు] ॥పు॥ఇది, శయ్యా=పాన్పునకును, అట్ట = అట్టళ్ళకును, దారేషు= పెండ్లామునకును పేరు. A bed; an upper story; a wife.

(స్తమ్బేఽపి) విటపోఽ(స్త్రియామ్)॥ ౨౮౭

విటపః॥ పు॥ ఇది, స్తమ్బే=కసవుగంటకును, (అపి) చిగురునకును పేరు. A cluster; a sprout; a branch.

ప్రస్తరూప సురూపాభిరూపా (బుధమనోజ్ఞయోః॥ భేద్యలిఙ్గా అమీ)

ప్రస్తరూపః-సురూపః-అభిరూపః త్రి॥ ఈ 3 ను,బుధ=విద్వాంసునికిని, మనోజ్ఞయోః= ఒప్పెడివానికిని పేరు. Learned; pleasing.

(కూర్మ్యాం వీణాభేదేఽపి) కచ్ఛపీ॥ A lute.

కచ్ఛపీ॥ స్త్రీ॥ కూర్మ్యాం=ఆఁడుతాఁబేటికిని, వీణాభేదే=సరస్వతివీణకును పేరు. A female turtle.

ఇతి పాన్తాః.

పాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

[(రవర్ణే పుంసి) రేఫ (స్స్యాత్ కుత్సితే వాచ్యలిఙ్గకః)]

రేఫః॥ ఇది, రవర్ణే=రవర్ణమునకు పేరైనపుడు॥ పు॥, కుత్సితే=కుత్సితునికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥. The letter R; vile.

ఇతి ఫాన్తాః.

ఫాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(అన్తరాభవసత్త్వేఽశ్వే) గన్ధర్వో (దివ్యగాయనే)। A horse; a celestial musician.

గన్ధర్వః॥పు॥ఇది, అన్తరాభవసత్త్వే=అంతరపిశాచమునకును, అశ్వే=గుఱ్ఱమునకును, దివ్యగాయనే= దేవలోకమునందు పాడునట్టి విశ్వావసువు మొదలయినవారికిని పేరు. The soul after death and previous to its being born again.

కమ్బు(ర్నా వలయే శఙ్ఖే) A ring.

కమ్బుః॥పు॥ ఇది, వలయే=కడియమునకును, శఙ్ఖే శంఖమునకును పేరు. A conch or shell.

ద్విజిహ్వౌ (సర్పసూచకౌ)॥ A serpent.

ద్విజిహ్వః॥పు॥ఇది, సర్ప=సర్పమునకును, సూచకౌ= కొండెగానికిని పేరు. An informer.

పూర్వో (ఽన్యలిఙ్గః ప్రాగాహ పుంబహుత్వేఽపి పూర్వజాన్)।

Eastern; prior; forefather.

పూర్వః॥ఇది, ప్రాక్ = పూర్వదిక్కునందుండు వస్తువునకును, పూర్వకాలమునందుండు వస్తువునకును పేరు.అపుడువిశేష్యలింగము,పూర్వజాన్ ఆహ=పూర్వులయిన పితృపితామహాదులకు పేరైనపుడు, పుంబహుత్వేఽపి=పుంలింగబహువచన

ములయందున ర్తించును. గంధర్వద్విజహ్వాప్పూర్వశబ్దములు 'నబయోరభేద' మనుటచేత నీశాంతములయందుఁ జెప్పఁబడియెను.

ఇతి శాన్తాః.

శాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కుమ్భౌ ఘటేభమూర్ధాంశౌ

కుమ్భః॥ పు॥ ఘట = కడవకును, ఇభమూర్ధాంశౌ=ఏనుఁగుకుంభస్థలమునకును పేరు. A jar; frontal globe of an elephant's head.

డిమ్భౌ తు (శిశుబాలిశౌ)॥ ౨౯౦॥

డిమ్భః॥పు॥ఇది, శిశు=శిశువునకును, బాలిశ=మూర్ఖునికిని పేరు. A child; an ignorant man.

స్తమ్భౌ (స్థూణా జడీభావౌ) Insensibility.

స్తమ్భః॥పు॥ఇది, స్థూణా=కంబమునకును, జడీభావౌ= స్రుక్కిపడియుండుటకును పేరు. Pillar.

శమ్భూ (బ్రహ్మత్రిలోచనౌ)।

శమ్భుః॥పు॥ఇది, బ్రహ్మ=బ్రహ్మకును, త్రిలోచనా = శివునికిని పేరు. Brahma; Siva.

(కుక్షి భ్రూణార్భకా) గర్భాః

గర్భః॥పు॥ ఇది, కుక్షి=కడుపునకును, భ్రూణ=కడుపులోని శిశువునకును, అర్భక = బాలునికిని పేరు. The belly; A fœtus; a child.

విస్రమ్భః (ప్రణయే ఽపి చ)॥ ౨౯౧ Amorous solicitation.

విస్రమ్భః॥పు॥ ప్రణయే చ=పరిచయమునకును, (అపి) క్రీడాకలహమునకును, విశ్వాసమునకును. Acquaintance; playful dispute; confidence.

(స్యాద్భేర్యాం) దున్దుభిః(పుంసి స్యాదక్షే) దున్దుభిః (స్త్రియామ్)।

దున్దుభిః॥ ఇది, భేర్యామ్= భేరికి పేరయినపుడు ॥పు॥, అక్షే=పాచికలయందుండును ఇ త్రిగకు స్త్రీ నపుడు॥స్త్రీ॥, అక్షుసునఁగా పాచికలని కొందఱు. A large drum; a die; a stake at play.

(స్యాన్మహారజనే క్లీబం) కుసుమ్భం (కరకే పుమాన్)॥ ౨౯౨॥

కుసుమ్భమ్॥ ఇది, మహారజనే=కుసుమపువ్వునకు పేరయినపుడు ॥న॥, కరకే=కమండలమునకు పేరయినపుడు॥పు॥ Safflower; a water-pot.

(క్షత్త్రియేఽపి చ) నాభి (ర్నా) Nave of a wheel; musk.

నాభిః॥పు॥క్షత్త్రియే చ=క్షత్త్రియునికిని, (అపి) విజిగీషుఁడయిన రాజునకును, ॥ప్ర॥ బొడ్డునకును. ॥స్త్రీ॥బండికంటినడిమికిని, ప్రధానమునకును, కస్తూ

రికనిపేరు. An emperor; navel; chief point;

సురభి (ర్గవి చ స్త్రియామ్)। fragrant; pleasing.

సురభిః॥సీ॥, గవి=ఆవునకును, (చ), ॥పు॥ వసంతఋతువునకును, ॥త్రి॥ మంచిపరిమళముగలదానికిని మనోహరమైనదానికిని పేరు. A cow; spring.

సభా (సంసది సభ్యే చ) one of a company; a gambling-house.

సభా॥సీ॥ సంసది=ఆస్థానమునకును, సభ్యే=సామాజికునికిని, (చ) సమూహమునకును, ద్యూతమందిరమునకును పేరు. A hall; an assembly.

(త్రిష్వధ్యక్షేఽపి) వల్లభః॥ Beloved.

వల్లభః॥త్రి॥ ఇది, అధ్యక్షే=అధ్యక్షునికిని, (అపి) ప్రియమయినదానికిని పేరు. A superintendent.

ఇతి భాన్తాః.

భాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(కిరణప్రగ్రహౌ) రశ్మిః A rein.

రశ్మిః॥పు॥ ఇది, కిరణ=కిరణమునకును, ప్రగ్రహౌ=పగ్గమునకును పేరు. A ray of light.

(కపిభేకౌ) ప్లవఙ్గమౌ।

ప్లవఙ్గమః॥పు॥ ఇది, కపి=కోతికిని, భేకౌ=కప్పకును పేరు. An ape; a frog.

(ఇచ్ఛా మనోభవౌ) కామౌ

కామః॥పు॥ ఇది, ఇచ్ఛా=ఇచ్ఛకును, మనోభవౌ=మన్మథునికిని పేరు. మిక్కిలియనునర్థమున॥న॥ Desire; Cupid; much.

(శౌర్యోద్యోగౌ) పరాక్రమౌ॥ ౨౬౪॥

పరాక్రమః॥పు॥ ఇది, శౌర్య=సామర్థ్యమునకును, ఉద్యోగౌ=చేయవలయుపనులం బ్రారంభించుటకును పేరు. Power; valour; exertion.

ధర్మాః (పుణ్య యమ న్యాయ స్వభావాఽఽచార సోమపాః)। Nature; usage; a sacrifice.

ధర్మః॥పు॥ ఇది, పుణ్య=పుణ్యమునకును, యమ=యమునికిని, న్యాయ=నీతికిని, స్వభావ=స్వభావమునకును, ఆచార=ఆచారమునకును, సోమపాః=సోమయాజికిని [ప] యజ్ఞమునకును పేరు. Moral and religious merit; Yama; propriety.

(ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భ ఉపధా చా) ప్యుపక్రమః॥ ౨౬౫॥ Commencement;

ఉపక్రమః॥పు॥ ఇది, ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భః=ఉపాయమునెఱిఁగి యారంభించుటకును, ఉపధా చ=అమాత్యాదులను పరీక్షించుటకును, (అపి) ఇది మొదలని చెప్పుటకును పేరు. Deliberate

test of honesty.	undertaking with knowledge of means.
(వణిక్పథః పురం వే దాః) నిగమాః	నిగమః ॥పు॥ ఇది, వణిక్పథః = అంగడివీధికని, పురమ్ = పట్టణమునకును, వేదః = వేదమునకును పేరు. A market; a town; Holy writ.
(నాగరోవణిక్)॥ నైగమౌద్వౌ A trader.	నైగమః॥పు॥ఇది, నాగరః = పట్టణమునందుండువానికని, వణిక్=వర్తకునికని పేరు. A citizen.
(బలే) రామః (నీల చారుసితే త్రిషు)॥	రామః॥పు॥బలే = బలభద్రునికని, ॥త్రి॥ నీల= నల్లనిదానికని, చారు = ఒప్పైడిదానికని, సితే=
౨౯౬॥ white.	తెల్లనిదానికని పేరు. Balarama; black; pleasing.
శబ్దాది పూర్వోవృన్దే ఽపి) గ్రామః	గ్రామః॥పు॥ఇది,శబ్ద=శబ్దము,ఆది= మొదలయిన శబ్దములు, పూర్వః = పూర్వమందుండునపుడు, బృందే=సమూహమునకు పేరు. 'శబ్దగ్రామః-గుణగ్రామః'అని. (అపి) ఊరికని, స్వరసమూహమునకును పేరు. A multitude; a village.
A octave in music.	
(క్రాన్తౌచ)విక్రమః॥ A stride; valour.	విక్రమః॥పు॥ఇది,క్రాన్తౌ=అక్రమించుటకును, (చ) పరాక్రమమునకును పేరు. overcoming;
[స్తోమః (స్తోత్రేఽధ్వరే బృన్దే)	స్తోమః॥పు॥ఇది, స్తోత్రే=స్తోత్రము నకును, అధ్వరే=యాగమునకును, బృన్దే = సమూహమునకును పేరు. Praise; a sacrifice; an assembly.
జిహ్మః (కుటిలేఽలసే)	జిహ్మః॥పు॥కుటిలే=వంకరయైనదానికిని,అలసే= మందమయినదానికని పేరు. Crooked; slow, lazy.
గుల్మః (రుక్ స్తమ్బ సేనాశ్చ). Body of troops consisting of 9 platoons.	గుల్మః॥పు॥ఇది, రుక్ = గుల్మరోగమునకును, స్తమ్బ=పొదకును, సేనా = సేనావిశేషమునకును పేరు. A disease of the spleen; a bush.
జామిః(స్వసృకులస్త్రి యోః)॥ ౨౯౭॥ A chaste woman;	జామిః[స్త్రీ]యామిః॥స్త్రీ॥ఇది, స్వసృ=తోడబుట్టినదానికని, కులస్త్రియోః=కులస్త్రీకని పేరు. జామి॥అన్య॥-అలస్యము పేరందురు. A sister.
(క్షితిక్షాన్త్యోః) క్షమా(యుక్తే)క్షమం (శ	క్షమా॥స్త్రీ॥ క్షితి=భూమికని, క్షాన్త్యోః = ఓర్పునకును, ॥న॥యుక్తే = ఉచితమయిన దానికిని,

క్తే హితే (త్రిషు)|

॥త్రి॥ శక్తే=సమర్థునికిని, హితే=హితునికని పేరు. The earth; patience; fitness; able; benevolent.

(త్రిషు) శ్యామా (హరిత్కృష్ణౌ) శ్యామా (స్యాచ్ఛారిబా నిశా)॥ ౨౯౮॥

శ్యామః॥త్రి॥హరిత్=పచ్చనిదానికిని,కృష్ణౌ=నల్లనిదానికని, శ్యామా॥స్త్రీ॥శారిబా=సుగంధపాలకును, నిశా=రాత్రికిని పేరు. green; black; night; convolvulus argenteus.

లలామం (పుచ్ఛపుణ్డ్రాశ్వ భూషా ప్రాధాన్య కేతుషు)|

a horse; a mark on the forehead of a horse.

లలామమ్[ప]లలామ॥న్, న॥ఇది,పుచ్ఛ=తోఁకకును,పుణ్డ్ర=తిలకమునకును,అశ్వభూషా = గుఱ్ఱముయొక్కయాభరణమునకును [ప] అశ్వ=గుఱ్ఱమునకును, భూషా=ఆభరణమునకును,ప్రాధాన్య=ప్రధానముయైనదానికిని, కేతుషు= టెక్కెమునకును పేరు. A tail; an ornament; chief; flag.

సూక్ష్మమధ్యాత్మమప్యా

The supreme soul.

సూక్ష్మమ్॥త్రి॥ అధ్యాత్మమ్ = పరమాత్మకును, (అపి) స్వల్పమైనదానికిని పేరు. An atom.

(ఆద్యప్రధానే) ప్రథమం (త్రిషు) ౨౯౯॥

ప్రథమమ్॥త్రి॥ ఇది, ఆద్యా=మొదటిదానికిని, ప్రధానే=ముఖ్యమయినదానికిని పేరు. First;Chief.

వామౌ (వల్గుప్రతీపౌ ద్వౌ)Pleasing;reverse.

వామః॥త్రి॥ఇది, వల్గు=మనోహరమయినదానికిని,ప్రతీపౌ=ప్రతికూలమయినదానికిని పేరు.

అధమౌ(న్యూనకుత్సితౌ) | Vile.

అధమః॥త్రి॥ఇది, న్యూన=కొదువమైన దానికని, కుత్సితౌ=నిందింపఁబడినదానికిని పేరు. Low.

(జీర్ణంచ పరిభుక్తంచ) యాతయామ (మిదం ద్వయమ్)॥ ౩౦౦॥

యాతయామమ్॥త్రి॥ ఇది,జీర్ణంచ= చివికినదానికని, పరిభుక్తంచ=అనుభవింపఁబడిన దానికిని పేరు. Old; used.

→॥ ఇతి మాన్తాః. ॥←

మాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(తురఙ్గగరుడౌ) తార్క్ష్యౌ

తార్క్ష్యః॥పు॥ఇది, తురంగ = గుఱ్ఱమునకును, గరుడౌ=గరుడునికిని పేరు. A horse; Garuda.

(నిలయాపచయౌ)క్షయౌ |

క్షయః॥పు॥ఇది,నిలయ=ఇంటికిని,అపచయౌ=నాశమునకును పేరు. A house; destruction.

శ్వశుర్యౌ (దేవరశ్యా

శ్వశుర్యః॥పు॥ఇది, దేవర=మగనితోఁడఁబుట్టిన

తౌ)

వానికని, శ్యాలౌ=ఆలితోఁడఁబుట్టినవానికనిపేరు. Husband's brother; wife's brother.

భ్రాతృవ్యౌ (భ్రాతృ

భ్రాతృవ్యః॥పు॥ ఇది, భ్రాతృజ=తోఁడఁబుట్టినవానికొడుకునకును, ద్విషౌ = పగవానికనిపేరు. Brother's son; an enemy.

జద్విషౌ॥ పర్జన్యౌ(రసద భ్దేన్ద్రౌ) A thunder-cloud

పర్జన్యః॥పు॥ఇది, రసత్ = ఉఱుము మెన్న, అబ్దః= మేఘమునకును, ఇన్ద్రౌ= ఇంద్రునకనిపేరు. Indra.

స్యా(దర్యః) స్వామివైశ్యయోః।

అర్యః॥పు॥ఇది, స్వామి=ప్రభువునకును, వైశ్యయోః= వైశ్యునకని పేరు. Master; Vysia.

తిష్యః (పుష్యే కలియుగే)

తిష్యః॥పు॥ఇది, పుష్యే=పుష్యనక్షత్రమునకును, కలియుగే=కలియుగమునకును పేరు.

పర్యాయో (వసర క్రమే)॥ succession.

పర్యాయః॥పు॥ఇది, అవసరే - అవసరమునకును, క్రమే=వరుసకును పేరు. Opportunity.

ప్రత్యయో (ఽధీనశపథ జ్ఞాన విశ్వాస హేతుషు। రన్ధ్రే)శబ్దే) ఽ oath;knowledge; trust; cause;a hole; an affix.

ప్రత్యయః॥పు॥ ఇది, అధీన= అధీనమునకును, శపథ=శపథమునకును, జ్ఞాన= తెలివికని, విశ్వాస= విశ్వాసమునకును, హేతుషు - హేతువునకును, రన్ధ్రే=అవకాశమునకును, శబ్దే = కృత్తద్ధితములు మొదలయిన ప్రత్యయములకును పేరు.subjected.

ఽనుశయో (దీర్ఘద్వేషానుతాపయోః)303॥

అనుశయః॥పు॥ఇది,దీర్ఘద్వేష=దీర్ఘద్వేషమునకును,అనుతాపయోః=పశ్చాత్తాపమునకును పేరు An old enmity; repentence.

స్థూలోచ్చయ (స్త్వసాకల్యే గజానాం మధ్యమేగతే)।

స్థూలోచ్చయః॥పు॥ఇది, అసాకల్యే=సంపూర్ణముగాకుండుటకును, గజానామ్=ఏనుఁగులయొక్క,మధ్యమే=నడిమరమయిన,గతే = (తీవ్రమును మందమును కాని) గమనములకును పేరు. An elephant's middle pace; Incompleteness.

సమయా (శ్శపథాఽచార కాల సిద్ధాన్త సంవిదః)॥ 304॥

సమయః॥పు॥ఇది, శపథ=శపథమునకును, ఆచార=ఆచారమునకును, కాల=కాలమునకును, సిద్ధాన్త=సిద్ధాంతమునకును, సంవిదః= జ్ఞానమును,

Agreement; hint. సంకేతము మొదలయినదానికిని పేరు. An oath; usage; time; demonstrated conclusion.

(వ్యసనాన్యశుభం దైవం విపది) త్వనయాః స్త్రియః।

అనయః॥పు॥ ఇది, వ్యసనాని=జూదము మొదలైనవ వ్యసనములకును, అశుభం దైవమ్=ప్రారబ్ధమునం జేసిన యశుభకర్మమునకును. విపత్=ఆపదకును పేరు. Vice; ill fortune; calamity.

అత్యయో (ఽతిక్రమే కృచ్ఛ్రే దోషే దణ్డేఽప్యథ) punishment; destruction.

అత్యయః॥పు॥ఇది, అతిక్రమే=అతిక్రమించుటకును, కృచ్ఛ్రే=దుఃఖమునకును, దోషే=దోషమునకును, దణ్డే=దండమునకును, (అపి) నాశమునకును పేరు. Transgression; distress; fault.

(థాఽఽపది॥౩౦౧॥యుద్ధాయత్యోః) స్సంపరాయః

సంపరాయః॥పు॥ ఇది, ఆపది=ఆపదకును, యుద్ధ=యుద్ధమునకును, ఆయత్యోః=భవిష్యత్కాలమునకును పేరు. Calamity; war; futurity.

పూజ్యస్తు (శ్వశురేఽపిచ)। respectable.

పూజ్యః॥పు॥ ఇది, శ్వశురే చ=మామకును, (అపి) పూజార్హునికిని పేరు. Father-in-law.

(పశ్చాదవస్థాయిబలం సమవాయశ్చ) సన్నయః॥ multitude.

సన్నయః॥పు॥ ఇది, పశ్చాత్ అవస్థాయి బలమ్=సేనకు వెనుకనుండు దండునకును, సమవాయః=సమూహమునకును, Rear guard;

(సఙ్ఘాతే సన్నివేశేచ) సంస్త్యాయః॥ A house.

సంస్త్యాయః॥పు॥ఇది, సఙ్ఘాతే = సమూహమునకును, సన్నివేశే=ఊరిచుట్టునుండు బయలునకును,(చ)గృహమునకును. Assemblage; vicinity.

ప్రణయాః (స్త్వమీ విస్రమ్భ యాచ్ఞా ప్రేమాణః) affection.

ప్రణయః॥పు॥ ఇది, విస్రమ్భ=పరిచయమునకును, యాచ్ఞా=అడుగుటకును, ప్రేమాణః = ప్రేమకును పేరు. Acquaintance; solicitation.

(విరోధేఽపి) సముచ్ఛ్రయః॥ Elevation.

సముచ్ఛ్రయః॥పు॥ ఇది, విరోధే = వైరమునకును, (అపి) పొడవునకును పేరు. Enmity.

విషయో (యస్యయో జ్ఞాతస్తత్ర శబ్దాదికేష్వపి)। subject-matter;

విషయః॥పు॥ ఇది, యస్య = ఎవనికి, యః= ఏది, జ్ఞాతః = పరిచయము చేయబడునో, తత్ర=దానికిని. శబ్దాదికేషు = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధ

object of sense.

ములకును, (అపి) దేశమునకును పేరు. Country.

(నిర్యాసేఽపి) కషాయో(౽స్త్రీ)

Infusion; perfume.

కషాయః ॥పు॥ ఇది, నిర్యాసే=కషాయమునకును, (అపి) ఒగరునకును, మైపూంతకును పేరు. Astringent taste; smearing.

(సభాయాంచ) ప్రతిశ్రయః॥ ౩౦౮॥

ప్రతిశ్రయః॥పు॥ ఇది, సభాయామ్= సభకును, (చ) ఉనికి పట్టునకును, గృహమునకును పేరు. Assembly; refuge; house.

ప్రాయో (భూమ్న్యన్తగమనే)

Starving oneself to death; similar.

ప్రాయః॥పు॥ ఇది, భూమ్ని = బాహుళ్యమునకును, అన్తగమనే=మరణార్థమైయాహారము లేక యుండుటకును పేరు. ఇదిగాక సమానమునకుత్తరపదమయి సదృశార్థమగును. Frequency.

మన్యు (ర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి) ।

మన్యుః॥పు॥ఇది, దైన్యే=దైన్యమునకును, క్రతౌ=యజ్ఞమునకును, క్రుధి=కోపమునకును పేరు. Distress; sacrifice; anger.

(రహస్యోపస్థయో) ర్గుహ్యం

Tortoise.

గుహ్యమ్॥త్రి॥రహస్య=దాఁచఁదగిన దానికిని, ॥న॥ ఉపస్థయోః = స్త్రీపురుషగుహ్యావయవములకును,॥పు॥ తాఁబేటికిని పేరు. A secret; privy part.

సత్యం (శపథతథ్యయోః) ॥ ౩౦౯॥

సత్యమ్ ॥న॥ శపథ = ఆనకును, ॥త్రి॥ తథ్యయోః=నిజమునకును. యుగభేదలోకభేదములకును పేరనికొందఱు. An oath; truth.

వీర్యం (బలే ప్రభావే చ)

Semen virile.

వీర్యమ్॥న॥ఇది, బలే=సత్త్వకును, ప్రభావే=ద్రవ్యశక్తికిని, (చ) రేతస్సునకును, తేజస్సునకును పేరు. Animal strength; dignity; splendour.

ద్రవ్యం(భవ్యే గుణాశ్రయే) । The substratum of qualities; wealth.

ద్రవ్యమ్॥న॥ఇది, భవ్యే = మంచిపదార్థమునకును, గుణాశ్రయే = గుణాశ్రయమైన వస్తువునకును పేరు. భవ్యుఁడనఁగా భాగ్యసంపన్నుఁడనియు యోగ్యుఁడనియు కొందఱు. Right; substance.

ధిష్ణ్యం (స్థానే గృహే భేఽగ్నౌ)

Fire.

ధిష్ణ్యమ్॥ న॥, స్థానే=తావునకును, గృహే = ఇంటికిని, భే=నక్షత్రమునకును, ॥పు॥అగ్నౌ=అగ్ని

కిని పేరు. A place; a house; an asterism.

భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్) ॥ ill fate.

భాగ్యమ్॥న॥ శుభాశుభమ్=శుభమును అశుభము నైన, కర్మ=కర్మమునకు పేరు. Destiny; good luck;

(కశేరు హేమ్నో)ర్గాఙ్గేయం

గాఙ్గేయమ్ ॥న॥ ఇది, కశేరు = తామరకలువ మొదలయిన దాని కుంపకును, హేమ్నః=బంగారమునకును పేరు. A pignut ; gold.

విశల్యా (దన్తికాఽపిచ)।

విశల్యా॥స్త్రీ॥ఇది, దన్తికా చ=దంతి చెట్టునకును, (అపి) పాపర చెట్టునకును, తతిగొట్టు చెట్టునకును, నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.

వృషాకపాయీ (శ్రీ గౌర్యోః)

వృషాకపాయీ॥స్త్రీ॥ఇది, శ్రీ=లక్ష్మికిని, గౌర్యోః= పార్వతికిని పేరు.

రభిఖ్యా (నామ శోభయోః)॥ 3౧౮॥

అభిఖ్యా॥స్త్రీ॥ ఇది, నామ = నామధేయమునకును, శోభయోః= కాంతికిని పేరు. Name; beauty.

(ఆరమ్భో నిష్కృతిశ్శిక్షా పూజనం సంప్రధారణమ్। ఉపాయః కర్మచేష్టా చ చికిత్సా చ నవ) క్రియాః॥ 3౧౨॥ Instruction; worship; expedient; act; bodily action; remedy; a verb; judicial investigation.

క్రియా॥స్త్రీ॥ఇది, ఆరమ్భః=ఉద్యోగమునకును, నిష్కృతిః=ప్రాయశ్చిత్తమునకును, శిక్షా = శిక్షకును, పూజనమ్ = పూజనమునకును, సంప్రధారణమ్=వ్యవహారమునందు నిశ్చయమును బుట్టించుటలిఖిత సాక్ష్యములకును, ఉపాయః=ఉపాయమునకును, కర్మ=వ్యాపారమునకును, చేష్టా=బుద్ధిపూర్వక వ్యాపారమునకును, చికిత్సా = చికిత్సకును, నవ=ఈతొమ్మిదింటికిని, (చ) ధాత్వర్థము మొదలయిన దానికిని పేరు. Beginning; atonement.

ఛాయా (సూర్యప్రియా కాన్తిః ప్రతిబిమ్బమనాతపః)।

ఛాయా ॥స్త్రీ॥ ఇది, సూర్యప్రియా = సూర్యుని భార్యకును, కాన్తిః = కాంతికిని, ప్రతిబిమ్బమ్ = ప్రతిబింబమునకును, అనాతపః = నీడకును పేరు. Wife of the sun; beauty; reflected image; shade.

కక్ష్యా (ప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేః కాఞ్చ్యాం

కక్ష్యా ॥స్త్రీ॥ ఇది, హర్మ్యాదేః = మేడలు మొదలయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే=అంత

ధ్యేభబన్ధనే) ॥ ౩౧౩॥ Enclosure of an edifice

రువ్రులకును, కాఞ్చ్యామ్= మొలనూలికిని, మధ్యేభబన్ధనే= ఏనుఁగునడుమునఁగట్టు మోఁకునకును. A string of bells; a rope round an elephant's body.

కృత్యా (క్రియా దేవతయో స్త్రిషు భేద్యే ధనాదిభిః) । Seduced from an alliance.

కృత్యా॥ స్త్రీ॥ క్రియా = చేయుటకును, దేవతయోః = దేవతావిశేషమునకును, ॥త్రి॥ ధనాదిభిః= ధనాదులచేత, భేద్యే = లోఁబఱచుకొనందగిన పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయినవారికిని పేరు. A act; a certain deity.

జన్యం (స్యాజ్జనవాదే ఽపి) bride's attendant; father; war.

జన్యమ్॥ త్రి॥ జనవాదే= లోకాపవాదమునకును, (అపి) యుద్ధమునకు, ॥పు॥ పెండ్లికొడుకు చెలికాండ్రకును, పెండ్లికొమారితభృత్యాదులకును, తండ్రికిని పేరు. A rumour; Bridegroom's companion.

జఘన్యో (న్త్యేఽధమేఽపి చ)॥ ౩౧౪॥

జఘన్యః॥ త్రి॥ అన్త్యే= వెనుకఁబుట్టినవానికిని, అధమేచ= అధమునికిని, (అపి) శిశ్నమునకును పేరు. Last; worst; lowest; the penis.

(గర్హ్యాధీనౌ చ) వక్తవ్యౌ Dependent; fit to be said.

వక్తవ్యః ॥ త్రి ॥ ఇది, గర్హ్యా = కుత్సితునికిని, అధీనా= చెప్పినట్టుచేయువానికిని, (చ) పలుకందగిన శబ్దములకును పేరు. Reprehensible.

కల్యౌ (సజ్జ నిరామయౌ) । Healthy.

కల్యః ॥ త్రి ॥ ఇది, సజ్జ=సంపాదింపంబడినదానికిని, నిరామయా=రోగములేనిదానికిని పేరు. Ready

(ఆత్మవానపేతోఽర్థా) దర్థ్యౌ

అర్థ్యః॥ త్రి॥ ఇది, ఆత్మవాన్= ఎఱుకగలవానికిని, అర్థాత్ = అర్థమువలన, అనపేతః= ఎడఁబాయనివానికిని పేరు. Intelligent; wealthy.

పుణ్యం (తు చార్వపి)॥ ౩౧౫॥

పుణ్యమ్॥ న॥ ఇది, చారు=ఒప్పైడిదానికిని, (అపి) సుకృతమునకును పేరు. Pleasing; a good action.

రూప్యం (ప్రశస్తరూపేఽపి)

రూప్యమ్॥ త్రి ॥ ప్రశస్తరూపే= సౌందర్యముగలదానికిని, ॥న॥ ముద్రవేసినబంగారునకును, వెండికిని పేరు. Beautiful; gold or silver coin.

వదాన్యో (వల్గువాగ

వదాన్యః॥ త్రి॥ ఇది, వల్గువాక్= లెస్సగామా

పి) ।Eloquent;generous. | టలాడువానికిని, (అపి) దాతకును పేరు.

(న్యాయ్యేఽపి) మధ్య Middle. | మధ్యః॥త్రి॥, న్యాయ్యే = ఉచితమయినదానికిని,(అపి)॥ప్స॥నడుమునకు పేరు. just; reasonable.

సౌమ్యం తు (సున్దరే సోమదైవతే)॥ ౩౧౬॥ Handsome. | సౌమ్యమ్ ॥త్రి॥ ఇది, సున్దరే = ఒప్పెడుదానికిని, సోమదైవతే=సోముఁడు దేవతగాఁగలహవిస్సూక్తములకును పేరు. Sacred to the moon.

ఇతియాన్తాః. | యాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(నివహావసరౌ) వారౌ Occasion. | వారః॥పు॥ఇది, నివహ= సమూహమునకును, అవసరౌ=అవసరమునకును పేరు. Multitude.

సంస్తరౌ (ప్రస్తరాధ్వరౌ)। | సంస్తరః॥పు॥ఇది,ప్రస్తర= దర్భాదులచేతఁజేయఁబడిన పాన్పునకును,అధ్వరౌ=యజ్ఞమునకును పేరు. A bed of grass or bark; a sacrifice.

గురూ)గీష్పతి పిత్రాద్యౌ) A spiritual teacher; heavy; great. | గురుః॥పు॥, గీష్పతి=బృహస్పతికిని, పిత్రాద్యా=తండ్రిమొదలైనపూజ్యులకును, భారవస్తువునకును. Jupiter ; a parent or other venerable relative.

ద్వాపరౌ (యుగసంశయౌ)॥ The third age. | ద్వాపరః॥ పు॥, యుగ = మూఁడవ యుగమునకును,సంశయౌ=సంశయమునకును పేరు. Doubt.

ప్రకారౌ (భేద సాదృశ్యే) | ప్రకారః॥పు॥ఇది, భేద=భేదమునకును, సాదృశ్యే=పోలికకును పేరు. Difference; similitude.

ఆకారౌ(ఇఙ్గితాఽకృతీ) । Hint; expression of the face; form. | ఆకారః ॥పు॥ ఇది,ఇఙ్గిత = అభిప్రాయసూచకమయినచేష్టకును, ఆకృతీ = అభిప్రాయసూచకమయిన ముఖరాగాది వికారమునకును పేరు.

కింశారూ (ధాన్యశూకేషూ) An arrow. | కింశారుః ॥పు॥ ఇది, ధాన్యశూక= వరిముంటికిని, ఇషూ=బాణమునకును పేరు. Beard of corn.

మరూ (ధన్వ ధరాధరౌ) ॥ A mountain. | మరుః॥పు॥ ఇది. ధన్వ=నిర్జలభూమికిని,ధరాధరౌ=పర్వతమునకును పేరు. A country void of water.

అద్రయో (ద్రుమశైలార్కాః) | అద్రిః॥పు॥ఇది, ద్రుమ= వృక్షమునకును, శైల=పర్వతమునకును, అర్కాః=సూర్యునికిని పేరు. A tree ; a mountain; the sun.

(స్త్రీస్తనాబ్దౌ) పయోధరౌ। A cloud.

పయోధరః॥పు॥, స్త్రీ_స్తన = స్త్రీ_స్తనమునకును, అబ్దౌ=మేఘమునకును పేరు. A woman's breast.

(ధ్వాన్తారిదానవా) వృత్రౌ Darkness.

వృత్రః॥పు॥,ధ్వా_న్త=చీఁకటికిని,అరి=శత్రువునకును, దానవాః=వృత్రాసురునికిని పేరు. A foe; a demon.

(బలి హస్తాంశవః) కరాః॥ Ray of light.

కరః ॥పు॥, బలి = అప్పనమునకును, హ_స్త=చేతికిని,అంశవః=కిరణమునకును పేరు. Hand; tax.

ప్రదరా (భఙ్గ నారీరుగ్బాణా) Excess of menstruation.

ప్రదరః॥పు॥ఇది, భఙ్గ=విఱుచుటకును, నారీరుక్= స్త్రీలయొక్క రక్తస్రావవ్యాధికిని, బాణాః=అమ్మునకును పేరు. Splitting; an arrow.

అస్రాః (కచా అపి)। Hair; a tear; blood.

అస్రః[స్రా]అస్రః॥పు॥ఇది, కచాః = వెండ్రుకలకును, (అపి) ॥ స ॥ నెత్తురునకును, కన్నీళ్లకును.

(అజాతశృఙ్గో గౌః కాలేఽప్యశ్మశ్రుర్నా చ) తూబరః॥ 3_20॥

తూబరః॥పు॥ఇది, కాలే=కాలమునందు,అజాతశృఙ్గః=కొమ్ములురాని, గౌః=ఎద్దునకును, అశ్మశ్రుః=గడ్డముమీసమురాని పురుషునికిని పేరు. A hornless bull; a beardless man.

(స్వర్ణేఽపి) రాః property.

రాః॥ఐ,పు॥ ఇది, స్వర్ణే=బంగారునకును, (అపి) పదార్థమునకును పేరు. Gold; wealth.

పరికరః (పర్యఙ్క పరివారయోః)। A bed.

పరికరః॥పు॥, పర్యఙ్క=మంచమునకును, పరివారయోః= పరివారమునకును. A dependent.

(ముక్తాశుద్ధౌ చ) తారః స్యాత్ A star.

తారః॥పు॥, ముక్తాశుద్ధౌ = ముత్యాలశుద్ధికిని, (చ) ॥సీ॥ నక్షత్రమునకును, కనుగ్రుడ్డునకును,॥త్రి॥గొప్పధ్వనికిని పేరు. Elegance of a pearl; the pupil of the eye; a high note.

శారో (వాయౌ స తు త్రిషు ॥ 3_21 ॥ కర్బురే)

శారః॥ ఇది, వాయౌ=వాయువునకు పేరయిన పుడు॥పు॥,కర్బురే=నానావర్ణములుగలదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥ Air; variegated.

(ప్రతిజ్ఞాజి సంవిదాపత్సు) సఙ్గరః। Bargain; calamity.

సఙ్గరః॥పు॥ ఇది, ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిజ్ఞకును, ఆజి=యుద్ధమునకును, సంవిత్ = క్రియానిశ్చయమునకును, ఆపత్సు=ఆపదకును పేరు. Promise; war.

(వేదభేదేగుప్తవాదే) మన్త్రో	మన్త్రః॥పు॥ ఇది, వేదభేదే=గాయత్ర్యాదివేద మంత్రములకును, గుప్తవాదే= రహస్యాలోచనమునకును పేరు. Prayers of the vedas.
Secret consultation.	
మిత్రో (రవావపి) ॥ ౩-౨-౨॥	మిత్రః॥పు॥, రవౌ= సూర్యునికిని, (అపి)॥ న॥ చెలికానికినిపేరు. The sun; a friend.
(మఖేషు యూపఖణ్డేఽపి) స్వరు	స్వరుః॥పు॥ఇది, మఖ=యజ్ఞమునకును, ఇషు= బాణమునకును, యూపఖణ్డే= యూపస్తంభము యొక్క తునుకకును, (అపి) వజ్రాయుధమునకును పేరు. A sacrifice; an arrow; thunderbolt.
A piece of sacrificial post.	
(గుహ్యే)ప్యవస్కరః।	అవస్కరః॥పు॥ఇది, గుహ్యే=స్త్రీపురుషులగుహ్యప్రదేశమునకును, (అపి)మలమునకును, కడవయడుగు అంట్లకును పేరు. Privy part.
Excrement;sweepings.	
ఆడమ్బర(స్తూర్యరవే గజేన్ద్రాణాంచగర్జితే)॥ ౩-౨౩॥	ఆడమ్బరః॥పు॥ఇది, తూర్యరవే = వాద్యధ్వనికిని, గజేన్ద్రాణామ్ = ఏనుఁగులయొక్క, గర్జితే= గర్జించుటకును, (చ) సంరంభమునకును పేరు.
Making a show.	Noise of trumpets ; roaring of large elephants.
అభిహారో (ఽభియోగేచ చౌర్యేసన్నహనేఽపిచ)।	అభిహారః॥పు॥ఇది, అభియోగే= అపకారము చేయుటకొఱకు నెదిరించి యాక్రమించుటకును, చౌర్యే=దొంగిలించుటకును, సన్నహనే=ఆయత్తపడుటకును పేరు. A brisk assault; robbery.
Taking arms.	
(స్యాజ్జఙ్గమే)పరీవారః (ఖడ్గకోశే పరిచ్ఛదే)॥	పరీవారః॥పు॥ఇది, జఙ్గమే= తిరుగుప్రాణికిని, ఖడ్గకోశే=కత్తియొఱకును, పరిచ్ఛదే=పరిజనమునకును పేరు. A scabbard; the insignia of dignity.
An attendant.	
విష్టరో(విటపీదర్భముష్టిఃపీఠాద్యమాసనమ్)।	విష్టరః॥పు॥,విటపీ=వృక్షమునకును,దర్భముష్టిః = దర్భపిడికిలికిని, పీఠాద్యం ఆసనమ్=పీఁట మొదలైనయాసనములకును.A handful of sacred grass.
A tree; a stool;	
(ద్వారిద్వార్స్థే) ప్రతీహారః (ప్రతీహార్యప్యనన్తరే)॥ ౩-౨౪॥	ప్రతీహారః॥పు॥ఇది, ద్వారి=వాకిలికిని, ద్వార్స్థే=వాకిటికావలివానికినిపేరు. ప్రతిహారీ॥న్॥-అనురూపమును గలదు, A door; a porter. వాకిలిగా

చు స్త్రీకి ప్రతిహారి॥సీ॥అని పేరు. A female porter.

(విపులేనకులే విష్ణౌ)బభ్రు (ర్నాపిఙ్గలేత్రిషు)।

బభ్రుః॥పు॥,విపులేనకులే=గొప్పముంగిసకును, విష్ణౌ=విష్ణువునకును, ॥త్రి॥ పిఙ్గలే=పచ్చనిదానికిని పేరు. A large ichneumon; Vishnu; tawny.

సారో (బలే స్థిరాంశే చ న్యాయ్యేక్లీబం వరే త్రిషు)॥ 3_౧౬॥

Marrow.

సారః॥పు॥,బలే=సత్తువకును, స్థిరాంశే=స్థిరాంశమునకును, ॥న॥న్యాయ్యే=యుక్తమునకును, (చ) మెదడుకును, ॥త్రి॥ వరే = శ్రేష్ఠమునకును పేరు. Strength; essence; propriety; excellent.

దురోదరో (ద్యూతకారేపణేద్యూతేదురోదరమ్)।

దురోదరః॥పు॥, ద్యూతకారే = జూదమాడువానికిని, ॥న॥పణే=పందెమునకును,ద్యూతే=జూదమునకును పేరు. A gamester; gaming; a stake.

(మహారణ్యే దుర్గపథే)కాన్తారం (పున్నపుంసకమ్)॥ 3_౧౭॥

కాన్తారమ్॥పు॥ఇది, మహారణ్యే=దొడ్డయడవికిని, దుర్గపథే=పోవశక్యముకాని త్రోవకును పేరు. A forest; a difficult road.

మత్సరో (ఽన్యశుభద్వేషే తద్వత్కృపణయోస్త్రిషు) ।

మత్సరః॥పు॥, అన్యశుభద్వేషే = పరులమేలు చూడఁజాలమికిని, ॥త్రి॥ మత్సరముగలవానికిని, కృపణునికిని పేరు. Envy; niggardly; envious.

(దేవాద్వృతే) వర (శ్శ్రే)ష్ఠేత్రిషు క్లీబే మనాక్ప్రియే)॥ 3_౧౮॥

A little approved.

వరః॥పు॥, దేవాత్ వృతే=దేవతలవలనఁబొందఁబడినయభీష్టమునకును, ॥త్రి॥ శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠవస్తువునకును,మనాక్ప్రియే=ఇంచుకంతప్రియమయినదానికినిపేరు, అపుడు॥అవ్య॥ A boon; excellent.

(వంశాఙ్కురే)కరీరో (ఽస్త్రీ తరుభేదే ఘటేచ నా)।

కరీరః॥పు॥,వంశాఙ్కురే=వెదురుకొమ్మకును, ॥పు॥తరుభేదే= వెణుతురుచెట్టునకును, ఘటే=కడవకును పేరు. Shoot of a bambu; a jar.

(నాచమూజఘనేహస్తసూత్రే)ప్రతిసరో(ఽస్త్రియామ్)॥ 3_౧౯॥

ప్రతిసరః॥పు॥, చమూజఘనే=సేన వెనుకదిక్కునకును,॥న॥హస్తసూత్రే = పెండ్లిలోఁగట్టుకంకణదారమునకును పేరు.Rear-guard; a string worn on the wrist at nuptials.

(యమానిలేన్ద్ర చ

హరిః॥పు॥,యమః=యమునికిని, అనిలః=వాయు

స్త్రార్క విష్ణుసింహాంశు వాజిషు। శుకాహికపిభేకేషు) హరి (ర్నా కపిలే త్రిషు॥ Yama; wind; Indra; the moon; the sun; Vishnu; a lion; a parrot; a serpent.

పునకును, ఇన్ద్రే=ఇంద్రునికిని, చన్ద్రే= చంద్రునికిని, అర్కే=సూర్యునికిని, విష్ణు=విష్ణువునకును,సింహే=సింహమునకును,అంశు=కిరణమునకును,వాజిషు=గుఱ్ఱమునకును, శుక=చిలుకకును, అహి=పామునకును, కపి=కోఁతికిని, భేకేషు= కప్పకును, ॥ త్రి ॥ కపిలే=బంగారుచాయ గలదానికిని పేరు. A ray of light; a horse; an ape; a frog; tawny.

శర్కరా(కర్పరాంశేఽపి) Gravel.

శర్కరా ॥సీ॥ ఇది,కర్పరాంశే= పెంచునకును, (అపి) మొరపనేలకును, పంచదారకును పేరు. Soil abounding in stony nodules;candied sugar.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ)। Livelihood.

యాత్రా॥సీ॥, యాపనే=భోజనము మొదలైన వర్తనలకును, గతౌ = గమనమునకును. Travelling.

ఇరా(భూ వాక్సురాఽప్సుస్యాత్) Water.

ఇరా॥సీ॥ఇది, భూ=భూమికిని, వాక్=వాక్కునకును, సురా=మద్యమునకును, అప్సు = నీళ్లకును పేరు. The earth; speech; ardent spirit.

తన్ద్రీ (నిద్రాప్రమీలయోః)॥ Lassitude.

తన్ద్రీ [పా] తన్ద్రా॥సీ॥, నిద్రా=నిద్రకును, ప్రమీలయోః = ఒడలెఱుంగకుండుటకును, Drowsiness.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతాఽపిక్షితి ర ప్యామలక్యపి)।

ధాత్రీ॥సీ॥ఇది, ఉపమాతా=దాదికిని, క్షితిః=భూమికిని, ఆమలకీ = ఉసిరికచెట్టునకును పేరు. A nurse; the earth; an emblic myrobalan.

క్షుద్రా (వ్యఙ్గానటీవేశ్యా సరఘా కణ్టకారికా॥33౨॥ త్రిషు క్రూరేఽధమేఽల్పేఽపి) క్షుద్రం Low; trifling; miserly.

క్షుద్రా ॥సీ॥ వ్యఙ్గా = అంగహీనురాలికిని, నటీ=నాట్యమాడుస్త్రీకిని, వేశ్యా=వేశ్యకును; సరఘా=తేనెటీఁగకును, కణ్టకారికా=వాకుడుచెట్టునకును, ॥ త్రి॥ క్రూరే=క్రూరునికిని, అధమే = అధమునికిని, అల్పే=కొంచెమైనదానికిని, (అపి) కృపణునికిని పేరు. A crippled woman; a dancing girl; a whore; a bee; an egg-plant; cruel.

మాత్రా(పరిచ్ఛదే।అల్పే చ పరిమాణేచ)మా

మాత్రా ॥సీ॥,పరిచ్ఛదే = పరివారమునకును, అల్పే=కొంచెమునకును, పరిమాణే = కొలఁదికిని,

త్రం (కార్త్స్న్యేఽవధారణే)॥ 333॥
Half a short syllable.

(చ)అక్షరావయవమునకును, ॥న॥ కార్త్స్న్యే= సకలమునకును, అవధారణే= నిశ్చయమునకును. Requisites; a little; quantity; the whole; only.

(ఆలేఖ్యాశ్చర్యయోః)శ్చిత్రం wonder.

చిత్రమ్॥న॥,ఆలేఖ్య=చిత్తరువునకును, ఆశ్చర్యయోః=అద్భుతమునకును పేరు. Painting.

కలత్రం(శ్రోణిభార్యయోః)। a wife.

కలత్రమ్॥న॥,శ్రోణి = పిఱుఁదునకును, భార్యయోః= పెండ్లమునకును పేరు. The hip and loins.

(యోగ్యభాజనయోః)పాత్రం
the channel of a river.

పాత్రమ్॥న॥,యోగ్య=యోగ్యునికిని, భాజనయోః=భోజనపాత్రమునకును పేరు. స్రుగ్వాద్యుల రెండుదరులనడిమికిని పేరు. Capable; a vessel.

పత్త్రం (వాహనపక్షయోః)॥ 334॥

పత్త్రమ్॥న॥ఇది, వాహన=వాహనమునకును, పక్షయోః=ఱెక్కకును పేరు. A vehicle; a wing.

(నిదేశగ్రన్థయోః) శ్శాస్త్రం

శాస్త్రమ్॥న॥ఇది, నిదేశ = ఆజ్ఞకును, గ్రన్థయోః = వ్యాకరణాది గ్రంథములకును పేరు. Command; institutes of a science.

శస్త్ర (మాయుధలోహయోః)। iron.

శస్త్రమ్॥న॥ఇది, ఆయుధ=ఆయుధమునకును, లోహయోః=లోహమునకును పేరు. A weapon.

(స్యాజ్జటాంశుకయోః) ర్నేత్రం
An eye.

నేత్రమ్॥న॥ఇది,జటా = చెట్టువేరునకును, అంశుకయోః=తెలిపట్టు చీరకును పేరు. ఇదిగాక కవ్వపుత్రాటికిని, కంటికిని పేరు. Root of a tree; the rope of a churn; wove silk bleached.

క్షేత్రం (పత్నీశరీరయోః)॥ 335॥
A field; a holy spot.

క్షేత్రమ్॥న॥ఇది,పత్నీ = పెండ్లమునకును, శరీరయోః=దేహమునకును పేరు. ఇదిగాక మడికిని, సిద్ధస్థానమునకును పేరు. A wife; body.

(ముఖాగ్రే క్రోడహలయోః) పోత్రం

పోత్రమ్ ॥న॥ ఇది, క్రోడహలయోః ముఖాగ్రే=పందిమూతికిని నాఁగేటికొనకును పేరు. Snout of a hog; fore-part of a plough.

గోత్రం (తు నామ్ని చ)।

గోత్రమ్॥న॥,నామ్ని= నామధేయమునకును, (చ)కులమునకును, ద్రవ్యమునకును,॥పు॥ పర్వత

Mountain; the earth; a herd of kine.

సత్త్రం (మాచ్ఛాదనే యజ్ఞే సదా దానే వనే౽పి చ)॥ Scrifice ; liberality; a forest ; fraud.

అజిరం (విషయే కాయే౽ప్య

Wind.

మ్బరం (వ్యోమ్ని వాససి)। Apparel.

చక్రం (రాష్ట్రే౽ప్య)

A potter's wheel; a sharp discus; a ruddy goose; multitude.

క్షరం (తు మోక్షే౽పి)

a letter.

క్షీర(మప్సు చ)॥332॥

(స్వర్ణే౽పి) భూరి

చన్ద్రౌ (ద్వౌ)

camphor; water.

(ద్వారమాత్రే౽పి) గోపురమ్।

Cyperus grass.

(గుహాదమ్భౌ) గహ్వ

మునకును, ॥స్త్రీ॥ భూమికిని, గోసమూహమునకును పేరు. Name; family, race; wealth.

సత్త్రమ్॥న॥ఇది, ఆచ్ఛాదనే = గృహమునకును, యజ్ఞే = యజ్ఞవిశేషమునకును, సదాదానే= ఎడతెగని యీవికిని, వనే చ=వనమునకును,(అపి) డంభమునకును పేరు. A house; covering.

అజిరమ్॥న॥, విషయే=శబ్దాదివిషయములకును, కాయే=శరీరమునకును,(అపి)ముంగిలికిని, వాయువుకును.Object of perception;body; a court-yard.

అమ్బరమ్॥న॥ ఇది, వ్యోమ్ని=ఆకాశమునకును, వాససి=వస్త్రమునకును పేరు. The sky.

చక్రమ్॥న॥,రాష్ట్రే = దేశమునకును, (అపి) సైన్యమునకును, బండికంటికిని, సుడిగుండమునకును, కుమ్మరసానకును, ఆయుధవిశేషమునకును, ॥పు॥ చక్రవాకపక్షికిని, సమూహమునకును పేరు. Realm; an army; wheel; whirlpool.

అక్షరమ్॥న॥ఇది, మోక్షే=మోక్షమునకును, (అపి) అకారాది వర్ణములకును, పరబ్రహ్మకును పేరు. The final beatitude; the supreme soul.

క్షీరమ్॥న॥ ఇది, అప్సు=నీళ్లకును, (చ) పాలకును పేరు. Water; milk.

భూరి॥న॥,స్వర్ణే=బంగారమునకును,(అపి)॥త్రి॥ బహుళమునకు పేరు. Gold; numerous. చన్ద్రః॥పు॥, బంగారమునకును, (అపి) చంద్రునికిని,కర్పూరమునకును, జలమునకును పేరు. Gold; moon.

గోపురమ్॥న॥ఇది, ద్వారమాత్రే=వాకిలిమాత్రమునకును, (అపి) పట్టణపువాకిటికిని, తుంగముస్తలకును పేరు. Door; a town gate.

గహ్వరమ్॥న॥, గుహా = గుహకును, దమ్భౌ=

రే ద్వే | కపటమునకును పేరు. A cavern; pride, fraud.

(రహో-న్తిక)ముప | ఉపహ్వరమ్॥న॥ ఇది, రహః=ఏకాంతమునకు

హ్వరే॥ ౩౩౮॥ Near. | ను, అన్తికమ్=సమీపమునకును పేరు. Solitude.

(పురో-ఽధిక ముప) | అగ్రమ్॥ఇది, పురః=ముందరికిని, అధికమ్=అ

ర్యగ్రా | ధికమునకును,ఉపరి=మీఁదికిని పేరు.ఇదిగాక ॥త్రి॥

Extremity; chief; four mouthfuls; much. | ప్రధానమునకును, ॥న॥ గ్రాస చతుష్టయ ప్రమాణమయినభిక్షకును, కొనకును పేరు. Front; top.

(స్యాగారే నగరే) పు | పురమ్-మన్దిరమ్॥ న॥ ఈ-ఖను, అగారే=ఇం

రమ్ । మన్దిరంచా | టికిని, పట్టణమునకును పేరు. A house; a town.

రాష్ట్రో (ఽ స్త్రీ విష | రాష్ట్రః॥పు॥ఇది, విషయే=దేశమునకును, ఉ

యే స్యాదుపద్రవే)॥ | పద్రవే=ఉపద్రవమునకును పేరు.Country;calamity.

దరో (ఽస్త్రీ యాంభ | దరః॥పు॥ఇది,భయే=భయమునకును,శ్వభ్రే=

యే శ్వభ్రే) | గుంటకును పేరు. ఇదిగాక అంచుకంతయనుస్యర్థ

A little. | మునందు॥అ॥. Fear; a hole in the ground.

వజ్రో (ఽస్త్రీ హీరకే | వజ్రః॥పు॥ హీరకే=వజ్రమనురత్నమునకును,

పవౌ)॥ Thunderbolt. | పవౌ=వజ్రాయుధమునకును. Diamond.

తన్త్రం (ప్రధానే సి | తన్త్రమ్॥న॥ఇది, ప్రధానే=ప్రధానమునకిని,సిద్ధా

ద్ధాన్తే సూత్రవాయే పరి | న్తే=సిద్ధాంతమునకును,సూత్రవాయే=నేయువా

చ్ఛదే)॥ ౩౪౦॥ | నికిని, పరిచ్ఛదే = పరివారమునకును పేరు.

Dependants. | Chief; right conclusion; a weaver's batten.

ఔశీర (శ్చామరే దణ్డే) | ఔశీరః॥పు॥, చామరే= చామరమునకును, ద

ఽప్యౌశీరం (శయనా | ణ్డే = యష్టికిని,॥ న॥ శయన = శయనమునకును,

సనే)। | ఆసనే=పీఠమునకును, శయనమునందగు నిప్రయని

Fragrant root of grass; a fan. | కొందఱు. (అపి)॥త్రి॥వట్టివేళ్ల సంబంధమునగువానికి ని పేరు. The handle of a fan; a bed; a stool.

పుష్కరం (కరిహస్తా | పుష్కరమ్॥న॥ ఇది, కరిహస్తాగ్రే=ఏనుఁగుతొం

గ్రే వాద్యభాణ్డముఖే జ | డముకొనకును, వాద్యభాణ్డముఖే = మద్దెలమొదలైన

లే॥౩౪౧॥ వ్యోమ్ని ఖడ్గ | లైన వాద్యములముఖమునకును, జలే= నీళ్లకును,

ఫలే పద్మే తీర్థౌషధివి శే | వ్యోమ్ని=ఆకాశమునకును, ఖడ్గఫలే=కత్తివాదర

ష యోః) ।

Head of a drum; edge of a scimitar.

కును, పద్మ=కమలమునకును, తీర్థ=తీర్థవిశేషమునకును, ఓషధివిశేషయోః = ఓషధివిశేషమునకును పేరు. Tip of an elephant's trunk; a lotus; a drug; name of a continent; water; sky.

అన్తర (మవకాశావధి పరిధానాన్తర్ధి భేద తాదర్థ్యే॥౨౮౨॥ ఛిద్రాత్మీయ వినా బహిరవసర మధ్యేఽన్తరాత్మని చ ।

Difference; sake; a hole; own; except; outside; opportune time; midst; supreme soul;

అన్తరమ్॥న॥ఇది, అవకాశ=ఎడమునకును, అవధి=మర్యాదకును, పరిధాన = కట్టుకోకకును, అన్తర్ధి=వ్యవధానమునకును, భేద=విశేషమునకును, తాదర్థ్యే= దానికొఱకిదియను నర్థమునకును, ఛిద్ర=రంధ్రమునకును, ఆత్మీయ=తనసంబంధమైన దానికిని, వినా=అది వెలిగాననను వినార్థమునకును, బహిః= వెలుపలికిని, అవసర=అవసరమునకును, మధ్యే=మధ్యప్రదేశమునకును, అన్తరాత్మని = పరమాత్మకును, (చ) అన్యమైన దానికిని పేరు. Interval; period; clothing; another; inside.

(ముస్తేఽపి) పిఠరం

పిఠరమ్॥న॥ఇది, ముస్తే= తుంగముస్తలకును, (అపి)కుండకును, కవ్వపుకోలకును పేరు. A churning stick; a vessel; Cyperus rotundus.

(రాజకశేరుణ్యపి) నాగరమ్॥ ౨౮౩॥

Belonging to a city.

నాగరమ్॥న॥ఇది, రాజకశేరుణి=భద్రముస్తలకును, (అపి)సొంటికిని, నగర సంబంధమయినదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥. Cyperus pertenuis; ginger.

శార్వరం(త్వన్ధతమసే ఘాతుకే భేద్యలిఙ్గకమ్)।

Destructive.

శార్వరమ్॥ఇది, అన్ధతమసే=ఘనమయినచీకటికి పేరయినపుడు॥న॥, ఘాతుకే=చంపుస్వభావము గలదానికి పేరయినపుడు॥త్రి॥. Very dark.

గౌరో(ఽరుణే సితే పీతే)

గౌరః॥త్రి॥ఇది, అరుణే=ఎఱుపువస్తువునకును, సితే= తెలుపువస్తువునకును, పీతే=పచ్చనివస్తువునకును పేరు. Pale red; white; yellow.

(వ్రణకార్యప్య)రుష్కరః॥ ౨౮౪॥

Corrosive.

అరుష్కరః॥త్రి॥ఇది, వ్రణకార=వ్రణమును చేయుదానిపేరు. అపిశబ్దమువలన జీడిచెట్టునకు పేరయినపుడు॥పు॥. Semicarpus Anacardium.

జఠరః(కఠినేఽపిస్యా) The belly.	జఠరః॥త్రి॥ఇది,కఠినే=కఠినమయినవస్తువునకు పేరు. (అపి) కడుపునకు పేరైనపుడు॥పు॥. Hard.
(దధస్తాదపి) చాధరః॥ Worse ; the lip.	అధరః॥,అధస్తాత్=దిగువనుండును వస్తువునకును, (అపి)॥త్రి॥హీనునికిని,॥పు॥పెదవికిని. Inferior; low.
(అనాకులేఽపి) ప్యై కాగ్ర్యే Attentive.	ఏకాగ్రః॥త్రి॥,అనాకులే చ=కలఁకలేనివానికిని,(అపి)సావధానుఁడయిన వానికిని.Unperplexed.
వ్యగ్రో (వ్యాసక్తఆకులే)॥ ౩౮౫॥ Eagerly occupied.	వ్యగ్రః॥త్రి॥ ఇది, వ్యాసక్తే= ఒక దానియందు మనస్సు తగిలిన వానికిని,ఆకులే=వేగిరపడువానికిని పేరు. Distracted, perplexed; frightened.
(ఉప ర్యుదీచ్య శ్రేష్ఠే. ష్వ)ప్యుత్తర (స్స్యా) Excellent; an answer.	ఉత్తరః॥త్రి॥,ఉపరి=మీఁదికిని,ఉదీచ్య=ఉత్తరపు దిక్కునందుండు దానికిని,శ్రేష్ఠేషు= శ్రేష్ఠునికి(అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును. Superior, high; northern.
దనుత్తరః(ఏషాం విపర్యయే శ్రేష్ఠే) Excellent; silent, unable to answer.	అనుత్తరః॥త్రి॥, ఏషామ్=వీనిగియుక్క విపర్యయే=వ్యత్యాసమునందు అనఁగా మీఁదుగానిదానికిని,ఉత్తరపు దిక్కునందుండని దానికిని, శ్రేష్ఠముగాని దానికిని, శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని; ప్రత్యుత్తరము లేని దానికిని పేరు. Inferior; southern; worse.
(దూరానాత్మోత్తమాః) పరాః॥ ౩౮౬॥ Pre-eminent.	పరః॥త్రి॥, దూరే = దవ్వయిన దానికిని, అనాత్మ=తనకంటె నన్యమయిన దానికిని, ఉత్తమాః = శ్రేష్ఠమయిన దానికిని పేరు. Distant; other.
(స్వాదుప్రియౌ చ) మధురౌ Pleasing.	మధురః॥త్రి॥,స్వాదు = తియ్యనిన వస్తువునకును ప్రియౌ=ఇష్టమయిన వస్తువునకును పేరు. Sweet.
క్రూరౌ (కఠిననిర్దయౌ)। Pitiless.	క్రూరః॥త్రి॥ఇది, కఠినః=కఠినమయిన దానికిని, నిర్దయౌ=దయలేనివానికిని పేరు. Hard; cruel.
ఉదారో (దాతృ మహతోః) Great.	ఉదారః॥త్రి॥ఇది, దాతృ=దానము చేయువానికిని, మహతోః=దొడ్డవానికిని పేరు. Generous.
ఇతర (స్త్వన్యనీచయోః)॥ ౩౮౭॥	ఇతరః॥త్రి॥ఇది, అన్య=పరునికిని, నీచయోః= నీచునికిని పేరు. Other; low, vile.
(మన్దస్వచ్ఛన్దయోః)	స్వైరః॥త్రి॥,మన్ద=అలసునకును,స్వచ్ఛన్దయోః=

స్వైర Independent.

స్వతంత్రునకును పేరు. Indolent; uncontrolled.

శుభ్ర(ముద్దీప్త శుక్లయోః) Splendid; white.

శుభ్రమ్॥ త్రి॥ ఇది, ఉద్దీప్త = మిక్కిలి ప్రకాశించు దానికిని, శుక్లయోః= తెల్లనివస్తువునకును పేరు.

→॥ ఇతిరాన్తాః. ॥←

రాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

(చూడా కిరీటం కేశా శ్చ సంయతా) మౌలయ (స్త్రయః) ॥౩౪౯॥

మౌలిః ॥స్త్రీ॥, చూడా = శిఖకును, కిరీటమ్ = కిరీటమునకును, సంయతాః=ముడిచిన, కేశాః= వెంట్రుకలకును పేరు. Lock of hair on the head; a diadem; hair tied on the head.

(ద్రుమప్రభేదే మాతఙ్గ కాణ్డ పుష్పాణి) పీలవః । arrow; flower.

పీలుః॥పు॥ఇది, ద్రుమప్రభేద = గోఁగుచెట్టునకును, మాతఙ్గ=ఏనుఁగునకును, కాణ్డ=బాణమునకును, పుష్పాణి=పుష్పమునకును పేరు. An elephant.

(కృతాన్తానేహసోః) కాల,

కాలః॥పు॥ఇది, కృతాన్త=యమునికిని, అనేహసోః=కాలమునకును పేరు. Time; Yama.

(శ్చతుర్థేఽపి యుగే) కలిః॥ The fourth age.

కలిః ॥పు॥ఇది, చతుర్థేయుగే = నాలవయుగమునకును,(అపి)కలహమునకును పేరు. Quarrel.

(స్యాత్కురఙ్గేఽపి) కమలః Lotus; water;

కమలః॥పు॥, కురఙ్గే=ఇఱ్ఱికిని, (అపి)॥న॥ తామరపుష్పమునకును, నీళ్లకును, ॥స్త్రీ॥లక్ష్మికిని పేరు. Deer.

(ప్రావారేఽపిచ) కమ్బలః।

Chief of serpents.

కమ్బలః॥పు॥ ఇది, ప్రావారే= ఉత్తరీయమునకును, (అపి) కంబళికిని, గంగడోలునకును, సర్పవిశేషమునకును పేరు. A blanket; dewlap.

(కరోపహారయోః పుంసి) బలిః (ప్రాణ్యఙ్గజే స్త్రియామ్)॥ ౩౫౦॥

A wrinkle; a giant.

బలిః॥పు॥ కర = అప్పనమునకును, ఉపహారయోః=పూజోపకరణమునకును, ॥స్త్రీ॥ప్రాణ్యఙ్గజే= జంతువులయవయవములవలనఁబుట్టినట్టిదానికిని అనఁగా నెడలితఱులకును పేరు. బలిచక్రవర్తికిని పేరు. Tax; an oblation.

(స్థౌల్య సామర్థ్య సైన్యేషు)బలం (నా కాక సీరిణోః)।

Balarama.

బలమ్॥న॥ స్థౌల్య=బలియుటకును, సామర్థ్య=సత్తువకును, సైన్యేషు=సేనకును, ॥పు॥ కాక=కాకికిని, సీరిణోః=బలభద్రునికిని పేరు.

Bulkiness; strength; army; a crow.

వాతూలః (పుంసివాత్యాయామపివాతాసహేత్రిషు॥ Insane.

వాతూలః॥పు॥ వాత్యాయామ్=వాయుసమూహమునకును, ॥త్రి॥ వాతాసహే=గాలిసహింపనివానికని; ఉన్మత్తునికని పేరు. Whirl wind, gouty.

(భేద్యలిఙ్గశ్శఠే) వ్యాలః(పుంసి శ్వాపదసర్పయోః)॥

వ్యాలః॥ఇది, శఠే=దుష్టునికని పేరయినపుడు॥త్రి॥, శ్వాపదే=పులికని, సర్పయోః=పామునకును పేరయినపుడు॥పు॥. Wicked; a tiger; a serpent.

మలో౽(స్త్రీ పాప విట్కిట్టాస్వ) Filth; excretion; dregs; rust.

మలః॥న్న॥, పాపే=పాపమునకును, విట్=విష్ఠకును, కిట్టాని=వసాశుక్లాది ద్వాదశవిధములయిన దేహమలములకును, చిట్టమునకును పేరు. Sin.

(స్త్రీ) శూలం (రుగాయుధమ్)॥ A weapon.

శూలమ్॥న్న॥ఇది,రుక్= శూలరోగమునకును, ఆయుధమ్=ఆయుధమునకును పేరు. Colic.

(శఙ్క్వావపిద్వయోః)కీలః A blow with the elbow.

కీలః॥న్న॥,శఙ్కౌ=మేకునకును, (అపి)అగ్నిజ్వాలకును, ॥స్త్రీ॥మోచేతిపోట్లకును. A wedge; a flame.

(పాలిః(స్త్ర్యశ్ర్యఙ్కపఙ్క్తిషు)॥ A woman with a beard; a measure of capacity.

పాలిః॥స్త్రీ॥ ఇది, అశ్రి=అంచునకును, అఙ్క=చిహ్నమునకును [ప]ప్రదేశమునకును, పఙ్క్తిషు=పంక్తికిని, ఇదిగాక మీసాలుగల స్త్రీకని, ప్రస్థమునకును పేరు. Edge; a mark; a row; the hip.

కలా(శిల్పే కాలభేదే౽పి) A measure of time; a digit of the moon; skill ; Interest on capital.

కలా॥స్త్రీ॥,శిల్పే=చిత్తరువు మొదలయిన పనులయందలి నేర్పునకును, కాలభేదే=౫రం రెప్పపాట్లుగల కాలమునకు, (అపి) చంద్రునిలో పదియాఱవపాలికిని, విద్యకును,వడ్డికని,॥త్రి॥అవ్యక్తమధురధ్వనికిని. A mechanical art; a low and inarticulate tone.

లి (సఖ్యావలీఅపి)॥ A row; a bridge.

ఆలిః(ప)ఆలీ॥స్త్రీ॥, సఖీ=చెలికత్తెకును, ఆవలీ=పంక్తికిని,(అపి) కట్టకును పేరు. A companion.

(అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ)వేలా(కాలమర్యాదయోరపి)॥ seashore; easy and sudden death.

వేలా॥స్త్రీ॥ఇది, అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ=సముద్రజలవికారమందుఅనఁగా సముద్రము పొంగుటకును, కాలే=కార్యోచితకాలమునకును,మర్యాదయోః=మర్యాదకును, (అపి) చెల్లెలికట్టకును, అనాయాసమరణమునకును పేరు. Tide; time; limit.

బహులాగ్ని (కృత్తికా గావ్యో) బహులే (గ్నౌ శితౌ త్రిషు)॥ ౩౧౮॥ black; fire;

బహులాః॥స్త్రీ,బ॥ ఇది, కృత్తికాః = కృత్తికానక్షత్రమునకును, ॥స్త్రీ॥ గావః=గోవులకును, (చ) ఏలకులకును, ॥త్రి॥ నల్లనివస్తువునకును, ॥పు॥ అగ్నికిని, కృష్ణపక్షమునకును పేరు. The pleiades, cardamom; the dark fortnight; a cow.

లీలా (విలాసక్రియయోః)

లీలా॥స్త్రీ॥ఇది,విలాస=స్త్రీలశృంగార చేష్టకును, క్రియయోః=క్రియకును పేరు. Sport; gesture.

ఉపలా (శర్కరాయాచ)।

ఉపలా॥ స్త్రీ॥ శర్కరాచ = మొరపమంటికిని, చక్కెరకును, (అపి) ॥పు॥ రత్నమునకును, రాతికిని పేరు. Stony nodule; sugar; a gem; a stone.

(శోణితేఽమ్భసి) కీలాలం

కీలాలమ్॥న॥ఇది, శోణితే=నెత్తుటికిని, అమ్భసి=నీళ్లకును పేరు. Blood; water.

మూలం (మాద్యే శిఫా భయోః)॥ ౩౧౯॥

మూలమ్॥న॥ఇది, ఆద్యే=మొదటికిని,శిఫా=ఊడకును, భయోః=మూలనక్షత్రమునకును పేరు. Origin; root; an asterism.

జాలం (సమూహ ఆనాయో గవాక్ష క్షారకాన్వపి)। Trichosanthes dioica; magic.

జాలమ్॥న॥, సమూహః=సమూహమునకును, ఆనాయః=వలకును, గవాక్షః= కిటికీకిని, క్షారకాః=పసరు మొగ్గకును,(అపి) గారడివిద్యకును, డమ్భమునకును, జాలీ॥ స్త్రీ॥పొట్లచెట్టునకును. A multitude; a net; a window; an unblown flower; pride.

శీలం (స్వభావే సద్వృత్తే) Good conduct.

శీలమ్॥న॥,స్వభావే=స్వభావమునకును,సద్వృత్తే = మంచినడతకును పేరు. Disposition.

(సస్యే హేతుకృతే)ఫలమ్॥ ౩౨౦॥ Edge of a weapon.

ఫలమ్॥న॥ఇది, సస్యే = పైరునకును, హేతుకృతే=ప్రయోజనమునకును; బాణాగ్రమునకును, డాలునకును పేరు. Fruit; result; shield.

(ఛదిర్నేత్రరుజోః క్లీబం సమూహే) పటలం (నవా)। Roof;

పటలమ్॥న॥ఛదిః=ఇంటికప్పునకును, నేత్రరుజోః=నేత్రరోగమునకును,॥న్న॥సమూహే=సమూహమునకును. Film over the eye; multitude.

(అధ స్స్వరూపయో

తలమ్॥న్న॥, అధః=క్రిందికిని,స్వరూపయోః=

ర(స్త్రీ) తలం	స్వరూపమునకును, ఇదిగాక హస్తక పచమునకు
	ను, అఱచేతికొట్టునకును పేరు. Bottom; a slap
Essential character.	with the hand; leathern fence for the arm.
(స్యాచ్చామిషే) పల	పలమ్॥న॥ఇది,ఆమిషే=మాంసమునకును,(చ)
మ్॥ ౩౫౭॥ a weight.	౩_౨౦ గురిగింజలయెత్తునకును పేరు. Flesh.
(ఔర్వానలేఽపి) పా	పాతాలమ్॥న॥, ఔర్వానలే = బడబాగ్నికిని,
తాలంinfernal regions.	(అపి) నాగలోకమునకును పేరు. Submarine fire.
చేలం (వస్త్రేఽధమే	చేలమ్॥న॥, వస్త్రే=వస్త్రమునకును, ॥త్రి॥ అధ
త్రిషు)॥ Inferior.	మే=అధమమైనవానికిని పేరు. Clothes.
కుకూలం (శఙ్కుభిః కీ	కుకూలమ్॥న॥, శఙ్కుభిః=మేకులచేత, కీర్ణే=
ర్ణే శ్వభ్రే, నాతుతుషా	నాటంబడిన, శ్వభ్రే=పల్లమునకు, అనఁగాఁ బసు
నలే)॥ ౩౫౮॥	లనిమిత్తము మేకులునాటిన గుంటకును, ॥పు॥ కు
A fire made of chaff.	మ్మునకును పేరు. A hole filled with stakes.
(నిర్ణీతే) కేవల (మితి	కేవలమ్॥న॥,నిర్ణీతే=నిర్ణయింపబడినవానికిని,
త్రిలిఙ్గం త్వేక కృత్స్న	(ఇతి) మాంతముగనపుంసకమని కొందఱు. ॥పు॥
యోః)॥	ఏక=ఒకటికిని, కృత్స్నయోః=అంతటికిని పేరు.
	Absolute; alone; entire, all.
పర్యాప్తి క్షేమ పు	కుశలమ్ ॥న॥, పర్యాప్తిః=సామర్థ్యమునకును,
ణ్యేషు) కుశలం (శిక్షితే	క్షేమ=శుభమునకును,పుణ్యేషు=పుణ్యమునకును,
త్రిషు)॥ ౩౫౯॥	॥త్రి॥ శిక్షితే = శిక్షింపఁబడిన వానికిని పేరు.
	Adequacy; welfare; virtue; well-versed.
ప్రవాల(మఙ్కురేఽ	ప్రవాలమ్ ॥న్న॥, అఙ్కురే = మొలకకును,
ప్యస్త్రీ)	(అపి) చిగురునకును, వీణాదండమునకును, పగడ
Neck of a lute.	మునకును పేరు. A shoot; tender leaf; coral.
(త్రిషు) స్థూలం (జడే	స్థూలమ్॥త్రి॥, జడేచ=మందబుద్ధిగలవానికిని,
ఽపిచ)॥	(అపి) బలిసినవానికిని పేరు. Stupid; bulky.
కరాలో (దన్తురే తుఙ్గే)	కరాలః॥త్రి॥, దన్తురే=ఒడ్డుబుట్టకును[ప]మిట్ట
Uneven; having pro-	పండ్లవానికిని, తుఙ్గే = పొడవైనవానికిని, వెలి
jecting teeth; terrible.	పుఁబుట్టించువానికిని పేరు. High.

(చారౌ దక్షేచ) పేశలః॥ ౩౬౦॥ Soft.	పేశలః॥త్రి॥,చారౌ=మనోహరమయిన దానికిని, దక్షే=నేర్పరికిని పేరు. Beautiful; expert.
మూర్ఖేఽర్భకేఽపి) బాల(స్స్యాత్) Tail; young; hair.	బాలః॥త్రి॥, మూర్ఖే=మూర్ఖునికిని, అర్భకే=పిన్నవానికిని, (అపి) ॥న॥ కురువేరునకును, ॥ పు ॥ పుచ్ఛమునకును, కేశమునకును పేరు. Ignorant. Andropogon Schoenanthœus.
లోల (శ్చల సతృష్ణయోః)। Eager for.	లోలః॥త్రి॥ఇది, చల=కదలుదానికిని, సతృష్ణయోః=ఆశగలదానికిని పేరు. Tremulous.
ఇతిల్లాన్తాః.	లాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
దవదావౌ(వనారణ్యవహ్నౌ) Forest.	దవః-దావః॥పు॥ఇను,వన= అడవికిని, అరణ్యవహ్నౌ=కారుచిచ్చునకును. Forest conflagration.
(జన్మహరౌ) భవౌ॥ ౩౬౧॥ Worldly life.	భవః॥పు॥,జన్మ=పుట్టుకకును, హరౌ=శివునికిని, మరియు సంసారమునకును పేరు. Birth; Siva.
(మన్త్రిసహాయ)స్సచివౌ A companion.	సచివః॥పు॥ఇది, మన్త్రి=మంత్రికిని,సహాయః=తోడై యుండువానికిని పేరు. A counsellor.
(పతి శాఖి నరాః) ధవాః। Lythrum fruticosum.	ధవః॥పు॥ఇది, పతి=పెనిమిటికిని [ప] ఏలువానికిని, శాఖి=చంద్రచెట్టునకును,నరాః=మనుష్యునికిని పేరు. A husband; a master; a man.
అవయః (శైల మేషార్కాః) A sheep.	అవిః॥పు॥, శైల=పర్వతమునకును, మేష=గొఱ్ఱెకును,అర్కాః=సూర్యునికిని.A mountain; the sun.
(ఆజ్ఞాఽఽహ్వానాధ్వరా) హవాః॥ ౩౬౨॥	హవః॥పు॥ఇది, ఆజ్ఞా=ఆజ్ఞకును, ఆహ్వాన= పిలుచుటకును, అధ్వరాః=యజ్ఞమునకును పేరు. Command; call; sacrifice.
భావ (స్సత్తా స్వభావాభిప్రాయ చేష్టాఽఽత్మ జన్మసు)। Birth; emotion; purport; abstract idea; soul.	భావః॥పు॥,సత్తా= ద్రవ్యాదులకలిమికిని, స్వభావ=స్వభావమునకును, అభిప్రాయ = అభిప్రాయమునకును, చేష్టా=ధాతువాచ్యక్రియకును,ఆత్మ=ఆత్మకును, జన్మ=పుట్టుకకును,మరియు మనోవికారమునకును, శబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమునకును పేరు. State of being; disposition; intention; gesture.

(స్యాదుత్పాదేఫలేపుష్పే) ప్రసవో (గర్భమోచనే)॥ blossom;

ప్రసవః॥పు॥,ఉత్పాదే=పుట్టుకకును, ఫలే=ఫలమునకును, పుష్పే=పుష్పమునకును, గర్భమోచనే=ప్రసూతికిని. Production; fruit; bringing forth.

(అవిశ్వాసేఽపహ్నవేఽపి నికృతావపి)నిహ్నవః।

నిహ్నవః॥పు॥ ఇది, అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసమునకును, అపహ్నవే=దాఁచుటకును, నికృతౌ=తిరస్కరించుటకును, (అపి) కపటమునకును పేరు. Distrust; concealment; denial; wickedness.

(ఉత్సేకామర్షయోరిచ్ఛాప్రసవే మహా) ఉత్సవః॥ ౩౬౪॥

ఉత్సవః॥పు॥ఇది, ఉత్సేక=ఉప్పొంగుటకును, అమర్షయోః=కోపమునకును, ఇచ్ఛాప్రసవే=ఇచ్ఛపుట్టుటకును, మహాః = పండుగకును పేరు. Elevation; impatience;rising of a wish; festival.

అనుభావః(ప్రభావే చ సతాంచ మతినిశ్చయే)। Firm opinion; indication.

అనుభావః॥పు॥ ఇది, ప్రభావే=ప్రభావమునకును, సతామ్=పెద్దలయొక్క, మతినిశ్చయే=బుద్ధినిశ్చయమునకును, (చ) సాత్త్వికాదిభావమునుగుఱించినభ్రూవిక్షేపాదులకును పేరు. Dignity.

(స్యాజ్జన్మహేతుః)ప్రభవః(స్థానంచాఽద్యోపలబ్ధయే)॥ ౩౬౫॥

ప్రభవః॥పు॥,జన్మహేతుః=జననమునకు కారణమయినదానికిని, ఆద్యోపలబ్ధయే = మొదట ఎఱుంగుటకు, స్థానంచ = స్థానమయినదానికిని, (చ) పరాక్రమమునకును పేరు.Generative cause. origin; place where a thing is first perceived; Source; strength.

(శూద్రాయాం విప్రతనయే శస్త్రే) పారశవః(పుమాన్)॥

పారశవః॥పు॥ఇది, శూద్రాయాంవిప్రతనయే=శూద్రస్త్రీయందుబ్రాహ్మణునివలనఁబుట్టినకుమారునికిని, శస్త్రే=ఆయుధమునకును పేరు. A son born in adultery; battle-axe.

ధ్రువో (భభేదే క్లీబే తు నిశ్చితే శాశ్వతేత్రిషు) ।

ధ్రువః॥పు॥,భభేదే=ధ్రువనక్షత్రమునకును,॥న॥నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడినదానికిని, ॥త్రి॥శాశ్వతే=నిత్యమయినదానికిని పేరు. The polar star; certainty; perpetual; immovable.

స్వో (జ్ఞాతావాత్మని

స్వః॥పు॥,జ్ఞాతౌ=జ్ఞాతికిని,॥న॥ఆత్మని=ఆత్మకును,

స్వం త్రిష్వాత్మీయే స్వో ఽస్త్రియాం ధనే)॥ ॥త్రి॥ఆత్మీయే=తనసంబంధమైనదానికిని,॥ప్న॥ధనమునకును. A kinsman; the soul; own; wealth.

(స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధేఽపి) నీవీ (పరిపణేఽపిచ)। The knot of a woman's wearing garment. నీవీ॥సీ॥, ఇది, స్త్రీకటీవస్త్రబన్ధే=స్త్రీలకటిప్రదేశమందలి పోఁకముడికిని, పరిపణేచ= మొదటిసొమ్మునకును, (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యమునకును పేరు. A stake at play; principal.

శివా(గౌరీఫేరవయోః) A jackal; Siva;myrobalan; auspiciousness. శివా॥సీ॥ఇది, గౌరీ=గౌరీదేవికిని, ఫేరవయోః=నక్కకును పేరు. మరియు కరక చెట్టునకును,ఉసిరిక చెట్టునకును పేరయినపుడు॥సీ॥, శివునికి పేరయినపుడు॥పు॥,శుభమునకుపేరయినపుడు॥న॥.Gauri.

ద్వన్ద్వం (కలహాయుగ్మయోః)॥ 124॥ Union of the sexes. ద్వన్ద్వమ్॥న॥ ఇది, కలహ= యుద్ధమునకును, యుగ్మయోః=రెంటికిని పేరు. మరియు మిథునమునకును, రహస్యమునకును పేరు. Quarrel; a pair.

(ద్రవ్యాసు వ్యవసాయేష్వ)సత్త్వ (మస్త్రీతు జన్తుషు)। సత్త్వమ్॥న॥, ద్రవ్య=పృథివ్యాదిద్రవ్యములకును, అసు=ప్రాణమునకును, వ్యవసాయేషు = ఉద్యోగమునకును, ॥ప్న॥జన్తుషు = జంతువునకును పేరు. Substance; breath; an animal; vigour.

క్లీబం(నపుంసకంషణ్ఢే వాచ్యలిఙ్గమవిక్రమే) ॥ 125॥ క్లీబమ్॥ఇది, షణ్ఢే=నపుంసకునికి పేరయినపుడు॥న॥, అవిక్రమే=పరాక్రమహీనునికి పేరయినపుడు ॥త్రి॥. A eunuch; weak; neuter gender.

ఇతివాన్తాః. వాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(ద్వౌ) విశౌ వైశ్యమనుజౌ) A man. విట్॥శ్,పు॥,వైశ్య=వైశ్యునికిని,మనుజౌ=మనుష్యునికిని. A man of the commercial tribe.

(ద్వౌచారాభిమరౌ) స్పశౌ। Conifict with a dangerous animal. స్పశః॥పు॥,చార=వేగులవానికిని, అభిమరౌ=యుద్ధమునకును, [వ] పులితోఁగానిఏనుఁగుతోఁగాని పోట్లాడువానికిని పేరు. A spy; war.

(ద్వౌ)రాశీ (పుఞ్జమేషాద్యౌ) A heap. రాశిః॥పు॥,పుఞ్జ=ప్రోగునకును. మేషాద్యౌ=మేషాదిరాసులకును పేరు. A sign of the zodiac.

(ద్వౌ) వంశౌ (కులమ వంశః॥ పు॥, కుల=కులమునకును, మస్కరౌ=

స్కరౌ॥ ౩౬౯॥

(రహఃప్రకాశౌ) వీకాశౌ Display.

నిర్వేశో (భృతిభోగయోః)।

(కృతాన్తే పుంసి) కీనాశః (క్షుద్రకర్షకయోస్త్రిషు)॥ ౩౭౦॥

(పదే లక్ష్యే నిమిత్తే) ఉపదేశ A butt; a cause; fame; pretext.

(స్యాత్) కుశ(మప్సు చ)।

దశా(ఽవస్థాఽనేకవిధాఽప్యా) Edge of cloth; age; wick.

శా(తృష్ణాఽపిచాయతా)॥౩౭౧॥ quarter.

వశా(స్త్రీకరిణీవన్ధ్యాః) A barren cow; dependent.

దృగ్ (జ్ఞానేజ్ఞాతరి త్రిషు)। An eye; sight.

(స్యాత్)కర్కశ(స్సాహసికః కఠోరామసృణావపి)॥ ౩౭౨॥

వెదురునకును పేరు. Family; a bamboo.

వీకాశః॥పు॥, రహః = ఏకాంతస్థలమునకును, ప్రకాశౌ=స్ఫుటమైనదానికిని పేరు. Solitude.

నిర్వేశః॥పు॥, భృతి=కూలికిని, భోగయోః = భోగమునకును పేరు. Wages; enjoyment..

కీనాశః॥పు॥, కృతాన్తే=యమునికిని, ॥త్రి॥క్షుద్ర=దరిద్రునికిని, కర్షకయోః=దున్నువానికిని పేరు. Yama; niggardly; cultivator.

అపదేశః॥పు॥, పదే=స్థానమునకును, లక్ష్యే=వ్యాజమునకును [ప] గుఱికిని, నిమిత్తే=నిమిత్తమునకును, మరియుప్రసిద్ధికిని పేరు. A place.

కుశమ్॥న॥ ఇది, అప్సు = నీళ్ళకు పేరు. (చ) దర్భకును పేరు. Water; sacrificial grass.

దశా॥స్త్రీ॥, అనేకవిధా = అనేకవిధములయిన, అవస్థా=అవస్థలు అనఁగా బాల్యము మొదలయిన యవస్థలకును, (అపి) వత్తికిని, కోకబద్దెకును పేరు.

ఆశా॥స్త్రీ॥, ఆయతా=అధికమయిన, తృష్ణా= ఆపేక్షకును, (అపి) దిక్కునకును పేరు. Desire.

వశా॥స్త్రీ॥, స్త్రీ=స్త్రీకిని, కరిణీ=ఆఁడుఏనుఁగునకును, వన్ధ్యా = గొడ్డుటావునకును, ॥త్రి॥ అధీనమైనదానికిని పేరు. A woman; a female elephant.

దృక్॥శ్,స్త్రీ॥, జ్ఞానే=జ్ఞానమునకును, ॥త్రి॥జ్ఞాతరి=ఎఱుఁగువానికిని, మఱియు నేత్రమునకును, చూపునకును పేరైనపుడు॥స్త్రీ॥, చూచువానికి పేరైనపుడు॥త్రి॥. Knowledge; one who knows or sees;

కర్కశః॥త్రి॥, సాహసికః=సాహసముగలవానికిని, కఠోర=గట్టియైనదానికిని, అమసృణో=పరుసనిదానికిని, (అపి) దయలేనివానికిని పేరు. Violent; hard; intangible; unmerciful.

ప్రకాశో (ఽతిప్రసిద్ధే ఽపి) Light.	ప్రకాశః॥త్రి,॥ అతిప్రసిద్ధే= మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయిన దానికిని,(అపి)॥పు॥ ఎండకును పేరు. Famous.
(శిశావజ్ఞేఽపి) బాలిశః। Ignorant.	బాలిశః॥త్రి॥,శిశౌ=పిన్నవానికిని, అజ్ఞే= ఎఱుకలేనివానికిని, (అపి)మూర్ఖునికిని పేరు. Young.
(నృశంసఖడ్గౌ)నిస్త్రింశౌ	నిస్త్రింశః॥త్రి॥, నృశంస = హింసించువానికిని, ॥పు॥ ఖడ్గౌ=కత్తికిని పేరు. Cruel; a sword.
పాశో (బన్ధన శస్త్రయోః)॥ 323॥	పాశః॥పు॥, బంధన=త్రాటికిని, శస్త్రయోః=ఆయుధమునకును పేరు. A rope; a weapon.
కోశో (ఽస్త్రీ కుడ్మలే ఖడ్గపిధానేఽర్థౌఘదివ్యయోః) ॥ Ordeal; lexicon; an oath.	కోశః॥ ప్న॥, కుడ్మలే= మొగ్గకును, ఖడ్గపిధానే =కత్తియొఱకును, అర్థౌఘ=ధనముయొక్క సమూహమునకును, దివ్యయోః= దివ్యప్రమాణభేదమునకును పేరు. A bud; scabbard; treasure.
ఇతి శాన్తాః	శాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(సురమత్స్యౌ)వనిమిషౌ	అనిమిషః॥పు॥, సుర=దేవతలకును,మత్స్యౌ=మత్స్యమునకును పేరు, A god; a fish.
పురుషా(వాత్మమానవౌ)।	పురుషః॥పు॥, ఆత్మ=ఆత్మకును, మానవౌ=మనుష్యునికిని పేరు. The soul; a man.
(కాకమత్స్యత్ఖగౌ) ధ్వాఙ్క్షౌ	ధ్వాఙ్క్షః॥పు॥, కాక = కాకికిని, మత్స్యత్=మత్స్యములనుదిను,ఖగౌ=కొక్కెరపక్షికిని పేరు. A crow; any bird which preys on fish.
కక్షౌ(చతృణవీరుధౌ)॥ The arm-pit; a forest of dead trees;sin.324॥	కక్షః॥పు॥, తృణ=కసవునకును, వీరుధౌ=తీఁగెపొదకును, (చ) చంకకును,ఎండినయడవికిని, ॥న॥ పాపమునకును పేరు. Grass; a climbing plant.
అభీషుః (ప్రగ్రహే రశ్మౌ)	అభీషుః ॥పు॥, ప్రగ్రహే=పగ్గమునకును,రశ్మౌ=కిరణమునకును పేరు. A rein; a ray of light.
ప్రైషః (ప్రేషణ మర్దనే)। paining.	ప్రైషః॥పు॥, ప్రేషణ=అంపుటకును, మర్దనే=పీడించుటకును పేరు. Despatch; fatigue.
పక్షః(సహాయేఽప్యథ)	పక్షః॥పు॥,సహాయే=సహాయమునకును,(అపి) శుక్లకృష్ణపక్షములకును, ఱెక్కకును, పార్శ్వము

	నకును పేరు. Partisan; fortnight; wing; side.
ష్ణీష (శ్శిరోవేష్ట కిరీట యోః)॥ 32౫॥	ఉష్ణీషః॥పు॥, శిరోవేష్ట=తలకుచుట్టెడు పాగా మొదలయినవానికిని, కిరీటయోః=కిరీటమునకును పేరు. A turban; a diadem.
శుక్రలే మూషికే (శ్రేష్ఠే సుకృతే వృషభే)వృషః। A bull.	వృషః॥పు॥, శుక్రలే = వీర్యవృద్ధిగలవానికిని, మూషికే=ఎలుకకును, శ్రేష్ఠే=శ్రేష్ఠునికిని, సుకృతే=పుణ్యమునకును, వృషభే = వృషభమునకును పేరు. Lustful; a rat; pre-eminent; virtue.
(ద్యూతేఽక్షే శారిఫలకేఽ)ప్యాకర్షోఽ	ఆకర్షః॥పు॥, ద్యూతే=జూదమునకును, అక్షే=పాచికలకును, శారిఫలకే=జూదమాడు పలకకును, (అపి) ఆకర్షించుటకును పేరు. Gaming with dice; a die; a board for playing; attraction.
థాక్ష (మిన్ద్రియే) ॥ 32౬॥ (నా ద్యూతాఙ్గే కర్షే చక్రే వ్యవహారే కలిద్రుమే)। The belleric myrobalan.	అక్షమ్॥న॥, ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియమ్మునకును, ॥పు॥ ద్యూతాఙ్గే=పాచికలకును, కర్షే=ఎనుబదిగురిగింజలయెత్తుగలదానికిని, చక్రే=బండికంటికిని, వ్యవహారే= వ్యవహారమునకును, కలిద్రుమే=తాండ్రచెట్టునకును పేరు. An organ of sense; a die; a measure; a wheel; a lawsuit.
కర్షూ (ర్వార్తాకరీషాగ్ని)కర్షూః(కుల్యాభిధాయినీ)॥ 322॥	కర్షూః॥పు॥, వార్తా=కృషికిని, కరీషాగ్నిః=పిడకనిప్పునకును, ॥స్త్రీ॥ కుల్యాభిధాయినీ=పదికని పేరు. Agriculture; fire with cowdung; a river.
(పుంభావేతత్క్రియాయాంచ) పౌరుషం	పౌరుషమ్॥న॥, పుంభావే=మగతనమునకును, తత్క్రియాయామ్=పురుషుఁడు చేయుపనికిని, (చ) మానిసిచే యెత్తుపొడవునకును పేరు. Virility; manly act; the height of a man's stature.
విష (మప్సుచ)।	విషమ్॥న॥, అప్సు=నీళ్లకును, చకారమువలన విషమునకును పేరు. Water; poison.
(ఉపదానే) ఽప్యామిషం (స్యా) Offering.	ఆమిషమ్॥స్త్రీ॥, ఉపదానే=కానుకకును,(అపి) మాంసమునకును పేరు. A bribe; flesh.

(దపరాధేఽపి) కిల్బిష
మ్॥ 32ూ॥
(స్యాద్వృష్టౌ లోకధా
త్వంశే వత్సరే) వర్ష
(మస్త్రియామ్)।
Rain; a country; a year.
ప్రేక్షా (నృత్తేక్షణం
ప్రజ్ఞా) Dancing; view.
భిక్షా (సేవాఽర్థనా
భృతిః)॥ Begging.
త్విట్ (శోభాఽపి)

(త్రిష్వపరే)
న్యక్షం (కార్త్స్న్యే
నికృష్టయోః)।
(ప్రత్యక్షే ఽధికృతే
ఽ) ధ్యక్షో
Superintendent.
రూక్ష (స్త్వప్రేమ్ణ్యి
చిక్కణే)॥3ూ౦॥ rough
→॥ఇతిషాన్తాః॥←
(రవిశ్వేతచ్ఛదౌహం
సౌ One free from
malice; Vishnu; the
soul; an ascetic; an
unambitious king.
(సూర్యవహ్నీ) విభా
వసూ।
వత్సౌ (తర్ణక వర్షౌ

కిల్బిషమ్॥న॥, అపరాధే=అపరాధమునకును, (అపి) పాపమునకును పేరు. An offence; sin.

వర్షమ్॥ప్న॥, వృష్టౌ=వానకును, లోకధాత్వంశే=భారతవర్షము మొదలయిన భూఖండములకును, వత్సరే=సంవత్సరమునకును పేరు. 'లోకధాత్వింశే, అను పాఠమునను నిదియ యర్థము.

ప్రేక్షా॥సీ॥, నృత్త=నాట్యమునకును, ఈక్షణ=చూచుటకును, ప్రజ్ఞా=బుద్ధికిని పేరు. Intellect.

భిక్షా॥సీ॥, సేవా=సేవించుటకును, అర్థనా=అడుగుటకును, భృతిః=కూలికిని పేరు. Service; wages.

త్విట్॥ష॥,సీ॥ఇది, శోభా=కాంతికిని, (అపి) దీప్తికిని పేరు. Splendour; a ray of light.

తక్కిన షాంతములన్నియు॥త్రి॥

న్యక్షమ్॥త్రి॥, కార్త్స్న్యే=అంతయునను టకును, నికృష్టయోః=అధమునకును. Entire; inferior.

అధ్యక్షః॥త్రి॥, ప్రత్యక్షే = సాక్షాత్తుగా నెఱుఁగంబడుదానికిని, అధికృతే = గ్రామాదులకు నధికారియైన వానికిని పేరు. Preceptible.

రూక్షః॥త్రి॥, అప్రేమ్ణి = ప్రేమ లేనిదానికిని, అచిక్కణే=పసనని దానికిని పేరు. Unfriendly.

షాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.

హంసః॥పు॥, రవి=సూర్యునికిని, శ్వేతచ్ఛదౌ=హంసకును పేరు. మఱియు లోభము లేని రాజునకును, విష్ణువునకును, అంతరాత్మకును, మత్సరము లేనివానికిని, ఉత్తమసన్న్యాసికిని, ఉత్తరపదమయినపుడు శ్రేష్ఠునికిని పేరు. The sun; swan.

విభావసుః॥పు॥, సూర్య=సూర్యునికిని, వహ్నీ=అగ్నికిని పేరు. The sun; fire.

వత్సః॥పు॥, తర్ణక=దూడకును, వర్షౌ=సంవత్స

ద్యౌ)
(సారఙ్గాశ్చ) దివౌక
సః॥ a god; a bird.
(శృఙ్గారాదౌవిషే వీ
ర్యే గుణే రాగేద్రవే)
రసః। Poison ; water ;
virility ; quicksilver ;
zeal;liquid; sentiment.
(పుంస్యు)త్తంసావతం
సౌ (వాకర్ణపూరేఽపి
శేఖరే)॥ ౩౮౨॥

(దేవభేదేఽనలేరశ్మౌ)
వసూ(రత్నేధనే) వసు।
Wealth.
(విష్ణౌచ) వేధాః
Brahma; intelligent.
(స్త్రీ) త్వాశీ (ర్హితా
ఽశంసా ఽహిదంష్ట్ర
యోః)॥ Benediction.
లాలసే (ప్రార్థనౌత్సు
క్యే) Eagerness.
Taking pleasure in.
హింసా (చౌర్యాదిక
ర్మచ)।
slaughter.
ప్రసూ (రశ్వాపి)
A mother.

రమునకును పేరు. A calf; a year.

దివౌకాః॥స్, పు॥, సారఙ్గాః = చాతకపక్షులకును, (చ)దేవతలకును, పక్షికిని పేరు. Cuculus.

రసః॥ పు॥, శృఙ్గారాదౌ=శృంగారాదిరసములకును, విషే=విషమునకును, నీళ్లకును, వీర్యే = బలమునకును, పాదరసమునకును, గుణే = మధురాదిషడ్రసములకును,రాగే=అనురాగమునకును, ద్రవే=ఆర్ద్రమైన దానికిని,పుల్లనీళ్లకును పేరు.Taste;

ఉత్తంసః - అవతంసః॥ప్న॥ ఈ౨ను. కర్ణపూరే = చెవులఁబెట్టుపువ్వులు సొమ్ములు మొదలయిన వానికిని, శేఖరే = కిరీటాది శిరోభూషణమునకును పేరు. An ear-ring; a crest.

వసుః ॥ పు ॥, దేవభేదే = అష్టవసువులకును, అనలే = అగ్నికిని, రశ్మౌ = కిరణమునకును, ॥న॥ రత్నే=రత్నమునకును, ధనే=ధనమునకును పేరు. A class of deities; fire; a ray of light; a gem;

వేధాః ॥స్, పు॥ ఇది, విష్ణౌ=విష్ణువునకును,(చ) బ్రహ్మకును, విద్వాంసునికిని పేరు. Vishnu.

ఆశీః॥ స్, స్త్రీ॥ ఇది, హితాఽశంసా = హితమయినవస్తువు కావలెననుటకును,అహిదంష్ట్రయోః= పాముకోఱలకును పేరు. Fang of a serpent.

లాలసః ॥ ప్న॥, ప్రార్థన = వేఁడుకోలునకును, ఔత్సుక్యే = ఇష్టవస్తువెప్పుడు కలుగునను రాగవిశేషమునకును,॥త్రి॥విషయాసక్తునికిని,Request.

హింసా॥స్త్రీ॥ ఇది, చౌర్యాదికర్మ=దొంగతనము కొట్టుట కట్టుట మొదలయినదానికిని, (చ) చంపుటకును పేరు. Mischief, as robbery &c.

ప్రసూః॥ స్త్రీ॥ ఇది, అశ్వా = ఆఁడుగుఱ్ఱమునకును, అపిశబ్దమువలన తల్లికిని పేరు. A mare.

(భూద్యావా) రోదస్యౌ
రోదస్యౌ॥ స్త్రీ॥ ఇది, భూ = భూమికిని, ద్యావా = ఆకాశమునకును పేరు. The earth; the sky.

రోదసీ(చ తే)॥ ౩౮॥
రోదః॥న, న॥ ఇది, తే=ఆభూమికిని, ఆయాకాశమునకును పేరు. The earth and sky.

(జ్వాలాభాసోర్న పుం) స్యర్చిః
అర్చిః॥న, స్త్రీ॥ ఇది, జ్వాలా=మంటకును, భాసోః=కాంతికిని పేరు. Flame; light.

జ్యోతి(ర్భ ద్యోత దృష్టిషు)। A star; light; pupil of the eye.
జ్యోతిః ॥న, న॥ ఇది, భ = నక్షత్రమునకును, ద్యోత = తేజస్సునకును, దృష్టిషు = దృష్టికిని పేరు. ॥పు॥సూర్యునికిని, అగ్నికిని పేరు. The sun; fire.

(పాపాపరాధయోః) రాగః Sin.
ఆగః॥న, న॥ఇది, పాప=పాపమునకును, అపరాధయోః=అపరాధమునకును పేరు. An offence.

(ఖగ బాల్యాదినోః) ర్వయః॥ ౩౯॥ A bird.
వయః॥న, న॥, ఖగ=పక్షికిని, బాల్యాదినోః=బాల్య యౌవనాది వయస్సులకును పేరు. Age.

(తేజఃపురీషయోః) ర్వర్చః
వర్చః॥న,న॥, తేజః = తేజస్సునకును, పురీషయోః=విష్ఠకును పేరు. Splendour; ordure.

మహః (స్ఫూత్సవ తేజసోః)।
మహః॥న,న॥,ఉత్సవ=పండుగకును, తేజసోః=తేజస్సునకును పేరు. Festival; light.

రజో (గుణేఽపి స్త్రీపుష్పే)
Dust; pollen.
రజః॥న,న॥, గుణే = రజోగుణమునకును, స్త్రీపుష్పే=స్త్రీలముట్టురక్తమునకును, (అపి) ధూళికిని పేరు. Quality of passion; woman's menses.

(రాహౌ ధ్వాన్తే గుణే) తమః॥ ౪౦॥
తమః॥న, న॥, రాహౌ=రాహువునకును, ధ్వాన్తే=చీకటికిని, గుణే=తమోగుణమునకును పేరు. Moon's ascending node; darkness; illusion.

ఛన్దః (పద్యేఽభిలాషేచ)
Desire; uncontrolled conduct; the Veda.
ఛన్దః॥న,న॥, పద్యే= గాయత్రి మొదలయిన ఛందస్సులకును, అభిలాషే = ఇచ్ఛకును, (చ) వేదమునకును పేరు. ఇచ్ఛకు పేరయినపుడు అకారాంత పుంలింగముంగలదు. Poetical metre.

తపః(కృచ్ఛ్రాదికర్మ చ)। the cold season;
తపః॥న,న॥, కృచ్ఛ్రాది=కృచ్ఛ్రము మొదలుగాఁగల, కర్మ=చాంద్రాయణము మొదలయిన

name of a month; austerity; virtue.	తపస్సునకును, (చ) ధర్మమునకును, ॥పు॥ శిశిర ఋతువునకును, మాఘ మాసమునకును పేరు.
సహో(బలం) సహా (మార్గో) winter.	సహః॥స్,న॥, బలమ్=బలిమికిని,॥పు॥ మార్గః= మార్గశీర్ష మాసమునకును పేరు. Strength.
నభః(ఖం శ్రావణో) న భాః॥౩౮౭॥ a month.	నభః॥స్,న॥, ఖమ్=ఆకాశమునకును, ॥పు॥శ్రావణః=శ్రావణ మాసమునకును పేరు. The sky;
ఓకః (సద్మాశ్రయ శ్చౌ) కాః A bird.	ఓకః॥స్,న॥[స]॥అ,పు॥ సద్మ= ఇంటికిని,ఆశ్రయః= తావునకును, (న)పక్షికిని. A house; an asylum.
పయః (క్షీరం పయో ఽమ్బుచ)।	పయః॥స్,న॥, క్షీరమ్= పాలకును, అమ్బుచ= నీళ్లకును పేరు. Milk; water.
ఓజో (దీప్తౌ బలే)	ఓజః॥స్, న॥, దీప్తౌ=తేజస్సునకును, బలే=బలిమికిని పేరు. Splendour; strength.
స్రోత (ఇన్ద్రియే నిమ్న గారయో)॥ ౩౮౮॥	స్రోతః॥స్,న॥,ఇన్ద్రియే=శ్రోత్రాదింద్రియములకును, నిమ్నగారయో = నదీ వేగమునకును పేరు. Stream of a river; organ of sense.
తేజః(ప్రభావే దీప్తౌచ బలే శుక్రేఽప్య)	తేజః॥స్,న॥, ప్రభావే= ప్రభావమునకును, దీప్తౌచ=కాంతికిని, బలే=బలిమికిని, శుక్రే=రేతస్సునకును, (అపి) తిరస్కారము నోర్వకుండుటకును పేరు. Dignity; splendour; strength; strength of
Semen virile.	character, not bearing insult with impunity.
(త్రిస్త్రిషు)।	ఇది మొదలు సాంతములన్నియు॥ త్రి॥ స్త్రీ లింగవిషయమందు బీభత్స శబ్దము తప్ప కడమ శబ్దములు ఆకారాంతములౌను.
విద్వా(న్విదంశ్చ)	విద్వాన్॥స్,త్రి॥, విదన్=ఎఱుకగల వానికిని, (చ) ఆత్మజ్ఞునికిని,విద్వాంసునికిని పేరు. Intelligent;
learned.	having a true knowledge of the soul.
బీభత్సో (హింస్రోఽప్య) Envious; Arjuna.	బీభత్సః॥త్రి॥,హింస్రః=చంపు స్వభావముగలవానికిని, (అపి)రోఁతగలదానికిని,అర్జునునికిని. Cruel;
(అతిశయేత్వమీ)॥	ముందరఁ జెప్పంబడు జ్యాయశ్శబ్దము మొదల

లైనవి రను స్వార్థాతిశయమునందువ ర్తించును.

(వృద్ధ ప్రశస్యయో) జ్యాయాన్

జ్యాయాన్॥స,త్రి॥,వృద్ధ=మిక్కిలి వృద్ధునికిని, ప్రశస్యయోః=మిక్కిలి శ్రేష్ఠునికిని పేరు. Very old; very excellent.

కనీయాంస్తు (యువాల్పయోః)।

కనీయాన్॥స,త్రి॥, యువా=మిక్కిలిప్రాయపువానికిని, అల్పయోః=మిక్కిలి యల్పునికినిపేరు. Very young; very small.

వరీయాం (స్త్రూరువరయో) Very excellent.

వరీయాన్॥స, త్రి॥, ఉరు=మిక్కిలి ఘనునికిని, వరయోః=మిక్కిలి శ్రేష్ఠునికిని పేరు. Very great.

సాధీయాన్ (సాధుబాఢయోః)॥ ౩౯౦॥

సాధీయాన్॥స, త్రి॥, ఇది, సాధు = మిక్కిలి మంచివానికిని, బాఢయోః = మిక్కిలిదృఢమైనవానికినిపేరు, Very right; very firm.

సాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

ఇతి సాన్తాః

(దళేఽపి) బర్హం A peacock's tail.

బర్హమ్॥న॥, దళే=ఆకునకును, (అపి)పరివారమునకును, నెమలిపురికిని పేరు. A leaf; retinue.

(నిర్బన్ధోపరాగార్కాదయో) గ్రహాః।

గ్రహాః॥పు॥, నిర్బన్ధ = ఆగ్రహమునకును, ఉపరాగ = చంద్రసూర్యగ్రహణములకును, అర్కాదయః = సూర్యుఁడుమొదలుగాఁగల నవగ్రహములకును పేరు. Seizure; an eclipse; a planet.

(ద్వార్యాపీడే క్వాథరసే) నిర్యూహో (నాగదన్తకే)॥ ౩౯౧॥ Extracted juice; a chaplet.

నిర్యూహః॥పు॥, ద్వారి=వాకిటికిని, ఆపీడే=సిగనుజుట్టిన పూలదండకును, క్వాథరసే = కషాయమునకును, నాగదన్తకే=గోడగు నాధారముగా గోడను నాటినకొయ్యకును, [ప] చిలుకుకొయ్యకును పేరు. A door; wood jutting out of a wall.

(తులాసూత్రేఽశ్వాదిరశ్మౌ) ప్రగ్రాహః ప్రగ్రహో(ఽపిచ)।

ప్రగ్రాహః-ప్రగ్రహః॥పు॥ ఈ-రెండును, తులాసూత్రే=త్రాసుకోల మొదలైనవానిత్రాటికిని, అశ్వాదిరశ్మౌ=గుఱ్ఱము మొదలుగాఁగలవాని గట్టిపగ్గము మొదలయినవానికిని పేళ్లు. The string suspending a balance; halter for horses.

(పత్నీ పరిజనాఽదాన మూల శాపాః) పరిగ్రహాః॥ Acceptance; origin; root.	పరిగ్రహాః॥పు॥, పత్నీ = పెండ్లము పేరును, పరిజన=పరివారము పేరును. ఆదాన = పుచ్చుకొనుట కును, మూల=మొదటికని, శాపాః = శపథము పేరును పేరు. A wife; family, dependent; oath.
(దారేష్వపి) గృహాః	గృహాః॥ పు, నిత్యబ॥, దారేషు = పెండ్లము పేరును,(అపి)॥స॥ ఇంటికిని పేరు. Wife; a house.
(శ్రోణ్యారోహ మహా) రోహా(వరస్త్రియాః)। Ascent; rider of an elephant;length;height	ఆరోహాః॥పు॥, వరస్త్రియాః = ఉత్తమ స్త్రీ యొక్క-, శ్రోణ్య=పిఱుదు పేరును, (అపి) ఏనుగు మావటీనికిని, ఎక్కుడుకును, నిడుపున కును, పొడవు పేరును పేరు. A woman's waist.
వ్యూహా (బృన్దేపి) Array of troops.	వ్యూహాః॥పు॥, బృన్దే=సమూహము పేరును, (అపి) సేనలు తీర్చుటకును,మిక్కిలి ఊహకును, రచన పేరును పేరు. Multitude; fabrication; reasoning.
అహి (వృత్రేపి)	అహిః॥పు॥, వృత్రే = వృత్రాసురునికిని, (అపి) పాము పేరును పేరు. A demon; A serpent.
(అగ్నీన్ద్వర్కాః) తమోఽపహాః॥ 38-3॥	తమోఽపహాః ॥పు॥, అగ్ని=అగ్నికిని, ఇన్దు = చంద్రునికిని, అర్కాః = సూర్యునికిని పేరు. Fire; the moon; the sun.
(పరిచ్ఛదే నృపార్హేఽర్థే) పరిబర్హో Insignia of royalty.	పరిబర్హః॥పు॥, పరిచ్ఛదే = పరివారము పేరును, నృపార్హే = రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే=ఛత్ర చామరాదివస్తువు పేరును పేరు. Retinue.
ఇతి హాన్తాః.	హాన్తనానార్థక శబ్దములు ముగిసెను.
(అవ్యయాఃపరే)। The following are indeclinable.	ఇదిమొదలు లింగాది సంగ్రహవర్గ దనుకఁ జెప్పఁగల శబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు మున్ముదుఁ జెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.
ఇతి నానార్థవర్గః.	{ అనేకములైన యర్థములుగల పద సమూహము ముగిసెను. }

ఆఙ్ (ఈషదర్థేఽభివ్యాప్తౌ సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ ३६-४॥

టీ.-ఆఙ్॥అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యనునర్థమునందును,॥ఉ॥ఆపాణ్డురీభూతముఖచ్ఛవీనామ్; అభివ్యాప్తౌ=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు దానితోడ ననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ఆకుమారంయశఃపాణినేః; సీమార్థే=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు అందాఁక అనునర్థమునందును,॥ఉ॥ఓడకాన్తంప్రియంపాన్థమనువ్రజేత్; ధాతుయోగజే=క్రియయొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టుదానియందు అనఁగా క్రియాయోగమువలనఁ బుట్టినక్రియార్థద్యోతకత్వమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ఆహరతి. A little; up to; including; down to.

మూ॥ ఆ(ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యేఽ)

టీ.-ఆ॥అ॥ ఇది,స్మృతౌ=తలంపునందును,॥ఉ॥ఆఏవంకిలతత్ ;వాక్యే=వాక్యపూరణమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ఆఏవంమన్యసే;ఆఅద్యసాద్విష్టభోజనం లబ్ధమితి; ప్రగృహ్యః=దీనికిప్రగృహ్యమన్నందునసంధిలేదు. Oh (remembering); expletive.

ఆః(కోపేతాప పీడయోః) ।

టీ.-ఆః॥అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును,॥ఉ॥ఆఃరతు స్త్విష్ఠ; తాప=తాపమునందును,॥ఉ॥ ఆఃకాన్తసి ప్రియే; పీడయోః=పీడయందును వర్తించును, ఉ॥ విద్యాంమాతరమాఃప్రదర్శ్యస్పృపశూన్ భక్షుస్వ; ఆఃకష్టంపర్తస్తే. Alas (sorrowfully, angrily, painfully).

(పాప కుత్సేషదర్థే) కు

టీ.=కు॥అ॥ఇది, పాప=పాపమునందును,॥ఉ॥ త్యజేత్కుజనసంగతిమ్;కుత్సా=నిందయందును,॥ఉ॥కుభోజనమ్; ఈషదర్థే=ఇంచుకయనునర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ కవ్రోష్ణమ్; కోష్ణమ్. Sinful; bad; a little.

ధిఙ్(నిర్భర్త్సన నిన్దయోః)॥ ३६-५॥

టీ.-ధిక్॥అ॥ ఇది, నిర్భర్త్సన=అదలించుటయందును,॥ఉ॥ ధిక్గ్రామం నిష్ఠురాలాపమ్;నిన్దయోః=నిందయందునువర్తించును, ॥ఉ॥ధిగిమాందేహభృతామసారతామ్. Fy! (menacingly, reproachfully.)

మూ॥చా (న్వాచయ సమాహారేతరేతర సముచ్చయే) ।

టీ. చ॥అ॥ఇది,అన్వాచయ = రెండుక్రియలలోనొకటిప్రధానమైయొ

కటియ ప్రధానమైయుండుటయును సన్వాచయమునందును, ॥ఉ॥ భిక్షామట గాంచానయ; సమాహారే=ఒక క్రియతో సవయవవస్తువులకు ప్రాధాన్యము లేక సముదాయమే ప్రధానమయియుండుటయగు సమాహారమునందును, ॥ఉ॥ ఛత్త్రోపానహమ్; అశ్వబలీవర్దమ్; ఇతరేతర=పరస్పరసాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొకక్రియతో సంబంధముగలుగుట యను నితరేతరయోగమునందును, ॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యామిదం కార్యమ్; సముచ్చయే=పరస్పరనిరపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొకక్రియతో సంబంధముగలుగుటయను సముచ్చయమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ రాజ్ఞో గారశ్వశ్చ పురుషశ్చ. పాదపూరణపక్షాంతరస్త్రాతునిశ్చయములయందును వర్తించును. Moreover; and; mutually; also.

స్వస్త్యా (శీః క్షేమపుణ్యాదౌ)

టీ.-స్వస్తి॥అ॥ఇది, ఆశీః=ఆశీర్వాదమునందును, ॥ఉ॥స్వస్తి తేఽస్తులతి యూనహావృషః; క్షేమ=నిరుపద్రవమునందును,॥ఉ॥స్వస్తిప్రజాభ్యః; భూతానుకమ్పాలవచేదియంగా రేకాథనేత్స్వస్తిమతీత్వదస్తే; పుణ్యే = పుణ్యమునందును, ॥ఉ॥ స్వస్తిమాన్ స్వర్గమశ్నుతే; ఆదిశబ్దమువలన శుభాదులయందునువర్తించును,॥ఉ॥ప్రాస్థానికంస్వస్త్యయనంప్రయుజ్య. Well (a benediction;); safe; right; auspicious.

(ప్రకర్షే లఙ్ఘనే) ప్యతి॥ ౩౯౬॥

టీ.-అతి॥అ॥ఇది, ప్రకర్షే=మిక్కిలియనునర్థమునందును,॥ఉ॥అతివృద్ధః; అతిశేతే; లఙ్ఘనే=దాటుటయందును,॥ఉ॥అతీతకాల స్త్వహామభుస్యేతిః; అపిశబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును. Very; past; surpassing; excellent.

మూ॥స్విత్ప్రశ్నే చ వితర్కే చ)

టీ.-స్విత్॥అ॥ఇది, ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కస్స్విదేకాకీ చరతి; వితర్కే=వితర్కమునందునువర్తించును, ॥ఉ॥ అధస్స్విదాసీదుపరిస్విదాసీత్. What (interrogative); what (doubtingly)

తు(స్యాద్భేదేఽవధారణే।

టీ.=తు॥అ॥ఇది, భేదే=భేదమునందును, ॥ఉ॥ పూజ్యాగారి కపిలాతు పూజ్యతరా; అవధారణే=నిశ్చయమందును వర్తించును,॥ఉ॥ వేదాస్తుప్ర

మానమ్. But (indicating difference); indeed.

సకృ (త్స హైకవారే స్యాత్)

టీ.-సకృత్ ॥అ॥ ఇది,సహ=తోడననునర్థమునందును, ॥ఉ॥ దేవైస్త్రయ జ్ఞదత్తో సకృద్భుక్తే; ఏకవారే= ఒకసారియనునర్థమునందును వర్తిం చును, ॥ఉ॥ సకృత్ప్రదీయతే కన్యా. Together; once.

ఆరా (ద్దూర సమీపయోః)॥

టీ.-ఆరాత్ ॥అ॥ ఇది, దూర=దూరమునందును,॥ఉ॥ ఆరాద్గతో దృష్టిప థంవ్యతీతః; సమీపయోః=సమీపమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ తమర్చ్యవ మారా దభివర్తమానమ్. Far; near.

మూ॥ (ప్రతీచ్యాం చరమే) పశ్చాత్

టీ.- పశ్చాత్ ॥అ॥ఇది,ప్రతీచ్యామ్=పడమటిదిక్కునందును,॥ఉ॥ పశ్చా దస్తంగతో రవిః; చరమే= వెనుకదిక్కునందును వర్తించును,॥ఉ॥ పశ్చాద్యా తి; శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం గీయతాం పశ్చా దితరేభ్యః. Westward; afterwards; lastly; behind.

ఉతా(ప్యర్థ వికల్పయోః) ।

టీ.-ఉత॥అ॥ఇది,అప్యర్థి=అప్యర్థమునందును,॥ఉ॥ ఉతభిన్నాశ్చిరసాశి లోచ్చయమ్: ఉతదణ్డః పతిష్యతి; వికల్పయోః=ఇటోఅటో అనువికల్పార్థ మునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ఉతపర్వతో భిద్యేత;ఉతత్పృశ్యేద్వజ్రీ. అప్య ర్థమునగా గృహార్థమును ప్రశ్నయును. Also; what (doubtingly); either.

(పున స్సదార్థయో)శ్శశ్వత్

టీ.-శశ్వత్ ॥అ॥ఇది,పునః=మరియు సనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ శశ్వత్ప శ్యతశశ్వన్నార్ధిలహానీ విద్యోల్బణమ్; సదార్థయోః= ఎల్లపుడు సనునర్థము నందునవర్తించును,॥ఉ॥ శాశ్వతంన్నైరమ్. Again; constantly; for ever.

సాక్షా(త్ప్రత్యక్షతుల్యయోః) ॥३६०॥

టీ.-సాక్షాత్ ॥అ॥ఇది, ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షమునందును, ॥ఉ॥ సాక్షాద్ద్ర ష్టోఽసి; తుల్యయోః=సమానమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ ఏషాసాక్షాల్ల క్ష్మీః. Actually; like; in person.

మూ॥(ఖే దానుకమ్పాసన్తోష విస్మయామన్త్రణే) బత ।

టీ.- బత॥అ॥ఇది, ఖేద=ఖేదమునందును, ॥ఉ॥ అహోబత మహత్క

ష్టమ్; అనుకమ్పా=దయయందును,॥ఉ॥ హన్తకృతఘ్నత్వమ్, సన్తోష=సంతోషమునందును, ॥ఉ॥ బతమిత్రాః; విస్మయ=ఆశ్చర్యనందును, ॥ఉ॥ అహోబతాసి...; ఆమన్త్రణే=పిలుచుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఏహిబత. Alas! (expressing sorrow, pity, joy, surprise); oh! (calling).

హన్త (హర్షేఽనుకమ్పాయాం వాక్యారమ్భవిషాదయోః)॥

టీ.-హన్త॥అ॥ఇది, హర్షే=సంతోషమునందును,॥ఉ॥ ...; అనుకమ్పాయామ్=దయయందును, ॥ఉ॥ ...; వాక్యారమ్భ = వాక్యారంభమునందును, ॥ఉ॥ ...; విషాదయోః=దుఃఖించుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ... Oh (expressing joy, compassion, grief); certainly.

మూ॥ ప్రతి(ప్రతినిధౌ వీప్సా ... ప్రయోగతః)।

టీ.-ప్రతి॥అ॥ఇది, ప్రతినిధౌ=సదృశముగనుండుటయందును,॥ఉ॥ అభిమన్యుర్గదస్య నాత్వప్రతి; వీప్సా=గుణక్రియలచేత ... ప్రత్యేకముగా వ్యాపింపనిచ్ఛయించుట యనువీప్సయందును, ॥ఉ॥ ...; లక్షణ=చిహ్నమునందును, ॥ఉ॥ ...; ఆదౌ = మొదలగుయుప బాధియందును, ఆదిశబ్దముచేత ... ప్రకారమును బొందినవానిఁగాఁ జేయుట యనునిత్థంభూతాఖ్యానమునందును, ॥ఉ॥ నాధుర్హాతరం ప్రతి; ప్రయోగతః=ఒకటినిచ్చి మరియొకటిపుచ్చుకొనుట యను ప్రతిదానమునందును,॥ఉ॥ తిలేభ్యోమాషాన్ ప్రతియచ్ఛతి;భాగమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ యదత్రమాం ప్రతి స్యాత్ తద్దీయతామ్. Instead; each; towards; for; belonging to (as a portion); in exchange.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాదిసమాప్తిషు)॥ ౭౦౦

టీ.-ఇతి॥అ॥ఇది, హేతు=కారణమునందును, ॥ఉ॥హన్తీతి పలాయతే; ప్రకరణ=ప్రకరణమునందును,॥ఉ॥ ...; ప్రకాశ=ప్రకాశమునందును,॥ఉ॥ఇతిప్రాణినః;ఆది=మొదలనుపదమునందును,॥ఉ॥ ...; సమాప్తిషు=ముగియుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ఇతి ప్రథమస్సర్గః. Therefore; thus; well known as such; Etcetera; finis.

మూ॥ (ప్రాచ్యాం) పురస్తా (త్ప్రథమే పురార్థేఽగ్రత ఇత్యపి)।

టీ.-పురస్తాత్ ॥అ॥ఇది, ప్రాచ్యామ్=తూర్పుదిక్కునందును,॥ఉ॥పురస్తాదుదేతిసూర్యః;ప్రథమే=మొదలనునర్థమునందును,॥ఉ॥పురస్తాత్క్రియతే కర్మ పశ్చాత్సిధ్యతి తత్ఫలమ్;పురార్థే=తొల్లి యనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ పురస్తాద్రామోఽభూత్ ;అగ్రత ఇత్యపి=ముందర అనునర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥పురస్తాత్సేనానిర్యాతి.Eastward; first; formerly; in front.

యావత్తావచ్చ సాకల్యేఽవధౌ మానేఽవధారణే॥౭౦౧॥

టీ.-యావత్ - తావత్ ॥అ॥ఈ౨ను, సాకల్యే=అంతయు ననునర్థమునందును,॥ఉ॥యావత్కార్యం తావత్కురు;అవధౌ=మేరయందును,॥ఉ॥యావత్సస్యం క్షేత్రంతావత్కణ్టకైర్వృతైః పరివృతమ్;మానే=పరిమాణమునందును,॥ఉ॥యావద్దత్తం తావద్భుక్తమ్;అవధారణే=పరిమాణనిశ్చయమునందునువర్తించును,॥ఉ॥యావదమత్రంతావద్బ్రాహ్మణానామన్త్రయస్వ. As much as (the whole); until; as many as (number); so much (affirmative).

మా॥ (మఙ్గలానన్తరారమ్భ ప్రశ్న కార్త్స్న్యేష్వథో అథ।

టీ.-అథో- అథ॥అ॥ ఈ౨ను,మఙ్గల=మంగళార్థమునందును, ॥ఉ॥అథ వర్ణసమామ్నాయః; అనన్తర=తర్వాత ననునర్థమునందును, ॥ఉ॥అథ ప్రజానామధిపః ప్రభాతే; ఆరమ్భ=దొరకొనుటయందును, ॥ఉ॥ అథేదానీమేతన్నిరూప్యతే; ప్రశ్న=అడుగుటయందును, ॥ఉ॥ అథైకధేనోరపరాధచణ్డాద్గురోః కృశానుప్రతిమాద్బిభేషి;కార్త్స్న్యేషు=అంతయు ననునర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యన్తే. Auspicious particle; after; now; what ?; all (comprehensively).

వృథా(నిరర్థకావిధ్యోః)

టీ.-వృథా॥ అ॥ ఇది, నిరర్థక=వ్యర్థమనుటయందును, ॥ఉ॥ ప్రాసాదశృఙ్గాణివృథాఽధ్యరుక్షన్; అవిధ్యోః=విధిలేక చేయుటయందును వర్తించును,॥ఉ॥ప్రపచ్యతే స నరకే యో వృథాఽలభతే పశుమ్. In vain; improperly.

నానా (ఽనేకోభయార్థయోః) ॥౭౦౨॥

టీ;-నానా॥అ॥ఇది,అనేక=బహుప్రకారమునందును,॥ఉ॥నానాచేష్టైర్జలదలలితైర్నిర్గతంతంసగేన్ద్రైః; ఉభయార్థయోః = రెంటియందును

వర్తించును, ॥ఉ॥ నానార్థాం సముఛ్యాంతిక్షేత్. Many; both.

ము॥ ను (పృచ్ఛాయాం వికల్పేచ)

టీ. ను॥అ॥ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కోనుధావతి; వికల్పేచ = వికల్పమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ భీమోను ఫల్గునోను యోద్ధా. What ?; or.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో)రను।

టీ.-అను॥అ॥ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అనుటయందును,॥ఉ॥ తను నుధావతి; సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును వర్తించును. నూతేర మనుకరోతి; మరియు లక్షణేత్థం భూతాఖ్యానభాగవీప్సలయందును వర్తించును. After; like; near; severally; in regard to; a share; inferior to.

(ప్రశ్నావధారణానుజ్ఞానునయామంత్రణే)నను॥ ౪౦౩॥

టీ.-నను॥అ॥ఇది, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును,॥ఉ॥ననుస్వభోజి;అవధారణా= నిశ్చయమునందును,॥ఉ॥ననుగచ్ఛామః; అనుజ్ఞా— అనుమతియందును, ॥ఉ॥ననువాదిశ; అనునయ=ఊరడించుటయందును,॥ఉ॥ననుచక్షిప్రసీదమే; ఆమంత్రణే = సంబోధనమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ నను దేవదత్త. What ?; certainly; indicating assent; a consolatory and kind expression; vocative particle.

ము॥(గర్హాసముచ్చయప్రశ్నశంకాసంభావనా)స్వపి।

టీ.-అపి॥అ॥ఇది, గర్హా=నిందయందును,॥ఉ॥అపిసిఞ్చేత్పలాణ్డుమ్; సముచ్చయ = సముచ్చయమునందును, ॥ఉ॥భీమోఽప్యర్జునోఽపి; ప్రశ్న= ప్రశ్నయందును,॥ఉ॥అపి క్రియతాం సులభం సుమోక్షశేమ; శంకా—అనిష్టము నూహించుటయందును, ॥ఉ॥అప్యాగచ్ఛేచ్చోరః;సంభావనా=ఇది యిటువలె సంభవించు ననుసంభావనయందును వర్తించును,॥ఉ॥అపి ద్రమపిలజ్ఞయేత్. Reprehensive particle; and; earnest inquiry; doubt or suspicion; possibility and likelihood; even.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ.-వా॥అ॥ఇది, ఉపమాయామ్=పోలికయందును, ॥ఉ॥ఆశీవిషో వా సంక్రుద్ధః; వికల్పే=వికల్పమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ యస్తస్నేహి భిర్వాయజేత. Like; or, either.

నామి (త్వర్థే జుగుప్సనే)॥ ౪౦౪॥

టీ.-సామి॥అ॥ ఇది, అర్థే=సగమను నర్థమునందును,॥ఉ॥సామినిమీలితాక్షీ; జుగుప్సనే=నిందయందును వర్తించును,॥ఉ॥సామ్యర్థ్యయనమనధ్యాయే. Half; blamably.

మూ॥ అమా (సహ సమీపేచ)

టీ.-అమా॥అ॥ఇది,సహ=కూడ ననునర్థమునందును,॥ఉ॥అమావాస్యా; సమీపేచ=సమీపమునందును వర్తించును,॥ఉ॥అమాత్యః.With; near.

కం (వారిణి చ మూర్ధ్ని చ)।

టీ.-కమ్॥అ॥ఇది, వారిణి=నీళ్లయందును,॥ఉ॥కంజంపద్మమ్;మూర్ధ్ని చ=శిరస్సునందును, ॥ఉ॥కన్ధరా; చకారమువలన సుఖమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥కస్వర్గః. Water; head; pleasure; ease.

(ఇవేత్థమర్థయోః) ఏవం

టీ.-ఏవమ్॥అ॥ఇది, ఇవ=పోలికయందును,॥ఉ॥భానురేవంమునిర్భాతి; ఇత్థమర్థయోః=ఈప్రకారమనుటయందును వర్తించును,॥ఉ॥ఏవంవాదిని దేవర్షౌ. Like, as; thus.

నూనం (తర్కేఽర్థనిశ్చయే) ॥౪౦౫॥

టీ.-నూనమ్॥అ॥ ఇది, తర్కే=ఊహయందును,॥ఉ॥నూనమున్నమతియజ్వనాంపతిః; అర్థనిశ్చయే=అర్థనిశ్చయమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ క్షుద్రేఽపినూనం శరణం ప్రపన్నే; ఉత్ప్రేక్షకు ॥ఉ॥ మదనస్యేషవో నూనం యువతీనాం దృశశ్శితాః. Perhaps; certainly; indicating recollection.

మూ॥(తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ.-జోషమ్॥అ॥ఇది,తూష్ణీమర్థే=మౌనమునందును,॥ఉ॥ఇతిజోషమవస్థితేమునౌ; సుఖే=సుఖమునందును వర్తించును,॥ఉ॥జోషమాసీతవర్షాసు. Silently; at ease.

కిం (పృచ్ఛాయాం జుగుప్సనే)।

టీ.-కిమ్॥అ॥ఇది, పృచ్ఛాయామ్=ప్రశ్నయందును, ॥ఉ॥ కింగతోఽసి; జుగుప్సనే= నిందయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కింరాజాయోనరక్షతి. What?; bad.

నామ(ప్రాకాశ్య సంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే)॥ ౪౨౬॥

టీ.-నామ॥అ॥ఇది, ప్రాకాశ్య=ఎఱుకపఱచఁబడిన యర్థమునందును, ॥ఉ॥ హిమాలయోనామనగాధిరాజః; సంభావ్య=ఇటువలెసంభవించు ననుసర్థమునందును,॥ఉ॥అపిహాసీతానామసంభవిష్యతి;క్రోధ=కోపమునందును ॥ఉ॥అకిరంనస్యభయం నామ గోపాన్నాసురగన్వయః,ఉపగమ=అంగీకారమునందును, ॥ఉ॥ అస్తునామసానంచిత్తేబాతి;[ప] కోపముచేతనంగీకరించుటయందును, కుత్సనే=నిందయందును న_ర్తించును, ॥ఉ॥ కోనామాయంప్రలపతివిశ్వోర్క్షర్వశజనం సభాయామ్. Evidently;possibly;wrath; indignant consent; reproach.

మూ॥అలం(భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్)।

టీ.-అలమ్॥అ॥ఇది, భూషణ=భూషణమునందును;॥ఉ॥అలంచకారాస్యనఘూరిహాస్కరః; పర్యాప్తి=పూర్ణత్వమనునర్థమునందును,॥ఉ॥తస్యాలమేషాక్షుదితస్యతృప్త్యై; శక్తి=సమర్థుఁడను నర్థమునందును,॥ఉ॥ అలం దశాస్యస్యవధాయరాఘవః; వారణవాచకమ్=చాలింపుమను నర్థము నందును వ_ర్తించును,॥ఉ॥అలంవివాదేనయథాశ్రుతంత్వయా. Enough; able; prohibition; ornament.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ.-హుమ్॥అ॥ఇది, వితర్కే=ఊహాయందును,॥ఉ॥ హుంజలంమృగతృష్ణా; పరిప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును,॥ఉ॥హుం దేవదత్తోఽయమ్;కోపము నందును,॥ఉ॥ హుంనిహాని నహినాయుధిశత్రూన్; భర్త్సనంచుటయందును వ_ర్తించును,॥ఉ॥హుంనిర్లజ్జ. Indicative of doubt and reflection; what (indicating anger, fear, dislike or reproach.)

సమయా(ఽన్తిక మధ్యయోః)॥

టీ.-సమయా॥అ॥ఇది,అన్తిక=సమీపమునందును,॥ఉ॥గఙ్గాసమయా వారాణసీ; మధ్యయోః=నడుమయందును వ_ర్తించును,॥ఉ॥ సమయాశైలయోర్నదీ. Near; within, midst.

మూ॥ పున (రప్రథమే భేదే)

టీ.-పునర్॥అ॥ఇది, అప్రథమే=మఱియుఅను నర్థమునందును,॥ఉ॥పునర్భాషేతురిగస్యరిక్షితా; భేదే = విశేషమునందును వ_ర్తించును, ॥ఉ॥

భ్రాతృషు పునర్దీర్ఘోభవాన్. Again; but on the contrary.

నిర్(ర్నిశ్చయ నిషేధయోః) ।

టీ.-నిర్॥అ॥ ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును,॥ఉ॥నిర్ణయః; నిషేధయోః=నిషేధమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ నిర్ధనః. Certainly; negation.

(స్యాత్ప్రబన్ధేచిరాతీతే నికటాఽఽగామికే)పురా॥ ౭౦౮॥

టీ.- పురా॥అ॥ ఇది, ప్రబన్ధే=వాక్యరచనయందును,॥ఉ॥ పురాణమ్; చిర=దీర్ఘకాలమునందును, ॥ఉ॥ పురాతనమ్; అతీతే = పోయినకాలము నందును, ॥ఉ॥ పురాగతః;నికట=సమీపమునందును, ॥ఉ॥పురాగచ్ఛతి; ఆగామికే=రాఁగలదానియందును వర్తించును,॥ఉ॥ఆలోకే తేనిపతతిపురాసాఽబలావ్యాకులావా;మఱియు నెడతెగనిపాఠమునందును,॥ఉ॥ఉపాధ్యాయేనపురా ఽ ధీయతేస్మ; పూర్వమనుకాలము పోయినదానియం యందును,॥ఉ॥ పురాతనంత్వాం పురుషంపురావిదః; ఆసన్నభవిష్యదర్థమందున్ను,॥ఉ॥గచ్ఛశీఘ్రంపురాదేవ్యాంవర్షతి. Ancient story; old; past; near; future;long since past; proximate future.

మూ॥ ఊరర్యూరీచోరరీ (చవిస్తారేఽఙ్గీకృతౌ త్రయమ్)।

టీ.-ఊరరీ-ఉరీ[సా]ఊరీ-ఉరరీ॥అ॥ ఈ3ను, విస్తారే=విస్తారమునందును, ॥ఉ॥ అర్థిషుస్వయమురీకృతకామ్యః; అఙ్గీకృతౌ = ఈయకొనుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అజ్ఞామురరీకృత్యయాతి. Expansion; assent.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ.- స్వర్॥అ॥ఇది,స్వర్గే=స్వర్గమునందును,॥ఉ॥స్వర్న ద్యాంస్నాతినారదః; పరలోకే=పరలోకమునందును, చకారమువలన జన్మాంతరమునందును, ॥ఉ॥ స్వర్గితస్యక్రియాఃకుర్యాత్పుత్త్రఃపరమభక్తితః; స్వర్యాతస్యహ్యపుత్త్రస్యపత్నీతద్భాగమర్హతి; సుఖమునందును, ఆకాశమునందును వర్తించును. Heaven; the next world; the sky.

(వార్తా సంభావ్యయోః) కిల॥౭౦౯॥

టీ.-కిల॥అ॥ఇది, వార్తా=లోకవాడుకయందును,॥ఉ॥ జఘానకంసంకిలవాసుదేవః;సంభావ్యయోః=ఇది సంభవించునను సర్థమునందును, ॥ఉ॥ అర్జునఃకిలవిజేష్యతేకురూన్;మరియు, అసత్యమందును వర్తించును,॥ఉ॥గోత్రస్ఖలితంకిలాఽశ్రితమ్.News;probably; falsely indicating displeasure.

మూ॥ (నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞాసానునయే) ఖలు।

టీ.- ఖలు॥అ॥ ఇది, నిషేధ = ప్రతిషేధమునందును, ॥ఉ॥ నిర్ధారితే ऽర్థే లేఖ్యే సఖలూర్థ్వఖలు వాచికమ్; వాక్యాలంకార=వాక్యాలంకారమునందును,॥ఉ॥అథఖలుభగవాన; జిజ్ఞాసా=ఎఱుఁగఁగోరుటయందును,॥ఉ॥కింఖల్వధీతే పుత్త్రః,అనునయ=బుజ్జగించుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ నఖలునఖలు మూర్ఖే సాహసం కార్యమేతత్. Prohibition; expletive; indicating enquiry; a conciliatory expression.

(సమీపో భయతశ్శీఘ్ర సాకల్యాభిముఖే) ऽభితః॥ ౨౧౦॥

టీ.- అభితః॥అ॥ఇది, సమీప=సమీపమునందును, ॥ఉ॥ వారాణసీమభితో భాగీరథీ;ఉభయతః=ఇరుపార్శ్వములయందును, ॥ఉ॥ శ్రీశః ऽభితః పాతుక సిద్ధసిన్ధూ; శీఘ్రమునందును, ॥ఉ॥ అభిగచ్ఛ ప్రాప్తోతి; సాకల్య=అంతయుననుసర్థమునందును,॥ఉ॥ భాష్య ఉన్నసాభితో ऽధీతః;అభిముఖే ఎదురుగా ననుసర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ అభితో ऽస్మాదజితపాన్ మూర్తేమేసపరిధావతి. Near; on both sides; quickly; entirely; in front.

మూ॥ (నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ.- ప్రాదుః॥అ॥ ఇది, నామ = నామధేయమునందును, ॥ఉ॥ ప్రాదుర్భావః; [స] సంభావనయందును, ప్రాకాశ్యయోః = ప్రకాశించుటయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీద్వసుంధరా; "జస్య ప్రాకాశ్యమోః ప్రాదుః" అనిపాఠముగలదు. Name; appearance.

మిథో (ऽన్యోన్యం రహస్యపి)।

టీ.- మిథః॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్ = తమలోఁదామనునర్థమునందును, ॥ఉ॥ వాసిష్ఠ కౌణ్డిన్యముత్రావసి మిథో ऽనపివాహ్యౌ: రహస్య=ఏకాంతమునందునువర్తించును, ॥ఉ॥మిథస్త్వదాభాషణలోలుపం మనః;మిథః కృతే మన్మథ ఏవ సాక్షీ. Mutually; in private.

తిరో ऽ(న్తర్ధౌ తిర్యగర్థే)

టీ.- తిరస్॥అ॥ఇది, అన్తర్ధౌ=కప్పుటయందును,॥ఉ॥ కృష్ణమేఘస్తిరో దధే; తిర్యగర్థే=అడ్డముగాననుసర్థమునందును వర్తించును,॥ఉ॥ గతంతిరశ్చీనమనూరుసారథేః. Concealment; awry.

హా (విషాద శుగార్తిషు)॥౨౧౧॥

టీ.-హా॥అ॥ ఇది, విషాద=వ్యథపడుటయందును,॥ఉ॥పుణ్యా_న్తఃపుర మేవహాప్రవిశతిక్రుద్ధోమునిర్వ్యాధ్రవః; శుక్=శోకమునందును,॥ఉ॥హాప్రియేజనకరాజపుత్త్రి;ఆ_ర్తిషు=పీడయందునువ_ర్తించును,॥ఉ॥హాహాతోఽస్మి. Alas!; regret.

మూ॥అహ(హేత్యద్భుతే ఖేదే)

టీ.-అహహ[వ]అహహా॥అ॥ఇది,అద్భుతే=ఆశ్చర్యమునందును, ॥ఉ॥ అహహానుహతాం నిస్సీమానశ్చరిత్రవిభూతయః; ఖేదే = వ్యసనపడుటయందునువ_ర్తించును,॥ఉ॥అహహాకష్టమపణ్డితతావిధేః,॥ఉ॥అహహాభిక్షమాణోఽపి క్షుధా సంపీడ్యతే జనః. Indication of wonder, of pain or fatigue.

హి (హేతా వవధారణే)।

టీ.-హి॥అ॥ఇది,హేతౌ=కారణమునందును, ॥ఉ॥జానామ్యగ్నిరిహాస్తీతి మహాన్ధూమోహిదృశ్యతే; అవధారణే=నిశ్చయమునందునువ_ర్తించును,॥ఉ॥చన్ద్రోహిశీతః; పరుషో_క్తిరికథంతస్మిన్ బ్రూహిత్వంహితపోధన. Because; indeed; what.

{ ఇతి నానార్థావ్యయవర్గః=అనేకార్థములు
గల అవ్యయపదసమూహము ముగిసెను. }

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యాద్యాశ్చిరార్థకాః ॥ ౪౧ ॥

టీ॥ చిరాయ-చిరరాత్రాయ-చిరస్య॥అ॥ఈ 3 ను ఆద్యశబ్దముచేత,చిరమ్-చిరేణ-చిరాత్,అను నవ్యయములును, చిర=బహుకాలమను,అర్థకాః=అర్థమునందువ_ర్తించును,తపనమట,॥ఉ॥చిరాయసంతర్ప్యసమిద్భిరగ్నిమ్; చిరరాత్రాయసంచితమ్; చిరస్యదృష్టేవ మృతోత్థితేవ; చిరం ననహతేసాతుంప గేహోత్కఖేదశఙ్కయా; చిరేణ నాభింప్రథమోదబిన్దవః; చిరాత్సుతస్పర్శరసజ్ఞతాంయయౌ. Long time.

మూ॥ ముహుః పునఃపున శ్శశ్వ దభీక్ష్ణ మసకృ (త్సమాః)।

టీ.- ముహుః-పునఃపునః-శశ్వత్-అభీక్ష్ణమ్-అసకృత్॥అ॥ఈ 5 ను, సమాః=సమానార్థకములు,అనఁగా మాటికిమాటికి అను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥అనేకేషాం మహాతీంముహుర్ముహుః;పునఃపునస్సూతనిషిద్ధచాపలమ్; శశ్వస్త్రిరమాంశశ్వత్;అభీక్ష్ణమాస్ఫాలయతీవకుమ్భమ్; అసకృదసనగీతం గీతమాకర్ణయస్తః.Again and again;frequently.

స్రాగ్ఝటిత్యఞ్జసాఽహ్నాయద్రాఙ్మఙ్క్షుసపది(ద్రుతే) ॥౪౧౩॥

టీ - స్రాక్-ఝటితి [సా] ఝటితి-అఞ్జసా-అహ్నాయ-ద్రాక్-మఙ్క్షు-సపది॥ అ॥ ఈ౭ను, ద్రుతే=శీఘ్రమను నర్థమునందువ_ర్తించును, ॥ ఉ॥ స్రాగ్వ యో యాతి దేహినామ్; సుతిశతమత్య స్తదుర్భరం ఝటితి; అఞ్జసాయాతితురగః; అహ్నాయ తాన గగుణేన తిమూనిని స్తమ్; ద్రాగ్భవిష్యతి సుఖంతవప్రియే; మఙ్క్షూదపాగసరితశిపటు ట్టైరాగానామ్; వచన స్తస్యసపది క్రియా కేవల ము_త్తరమ్. Soon; instantly.

మూ॥ బలవ త్సుష్ఠు కిముత స్వత్యతీవ (చనిర్భరే)।

టీ.-బలవత్-సుష్ఠు-కిముత-సు-అతి - అతీవ ॥అ॥ ఈ౭ను, నిర్భరే= మిక్కిలియను నర్థమునందు న_ర్తించును, ॥ఉ॥ పునర్వాశితా్వ బలవన్నిగృహ్యా; సుష్ఠుపీతం మయాఘృతమ్; కిముతాద్యకృతంకార్యమ్; సువృష్టిస్సస్యవర్ధసే; అతివృష్టి రనావృష్టిః; అతీవ శోభతేరాజా. Much; very.

పృథగ్వినాఽ_న్తరేణ ర్తేహిరుగ్ నానా (చవర్జనే)॥ ౪౧౪॥

టీ.-పృథక్-వినా-అ_న్తరేణ-ఋతే-హిరుక్-నానా ॥అ॥ ఈ౭ను, వర్జనే=అది తప్పించియనుటయందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ కించిద్గత్వా పృథక్క్రియామ్; తృణమప్యుత్సహతే సమాం వినా; అ_న్తరేణ మతంనాస్తి సుఖం సంసారిణాం భువి; ఋతేరనేః తిమిరయుగం తిమతి కః; హిరుక్క_ర్మ సమోక్షస్స్యాత్; నానానిష్ఠుం మునినోనా స్తిచేసః. Without; except.

మూ॥ య_త్త ద్యత _స్తతో (హేతౌ)

టీ.-యత్-తత్-యతః-తతః ॥అ॥ ఈరను, కారణమునందు వ_ర్తించును,॥ఉ॥యద్విద్యాసుప్రగల్భోఽసి తత్సు్కతై ర్వరసి పూజ్యసే; యతోగఙ్గాఽమ్భసిస్నాత _స్తతోనిష్క_ల్మషోనరః. Because; therefore.

(అసాకల్యేతు) చి చ్చన।

టీ.-చిత్-చన ॥అ॥ఈ_౭ను, అసాకల్యే=కొంచెయును నర్థమునందు వ_ర్తించును,॥ఉ॥కరోతి కించిదభ్యాసాత్, అ... కుశలై ర్యేయం నకించన ధనం నబా. కించిత్=Some; కశ్చన=Somebody.

కదాచి జ్జాతు

టీ.-కదాచిత్-జాతు ॥అ॥ ఈ_౭ను, ఒకానొకప్పుడు అను నర్థము

నందు వర్తించును,॥ఉ॥కదాచి దాసన్న సఖీముఖేనసా ; నజాతుకామఃకామానా ముపభోగేన శామ్యతి. Sometimes.

సార్ధం(తు) సాకం సత్రా సమం సహ॥ ౪౧౫ ॥

టీ.-సార్ధమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ॥అ॥ ఈ౫ను, తోడ ననునర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥సార్ధముద్ధవసీరిభ్యామ్; సాకం శక్తిధరేణ తత్ర భవతో దేవాద్భవానీపతేః;సత్రాకలత్రేణ సుఖంసమశ్నుతే;సమంవధూభిర్వలభీర్యువానః; నిఃశ్వాసధూమంసహరత్నభాభిః.Together with.

మూ॥ (ఆనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ.-ప్రాధ్వమ్॥అ॥ ౧, ఆనుకూల్యే=అనుకూలతయను, అర్థకమ్=అర్థముగలది అనఁగా బంధనహేతుకమైన యానుకూల్యమునందు వర్తించును. ॥ఉ॥ సవ్యేతరం ప్రాధ్వ మితఃప్రయుఙ్క్తే. Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృథా ముధా।

టీ.-వృథా-ముధా॥ ఈ౨ను, వ్యర్థకే=వ్యర్థమనునర్థమందు వర్తించును,॥ఉ॥ప్రయుక్త మప్యస్త్ర మితో వృథా స్యాత్; తత్ర భ్రమత్యేవ ముధాషడఙ్ఘ్రిః. In vain.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కిముత చ॥౪౧౬॥

టీ.-ఆహో [హో] అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత ॥అ॥ ఈ౬ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ స్థాణురయ మాహోపురుషః; ఉతాహోస్విద్బ్రవీతురాజా నలఃపరపురంజయః; కిముత త్వం శివో బ్రహ్మా ; స్థాణురయం కింపురుషః ; కిము తేకార్యముతాన్యదీయకార్యమ్. Either, or (indicating deliberation.)

మూ॥ తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ.-తు-హి-చ-స్మ-హ-వై ॥అ॥ ఈ౬ను, పాదపూరణే=పాదపూరణమునందు వర్తించును,॥ఉ॥రామస్తులక్ష్మణంప్రాహ; అహంహియాస్యే నగరమ్; సచప్రాహచరాజానమ్ ; మయాస్మభుక్తం నహసా ; రామం హప్రాహలక్ష్మణః ; తేనవై రాక్షసో హతః. Epletives.

(పూజనే) స్వతి।

టీ.-సు-అతి ॥అ॥ ఈ౨ను, పూజనే=పూజార్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సుపన్థా అతిపన్థాశ్చ. Particles of praise and reverence.

దివాఽ(హ్నాత్య)

టీ.-దివా॥అ॥౧,అహ్నాతి=పగటియం దనునర్థమునందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ కేచిద్దివా తథారాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః. By day.

(థ) దోషా(చ) న క్తం(చ రజనా వితి)॥ ౪౧౭॥

టీ.-దోషా-న క్తమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ను, రజనావితి=రాత్రియం దనునర్థము నందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ చోరా దోషా యాయుఃని పథి; న క్తంచరానాన భూమిషు. By night.

మూ॥ (తిర్యగ ర్థే) సాచి తిరో(ఽప్య) Crooked, bent; awry.

టీ.-సాచి-తిరః ॥అ॥ ఈ౨ను, తిర్యక్=అడ్డముగాననుు, అర్థే=అర్థము నందు వ_ర్తించును,॥ఉ॥ సాచిలోచనయుగం నమాయ స్త్రీ; తిరోఽఞ్చతి.

(థ సంబోధ నార్థకాః।

స్యుః) ప్యాడ్పా డజ్గ హే హై భోః

టీ.-ప్యాట్-పాట్ [పా] ఫాట్ - అఙ్గ-హే-హై-భోః [పా] భో॥అ॥ ఈ౬ను, సంబోధనార్థకాః=సంబోధనార్థమునందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ ప్యాట్ పుత్త్ర పరసర్వదా ; పాట్ప్రియే హ్యాహిమస్విరమ్ ; ఫాట్సుశోభలి తశ్చ్యాతః ; శ్రూయతామఙ్గవామపి ; హేంసటోఽఖి పిమాహార ; హైహాన్మ తుకింకమ్పసే; భోస్సప్తద్వీపవ గ్గనోరాజాంస శ్చేతయధ్వమ్; భో రావణో త్తిష్ఠ మమాగ్రతో యుధి. Vocative particles.

స్సమయాఽ నికషా హిరుక్॥

టీ.-సమయా - నికషా-హిరుక్ ॥అ॥ ఈ ౩ను, సమీపార్థమునందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ సమయా పర్వతం నదీ; విలఙ్క్యలఙ్కాం నికషా హ నిష్యతి ; పర్వతస్య హిరుఙ్నదీ ; సమయా-నికషా-ఈ౨ను, మధ్యము నందు వ_ర్తించునని కొందఱు. Near ; midst.

మూ॥ (అతర్కితే తు) సహసా

టీ.-సహసా॥అ॥౧,అతర్కితే=విచారింపక యనునర్థమునందువ_ర్తిం చును, ॥ఉ॥ సహసా విదధీత న క్రియామ్. Inconsiderately; suddenly.

(స్యాత్)పురః పురతోఽగ్రతః।

టీ.-పురః-పురతః-అగ్రతః ॥అ॥ ఈ౩ను, ముందర ననునర్థమునందు వ_ర్తించును, ॥ఉ॥ పురస్సఖినా మమిమీత లోచనే; నాసీరధూలి ధవ

లాగి పురతగి ప్రయాన్తి; ప్రత్యర్థినోఽగ్రతోలేఖ్యమ్. Before, in front.

స్వాహా (దేవ హవిర్దానే) శ్రౌషట్ వౌషట్ వషట్ స్వధా॥౨౮॥

టీ.-స్వాహా-శ్రౌషట్-వౌషట్-వషట్-స్వధా ॥అ॥ ఈ౫ను, దేవ=దేవతలకు, హవిః=హవిస్సుయొక్క, దానే=ఇచ్చుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥అగ్నయే స్వాహా; అస్తుశ్రౌషట్; శిఖాయై వౌషట్; వషట్కరోతి; స్వధా పితృభ్యః. Invocations with the offerings made to the gods or manes.

మూ॥ కించి దీషన్మనా (గల్పే)

టీ.-కించిత్-ఈషత్-మనాక్ ॥అ॥ ఈ౩ను, అల్పే=ఇంచుకంతయను టయందు వర్తించును, కొంచెమనుట. ॥ఉ॥ కించిత్కుఞ్చితమూర్ధజః; ఈషదుష్ణం పయసి పిబ, మనాక్ విహస్యసన్తుష్టః. A little.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాన్తరే)।

టీ.-ప్రేత్య-అముత్ర॥అ॥ఈ౨ను,భవాన్తరే=జన్మాంతరమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రేత్య స్వర్గేమహీయతే; ఇహ చాముత్రచ ఫలం. In the next life.

వ ద్వా యథా తథే వైవం(సామ్యే)

టీ.-వత్-వా-యథా-తథా-ఇవ-ఏవమ్॥అ॥ఈ౬ను, సామ్యే=పోలికి యందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సోమవత్ప్రియదర్శనః; పుష్పైతుఙ్గైర్లఙ్ఘితలోచక్రైర్వా; తస్యార్థస్య యథౌషధమ్; యథాచైత్రస్తథామైత్రః; ఇన్దుఃక్షీరనిధావివ; అగ్నిరేవం ద్విజోభస్మసాత్కుర్యాదవమానితః. As; like.

అహో హీ (చ విస్మయే)॥౨౨౦॥

టీ.-అహో-హీ॥అ॥ ఈ౨ను, విస్మయే=ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్చ భణితౌ; హతవిధిలసితానాం హీ విచిత్రో విపాకః. Ah! (indicating surprise.)

మూ॥ (మౌనేతు) తూష్ణీమ్ తూష్ణీకాం

టీ.-తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్॥అ॥ఈ౨ను, మౌనే=మౌనమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ మునిస్తూష్ణీమాస్తే; జపన్నాస్తేమునిర్లేపీం తూష్ణీకాం జలమధ్యగః. Silently.

సద్యస్సపది(తత్క్షణే) ।

టీ.-సద్యః-సపది॥అ॥ఈ౨ను, తత్క్షణే=అప్పుడను నర్థమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ సద్యఃపతతిమాంసేన ; సపది ప్రదహ త్యసేత్కోఽగ్నిః. Instantly.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చే త్యానన్దే)

టీ.-దిష్ట్యా-సముపజోషమ్ ॥అ॥ ఈ౨ను, ఆనన్దే=సంతోషమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దిష్ట్యా త్వ మసి మేధావీ ; సముపజోషం భవాన్ జయతి. కొందఱు, దిష్ట్యా-శమ్-ఉపజోషమ్-అని మూడుపేళ్లుగాఁజెప్పిరి, ॥ఉ॥ శఙ్కరశ్శంకరోతునః ; ఉపజోష మిహాస్యతామ్. Indication of joy.

ఉత్తా న్తరేఽ న్తరా॥౮ ౨౧॥

మూ॥ అ న్తరేణ (చ మధ్యే స్యుః)

టీ.-అ న్తరే-అ న్తరా-అ న్తరేణ ॥అ॥ ఈ౩ను, మధ్యే=నడుమనుట యందు, స్యుః = వ ర్తించును, ॥ఉ॥ ఆనయోర న్తరేజాతాః ; అన్తరాత్వాంచమాంచకమణ్డలుః ; మృణాలసూత్రామల మ న్తరేణస్థితశ్చలచ్చామరయోర్ద్వయంనః; Between ; amidst.

ప్రసహ్య (తు హఠార్థకమ్) ।

టీ.- ప్రసహ్య॥అ॥ ౧, హఠార్థకమ్=బలాత్కారమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రసహ్య విత్తాని హర న్తి చోరాః. Forcibily ; violently.

(యు క్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే Properly.

టీ.-సాంప్రతమ్-స్థానే॥అ॥, ద్వే = ఈరెండును, యు క్తే= యు క్తమను నర్థమునందు వర్తించును,తగుననుట.॥ఉ॥స్వయంఛేత్తుమసాంప్రతమ్;సంప్రత్యసాంప్రతంవ క్తుము క్తేముసలపాణినా;స్థానేభవానేకనరాధిపస్సన్.

ఽభీక్ష్ణం శశ్వ (దనారతే)॥౮ ౨౨॥

టీ.-అభీక్ష్ణమ్-శశ్వత్ ॥అ॥ ఈ౨ను, అనారతే =ఎల్లప్పుడును నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అభీక్ష్ణముష్ణైరపి తస్య సోష్మణః ; శశ్వద్భాతి. Continually. Perpetually.

మూ॥ (అభావే) న హ్యా నో నా(ఽపి)

టీ.-నహి-అ-నో-న॥ ఈ౪ అవ్యయములును అపిశబ్దమువలన, అన-అనునదియు, అభావే = లేదనుటయందును, కాదనుటయందును వర్తించు

ను, ॥ఉ॥ నహి స్వాత్మారామం విషయమృగతృష్ణా భ్రమయతి; అవిప్ర ఇభాష సే; నోచ క్రీకింకులాలః; నమే కించన దహ్యతే. No; not.

Negative and prohibitive. మాస్మ మా ఽలం (చవారణే)।

టీ.-మాస్మ-మా-అలమ్॥అ॥ ఈ3ను, వారణే=వద్దనుటయందువర్తించును, ॥ఉ॥ సౌధోత్సఙ్గప్రణయవిముఖో మాస్మభూ రుజ్జయిన్యాః ; మాభూదాశ్రమపీడేతి ; అలం మహీపాల తవ శ్రమేణ.

(పక్షాన్తరే) చే ద్యది చ

టీ.-చేత్-యది॥అ॥ ఈ2ను, పక్షాన్తరే=పక్షాంతరమునందు-వర్తించును. ఇట్టువలెనైననునుట, ॥ఉ॥సత్యంచేత్తపనాచకిమ్;శుచిమనోయద్యస్తితీర్థేనకిమ్. If.

(తత్త్వే) త్వద్ధాఽఞ్జసా (ద్వయమ్) ॥

టీ.-అద్ధా-అఞ్జసా॥అ॥, ద్వయమ్ = ఈరెండును, తత్త్వే= సత్యమను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ఆరాధితోఽద్ధామనురప్సరోభిః ; అఞ్జసేతి గురుడాగి కచగ్రహైః. Truly.

మూ॥ (ప్రకాశే) ప్రాదు రావి (స్స్యాత్)

టీ.-ప్రాదుః-ఆవిః ॥అ॥ ఈ2ను, ప్రకాశే = అగపడుటయందువర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా; ఆవిర్బభూవ కుశగర్భముఖం మృగాణాం యూథమ్. Apparent.

ఓ మేవం పరమం (మతే)।

టీ.-ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్॥అ॥ ఈ3ను, మతే=అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఓమిత్యుక్తవతోఽథశార్ఙ్గిణఇతి ; ఏవంయదాత్థభగవన్ ; తతగి పరమ మిత్యుక్త్వా. Yes.

సమన్తత (స్తు)పరితః స్సర్వతో విష్వ (గిత్యపి) ॥   ౪౨౪॥

టీ.-సమన్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్వక్ ॥అ॥ ఈ4ను, ఇత్యపి అన్నందున విశ్వతః-సమంతాత్-అనునదియు అంతటను అనుసర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥సమన్తతోవర్షతి మేఘసఙ్ఘః ; ఆయాన్తిపరితఃశ్రియః ; స్వంసర్వతోగామిచ సాధకంచ ; విష్వక్తతేషు పతతి స్ఫుట మస్తరిక్షమ్. All around. Every way.

మూ॥ (అకామానుమతౌ) కామమ్

టీ.-కామమ్॥అ॥ ౧, అకామ=మనసురాక, అనుమతౌ = అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కామం నృపాస్సన్తు సహస్రశో౽న్యే. Acquiescing with reluctance. కొందఱు 'అకామానుమతౌ' అనుపాఠమునంగీకరించిమిక్కిలి యంగీకరించుటయందు వర్తించుననిరి. Willing compliance.

(అసూయోపగమే)౽స్తు(చ)।

టీ.-అస్తు-చకారమువలన-భవతు॥అ॥ ఈ౨ను, అసూయోపగమే=ఓర్వమిచేత, ఉపగమే=పొందుటయందు, అనఁగాఁ గోపముచే సంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ధావన్నేన నకాసనస్ప్రహారతే మత్వేత్రియసీమస్తువా ; భవతు భవత్వనుహ్యాజ్జనస్సకామః. Be it so (implying regret in the acquiescence.)

నను చ (స్యాద్విరోధోక్తౌ) Indicating contradiction.

టీ.-నను చ॥అ॥౧.విరోధ=ఒకటొకటికందులకు విరుద్ధముగా, ఉక్తౌ=పలుకుటయందు వర్తించును,॥ఉ॥ననుచాత్ర మృగాగమనికథంభవతి.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)॥౪_౨౫॥

టీ.-కచ్చిత్ ॥అ॥౧, కామ=ఇష్టార్థమును, ప్రవేదనే=తెలియఁజేయుటయందు. అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ కచ్చిజ్జీవతి మే మాతా. I hope.

మూ॥ నిష్షమం దుష్షమం (గర్హ్యే) Improperly; unseasonably.

టీ.-నిష్షమమ్-దుష్షమమ్॥అ॥ఈ౨ను, గర్హ్యే = నిందింపఁదగినదానియందువర్తించును, ॥ఉ॥ నిష్షమంవక్త్రమూర్ఖః, దుష్షమంవర్తేవధూః.

As thereto appertaining. యథాస్వం(తు)యథాయథమ్ ।

టీ.-యథాస్వమ్-యథాయథమ్॥అ॥ఈ౨ను, తమతమవస్తువులను నర్థమునందును తాము తామనునర్థమునందునువర్తించును,॥ఉ॥యథాస్వమాశ్రమైశ్చక్రే ; యథాయథం పలాయస్త.

మృషా మిథ్యా (చవితథే)

టీ.-మృషా-మిథ్యా॥అ॥ఈ౨ను, వితథే=అసత్యమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఉచ్చార్యియసాస్తర్యగుణామృషోద్యాః; మిథ్యావాదిని దూతి బాంధవజనస్యా జ్ఞాతపీడాగమే. Falsely.

Properly, Suitably. యథార్థం(తు)యథాతథమ్॥౭౬॥

టీ.-యథార్థమ్-యథాతథమ్॥అ॥ ఈ౨ను, సత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥యథార్థముక్త్వా నాన్యత్ ; గురుర్వక్తియథాతథమ్.

మూ॥ (స్యు) రేవం తు పునరైవ్వేవే (త్యవధారణవాచకాః) ।

టీ.-ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ॥అ॥ఈ౫ను, అవధారణవాచకాః=ఇది యయనునియమార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ఏవమేతద్యథాప్రాహ విష్ణుస్తుజగతాంపతిః ; రావణంతుపురాత్మానమ్ ; భవద్భిర్రాఘవని పునః; వ్యాసోవాసర్వధర్మజ్ఞః; త్వమేవసాక్షాత్కరణీయఇత్యతిః; ఇచట "స్యురేవంతుపునర్వైవేత్యవధారణవాచకాః"అనుపాఠముగలదు.Indeed.

ప్రా (గతీతార్థకం)

టీ.-ప్రాక్॥అ॥ ౧, అతీత=జరగినకార్యముయొక్క, అర్థకమ్ = అర్థము గలది, అనఁగా పోయినకాలమునందువర్తించును, ॥ఉ॥ప్రవేదిరేప్రాక్తనజన్మవిద్యాః. Before; anterior.

నూనమవశ్యం(నిశ్చయే ద్వయమ్)॥౭౭॥

టీ.-నూనమ్-అవశ్యమ్॥అ॥ద్వయమ్=ఈరెండును,నిశ్చయే=నిశ్చయార్థమునందువర్తించును,॥ఉ॥నూనంహన్తాస్మి రావణమ్.అవశ్యంయాతారశ్చిరతరముషిత్వాపివిషయాః. Certainly; necessarily.

మూ॥ సంవ(ద్వర్షే)

టీ.-సంవత్॥అ॥౧,వర్షే=సంవత్సరమందువర్తించును,॥ఉ॥రామఃపశ్చాద్దశేసంవదయోధ్యాంప్రవివేశహ. A year.

(౭నరేత్వ)ర్వాక్

టీ.-అర్వాక్॥అ॥౧, అవరే=మేరగాఁజెప్పినస్థువునకుఁగ్రిందటిదైనకాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును. ॥ఉ॥ యామాదర్వాఙ్న భుఞ్జీత; గ్రామాదర్వాఙ్నదీ. Former; prior.

ఆమేవం।

టీ.- ఆమ్-ఏవమ్ ॥అ॥ ఈ౨ను, ఒకఁడుచెప్పినదాని సంగీకరించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆం కరోమి తవ ప్రియమ్, ఏవం కుర్మః. Assent, consent, promise.

స్వయ(మాత్మనా)।

టీ.-స్వయమ్ ॥అ॥ ౧, ఆత్మనా= తన చేతననుసర్థమునందు వర్తించును,॥ ఉ॥ స్వయాంకృతప్రసాదస్య. Self; of himself.

(అల్పే)నీచై

టీ.-నీచైః॥అ॥ ౧, అల్పే=కొంచెమందువర్తించును,॥ఉ॥ తథాపినీచై ర్వినయాదదృశ్యత. Little; low.

(ర్మహా)త్యుచ్చైః

టీ.-ఉచ్చైః॥సి॥ ౧, మహతి=అధికమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ శృఙ్గము చ్చైర్గిరేరిదమ్. Great; high.

ప్రాయో(భూమ్ని)

టీ.-ప్రాయః॥అ॥౧, భూమ్ని-విశేషముగా ననుసర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రాయోనవవధూరికా స్తమ్. Frequently; generally.

(రుద్రుతే)శనైః॥

టీ.- శనైః॥అ॥౧, అద్రుతే=మెల్లగాననుసర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆలిఙ్గతిశనైశ్శనైః. Slowly.

మూ॥ సనా (నిత్యే) Perpetually, ever.

టీ.-సనా॥అ॥ ౧, నిత్యే=నిత్యమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సనాతనః.

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ.-బహిః॥అ॥ ౧, బాహ్యే=వెలుపలననుసర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దాసీకుమ్భంబహిర్గ్రామాత్. External; out.

స్మ (తీతే)

టీ.-స్మ॥అ॥౧, అతీతే=కడచెననుసర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ సేనతే స్మ శయనం పరాఙ్ముఖీ. Formerly.

౽ స్త(మదర్శనే)

టీ.-అస్తమ్॥అ॥ ౧, అదర్శనే=కానరాకుండుటయందు వర్తించును ॥ఉ॥ అస్తంగతోరావణః, అస్తంగతోభాస్కరఇతి. Disappearance.

అస్తి(సత్త్వే)

టీ.-అస్తి॥అ॥ ౧, సత్త్వే=కలదనుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అస్తి క్షీరాగౌః. Present; now.

(రుషోక్తా) వు

టీ.- ఉ॥అ॥౧,రుషా=కోపముచేత,ఉక్తౌ=పలుకుటయందువర్తించును. ఉ॥ ఉఆగతశ్శత్రుః.రుషోక్తౌహుమ్,అనియుపాఠము,॥ఉ॥వృద్ధాస్తేనవిచారణీయచరితాస్తిష్ఠన్తుహుంవర్తతామ్. Interjection expressing wrath.

ఊం(ప్రశ్నే)

(జీ)- ఊమ్॥అ॥౧, ప్రశ్నయందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఆగతశ్శత్రురూమ్.

(అనునయే)త్వయి॥

టీ.-అయి॥అ॥౧, అనునయే=ఊఱడించుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అయిముగ్ధే. Encouraging vocative.

మనా॥ (తర్కే) ను (స్వాత్)

టీ.-స్వా॥అ॥౧, తర్కే=ఊహాయందువర్తించును, ॥ఉ॥ అస్త్రకేలగహసంనా నివస్వా నానివేశ జలధింను మహీంను. తర్కేతుస్వాత్,అనుపాఠమునందు స్వాత్ -అనునదియూహాయందువర్తించుననియర్థము, ॥ఉ॥ స్వాత్కి-ర్ష్ణోర్నోప్రపద్యతే. Indicating reflection.

ఉషా(రాత్రేరవసానే) Break of day.

టీ.-ఉషా॥అ॥ ౧, రాత్రేః=రాత్రియొక్క, అవసానే=అంతమునందు అనఁగా ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును,॥ఉ॥ఉషాజనాగ్నిప్రబుద్ధస్తే; ఉషాతనోవాయురుపైతిమన్దమ్. close of the night; morn.

నమో(నతౌ)।

టీ.-నమః॥అ॥ ౧, నతౌ=నమస్కారమునందువర్తించును,॥ఉ॥నమో విష్ణవే. Hail; salutation; bow.

(పునరర్థే)అఙ్గ

టీ. అఙ్గ॥అ॥౧,పునః=మఱియునను, అర్థే=అర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మూర్ఖస్తు నానమస్త్వస్యి కి మజ్గ విద్వాన్. Again. Rather.

(నిన్దాయాం) దుష్ఠు

టీ.-దుష్ఠు॥అ॥౧, నిన్దాయామ్=చెడ్డదియనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ దుష్ఠుస్మృతిర్దుర్జనస్య స్యాత్. Ill.

సుష్ఠు(ప్రశంసనే)॥ ౮౩౦॥

టీ.-సుష్ఠు॥అ॥౧,ప్రశంసనే=మంచిదియనుటయందు వర్తించును,॥ఉ॥ సుష్ఠుభుక్తంమయాగృహే. Well.

మూ॥ [ఆమా(నుగుణ్యే) Oh, yes.

టీ.-ఆమ్॥అ॥౧,ఆనుగుణ్యే=అనుకూలార్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆమ్ జ్ఞాతమ్. Oh, I see it now.

(స్మరణే) ఽయే

టీ.-అయే॥అ॥౧, స్మరణే=స్మరణమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥అయేపూర్వంకృతంమయా. Ah (showing recollection).

ఫ(డ్విఘ్ననిరాకృతౌ)।

టీ. ఫట్॥అ॥౧,విఘ్న=విఘ్నముయొక్క,నిరాకృతౌ=పోఁగొట్టుటయందు వర్తించును, ॥ఉ॥ అస్త్రాయఫట్.A word used in uttering spells to ward off evil.

(అఙ్గీకృతౌస్యా) దథకిం

టీ.-అథకిమ్॥అ॥౧, అఙ్గీకృతౌ=అంగీకారమునందు, స్యాత్=వర్తించును, ॥ఉ॥ దేవదత్తకింభోక్ష్యసి; అథకిమ్. What else; quite so.

(హీనసంబోధనేతు) రే]॥ ౪౩౧॥

టీ.-రే॥అ॥౧, హీన=హీనునియొక్క, సంబోధనే=పిలుచుటయందువర్తించును,॥ఉ॥ రేరేపాపమమాన్తికాదపసర.'ఆమానుగుణ్యే'అన్నదిమొదలిదినఅర్ధంబ్రక్షిప్తమని కొందఱు. (Used in addressing menials.)

మూ॥ సాయం(సాయే)

టీ.-సాయమ్॥అ॥౧, సాయే=సాయంకాలమునందువర్తించును,॥ఉ॥ సాయంతనమల్లికాను. Evening.

ప్రగేప్రాతః(ప్రభాతే) Morning.

టీ.-ప్రగే-ప్రాతః॥అ॥ఈ_రెను,ప్రభాతే=ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ప్రగే నృపాణా మథతోరణాన్బహిః; ప్రాతస్సన్ధ్యాముపాసీత.

నికషా(ఽన్తికే)।

టీ. నికషా॥అ॥ ౧, అన్తికే=సమీపమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ విలఙ్ఘ్య లఙ్కాం నికషా హనిష్యతి. Near.

పరుత్పరార్యైషమో(ఽబ్దే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ.-పరుత్-పరారి-ఐషమః॥అ॥ఈ3ను వరుసగా, పూర్వేఅబ్దే = పోయినయేటియందును, last year; పూర్వతరేఅబ్దే= అంతకుమున్నేటియం

రును, year before the last; యతి=నడచుచున్న యేటియందును వర్తించును, current year. ॥ఉ॥ పరారిసఞ్చితం విత్తం పర్యున్నష్టమభోగతః, ఐషమశ్చీయతే యత్నాత్తతః కింవా భవిష్యతి.

మూ॥ అద్య (త్రాహ్ని)

టీ.-అద్య॥అ॥౧,అత్ర అహ్ని=నడచుచున్న పగటియందు వర్తించును, ॥ఉ॥నరలోకేఽద్యదుర్లభః. To-day.

(థపూర్వేఽహ్ని త్యాదౌపూర్వోత్తరాపరాత్ ।

తథాఽధరాన్యాన్యతరేతరా) త్పూర్వేద్యు(రాదయః)॥౭౩౩॥

టీ.-పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యతరేతరాత్=పూర్వఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అనుశబ్దములవలనఁబుట్టిన,పూర్వేద్యు రాదయః,పూర్వేద్యుః=నిన్న, yesterday;ఉత్తరేద్యుః=రేపు, to-morrow; అపరేద్యుః=ఎల్లుండి, the day after to-morrow;అధరేద్యుః=మొన్న, the day before yesterday; అన్యేద్యుః-ఇతరేద్యుః=మఱియొకనాఁడు,another day; అన్యతరేద్యుః=రెండుదినములలోనొకనాఁడు, one of two days, అనునర్థములయందు వర్తించును,॥ఉ॥నిమన్త్రయతి పూర్వేద్యుః; నాస్తి ముఖాదుత్తరేద్యుర్వివాహాః పరికీర్తితః; ఆగతానపరేద్యుస్తాన్; అధరేద్యుస్సమాగతాః; అన్యేద్యురాత్మానుచరస్యభావమ్; పఞ్చమీషష్ఠ్యోరన్యతరేద్యుః పితరంద్రక్ష్యసి; కష్టదినాదితరేద్యుః ప్రియోద్రష్టవ్యః.

మూ॥ ఉభయద్యుశ్చోభయేద్యుః Both days.

టీ.-ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః॥అ॥ఈరెండును-రెండుదినములనునర్థము నందువర్తించును, ॥ఉ॥ ఉభయద్యురుత్సవః; ఉభయేద్యురుత్సవః.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి।

టీ.-పరేద్యవి॥అ॥౧,పరేత్వహ్ని=మఱునాఁటియందు వర్తించును,॥ఉ॥ ద్రష్టాస్మి పరేద్యవి సఖాయమ్. Next day.

హ్యో(గతే)

టీ.-హ్యః॥అ॥౧, గతే=పోయిన, అహ్ని=దినమందు అనఁగా నిన్నయను నర్థమునందు వర్తించును,॥ఉ॥హ్యస్సర్వమభవత్కార్యమ్. Yesterday.

(ఽనుగతేఽహ్ని) శ్వః

టీ.-శ్వః॥అ॥౧,అనాగతే=రానట్టి, అహ్ని=దినమందు అనఁగా రేపను

నర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ శ్వఃకార్యమద్యకుర్వీత. To-morrow.

The day after to-morrow. పరశ్వ (స్తత్ప రేఽహని)॥

టీ.- పరశ్వః ॥అ॥ ౧, తత్పరే-అహని, అహాని-దినమునందు అనఁగా నెల్లుండి యనునర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ పరశ్వోవాగమిష్యతి.

మూ॥ తదా తదానీం

టీ.- తదా-తదానీమ్॥అ॥ఈ-అను, అప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ తదాచక్షుష్మతాం ప్రీతిః; యదాస్యాత్ప్రియయాసఙ్గః తదానీమేవమేసుఖమ్. Then, at that time.

యుగపదేకదా At once; at the same time.

టీ.- యుగపత్-ఏకదా॥అ॥ ఈ-అను, ఒక్క కాలమందనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ యుగపద్వ్యసనేదిశః; ఏకదామిళితాఃద్విజాః.

సర్వదా సదా। At all times.

టీ.- సర్వదా-సదా ॥అ॥ ఈ-అను, ఎల్లప్పుడనునర్థమందు వర్తించును, ॥ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి; యాచతే యాచకస్సదా. Always.

ఏతర్హి సమ్ప్రతీదానీ మధునా సామ్ప్రతం (తథా) ॥ ౧౫౩॥

టీ.= ఏతర్హి-సమ్ప్రతి-ఇదానీమ్-అధునా-సామ్ప్రతమ్॥అ॥-ఈ-ఐదును, ఇప్పుడనునర్థమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ధనస్య సేతర్హి నాసస్వగర్హితే; సమ్ప్రత్యసామ్ప్రతంవక్తుమ్;ఇదానీ మస్మిన్నగన్ప్రెస్త్రః; బలానతేపాదధుఽనాపిపూర్వవత్; కోస్వస్మిన్ సామ్ప్రతంలోకే. Now; at this time.

మూ॥ (దిగ్దేశకాలే పూర్వాదౌ) ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః।

టీ.- ప్రాగుదక్ప్రత్యగాదయః=ప్రాగుదక్ప్రత్యగాద్యవ్యయములు, పూర్వాదౌ=పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే=దిగ్దేశకాలములయందు వర్తించును. ప్రాక్॥అ॥- ఇదిపూర్వదిక్కునకును, east, పూర్వదేశమునకును, eastern, పూర్వకాలమునకును, prior time, పేరు. ॥ఉ॥ ప్రాఙ్ముఖోఽన్నానిభుఞ్జీత; ప్రాగ్జ్యోతిషపౌరహేడమపత్యకాను; ప్రాక్సృష్టేః కేవలాత్మనే. ఉదక్॥అ॥-ఇదిఉత్తరదిక్కునకును, north, ఉత్తరదేశమునకును, northern, ఉత్తరకాలమునకును, subsequent, పేరు. ప్రత్యక్॥అ॥- ఇది పడమటిదిక్కునకును, west, పడమటిదేశమునకును, western, పేరు. ఆదిశబ్దముచేత అవాక్=south, southern, or former; ఉదీచీనాత్-ద

క్షిణాతః-దక్షిణేన=Southward; ఉత్తరాత్-ఉత్తరతః-ఉత్తరేణ=Northward; అధరాత్-అధరతః-అధరేణ-అధస్తాత్ = Underneath; పురస్తాత్=before; ఉపరి-ఉపరిష్టాత్-above; పశ్చాత్ - Behind, మొదలయినవి గ్రహింపఁబడును.

ఇత్యవ్యయవర్గః=అవ్యయములయొక్క సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన 'సంపూర్ణ ముచ్యతే సవర్గైర్నానార్థాదిభిః' అను ప్రతిజ్ఞచొప్పున లింగములతోడ నామములకను శాసనముకొఱకు సర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాఁడు.

సలిఙ్గశాస్త్రైః సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః ॥ ౪౩౬.

మూ॥ అనుక్తైః సఙ్గ్రహే లిఙ్గం సఙ్కీర్ణవదిహోన్నయేత్ ।

టీ.- ఇహసఙ్గ్రహే=ఈలింగాదిసంగ్రహవర్గయందు, సలిఙ్గశాస్త్రైః=పాణిని వరరుచి మొదలైనవారిచేతఁ జెప్పఁబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రియామీదూద్విరామైకాచ్' అనునది మొదలయినవాక్యములతోఁ గూడినట్టి, సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః= సనాద్యంతధాతువులమీఁది అప్రత్యయము మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములవలనను కేవలధాతువులమీఁది కృత్ప్రత్యయములవలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను సమాసములవలనను బుట్టిన, అనుక్తైః=పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పఁబడని, 'స్త్రీభావాదావనిక్తిన్' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, 'తల్వృన్దేయేనికద్యచ్ త్రా' ఇవి మొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁ గూడినవాక్యములచేతను, 'అదన్తైర్ద్విగురేకార్థః' ఇవి మొదలయినసమాసములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, లిఙ్గమ్ = స్త్రీపుంనపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = తెలిసికోవలయును. మరియు దృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుఁగు నుపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ =సంకీర్ణవర్గయందువలెఁ బ్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈ వర్గయందుఁ జెప్పునట్టి లింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధము వచ్చినప్పు డేలక్షణము ప్రవర్తించునను సందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు.

లిఙ్గశేషవిధి ర్వ్యాపీ విశేషై ర్యద్యబాధితః॥ ౪౩౭॥

టీ.- లిఙ్గశేషవిధిః = ఈవర్గయందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము, విశేషైః=ఈశాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితోయది=బాధింపఁబడనిదైన, వ్యాపీ = తాను ప్రవర్తించునదియగును. అనఁగా నీవర్గయందుఁ జెప్పులింగలక్షణము పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమ దిక్కుననే ప్రవర్తించునని తాత్పర్యము. అది యెట్లన నీవర్గయందు స్వర్గపర్యాయములు పుంలింగములౌను అనువిధి "ద్యోదివౌ ద్వే స్త్రియామ్" అను విశేషవిధిచోట ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ స్త్రియామ్

టీ.- స్త్రియాం అనుపదము 'పుంస్త్వసభేదానుచరాః' అను పుంలింగాధికార పర్యంత మనువర్తించి వచ్చును, కాపున నదుపటికిఁ జెప్పు శబ్దములు స్త్రీలింగములు.

ఈదూద్విరా మైకాచ్

టీ.- ఏకాచ్=ఒకయచ్చుకలిగిన, ఈదూద్విరామం= ఈకారాంత ఊకారాంతశబ్దములు ॥సి॥, ॥ఉ॥ శ్రీః; ధీః; భూః; భ్రూః.

సయోని ప్రాణినామ చ।

టీ.-యోనికలిగిన ప్రాణులకుఁ జేరియినశబ్దములు స్త్రీలింగములందు వర్తించును, ॥ఉ॥ మాతా; యోషిత్ ; సురభిః ; కరేణుః.

నామ విద్యు న్నిశా వల్లీ వీణా దిగ్భూ నదీ హ్రియామ్॥ ౪౩౮॥

టీ.- విద్యుత్ =మెఱపు, నిశా=రాత్రి, వల్లీ=తీఁగె, వీణా=వీణె, దిక్= దిక్కు, భూ=భూమి, నదీ=నది, హ్రీ=సిగ్గు॥ ఈలాన స్తువులయొక్క,నామ= పేళ్లు, విశేషవిధి బాధలేనివి॥సి॥, ఇచట వీణాపర్యాయములకును స్త్రీపర్యాయములకును, 'జాబూజస్త్రమ్-ఈదూద్విరామైకాచ్, అనువిధుల చేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్పష్టార్థముగాఁ జెప్పినాఁడు. కొందఱు 'వాణీదిగ్భూనదీధియామ్' అని పాఠముగలదనిరి. మొదటిపక్షమునందు హ్రీపర్యాయములయిన మందాక్షవ్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధకలవి గనుక నక్కడ నీ విధిలేదు.

మూ॥ అదన్తై ర్ద్విగు రేకార్థో

టీ.- అదన్తైః=అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడు కొనియున్న, ఏకార్థోద్విగుః=సమాహారమునందలిద్విగుసమాసము॥సీ॥, ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ॥ ఉ ॥ పఞ్చానాం మూలానాం సమాహారః=పఞ్చమూలీ; దశమూలీ; త్రిలోకీ.

న స పాత్ర్యయుగాదిభిః।

టీ.- పాత్ర్యయుగాదిభిః=ఉత్తరపదములయిన పాత్ర్యయుగాది శబ్దములతోఁగూడియున్న, సః=ఆద్విగుసమాసము, న= స్త్రీలింగము కాదు,॥ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్; చతుర్యుగమ్; త్రిభువనమ్.

తల్

టీ.-భావార్థమునందును సమూహార్థమునందును స్వార్థమునందును విధింపఁబడిన తల్ ప్రత్యయమంతముగాఁగల శబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥భావార్థమున,పురుషస్యభావః పురుషతా; అశ్వతా;సమూహార్థమున, గ్రామాణాంసమూహః గ్రామతా; జనతా;బన్ధుతా; సహాయతా; స్వార్థమున, దేవఏవ దేవతా.

బృన్దే యేనికడ్యచ్త్రా

టీ.-బృన్దే=సమూహార్థమునందు విధింపఁబడిన య,ఇని,కడ్యచ్ [పా] కట్యచ్, త్ర, అను ప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు॥సీ॥. ॥ఉ॥ య ప్రత్యయాంతమునకు, పాశానాంసమూహః పాశ్యా;ఈలాగే ఇని ప్రత్యయాంతమునకు ఖలినీ; కడ్యచ్ ప్రత్యయాంతమునకు, రథకడ్యా [పా] రథకట్యా; త్ర ప్రత్యయాంతమునకు గోత్రా.

వైర మైథుని కాది వున్ ॥౪౩॥

టీ.-వైర= విరోధమునందును, మైథునిక= వివాహమునందును, ఆది శబ్దముచేత వీప్సయందును దండమునందును దానమునందునువిధింపఁబడిన వున్ అను ప్రత్యయమంతముగాఁగల శబ్దములు॥సీ॥, ॥ఉ॥విరోధమున, అశ్వమహిషయోర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాకోలూకికా; వివాహమున, అత్రిభరద్వాజయోర్వివాహః అత్రిభరద్వాజికా; వసిష్ఠకుశికికా, వీప్సయందు, ద్వౌపాదౌదదాతి ద్విపదికాందదాతి; ద్విశతికాందదాతి; దండమునందు, ద్వౌపాదౌదణ్డితః ద్విపదికాందణ్డితః; ద్విశతికాందణ్డితః; దానమునందు, ద్వౌపాదౌవ్యవసృజతి ద్విపదికాంవ్యవసృజతి; ద్విశతి

కాంవ్యవసృజతి. వున్ ప్రత్యయము వృఞ్ ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణ
ము గనుక వృఞ్ ప్రత్యయాంతములకును కొన్ని యెడల స్త్రీలింగమునా
ను, ॥ఉ॥ శిష్యోపాధ్యాయయోర్భావః శైష్యోపాధ్యాయికా; ఇత్యాదులు.

మూ॥ స్త్రీభావాదావని క్తిన్ ణ్వుల్ ణ్చ ణ్వుచ్ క్యప్ యుచ్ అఙ్ ఇఞ్ ని శాః॥

టీ.-స్త్రీభావాదౌ=స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థములయందు వి
ధింపఁబడిన అని- క్తిన్ -ణ్వుల్ -ణచ్ -ణ్వుచ్ -క్యప్ -యుచ్ -అఙ్ -అ-ఇఞ్ -
ని-శ అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు॥స్త్రీ॥,॥ఉ॥ అజననిః; అ
కరణిః ఇచ్చట నాక్రోశమునందని ప్రత్యయము. కృతిః; భృతిః భావార్థము.
నందుక్తిన్ ప్రత్యయము. ప్రవాహికా; ప్రచ్ఛర్దికా ఇచట రోగాఖ్యయందు
ణ్వుల్. కారికా; జీవికా ఇచట ధాత్వర్థమునందు ణ్వుల్. వ్యావక్రోశీ, ఒ
కరినొకరు తిట్టుకొనుట; వ్యావహాసీ, ఒకరినొకరు నీళ్లు చల్లుకొనుట,
ఇచట కర్మవ్యతిహారమునందు ణచ్. భవతశ్శాయికా; భవత ఆసికా,
ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వుచ్. భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికాం; స
యశిపాయికాన్, ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికాం మెధార
యసి; ఓదనభక్షికాం, ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికా;
మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా ఇచట నుత్పత్తియందలి ణ్వుచ్. వ్రజ్యా; ఇ
జ్యా, ఇచట భావార్థమునందలి క్యప్. సముజ్యా; నిషద్యా, ఇచట సం
జ్ఞయందలి క్యప్. మణ్ణనా; ఆసనా, ఇచట భావార్థమునందలి యుచ్.
పచా; భిదా; మృజా, ఇచట భావార్థమునందలి అఙ్. చికీర్షా; జిహీ
ర్షా, ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము.
కాంకారిమకార్షీః; ఇమాం కారిమకార్షీః, ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములు
యందు ఇఞ్. జ్యానిః; గ్లానిః, ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము.
శ ప్రత్యయాంతమునకు, క్రియా; ఇచ్ఛా, ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూ రీశ్చ

టీ.-ఉణాదులయందలి నిః [illegible] ఈః అను నీమూఁడు ప్రత్యయములు సం
తముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు [illegible], ॥ఉ॥ ని ప్రత్యయ
మునకు, శ్రేణిః; శ్రోణిః. ఊ ప్రత్యయమునకు, ఖర్జూః; కణ్డూః, చమూః. ఈ
ప్రత్యయమునకు, తన్త్రీః; లక్ష్మీః ఇత్యాదులు. అగ్ని వహ్ని యోని పార్ష్ణి శబ్ద
ములు ని ప్రత్యయాంతములయినను పుంలింగములని శేషవిధియున్నది.

జ్యాబూఙన్తం చలం స్థిరమ్ ॥౪౪౦॥

టీ.-జీ-అనగా, జీప్-జీష్-జీస్, అను ప్రత్యయములు. ఆప్-అనఁగా టాప్-డాప్-చాప్, అను ప్రత్యయములు.ఈ మూఁటిని ఊఙ్ అను ప్రత్యయమును సంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్=విశేష్యనిఘ్నములు అయినవియు, స్థిరమ్=నియతలింగము లయినవియు ॥సీ॥,॥ఉ॥ విశేష్యనిఘ్నములయిన జ్యంతములకు, పుంసః ఇయమ్ పౌంస్నీ; ఉపగోరియమ్ ఔపగవీ; నియతలింగములయిన జ్యంతములకు,కరిణీ; కర్త్రీ, ఇచట జీప్. దాక్షాయణీ; గౌరీ, ఇచట జీష్. శార్ఙ్గరవీ; బైదీ, ఇచట జీస్. అజా ఏడకా గమా, ఇచట టాప్. సురాజా, బహుసీమా,ఇచట డాప్.కారీషగన్ధ్యా;వారాహ్యా,ఇచట చాప్.రమ్భోరూః,కరభోరూః,ఇచట ఊఙ్ ఇత్యాదులు.

మూ॥ తత్క్రీడాయాం ప్రహరణంచేన్మౌష్టా పాల్లవా ణదిక్ ।

టీ.-తత్=ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రీడాయామ్=ఈక్రీడయందు, ప్రహరణంచేత్=ఆయుధమాయెనేని, ఆయర్థమునందు విధింపఁబడిన ణప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ॥ఉ॥ ముష్టిః ప్రహరణమస్యాం క్రీడాయామ్ మౌష్టా. ఈలాగున పాల్లవా. ణదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియవలెను.

ఘఞో ఞః సాక్రియాఽస్యాంచే ద్దాణ్డపాతాహి ఫాల్గునీ॥

మూ॥ శ్యైనంపాతాహిమృగయా తైలంపాతాస్వధేతి దిక్ ।

టీ.-సాక్రియా=ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్=ఈ ఫాల్గున్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆయర్థమునందు, ఘఞః=ఘఞంతముమీఁద విధింపఁబడిన, ఞః=ఞ ప్రత్యయాంతము॥సీ॥,॥ఉ॥ దణ్డపాతోఽస్యాంఫాల్గున్యామితిదాణ్డపాతా ఫాల్గునీ; శ్యేనపాతోఽస్యాం మృగయాయామితి శ్యైనంపాతామృగయా; తిలపాతోఽస్యాంస్వధాయామితి తైలంపాతాస్వధా; దిక్ఛబ్దమువలన మౌసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

స్త్రీస్యాత్కాచిన్మృణాల్యాది ర్వివక్షాపచయే యది॥

టీ.-అల్పార్థమునందు వివక్ష కలిగినయెడ మృణాలీశబ్దము మొదలయిన కొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగములౌను. ॥ఉ॥ అల్పంమృణాలమ్ మృణాలీ; అల్పోఘటః ఘటీ; ఇట్లే, శస్త్రీ; విషాణీ; పీఠీ; ఖర్జూరీ; అనునివి మొదలయినవి తెలియవలెను. కొన్నియన్నందున అల్పోవృక్షః వృక్షః

కః; ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములుకావు. ఇచటఁ గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వవివక్షయందు మృణాల్యాదిశబ్దములు స్త్రీలింగములందురు.

ఈప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమును జెప్పి యిఁకను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ లఙ్కా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పఞ్జికాఽఽఢకీ।
సిధ్రకా శారికా హిక్కా ప్రాచికోల్కా పిపీలికా॥ ౪౪౩॥
తిన్దుకీ కణికా భఙ్గిః సురఙ్గా సూచి మాఢయః।
పిచ్ఛా వితణ్డా కాకిణ్యా చూర్ణి శ్శాణీ ద్రుణీ దరత్॥ ౪౪౪॥
సాతిః కన్థా కథాఽఽసన్దీ నాభీ రాజసభాఽపిచ।
ఝల్లరీ చర్చరీ పారీ హోరా లట్వా చ సిధ్మలా॥ ౪౪౫॥
లాక్షా లిక్షా చ గణ్డూషా గృధ్రసీ చమసీ మసీ।

టీ.-లంకాశబ్దము మొదలు మసీశబ్దపర్యంతము ౪౩ శబ్దములు స్త్రీలింగములు. ఈశబ్దములకర్థము, లఙ్కా=రావణపట్టణము, శేఫాలికా=వావిలి, టీకా=విషమపదవ్యాఖ్యానము, ధాతకీ=ఆరె(చెట్టు)ను, పఞ్జికా=నిశ్శేషపదవ్యాఖ్యానము,ఆఢకీ=తుపరిమున్ను, సిధ్రకా=భిల్లు(చెట్టు)ను, శారికా=గోరువంకపిట్ట, హిక్కా=వెక్కిళ్లు, ప్రాచికా=అడవియీఁగ, ఉల్కా=కొఱవి, పిపీలికా=చీమ, తిన్దుకీ = తుమ్మికిచెట్టు, కణికా = పరమాణువు, వ్రీహిభేదమును, గోధుమపిండియనికొందఱు, భఙ్గిః=రచనాప్రకారము, సురఙ్గా=కన్నము, సూచిః=సూది, మాఢిః = చిగురాకు, వీచియనికొం దఱు, పిచ్ఛా=గంజియు, బూరుగబంకయు, వితణ్డా=స్వపక్షస్థాపనము లేనివాదము, కాకిణీ=కప్పమెత్తులోనాలవపాలు, పలములోనాలవపాలని కొందఱు, చూర్ణిః=గద్యభేదము, శాణీ=సాన, ద్రుణీ=చెవిఁడూఱుపాము, తాఁబేలనికొందఱు, దరత్=మ్లేచ్ఛజాతి, చఱియయనికొందఱు, సాతిః=దానము, తీవ్రవేదనయనికొందఱు, కన్థా=బొంత, కథా = చరిత్ర, ఆసన్దీ=పెండ్లిపీఁట, శవవాహనమనికొందఱు, నాభిః=బొడ్డు, రాజసభా=రాజుకొలువుకూటము, ఝల్లరీ=వాద్యవిశేషము, చర్చరీ=నృత్తవిశేషము, పారీ=ఏనుగుకాలిగొలుసు, హోరా=లగ్నాంశము, లట్వా=ఊరఁబిచ్చిక, సిధ్మలా=పూతిమత్స్యశోషము,సిబ్బెముగలదియు, లాక్షా=లత్తుక, లిక్షా=పేనుగ్రుడ్డు, గణ్డూషా=పుక్కిలించుట,గృధ్రసీ=రొండిలోనివాత

వ్యాధి, చమసీ=సోమపానపాత్రము, మసీ=మసి.

→ఇతి స్త్రీలిఙ్గసంగ్రహః.←

పుంస్త్వే

టీ.-ముందు నపుంసకే అనువఱకుఁజెప్పఁబడు శబ్దములు పుంలింగ ముందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః॥ ౨౨౬॥

టీ.-సపర్యాయాః=అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను దైత్య దైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురాసురాః= సురశబ్దమును అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః=తమతమలో విశేష ములయిన యింద్రాగ్న్యాదిదేవతలపేళ్లతోను నముచిశంబరరావణాది రాక్షసులపేళ్లతోను తమతమయనుచరులయిన హాహాహూహూ మా ఠరపింగళాదులపేళ్లతోను చండముండప్రహస్తాదులపేళ్లతోను పుంలిం గములౌను. ఈశబ్దములలోవిశేషవిధిగల శబ్దములందివిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ స్వర్గ యాగాద్రి మే ఘాబ్ధి ద్రు కాలాసి శ రారయః।
కర గణ్డోష్ఠ దోర్దన్త కణ్ఠ కేశ నఖ స్తనాః॥ ౨౨౭॥

టీ.-స్వర్గ=స్వర్గము, యాగ=యజ్ఞము, అద్రి=పర్వతము, మేఘ=మే ఘము, అబ్ధి=సముద్రము, ద్రు=వృక్షము, కాల=కాలము, అసి=ఖడ్గము, శర = బాణము, అరి=శత్రువు, కర=హస్తమును, అప్పనమును, కిరణము ను, గణ్డ=కపోలము, ఓష్ఠ=అధరము, దోః=బాహువు, దన్త=దంతములు, కణ్ఠ=కంఠము, కేశ=కేశములు. నఖ=గోళ్లు, స్తన=స్తనములు, ఈ ౨౨ వస్తువులపేళ్లు సంభవించిన దిక్కున వీని విశేషములపేళ్లును॥ పు॥.వీనిలో దేనికి విశేషవిధియున్నదో యక్కడ నీవిధిప్రవర్తింపదు. అది యేలాగన, స్వర్గవాచకములయిన ద్యోదివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకము లయిన హరిచందనశింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేష వాచకములయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకమయిన ఇషుశబ్దమును, కిరణవాచ కములయిన దీధిత్యాదులును, ఓష్ఠవాచకమయిన దశనవాసశ్శబ్దమును, బాహువాచకములయిన భుజబాహువులును, దంతవిశేష వాచకము లయిన దంష్ట్రాశిర్వీషాణశబ్దములును, కేశవిశేషవాచకములయిన జటా సటాశబ్దములును నఖవాచకములయిన నఖనఖరిశబ్దములును విశేష

విధి కలిగియున్నవి గనుక నక్కడ నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ అహ్నాహాన్తాః

టీ.-అహ్నాంతములయినపూర్వాహ్ణాపరాహ్ణాది శబ్దములును, అహఃంతములయిన ద్వ్యహత్ర్యహాది శబ్దములును॥పు॥, అత్యహ్నోభోజనమ్-నిరహ్నా వేళా; అనుదిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసకమయినను స్త్రీలింగమయినను అహ్నాంతశబ్దములు పుంలింగము లేయని కొందఱు.

క్ష్వేడ భేదాః

టీ.-విషవిశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రికశౌక్లికేయాదిశబ్దములు॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధియున్నందున నచ్చట నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాన్తాః ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః।

టీ.-ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః=సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాన్తాః=రాత్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాదిశబ్దములు॥పు॥, రాత్రాంతమయినను సమాహారమునందు 'అహోరాత్రమ్' అనికలదు. అతిరాత్రః అనుదిక్కున నన్యపదార్థము భిన్నలింగమయినను॥ పు॥ అనికొందఱు. సఙ్ఖ్యాపూర్వపదమయినపుడు, గణరాత్రమ్-పఞ్చరాత్రమ్, అని॥న॥.

శ్రీవేష్టా(ద్యాశ్చ) నిర్యాసా

టీ.-శ్రీవేష్ట-శ్రీవాస-సరలద్రవ, అనునవి మొదలయిన, నిర్యాసాః=మ్రానిబంక పేళ్లు॥పు॥.

అస న్నన్తా అబాధితాః॥ ౨౨౮॥

టీ.-అబాధితాః=విశేషవిధులచేత బాధింపఁబడని, అసన్నన్తాః=అఙ్గిరస్ పురోధస్ మొదలయిన యసంతములును, సుపర్వన్ ప్లీహన్ మొదలయిన యన్నంతములును॥పు॥, అబాధితాః-అన్నందున 'యశోన్ పయస్ నామన్' అనుదిక్కుల నీవిధి ప్రవర్తింపదు.

మూ॥ కశేరు జతు వస్తూని హిత్వా తు రు విరామకాః।

టీ.-కశేరుజతువస్తూని=కశేరు జతు వస్తు అనుశబ్దములను, హిత్వా=విడిచి, తురువిరామకాః=తు అనువర్ణము నంతముగాఁగల హేతు సేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అనువర్ణము నంతముగాఁగల చరు గురు

మొదలైన శబ్దములును॥పు॥, కశేరుజతువస్తుశబ్దములు॥ న॥, ఇది యుప లక్షణము గనుక దారు శ్మశ్రు కుస్తుమ్బురు మస్తు శబ్దములును॥న॥.

కషణభమరోపాన్తాయద్వ దన్తా అమీ॰ అథ॥ ౭౭౯॥

మూ॥ పథసయసటోపాన్తా

టీ.-క-ష-ణ-భ-మ-ర-ప-థ-స-య-స-ట-ఈ ౧౨-వర్ణములు నుపాంతములుగాను అకారమంతముగాను గలిగినశబ్దములు॥పు॥వరుసగా ॥ఉ॥ అర్కః; స్ఫటికః; వృషః; నికషః; గణః; గుణః; కుమ్భః; కలభః; వ్యామః; గ్రామః; హారః; సారః; ధూపః; నూపః; అర్థః; శపథః; స్తనః; జనః; కులాయః, తన్తువాయః; రసః; దాసః; ఘటః; పటః; ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యా శ్చరణాఽహ్వయాః।

టీ.-గార్గ్యః-వాసిష్ఠః-అనునవి మొదలైనగోత్రాపత్యమును జెప్పువేళ్లును, కఠః-బహ్వృచః-ఛన్దోగః, అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యేతపేళ్లును॥పు॥.

నామ్న్యకర్తరి భావేచ ఘఞజబ్నఙ్ఞణ ఘూథుచః॥ ౭౮౦

టీ.-నామ్ని=సంజ్ఞయందును, అకర్తరి = కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందును, భావేచ= ధాత్వర్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా విధింపఁబడిన ఘఞ్ అచ్ అప్ నఙ్ ణ ఘ అథుచ్ అను నీయేడు ప్రత్యయము లంతముగాఁ గలశబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట॥పు॥,॥ఉ॥సంజ్ఞయందు ఘఞ్ఞునకుపాదః, రోగః, వేశః; కర్తృవ్యతిరిక్తకారకనందు ఘఞ్ఞునకుప్రక్రియతఇతి ప్రాకారః; ప్రసీదన్త్యస్మిన్నితిప్రాసాదః; రజ్యతేఅనేనేతిరాగః; భావార్థమునందు ఘఞ్ఞునకు త్యాగః,భోగః; అచ్ప్రత్యయమునకు నయః; జయః; చయః; అప్ప్రత్యయమునకు కరః; గరః;లవః; నఙ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః,యత్నః; ణప్రత్యయమునకు న్యాదః; ఘప్రత్యయమునకు ఉరచ్ఛదః, దన్తచ్ఛదః; అథుచ్ప్రత్యయమునకు వమథుః, వేపథుః; ఇత్యాదులు.

మూ॥ ల్యుఃకర్తరి

టీ.-కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యు ప్రత్యయాంతములైన,నన్దనః-రమణః-దహనః-అనునవి మొదలయిన శబ్దములు॥పు॥.

ఇమనిజ్భావే

టీ.-భావే=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన, ఇమనిచ్=ఇమనిచ్ప్రత్య

యాంతములయిన ప్రథిమన్-గరిమన్, అనునివి మొదలయినశబ్దములు॥పు॥

క్తః ఘోఃకికి ప్రాది తో౽న్యతః॥

టీ.-కః=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన క ప్రత్యయాంతము లయిన, ప్రస్థః-విఘ్నః-ఆఖూత్థః-శ్యేనోత్థః, అను నవి మొదలయిన శబ్దములును, ప్రాదితః=ప్ర-పరా అనునవి మొదలయిన యుపసర్గలకంటె, అన్యతః = వేరయిన సుబంతమును కర్మపదముగాఁగల, ఘోః=ఘుసంజ్ఞక ధాతువు మీఁద నధికరణార్థమునందు విధింపఁబడిన, కిః=కి ప్రత్యయాంతములయిన అమ్బుధిః-ఇషుధిః, అనునివి మొదలయిన శబ్దములు॥పు॥.

ద్వన్ద్వే౽శ్వబడబా వశ్వబడబా నసమాహృతే॥ ౨౧౧॥

టీ.-సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వబడబా అనుద్వంద్వ సమాసరూపమయినశబ్దము॥పు॥, ఇచట "పూర్వవదశ్వబడబౌ" అనుసూత్రమునందు ద్వివచనము వివక్షితముగాదని తెలియఁజేయుటకై అశ్వబడబాఃఅనిబహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు. సమాహారమునందు॥న॥.

మూ॥కాన్త సూర్యేన్దు పర్యాయ పూర్వో౽యఃపూర్వకో౽పిచ।

టీ.-సూర్యపర్యాయ శబ్దములును చంద్ర పర్యాయ శబ్దములును అయశ్శబ్దమునుపూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము॥పు॥, ॥ఉ॥సూర్యకాన్తః; రవికాన్తః; ఇన్దుకాన్తః; చన్ద్రకాన్తః; అయస్కాన్తః; అపిచఅన్నందువలన లోహకాన్తశబ్దమును॥పు॥ అని కొందఱు.

వటక శ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడఙ్గకః॥ ౨౧౨॥

మూ॥ పుఙ్ఖో న్యూఙ్ఖ స్సముద్గశ్చ విటపట్టధటాః ఖటః।

కోట్టా౽రఘట్ట హట్టాశ్చ పిణ్డ గోణ్డ పచిణ్డవత్॥ ౨౧౩॥

గడుఃకరణ్డో లగుడో వరణ్డ శ్చ కిణో ఘుణః।

దృతి సీమ న్త హరితో రోమన్థో ద్గీథ బుద్బుదాః॥ ౨౧౪॥

కాసమర్దో౽ర్బుదః కున్దః ఫేన స్తూపౌ సయూపకౌ।

ఆతపః కృత్రిమే నాభిః కణప క్షుర కేదరాః॥ ౨౧౫॥

పూర క్షురప్ర చుక్రాశ్చ గోల హిఙ్గుల పుద్గలాః।

వేతాల మల్ల భల్లాశ్చ పురోడాశో౽పి పట్టిసః॥ ౨౧౬॥

కుల్మాషో రభస శ్చైవ సకటాహః పతద్గ్రహః।

టీ.-పటకశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహ శబ్దపర్యంతములలయిన శ

బ్దములన్నియు॥పు॥, ఈశబ్దములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము, కుడఙ్గకః=పొద, న్యూఙ్ఖః=ఎడతెగక యుచ్చరించిన యాఱు ఓంకారములు, ఘటః=తక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము, కోట్టః=దుర్గవిశేషము, అరఘట్టః=దొడ్డబావి,హట్టః=అంగడివీథి, గోష్ఠః=దేశవిశేషము, వరణ్డః=ముఖరోగము, దృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీథః=సామవేదప్రణవము, కాసమర్దః=కసింద, స్తూపః=మన్నుమొదలయినవానిదిన్నె, కణపః=ఆయుధవిశేషము, కేదరః=వృక్షవిశేషము, పశువిశేషమును, పూరః=ప్రవాహము, క్షురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్లప్రబ్బలి, గోలః=వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి, ఇంద్రియాధారావయవవిశేషమును, విధవాపుత్త్రుఁడును,హిఙ్గులః=ఇంగిలీకము, పుద్గలః=జీవుఁడు,పరమాణువును,కుల్మాషః=అర్ధపక్వములైన ముద్గగోధూమాదులు, రభసః=త్వర, కటాహః=బహుద్రవ్యాధారమైన మృణ్మయాదిభాండవిశేషము, పతద్గ్రహః=తమ్మపడిగ, తక్కినవానియర్థంబు లూహ్యంబులు.

—॥ఇతి పుల్లిఙ్గశేషః॥—

నపుంసకేఽన్యత్

టీ.-అన్యత్=స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేఱయిన ముందుచెప్పు, నపుంసకే=శబ్దరూపమంతయు నపుంసకమున వర్తించును,ద్విహీనేఽన్యచ్చ అనుపాఠమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభ్ర హిమోదకమ్॥ ౪౫౭॥

మూ॥ శీతోష్ణ మాంస రుధిర ముఖాక్షి ద్రవిణం బలమ్।
ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖశుభాశుభమ్॥ ౪౫౮॥

మూ॥ జలపుష్పాణి లవణం వ్యఞ్జనా న్యనులేపనమ్।

టీ.-ఖ=ఆకాశమును,ఇంద్రియమును, తక్కినశబ్దములయర్థముసుబోధ్యము. ఈయాకాశాదివస్తువులపేళ్లును సంభవించినదిక్కున వీనివిశేషములపేళ్లును విశేషవిధిబాధితములుకానివి॥ న॥.

[భయామృత శకృత్వస్త్ర చాపాభరణ లాఞ్ఛనమ్॥ ౪౫౯॥

మూ॥ దార్వోషధమృధాపత్య హ్రద యోదరకాకుదమ్।
పత్త్రనాజిర శృఙ్గార్మ ద్వారబర్హోడు మానసమ్॥ ౪౬౦॥

మూ॥ ధ్వాన్తంచా

టీ.-ఈశ్లోకము లధికములని కొందఱుచెప్పిరి. ఇందుకర్థము భయ ముమొదలైన శ్లో వస్తువుల పేళ్లు విశేషవిధిచే బాధింపఁబడనివి॥న॥.

అవ్యక్తలిఙ్గస్య భణితౌ యత్ప్రయుజ్యతే॥

టీ.-అవ్యక్తలిఙ్గస్య=స్త్రీయనిగాని పురుషుఁడనిగాని యెఱుఁగఁబడని వస్తువుయొక్క, భణితౌ=చెప్పుటయందు, యత్ప్రయుజ్యతే=ఏశబ్దము ప్రయోగింపఁ బడుచున్నదో యది॥న॥,ఇంగను "స్త్రీ వా పుమాన్వాకింస్య జాతం తద్బ్రూహిపణ్డిత" అని ॥ఉ॥.

కోట్యా శ్శతాదిసఙ్ఖ్యాఽన్యా

టీ.-కోట్యాః=కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా=వేఱైన, శతాదిసఙ్ఖ్యా=శత సహస్రాది సంఖ్యావాచకములు॥న॥, కోటిశబ్దము॥స్త్రీ॥.

వా లక్షా నియుతం చ తత్॥

టీ.-లక్షా=లక్షశబ్దము,వా=వికల్పముగా॥న॥పక్షమునందు॥స్త్రీ॥,తత్=ఆలక్షయే, నియుతమ్=నియుత మనిపించుకొనును.

మూ॥ ద్వ్యచ్కమసిసుసన్నన్తం

టీ.-ద్వ్యచ్కమ్=రెండచ్చులు గలిగిన, అసిసుసన్నన్తమ్=అస్-ఇస్-ఉస్-అన్,అనునివి యంతములుగాఁగల శబ్దములు॥న॥, ॥ఉ॥అసంతమునకు, యశః; పయః. ఇసంతమునకు,సర్పిః;హవిః.ఉసంతమునకు,వపుః;ధనుః. అన్నంతమునకు, నామ; రోమ. ఇత్యాదులు.

యదనాన్త మకర్తరి॥

టీ.-అకర్తరి=కర్త్రర్థవ్యతిరిక్తములయిన కరణాధికరణ భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాన్తంయత్=అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు॥న॥,కరణార్థమునందు, సాధ్యతేఽనేనేతి సాధనమ్; అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతేఽస్మిన్నితి అధికరణమ్; భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాన్తం సలోపధం శిష్టం

టీ.-త్రాన్తమ్=త్ర అను నక్షరముఅంతముగాఁగల పత్త్ర గాత్ర కళత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్=లకారోపధములైన కుల స్థల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్=విశేషవిధిబాధితములుగానివి॥న॥,కొందఱు సలోపధమను

దానికి నకారోపధములును లకారోపధములును ననియర్థము చెప్పి యవ న బిసాదులును॥న॥ అందురు. కొందఱు 'త్రాన్తం సనోపధం' అనిపాఠము చెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్రకలత్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన ఆస్త్ర తన్త్రాదులును॥న॥ అందురు.

రాత్రం ప్రాక్సఙ్ఖ్యయాఽన్వితమ్॥

టీ.-సఙ్ఖ్యయాప్రాక్ = సంఖ్యావాచకమయిన పూర్వపదముతో, అన్వితమ్=కూడిన, రాత్రమ్=రాత్రశబ్దము॥న॥, ॥ఉ॥ గణరాత్రమ్; త్రిరాత్రమ్; ఇత్యాదులు.

మూ॥ పాత్రాద్యదన్తై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యానుసారతః।

టీ.-పాత్రాద్యదన్తైః = పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాంతములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడినదై, ఏకార్థః=సమాహారార్థమునందు వర్తించిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాసము, లక్ష్యానుసారతః=ప్రయోగానుసారమువలన॥న॥, ॥ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్; త్రిభువనమ్; చతుర్యుగమ్, ఇత్యాదులు.

ద్వన్ద్వైకత్వాఽవ్యయీభావౌ

టీ.-ద్వన్ద్వైకత్వ = సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వసమాసమును, అవ్యయీభావౌ=అవ్యయీభావసమాసమును॥న॥, ॥ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్; అశ్వబలీవర్దమ్; అవ్యయీభావమునకు ఉపకుమ్భమ్; యథావిధి.

పథ స్సఙ్ఖ్యాఽవ్యయా త్పరః॥౭౬.౨॥

టీ.-సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యను జెప్పుశబ్దములు, అవ్యయాత్ = అవ్యయపదములు నీనికంటె, పరః=పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః=పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితముగానిది॥న॥, ॥ఉ॥ సంఖ్యాపూర్వకమునకు త్రిపథమ్; చతుష్పథమ్; అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్; సుపథమ్.

మూ॥ షష్ఠ్యాశ్ఛాయా బహూనాంచే ద్విచ్ఛాయం

టీ.-షష్ఠ్యాః అనునీపదము కన్థోశీనరనామసు' అనుపర్యంత మనువర్తించును. షష్ఠ్యాః=షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమైన, ఛాయా=ఛాయాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసము, బహూనాంచేత్ = ఆఛాయబ

హువస్తువుల సంబంధియైనది॥, విచ్ఛాయమ్-అనునదియుదాహరణము.
వీనాన్ పక్షిణాంచ్ఛాయా విచ్ఛాయమ్, అనివిగ్రహము.

సంఘాతౌ సభా ।

శాలార్థాఽపి పరా రాజా మనుష్యార్థా దరాజకాత్ ॥౪౬౩॥

మూ॥ దాసీసభం నృపసభం రక్షస్సభా సుమాఙ్గిరః।

టీ.-షష్ఠ్యంతమునకంటెఁబరమైయున్న, సంఘాతే = సమూహార్థమును దువర్తించిన, సభా=సభాశబ్దమంతముగాఁగలతత్పురుషసమాసము॥న॥, షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్ =రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజాఽమనుష్యార్థాత్ =రాజపర్యాయములకంటెను రక్షఃపిశాచాది వాచకముల కంటెను, పరా=పరమై, శాలార్థాఽపి=శాలార్థకమున్నను, సభా=సభాశబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము॥న॥, దాసీసభ మనునది మొదలు 3 ను, క్రమముగా నుదాహరణములు. ఇమాఙ్గిరః అన్నందున నీలాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తశ్చ తదాదిత్వప్రకాశనే ॥ ౪౬౭॥

మూ॥ కోసజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ.-ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తః=ఒకరుచెప్పకయేతన చేత నెఱుఁగఁబడిన వస్తువుఉపజ్ఞా అనఁబడును, ఒకరుచెప్పకయే తనచేత నారంభింపఁబడిన వస్తువుఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమశబ్దము లంతములుగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వప్రకాశనే = ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలుతోఁచునపుడు॥న॥, ॥ఉ॥ కోసజ్ఞమ్; కోపక్రమమ్; ఇచట కస్యఉపజ్ఞా; కోసజ్ఞమ్; కస్యఉపక్రమః; కోపక్రమమ్, అనువిగ్రహములు, ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నెఱుఁగఁబడినదియనియు, నతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడినది యనియునర్థము. ఆ గంటికిని నపుంసకగా వేదమును సర్గమును విశేష్యములు. ఆదిశబ్దము చేతఁ ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్ ఇత్యాదులు తెలియవలెను.

కన్థోశీనర నామసు ।

టీ.-ఉశీనర=ఉశీనర దేశమునందలి, నామసు = సంజ్ఞవిషయమునందునపుడు, కన్థా=కంథాశబ్దమంతముగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసము॥న॥, సౌ.

శమీనాంకన్థా సౌశమికన్థమ్ ఆహ్వరకన్థమ్ఇత్యాదులుదాహరణములు.

భావే సణక చిద్భ్యో౽న్యే సమూహే భావకర్మణోః॥

మూ॥ అదన్తప్రత్యయాః

టీ.-నణకచిద్భ్యః=నప్రత్యయణప్రత్యయకప్రత్యయ చకారేత్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే=ఇతరములైన, భావే=ధాత్వర్థమునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములును,సమూహే=సమూహార్థమునందును,భావకర్మణోః=భావకర్మార్థములయందును విధింపఁబడిన, అదన్తప్రత్యయాః=అకారాంత తద్ధిత ప్రత్యయములును నంతములగుశబ్దములు॥న॥, ॥ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావార్థమునందు వ_స్తవ్యమ్, ఇచట తవ్యప్రత్యయము. జేయమ్, ఇచట యత్; బ్రహ్మభూయమ్, ఇచట క్యప్; సాంరావిణంవర్తతే, ఇచట ఇనుణ్; అకారాంతతద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షూణాం సమూహో భైక్షమ్; గార్భిణమ్; యౌవతమ్, ఇచట అణ్; భావకర్మార్థములయందు శుక్లస్యభావఃకర్మవా శౌక్ల్యమ్; బ్రాహ్మణ్యమ్, ఇచట ష్యఞ్; యత్నః; న్యాదః; ఆఖూత్థః; జయః; ఇవిమొదలయిన నణకచిత్ప్రత్యయాంతములు॥పు॥.

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః।

టీ.-పుణ్యసుదినాభ్యామ్=పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె, పరః = పరమైయుండు కృతసమాసాంతమైన, అహః=అహశ్శబ్దము॥న॥, ॥ఉ॥పుణ్యాహమ్; సుదినాహమ్; ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్రవాచకము.

క్రియా౽వ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ.- క్రియా౽వ్యయానామ్=క్రియలకును అవ్యయములకును, భేదకాని=విశేషణములయినశబ్దములు॥న॥, అవి ఏకత్వే౽పి అన్నందున నేకవచనాంతములును,॥ఉ॥ క్రియావిశేషణములకు మన్దం పచతి; మృదుపచతి; అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనమ్; శ్వోరమణీయమ్.

ఇఁకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

౽ప్యుక్తతోటకే॥౭౬౭॥

మూ॥ చోచం బర్హం గృహస్థూణం తిరీటం మర్మ యోజనమ్।
రాజసూయం వాజపేయం గద్య పద్యే కవేః కృతౌ॥౭౬౮॥
మాణిక్య భాష్య సిన్దూర చీర చీవర పఞ్జరమ్।

లోకాయతం హారీతాలం విదలం స్థాల బాహ్లికమ్॥౨౭౯॥

టీ.-ఉక్థశబ్దము మొదలు బాహ్లికశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు॥న॥,పేని లోఁ గొన్ని టీకస్థములు. ఉక్థమ్=సామవిశేషము, లోటకమ్=వృత్తివిశేషము, చోచమ్=తాటిపండు, తిరీటమ్=చుట్టుట, లోకాయతమ్=చార్వాకశాస్త్రము, విదలమ్=దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలైనవానిబేడలని కొందఱు, స్థాలమ్=భోజనపాత్రము.

❈ ఇతి నపుంసకలిఙ్గ శేషః. ❈

మూ॥ పున్నపుంసకయోః శేషో

టీ.-ఇది స్త్రీపుంసాధికారము వఱకనువర్తించును, శేషః=పున్నపుంసకవివరణములయందుఁ జెప్పఁబడు అర్ధర్చాదిశబ్దములు॥పు్న॥.

ఽర్ధర్చపిణ్యాక కణ్టకాః।

మోదక స్తణ్డక ష్టఙ్క శ్శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః॥ ౨౮౦॥

మూ॥ పాతకోద్యోగ చరక తమాలామలకా నడః।

కుష్ఠం ముణ్డం శీధు బుస్తం క్ష్వేడితం క్షేమ కుట్టిమమ్॥

సఙ్గమం శతమానార్శ శ్శమ్బలావ్యయ తాణ్డవమ్।

కవికం కన్దకార్పాసం పారావారం యుగన్ధరమ్॥ ౨౮౧॥

యూషం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే।

టీ.-ఇందులోఁ గొన్ని టీకస్థము, అర్ధర్చః=ఋక్కులోసగము,తణ్డకః=భూషణము [పా] దణ్డకః, శాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః=గ్రామశతమధ్యమునందునుండు ప్రధానగ్రామము[పు]ఉపగ్రామము [పు]కంటకాన్వితగ్రామము[పా]కర్పటః=చిన్నపంచ, చరకః=వైద్యగ్రంథము, బుస్తమ్=పూయుట మొదలయినక్రియ, పుస్తకమును [పా]బుస్తమ్=మాంసవిశేషము, శతమానమ్=పలిమోఁడు వెండి, మోఁడుధాన్యము మూసలయినవి యనికొందఱు,అర్శః=నేత్రరోగము, సకారాంతము, అకారాంతమనికొందఱు, శమ్బలమ్=సంబళము, అవ్యయమ్ = అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ [పా]కవియమ్[పా]కవీయమ్=కళ్లెము, యుగన్ధరమ్=రథము నొగలు,పర్వతవిశేషమనికొందఱు, పూయమ్=చీము, ప్రగ్రీవమ్=కిటికి, మదనచేతులనికొందఱు, పాత్రీవమ్=యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు మొదలగువానికట్టు, చమసమ్=యజ్ఞపాత్రము, చిక్కసమ్=యవాదులపిష్టము.

అర్ధర్చాదౌ ఘృతాదీనాం పుంస్త్వం యద్వైదికం ధ్రువమ్॥
మూ॥ తన్నోక్తమిహ లోకేఽపి తచ్చేదస్త్యస్తు శేషవత్।

టీ.-అర్ధర్చాదౌ=అర్ధర్చాది గణమునందు, ఘృతాదీనామ్=ఘృతక్షీరాది శబ్దములకు,యత్ పుంస్త్వమ్=ఏ పుంలింగము చెప్పఁబడెనో అది, ధ్రువమ్ = నిశ్చయముగా, వైదికమ్ = వేదసిద్ధము, తత్ =కనుక, ఇహ= ఇక్కడ, నోక్తమ్= చెప్పఁబడలేదు, లోకేఽపి=లోకమునందును,తత్ =ఆ పుంలింగ ప్రయోగము, అస్తిచేత్ =కలిగినయెడ, శేషవదస్తు= శేషమువలెనగును. అనఁగా॰ శేషంతుజ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః'అని ముందుచెప్పుచున్నాఁడు. అక్కడ శేషమనఁగా నీశాస్త్రమునందుఁ దానుజెప్పని నామలింగ నిర్ణయములు ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలన దెలియఁదగినవో యాలాగున నిక్కడను తెలియవలెనని యర్థము.

ఇతి పున్నపుంసకలిఙ్గశేషః.

స్త్రీపుంసయోః

టీ.- ఇది స్త్రీసపుంసకాధికారము వఱకనువర్తించును.

అపత్యాన్తాః

టీ.-అపత్య=అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన అణ్ ఇఞ్ యఞ్ మొదలయిన ప్రత్యయములు, అన్తాః=అంతముగాఁగల శబ్దములు॥స్త్రీ॥, ॥ఉ॥ఔపగవః,ఔపగవీ; దాక్షిః, దాక్షీ; గార్గ్యః, గార్గీ.

ద్విచతుష్షట్పదోరగాః॥౪౭౪॥

మూ॥ జాతిభేదాశ్

టీ.- ద్విచతుష్షట్పద=ద్విచతుష్షట్పద జాతులఁజెప్పు శబ్దములును, ఉరగాః= సర్పవాచకశబ్దములును॥స్త్రీ॥, ॥ఉ॥ ద్విపదజాతికి పురుషః, పురుషీ; కుక్కుటః, కుక్కుటీ; చతుష్పదజాతికి మృగః, మృగీ; షట్పదజాతికి భ్రమరః, భ్రమరీ; సర్పవాచకములకు ఉరగః, ఉరగీ; ద్విపదజాతులుపలక్షణము కనుక మత్స్యః, మత్సీ; ఇత్యాదులును॥స్త్రీ॥.

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగైః సహ

టీ.- పుమాఖ్యాః= పురుషవాచకములయిన ప్రష్ఠగోపాల గణకాది శబ్దములు; స్త్రీయోగైః సహ=పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలనుజెప్పు ప్రష్ఠీగోపాలీ గణకీ ఇత్యాది శబ్దములతోడ॥స్త్రీ॥, ఇచట మఱియొక వ్యా

ఖ్యానము, స్త్రీ=స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః=పురుషసంబంధములచేత, పుమాఖ్యాః=ప్రష్ఠగోపాలాది పురుషనామములను గొందురని, ఈ రెండు వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాది ప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను జెప్పి ద్విలింగములౌనన్నట; రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు, 'సహ' అనుపదము ముందటి మల్లకపదముతోఁ జేరియున్నది.

మల్లకః।

యోని ర్వరాటక స్స్వాతి ర్వర్ణకో ఘాటికో మనుః॥౨౭॥

మూ॥ మూషా సృపాటీ కర్కన్ధూ ర్యష్టి శ్శాటిర్ది కటి కుటీ।

టీ.-మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతములగునవి శబ్దములు॥ప్ప॥, ఇందులో గొన్నికింది అర్థము, మల్లకః=ప్రమిద, వర్ణకః=సీరి మొదలయిన వన్నెలు, [సా]వల్లకః=పీనె, ఘాటికః=మొక్క పుచ్చు, ౹౹యయం మనుః=మనువు సంజ్ఞాము [సా]ఇయంమనుః=తిపన్నెపు,సృపాటీ-పరిమాణవిశేషము, పనీవిశేషమును, కుటీ=గుడిసె.

—॥ఇతి స్త్రీపుంలిఙ్గశేషః॥—

స్త్రీనపుంకయోః

టీ.-ఈపదము త్రిలింగాధికారమునకుననుపద ర్తించును.

భావ క్రియ యోర్ష్యఞ్ క్వచి వ్వుఞ్॥

మూ॥ ఔచిత్య మౌచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుఞ్ ప్రాగుదాహృతః।

టీ.-భావక్రియయోః-భావార్థకార్థములయందు సిద్ధించినవి,ష్యఞ్=ష్యఞ్ప్రత్యయాంతములును, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాంతములును,క్వచిత్=ఒకానొక దిక్కున॥స్న॥, ష్యఞ్ప్రత్యయాంతమునకు ఉదాహరణము ఔచిత్యమ్,ఔచితీ; మైత్ర్యమ్, మైత్రీ;అని ఇరిదకప్రత్యయమునకు, వైదగ్ధ్యమ్,వైదగ్ధీ;ఆనుపూర్వ్యమ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలగునవి తెలియవలెను. క్వచిచ్చ అన్నందున బ్రాహ్మణ్యమ్;దార్ఢ్యమ్;శౌర్యమ్; మొదలయినవినపుంసకములేను, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాంతములు, ప్రాగ్=పూర్వము, అనంగామనుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతః=చెప్పఁబడియున్నవి. అది యెట్లన చోరికా ఆహోపురుషికా వార్ధకమ్అని, క్వచిచ్చ అన్నందున వుఞ్ప్రత్యయాంతములు కొన్నిస్త్రీలింగములే కొన్నినపుంసకలింగము

శేకొన్ని రెండులింగములును కాంబట్టి ప్రయోగములవలన తెలిసికొనఁ దగినది,

షష్ఠ్యన్తప్రాక్పదా స్సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశాః॥ ౪౭౭॥

సూ॥ స్యుర్వాన్యసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచ దిక్।

టీ.- షష్ఠ్యంతపూర్వపదములుగాఁగల సేనా ఛాయాశాలాసురానిశా శబ్దములు॥ స్యుః=ఔను, నృసేనమిత్యాదులుదాహరణములు. ఇతరే చ అన్యంలును= నృప-చ్ఛాయమ్-యవసురమ్ అనునవియుం దెలియవలెను. ఇచట నాఅన్యంలును నృసేనా-నృపచ్ఛాయా- గోశాలా-యవసురా-శ్వనిశా-అని స్త్రీలింగోదాహరణములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నన్తోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చలుప్॥ ౪౭౮॥

సూ॥ త్రిఖట్వంచ త్రిఖట్వీచ త్రితక్షంచ త్రితక్ష్యపి।

టీ.- ఆబన్న స్త=ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తరపదః=ఉత్తరపదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ=ద్విగుసమాసము, అపుంసినశ్చలుప్=అనఁగా అన్నంతసమాసములకు లోపమునచ్చునని యర్థము. ॥ఉ॥ త్రిఖట్వమ్; త్రిఖట్వీ మొదలైనవి.

→॥ ఇతి స్త్రీనపుంసకశేషః. ॥←

త్రిషు పాత్రీ పుటీ వేటీ వాటీ కువలదాడిమాః॥ ॥౪౭౯॥

టీ.- పాత్రీశబ్దము మొదలగు శబ్దములు మూఁడులింగములయందు వర్తించును. ఇతి త్రిలింగశేషః.

పరలిఙ్గం స్వప్రధానే ద్వన్ద్వే తత్పురుషేఽపిచ।

టీ.- స్వప్రధానే ద్వన్ద్వే=ఇతరేతరయోగద్వంద్వమునందును, తత్పురుషేఽపిచ=తత్పురుషసమాసమునందును, పరలిఙ్గమ్=పరపదముయొక్క లింగమువచ్చును, ॥ఉ॥ ఇతరేతర యోగద్వంద్వమునకు కుక్కుటమయూర్యౌ;మయూరీకుక్కుటౌ;తత్పురుషమునకు అర్ధపిప్పలీ;కరకిసలయమ్.

ఇతి పరవల్లిఙ్గశేషః.

అర్ధాన్తాః ప్రాద్యలంప్రాప్తాఽఽపన్నపూర్వాః పరోపగాః॥ ౪౮౦॥

టీ.-అర్ధాన్తాః=అర్ధశబ్దమంతముగాఁగలసమాసములును, ప్రాద్యలంప్రాప్తాఽఽపన్నపూర్వాః=ప్రాద్యుపసర్గలును అలంశబ్దమును ప్రాప్తశబ్దమును

ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగలసమాసములును, తత్పురుషములును, పరోపగాః=విశేష్యలింగములుగలవి, అర్థాంతములకు ॥ఉ॥ బ్రాహ్మణాయాయమ్ బ్రాహ్మణార్థస్సూపః; బ్రాహ్మణార్థాయవాగూః; బ్రాహ్మణార్థంపయః; ప్రాదులకు అతిక్రాన్తః ఖట్వామ్ అతిఖట్వః పురుషః; అతిఖట్వా స్త్రీ; అతిఖట్వంకులమ్, ఇత్యాదులు. అలంపూర్వములకు ॥ఉ॥ అలంజీవికాయై; అలంజీవికః; అలంజీవికా; అలంజీవికమ్. ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః; ఆపన్నజీవికః, అనునవియు.

మూ॥ తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ.-తద్ధితార్థే=తద్ధితార్థమునందువిధింపఁబడిన, ద్విగుః=ద్విగుసమాసము విశేష్యలింగముగలది, ॥ఉ॥ పఞ్చసుకపాలేషుసంస్కృతః పఞ్చకపాలః పురోడాశః, పఞ్చకపాలాయవాగూః; పఞ్చకపాలం హవిః.

సఙ్ఖ్యా సర్వనామ తదన్తకాః॥

టీ.-సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యావాచకశబ్దములును, సర్వనామ=సర్వనామశబ్దములును, తదన్తకాః=అవియంతముగాఁగలశబ్దములునున్ను విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ సంఖ్యావాచకములకు ఏకః పురుషః; ఏకా స్త్రీ; ఏకంకులమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు సర్వః; సర్వా; సర్వమ్, ఇత్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు పరమైకః; పరమైకా; పరమైకమ్, ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు పరమసర్వః; పరమసర్వా; పరమసర్వమ్ ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిఙ్నామ్నామున్నేయం తదుదాహృతమ్।

టీ.- అదిఙ్నామ్నామ్=దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱగునశబ్దములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్యలింగము గలదియౌను తదుదాహృతమ్=దానికిని యుదాహరణము, ఉన్నేయమ్=ఊహింపఁదగినది, ఎట్లనఁగా చిత్రాః పటాః యస్య చిత్రపటః పురుషః; చిత్రపటా స్త్రీ; చిత్రపటంకులమ్, ఇత్యాదులు.

మూ॥ గుణ ద్రవ్యక్రియా యోగోపాధయః పరగామినః॥

టీ.-గుణ=గుణమును, ద్రవ్య=ద్రవ్యమును, క్రియా=క్రియయును, యోగోపాధయః=ప్రవృత్తినిమిత్తములుగాఁగల శబ్దములు, పరగామినః=విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ గుణోపాధులకు, శుక్లా శాటీ; శుక్లః పటః; శు

క్లంవస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు, దణ్డీపురుషః; దణ్డినీస్త్రీ; దణ్డికులమ్; క్రియోపాధులకు, పాచకఃపురుషః; పాచికాస్త్రీ; పాచకంకులమ్; ఇత్యాదులు.

కృతః కర్త్ర్యసంజ్ఞాయాం

టీ.-అసంజ్ఞాయామ్=సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, కృతః = కృత్ప్రత్యయాంత శబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవి, ॥ఉ॥ కర్తా; కర్త్రీ; కర్తృ; కుమ్భకారః; కుమ్భకారీ; కుమ్భకారమ్ ఇత్యాదులు. సంజ్ఞయందు, సింహః; వ్యాఘ్రః, అని॥పు॥

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి॥ ౪౮ ౨॥

టీ.- కర్తరి=కర్త్రర్థమునందును, కర్మణి=కర్మార్థమునందును విధింపఁబడిన, కృత్యాః=కృత్యప్రత్యయములంతముగాఁగల శబ్దములు విశేష్యలింగములుగలవి, ॥ఉ॥ కర్త్రర్థమునందు, భవ్యస్తరుః; భవ్యాలతా; భవ్యం ఫలమ్; కర్మార్థమునందు, వక్తవ్యః; వక్తవ్యా; వక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు, స్థాతవ్యమ్, అని॥న॥

మూ॥ అణాద్యన్తా స్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః।

టీ.- తేనరక్తాద్యర్థే=దానిచేత నిదిచాయవేయఁబడినది అనునిది మొదలైనయర్థములయందు విధింపఁబడిన, అణాద్యన్తాః = అణ్ప్రత్యయము మొదలైన తద్ధిత ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు, నానార్థభేదకాః=నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగముగలవియౌను, ॥ఉ॥ కుసుమ్భేనరక్తః, కౌసుమ్భఃపటః; కౌసుమ్భీశాటీ; కౌసుమ్భంవస్త్రమ్;ఇన్ద్రోదేవతాఽస్య, ఐన్ద్రఃపురోడాశః; ఐన్ద్రీఋుక్; ఐన్ద్రంహవిః; కొందఱు "నానార్థభేదకాః" అనునది ప్రత్యేకముచేసి నానార్థవాచకములైనశబ్దములు విశేష్యలింగములుగలవియౌనని యర్థముచెప్పి యందుకు నుదాహరణములు, శివోరుద్రః-శివాగౌరీ-శివంభద్రమ్-అని చెప్పుదురు.

ఇతి వాచ్యలిఙ్గశేషః.

షట్సంజ్ఞకాస్త్రిషు సమా యుష్మదస్మత్తిఙవ్యయమ్॥౪౦ ౩॥

టీ.-షట్సంజ్ఞకాః=షట్సంజ్ఞశబ్దములును, యుష్మత్=యుష్మచ్ఛబ్దమును, అస్మత్=అస్మచ్ఛబ్దమును, తిఙ్=తిఙంతములును, అవ్యయమ్=అవ్య

యమును, త్రిషుసమాః=మూఁడులింగములయందు నేకరూపములై యుం డును, షట్సంజ్ఞకములనఁగా షకారాంత నకారాంత సంఖ్యావాచకము లును కతి శబ్దమును, ॥ఉ॥ షకారాంతసంఖ్యకు, షడిమే; షడిమాః; షడి మాని; నకారాన్తసంఖ్యకు, పఞ్చప్రాణాః; పఞ్చస్త్రియః; పఞ్చఇన్ద్రియాణి; కతిశబ్దమునకు, కతిపురుషాః; కతిస్త్రియః; కతికులాని; యుష్మచ్ఛబ్దమునకు, త్వంపుమాన్; త్వంస్త్రీ; త్వంనపుంసకమ్; అస్మచ్ఛబ్దమునకు, అహంపు మాన్; అహంస్త్రీ; అహంనపుంసకమ్; తిఙన్తమునకు, పచతిపుమాన్; పచతిస్త్రీ పచతినపుంసకమ్; అవ్యయమునకు, ఉచ్చైర్గిరిః; ఉచ్చైశ్శాలా; ఉచ్చైర్గృహమ్.

ఇత్యలిఙ్గప్రకరణమ్.

మూ॥ పరం విరోధే

టీ.- విరోధే=విరోధమనఁగా నన్యత్ర చరితార్థములైన రెండులక్షణము లొకవిషయమందు ప్రాప్తించుట, అట్టి విరోధమందు లింగాదిసంగ్రహవర్గయందుఁ జెప్పినలక్షణములకు సంభవించిన దిక్కునను, పరమ్=పరమగు నలక్షణముచేత విధింపఁబడులింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. అదియెట్లన, అసురపర్యాయములు పుంలింగములని పుంలింగశేషమునందుఁ జెప్పిన లక్షణము రాక్షసాదిశబ్దములయందుఁ జరితార్థము, అసంతములు నపుం సకములని నపుంసకలింగశేషమునందుఁ జెప్పినలక్షణము యశశ్శబ్దాదుల యందుఁ జరితార్థము. ఈ రెండు లక్షణములును రక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్త ములాయెగనుక నిచట పరమైనదగుటచే నసంతములను లక్షణము చేవిధింపఁబడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నిక్క డక్కడ నూహించునది.

శేషంతు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః॥

టీ.- శేషమ్=ఈశాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడని నామములును లింగము లును, శిష్టప్రయోగతః=మహాకవిప్రయోగములవలన, జ్ఞేయమ్=తెలియఁ దగినది.

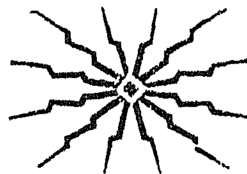
ఇతి లిఙ్గాదిసంగ్రహవర్గః.

మూ॥ ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
తృతీయకాణ్డస్సామాన్యస్సాఙ్గఏవసమర్థితః॥

టీ.-ఇతి= ఈపూర్వోక్తమైన, నామలిఙ్గానుశాసనే=నామలింగానుశాసనమను, అమరసింహకృతౌ = అమరసింహునియొక్క గ్రంథమునందు, తృతీయః=మూఁడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః=సామాన్యకాండము, సాఙ్గఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః=నెఱవేర్పఁబడియెను.

నామలింగానుశాసనమునందు

తృతీయకాండము సంపూర్ణము.

ఆనంద ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితములై
వేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అండ్ సన్సుచే
విక్రయింపఁబడు గ్రంథములు.

	ప్రతి 1కి వెల	రూ.	అ.	పై.
శ్రీమదాంధ్రభాగవతము - కత్తానుబైండు గ్లేజుకాగితములు	,,	3	0	0
డిటో కాలికోబైండు గిల్టుపేరు దళసరికాగితములు	,,	4	0	0
డిటో డిటో రెండు సంపుటములు	,,	4	12	0
డిటో మిక్కిలి దళసరికాగితములు రెండుసంపుటములు	,,	5	8	0
మనుచరిత్రము - కాలికోబైండు	,,	1	8	0
డిటో గిల్టుపేరు మిక్కిలి దళసరి కాగితములు	,,	2	8	0
శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణము - సాధారణ కాగితములు	,,	1	8	0
డిటో దళసరికాగితములది	,,	4	4	0
డిటో డిటో రెండుసంపుటములది	,,	4	12	0
శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము - మూఁడు సంపుటములుగా కత్తానుబైండు	,,	8	8	0
డిటో గిల్టుపేరుమిక్కిలిదళసరికాగితములు	,,	11	8	0
భాస్కరరామాయణము-కత్తానుబైండు	,,	2	8	0
డిటో కాలికోబైండు గిల్టుపేరు మిక్కిలిదళసరికాగితములు	,,	3	8	0
నిర్వచనోత్తరరామాయణము-అట్టబైండు	,,	0	12	0
డిటో కాలికోబైండు దళసరికాగితములు	,,	1	2	0

అమరకోశము సటీకము యింగ్లీషు అర్థములతో అట్టబైండు	,,	0	14	0
డిటో కాలికోబైండు దళసరికాగితములు	,,	1	4	0
విక్రమార్కచరిత్రము పద్యకావ్యము-అట్టబైండు	,,	0	14	0
లీలాసుందరీ పరిణయము, సర్వపురమాహాత్మ్యమును-అట్టబైండు	,,	0	8	0
డిటో కాలికోబైండు దళసరికాగితములు	,,	0	12	0
శ్రీసహస్రనామస్తబకము-కత్తానుబైండు	,,	0	10	0
డిటో పట్టుబైండు	,,	0	12	0
సంగీతవిద్యాదర్పణము-కాలికోబైండు	,,	3	0	0
మణిత్రయి (శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము, శ్రీగోవింద ద్వాదశమంజరికాస్తోత్రము, శ్రీగోవింద చతుర్దశమంజరికాస్తోత్రము) ఆంధ్రటీకా పద్య సహితము కత్తానుబైండుచేసిన దళసరికాగితముల ప్రతి ఒక	,,	0	8	0
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటిపాపరాజప్రణీతము-సాధారణకాగితములు	,,	1	0	0
దళసరి గ్లేజు కాగితములు కాలికోబైండు	,,	1	8	0
డిటో మిక్కిలి దళసరి కాగితములు గిల్టుసీను	,,	2	8	0
తత్త్వత్రయము మహాప్రవాళవ్యాఖ్యాసమేతము, తెనుగుతాత్పర్యముతోను, కత్తానుబైండు	,,	1	8	0
శ్రీభగవద్గీత - తెనుగు టీకాతాత్పర్య సహితము కాలికోబైండు	,,	1	4	0

గ్రంథముల కన్నిటికిని చిత్రపటము లంటింపఁబడును.

పైగ్రంథములు కావలయువారు మదరాసు అంబ్రాసక్ వీధి నెం. 56 ఇంటిలోని సేమూరు - వేంకటకృష్ణమసెట్టి అండు సన్సుకు వ్రాసికొనవలయును.

టపాలాఖర్చులు గ్రంథములు కొనువారే పెట్టుకొనవలయును.

[illegible]

[illegible] 1-25 - [illegible]

[illegible] 26-38 [illegible]

[illegible] 40

[illegible] 40-44 - [illegible]

[illegible] 44-50

[illegible] 50

[illegible] 51-60

[illegible] 60

[illegible] 60-62

[illegible] 62-63

[illegible] 63-74

[illegible] - Eng equivalents 75-78

[illegible]

[illegible] 79-84

[illegible] 84-90

[illegible] 90-92

[illegible] 92-124

[illegible] 124-135

[illegible] 135-170

[illegible] 170-186

[illegible] 187-216

[illegible] 217-244

[illegible] 245-251 [illegible] - Eng equivalents [illegible]

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	391
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]